ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ», ὄργανον τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, λαμβάνει τὴν ὀνομασίαν ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ καὶ τοῦτο διὰ τὴν ταχυτέραν κατὰ τὰς συζητήσεις ἐκφώνησιν τοῦ τίτλου του. Ἡ μετονομασία αὕτη κατ᾿ οὐδὲν ἐπηρεάζει τὴν μέχρι τοῦδε ἐπικρατήσασαν ἀκεραιότητα τῆς ἐννοίας τοῦ Θρακικοῦ τούτου δημοσιεύματος.

Πράγματι τοῦτο ἐξακολουθεῖ νὰ περιλαμβάνῃ εἰς τὰς σελίδας του πᾶν θέμα ἀφορῶν τὴν Θ ρ α κ ι κ ὴ ν π α τ ρ ί δ α. Ἐπὶ πλέον διὰ τῆς καθιερώσεως νέου τίτλου ἐκφεύγει ἀπὸ τὴν στενὴν ἔννοιαν ἑνὸς δημοσιεύματος, εἰς τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ σήμερον ἰσχύοντος τίτλου περικλείονται προβλήματα ἀποκλειστικῶς λαογραφικὰ καὶ γλωσσικά.

Μὲ τὸν νέον τίτλον διευρύνεται ὁ κύκλος παντὸς ἐπιστητοῦ ἀναγομένου εἰς τὴν Θράκην. Οὕτω τὸ Ἀρχεῖον Θράκης κρατεῖ τοῦ λοιποῦ ἀνοικτὰς τὰς στήλας του εἰς οἱανδήποτε ὕλην ἁπτομένην τοῦ Θρακικοῦ κόσμου. Ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ ἐκλεκτοῦ τούτου Θρακικοῦ ὀργάνου, τοῦ ὁποίου ὁ ἄξιος ἱδρυτὴς καὶ ἀπαράμιλλος πνευματικὸς πατὴρ ὑπῆρξεν ὁ ἀείμνηστος ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ. Ἐξ ἄλλου, οὗτος ἐχρησιμοποίησεν ἐπανειλημμένως τὸν τίτλον «Ἀρχεῖον Θράκης» εἰς διάφορα δημοσιεύματά του. Δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ τίτλος οὗτος ἐναρμονίζεται ἐννοιολογικῶς περισσότερον πρὸς τὰ ὑπὸ διαπραγμάτευσιν θέματα τῆς Θράκης.

Ἐν τέλει, ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν, λαμβάνει μετ᾿ εὐχαριστήσεως γνῶσιν τῆς ἐγγράφου ἀνακοινώσεως, διὰ τῆς ὁποίας ἡ κ. Οὐρανία Παπαχριστοδούλου, σύζυγος τοῦ ἀειμνήστου Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου, βεβαιοῖ ὅτι οὐδεμίαν ὑλικὴν ἀξίωσιν διατηρεῖ ἐπὶ τοῦ τίτλου τοῦ περιοδικοῦ, ἐπιθυμοῦσα ὡς λέγει, νὰ διατηρηθῇ ἡ σοβαρότης τοῦ περιοδικοῦ εἰς τὸ ὕψος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπέβλεψε καὶ ἐκράτησεν τοῦτο ὁ ἀποβιώσας σύζυγός της, Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν.

Ἀθῆναι
Ἰανουάριος
1969

Ἡ ἐπὶ τῶν ἐκδόσεων τῆς Ε.Θ.Μ.
Γνωμοδοτικὴ Ἐπιτροπὴ

«Θράκη σὲ κράζουμε !»
Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου

ΔΗΜ. ΔΙΟΝ. ΖΑΓΚΛΗ
Στρατηγοῦ ἐ. ἀ.

ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ

Α΄

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ἀρχαία Γεωγραφία — Ὀνομασία τῆς Θράκης

Διάφοροι ἐκδόσεις ὑπάρχουν, σχετικῶς μὲ τὴν ὀνομασίαν τῆς χώρας ταύτης. Ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Ζ΄, ὁ Πορφυρογέννητος(1) ἀναφέρει ὅτι ἡ χώρα ὠνομάσθη «Θράκη» ἔκ τινος βασιλέως Θρακὸς καλουμένου, ζήσαντος κατὰ τὴν μυθολογικὴν περίοδον καὶ ὅστις ἀπέθανεν ἐκεῖ, ἢ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κρόνου καί τινος νύμφης Τιτανίδος τοῦ Δολόγκου, ἐκ τοῦ ὁποίου κατάγονται καὶ οἱ Δόλογγοι, τὸ πρῶτον ἔθνος τῶν Θρακῶν(2). Ὁ ἱστορικὸς καὶ ποιητὴς Ἰωάννης Τζέτζης (ΙΒ΄ αἰὼν) ἀναφέρει ὅτι κατ' ἀπόσπασμα τοῦ Ἄνδρωνος τοῦ Ἁλικαρνασσέως (τὸ ὁποῖον ἀναφέρει εἰς τὴν Λυκόφρονος Κασσάνδραν 894) Θράκη ὠνομάσθη ἐκ τῆς ὁμωνύμου θυγατρὸς τοῦ Ὠκεανοῦ, ὅστις νυμφευθεὶς τὴν Πομφολύγην καὶ τὴν Παρθενόπην, ἀπέκτησεν ἐκ μὲν τῆς μιᾶς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Λιβύην, ἐκ δὲ τῆς ἑτέρας τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Θράκην.

Εἰς ἀπόσπασμα τοῦ Ἀρριανοῦ τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Εὐστάθιος εἰς τὴν Διονυσίου Περιήγησιν (στ. 322)(3) ἡ Θράκη ἔλαβεν τὸν ὄνομα ἔκ τινος νύμφης καλουμένης Θράκης καὶ ἡ χώρα ἐκαλεῖτο πρότερον Πέρκη.

---

(1) Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος. Περὶ Θεμάτων. Β. ι΄. «Ἡ δὲ Θράκη ὀνομασίαν μὲν εἶχεν ἀπὸ Θρακὸς βασιλέως τοῦ πάλαι ἐν αὐτῇ τελευτήσαντος, ἢ ἀπὸ νύμφης Τιτανίδος ἀφ' ἧς καὶ Κρόνου Δόλογκος, ὅθεν τὸ πρῶτον ἔθνος τῶν Θρακῶν Δόλογκοι ὀνομάζονται».

(2) Στέφανος Βυζάντιος εἰς λέξιν «... καὶ ἀπὸ νύμφης Τιτανίδος, ἀφ' ἧς καὶ Κρόνου Δόλογκος. Ἔστι καὶ ἡ Θράκη χώρα ἡ Πέρκη ἐκαλεῖτο καὶ Ἀρία».

(3) Εὐστάθιος εἰς Διονυσίου περιήγησιν. στ. 322, ἔκδ. Ζωσιμαδῶν. Βιέννη 1808. «Ὁ δ' αὐτὸς Ἀρριανὸς καὶ Θράκην τινὰ ἱστορεῖ νύμφην σοφὴν ἀμφὶ ἐπῳδάς τε καὶ φάρμακα, οἵαν τὰ μὲν ἑλκῶσαι τῶν παθημάτων φαρμάκοις, τὰ δὲ ἐργάσασθαι, ὁποία τις καὶ ἡ Μήδεια ἱστόρηται, καὶ ἡ Ἀγαμήδη, καὶ ἡ θρυλουμένη Κίρκη· καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς Θράκης δοκεῖ ὠνομάσθαι ἡ χώρα, Πέρκη ποτὲ καλουμένη...».

Ὁ Ἰουδαῖος ἱστορικὸς Ἰώσηπος ἀναφέρει ὅτι ἡ χώρα ἐκλήθη Θράκη ἐκ τοῦ Θείρα ἑνὸς τῶν ἑπτὰ υἱῶν τοῦ Ἰάφεθ, ἀπογόνου τοῦ Νῶε([1]). Τοῦτο ὅμως δὲν φαίνεται πιστευτόν, διότι εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς ἱστορίας του γράφει ὅτι καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες κατάγονται ἔκ τινος Ἰωάννου «ἀπὸ Ἰωάννου Ἰωνία καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες γεγόνασι».

Ὁ ἱστορικὸς Π. Καρολίδης εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἱστορίας Κ. Παπαρρηγοπούλου δίδει μίαν ἄλλην ἐξήγησιν([2]) καὶ ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ὄνομα Θρᾶξ ἀρχῆθεν εἶχεν ἔννοιαν ἠθικὴν μετατραπεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς φυλετικήν.

Ὑπάρχει καὶ ἄλλη γνώμη ὅτι ἡ λέξις Θράκη προέρχεται ἐκ μετασχηματισμοῦ τῆς λέξεως «Τραχεῖα» διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλεῖτο ἡ χώρα λόγῳ τοῦ τραχέος καὶ δυσχειμέρου κλίματος. Ὡς οἰκήτορες δὲ αὐτῆς λέγονται οἱ Σκέλλις καὶ Κασσαμενός, κατ' ἀπόσπασμα τοῦ Ἀνδρίσκου ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Παρθενίου([3]), ὁρμηθέντες ἐκ τῆς νήσου Νάξου.

Κατά τινας ἐκ τῶν νεωτέρων ἡ λέξις «Θράκη» εἶναι σιμιτική: THRAGH = πόρος καὶ σημαίνει τὴν ἀπὸ τῆς Ἀσίας διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Βοσπόρου χωρισθεῖσαν χώραν. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη, μολονότι συμβιβάζεται μὲ τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν ἔδιδον εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους δὲν φαίνεται πιθανή. (Πρβλ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, αἱ γεωγραφικαὶ περιπέτειαι τοῦ ὀνόματος Θράκη εἰς «Θρακικά». Τόμ. Α' 1928, σελ. 374).

Κατὰ τὸν FADRE D' OLIVET, τὸν σοφὸν ἐκδότην τῶν «Χρυσῶν Ἐπῶν» τοῦ Πυθαγόρου, ἡ λέξις «Θράκη» εἶναι φοινικικῆς καταγωγῆς ἐκ τοῦ φοινι-

---

(1) Ἰώσηπος. Βιβλίον Α'. κεφ. ζ'. «Θείρης δὲ Θείρας μὲν ἐκάλεσεν, ὧν ἦρξεν, Ἕλληνες δὲ Θρᾶκας αὐτοὺς ὠνόμασαν».

(2) Καρολίδης Π. εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους Κ. Παπαρηγοπούλου, σελ. μη'. ἔκδ. 5η. «Τὸ ὄνομα Θρᾶξ (Θρᾶκες) ἐζήτησαν τινὲς νὰ συνάψωσιν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν «Θρέω, Θροῶ, Θρῦλος, καὶ δὴ καὶ πρὸς τὸ θρῆσκος, θρησκεύειν καὶ θρησκεία». Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ θρησκεία ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ἑλληνισμῷ δὲν σημαίνει ἐκεῖνο ὅπερ νῦν σημαίνει παρ' ἡμῖν, ἤτοι ἰδέαν καὶ γνῶσιν τοῦ θείου μετὰ δογμάτων πίστεως καὶ ἠθικῶν παραγγελμάτων ὥσπερ θείων ἐντολῶν (τὸ ἔργον τοῦτο ἐτέλει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι ἡ ποίησις μετὰ πάσης πνευματικῆς ἐλευθερίας), ἀλλ' ἁπλῶς λατρείαν τοῦ θείου δι' ὕμνων καὶ θυσιῶν καὶ τελετῶν ἢ ὀργιασμῶν τελουμένων. Ἐντεῦθεν δὲ καθίσταται πιθανὸν ὅτι τὸ ὄνομα Θρᾶκες ἐν τῇ καθολικότητι αὐτοῦ ἐδόθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ πολλὰ καὶ διάφορα καθ' ἑαυτὰ ἴδια ὀνόματα φέροντα ἔθνη, καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ἠθικῆς μετέστη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εἰς φυλετικήν».

(3) Βλέπε Σπήλιου Χ. Σακελλαριάδου «Πόλεις καὶ θέσμια Θράκης καὶ Ἰωνίας» σελ. 15 ἔκδ. 1929. «Ἱστορεῖ Ἀνδρίσκος ἐν Ναξιακῶν β'. Σκέλλις τε καὶ Κασσαμενὸς οἰκήτορες Θράκης, ὁρμήσαντες ἀπὸ νήσου τῆς πρότερον μὲν Στρογγύλης, ὕστερον δὲ Νάξου κληθείσης».

Σημείωσις. Ὁ Ἀνδρίσκος ὑπῆρξεν ἱστορικὸς τοῦ 3ου ἢ 2ου π.Χ. αἰῶνος ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὰ «Ναξιακά».

κικοῦ «Ρακχιβᾶ», τὸ ὁποῖον σημαίνει «ὁ αἰθέριος χῶρος ἢ τὸ στερέωμα». Διὰ τοὺς ποιητὰς ὅμως καὶ τοὺς μεμυημένους τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ὁ Πίνδαρος, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Πλάτων καὶ ἄλλοι, τὸ ὄνομα «Θράκη» εἶχε συμβολικὸν νόημα καὶ ἐσήμαινε: τὴν Χώραν τῆς ἁγνῆς διδασκαλίας καὶ τῆς Ἱερᾶς ποιήσεως, ἥτις πηγάζει ἐξ αὐτῆς. Δι' ἐκείνους ἡ λέξις εἶχε φιλοσοφικὸν χαρακτῆρα. Καὶ φιλοσοφικῶς μὲν ἐσήμαινε μίαν διανοητικὴν σφαῖραν, τὸ σύνολον δηλαδὴ τῶν διδασκαλιῶν καὶ παραδόσεων, αἱ ὁποῖαι παραδέχονται τὴν προέλευσιν τοῦ κόσμου τούτου ἐκ μιᾶς θείας καὶ ὑπερτάτης διανοίας. Ἱστορικῶς δὲ ὑπενθύμιζε τὴν χώραν καὶ τὴν φυλὴν ἐκείνην, ὅπου ἡ Δωρικὴ διδασκαλία καὶ ποίησις, ἡ εὐγενεστέρα αὐτη κατάστασις τοῦ ἀρχαίου Ἀρίου πνεύματος, εἶχεν ἀναφανῆ διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν χώραν ταύτην, διὰ νὰ διαπλασθοῦν καὶ τελειοποιηθοῦν ἀργότερον εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ ἱερὸν ὄνομα τοῦ Ἀπόλλωνος(¹).

Ἔκτασις καὶ διαίρεσις τῆς Θράκης.

Κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους Θράκη ἐκαλεῖτο ἡ βορείως τοῦ Ὀλύμπου περιοχή, φθάνουσα μέχρι τοῦ Σαύου καὶ Δουνάβεως πρὸς βορρᾶν, καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου πρὸς ἀνατολάς, χωρὶς νὰ προσδιορίζωνται τὰ ἀκριβῆ ὅρια αὐτῆς. Ὁ Ὅμηρος δίδει εἰς ἡμᾶς μίαν ἔννοιαν τοῦ Νοτίου ὁρίου τῆς Θράκης, φθάνοντος εἰς τὸν Ὄλυμπον, αὐτὸς δὲ ὁ Ὄλυμπος ἐθεωρεῖτο ὄρος Πιερικὸν καὶ ἑπομένως ἀνῆκον εἰς τὴν Θράκην(²). Ὁ Στράβων προσδιορίζων τὰς χώρας εἰς τὰς ὁποίας ἐτιμήθησαν περισσότερον αἱ Μοῦσαι, γράφει ὅτι καὶ ἡ Πιερία καὶ ὁ Ὄλυμπος καὶ ἡ Πίμπλα καὶ τὸ Λείβηθρον εἰς τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ἦσαν Θρακικαὶ χῶραι καὶ ὄρη, καὶ τὰ ὁποῖα τώρα κατέχουν οἱ Μακεδόνες(³). Ἀποικίαι Θρακῶν καὶ κατοχὴ περιοχῶν ὑπὸ τούτων ὑπῆρξαν καὶ νοτίως τοῦ Ὀλύμπου, ὡς ἀναφέρουν ὁ Ἑκαταῖος ὁ Μιλήσιος (500 π.Χ.) καὶ ἀπόσπασμα τοῦ ὁποίου παραθέτει ὁ Στράβων(⁴),

---

(1) Πρβλ. EDOUARD SCHURE, LES GRANDS INITIATEURS, κεφ. Ὀρφεύς. Βλέπε καὶ Λεξικὸν Γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικὸν τῆς Θράκης ὑπὸ Α. Σαμοθράκη, σελ. 231-232, ἔκδ. Ἀθῆναι 1963.

(2) Ὁμήρου Ἰλιάς. Ξ. 225-230. «Ἥρη δ' ἀΐξασα λίπεν ρίον Οὐλύμποιο, Πιερίην δ' ἐπιβᾶσα καὶ Ἠμαθίην ἐρατεινὴν σεύατ' ἐφ' ἱπποπόλων Θρηκῶν ὄρεα νιφόεντα, ἀκροτάτας κορυφάς, οὐδὲ χθόνα μάρπτε ποδοῖιν· ἐξ Ἀθόω δ' ἐπὶ πόντον ἐβήσετο κυμαίνοντα».

(3) Στράβων. Χ. 471. 17. «...Δῆλον δ' ἔκ τε τῶν τόπων ἐν οἷς αἱ Μοῦσαι τετίμηνται· Πιερία γὰρ καὶ Ὄλυμπος καὶ Πίμπλα καὶ Λείβηθρον τὸ παλαιὸν Θράκια ἦν χωρία καὶ ὄρη, νῦν δὲ ἔχουσι Μακεδόνες».

(4) Στράβων. Ζ'. 321. 7. «Ἑκαταῖος μὲν οὖν ὁ Μιλήσιος περὶ τῆς Πελοποννήσου φησὶν διότι πρὸ τῶν Ἑλλήνων ᾤκησαν αὐτὴν βάρβαροι... τὴν μὲν γὰρ Ἀττικὴν οἱ μετὰ Εὐμόλπου Θρᾷκες ἔσχον, τῆς δὲ Φωκίδος τὴν Δαυλίδα Τηρεύς, τὴν

καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται ὅτι μέρος τῆς Ἀττικῆς, περιοχὴ τῆς Φωκίδος περὶ τὴν Δαύλειαν, ἡ Εὔβοια κλπ. κατείχοντο ὑπὸ τῶν Θρακῶν. Πλὴν ὅμως, ὡς φαίνεται, τὰ μέχρις τῶν ἄνω περιοχῶν φθάσαντα Θρακικὰ φῦλα συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν ἄλλων κατοίκων, ἢ ὡς γράφει ὁ ἱστορικὸς Κ. Παπαρρηγόπουλος (Τόμ. 1ος. Παράρτημα, σελ. 423)· «Θρᾶκες δὲ ἢ Θρακοπελασγοὶ ἦσαν οὕτως οἱ προϊστορικοὶ ἀπολίτιστοι Ἕλληνες, ἔχοντες ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ ὑψηλοτέρου πνευματικοῦ βίου, ἐξ ὧν προῆλθεν ὕστερον ὁ βίος ὁ Ἑλληνικός»(1). Μετὰ τὴν ἐκδίωξιν ὅμως τῶν διαφόρων Θρακικῶν φυλῶν ἐκ τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν πρώτων Μακεδόνων βασιλέων(2) καὶ τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου ὑπὸ τῶν νοτίων Ἑλλήνων, τὰ δυτικὰ ὅρια τῆς Θράκης ἐπεριορίσθησαν εἰς τὸν Στρυμόνα ποταμόν(3). Ἀπὸ τοῦ

δὲ Καδμείαν οἱ μετὰ Κάδμου Φοίνικες...». — Στράβων. Θ. 410. 25. «...Ἐνταῦθα (εἰς Ἑλικῶνα) δ' ἐστὶ τό τε τῶν Μουσῶν ἱερὸν καὶ ἡ Ἵππου κρήνη καὶ τὸ τῶν Λειβηθρίδων νυμφῶν ἄντρον· ἐξ οὗ τεκμαίροιτ' ἄν τις Θρᾶκας εἶναι τοὺς τὸν Ἑλικῶνα ταῖς Μούσαις καθιερώσαντας, οἵ καὶ τὴν Πιερίδα καὶ τὸ Λείβηθρον καὶ τὴν Πίμπλειαν ταῖς αὐταῖς θεαῖς ἀνέδειξαν· ἐκαλοῦντο δὲ Πίερες.... Εἴρηται δὲ ὅτι τὴν Βοιωτίαν ταύτην ἐπώκησάν ποτε Θρᾶκες βιασάμενοι τοὺς Βοιωτοὺς καὶ Πελασγοὶ καὶ ἄλλοι βάρβαροι». — Ὁ ἴδιος. Χ. 445. 3. «Οὐ μόνον δὲ Μάκρις ἐκλήθη ἡ νῆσος, ἀλλὰ καὶ Ἀβαντίς. Εὔβοιαν γοῦν εἰπὼν ὁ ποιητὴς (Ὅμηρος) τοὺς ἀπ' αὐτῆς Εὐβοέας οὐδέποτε εἴρηκεν, ἀλλ' Ἄβαντας ἀεί... φησὶ δ' Ἀριστοτέλης ἐξ Ἄβας τῆς Φωκικῆς Θρᾶκας ὁρμηθέντας ἐποικῆσαι τὴν νῆσον καὶ ἐπονομάσαι Ἄβαντας τοὺς ἔχοντας αὐτήν...». — Ὁ ἴδιος. Χ. 471. 17. «... Τόν τε Ἑλικῶνα καθιέρωσαν ταῖς Μούσαις Θρᾶκες οἱ τὴν Βοιωτίαν ἐποικήσαντες, οἵπερ καὶ τὸ τῶν Λειβηθριάδων νυμφῶν ἄντρον καθιέρωσαν...».

(1) Βλ. καὶ Ἄρη Πουλιανοῦ. «Ἡ προέλευση τῶν Ἑλλήνων». Ἐθνογενετικὴ ἔρευνα. Ἀθῆναι 1960. - Ἐπίσης Στρατηγοῦ Ξ. Λίβα. «Ἡ Αἰγηΐς» κοιτὶς τῶν Ἀρίων καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀθῆναι ἔκδ. 1963. Ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας.

(2) Θουκυδίδης. Β. 99. «Τὴν δὲ παρὰ θάλασσαν νῦν Μακεδονίαν Ἀλέξανδρος ὁ Περδίκκου πατὴρ καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ Τημενίδαι τὸ ἀρχαῖον ὄντες ἐξ Ἄργους πρῶτοι ἐκτήσαντο καὶ ἐβασίλευσαν ἀναστήσαντες μάχῃ ἐκ μὲν Πιερίας Πίερας, οἳ ὕστερον ὑπὸ τὸ Πάγγαιον πέραν Στρυμόνος ᾤκησαν Φάγρητα καὶ ἄλλα χωρία... ἐκ δὲ τῆς Βοττίας καλουμένης Βοττιαίους οἳ νῦν ὅμοροι Χαλκιδέων οἰκοῦσιν... καὶ πέραν Ἀξιοῦ μέχρι Στρυμόνος τὴν Μυγδονίαν Ἠδῶνας ἐξελάσαντες νέμονται. Ἀνέστησαν δὲ καὶ ἐκ τῆς νῦν Ἐορδίας καλουμένους Ἐορδούς... καὶ ἐξ Ἀλμωπίας. Ἄλμωπας. Ἐκράτησαν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν οἱ Μακεδόνες οὗτοι ἃ καὶ νῦν ἔτι ἔχουσιν, τόν τε Ἀνθεμοῦντα καὶ Γρηστωνίαν καὶ Βισαλτίαν καὶ Μακεδόνων αὐτῶν πολλήν. Τὸ δὲ ξύμπαν Μακεδονία καλεῖται καὶ Περδίκκας Ἀλεξάνδρου βασιλεὺς αὐτῶν ἦν ὅτε Σιτάλκης ἐπήει...». — Στράβων. Ζ. 329. 10. «Ἐπῆλθον δὲ καὶ Χαλκιδεῖς οἱ ἐν Εὐβοίᾳ ἐπὶ τὴν τῶν Σιθώνων καὶ συνῴκισαν πόλεις ἐν αὐτῇ περὶ τριάκοντα... ὠνομάζοντο δὲ οἱ ἐπὶ Θράκης Χαλκιδεῖς».

(3) Θουκυδίδης Β. 99.—Σκύλακος περίπλους. ἔκδ. Ζωσιμαδῶν Βιέννη 1807. σελ. 58. Κεφ. Μακεδονία. «Μετὰ δὲ Μακεδονίαν Στρυμὼν ποταμός· οὗτος ὁρίζει Μακεδονίαν καὶ Θράκην». Κεφ. Θράκη. σελ. 58 ὡς ἄνω. «Διήκει δὲ ἡ Θράκη

βασιλέως τῶν Μακεδόνων Φιλίππου τοῦ Β΄ καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὰ δυτικὰ ὅρια τῆς Θράκης μετεφέρθησαν ἐπὶ τοῦ Σκομίου ὄρους καὶ τοῦ ποταμοῦ Νέστου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι γενικῶς παραδεκτὸν μέχρι σήμερον(1).

Ὁ Ἡρόδοτος γράφει(2) ὅτι οἱ Θρᾶκες μετὰ τοὺς Ἰνδοὺς ἀπετέλουν τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, καὶ ἐὰν ἐκυβερνῶντο ὑφ' ἑνὸς μόνον, θὰ ἦτο ἔθνος ἀνίκητον καὶ ἰσχυρότατον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Ἀλλ' ὅτι ἡ ἕνωσις αὕτη ἦτο ἀκατόρθωτος, ἕνεκα δὲ τούτου οἱ Θρᾶκες ἦσαν ἀσθενεῖς. Ὁ Διονύσιος εἰς τὴν Οἰκουμένης περιήγησιν γράφει ὅτι οἱ Θρᾶκες κατεῖχον ἀπεριόριστον ἔκτασιν γῆς(3).

Ἀπὸ τοὺς Ἡρόδοτον, τὸν Θουκυδίδην καὶ λοιποὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, τοὺς ὁποίους περαιτέρω θὰ κατονομάσωμεν, ἔχομεν τὰς πρώτας πληροφορίας περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς Θράκης, ἀλλὰ καὶ τῆς κατατμήσεως αὐτῆς εἰς διαφόρους φυλὰς αὐτονόμους καὶ ἀλληλοσυγκρουομένας. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν Σιτάλκης, εἶναι ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ὑπήγαγε ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ὀδρυσῶν, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θράκης. Οἱ θησαυροὶ τῆς Θράκης, ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου (Παγγαῖον, Κρηνίδες, Θάσος) ἐπροκάλεσαν κατ' ἀρχὴν τὴν προσοχὴν τῶν Φοινίκων, εἶτα τῶν Θασίων, τῶν Ἀθηναίων καὶ τέλος τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Φιλίππου τοῦ Β΄. Οὗτος ἐπωφεληθεὶς τῶν ἐρίδων μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν, κατενίκησε καὶ ἐξεδίωξε τὰς διαφόρους Θρακικὰς φυλὰς (Σάτρας, Βέσσους, Ἠδῶνας κλπ.) κατέλαβε τὴν χώραν καὶ μετέφερε τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοῦ Στρυμόνος εἰς τὸν Νέστον, ὁ ὁποῖος ἔκτοτε ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν ὅριον τῆς Θράκης. Ὁ Φίλιππος μετ' ὀλίγον ἐπωφεληθεὶς τῶν συνεχιζομένων ἐρίδων μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν τῆς Θράκης, ἐπροχώρησε πέραν τοῦ Νέστου καὶ ἀφ' οὗ κατέλαβε κατ' ἀρχὰς τὴν νότιον Θράκην, ἐν συνεχείᾳ κατέλαβε καὶ τὴν βορείαν μέχρι τοῦ

ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ μέχρι Ἴστρου τοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ...». — Πλίνιος. PLINII NAT. HIST. XVII. 5, «DEIN MACEDONIAE TERMINUS AMNIS STRYMON ORTUS IN HAEMO».

(1) Στράβων. Ζ. 331, 33. «Εἶτα τὸ Νέστου στόμα τοῦ διορίζοντος Μακεδονίαν καὶ Θράκην, ὡς Φίλιππος καὶ Ἀλέξανδρος ὁ τούτου παῖς διώριζον ἐν τοῖς κατ' αὐτοὺς χρόνοις...».

(2) Ἡρόδοτος. Ε. 3. «Θρηΐκων δὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετά γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων. Εἰ δὲ ὑπ' ἑνὸς ἄρχοιτο ἢ φρονέοι κατὰ τὠυτό, ἄμαχον τ' ἂν εἴη καὶ πολλῷ κράτιστον πάντων ἐθνέων κατὰ γνώμην τὴν ἐμήν. Ἀλλὰ γὰρ τοῦτο ἄπορόν σφι καὶ ἀμήχανον μή κοτε ἐγγένηται· εἰσὶ δὲ κατὰ τοῦτο ἀσθενέες...».

(3) Διονύσιος εἰς Οἰκουμένης περιήγησιν. ἔκδ. Ζωσιμαδῶν. σελ. 90—91. στ. 322-326. «Παννόνιοι, Μυσοί τε βορειότεροι Θρηΐκων, αὐτοί τε Θρήϊκες, ἀπείρονα γαῖαν ἔχοντες. Οἱ μὲν ἐπὶ πλευρῇσι Προποντίδος ἀμφιτρίτης, οἱ δὲ ὑπὲρ Ἑλλήσποντον ἀγάρροον, οἱ δ' ὑπὲρ αὐτῆς Αἰγαίης βαθὺ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης».

Αἴμου, κτίσας τότε καὶ τὴν Φιλιππούπολιν. Οὕτω κατὰ τὸ 342 π.Χ. ἡ Θράκη ἔπαυσε νὰ εἶναι χώρα αὐτονόμων κρατῶν καὶ ἀπετέλεσεν μετὰ τῆς Μακεδονίας ἑνιαῖον βασίλειον, πλὴν βεβαίως τῶν παραλίων Ἑλληνίδων πόλεων αἱ ὁποῖαι διετήρησαν τὴν αὐτονομίαν των γενόμεναι σύμμαχοι τοῦ Φιλίππου. Τὸ 340 π.Χ. ἐπανεστάτησαν οἱ Θρᾶκες, ἀλλ' ὁ Φίλιππος κατέβαλεν εὐχερῶς τὴν ἀνταρσίαν, καὶ ἔκτοτε ἡ Θράκη διῳκεῖτο ὑπὸ Μακεδόνος Στρατηγοῦ, πλὴν τινῶν Ἑλληνίδων πόλεων αἵτινες ὑπετάγησαν εἰς τὸν Φίλιππον. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος συνεπλήρωσε τὴν κατάληψιν ὁλοκλήρου τῆς Θράκης, καταβαλὼν τοὺς παραδουναβίους Τριβαλλοὺς καὶ τοὺς ἑκατέρωθεν τούτου Γέτας, ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἑλληνίδων πόλεων τοῦ Εὐξείνου αἱ ὁποῖαι διετήρησαν τὴν αὐτονομίαν των καὶ τὸ σύστημα διοικήσεώς των. Ὡς συμμαχίδες πόλεις αὗται ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτοῦ εἰς Μ. Ἀσίαν διὰ στρατιωτικῶν τμημάτων αὐτῶν. Ἀπεστάτησαν οἱ Ὀδρύσαι ὑπὸ τὸν ὑποτελῆ ἡγεμόνα αὐτῶν Σεύθην, ὡς καὶ οἱ Βέσσοι καὶ ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Μέμνων ἐπεχείρησε νὰ καταστῇ ἀνεξάρτητος (331 - 330 π.Χ.), ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταγοῦν καὶ πάλιν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου (323 π.Χ.) ἡ νότιος Θράκη ἀπετέλεσεν σατραπείαν ἡ ὁποία ἐδόθη εἰς τὸν Λυσίμαχον, ὁ ὁποῖος ἐπεξέτεινε τὴν ἀρχήν του καὶ ἐπὶ τῆς πέραν τοῦ Αἵμου Θράκης, κατόπιν ἑπταετῶν ἀγώνων κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν Σεύθου καὶ τῶν παρὰ τὸν Εὔξεινον Ἑλληνίδων πόλεων. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Φιλίππου, τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Λυσιμάχου (342 - 281 π.Χ.) ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν Θρακῶν κατά τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἄλλον βίον συνεπληρώθη. Τὸν Λυσίμαχον διεδέχθη Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς ὁ ὁποῖος ὅμως ἐντὸς τοῦ πρώτου ἔτους τῆς βασιλείας του ἔπεσεν εἰς μάχην κατὰ τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὴν Μακεδονίαν Γαλατῶν ὑπὸ τὸν Βρέννον, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὰς ἥττας τὰς ὁποίας ὑπέστησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν θάνατον τοῦ Βρέννου, ὑπὸ τὸν Κομοντόριον ἐπέστρεψαν εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Θράκην ἔνθα ἐδημιούργησαν τὸ κράτος τῆς Τύλης, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο σχεδὸν ἐφ' ὅλης τῆς Θράκης. Ἐπὶ 60 ἔτη ἐκυριάρχησαν τῆς Θράκης οἱ Γαλάται, ὁπότε ἐπαναστατήσαντες οἱ Θρᾶκες ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των, ἀλλ' ὄχι ὡς ἑνιαῖον κράτος (1). Τῷ 185 π.Χ. πόλεις τινὲς τῆς νοτίου Θράκης κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος βασιλέως Φιλίππου τοῦ Ε΄ (βασιλεύσαντος ἀπὸ τοῦ 222 - 179 π.Χ.), αἱ ὁποῖαι ὅμως ἀπηλευθερώθησαν μετὰ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ρωμαίων καὶ τὴν ἧτταν τοῦ Φιλίππου. Οἱ ἐν τῇ κεντρικῇ Θράκῃ ἀνεξάρτητοι ἡγεμόνες τῶν Ὀδρυσῶν συνεμάχησαν κατ' ἀρχὰς μετὰ τῶν Ρωμαίων, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Φιλίππου Ε΄ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Κότυς συνεμάχησε μετὰ τοῦ διαδόχου τούτου Περσέως, καὶ ἔλαβε μέρος διὰ στρατοῦ εἰς τὴν τελευταίαν μάχην, τῆς Πύδνας, τὸ 168 π.Χ. Καὶ ἠδυνήθησαν μὲν οἱ βασιλεῖς τῶν Ὀ-

---

(1) Βλέπε Παυσανίας «Φωκικὰ» βιβλ. Χ. κεφ. XIX. κ. ἑξῆς. Ἐπίσης Πολύβιος ἱστορίαι. IV. 45-47. καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης βιβλ. XXII.

δρυσῶν νὰ ἀποφύγουν τὴν τιμωρίαν τῶν Ρωμαίων, πλὴν ὅμως κατέστησαν ὑποτελεῖς αὐτῶν. Μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ Μακεδονικοῦ Κράτους (168 π.Χ.) ὁλόκληρος ἡ Χερσόνησος ἑπομένως καὶ ἡ Θράκη, ὑπὸ διαφόρους τύπους, περιῆλθεν εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Αὐγούστου Ὀκταβίου (63 π.Χ. — 14 μ.Χ.) ἡ Θράκη διῃρέθη εἰς δύο μεγάλα τμήματα, εἰς τὴν κάτω τοῦ Αἵμου χώραν καὶ τὴν βορείως τούτου μέχρι τοῦ Δουνάβεως. Ἡ πρὸς βορρᾶν τοῦ Αἵμου χώρα ὠνομάσθη Μοισία ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν ἀρχαίων κατοίκων αὐτῆς Μοισῶν, (Μοισία ἡ ἐν Εὐρώπῃ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐν Μ. Ἀσίᾳ Μυσίαν). Ἡ μεγάλη αὕτη ἐπαρχία (Μοισία) κατ' ἀρχὰς διῳκεῖτο ἀπὸ ἴδιον ἄρχοντα, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὅμως Βεσπασιανοῦ (70 - 79 μ.Χ.) διῃρέθη εἰς τὴν Ἄνω ἢ Δυτικὸν Μοισίαν(MOESIA SUPERIOR), ἡ ὁποία ἐξετείνετο μεταξὺ τῶν ποταμῶν Δρίνου καὶ Κίμβρου (νῦν CIVRICA) τοῦ τελευταίου ἐκβάλλοντος εἰς τὸν Δούναβιν παρὰ τὴν πόλιν CIBAR τῆς Βουλγαρίας, καὶ τὴν Κάτω ἢ Ἀνατολικὴν Μοισίαν (MOESIA INFERIOR) τὴν μεταξὺ Κίμβρου καὶ Εὐξείνου Πόντου. Ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284 - 305 μ.Χ.) αἱ δύο αὗται Μοισίαι διῃρέθησαν εἰς 6 ἐπαρχίας, ἐξαρτωμένας ἐκ τῆς Ἐπαρχίας (PRAEFECTURA) τοῦ Ἰλλυρικοῦ:

1) Τὴν Πρώτην ἢ Ἄνω Μοισίαν μὲ πρωτεύουσαν τὸ Βιμινάκιον (νῦν Κοστολάτς), κειμένου παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ νῦν ποταμοῦ τῆς Γιουγκοσλαβίας MILOVA εἰς τὸν Δούναβιν.

2) Τὴν Ριπαίαν Δακίαν (DACIA RIPENSIS) ἐκτεινομένην κατὰ μῆκος τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ρατιαρίαν (νῦν Ἀρτσάρ).

3) Τὴν Δαρδανίαν ἢ Ἔσω Δακίαν (DACIA MEDITERRANEA), ἐκτεινομένην μεταξὺ τοῦ ὄρους Σκάρδου καὶ τοῦ ποταμοῦ Μάργου (νῦν Μοραύα) μὲ πρωτεύουσαν τοὺς Σκούπους (Σκόπια).

4) Τὴν Ἔσω Δακίαν πρὸς Ν. τῆς Ριπαίας, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σαρδικὴν (Σόφιαν).

5) Τὴν Κάτω Μοισίαν πρὸς ἀνατολὰς μὲ πρωτεύουσαν τὴν Μαρκιανούπολιν.

6) Τὴν Πραιβελιάναν ἢ τοῦ Πραιβάλεως μὲ πρωτεύουσαν τὸ Δυρράχιον, ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ Δρίνου ποταμοῦ μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς.

Μετ' ὀλίγον ὅμως χρόνον ἡ ἐπαρχία τῆς Κάτω Μοισίας διῃρέθη εἰς δύο ἐπαρχίας:

Τὴν τῆς Κάτω Μοισίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν Μαρκιανούπολιν καὶ

Τὴν τῆς Μικρᾶς Σκυθίας (SCYTHIA MINOR), τὴν νῦν Δοβρουτζᾶν μὲ πρωτεύουσαν τὴν πόλιν Τόμους (νῦν Κωστάντζαν).

Ὡς βλέπομεν μέχρις ἐδῶ οὐδεμίαν μνεία γίνεται περὶ Θράκης. Ἡ Θράκη, κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, περιορίζεται εἰς τὴν πρὸς Νότον τοῦ Αἵμου

περιοχήν, ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Νέστου μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ πρὸς νότον μέχρι τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Αὕτη, κατὰ τὸν γεωγράφον Πτολεμαῖον Κλαύδιον, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του κατὰ τὸν Β΄ αἰῶνα μ.Χ., ἦτο διῃρημένη εἰς 14 Στρατηγίας. Γράφει δὲ οὗτος (Γεωγραφία. Γ΄ ΙΙ): «Στρατηγίαι δὲ εἰσὶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ (Θράκης) πρὸς μὲν ταῖς Μυσίαις καὶ περὶ τὸν Αἶμον τὸ ὄρος ἀρχομέναις ἀπὸ Δυσμῶν: Δανθηλιτική, Σαρδική, Οὐσδηκινική, Σελλητική. Πρὸς δὲ τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ὁμοίως στρατηγίαι: Μαιδική, Δροσική, Κοιλητική, Σαπαϊκή, Κορπιλική, Καινική. Καὶ ὑπὲρ τὴν Μαιδικήν: Βεσσική, ὑφ' ἣν ἡ Βενική, εἶτα Σαμαϊκή. Παρὰ δὲ τὴν ἀπὸ Περίνθου πόλεως μέχρις Ἀπολλωνίας παράλιον, ἡ Ἀστικὴ στρατηγία»(1).

Ἡ διοικητικὴ αὕτη διαίρεσις διήρκεσε μέχρι τοῦ Δ΄ αἰῶνος μ.Χ. ὁπότε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος προέβη εἰς τὴν νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν, καθ' ἣν ἡ Θράκη ἀνέλαβε καὶ πάλιν τὰ παλαιὰ αὐτῆς γεωγραφικὰ ὅρια, φθάσασα μέχρι τοῦ Δουνάβεως, καθ' ὃν χρόνον ἐδημιουργεῖτο καὶ τὸ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος ἢ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Τοῦτο διῃρέθη εἰς δύο με-

(1) Σημείωσις. Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας ἐν Θράκῃ ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου τὸ 46 μ.Χ., ἡ Θράκη, ὡς Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία, διῳκήθη δι' ἐπιτρόπου ἢ ἐπιτροπεύοντος (PROCURATORE) ἐξαρτωμένου ἀπὸ τοῦ ἑκάστοτε Πρεσβευτοῦ — Ἀντιστρατήγου τῆς Μοισίας (α). Ἐπὶ Τραϊανοῦ (98—117 μ.Χ.) ὅταν διῳκήθη ὑπὸ νομίμου ἐκπροσώπου τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος καὶ πάλιν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸν ἑκάστοτε Ἀνθύπατον — Ἀντιστράτηγον τῆς Μοισίας (β) τὰ διοικητικὰ ὅρια τῆς Θράκης ἐταυτίζοντο τότε μὲ τὰ γεωφυσικὰ τοιαῦτα, ἤτοι ἐξετείνοντο πρὸς νότον μεταξὺ Αἰγαίου — Ἑλλησπόντου — Προποντίδος — καὶ Βοσπόρου, ἀνατολικῶς εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, βορείως εἰς τὺν Μοισίαν καὶ δυτικῶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀχαΐας εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγετο καὶ ἡ Μακεδονία (γ).

Καί κατὰ τὰς δύο περιόδους 46—98 καὶ 98—284 μ.Χ., ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, ἡ διοικητικὴ ἔκτασις τῆς Θράκης ἦτο σχεδὸν ἀποξενωμένη ἀπὸ τὸ κέντρον τοῦ πρεσβευτοῦ — Ἀντιστρατήγου εὑρισκομένου εἰς Κάτω Μοισίαν (MOESIA INFERIOR) ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Ρωμαῖος αὐτὸς Διοικητὴς ἤλεγχε καὶ τὴν Ταυρικὴν Χερσόνησον ἀπὸ τὴν πόλιν Τύρα (δ).

α) TACITUS HISTORIARUM. I. II.—C.I.L. III. 6123 — J. MARQUART. ORGANISATION DE L' EMPIRE ROMAINE, II (XXIV, THRACIA) σελ. 198 —199.— VICTOR DURUT. HISTOIRE DES ROMAINES. III. PARIS 1890. σελ. 196.— LEON HOMO. HISTOIRE ROMAINE. III. PARIS. 1933. σελ. 466.— Κ. Ἀποστολίδου. Ἡ Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία τῆς Θράκης. Θρακικὰ ΖΙ΄.σελ. 244.

β) C. I. L. III. 726. — J. MARQUARDT. ὡς ἄνω II. σελὶς 199. — VICTOR CHAPOT ἄρθρον εἰς τὸ DICT. DES ANTIQUES GRECQUES ET ROMAINES. σελ. 726—727. VICTOR DURUT. ὡς ἄνω. III. σελ. 186.— LEON HOMO. ὡς ἄνω. III. σελ. 264.— Κ. Ἀποστολίδου. ὡς ἄνω. σελ. 244.

γ) TACITUS, HISTORIARUM. I. II.

δ) Πτολεμαῖος. Γ΄. 10. παρ. 8 σελ. 471.— VICTOR CHAPOT. ὡς ἄνω. σελ. 726. C.I.L. III. 782 — XIV. 3608.

γάλας Ἐπαρχίας ἢ Ἐπαρχιώτητας: Τὴν PRAEFECTURA ORIENTIS (Ἐπαρχίαν τῆς Ἀνατολῆς), καὶ τὴν PRAEFECTURA ILLYRICI (Ἐπαρχίαν τοῦ Ἰλλυρικοῦ τῆς Εὐρώπης). Ἐκ τούτων ἡ PRAEFECTURA ORIENTIS διῃρεῖτο εἰς πέντε (5) διοικήσεις (DIOCESIS): Τὴν Ἀνατολήν, τὰς πέραν τοῦ ὄρους Ταύρου κτήσεις, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Θράκην. Ἡ Διοίκησις Θράκης (DIOCESIS THRACIARUM) περιελάμβανεν ὁλόκληρον τὴν ἀπὸ τοῦ Θρακικοῦ πελάγους καὶ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου ἐκτεινομένην χώραν μέχρι τοῦ κάτω Δουνάβεως, διῃρεῖτο δὲ κατὰ τὴν NOTITIA DIGNITATUM ET ADMINISTRATIORUM ORIENTIS κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε΄ αἰῶνος εἰς ἓξ (6) Ἐπαρχίας(¹).

1) Τὴν Κάτω Μοισίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Μαρκιανούπολιν.

2) Τὴν Μικρὰν Σκυθίαν (SCYTHIA MINOR) μὲ πρωτεύουσαν τοὺς Τόμους.

3) Τὴν Θράκην, ὑπὸ τὴν περιωρισμένην ἔννοιαν, τὴν μεταξὺ Αἵμου καὶ Ἕβρου χώραν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Φιλιππούπολιν.

4) Τὴν τοῦ Αἱμιμόντου (HAEMIMONTIS) ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀδριανούπολιν.

5) Τὴν Ροδόπην ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους πρὸς νότον μέχρι τῆς θαλάσσης μὲ πρωτεύουσαν τὸν Αἶνον.

6) Τὴν Εὐρώπην καταλαμβάνουσαν τὰ παράλια τῆς Προποντίδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἡράκλειαν (ἀρχαίαν Πέρινθον).

Ὁ Ἱεροκλῆς εἰς τὸν Συνέκδημόν του, γραφέντα ἐπὶ Ἰουστιανιανοῦ Α΄ δηλαδὴ κατὰ τὸν ΣΤ΄ αἰῶνα (πρὸ τοῦ 535 μ.Χ.) μᾶς δίδει τὴν κάτωθι διαίρεσιν καὶ τὰς εἰς ἑκάστην ἐπαρχίαν ὑπαρχούσας τότε πόλεις:

α) Ἐ π α ρ χ ί α Θ ρ ά κ η ς Ε ὐ ρ ώ π η ς, ὑπὸ Κονσουλάριον, πόλεις ιδ΄ (14). Εὐδοξιούπολις, Ἡράκλεια, Ἀρκαδιούπολις, Βιζύη, Πάνιον, Ὄρνοι, Γάνος, Καλλίπολις, Μορίζος, Σιντική, Σαυαδία, Ἀφροδισιάς, Ἄπρος, Κοῖλα.

β) Ἐ π α ρ χ ί α Ρ ο δ ό π η ς. Ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις ζ΄(7). Αἶνος, Μαξιμιανούπολις, Τραϊανούπολις, Μαρώνεια, Τόπειρος νῦν Ρούσιον, Νικόπολις, Κερεόπυργος.

γ) Ἐ π α ρ χ ί α Θ ρ ά κ η ς. Ὑπὸ κονσουλάριον, πόλεις ε΄ (5). Φιλιππούπολις, Βερόη, Διοκλητιανούπολις, Σεβαστούπολις, Διόσπολις.

δ) Ἐ π α ρ χ ί α Α ἱ μ ι μ ό ν τ ο υ. Ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις ε΄ (5). Ἀδριανούπολις, Ἀγχίαλος, Δεβελτός, Πλωτινούπολις, Τζοΐδης.

ε) Ἐ π α ρ χ ί α Μ ο ι σ ί α ς. Ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις ζ΄ (7). Μαρκιανούπολις, Ὀδησσός, Δορόστολος, Νικόπολις, Νοβαί, Ἀππιαρία, Ἄβριττος.

---

(1) Βλέπε Λεξικὸν Rράκης. Α. Σ α μ ο θ ρ ά κ η σελ. 226.

στ) Ἐπαρχία Σκυθίας. Ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις ιε΄ (15). Τόμις, Διονυσόπολις, Ἄκραι, Κάλλατις, Ἴστρος, Κωνσταντιάνα, Ζελδεπά, Τρόπαιος, Ἀξιούπολις, Καπίδαβα, Κάρσος, Τρόσμις, Νοβιοδοῦνος, Αἴγισσος, Ἁλμυρίς. Ἀπὸ τοῦ Ζ΄ αἰῶνος μ.Χ., ἀπὸ τοῦ βασιλέως Ἡρακλείου ἔχομεν νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν, τὴν κατὰ «Θέματα» κατανομήν, κατ' ἀρχὰς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁλοκλήρου τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἑπομένως καὶ τῆς Θράκης. Κατ' ἀρχὰς τὰ θέματα τῆς Θράκης ἦσαν δύο:

Τὸ τῆς Θράκης (Θρακῷον) μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀρκαδιούπολιν (νῦν Λουλὲ Μπουργκὰς) καὶ τὸ Θέμα τῆς Μακεδονίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀδριανούπολιν. Τὸ Θέμα τῆς Θράκης ἢ Θρακῷον, ἦτο λίαν περιωρισμένης ἐκτάσεως καὶ περιελάμβανεν μόλις τὴν χερσόνησον τῆς Κων)πόλεως καὶ τὴν Θρακικὴν χερσόνησον (Καλλιπόλεως). Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Κ. Παπαρρηγόπουλον (Τόμ. Δ΄ σελ. 31 ἔκδ. 5η), τὰ σύνορα τοῦ Θέματος τῆς Θράκης, ὀλίγον ἀπεῖχον τοῦ Ἀναστασιανοῦ τείχους, ὡς ἐσχάτη δὲ πόλις αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο ἡ Τραϊανούπολις (παρὰ τὸ νῦν χωρίον Λουτρὸς τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης). Ἡ γραμμὴ ἡ χωρίζουσα τὰ δύο Θέματα τῆς Θράκης διήρχετο διὰ τοῦ Αἴνου ἢ τοῦ Διδυμοτείχου καὶ κατέληγεν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἢ εἰς τὴν Μήδειαν ἢ τὴν βορειότερον ταύτης Ἀγαθόπολιν. Τὸ βόρειον ὅριον τοῦ Θέματος τῆς Μακεδονίας, τῆς κατὰ Θράκην ἢ ἐπὶ Θράκης Μακεδονίας, κατά τινας ἀπετέλει ὁ Αἷμος. Ἐξ ἐπιστολῆς ὅμως τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Τζιμισκῆ (10ος αἰών), ἀναφερομένης ὑπὸ Λέοντος τοῦ Διακόνου, πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Σβιατοσλάβον ἢ Σφενδοσλάβον, τὸ βόρειον ὅριον τοῦ Θέματος τῆς Μακεδονίας ἀπετέλει ὁ Δούναβις(1), ἡ δὲ Μοισία ἀποτέλει ἀνέκαθεν τμῆμα τῆς Μακεδονίας (τοῦ Θέματος τῆς κατὰ Θράκην Μακεδονίας).

Βραδύτερον κατὰ τὸ ΙΑ΄ αἰῶνα παρουσιάζεται νέα θεματοποίησις τῆς Θράκης. Ἀναφέρεται Θέμα Βολεροῦ καὶ Στρυμόνος τὸ ὁποῖον περιελάμβανε καὶ περιοχὴν ἀνατολικῶς τοῦ Νέστου (περίπου μέχρι Μαρωνείας) ἤτοι τμῆμα τοῦ Θέματος Μακεδονίας. Βραδύτερον ἐγένετο καὶ νέα κατανομὴ τῆς Θράκης (Βλέπε χάρτας ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Στίλπωνος Κυριακίδου «Βολερὸν» ἔκδ. 1939).

---

(1) Λέων ὁ Διάκονος. Ἱστορίαι. VI. 8. σελ. 103. ἔκδ. Βόννης. «Πρὸς μέντοι τὸν Σφενδοσλάβον τὸν τῆς Ρωσσικῆς πανοπλίας κατάρχοντα, ἔγνω διακηρυκεύεσθαι. Καὶ δὴ πρέσβεις ὡς αὐτὸν ἐκπέμπει, παραγγέλων αὐτῷ τὸν πρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου ἐπὶ τῇ καταδρομῇ τῶν Μυσῶν ὑπεσχεμένον ἀνειληφότα μισθόν, ἐπὶ τὰ σφῶν ἤθη καὶ τὸν Κιμμέριον μετανίστασθαι Βόσπορον, τὴν δὲ Μυσίαν παραλιπεῖν, Ρωμαίοις προσήκουσαν καὶ ἀπόμοιραν τελοῦσαν Μακεδονίας ἀνέκαθεν».

Βλέπε καὶ Γ. Κεδρηνός. ἱστορία σελ. 384. ἔκδ. Βόννης. Καὶ ἡμέτερον, Αἱ Δύο Μακεδονίαι 63ον ἀνάτυπον Ἑταιρ. Θρακικῶν Μελετῶν.

ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ι) ΚΑΤΩ ΜΟΙΣΙΑ

Εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν, τὰ ὅρια τῆς ὁποίας διαγράφονται ἀνωτέρω, ὑπῆρχαν αἱ κάτωθι πόλεις:

1) Ἡ Ἴστρος ἢ Ἰστρόπολις. Ἡ Βορειότερον κειμένη Ἑλληνικὴ πόλις εἰς τὴν Θράκην. Αὕτη ἔκειτο παρὰ τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς λίμνης Σινόε, παρὰ τὸ ἄλλοτε χωρίον Καρὰ Ὀρμὰν νῦν μετονομασθὲν Ἰστρίαν (χάρτης 1)500.000. Ἀγγλικὴ ἔκδοσις 1943). Ἡ πόλις Ἴστρος ἦτο ἀποικία τῶν Μιλησίων, ἐκτίσθη δὲ τὸ 657 π.Χ. (1). Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος (63 π.Χ. — 24 μ.Χ.), ὡς οὗτος ἀναφέρει (2), ἦτο πολίχνιον, καὶ ἀπεῖχεν τοῦ Ἱεροῦ λεγομένου στόματος τοῦ Ἴστρου (Δουνάβεως) 500 στάδια, καὶ 250 στάδια βορείως τῆς πόλεως Τόμοι (Κωνστάντζας). Ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ποταμοῦ, ὡς καί ὁ Σκύμνος ὁ Χῖος γράφει(3). Ἀναφέρεται ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, ὡς ὁ Πομπώνιος Μέλας, ὁ Πλίνιος, ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ Πολιτικά ἔνθα ἀναφέρει ὅτι μετέβαλον τὸ πολίτευμα αὐτῶν ἀπὸ ὀλιγαρχικὸν εἰς δημοκρατικόν(4). Ἠκ-

---

(1) Κατὰ τὸν Εὐσέβιον, ὁ ὁποῖος διέσωσεν ἀρχαίας παραδόσεις περὶ πόλεων τινῶν τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Προποντίδος, ἀναφέρεται ὅτι ἡ πόλις Ἴστρος ἢ Ἰστρία ἐκτίσθη τῷ 657 π.Χ.

(2) Στράβων. Ζ. 319. 6. «Ἔστιν οὖν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ στόματος τοῦ Ἴστρου Μιλησίων κτίσμα· εἶτα Τόμις, ἕτερον πολίχνιον ἐν διακοσίοις πεντήκοντα σταδίοις».

(3) Σκύμνος ὁ Χῖος. (Καὶ τάδε Σκύμνου τοῦ Χίου. 20—26. σελ. 548. ἔκδ. Ζωσιμαδῶν. Βιέννη 1807). «Ὑπὸ Σκυθῶν ἐν κύκλῳ οἰκούμενοι.... ἡ πόλις Ἴστρος ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἔλαβε τοὔνομα.... καὶ ταύτην τὴν πόλιν Μιλήσιοι κτίζουσιν, ἡνίκα Σκυθῶν εἰς Ἀσίαν στράτευμα διέβη βαρβάρων τὸ Κιμερίους διῶκον ἐκ τοῦ Βοσπόρου».

(4) Ἡρόδοτος. Β. 33. «Τελευτᾷ δὲ ὁ Ἴστρος (ποταμὸς) ἐς θάλασσαν ῥέων τὴν τοῦ Εὐξείνου Πόντου (διὰ πάσης Εὐρώπης), τῇ Ἰστρίην οἱ Μιλησίων οἰκέουσιν ἄποικοι...». Εὐστάθιος εἰς Διονυσίου περιήγησιν. στ. 823. σημ. 2α. σελ. 201. ἔκδ. Ζωσιμαδῶν. Βιέννη ἔκδ. 1808. «Καὶ ὅπου δὲ τελευταῖος ὁ Ἴστρος περὶ τὸν Εὔξεινον, Ἰστριανοὶ κατοικοῦσι Μιλησίων ἄποικοι, ὡς φησὶν Ἡρόδοτος». Σκύλαξ ὁ Καρυανδεύς. Περίπλους. ἔκδ. Ζωσιμαδῶν. σελ. 63. «Εἰσὶ δὲ ἐν τῷ Πόντῳ πόλεις Ἑλληνίδες αἵδε ἐν Θράκῃ. Ἀπολλωνία, Μεσημβρία, Κάλλαβις, καὶ ποταμὸς Ἴστρος». - Ἀνωνύμου περίπλους. ἔκδ. Ζωσιμαδῶν. Βιέννη 1807. σελ. 131. «Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἱεροῦ στομίου τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ εἰς πόλιν καὶ ποταμόν, καὶ Ἴστρον, στάδια φ', μίλια ξστ', L'. στ'. Αὕτη ἡ πόλις Ἴστρος ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἔλαβε τὸ ὄνομα· καὶ ταύτην πόλιν Μιλήσιοι κτίζουσιν, ἡνίκα Σκυθῶν εἰς τὴν Ἀσίαν στράτευμα διέβη βαρβάρων, τὸ Κιμμερίους διῶκον ἐκ τοῦ Βοσπόρου». — Ἀρριανοῦ περίπλους. ἔκδ. ὡς ἄνω σελ. 293. «Ἐνθένδε ἐπὶ τὸ πέμπτον (στόμα τοῦ Ἴστρου), εἴκοσι καὶ ἑκατὸν (στάδια)· καὶ ἔνθεν εἰς Ἰστρίαν πόλιν, στάδιοι πεντακόσιοι». POMPONII MELAE. B. II. 5. «IN LITORI-

μασεν περὶ τὸ 400 π.Χ. ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν εὑρεθέντων ἀργυρῶν νομισμάτων τῶν χρόνων τούτων. Ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β΄ καὶ Ἀλεξάνδρου ἡ πόλις ὑπῆρξεν αὐτόνομος, κατὰ δὲ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους εἶχε προσχωρήσει εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα μ.Χ. ἡ πόλις ἐξακολουθεῖ νὰ κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἐξελληνισμένων Ἀσιανῶν, ὁ δὲ Ἱεροκλῆς κατονομάζει τὴν πόλιν πέμπτην εἰς τὴν σειρὰν τῶν πόλεων τῆς ἐπαρχίας Σκυθίας. Κατὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφὰς ἀπὸ τοῦ 1914 καὶ ἐντεῦθεν ἀπεκαλύφθη πλήρως τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Ρουμάνον καθηγητὴν Ράντου Βοῦλπε εἶναι τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων. Τοῦτο περιέβαλλεν τὴν βραχώδη νησίδα ἐφ' ἧς ἔχει κτισθῆ ἡ πόλις, ἔχει πλάτος (πάχος) πλέον τῶν τριῶν μέτρων, καὶ ἦτο ἰσχυρότερον πρὸς τὸ μέρος τῆς ἠπείρου (δυτικῶς) πολλαπλοὶ δὲ πύργοι ἐνίσχυον τουτο, ἤδη δὲ οἱ περισσότεροι τούτων διατηροῦνται μέχρις ὕψους 3 - 8 μέτρων. Ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως πλὴν τῶν ἄλλων εὑρημάτων καὶ ἀρχαίων κτισμάτων, ἀπεκαλύφθησαν καὶ δύο ναοὶ τῶν κλασσικῶν χρόνων. Ὁ μεγαλύτερος τούτων, πιθανῶς τῆς Ἀφροδίτης ἐχρονολογήθη ὡς ἀνήκων εἰς τὸν 5ον αἰῶνα π.Χ. Ὁ ἄλλος ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τὸν «Μέγαν Θεὸν» ἀπό τινα Πεισίστρατον τοῦ Μνησικράτους ἐκ Θάσου, ἀνήκει δὲ οὗτος εἰς τὸν 3ον αἰῶνα π.Χ.(1).

2) Τόμοι ἢ Τόμις ἢ Τομεύς. Ἡ πόλις Τόμοι εὑρίσκετο, κατὰ τὸν Στράβωνα(2), νοτίως τῆς πόλεως Ἴστρου, παρὰ τὴν θάλασσαν, καὶ εἰς ἀπόστασιν 250 σταδίων ἀπ' αὐτῆς, ἦτο δὲ κατὰ τὴν ἐποχήν του πολίχνιον. Ὁ Ἀρριανὸς εἰς τὸν Περίπλουν αὐτοῦ(3) ὁμιλεῖ περὶ ἀποστάσεως μεταξὺ τῶν δύο πόλεων ἐκ 300 σταδίων. Ὑπῆρξεν καὶ αὕτη ἀποικία τῶν Μιλησίων, ὡς ὁ Σκύμνος ὁ Χῖος γράφει(4), εἶναι ὅμως ἄγνωστον πότε ἐκτίσθη. Πάντως φαίνεται ὅτι καὶ αὕτη ἐκτίσθη τὸν Ζ΄ αἰῶνα π.Χ. Ἡ πόλις ἐκλήθη Τόμοι ἢ Τομεὺς σχετιζομένου τοῦ ὀνόματος μὲ τὴν λέξιν «τομή», διότι κατὰ τὴν

BUS ISTRI PROXIMA EST ISTROPOLIS». —Ἀριστοτέλης. Πολιτικά. 5. 5. «Καὶ ἔνθα μὲν πολιτικωτέρα ἐγένετο ἡ ὀλιγαρχία, ἐν Ἴστρῳ δὲ εἰς δῆμον ἀπετελεύτησεν, ἐν Ἡρακλείᾳ...».

(1) Βλέπε Γαλλικὸν περιοδικὸν «ARCHEOLOGIE». Τεῦχος 5ον (Ἰουλίου — Αὐγούστου 1965) ἄρθρον τοῦ Ρουμάνου καθηγητοῦ Ράντου Βοῦλπε. Καὶ Ἐφημ. «Καθημερινὴ» 8.7.65 σελ. 5.

(2) Στράβων. Ζ. 319. 6. «Εἶτα Τόμις, ἕτερον πολίχνιον ἐν διακοσίοις πεντήκοντα σταδίοις...».

(3) Ἀρριανός. Περίπλους. ὡς ἄνω. σελ. 293. «Ἐνθένδε εἰς Τομέα πόλιν, στάδιοι τριακόσιοι».

Ἀνωνύμου περίπλους. Ὡς ἄνω, στλ. 133. «Ἀπὸ δὲ Ἴστρου πόλεως εἰς Τομέων πόλιν, ἔχουσαν ὑφόρμους, στάδια τ'., μίλια μ'. Τομέοι γενόμενοι ἄποικοι Μιλησίων ὑπὸ Σκυθῶν ἣν κύκλῳ οἰκουμένη».

(4) Σκύμνος ὁ Χῖος. (Καὶ τάδε) ὡς ἄνω. σελ. 548. «Τομέοι ἄποικοι γενόμενοι Μιλησίων ὑπὸ Σκυθῶν ἐν κύκλῳ οἰκούμενοι...».

μυθολογίαν ὁ βασιλεὺς τῶν Κόλχων Αἰήτης περισυλλέξας ἔθαψεν ἐκεῖ τὰ μέλη τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀψύρτου τὸν ὁποῖον ἐτεμάχισεν ἡ Μήδεια θυγάτηρ τοῦ Αἰήτου καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἀψύρτου ὅτε ὁ Αἰήτης διώκων τοὺς Ἀργοναύτας μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν τοῦ Χρυσομάλλου δέρατος, τοὺς ὁποίους ἠκολούθησεν ἡ Μήδεια μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀψύρτου, καὶ ἡ ὁποία πρὸς ἀποφυγὴν τῆς διώξεως ἐτεμάχισεν τὸν ἀδελφὸν καὶ ἔρριπτε διαδοχικῶς τὰ τεμάχια εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ Αἰήτης περισυλλέγων ταῦτα ἐβράδυνε τὴν δίωξιν καὶ οὕτω οἱ Ἀργοναῦται διεσώθησαν. Ἐκ τούτου ὠνόμασαν τὸν τόπον τῆς ταφῆς τοῦ Ἀψύρτου Τόμους, ὡς γράφει ὁ Ἀπολλόδωρος(¹). Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους διετυπώθη καὶ ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ ὀνομασία «Τόμις» εἶναι ἐκ τῆς ἀρχαίας Θρακικῆς γλώσσης καὶ ἐσήμαινεν «ἐξόγκωμα» κατὰ παρομοίωσιν τοῦ σχήματος τῶν ἀκτῶν της. Ὁ Ρωμαῖος ποιητὴς Ὀβίδιος ὁ ὁποῖος εἶχε παραμείνει εἰς τοὺς Τόμους ὡς ἐξόριστος, ἔνθα καὶ ἀπέθανε, ἐπαναλαμβάνει τὴν ὀνομασίαν(²). Ὁ Πλίνιος (IV. 18) περιλαμβάνει ταύτην μεταξὺ τῶν ὡραιοτέρων πόλεων τοῦ Εὐξείνου, ἐπίσης μνημονεύουν αὐτὴν ὁ Πομπώνιος Μέλας καὶ ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελῖνος (XXVII.4.12), ὁ ὁποῖος κατατάσσει αὐτὴν εἰς τὰς πλέον ἐπιφανεῖς πόλεις τῆς Σκυθικῆς Θράκης. Μετὰ τὴν ὑποδιαίρεσιν ἐπαρχίας Μοισίας, ὡς ἐλέχθη, οἱ Τόμοι ἀπετέλεσαν τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας Μικρᾶς Σκυθίας. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὑπετάγη εἰς τὸν Λυσίμαχον ὡς καὶ ἅπασαι αἱ παρὰ τὸν Εὔξεινον πόλεις. Ἀλλὰ τῷ 313 π.Χ. κατόπιν συνεννοήσεως καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Καλλάτιδος, ἅπασαι αἱ Ἑλληνίδες γειτονικαὶ πόλεις καὶ αὐτή, ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ Λυσιμάχου, συμμαχήσασαι ἐν συνεχείᾳ μετὰ τῶν Θρακῶν καὶ Σκυθῶν. Ἐπελθὼν κατ' αὐτῶν ὁ Λυσίμαχος τὰς ἠνάγκασεν νὰ δεχθοῦν τὴν ἐπικυριαρχίαν του. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα μετ' ὀλίγον χρόνον (292 π.Χ.) πόλεμον καὶ αἰχμαλωσίαν τοῦ Λυσιμάχου εἰς τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν του, αἱ παρὰ τὸν Πόντον Ἑλληνίδες πόλεις ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ δὴ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (ἐπισυμβάντα τὸ 281 π.Χ.) ὁπότε ἐσχημάτισαν καὶ τὴν Πεντάπολιν, ὁμοσπονδίαν, αἱ πόλεις Ὀδυσσὸς (Βάρνα), Διονυσόπολις, Τόμοι, Ἴστρος, καὶ Κάλλατις, καὶ βραδύτερον Ἑξάπολιν, προστεθείσης τῆς Μαρκιανουπόλεως. Τῶν Τόμων δὲν σώζονται νομίσματα ἀρχαιότερα τοῦ Λυσιμάχου. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως ταύτης μέχρι τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος ἐκόπησαν ἀργυρᾶ νομίσματα ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Λυσιμάχου, ἐπίσης δὲ καὶ χαλκᾶ, φέροντα ἔμπροσθεν κεφαλὴν τοῦ Ποσειδῶνος, ὄπισθεν δὲ ἀετὸν ἐντὸς στεφάνου ἐκ δρυὸς (HEAD - Σβορώνου. Τόμ. Α' σελ. 346).

---

(1) Ἀπολλόδωρος. Α. 9. 24. «Συναθροίζων δὲ Αἰήτης τὰ τοῦ παιδὸς μέλη, τῆς διώξεως ὑστέρησε. Διόπερ ἐπιστρέψας, καὶ τὰ σωθέντα μέλη τοῦ παιδὸς θάψας τὸν τόπον προσηγόρευσε Τόμους».

(2) OVIDIUS. TRIST. 3. 9. «INDE TOMOS DICTUS LOCUS HIC, QUIA FERTUR IN ILLO MEMBRA SOROR FRATRIS CONSECUISSE SUI».

Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους (Γ' αἰῶνα μ.Χ.) οἱ Τόμοι μετωνομάσθησαν εἰς Κωνσταντίαν, πρὸς τιμὴν τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Κωνσταντίας. Τὸ νῦν ὄνομα αὐτῆς Κωνστάντζα φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ παραφθορᾶς τοῦ ὀνόματος Κωνσταντία καὶ τῆς μετέπειτα ὀνομασίας αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς Κιουστέντζε. Ὑπέστη πολλὰς ἐπιδρομάς, μεγαλυτέρα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ τῶν Ἀβάρων(1), κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' αἰῶνος μ.Χ. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως ἱδρύθη μετὰ τέσσαρας αἰῶνας περίπου λιμενικὸς σταθμὸς τῶν Βυζαντινῶν, ὁ ὁποῖος τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνας ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν Γενουατῶν καὶ κατόπιν ὑπὸ τῶν Τούρκων, μὲ τὸ ὄνομα Κιουστέτζε.

3) Κάλλατις. Νοτίως τῶν Τομῶν ἢ Τομέων καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ εἰς ἀπόστασιν 280 σταδίων, ὡς γράφει ὁ Στράβων(2), ὑπῆρχεν ἡ πόλις Κάλλατις ἀποικία τῶν Ἡρακλεωτῶν (τῆς ποντικῆς πόλεως Ἡρακλείας). Ὁ Πομπώνιος Μέλας γράφει ὅτι ἡ Κάλλατις ἦτο ἀποικία τῶν Μιλησίων(3).

Πλὴν τοῦ Στράβωνος καὶ ὁ Πλίνιος καὶ ὁ Μέμνων, ὁ Σκύμνος ὁ Χῖος, καὶ ἄλλοι(4) γράφουν ὅτι ἡ Κάλλατις ἦτο ἀποικία τῶν Ἡρακλεωτῶν. Φαίνεται ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη ἐδημιουργήθη ἐκ σφάλματος τοῦ Πομπωνίου, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Ἡράκλεια τοῦ Πόντου καὶ μητρόπολις τῆς Καλλάτιος, ἦτο ἀποικία τῶν Μιλησίων, ἐν ᾧ αὕτη ἦτο ἀποικία τῶν Μεγαρέων. Κατὰ τὸν Πλίνιον ἡ Κάλλατις ἐκαλεῖτο πρότερον Κερβάτις(5). Ἐκτίσθη, ὡς Σκύμνος ὁ Χῖος ἀναφέρει(6), ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν τῶν Μακεδόνων ὁ Ἀμύντας (πρό-

(1) Θεοφύλακτος Σιμμοκάτης. VII. 13. 3. «Ὁ παρὰ τοῖς Ἀβάροις χαγάνος. ....εἶτα Τομέᾳ τῇ πόλει ἐφίσταται...».

(2) Στράβων. Ζ. 319. 6. «Εἶτα πόλις Κάλλατις ἐν διακοσίοις ὀγδοήκοντα, Ἡρακλεωτῶν ἄποικος». — Ὁ ἴδιος. ΙΒ'. 542. 4. «Τὴν γὰρ δὴ Ἡράκλειαν ἐν τοῖς Μαρυανδυνοῖς ἱδρῦσθαι φασὶ Μιλησίων κτίσμα... εἴρηται δὲ καὶ τοῦτο ὅτι πρῶτοι τὴν Ἡράκλειαν κτίσαντες Μιλήσιοι τοὺς Μαριανδυνοὺς εἱλωτεύειν ἠνάγκασαν τοὺς προκατέχοντας τὸν τόπον...6. Ἡ μὲν οὖν Ἡράκλεια πόλις ἐστὶν εὐλίμενος καὶ ἄλλως ἀξιόλογος, ἥ γε καὶ ἀποικίας ἔστελλεν· ἐκείνης γὰρ ἥ τε Χερρόνησος ἄποικος καὶ ἡ Κάλλατις· ἦν τε αὐτόνομος ».

(3) POMPONII MELAE. B. II. 5. «DEINDE A MILESIIS DEDUCTA CALLATIS».

(4) Ἀνωνύμου περίπλους. Ὡς ἄνω. σελ. 132. «Κάλατις Ἡρακλεωτῶν ἀποικία κατὰ χρησμὸν γενομένη. Ἔκτισαν δὲ ταύτην, ἡνίκα τὴν Μακεδόνων ἀρχὴν Ἀμύντας παρέλαβεν».— Σκύλακος περίπλους. ὡς ἄνω σελ. 63. «Εἰσὶ δὲ ἐν τῷ Πόντῳ πόλεις Ἑλληνίδες αἵδε ἐν Θράκῃ. Ἀπολλωνία, Μεσημβρία, Κάλλαβις καὶ Ποταμὸς Ἴστρος».— Ἀρριανοῦ περίπλους. ὡς ἄνω. σελ. 293. «Ἀπὸ δὲ Τομέας εἰς Κάλλαντραν πόλιν, ἄλλοι τριακόσιοι· ὅρμος ναυσίν». — Πτολεμαῖος Κλαύδιος. «Ἴστρος πόλις, Τόμοι, Καλλατία, Διονυσόπολις,...».

(5) PLINII. IV. 18. «CALLATIMQUE, QUAE ANTEA CERBATIS VOCABATUR».

(6) Σκύμνος ὁ Χῖος, ὡς ἄνω (Καὶ τάδε). «Κάλλατις ἀποικία μὲν Ἡρακλεωτῶν γενομένη κατὰ χρησμόν· ἔκτισαν δὲ ταύτην ἡνίκα τὴν Μακεδόνων ἀρχὴν Ἀμύντας παρέλαβεν».

κειται περὶ τοῦ Ἀμύντου τοῦ Α΄), ἤτοι τὸ 540 π.Χ. Ἡ Κάλλατις εὑρίσκετο εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς πόλεως τῆς Ρουμανίας Μαγγάλια, 44 χιλιόμετρα νοτίως τῆς Κωνστάντζας ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἀρχαίων ἐρειπίων καὶ τῶν ἐπὶ τόπου ἀνευρισκομένων νομισμάτων. Πλὴν τῶν ἐρειπίων σώζεται ἡ προκυμαία αὐτῆς, εἰς τόσον καλὴν κατάστασιν, ὥστε νὰ νομίζῃ τις ὅτι εἶναι σημερινῆς κατασκευῆς. Φαίνεται ὅτι τὸ σημερινόν της ὄνομα προῆλθεν μᾶλλον ἐκ παραφθορᾶς τοῦ παλαιοῦ. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ εἴδησις ὅτι τὸ ὄνομα Μαγγάλια προέρχεται ἀπὸ τοὺς Μαγγάλους, οἱ ὁποῖοι ἀποικίσαντες μέγα μέρος τῆς νῦν Δοβρουτσᾶς, ἐρημωθείσης ἕνεκα τῶν πολλῶν πολέμων, ἀπετέλουν σχεδὸν μόνοι τὸν πληθυσμὸν τῆς χώρας (O. TAFRALI. LA CITE PONTIQUE DE CALLATIS. PARIS. 1925).

Ὁ Μέμνων(1) γράφει ὅτι οἱ Καλλατιανοὶ ἐλθόντες εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῶν Βυζαντίων, λόγῳ τοῦ ὅτι ἤθελον νὰ μονοπωλήσουν τὸ ἐμπόριον τῶν Τόμων, ἐνικήθησαν ὑπ' αὐτῶν καὶ ἔκτοτε ἡ πόλις δὲν κατώρθωσε νὰ ἀναλάβῃ. Φαίνεται ὅτι τὰ γεγονότα ταῦτα συνέβησαν περὶ τὸ 260 π.Χ. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος σημειώνει ταύτην ὡς πολίχνιον, ὀχυρωθεῖσαν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α΄ (Προκόπιος. Περὶ κτισμάτων. IV. II). Ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους ἀναφέρεται ὡς μία τῶν 15 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Σκυθίας ὑπὸ ἡγεμόνα. Κατὰ τοὺς Μεσαιωνικοὺς χρόνους δὲν ἀναφέρεται, πλὴν κατὰ τὸν ΙΖ΄ καὶ ΙΗ΄ αἰῶνα, ἀναγράφεται εἰς χάρτας εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς Παγκάλια ἢ Μαγκάλια, ὄνομα ὅπερ φέρει μέχρι σήμερον. Κατὰ τὰς τελευταίως γενομένας ἀνασκαφὰς ἐξηκριβώθη ὅτι κατὰ τοὺς 4ον καὶ 3ον αἰῶνας ἤνθισεν εἰς τὴν Κάλλατιν ἡ βιομηχανία τῆς κεραμεικῆς, εἰς τὸ κέντρον δὲ τῆς νῦν πόλεως μέχρι τῶν παραμονῶν τοῦ 2ου Παγκοσμίου πολέμου ὑπῆρχε ὑψηλὸς λόφος ὁ ὁποῖος εἶχε σχηματισθῇ ἀποκλειστικῶς ἐξ ἀπορριμμάτων τῶν ἀγγειοπλαστικῶν ἐργαστηρίων τοῦ 4ου καὶ 3ου αἰῶνος π.Χ. Τὴν πλειονότητα τούτων ἀπετέλουν θραύσματα Ταναγραίων προερχομένων ἐκ τῶν τοπικῶν ἐργαστηρίων, μὲ καλούπια τὰ ὁποῖα εἶχον μεταφέρει ἐκ Βοιωτίας καὶ Μ. Ἀσίας. Εἴς τινα τῶν εὑρεθέντων τάφων εὑρέθησαν καὶ δύο ὡραῖαι Ταναγραῖαι τοῦ 4ου αἰῶνος π.Χ.(2).

Ἐκ τῆς Καλλάτιδος κατήγετο καὶ ὁ ἀρχαῖος ἱστορικὸς Δημήτριος Καλλατιανὸς «γεγραφὼς περὶ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης εἴκοσι βιβλία», ὡς γράφει περὶ αὐτοῦ Διογένης ὁ Λαέρτιος (V. 83), καὶ ὁ δραματουργὸς Ἴστρος.

---

(1) Μέμνων. FR. XXI εἰς Φωτίου βιβλ. σελ. 228. «Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον χρόνῳ πόλεμος ἀνερράγει Βυζαντίοις πρὸς Καλλατιανοὺς (ἄποικοι δὲ οὗτοι Ἡρακλεωτῶν ἦσαν) καὶ πρὸς Ἰστρινοὺς περὶ Τόμεως ἐμπορίου, ὃ τοῖς Καλλατιανοῖς ὅμορον ἦν, μονοπώλιον τοῦτο διανοουμένων κατασκευάσαι τῶν Καλλατιανῶν... Πολλὰ δὲ οἱ τῆς Καλλατίδος ὑπὸ τῶν πολεμίων παθόντες ὕστερον εἰς διαλύσεις ἦλθον, ἀπὸ ταύτης τῆς συμφορᾶς οὐκέτι σχεδὸν ἀναλαβεῖν αὐτοὺς δυνηθέντας».

(2) Βλέπε καὶ ἐφημερίδα «Καθημερινὴ» 8.7.65. σελ. 5. (Κάλλατις).

4) Καρῶν λιμήν, ἢ Καρίαι ἢ Καρέαι. Ἡ πόλις ἢ πολίχνη αὕτη ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ καί τινος ἀνωνύμου εἰς τοὺς περίπλους αὐτῶν, ὡς ὑπάρχουσα εἰς τὴν Θρακικὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου(1), πλὴν οὐδὲν ἄλλο εἶναι γνωστὸν περὶ αὐτῆς. Κατὰ τὸν MULLER(2) εἶναι ὁ σημερινὸς ὅρμος Γκυελγκρὰδ (GULGRAD) πρὸς νότον τοῦ ἀκρωτηρίου Σιαμπλέ.

5) Τίριζις ἄκρα ἢ Τίριζα, ἢ Τετρισιάς. Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο τὸ ὁποῖον σήμερον καλεῖται Καλὴ ἄκρα (Ἀγγλικοὶ χάρται CAPUT CALIACRA ἢ LIGHTHOUSE), ἐκαλεῖτο εἰς τὴν ἀρχαιότητα Τίριζις ἄκρα ἢ Τίριζα ἢ Τετρισιάς. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ ὁμώνυμον πολίχνιον ἢ φρούριον, διότι ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καὶ ἄλλων ἀναφέρεται ὅτι ὁ Λυσίμαχος (εἷς τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου) ἐχρησιμοποίει τὴν Τίριζιν ἄκραν ὡς θησαυροφυλάκιον(3). Εἰς τὴν Μεγ. Ἐγκυκλοπαιδείαν γράφεται ὅτι ἡ θέσις αὐτῆς κεῖται μεταξὺ Διονυσουπόλεως (Κρουνῶν = Μπαλτζὶκ σήμερον) καὶ Ὀδησσοῦ (Βάρνης). Ἐκ τῶν κάτωθι παρατιθεμένων χωρίων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐξάγεται ὅτι ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής. Τὸ ἀκριβὲς εἶναι ὅτι ἡ Τίριζις ἄκρα εὑρίσκετο μεταξὺ Καρῶν λιμένος καὶ Βιζώνης. Ἡ σειρὰ τῶν πόλεων ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον εἶναι: Ἴστρος, Τόμοι, Κάλλατις, Καρῶν λιμήν, Τίριζις ἄκρα, Βιζώνη, Κρουνοὶ (Διονυσόπολις), Ὀδυσσὸς (Βάρνα) Μεσημβρία κλπ. Ἀναφέρεται κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὑπὸ τοῦ Χαλκοκονδύλη (4) κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Οὔγγρων ὑπὸ τὸν Λαδίσλαον καὶ Οὐνυάδην κατὰ τῶν Τούρκων ὑπὸ τὸν Μουρὰτ Β΄ ὀλίγον πρὸ

(1) Ἀνωνύμου περίπλους. Ὡς ἄνω, σελ. 132. «Ἀπὸ Καλλάτιδος δὲ εἰς Καρῶν λιμένα στάδια ρπ΄. μίλια κδ΄. Καὶ ἡ γῆ ἐν κύκλῳ τοῦ λιμένος κατακλύζεται. Νῦν δὲ αἱ Καραὶ λέγονται Καρέαι».— Ἀρριανοῦ περίπλους. Ὡς ἄνω. σελ. 293. «Ἔνθένδε ἐς Καρῶν λιμένα, ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν, καὶ ἡ γῆ ἐν κύκλῳ τοῦ λιμένος, Καρία κλήζεται».

(2) MULLER GEOGRAPHI GRAECI, MINORES. ἔκδ. DIDOT. σελ. 399.

(3) Στράβων. Ζ. 319. 6. 1. «Ἐν δὲ ταύτῃ τῇ παραλίᾳ ἐστὶν ἡ Τίριζις ἄκρα, χωρίον ἐρυμνόν, ᾧ ποτὲ καὶ Λυσίμαχος ἐχρήσατο γαζοφυλακίῳ».—Ἀνωνύμου περίπλους. Ὡς ἄνω. σελ. 132. «Ἀπὸ δὲ Καρῶν λιμένος εἰς Τετρισιάδα ἤτοι Τίριζαν ἄκραν λεγομένην, ἔχουσαν καὶ ὕφορμον τοῖς ἀφ' ἑσπέρας ἀνέμοις, νῦν λεγομένην Ἄκραν, στάδια ρκ΄., μίλια ιστ΄.».— Ἀρριανοῦ περίπλους. Ὡς ἄνω. σελ. 293. «Ἀπὸ δὲ Καρῶν λιμένος εἰς Τετρισιάδα, στάδιοι εἴκοσι καὶ ἑκατόν».

(4) Χαλκοκονδύλης. VI. σελ. 326. «Λαδίσλαος μὲν οὖν ὁ τῶν Παιόνων βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ Ἀρδελίου διαβὰς τὸν Ἴστρον καὶ τὸν στρατὸν διαπορθμεύσας, ἀφίκετο εἰς τὴν βασιλέως χώραν, καὶ αὐτοῦ ἐστρατοπεδεύετο κατὰ τὴν τοῦ Εὐξείνου παραλίαν, Δοβριτίκεω τοῦ Μυσοῦ χώραν, ἐπὶ Καλλιάκρην τε καὶ Βάρνην. Καὶ ἐλθόντες ἐνταῦθα τάς τε πόλεις ἐπολιόρκουν. Καὶ ἡ μὲν Βάρνη ὡς ἐπολιορκεῖτο, προσεχώρησε καθ' ὁμολογίαν, ἡ δὲ Καλλιάκρη ἑάλω τε προσβαλόντων τῶν Παιόνων καὶ ἀναβάντων ἐπὶ τὸ τεῖχος. Ἐξελόντες καὶ ἐξανδραποδισάμενοι ἤλαυνον εὐθὺ τῆς Βυζαντίου χώρας καὶ Ὀρεστιάδος (Ἀδριανουπόλεως)».

τῆς μάχης τῆς Βάρνης, καθ' ἣν ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς τῶν Οὔγγρων Λαδίσλαος (10 Νοεμβρίου 1444).

6) Β ι ζ ώ ν η. Ἡ πόλις Βιζώνη ἔκειτο ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου καὶ νοτίως τῆς Τιρίζιδος ἄκρας τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν. Αὕτη ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸν Περίπλουν τοῦ Ἀνωνύμου(1) ὑπῆρξεν ἀποικία τῆς νοτιώτερον αὐτῆς εὑρισκομένης πόλεως Μεσημβρίας. Τὸ ἴδιον ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ Σκύμνος ὁ Χῖος(2). Εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ «Ἡλίου» περὶ αὐτῆς ἀναγράφεται: «Βιζώνη... κτισθεῖσα ὑπὸ Μιλησίων περὶ τὸ 657 π.Χ.», χωρὶς νὰ δικαιολογῇ πόθεν προέρχονται αἱ πληροφορίαι αὗται(3). Ὁ Στράβων(4) γράφει περὶ αὐτῆς ὅτι κατὰ μέγα μέρος κατεπόθη ὑπὸ σεισμοῦ. Βραδύτερον φαίνεται ὅτι ἀνεπτύχθη καὶ πάλιν ἡ πόλις. Κατὰ τὸν Στέφανον Βυζάντιον, ὁ κάτοικος αὐτῆς ἐκαλεῖτο Βιζώνιος, Βιζωναῖος ἢ Βιζωνίτης. Γράφει: «Βιζώνη, πόλις Ποντική. Τὸ ἐθνικὸν ἠδύνατο Βιζωναῖος ἢ Βιζωνίτης. Ἔστι δὲ καὶ Βιζώνιος ὡς Παλλήνιος». Ἡ θέσις αὐτῆς προσδιορίζεται εἰς τὴν νῦν Βουλγαρικὴν πόλιν Καβάρναν. Ἡ Βιζώνη ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς τελευταίας πόλεις αἳ ὁποῖαι ὑπήγοντο ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κων)πόλεως μέχρις ὀλίγον πρὸ τῆς ἁλώσεως(5). Τῆς Βιζώνης ἐλάχιστα ἐρείπια σώζονται τῶν ἀρχαίων χρόνων. Παρὰ τὸν λιμένα τῆς νῦν Καβάρνας σώζονται τὰ ἴχνη οἰκοδομῶν τῶν Μακεδονικῶν χρόνων.

7) Κ ρ ο υ ν ο ὶ (Δ ι ο ν υ σ ό π ο λ ι ς). Δυτικῶς τῆς Βιζώνης περὶ τὰ 60 στάδια (περίπου 9 μίλια) καὶ ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου, ὑπῆρξεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἡ πόλις Κρουνοί, μετονομασθεῖσα βραδύτερον εἰς Διονυσόπολιν(6) ἔκ τινος ἀγάλματος τοῦ Διονύσου τὸ ὁποῖον ἐξεβράσθη ἐκεῖ ὑπὸ

---

(1) Ἀ ν ω ν ύ μ ο υ π ε ρ ί π λ ο υ ς. Ὡς ἄνω. σελ. «Ἀπὸ δὲ Τετρισιάδος, ἤτοι Ἄκρας εἰς Βιζώνην πολίχνιον, ἐν ᾧ σάλος, στάδια ξ'., μίλια η'. Τοῦτο τὸ πολίχνιον, τινὲς μὲν φασὶ βαρβάρων, τινὲς δὲ ἄποικον γεγονέναι Μεσημβρίας».

(2) Σ κ ύ μ ν ο ς ὁ Χ ῖ ο ς (καὶ τάδε) ὡς ἄνω. σελ. 548. «.... Βιζώνη... τοῦτο δὲ τὸ πολίχνιον φασὶν τινὲς μὲν βαρβάρων, τινὲς δ' ἄποικον γεγονέναι Μεσημβρίας».

(3) Βλέπε καὶ Λεξικὸν Θράκης. Α. Σαμοθράκη εἰς λέξιν Βιζώνη. σελ. 106.

(4) Σ τ ρ ά β ω ν. Ζ. 319. 6. «Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ διαστήματι τῷ ἀπὸ Καλλάτιδος εἰς Ἀπολλωνίαν Βιζώνη τε ἐστίν, ἧς κατεπόθη πολὺ μέρος ὑπὸ σεισμῶν...».

(5) Δ ο ύ κ α ς. κεφ. 37. σελ. 258. «... Ἦν γὰρ ὁ Καρατζᾶ πέγης (Μπέης) πρὸ καιροῦ σταλθεὶς σὺν δυνάμει εἰς τὰ τοῦ Πόντου κάστρα, ἤγουν Μεσημβρίαν Ἀχελῶον (Ἀγχίαλον), Βυζὸν(ην) καὶ τὰ λοιπὰ πρὸς ἑαυτοῦ ἐποιήσατο».

(6) Σ τ ρ ά β ω ν. Ζ. 319. 6. «Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ διαστήματι τῷ ἀπὸ Καλλάτιδος εἰς Ἀπολλωνίαν Βιζώνη τε ἐστίν... καὶ Κρουνοί....». — Ἀ ρ ρ ι α ν ο ῦ π ε ρ ί π λ ο υ ς. Ὡς ἄνω. σελ. 293. «Ἀπὸ δὲ Βίζου εἰς Διονυσόπολιν, στάδιοι ὀγδοήκοντα...». — Ἀ ν ω ν ύ μ ο υ π ε ρ ί π λ ο υ ς. ὡς ἄνω. σελ. 133. «Ἀπὸ δὲ Βυζῶνος εἰς Διονυσόπολιν στάδια π'. μίλια ι'. L'. στ'. Αὕτη ἡ Διονυσόπολις πρῶτον ὠνομάζετο Κρουνοὶ διὰ τὰς τῶν ἐγγὺς ὑδάτων ἐκρύσεις. Ἔπειτα δὲ ὠνομάσθη Ματιόπολις. Ὕστερον δὲ Διονυσιακοῦ ἀγάλματος προσπεσόντος ἐκ τῆς θαλάσσης τοῖς τόποις, Διονυσόπολιν κληθῆναι πάλιν. Ἐν μεθορίοις δὲ Κροβύζων καὶ Σκυθῶν χώρας κειμέ-

τῆς θαλάσσης. Ὑπάρχουν τινὲς τῶν νεωτέρων οἱ ὁποῖοι διαφωνοῦν ὡς πρὸς τὴν σύμπτωσιν τῶν δύο ὀνομασιῶν, χωρὶς ὅμως νὰ προτείνουν καὶ ἀποδείξεις ὑπαρχούσας διὰ τὸ ἀντίθετον (τὴν σύμπτωσιν). Ὁ Πομπώνιος Μέλας[1] σημειώνει λιμένα Κρουνὸν καὶ πόλιν Διονυσόπολιν. Ὑπῆρξεν ἐπιφανὴς καὶ πολυάνθρωπος πόλις τοὐλάχιστον κατὰ τὸν Δ' μ.Χ. αἰῶνα ὅτε ἔγραφεν ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Ἀππιανὸς ὁ Ἀλεξανδρεύς, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ὅτι αὗται «εἰσὶν Ἑλληνίδες ἐξ πόλεις Μυσοῖς πάροικοι» (αἱ Ἴστρος, Τόμοι, Κάλλατις, Κρουνοί, Ὀδησσός, Μεσημβρία). Δὲν ἀναφέρεται ἡ ἐποχὴ τῆς κτίσεως τῶν Κρουνῶν, οὔτε τίνος ὑπῆρξεν ἀποικία, πάντως ὑπῆρξε πολὺ ἀρχαία πόλις. Κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους σπανιώτατα γίνεται μνεία τῆς Διονυσοπόλεως. Μόνον ὁ Γ. Κεδρηνὸς (τόμ. Α' σελ. 657) ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἡ θάλασσα ὑπερεξεχείλισε τὸ 543 μ.Χ. μεταξὺ Ὀδησσοῦ (Βάρνης) καὶ Διονυσουπόλεως, πιθανῶς, ἐκ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ, προκαλέσασα τὸν θάνατον εἰς πολλοὺς τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἡ θέσις αὐτῆς προσδιορίζεται παρὰ τὴν κωμόπολιν Μπαλτζίκ, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρέθησαν καί τινα ἀγάλματα Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, ἀποκείμενα ἤδη εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Σόφιας. Κατὰ τὸν Τοῦρκον χρονογράφον Ἐβλιγιὰ Τζελεπῆ, ἡ κωμόπολις ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τοῦ λιμένος ὁ ὁποῖος εἶναι πλήρης λάσπης (Μπαλτζὶκ = Λάσπη), κατὰ δὲ τὸ 1651 αὕτη ἠρίθμει περὶ τὰς 500 οἰκίας. Μέχρι τοῦ 1913 ἀνῆκεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Τότε ἐδόθη εἰς τὴν Ρουμανίαν, ἀλλὰ ἤδη καὶ πάλιν περιῆλθεν εἰς αὐτήν. Ὁ λιμὴν τοῦ Μπαλτζὶκ εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος τοῦ Εὐξείνου.

Τῆς πόλεως διασώζονται πολλὰ ἀρχαῖα νομίσματα τῶν π.Χ. χρόνων, ὡς καὶ νομίσματα τοῦ Ἀλεξάνδρου (Ἀλεξάνδρεια) τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν

---

(1) POMPONII MELAE. B. II. 5. «EST PORTUS CRUNOS, URBES DIONYSOPOLIS, ODESSOS, MESEMBRIA, ANCHIALOS.

νη, μιγάδας Ἕλληνας οἰκητὰς ἔχει». — Σκύμνος ὁ Χῖος. (Καὶ τάδε στ. 4—11) σελ. 547. «Ἡ Διονυσόπολις πρῶτον ὠνομάζετο Κρουνοί, διὰ τὰς τῶν ἐγγὺς ὑδάτων ἐκρύσεις. Ἔπειτα δὲ μετωνομάσθη Ματιόπολις. Καὶ ὕστερον, Διονυσιακοῦ ἀγάλματος ἐκ τῆς θαλάσσης προσπεσόντος τοῖς τόποις, Διονυσόπολιν λέγουσι κληθῆναι πάλιν. Ἐν μεθορίοις δὲ τοῖς Κροβύζων καὶ Σκυθῶν χώρας μιγάδας Ἕλληνας οἰκητὰς ἔχει».

Σημείωσις. Ὁ στίχος «Ἔπειτα δὲ μετωνομάσθη Ματιόπολις» δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Σκύμνον τὸν Χῖον, ἐξ οὗ φαίνεται ἀντέγραψεν καὶ ὁ Ἀνώνυμος εἰς τὸν περίπλουν. Φαίνεται ὅτι ἐκ λάθους προσετέθη βραδύτερον. Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀνωνύμου περίπλου (Βλέπε ἔκδ. Ζωσιμαδῶν. Βιέννη 1807 σελ. 133) θεωρεῖ τὸν στῖχον τοῦτον ὡς κακῶς εἰσαχθέντα καὶ μὴ ἀνήκοντα εἰς τὸν Σκύμνον. Τὸ Ματιόπολις φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν δυτικῶς τῆς Διονυσοπόλεως ὑπάρξασαν Μαρκιανόπολιν, ἡ ὁποία εἶναι πολὺ μεταγενεστέρα τοῦ Σκύμνου. Οὗτος ἔζησε κατὰ τὸν Β'. αἰῶνα π.Χ., ἐν ᾧ ἡ Μαρκιανούπολις ἐκτίσθη ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸν Β' αἰῶνα μ.Χ. (98—117 μ.Χ.).

DROYSEN(1) ἐκόπησαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λυσιμάχου, ὡς ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

8) Ὀ δ η σ σ ό ς(2). Πόλις ἀρχαία τῆς Κάτω Μοισίας τῆς Θράκης. Εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου ἀμέσως βορείως τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Προβάντια (PROVANTISKA), ὁ ὁποῖος ἀφ' οὗ διέλθη διὰ μέσου τῶν δύο ὑπ' αὐτοῦ σχηματιζομένων λιμνῶν, LAKE DEVNYA καὶ LAKE VARNENSKO ἢ DEVNENSKO ἐκβάλλει εἰς τὸν Εὔξεινον. Τὴν θέσιν αὐτῆς κατέχει σήμερον ἡ πόλις Βάρνα τῆς Βουλγαρίας. Ὑπῆρξεν ἀποικία τῶν Μιλησίων, ἱδρυθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος π.Χ., ὡς ἀναφέρουν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς(3). Ἡ Ὀδησσὸς ὑπῆρξε μεγάλη καὶ πλουσία πόλις, καὶ μέλος τῆς ὁμοσπόνδου Πενταπόλεως (Ἴστρος, Τόμοι, Κάλλατις, Διονυσόπολις, Ὀδησσός). Κατὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφὰς ἀνευρέθησαν ἐπιγραφαί, ἀγάλματα καὶ νομίσματα πιστοποιοῦντα τὴν θέσιν αὐτῆς. Μεταξὺ τῶν εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν ὑπάρχει καὶ μία ὑπὲρ τοῦ ἄρξαντος τῆς Πενταπόλεως Ἡροσόδου Φαρνάγου(4). Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ συμπεριελήφθη εἰς τὰς ὀχυρωθείσας πόλεις. Ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους (ΣΤ' αἰὼν μ.Χ.) ἀναφέρεται εἰς τὸν Συνέκδημον (636.3), ὡς μία τῶν ἑπτὰ πόλεων τῆς ἐπαρχίας Μοισίας, ὑπὸ δὲ τοῦ Προκοπίου (περὶ κτισμάτων IV.11), ὡς φρούριον τὸ ὁποῖον ἐπεσκεύασεν ὁ Ἰουστινιανὸς (527 - 565 μ.Χ.). Εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ χρονικὰ ἀναφέρεται ὡς μία τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Μητροπόλεως Μαρκιανουπόλεως, βραδύτερον δὲ πιθανῶς ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος, ὡς ἀρχιεπισκοπὴ τῆς ἐπαρχίας Μοισίας ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Κων)πόλεως ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ὀδησσός». Ἐπὶ Ἀ-

(1) DROYSEN. GESCHICHTE DES HELLENIENS. ἔκδ. Β'. Μετάφρ. Πανταζίδου. Τ. Α'. σελ. 186. Βλέπε καὶ HEAD — Σ β ο ρ ώ ν ο υ. Τόμ. Α' σελ. 348.

(2) Ἡ Ὀδησσὸς αὕτη οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν Ὀδησσὸν τῆς Ρωσσίας.

(3) Σ τ ρ ά β ω ν. Ζ. 319. 6. «...καὶ Κρουνοὶ καὶ Ὀδησσὸς Μιλησίων ἄποικος...» — Ἀ ν ω ν ύ μ ο υ π ε ρ ί π λ ο υ ς. Ὡς ἄνω. σελ. 134. «Ἀπὸ δὲ Διονυσοπόλεως εἰς Ὀδησσὸν πόλιν ἐν ᾗ ὅρμος ναυσί, στάδια σμ'. (κατὰ σχολιαστὴν στάδια μ', μίλια κστ', L', στ'.). Ὀδησσὸν κτίζουσιν Μιλήσιοι, ὅτε Ἀστυάγης ἦρχε τῆς Μηδίας. Ἐν κύκλῳ δὲ αὐτῆς ἔχει Κροβύζους Θρᾶκας».—Ἀ ρ ρ ι α ν ο ῦ π ε ρ ί π λ ο υ ς Ὡς ἄνω. σελ. 293. «Ἐνθένδε (ἀπὸ Διονυσοπόλεως) εἰς Ὀδησσόν, διακόσιοι· ὅρμος ναυσίν»—Σ κ ύ μ ν ο ς ὁ Χ ῖ ο ς. (Καὶ τάδε. στ'. 1 — 3) ὡς ἄνω .... Ὀδησσὸν οἱ Μιλήσιοι κτίζουσιν, Ἀστυάγης ὅτ' ἦρχε Μηδίας, αὕτη Κροβύζους Θρᾶκας ἐν κύκλῳ ἔχει». — Σ τ έ φ. Β υ ζ ά ν τ ι ο ς. εἰς λέξιν. «Ὀδησσὸς πόλις ἐν τῷ Πόντῳ πρὸς τῇ Σαλμυδησσῷ. Ἀπολλόδωρος δ' ὅρος μέγα τὴν Ὀδησσὸν φησίν». — Π ρ ο κ ό π ι ο ς. IV. II. «Ὀδησσιτανὴ πόλις ἐν Νεαρᾷ 65 Ἰουστινιανοῦ λέγεται».

(4) Ἐπιγραφὴ εὑρεθεῖσα εἰς Ὀδησσὸν (Βάρναν) ἐδημοσιεύθη εἰς C.I.G. ἀριθ. 2056 C. — «Ἀγαθῇ τύχῃ — Ἡρόσοδον Φαρνά — γου ἄρξαντα τῆς πόλεως καὶ ἄρξαντα — τοῦ κοινοῦ τῆς Πενταπόλεως — καὶ τιμηθέντα ὑπὸ — τοῦ κοινοῦ τῆς Πεν — ταπόλεως».

λεξίου Κομνηνοῦ προήχθη εἰς Μητρόπολιν ἀναφερομένη εἰς τὰς ἐκθέσεις ὑπὸ τὸ ὄνομα «Τιβεριούπολις». Τῆς Ὀδησσοῦ σώζονται νομίσματα χρυσοῖ στατῆρες καὶ τετράδραχμα τῶν τύπων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ Λυσιμάχου καθὼς καὶ τοιαῦτα τῶν Ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Κατὰ τὸ 1444 παρὰ ταύτην ἡττήθη καὶ ἐφονεύθη μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων ὁ βασιλεὺς τῶν Οὔγγρων Λαδίσλαος Α΄ ἐρχόμενος εἰς βοήθειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

9) Μ α ρ κ ι α ν ο ύ π ο λ ι ς. Πόλις τῆς Θράκης κειμένη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Κάτω Μοισίας. Εὑρίσκετο εἰς ἀπόστασιν 18 μιλίων δυτικῶς τῆς Ὀδησσοῦ (Βάρνης), ἐκτίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ (98 - 117 μ.Χ.)(1), πρὸς τιμὴν τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Μαρκιανῆς. Συντόμως κατέστη μία τῶν κυριωτέρων πόλεων τῆς Κάτω Μοισίας, κατὰ δὲ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ (284 - 305 μ.Χ.), διοικητικὴν διαίρεσιν ἡ Μαρκιανούπολις ἐγένετο πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Κάτω Μοισίας. Κατὰ τὸν Στ΄ αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον, ὡς μία τῶν πόλεων τῆς ἐπαρχίας Μοισίας καὶ πρωτεύουσα αὐτῆς. Ὑπῆρξε καὶ ἕδρα τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἐπαρχίας Αἱμιμόντου. Τὸ 270 μ.Χ. παρὰ τὴν πόλιν ταύτην ὁ Κλαύδιος ἐνίκησε τοὺς Γότθους εἰς μίαν τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν, εἰς δὲ τὴν Ναϊσσὸν κατέστρεψεν τελείως τοὺς ἐπιδρομεῖς τούτους. Κατὰ τὸ 378 μ.Χ. ἐπὶ Οὐάλεντος διηρπάγη ὑπὸ τῶν Γότθων. Τὸ 483 μ.Χ. ὁ Ζήνων κατώρθωσε νὰ εἰρηνεύσῃ μετὰ τῶν Γότθων ὑπὸ τὸν Θευδέριχον καὶ ἐπέτρεψεν εἰς μίαν μοῖραν αὐτοῦ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν. Ὁ Θευδέριχος φαίνεται ὅτι ἐγκατέστησε τὴν βάσιν του εἰς τὴν Μαρκιανούπολιν(2). Παρέμεινεν εἰς ταύτην μέχρι τοῦ 488 ὁπότε προτάσει τοῦ Ζήνωνος ἐπῆλθεν κατὰ τῆς Ἰταλίας. Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α΄ (527 - 565 μ.Χ.) ἀπετέλεσεν ἓν τῶν πρὸς βορρᾶν ὀχυρῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ 583 - 586 μ.Χ. οἱ Ἄβαρες καὶ οἱ Σλαῦοι λεηλατοῦν τὴν Θράκην καὶ τὴν Μαρκιανούπολιν(3). Ὡς πρὸς τὴν

(1) Δ έ ξ ι π π ο ς. Σ κ υ θ ι κ ά. στ. 17. «... Μαρκιανούπολιν, τὸ δὲ ὄνομα Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως τὴν ἀδελφὴν ἐνδεδωκέναι τῇ πόλει λέγουσιν οἱ ἐγχώριοι· ταύτην δὴ οὖν τὴν πόλιν οἱ Σκύθαι... κατὰ κράτος ἁλώσιμον εἶναι νομίσαντες, ἀπεῖχον μὲν τῆς εὐθὺ προσβολῆς». AMMIANI MARCELINI. RERUM GESTARUM XXVII. IV. 12. «DEIN MYSIA, UBI MARCIANOPOLIS EST A SORORE TRAJANI PRINCIPIS COGNOMINATA».

(2) Μ ά λ χ ο υ Φ ι λ α δ ε λ φ έ ω ς. Βυζαντιακά. FR. 15. «Τούτων δὲ ὁμωθέντων αὐτὸν μὲν Θευδέριχον ἔδοξε κινήσαντα τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐν Μαρκιανοῦ πόλει τὴν πᾶσαν ἱδρυμένην, εἰς τὸ εἴσω ἐλαύνειν».

(3) Θ ε ο φ υ λ ά κ τ ο υ. ἱστορία, σελ. 18. «Εἷλον τε (οἱ Ἄβαρες τὸ 584) πολλὰς πόλεις τήν τε Ρατηρίαν καὶ Βονόνειαν καὶ Ἀκὺς καὶ Δορύστολον καὶ Σαλδαπὰ καὶ Πανασὰ καὶ Μαρκιανούπολιν καὶ Τρόπαιον».

θέσιν αὐτῆς ὑπάρχουν, ὡς ἡμεῖς γνωρίζομεν τρεῖς ἐκδόσεις(1). Ὁ ἱστορικὸς Κ. Παπαρρηγόπουλος τοποθετεῖ ταύτην εἰς τὴν σημερινὴν κωμόπολιν Νόβο Γράδετς (Κόσλιτσα) περὶ τὰ 18 μίλλια Β.Δ. τῆς Βάρνης καὶ ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Βάρνης - Σοῦμεν. Ὁ Ἀρεοπαγίτης Σ. Σακελλαριάδης εἰς τὴν πραγματείαν του περὶ Θράκης συνταυτίζει ταύτην μὲ τὴν Πρεσλεύαν, ἡ ὁποία εἰς τὴν Μεγ. Ἐγκυκλοπαιδείαν ἀναφέρεται ὡς Μεγαλόπολις καὶ μετὰ τὴν νίκην τοῦ Τζιμισκῆ κατὰ τῶν Ρώσων ὡς Ἰωαννόπολις, κεῖται δὲ πολὺ δυτικώτερον τῆς προηγουμένης. Κατὰ τὴν Μεγ. Ἐγκυκλοπαιδείαν καὶ τὸ Λεξικὸν τῆς Θράκης τοῦ Ἀ. Σαμοθράκη ἡ Μαρκιανούπολις τοποθετεῖται εἰς τὴν θέσιν τοῦ νῦν χωρίου Ποταμὸς Δέβνα (REKA DEVNYA), ἔνθα κατὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφὰς τὸ 1928 ἀνευρέθησαν ἐρείπια ἀρχαῖα καὶ ἐπιγραφαὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ καὶ δύο πίθοι ἀρχαίων νομισμάτων, (Βλέπε χάρτας Ἀγγλικῆς ἐκδόσεως τοῦ 1943, 1)500.000), πρὸς ἣν θέσιν συμφωνοῦμεν.

10) Δορύστολον. Ἀρχαία πόλις τῆς Κάτω Μοισίας, κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἴστρου (Δουνάβεως). Ἐκτίσθη ἐπὶ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ (98 - 117 μ.Χ.), περὶ τὸ στρατόπεδον τῆς XI Κλαυδείας καλουμένης λεγεῶνος. Ἐκαλεῖτο καὶ Δουρόστολον καὶ Δουρόστολος καὶ Δουρόστορος, βραδύτερον δὲ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ Ρώσων ἐκαλεῖτο Δρίστρα καὶ Δρίστρια ὑπὸ δὲ τῶν Βουλγάρων Δερεστέρ. Ἀπὸ τοῦ ΙΒ´ μετωνομάσθη εἰς Σιλίστριαν. Ὑπῆρξεν ἓν τῶν ἰσχυροτάτων φρουρίων τῆς Θράκης. Τὸ 678 - 679 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τοῦ Ἀσπαρούχ, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου. Τοῦτο ὡς καὶ τμῆμα τῆς Κάτω Μοισίας, τὸ ὁποῖον ἐπετράπη ὑπὸ τοῦ Πωγωνάτου πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν Βουλγάρων, ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους. Βραδύτερον ἐγένετο περισσότερον γνωστὸν κατόπιν τῆς δεινῆς ἥττης τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν οἱ Ρῶσσοι ὑπὸ τὸν Σβιατοσλάβον ἢ Σφενδοσλάβον τὸ 971 μ.Χ. ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Τζιμισκῆ, ὁ ὁποῖος τὴν μετωνόμασεν εἰς Θεοδωρόπολιν(2) πρὸς τιμὴν τοῦ Στρατηλάτου ἁγίου Θεοδώρου προστάτου τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο. Τὸ 1088 ἔχομεν νέους ἀγῶνας τῶν Βυζαν-

(1) Κ. Παπαρρηγόπουλος. Ἱστορία τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους. Τόμ. Γ´. Βιβλ. 9ον, σελ. 156 ἔκδ. 5η. «Ὅθεν διαβάντες τὸν Ἴστρον οἱ Ἄβαρες... ἔπειτα δὲ κατέβησαν μέχρι Παννίσου (μεταξὺ Καδίκιοϊ καὶ Παραβάδι), Μαρκιανουπόλεως (Κόσλιτσα) καὶ τοῦ ἐπέκεινα Αἵμου μέχρι Τροπαίου». — Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδεία. εἰς λέξιν. «Ἐν τῇ θέσει αὐτῆς ἀκριβῶς κεῖται σήμερον τὸ Βουλγαρικὸν χωρίον Ποταμὸς Δέβνα, ὡς διεπιστώθη ἐκ διαφόρων ἐρειπίων καί τινων ἐπιγραφῶν τοῦ Τραϊανοῦ».— Σπ. Σακελλαριάδου. Πόλεις καὶ Θέσμια Θράκης καὶ Ἰωνίας. Εἰς λέξιν σελ. 168. ἔκδ. 1929. «Οἱ Βούλγαροι μετωνόμασαν ταύτην Πρισλάβαν».

(2) Λέων ὁ Διάκονος. Ἱστορία. σελ. 158. «Τὸ Δορύστολον Θεοδωρούπολιν ἐν ὀνόματι τοῦ Στρατηλάτου μετονομάσας».

τινῶν περὶ τὸ Δορύστολον, ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Α΄ τοῦ Κομνηνοῦ, ἔνθα οὗτος ἡττήθη, πλὴν ἐπανελθὼν τὸ 1091, κατέκτησε τὴν πόλιν ἐκ τῶν Βουλγάρων κατόπιν φονικῆς μάχης, ὡς καὶ ὁλόκληρον τὴν Κάτω Μοισίαν(1). Ἀναφέρεται ὑπὸ ἀρχαίων συγγραφέων Λατίνων καὶ Βυζαντινῶν(2).

11) Π α ρ θ ε ν ό π ο λ ι ς. Πόλις τῆς Θράκης εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου (PLINII. NAT. HISTOR IV. 18), ἔκειτο δὲ κατὰ τὸν ἴδιον συγγραφέα, εἰς τὴν κατεχομένην ὑπὸ τῶν Σκυθῶν περιοχὴν τὴν καλουμένην τῶν Ἀροτήρων, ἔνθα ἐκατώκει τὸ γένος τῶν Πυγμαίων. Οἱ Ἀροτῆρες οὗτοι ἐκατώκουν εἰς τὴν Σκυθικὴν λεγομένην Θράκην, ὡς ἀποκαλεῖ ὁ Ζώσιμος τὴν Κάτω Μοισίαν. Κατὰ τὸν Δέκατον αἰῶνα μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ὡς ὑπαγομένη εἰς τὸ Θέμα τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης. (Περὶ Θεμάτων βιβλ. Β΄). Ἡ ἀκριβὴς αὐτῆς θέσις δὲν εἶναι γνωστή.

12) Ν ι κ ό π ο λ ι ς. Εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν ὑπῆρχον δύο Νικοπόλεις. Ἡ μία κτισθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Β΄ μ.Χ. αἰῶνος ἐπὶ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ (98 - 117 μ.Χ.), εἰς ἀνάμνησιν τῶν νικῶν αὐτοῦ κατὰ τῶν Δακῶν, καὶ ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο «Νικόπολις πρὸς Ἴστρον», πρὸς ἀντίθεσιν τῆς ἄλλης, κατὰ τοὺς τότε χρόνους, γνωστῆς «ὡς Νικοπόλεως ἐπὶ ἢ πρὸς Νέστον», καὶ εὑρισκομένην περὶ τὸ νῦν Νευροκόπιον ἢ κατ' ἄλλους εἰς τὴν θέσιν τοῦ Νευροκοπίου. Ἡ «Νικόπολις πρὸς Ἴστρον» ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου καλεῖται «Νικόπολις ἡ περὶ Αἷμον». Ἡ πόλις αὕτη τῆς ὁποίας σώζονται ἐρείπια εὑρίσκεται εἰς τὴν θέσιν τῆς νῦν Βουλγαρικῆς Κωμοπόλεως Νικιοὺπ (NIKJUP) κειμένης 18 περίπου χιλιόμετρα βορείως τοῦ Τυρνόβου καὶ ἐπὶ ρεύματος τοῦ παραποτάμου τοῦ ποταμοῦ Γιάντρα (JANTRA) τοῦ Ρόσιτσα (ROSICA ἢ RUSCHITGA), καὶ δυτικῶς τῆς συμβολῆς τούτου εἰς τὸν Γιάντρα. Σώζονται νομίσματα ταύτης μετὰ ἐπιγραφῆς «Νικοπολιτῶν πρὸς Ἴστρον» διαφόρων τύπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἴς τινα παρίσταται τὸ ὄρος Αἷμος ὡς κυνηγὸς καθήμενος ἐπὶ βράχου ἢ ὁ Ἴστρος κατακείμενος καὶ κρατῶν δένδρον.

---

(1) Ἄ ν ν α Κ ο μ ν η ν ή. Ἀλεξιάς. Βιβλίον VII.

(2) Θ ε ο φ ά ν η ς. Χρονογραφία. Ι. 51. «Ἐμαρτύρησε δὲ καὶ Δορυστόλῳ τῆς Θράκης Αἰμιλιανὸς ἀπὸ στρατιωτῶν». — Θ ε ο φ ύ λ α κ τ ο ς. Ἱστορία, Ι. 8. «Οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Χαγάνον.... εἷλον τε πόλεις πολλάς.... καὶ Δορύστολον». — AMMIANI MARCELINUS IV. 12. «DEIN MYSIA UBI .... DOROSTORUS...».

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Ὡς γράφει ὁ Σακελλαριάδης παρὰ τὸ Δορύστολον εὑρίσκετο τὸ χωρίον Ὑπακοή, ὀνομασθὲν οὕτω κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκ τῆς ὑπακοῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, διότι ἐδῶ εὑρισκόμενος εἶδε τὸ ἐν τῷ οὐρανῷ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ. Τὸ γεγονὸς ὅμως τοῦτο ἄλλοτε τοποθετεῖται ὡς γενόμενον παρὰ τὴν Ρώμην καὶ πρὸ τῆς μάχης, καὶ ἄλλοτε παρὰ τὰς Ἄλπεις καὶ πρὸ τῆς διαβάσεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου.

Ἡ ἄλλη Νικόπολις εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν εἶναι ἡ καὶ σήμερον ὑπάρχουσα πόλις τῆς Βουλγαρίας παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Δουνάβεως ὑπὸ τὸ ὄνομα Νικοπόλ, ἡ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμάτων IV. 11) καὶ κειμένη περὶ τὰ 160 χιλιόμετρα ΝΑ τοῦ νῦν Βιδινίου (Βονωνίας) καὶ τὴν ὁποίαν ἐπεσκεύασεν καὶ ὠχύρωσεν ὁ Ἰουστινιανὸς Α'. Εἰς τὴν Νικόπολιν ταύτην συνελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ὁ τελευταῖος Βούλγαρος ἡγεμὼν Σισμάν. Ὁ Σαμοθράκης ὑποστηρίζει ὅτι ἡ παρίστριος αὕτη Νικόπολις εὑρίσκεται εἰς τὴν θέσιν τῆς Θρακικῆς πόλεως Σεκούρισκας. Εἰς τὴν Νικόπολιν πρὸς Ἴστρον (NIKIOUP) τὸ 1396 ἐπετεύχθη ἡ μεγάλη νίκη τοῦ Βαγιαζὴτ κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Οὔγγρων Σιγισμούνδου καὶ τῶν Γάλλων συμμάχων του ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰωάννου κόμητος τοῦ NEVERS, τοῦ πρωτοστράτορος BOUCICAUT καὶ τοῦ κόμητος Φιλίππου τοῦ D' ARTOIS.

13) Τρόπαιον. Πόλις τῆς Κάτω Μοισίας καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μικρᾶς Σκυθίας εὑρισκομένη. Ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ τὸ 108 - 109 μ.Χ. εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τῶν Δακῶν καὶ Γετῶν νίκης αὐτοῦ. Ἡ θέσις αὐτῆς προσδιορίζεται παρὰ τὸ χωρίον ADAMCLISI ἔνθα σώζονται τὰ ἐρείπια τοῦ κατασκευασθέντος ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ μνημείου, ἐπιγραφαὶ κλπ. Ἡ θέσις καὶ τὸ χωρίον τοῦτο εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ τῶν πόλεων Κωνστάντζης καὶ Σιλιστρίας καὶ ἐπὶ τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ τῆς ἑνούσης ταύτας (βλέπε χάρτην 1)500.000 Ἀγγλικῆς ἐκδόσεως 1943). Τὸ 584 μ.Χ. κατελήφθη καὶ αὕτη ὑπὸ τῶν Ἀβάρων μετὰ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς περιοχῆς(1).

14) Πρόβατον. Ἡ πόλις αὕτη τῆς Κάτω Μοισίας κατεῖχεν τὴν θέσιν ἀκριβῶς ἢ περίπου τῆς νῦν Βουλγαρικῆς πόλεως Προβάντια (PROVADITA). Ὑπό τινων θεωρεῖται ἀρχαία Θρακικὴ πόλις, καὶ ἡ ἵδρυσις αὐτῆς ἀνάγεται εἰς τὴν πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δαρείου (507 π.Χ.) εἰς τὴν Σκυθίαν, ἐποχήν. Πάντως ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς κατοχῆς τῆς Θράκης. Κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1388. Τὸ 1829 καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Ρώσων, κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, ὠχυρώθη ὑπ' αὐτῶν καὶ οὕτω κατέστη δυνατὴ ἡ ἀπόκρουσις ὅλων τῶν προσπαθειῶν τῶν Τούρκων πρὸς διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῆς Βάρνης, ἐπιτιθεμένων ἐκ τῆς κατευθύνσεως τῆς Σούμλας (Σοῦμεν - SHUMEN). Εὑρίσκεται περὶ τὰ 42 χιλιόμετρα δυτικῶς τῆς Βάρνης καὶ συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν Σούμλαν (SHUMEN) καὶ μὲ τὸ Ρουχτσούκιον (RUSSE) ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως.

15) Πραισθλάβα (ἢ Πρισλάβα ἢ Περσθλάβα, ἢ Περισθλάβα, ἢ Περεϊσθλάβα). Ἀρχαία πόλις τῆς Κάτω Μοισίας. Πρὸ τῆς ἐγκαταστά-

---

(1) Θεοφύλακτος. Ἱστορία. I. 8. «.... εἷλον τε (οἱ Ἄβαρες τὸ 584 μ.Χ.) πολλὰς πόλεις, τήν τε Ρατηαρίαν καὶ Βονωνίαν καὶ Ἀκὺς καὶ Δορύστολον καὶ Σαλδαπὰ καὶ Πανασὰ καὶ Μαρκιανούπολιν καὶ Τρόπαιον».

σεως τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν (679 μ.Χ.) ὑπῆρχεν ἡ πόλις αὕτη ὑπὸ τὸ ὄνομα Μεγαλόπολις. Μετὰ τὴν νίκην τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ γενομένην τὴν 6ην Ἀπριλίου 971 μ.Χ. κατὰ τῶν Ρώσων τοῦ Σβιατοσλάβου ἢ Σφενδοσλάβου ὑπὸ τὸν Σφέγγελον καὶ τὴν σφαγὴν ἁπάντων τῶν ἀμυνομένων τῆς Πραισθλάβας Ρώσων ἀνερχομένων, κατὰ τὸν Λέοντα τὸν Διάκονον[1], εἰς 7.000, ἡ Πραισθλάβα ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Τζιμισκῆ Ἰωαννούπολις, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἐπεκράτησεν. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἀπετέλεσε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους, μετονομασθεῖσα ὑπ' αὐτῶν εἰς Πραισθλάβαν. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς εὑρίσκεται ἡ κωμόπολις Πρεσλάβα ἢ Ἐσκῆ Σταμποὺλ ἔχουσα περὶ τὰς 4.000 κατοίκους, ἀπέχουσα περὶ τὰ 15 χιλιόμετρα Ν.Δ. τοῦ SHUMEN (Σούμλας) καὶ παρὰ τὰς βορείας προσβάσεις τοῦ ὄρους Πρεσλάβσκα Πλάνινα (DERVENT BALKAN)[2].

16) Νόβαι. Πόλις τῆς Κάτω Μοισίας παρὰ τὸν Δούναβιν. Ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἄγνωστον πότε. Ἀπετέλει στρατιωτικὸν σταθμὸν αὐτῶν. Ἐπίσης εἶναι ἄγνωστον πότε μετωνομάσθη εἰς Στίκλεν καὶ εἶτα εἰς Σηστόβιον (SVISHCHOV). Ἐμπορικὸν κέντρον ἐπὶ Τουρκοκρατίας κατῳκεῖτο κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ Ἑλλήνων, καὶ οἱ Βούλγαροι κάτοικοι αὐτοῦ ὡμίλουν καὶ ἔγραφον Ἑλληνιστί, μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Βουλγαρίας. Τὸ Σηστόβιον εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τούτου καὶ ἔναντι τοῦ Σηστοβίου εὑρίσκεται ἡ Ρουμανικὴ πόλις Ζίμνιτσα (ZIMNICEA). Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο διῆλθον τὸν Δούναβιν οἱ Ρῶσοι τὸ 1877, καὶ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Βούλγαροι τὸ 1916 ὅταν κατὰ τὸν Α' Παγκόσμιον πόλεμον εἰσέβαλον εἰς τὴν Ρουμανίαν.

17) Πρίστα ἢ Πρίστη ἢ Ἑξαντάπριστα. Ἀρχαία πόλις τῆς Κάτω Μοισίας, παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἴστρου (Δουνάβεως). Ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας ὑπῆρξεν σταθμὸς στρατιωτικὸς καὶ φρούριον. Ἄγνωστον τυγχάνει τὸ ἔτος κτίσεως αὐτῆς ὡς καὶ οἱ κτίσαντες αὐτήν. Νῦν τὴν θέσιν αὐτῆς κατέχει ὁ λιμὴν τῆς Βουλγαρίας ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως τὸ Ρουχτσούκιον (νῦν RUSSE). Κεῖτε ἔναντι τῆς Ρουμανικῆς πόλεως Γιουργέβου. Περὶ τὴν πόλιν ταύτην ἀναφέρονται πολλοὶ ἀγῶνες, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων.

Ἡ ὀρθὴ ὀνομασία αὐτῆς εἶναι Σεξεντάπριστα, προερχομένη ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς φράσεως SEXAGINTA PRISTIS, ἡ ὁποία σημαίνει λιμένα δυνάμενον νὰ περιλάβῃ 60 πλοῖα. Περὶ τὰ τέλη τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἕδρα ἑνὸς Συντάγματος (COHORS) καὶ ἀποσπάσματος ἱππικοῦ.

18) Νίψα. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Κάτω Μοισίας. Ὑπῆρξε πρωτεύ-

(1) Λέων ὁ Διάκονος. Ἱστορίαι. VIII. 8. σελ. 138. ἔκδ. Βόννης.

(2) Βλέπε περὶ αὐτῆς καὶ Ἄνναν Κομνηνὴν εἰς τὴν «Ἀλεξιάδα», Βιβλίον VII. σελ. 3.

ουσα τῆς Θρακικῆς φυλῆς τῶν Νιψαίων, τοὺς ὁποίους μετὰ Σκυρμιαδῶν, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος(1), κατέλαβεν ἀμαχητὶ ὁ Δαρεῖος κατὰ τὴν ἐκστρατείαν αὐτοῦ κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ἡ φυλὴ αὕτη κατώκει βορείως τῆς Ἀπολλωνίας καὶ Μεσημβρίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

19) Ν ο β ι ό δ ο υ ν ο ν (NOVIODUNUM). Πόλις Κελτικῆς καταγωγῆς εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν εὑρισκομένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ δέλτα τοῦ ποταμοῦ. Παρ' αὐτὴν λέγεται ὅτι κατεσκεύασεν ὁ Δαρεῖος γέφυραν ἐκ πλοίων κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του κατὰ τῶν Σκυθῶν τὸ 513 π.Χ. Ἐπὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων ἦτο ἕδρα τῆς LEG. I. JOVIA ἢ τῆς LEG. II. HERCULEA, ὁ δὲ Οὐάλης (364 - 378 μ.Χ. κατεσκεύασεν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ γέφυραν κατά τινα τῶν ἐκστρατειῶν του. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (περὶ κτισμάτων IV. 11) ὑπὸ τὸ ὄνομα Νεαϊδουνῶ τῆς ὁποίας τὰ τείχη ἐπεσκεύασεν ὁ Ἰουστινιανός. Ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους ἀναφέρεται ὡς μία τῶν 15 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Μοισίας. Τὴν θέσιν αὐτῆς κατέχει σήμερον ἡ πολίχνη Ἰσάτκα (ISAKTSCHA) εἰς τὴν Δοβρουτσάν.

20) Ν ό β ο ν ἢ Ν ω β ό ν. Πόλις τῆς Μοισίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ κτισμάτων IV.6.24) καὶ τῆς ὁποίας ἡ θέσις προσδιορίζεται παρὰ τὴν Βονωνίαν νῦν Βιδίνιον καὶ τῆς ὁποίας «τοὺς προμαχῶνας διερρυηκότας» ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός.

21) Ἄ κ ρ α ι. Πόλις τῆς ἐπαρχίας Μοισίας. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἀναφέρεται ὡς μία τῶν 15 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Σκυθίας (Δοβρουτσᾶς) ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον. Κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κων)νου Πορφυρογεννήτου (Περὶ Θεμάτων. Β. 47). Ἡ θέσις αὐτῆς δὲν εἶναι γνωστή, πιθανὸν νὰ ἔκειτο ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου διότι ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν παραλίων τούτου πόλεων: Τόμις, Διονυσόπολις, Ἄκραι, Κάλλατις, Ἴστρος.

22) Ἀ ξ ι ο ύ π ο λ ι ς (Ἡ ρ ά κ λ ε ι α). Πόλις τῆς Κάτω Μοισίας κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως μετὰ τὸ Δορύστολον (Σιλίστρια) καὶ τῆς ὁποίας ἡ θέσις κατὰ Πτολεμαῖον (Γεωγρ. III.10.5) καθορίζεται εἰς βόρειον πλάτος 45° 45', καὶ ἀνατολικὸν μῆκος 54° 20'. Κατ' ἀρχὰς ἐκαλεῖτο Ἡράκλεια, ἐπὶ δὲ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων ἐχρησιμοποιήθη ὡς στρατιωτικὴ βάσις τῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τῶν Σαρματῶν. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους (Συνέκδημος 637) ὡς μία τῶν 15 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Σκυθίας, καὶ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου (Περὶ Θεμάτων Β', 47), ὡς πόλις τῆς ἐ-

(1) Ἡ ρ ό δ ο τ ο ς. IV. 93. «Οἱ μὲν γὰρ τὸν Σαλμυδησσὸν ἔχοντες Θρήικες καὶ ὑπὲρ Ἀπολλωνίης τε καὶ Μεσημβρίης πόλιος οἰκημένοι, καλεύμενοι δὲ Σκυρμιάδαι καὶ Νιψαῖοι, ἀμαχητὶ σφέας αὐτοὺς παρέδοσαν Δαρείῳ».

παρχίας Μοισίας. Τὰ ἐρείπια αὐτῆς σώζονται ὅπου τὸ σημερινὸν χωρίον HINOH(1).

23) Αἴγισσὸς ἢ Αἴγυψός. Ἀρχαία πόλις τῆς Κάτω Μοισίας, κειμένη ἐπὶ τοῦ νοτιωτέρου στομίου τοῦ Ἴστρου (Δουνάβεως). Κατὰ τὸν Ὀβίδιον (2) ἡ Αἴγισσὸς ἢ Αἴγυψὸς ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Αἰγυψοῦ, τοῦ ἐκ Κασπίας, καὶ ἦτο μία τῶν πλουσιωτάτων πόλεων κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ὠχυρώθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ κατὰ τὸν Ἱεροκλέα ὑπῆρξε μία τῶν 15 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Σκυθίας(3). Σήμερον ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς κεῖται ἡ Ρουμανικὴ πόλις Τούλτσα.

24) Ἄβριττος. Μία ἐκ τῶν ὀχυρωθεισῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ παρὰ τὸν Δούναβιν (Προκόπιος, περὶ κτισμάτων. IV.11). Ἀναφέρεται ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως καὶ φρουρίου τούτου ἔπεσε μαχόμενος μετὰ τοῦ ὁμωνύμου υἱοῦ του κατὰ τῶν Γότθων (251 μ.Χ.), ὁ αὐτοκράτωρ Δέκιος(4). Ἡ ἀκριβὴς θέσις δὲν εἶναι γνωστή. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέου ὡς μία τῶν πόλεων τῆς ἐπαρχίας Μοισίας.

25) Ἅλμυρις. Πόλις ὠχυρωμένη τῆς ἐπαρχίας Μοισίας παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Δουνάβεως καὶ τὰ μεθόρια τῆς Σκυθίας. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ κτισμάτων IV. 7. 20), ὡς ἀνοικοδομηθέντος τοῦ φρουρίου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἱεροκλέους ὡς μία τῶν 15 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Σκυθίας. Ἡ ἀκριβὴς θέσις αὐτῆς δὲν εἶναι γνωστή.

26) Ἀππιάρια. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μοισίας, κειμένη εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Δουνάβεως πρὸ τῆς συμβολῆς εἰς αὐτὸν τοῦ Ὀρδησσοῦ ποταμοῦ (νῦν ARGERIN ἢ ARDJISCH). Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ κτισμάτων IV. 11), ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀππιάρια ὀχυρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον (636) ὡς μία τῶν 7 πόλεων τῆς Ἐπαρχίας Μοισίας. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἀβάρων (585 - 586 μ.Χ.) ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου κατελήφθη ὑπ' αὐτῶν ὡς ἀναφέρει ὁ Θεοφύλακτος Σιμοκάττης.

27) Ἀσημοῦς. Πόλις τῆς ἐπαρχίας Μοισίας, εὑρισκομένη παρὰ τὴν

---

(1) Βλέπε καὶ Λεξικὸν Γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικὸν Θράκης εἰς λέξιν. ὑπὸ Α. Σαμοθράκη. ἔκδοσις 1963.

(2) Ὀβίδιος. EPIST. EX PONTO, βιβλ. Α΄. 8. στ. 11—14. «STAT VETUS URBS, RIPAE VICINA BINOMINIS ISTRI — MOENIBUS UT POSITU VIX ADEUNDA LOCICARPIUS AEGYPSUS, DE SE, SI CREDIMUS IPSIS — CONDIDIT; ET PROPRIO NOMINE DIXIT OPUS».

(3) Προκόπιος. Περὶ κτισμάτων IV. 7. — Ἱεροκλέους Συνέκδημος, 637. 14. Πρβλ. καὶ Κων)νου Πορφυρογεννήτου, Περὶ Θεμάτων. Β΄. 47. 16.

(4) Βλέπε JORDANIS. GETIGA XVIII. 101. Καὶ Συγγέλου χρονικόν. 376 καὶ Ζωσίμου 1, 23.

Νικόπολιν πρὸς Ἴστρον (NICOPOLIS AD ISTRUM) τὴν νῦν NIKIUP τῆς Βουλγαρίας. Εἶναι γνωστὴ διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν ἄμυναν τῶν κατοίκων αὐτῆς κατὰ τῶν Οὔννων τοῦ Ἀττίλα, ὡς γράφει χαρακτηριστικῶς ὁ ἱστορικὸς Πρίσκος(1).

28) Ζελδαπὰ ἢ Ζαλδαπὰ ἢ Σαλδαπά. Πόλις τῆς Θράκης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σκυθίας, κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, τῆς ὁποίας τὰ τείχη ἔκτισεν ἢ ἐπεσκεύασεν ὁ Ἰουστινιανὸς (Προκόπιος. Περὶ κτισμάτων IV. 11). Ὁ Ἱεροκλῆς ἀναφέρει ταύτην ὡς μίαν τῶν 15 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Σκυθίας, ὁμοίως ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος. (Περὶ θεμάτων Β. 47) ἀναφέρει ταύτην ὡς μίαν τῶν 15 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Μοισίας. Ἡ θέσις αὐτῆς προσδιορίζεται εἰς τὴν Δοβρουτσὰν καὶ μεταξὺ τῶν πόλεων Ἴστρου (Καρὰ Ὀρμὰν ἢ Ἰστρίας) καὶ Ἀξιουπόλεως (νῦν ΗΙΝΟΚ).

29) Δίνεια καὶ Πλίσκοβα. Αἱ δύο πόλεις αὗται τῆς Θράκης εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Μοισίας εἶναι γνωσταὶ ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Τζιμισκῆ κατὰ τοῦ Ρώσου Σβιατοσλάβου ἢ Σφενδοσλάβου τὸ ἔτος 971 ὅταν κατέλαβε τὴν Βουλγαρίαν καὶ κατήργησεν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς. Ταύτας κατέλαβεν ὁ Τζιμισκῆς κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 971 ὅταν ἐκινήθη ἐκ Πρεσθλάβας πρὸς Δορύστολον, καὶ ἐπομένως αἱ θέσεις αὐτῶν δέον νὰ ἀναζητηθοῦν κατὰ μῆκος τοῦ δρομολογίου τούτου.

30) Κάρσος καὶ Κάρσουμ. Πόλις τῆς Μοισίας παρὰ τὸν Δούναβιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σκυθίας (Δοβρουτσὰ) ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγραφικὰ Γ'. 10. 5)· ὑπὸ τοῦ Προκοπίου ἀναφέρεται φρούριον Καρσώ, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὴν πόλιν Κάρσον. Ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους ἀναφέρεται ὡς μία τῶν 15 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Σκυθίας (Συνέκδημος. 637. 11) καὶ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου (Περὶ Θεμάτων. Β. 47) ὡς Κάρπος. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς εὑρίσκεται ἡ νῦν Ρουμανικὴ πόλις Χίρσοβα.

31) Τρόσμις. Σημαντικὴ πόλις τῆς Κάτω Μοισίας (ἐπαρχία Σκυθίας) ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως. Ὑπῆρξεν ἕδρα Ρωμαϊκῆς λεγεῶνος (Πτολεμαῖος. Γεωγραφικά. Γ'. 10. 5). Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους ὡς μία τῶν 15 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Σκυθίας, καὶ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου ὑπὸ τὸ ὄνομα Τροσμὴς τῆς ὁποίας τὰ τείχη ἐπεσκεύασεν ὁ Ἰουστινιανός. Ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς εὑρίσκεται ἡ νῦν πόλις IGLITZA, ἔνθα εὑρίσκονται καὶ ἀρχαῖα ἐρείπια.

Πλὴν τῶν πόλεων τούτων ἀναφέρονται καὶ αἱ κάτωθι πόλεις καὶ πολί-

---

(1) Ὁ ἱστορικὸς Πρίσκος: «Ἀσημοῦς ἐστὶ φρούριον καρτερὸν ... πλείστους τοίνυν οἱ Ἀσημούντιοι ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ Σκύθας μὲν (Οὔννους) ἀπέκτειναν, Ρωμαίους δὲ ἠλευθέρωσαν, τοὺς δὲ ἀποδράσαντας κατ' ἐναντίον ἐδέξαντο...»

χναι, τῶν ὁποίων αἱ θέσεις ἄλλων μὲν εἶναι γνωσταὶ ἄλλων δὲ ὄχι. Ἄρπης, Αὔγουστες, Βιτζίνα, Βαλεριανά, Βαρίανα, Βουραπάρα, Ζητνοκόρτου, Ζαργιδαύα, Θεοδωρόπολις, Ἰβίδα, Καβησσός, Μέλτη, Πανασά, Ρηγιανόν, Σαδαμά, Σάρδεις, Σαπρισάρα, Σαρπηδών, Σεβαστούπολις, Σικιβάδα, Σικοέντα, Σκαρία, Τίβισκα, Τραμάρισκα ἢ Τρασμάρισκα, Τριμμάμιον, Ὑπακοή.

II) ΥΨΙΠΕΔΟΝ ΣΑΡΔΙΚΗΣ (ΤΡΙΑΔΙΤΣΑΣ = ΣΟΦΙΑΣ)

Ὡς ἐλέχθη, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ γενομένην Διοικητικὴν διαίρεσιν ἡ Σαρδικὴ ἀπετέλεσε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἔσω Δακίας ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἱεροκλέα (Συνέκδημος. 14), εἶχε καὶ τὰς πόλεις Παυταλίαν (Κιουστενδήλ), Γερμανά, Ναϊσσὸν (Νύσσαν) καὶ Ρεμεσιανὰ (BELLA PALANCA), ἤτοι πόλεις εὑρισκομένας εἰς περιοχὰς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἄνω Μοισίας.

Τὸ ὑψίπεδον τῆς Σαρδικῆς τὸ ὁποῖον ὑπήγετο εἰς τὴν Θράκην, εἶχε τὰ ἑξῆς ὅρια: Περιωρίζετο ἀπὸ Βορρᾶ μὲν ὑπὸ τοῦ Αἵμου, ἀπὸ Δυσμῶν ὑπὸ τῆς ὀρεινῆς γραμμῆς τῆς συνδεούσης τὸν Αἶμον μετὰ τοῦ ὄρους Βίσκερ πλ. (ἀπὸ Δραγομὰν μέχρι τοῦ ὕψους τῆς πόλεως Μπρέσνικ), ἀπὸ Νότου ὑπὸ τοῦ ὄρους Σκομίου (νῦν Ρήλα) καὶ τῆς ἐκ τούτου ἐκσπωμένης ὀρεινῆς γραμμῆς (Βερίλα - Βιτόσα - Λιουλιοὺν - Βίσκερ), καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν ὑπὸ τοῦ συνδέοντος τὸν Αἶμον μετὰ τοῦ Σκομίου Ἰχτιμάνσκι Πλάνινα.

Εἰς τὸν χῶρον τοῦτον, τῆς μεγάλης στρατηγικῆς σημασίας, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἔκτασις, σχήματος μᾶλλον τριγωνικοῦ, ἔχει μῆκος ἀπὸ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς 88.000 μ. περίπου, καὶ ὕψος, εἰς τὸ ὕψος τῆς πόλεως Σαμακόβου, (ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον) περίπου 78.000 μ., μία πόλις ἀναφέρεται «Τὸ ἄστυ τῶν Σέρδων ἢ Σάρδων ἢ Σαρδική»(1).

Ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος τὸ ὑψίπεδον τῆς Σόφιας κατῳκεῖτο, ὡς δὲ ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης(2), εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν κατώκουν αἱ Θρακικαὶ φυλαὶ τῶν Τρήρων καὶ Τιλαταίων, καὶ βραδύτερον ἢ συγχρόνως φαίνεται ἡ τῶν Σέρδων, ἐξ ὧν καὶ ἡ κατ' ἀρχὰς πολίχνη Σαρδικὴ ἐκλήθη, καὶ ἡ ὁποία ἐξηλίχθη εἰς πόλιν τόσο λαμπράν, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καταγοητευμένος ἐκ τῶν φυσικῶν καλλονῶν τῆς πόλεως καὶ τῆς θέσεως αὐτῆς, (διασταύρωσις πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν διευθυνομένων ὁδῶν)

(1) Εἰς ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν εἰς Σόφιαν ἀναγράφεται «Θρήϊκες οἱ ναίοντες ἀγάκλυτον ἄστυ τῶν Σάρδων». — Ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Κλαυδίου ἀναφέρεται «ἡ Σαρδική».

(2) Θουκυδίδης. Β. 96. «...Τρῆρες ὥριζον καὶ Τιλαταῖοι· οἰκοῦσι δ' οὗτοι πρὸς βορέαν τοῦ Σκόμβρου (Σκομίου) ὄρους καὶ παρήκουσι πρὸς ἡλίου δύσιν μέχρι τοῦ Ὀσκίου (Ἴσκερ νῦν) ποταμοῦ. Ρεῖ δὲ οὗτος ὅθενπερ καὶ ὁ Νέστος καὶ ὁ Ἕβρος...».

ἀνεφώνησε «MEA ROMA SARDICA EST». ᾿Εσκόπει δὲ κατ' ἀρχὰς νὰ ὁρίσῃ ταύτην ὡς πρωτεύουσαν τοῦ ᾿Ανατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, ἀλλὰ βραδύτερον ἐπροτίμησε τὸ Βυζάντιον.

Τὸ 29 καὶ 28 π.Χ. αἱ φυλαὶ τοῦ ὑψιπέδου ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ρωμαίους στρατηγοῦντος τοῦ Λικινίου Κράσσου(1). Τὸ 46 μ.Χ. ὅταν ἡ Θράκη ὑπήχθη ὁριστικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἡ χώρα τῶν Σέρδων ὑπήχθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θράκης, καὶ ἀπετέλεσε τὴν μίαν τῶν Στρατηγιῶν αὐτῆς, ὑπὸ τὸ ὄνομα Σερδικὴ (SERDICA). ῾Η πόλις ἡ ὁποία ἦτο αὐτόνομος καὶ διῳκεῖτο κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἄλλων ῾Ελληνίδων πόλεων, ἤτοι ὑπὸ Βουλῆς καὶ Δήμου, ἀπὸ τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος φαίνεται τελείως ἐξελληνισμένη. ᾿Απὸ τὰς εὑρεθείσας ἐπιγραφὰς(2) καὶ νομίσματα, φαίνεται ὅτι ἡ γλῶσσα, ἡ Διοίκησις, ἡ Θρησκεία, ἡ λατρεία ἦσαν ῾Ελληνικά. ᾿Επὶ Τραϊανοῦ φαίνεται ὅτι περιετειχίσθη, ὠνομάσθη δὲ καὶ Οὐλπία. Οὕτω εἰς νομίσματα, πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς Σέρδων καὶ Σερδικῆς ἀναγράφεται «Οὐλπίας Σερδικῆς ἢ Αὐγούστης Σερδικῆς». ῾Η λαμπροτέρα αὐτῆς περίοδος ὑπῆρξε ἡ ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀνεφέρθη, εἰς αὐτὴν δὲ συνεκροτήθη καὶ ἡ Σύνοδος τὸ 347 μ.Χ., κατ' ἄλλους Οἰκουμενική, κατ' ἄλλους ὡς συνέχεια τῆς Α' Οἰκουμενικῆς, κατὰ τῆς αἱρέσεως τῶν Εὐσεβιανῶν (μὴ παραδεχομένων τὸ ὁμοούσιον). Τὸ ἔτος 447 μ.Χ. ἐδῃώθη καὶ κατεστράφη ὑπὸ τῶν Οὕννων τοῦ ᾿Αττίλα, ἐπανεκτίσθησαν δὲ τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ συνεπληρώθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ᾿Ιουστινιανοῦ. Τὸ 809 μ.Χ. κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἡγουμένου τοῦ Κρούμμου, καὶ παρέμεινεν ὑπ' αὐτοὺς μέχρι τοῦ 1018, ὁπότε κατελύθη ὑπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου τὸ βασίλειον τῶν Βουλγάρων, ἡ δὲ πόλις μετὰ τῶν πέριξ φρουρίων παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Κρακρᾶ εἰς τὸν Βασίλειον. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς κατοχῆς των οἱ Βούλγαροι λόγῳ τοῦ κεντρικοῦ τῆς θέσεως τῆς πόλεως, μετωνόμασαν ταύτην εἰς Σρέθετς, ὄνομα τὸ ὁποῖον οἱ Βυζαντινοὶ μετέτρεψαν εἰς Τριαδίτσαν. Μέχρι τοῦ 1194 παρέμεινεν ὑπὸ τὴν ῾Ελληνικὴν κυριαρχίαν, ὁπότε κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Τσάρου τῶν Βουλγάρων καὶ Βλάχων ᾿Ασσὲν τοῦ Α', ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καὶ ὁ ἱδρυτὴς τοῦ δευτέρου βασιλείου τῶν Βουλγάρων. Τὸ 1386 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους καὶ παρέμεινεν μέχρι τοῦ 1877, ἔτους

---

(1) Δίων ὁ Κάσσιος. ΛΙ. 25. 4. (... τοὺς Σέρδους μάχαις κατακρατῶν ἐχειρώσατο. (ὁ Λικίνος Κράσσος)».

(2) ᾿Επιγραφὴ δημοσιευθεῖσα εἰς REVUE ARCHEOLOGIQUE. XVII. σελ. 413, εὑρεθεῖσα εἰς Σαρδικὴν (Σόφιαν). «...ἡγεμονεύοντος τοῦ λαμπροτάτου ᾿Ιουλιανοῦ πρεσβευτοῦ (Σεβαστοῦ ᾿Αντιστρατήγου) ἡ Σέρδων πόλις ἀνέστησεν τὸ μείλιον». — ῾Ετέρα ἐπιγραφὴ ὁμοίως ὡς ἄνω δημοσιευθεῖσα (σελ. 412) γράφει: «᾿Αγαθῇ τύχῃ αὐτοκράτορα Μ. Αὐρήλιον ᾿Αντωνῖνον Σεβαστὸν ἡ λαμπροτάτη τῶν Σερδῶν πόλις ἡγεμονεύοντος τῆς Θρακῶν ἐπαρχίας Κ. Σικινίου Κλάρου Πρεσβ. Σεβ. ἀντιστρατήγου ἀπὸ ...».

ἀπελευθερώσεως τῶν Βουλγάρων. Τὴν 1ην Ἰουλίου τοῦ 1879 ἡ Σόφια, ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὡρίσθη διὰ πολιτικοὺς λόγους ὡς πρωτεύουσα τῆς νέας Βουλγαρίας, καίτοι πάντοτε προηγουμένως ὡς τοιαύτη ἐχρησιμοποιήθη τὸ Τύρνοβον.

Κωνστάντια ἢ Κωνσταντία. Ὁ Χωνιάτης ἀποκαλεῖ ταύτην διάσημον «διάσημον οὖσαν ἐν τῆς Ροδόπης σχοινήσμασιν». Ὑπῆρξε πόλις τῆς νῦν περιοχῆς Σαμακόβου ἐπὶ τῶν Β.Α. κλιτύων τοῦ Σκομίου ὄρους καὶ παραποτάμου τινὸς τοῦ Ἕβρου. Ἡ θέσις αὐτῆς συμπίπτει μὲ τὴν τῆς νῦν κωμοπόλεως Κωστενέτς, ἐκ τῆς ὁποίας φαίνεται ὅτι ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Τὴν περιοχὴν αὐτὴν οἱ Βυζαντινοὶ ὠνόμαζον Ροδόπην, ἐξ οὗ καὶ τὸ σφάλμα τοῦ Χωνιάτου.

III) ΘΡΑΚΗ ΝΟΤΙΩΣ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ
Α) ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

1) Μεσημβρία. Ἡ Μεσημβρία ὑπῆρξεν ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θράκης. Αὕτη εἶναι κτισμένη ἐπὶ νησίδος συνδεομένης μετὰ τῆς ξηρᾶς διὰ μιᾶς ἐδαφικῆς λωρίδος, τῶν νοτίων προσβάσεων τοῦ Αἵμου. Κατὰ τὸν Στράβωνα[1] ἦτο ἀποικία τῶν Μεγαρέων, πρότερον δὲ ἐκαλεῖτο Μενεμβρία, ἐκ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς Μένα καὶ τῆς Θρακικῆς λέξεως «βρία» ἥτις σημαίνει πόλις. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος ἀναφέρει ὅτι ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς Μέλσου καὶ διὰ τὸ εὐφωνότατον Μεσημβρία ἀντὶ Μελσηβρία ἤτοι πόλις τοῦ Μέλσου. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς κτίσεως αὐτῆς φαίνεται ὅτι συμπίπτει μὲ τὸν ΣΤ' αἰῶνα π.Χ. ἢ καὶ παλαιότερον. Ὁ Ἡρόδοτος[2] ἀναφέρει ταύτην μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ λαῶν οἱ ὁποῖοι ἀμαχητὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν Δαρεῖον τὸν Ὑστάσπου κατὰ τὴν ἐκστρατείαν αὐτοῦ κατὰ τῶν Σκυθῶν, μέσῳ τῆς Θράκης, γενομένην τὸ 513 π.Χ. Παρὰ τὰ ὅσα ἀναγράφει ὁ Ἡρόδοτος ἐνταῦθα (Δ. 93), εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς ἱστορίας του (ΣΤ. 33)[3] ἀναγράφει ὅτι ἡ πόλις ἐκτίσθη περὶ τὸ 493 π.Χ. ὑπὸ Βυζαντίων καὶ Χαλκηδονίων (Καλχηδονίων) φευγόντων τὴν δίωξιν τῶν Φοινίκων. Ἡ Πόλις διετήρησε

(1) Στράβων. Ζ. 319. 6. «Εἶτα τὸν Αἷμον ὄρος μέχρι τῆς δεῦρο θαλάττης διῆκον· εἶτα Μεσημβρία Μεγαρέων ἄποικος, πρότερον δὲ Μενεμβρία, οἷον Μένα πόλις, τοῦ κτίσαντος Μένα καλουμένου, τῆς δὲ πόλεως Βρίας καλουμένης Θρακιστί».

(2) Ἡρόδοτος. Δ. 93. «Οἱ μὲν γὰρ δὴ τὸν Σαλμυδησσὸν ἔχοντες Θρήϊκες καὶ ὑπὲρ Ἀπολλωνίης τε καὶ Μεσαμβρίης πόλιος οἰκημένοι, καλεύμενοι δὲ Σκυρμιάδαι καὶ Νιψαῖοι, ἀμαχητὶ σφέας αὐτοὺς παρέδωσαν Δαρείῳ.».

(3) Ἡρόδοτος. ΣΤ'. 33. «Βυζάντιοι μὲν νῦν καὶ οἱ πέρηθε Καλχηδόνιοι οὐδ' ὑπέμειναν ἐπιπλέοντας τοὺς Φοίνικας, ἀλλ' οἴχοντο ἀπολιπόντες τὴν σφετέρην ἔσω ἐς τὸν Εὔξεινον Πόντον, καὶ ἐνταῦθα πόλιν Μεσαμβρίην οἴκησαν...».

Σημείωσις. Τὰ δύο χωρία, τὰ ἀνωτέρω ἀναφερθέντα, τοῦ Ἡροδότου ἀλλη-

μέχρι σήμερον τὸ ὄνομα καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς (Βουλγαριστὶ MESEMVRITA ἢ NESEBER). Εἰς τοὺς Γερμανικοὺς χάρτας τοῦ 1943 ἀναγράφεται MESEMVRITA ἢ KALOJANOVGRAD, εἰς δὲ τοὺς Ἀγγλικοὺς 1)250.000 τοῦ 1943 ἀναγράφεται NESEBER (MESEMVRITA). Ἀναφέρεται ὑφ' ὅλων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τῶν ἀσχοληθέντων μὲ τὴν Γεωγραφίαν: Οὕτω ὁ Ἀρριανὸς(1) εἰς τὸν Περίπλουν (παρ. 36) προσδιορίζει τὴν θέσιν αὐτῆς, γράφων ὅτι ἀπεῖχε 90 σταδίους ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ Αἵμου (EMINE BURUN) καὶ 70 σταδίους ἀπὸ τῆς Ἀγχιάλου. Ὁ Σκύλαξ ὁ Καρυανδεὺς εἰς τὸν Περίπλουν (2) μνημονεύει ταύτην μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἑλληνίδων πόλεων τοῦ Εὐξείνου. Ὁμοίως οἱ Σκύμνος ὁ Χῖος καὶ ὁ Ἀνώνυμος εἰς τὸν Περίπλουν αὐτοῦ(3). Ὁ Πολύβιος(4) ἀναφέρει ταύτην ὡς συμπεριληφθεῖσαν εἰς τὴν συνθήκην, μεταξὺ Εὐμένους - Φαρνάκη - Μιθριδάτου, μεταξὺ τῶν αὐτονομουμένων πόλεων. Ἡ Μεσημβρία ὑπῆρξεν αὐτόνομος πόλις καὶ μία τῆς Ἑλληνικῆς Πενταπόλεως τοῦ Εὐξείνου (Τόμοι, Κάλλατις, Ἀπολλωνία, Μεσημβρία, Ὀδησσὸς) τῆς ὁποίας, ὡς ἐγράφη, προήδρευεν ἡ Ὀδησσὸς (Βάρνα). Διετήρησεν ἐν μέρει τὴν αὐτονομίαν της καὶ ἐπὶ τῶν Θρακῶν βασιλέων (Ὀδρυσῶν) καὶ ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β΄ ὡς καὶ ἐπὶ Μεγ. Ἀλεξάνδρου. Ἐπὶ Λυσιμάχου κατέστη φόρου ὑποτελής. ἕνεκα τῆς στρατηγικῆς αὐτῆς θέσεως, τοῦ πλούτου καὶ τῆς δραστηριότητος τῶν κατοίκων της, διαδραμάτισε σοβαρὸν ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν. Εἰς τὴν Μεσημβρίαν ἀνετράφη ὁ αὐτοκράτωρ

λοσυγκρούονται, ὡς πρὸς τὴν Μεσημβρίαν. Καθ' ἡμᾶς δὲν ἦτο δυνατὸν ὁ Ἡρόδοτος νὰ ἀγνοῇ τὸ πρῶτον χωρίον (Δ.93) εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρει, τὴν Μεσημβρίαν, ὡς ὑπάρχουσαν κατὰ τὴν διέλευσιν τοῦ Δαρείου, ἤτοι ἀναφερόμενον εἰς γεγονὸς γενόμενον πρὸ 15 ἢ 17 ἐτῶν τοῦ δευτέρου τοιούτου, ἐκτὸς ἂν ἤθελε νὰ προσδιορίσῃ διὰ τῶν δύο ἀναφερομένων πόλεων τὸν χῶρον ὃν κατεῖχον οἱ Σκυρμιάδαι καὶ οἱ Νιψαῖοι, ὅπερ ἀπίθανον. Ἓν ἐκ τῶν δύο κατωτέρω συνέβη: ἢ οἱ Βυζαντινοὶ καὶ οἱ Χαλκηδόνιοι μετὰ τῶν κατοίκων τῆς Μεσημβρίας, ὑπαρχούσης τότε συνώκισαν, ἢ ἡ πόλις ἐν τῷ μεταξὺ καταστραφεῖσα, ἄγνωστον πῶς, σύνηθες τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀπῳκίσθη ἐκ τοῦ νέου ὑπὸ τούτων. Πάντως ἡ πόλις προϋπῆρχε καὶ τοῦ ἀποικισμοῦ ὑπὸ τῶν Μεγαρέων.

(1) Ἀρριανός. Περίπλους. σελ. 293. «Καὶ δεῦρο ὅρμος ναυσίν· ἐκ δὲ τοῦ Αἵμου εἰς Μεσημβρίαν πόλιν, ἐνενήκοντα· ὅρμος ναυσίν».

(2) Σκύλας ὁ Καρυανδεύς. Περίπλους. 67. «Εἰσὶ δὲ ἐν τῷ Πόντῳ πόλεις Ἑλληνίδες αἵδε ἐν Θράκῃ. Ἀπολλωνία, Μεσημβρία, Κάλλατις καὶ ποταμὸς Ἴστρος»

(3) Σκύμνος ὁ Χῖος. στ. 737—741. «Περὶ τὴν ὑπώρειαν δὲ τοῦ καλουμένου Αἵμου, πόλις ἐστὶ λεγομένη Μεσημβρία, τῇ Θράκῃ Γετικῇ τε συνορίζουσα γῇ. Χαλκηδόνιοι ταύτην δὲ Μεγαρεῖς τ' ᾤκισαν, ὅτ' ἐπὶ Σκύθας Δαρεῖος ἐστρατεύσατο.

Ἀνωνύμου περιπλους. Ὡς ἄνω, σελ. 135. «Ἀπὸ δὲ τοῦ Αἵμου εἰς Μεσημβρίαν πόλιν, στάδια Υ, μίλια ιβ΄. Αὕτη ἡ Μεσημβρία παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ καλουμένου Αἵμου κειμένη τῇ Θρακίᾳ τε καὶ τῇ Γετικῇ συνορίζει γῇ. Χαλκηδόνιοι δὲ ταύτην καὶ Μεγαρεῖς ᾤκησαν, ὅτε ἐπὶ Σκύθας Δαρεῖος ἐπεστρατεύετο.».

(4) Πολύβιος. Ἱστορίαι. XXVI. 6. «Περιελήφθησαν δὲ ταῖς συνθήκαις... τῶν δ' αὐτονομουμένων Ἡρακλεῶται, Μεσημβριανοί, Χερρονησῖται...».

Λέων ὁ Γ' ὁ Ἴσαυρος (717 - 741 μ.Χ.). Παρ' αὐτὴν τὴν 13ην Ἀπριλίου τοῦ 814 μ.Χ. ὑπέστη πανωλεθρίαν ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Κροῦμμος ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Ε'. Κατὰ τὴν 4ην Σταυροφορίαν περιῆλθεν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τοὺς Βουλγάρους μέχρι τοῦ 1261 ὁπότε ἀνεκατελήφθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἀπὸ τοὺς κατέχοντας αὐτὴν Λατίνους. Ὁ Μιχαὴλ εἶχεν ὑποσχεθῆ ταύτην μετὰ τῆς Ἀγχιάλου ὡς προῖκα εἰς τὸν Βούλγαρον ἡγεμόνα Κωνσταντῖνον, ἀλλὰ οὐδέποτε παρεχωρήθη αὕτη μέχρι τοῦ 1300 μ.Χ. Κατελήφθη ἐπ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Βουλγάρου Κωνσταντίνου τοῦ Ὀσφεντισλάβου, ἀνεκτήθη ὅμως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου, καὶ ἔκτοτε παρέμεινεν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453). Ἔκτοτε καὶ μέχρι τῆς ἱδρύσεως τῆς Βουλγαρικῆς ἡγεμονίας τὸ 1877, παρέμεινε Τουρκική. Μέχρι τὸ 1906 κατῳκεῖτο, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ παράλιαι πόλεις τοῦ Εὐξείνου ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἀλλὰ κατόπιν τῶν γενομένων διωγμῶν καὶ σφαγῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι κατὰ πρωτοφανῆ τρόπον εἰς τὴν Παγκόσμιον ἱστορίαν ἐξηνάγκασαν τοὺς ὑπολειφθέντας ἢ νὰ ἐκπατρισθοῦν ἢ νὰ γίνουν Βούλγαροι, τὸ μέγιστον μέρος αὐτῶν ἐπροτίμησε τὸν ἐκπατρισμόν, καὶ ἐγκατεστάθη ὑπὸ τῆς μητρὸς Πατρίδος εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἁλμυροῦ τῆς Μαγνησίας εἰς τὴν κτισθεῖσαν κωμόπολιν Εὐξεινούπολιν. Ὁ Στράβων(1) γράφει ὅτι ἡ Μεσημβρία ἐχρησιμοποίει καὶ τὸ χωρίον Ναύλοχον νοτίως τῆς Ὀδησσοῦ, ὡς ὅρμον βοηθητικὸν τῶν πλοίων αὐτῆς, λόγῳ ἀνεπαρκείας τοῦ λιμένος αὐτῆς. Καμτὰ μαρτυρίαν τοῦ Εὐγείτονος ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Σουΐδα(2) ἐκ Μεσημβρίας κατήγετο καὶ ὁ Αἴσωπος, ὡς καὶ ὁ Ἡρακλείδης γράφει ὅτι «Θρᾷξ ἦν τὸ γένος».

2) Ἀ γ χ ί α λ ο ς. Νοτιοδυτικῶς τῆς Μεσημβρίας καὶ εἰς ἀπόστασιν ἑβδομήκοντα σταδίων ὡς ὁ Ἀρριανὸς(3) εἰς τὸν Περίπλουν του γράφει, ἐπὶ τοῦ βορείου ἀκρωτηρίου τοῦ καθορίζοντος τὸν σημερινὸν κόλπον τοῦ πύργου (BURGAS), καὶ εἰς πολὺ μικρὰν ἀπόστασιν τῆς μετέπειτα Ἀγχιάλου, περὶ τὸ τέταρτον τῆς ὥρας, ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Ἀγχίαλος ἢ Ἀγχιάλη ἢ Ἀγχιαλεία, ἀποικία τῆς νοτιώτερον αὐτῆς εὑρισκομένης πόλεως Ἀπολλωνίας (Σωζοπόλεως (4). Φαίνεται ὅτι εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς προϋπῆρχεν ἡ πόλις Μέσσα,

(1) Σ τ ρ ά β ω ν. Ζ. 3 1 9. 6. «Καὶ Ὀδησσὸς Μιλησίων ἄποικος, καὶ Ναύλοχος Μεσημβριανὸν πολίχνιον· εἶτα τὸ Αἷμον ὄρος.»

(2) Σ ο υ ΐ δ α ς ε ἰ ς λ έ ξ ι ν. «Αἴσωπος Σάμιος ἢ Σαρδιανός. Εὐγείτων δὲ Μεσημβριανὸν εἶπε· ἄλλοι δὲ Κωτωκέα Φρύγα».

(3) Ἀ ρ ρ ι α ν ο ῦ Π ε ρ ί π λ ο υ ς. «Καὶ ἐκ Μεσημβρίας εἰς Ἀγχίαλον πόλιν, στάδιοι ἑβδομήκοντα» — Ἀ ν ω ν ύ μ ο υ Π ε ρ ί π λ ο υ ς. «Ἀπὸ δὲ Μεσημβρίας εἰς Ἀγχίαλον πόλιν, ἔχουσαν καὶ λιμένα τοῖς ἀφ' ἑσπέρας ἀνέμοις, στάδιοι ο', μίλια

(4) Σ τ ρ ά β ω ν. Ζ. 319. 6. Ι. «Εἶτ' Ἀγχιάλη πολίχνιον Ἀπολλωνιατῶν καὶ αὐτὴ Ἀπολλωνία».

ὡς ἀναφέρει ὁ Πλίνιος(1), καὶ οἱ 'Απολλωνιᾶται συνῳκίσθησαν μετὰ τῶν ἄλλων κατοίκων τῆς πόλεως, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' π.Χ. αἰῶνος. Ἡ 'Αγχίαλος ὑπῆρξεν ὀχυρὰ πόλις, διετήρησε δὲ τὴν ἀνεξαρτησίαν της μέχρι τοῦ 450 π.Χ., ὁπότε ὑπετάγη εἰς τοὺς 'Οδρύσας. 'Επὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου ὑπήχθη ὑπὸ τὸν Λυσίμαχον καὶ παρέμεινεν ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας μέχρι τοῦ 280 π.Χ. ὁπότε ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν της. Εἰς τοὺς Ρωμαίους ὑπήχθη τὸ 15 μ.Χ. 'Επὶ Τραϊανοῦ (98 - 117) ἡ 'Αγχίαλος ἐπωνομάσθη Οὐλπία ἢ Οὐλπιανὴ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ — βραδύτερον ἐπὶ Βυζαντινῶν ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα 'Αχελῶος ἢ 'Αχελὼ ἢ 'Αχελοῦ, ὡς καὶ ὁ παρ' αὐτὴν ἐκβάλλων ποταμίσκος 'Αχελῶος — ἢ ἐξ αὐτοῦ. 'Απὸ τοῦ 330 μ.Χ. ἠκολούθησε τὴν τύχην τῆς 'Ελληνικῆς (Βυζαντινῆς) αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ. φαίνεται ὅτι ἡ πόλις ἔλαβε μεγάλην ἔκτασιν, καθ' ὅσον ὁ 'Αμμιανὸς Μαρκελῖνος (AMMIANI MARCELINI. XXVII. IV. 12), ἀναφέρει ταύτην μετὰ τῆς 'Αδριανουπόλεως ὡς «CIVITATES MAGNAS». Λόγῳ θέσεως καὶ τῆς ὀχυρότητος αὐτῆς ἡ 'Αγχίαλος ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὡς ὁρμητήριον κατὰ τῶν ἀπὸ βορρᾶ εἰσβολέων, μέχρι δὲ τοῦ 811 μ.Χ. ἀντέστη κατὰ πάσης προσβολῆς. 'Ο εἰς τὴν Θράκην εἰσβαλὼν τὸ 582 μ.Χ. Χαγάνος τῶν 'Αβάρων (Θεοφύλακτος XV.) καίτοι ἐπολιόρκησεν αὐτὴν δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν καταλάβῃ. 'Ο αὐτοκράτωρ 'Ιουστινιανὸς Α' εἶχεν ἐπεκτείνει καὶ συμπληρώσει τὴν ὀχύρωσιν αὐτῆς(βλέπε Προκόπιος, Περὶ κτισμάτων). Κατὰ τὸν 'Ιεροκλέους Συνέκδημον(2) ἀπετέλει μίαν τῶν 5 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Αἱμιμόντου. Τὸ 830 μ.Χ. μέγας σεισμὸς ἐπισυμβὰς ἐπέφερε μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὴν Θράκην, φαίνεται δὲ ὅτι ἐσημειώθησαν τοιαῦται καὶ εἰς τὴν 'Αγχίαλον, διότι ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἀνεγερθεισῶν ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Εἰρήνης τὸ 746 μ.Χ., ἐπισκευασθέντων καὶ τῶν τειχῶν αὐτῆς. Κατὰ τὰς Βουλγαρικὰς ἐπιδρομάς, κατελήφθη τρὶς ὑπ' αὐτῶν (811, 917, 976) καὶ τρὶς ἀνεκατελήφθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν (814, 965 ἢ 971, καὶ 1019) καὶ τελευταίως ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Β'. 'Επὶ 'Ισαακίου (1185 - 1195) οἱ Βούλγαροι - Βλάχοι κατέλαβον τὴν πόλιν, πλὴν τὸ 1190 ἐξεβλήθησαν ἐκεῖθεν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ ὁποῖος καὶ ἐβελτίωσε τὴν ὀχύρωσιν αὐτῆς (προσέθεσεν πύργους). Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204), κατελήφθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἡ 'Αγ-

---

(1) PLINIUS. IV. 18. «ANCHIALUM, UBI MESSA FUERIT».

Σημείωσις. 'Ανευρεθέντα νομίσματα τῆς ἀρχαίας 'Αγχιάλου φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς Βοῦν, τὸ ἔμβλημα τῶν ἀποίκων Μιλησίων (ἡ 'Απολλωνία, μητρόπολις τῆς 'Αγχιάλου, ἦτο ἀποικία τῶν Μιλησίων) μετ' ἐπιγραφῆς «ΑΓΧΙΑΛΕΩΝ». "Αλλα μεταγενέστερα ἀπὸ Τραϊανοῦ καὶ ἐντεῦθεν φέρουν τὴν ἐπιγραφὴν «ΟΥΛΠΙΑΝΩΝ ΑΓΧΙΑΛΕΩΝ».

(2) 'Ιεροκλέους Συνέκδημος. δ' «'Επαρχία Αἱμιμόντου, ὑπὸ ἡγεπόλεις ε'. 'Αδριανούπολις, 'Αγχίαλος, Δεβελτός, Πλωτινούπολις, Τζοΐδης».

χίαλος, ἀλλὰ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους κατελήφθη αὕτη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τοῦ 'Ασέν. Βραδύτερον κατελήφθη πάλιν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, τὸ δὲ 1366 κατελήφθη ὑπὸ τοῦ 'Αμεδαίου τῆς Σαβοΐας, βραδύτερον δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἔμεινεν μέχρι τοῦ 1878, ὁπότε ὑπήχθη εἰς τὴν αὐτόνομον ἐπαρχίαν τῆς 'Ανατολικῆς Ρωμυλίας, ἀπὸ δὲ τοῦ 1885 ἀπετέλεσε τμῆμα τῆς Βουλγαρικῆς ἡγεμονίας. Τὰ μαρτύρια τῆς ἀτυχοῦς ταύτης Ἑλληνίδος πόλεως δὲν εἶχον τελειώσει, ἀλλὰ τὴν 30ὴν 'Ιουλίου τοῦ 1906 ὑπέστη πρωτοφανῆ καταστροφὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κράτους εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκε, καὶ μόνον διότι οἱ Ἕλληνες κάτοικοι αὐτῆς ἤθελον νὰ παραμείνουν Ἕλληνες. Θὰ παραθέσωμεν περιληπτικὴν ἔκθεσιν τῆς πρωτοφανοῦς ταύτης πράξεως τῶν Βουλγάρων, δημοσιευθεῖσαν τότε εἰς τὸ ὄργανον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου: «Τὴν Κυριακὴν 30 'Ιουλίου, στίφη Βουλγάρων ἐκ Πύργου καὶ τῶν περιχώρων ὥρμησαν, ἵνα καὶ ἐν 'Αγχιάλῳ καταστρέψωσιν, διαρπάσωσιν, ἐξυβρίσωσι καὶ οἰκειοποιηθῶσι τὰ κοινὰ κτήματα, δηλαδὴ ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα. Ἐκτὸς τῆς 'Αγχιάλου, ἕως 15΄ λεπτὰ ὑπάρχει ἡ μονὴ τοῦ 'Αγίου Γεωργίου, ἣν κατέχοντες οἱ 'Αγχιαλῖται ἦτο ἀδύνατον νὰ νικηθῶσι καὶ παραδοθῶσι καὶ καταστραφῶσι ὑπὸ τῶν ἀτάκτων στιφῶν, χρησιμευούσης τῆς Μονῆς ὡς προπυργίου τῆς 'Αγχιάλου. Τοῦτο κατανοήσασαι αἱ ἀρχαὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὴν ἀφαιρέσουν ἀπὸ τοὺς 'Αγχιαλίτας καὶ τὴν παρέδωκαν εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων. 'Αφαιρεθέντος λοιπὸν τοῦ προπυργίου καὶ τῶν πλείστων ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων ἐκ τῶν 'Αγχιαλιτῶν, ἔμειναν οὗτοι ἀνυπεράσπιστοι. Προσέτι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς ἀστυνομίας ἀπείργοντο τῆς καταλήψεως ἐπικαίρων θέσεων. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἦλθον τὰ ἄτακτα στίφη ἐν καιρῷ νυκτὸς ὑποβοηθούμενα καὶ ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας. Τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς ὥρμησαν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ σχολεῖον· ἀλλ' εὗρον ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν 'Αγχιαλιτῶν. Ὅθεν ἤρξατο κρατερὰ μάχη, ὀχυρωθέντων τῶν μὲν Βουλγάρων ἐν τῷ Τουρκικῷ τζαμίῳ, τῷ μιναρέ, τῷ τελωνείῳ κλπ., τῶν δὲ Ἑλλήνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καί τισιν οἰκίαις. Ἡ μάχη ἐγίνετο ἰσόπαλος, καίτοι ἀθρόαι προσήρχοντο ἐπικουρίαι τοῖς Βουλγάροις ἐκ τῶν περιχώρων, σπευδόντων χάριν λείας καὶ ἁρπαγῆς, καὶ ἐκ Πύργου, ὁπόθεν διαρκῶς ἐζητοῦντο ἐπικουρίαι τοῖς Βουλγάροις τηλεγραφικῶς, καὶ ὅπου ἀπὸ πρωΐας ἐκρούοντο οἱ κώδωνες πρὸς συναγερμὸν καὶ ἀποστολὴν ἐπικουρίας, ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων καὶ βομβῶν δυναμίτιδος. Περὶ τὴν μεσημβρίαν καταφθάνει ἔφιππος χωροφυλακή, ἥτις ἐπεμβαίνει μεταξὺ τῶν μαχομένων, διὸ ἐχαλαρώθησαν οἱ πυροβολισμοί. Τότε οἱ Βούλγαροι ἐνθαρρυνθέντες ἤρξαντο τὸ πυρπολικὸν των ἔργον. Ἤρχισαν λοιπὸν διὰ πετρελαίου καὶ βομβῶν νὰ καίωσιν οἰκίας καὶ καταστήματα. Οἱ δυστυχεῖς 'Αγχιαλῖται ἐν ᾧ ἤλπιζον, κατόπιν τῆς ἀφίξεως τῆς χωροφυλακῆς, κατάπαυσιν τῆς μάχης, αἴφνης βλέπουσιν αὐτοὺς περικυκλωμένους πανταχόθεν ὑπὸ φλογῶν. Τότε πλέον ἕκαστος ἔσπευσεν, ὅ-

πως σώσῃ ἐκ τῶν φλογῶν τὰ τέκνα του καὶ τοὺς γέροντας γονεῖς του καὶ τὴν σύζυγόν του. Ὁποία φρίκη, ὁποῖοι κλαυθμοὶ ὁποῖοι θρῆνοι! Αἱ φωναὶ παίδων, γυναικῶν, γερόντων καὶ κτηνῶν, ἤτοι ἵππων, κυνῶν, ἡμιόνων, χοίρων καὶ ἀγελάδων, ἀπετέλουν ἀληθῆ κοιλάδα κλαυθμῶνος. Πάντες οἰμόζουσι, τρέχουσι γυμνόποδες, μὲ τὰ νυκτικά των μόνον, ἄλλοι καυθέντες τὰ μέλη τρέχουσι πρὸς τὴν παραλίαν. Τὸ πῦρ ὑπὸ μὲν τῶν Βουλγάρων ὠθεῖται πρὸς Ἀνατολὰς ὅπως ἀποτεφρώσῃ ὁλόκληρον τὴν Ἀγχίαλον, ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ὅμως ὠθεῖται καὶ πρὸς δυσμάς, ὅπου καίονται καί τινα Κυβερνητικὰ καταστήματα, ἤτοι ἡ Βουλγαρικὴ Σχολή, τὸ Τηλεγραφεῖον κλπ. Πολλοὶ ἐκάησαν ζῶντες ἐντὸς τῆς Παναγίας (ἐκκλησίας) καὶ ἐν πολλαῖς οἰκίαις. Τὸ πῦρ κατέπαυσεν μόλις μετὰ τὰ μεσάνυκτα, μὴ ἔχον πλέον κατάλληλον τροφήν. Τὰ σωθέντα γυναικόπαιδα κατέφυγον εἰς τὴν παραλίαν μετὰ τῶν ὀλίγων περισωθέντων ἐνδυμάτων των. Ἐνταῦθα νήστεις ἀπὸ τῆς πρωΐας τρέμουσιν ὡς κορυδαλοὶ ὑπὸ τὴν παγίδα τοῦ γεωργοῦ. Ἐνταῦθα ἄρχεται ἄλλη θηριωδία. Ἔρχονται εἰς τὴν παραλίαν τὰ κτήνη νὰ εὐχαριστήσωσιν καὶ ἑτέραν κτηνώδη ὁρμήν: τὸν βιασμόν, τὴν ἀτίμωσιν φεῦ! Δι' ἀπειλῶν ποτίζουσι ρακί, οἶνον ἢ μπύραν τὰς πειναλέας καὶ πεφοβισμένας κόρας καὶ γυναῖκας, ὅπως τὰς ἔχωσι εὐαγωγοτέρας πρὸς κορεσμὸν τῆς κτηνώδους ὁρμῆς».

Αἱ 1200 οἰκίαι καὶ καταστήματα τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγχιάλου ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός, πλὴν τινῶν ξυλίνων παλαιῶν οἰκιῶν καὶ τῆς μικρᾶς ἐκκλησίας «Χριστός». Ἡ Βουλγαρικὴ συνοικία ἐκ 110 οἰκιῶν καὶ καταστημάτων καὶ μιᾶς ἐκκλησίας παρέμεινεν ἄθικτος. Ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ ἀνερχομένου εἰς 6.000 ἀπέμειναν μόνον 2.000, τῶν ἄλλων σφαγέντων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Οἱ διασωθέντες μετεφέρθησαν εἰς τὴν μητέρα Πατρίδα καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἁλμυρὸν τῆς Θεσσαλίας κτισθεῖσαν κωμόπολιν, τὴν ἐπονομασθεῖσαν «Νέαν Ἀγχίαλον». Ἰδοὺ ποῖον ἦτο τὸ τέλος τῆς πολυπαθοῦς πόλεως, ἡ ὁποία διὰ νὰ μὴ ἐνθυμίζῃ εἰς τοὺς Βουλγάρους τὴν ἀτιμίαν καὶ τὸ ἔγκλημα τὸ ὁποῖον διέπραξαν ἐν μέσῳ εἰκοστῷ αἰῶνι μετωνόμασαν αὐτὴν εἰς Πομόρια. Εἰς τοὺς Γερμανικοὺς χάρτας τοῦ 1843 ἀναγράφεται ὑπὸ τὸ ὄνομα ANHIALO (SIMEONOVGRAD) (1).

3) Ἀ π ο λ λ ω ν ί α (Σ ω ζ ό π ο λ ι ς). Ἀρχαιοτάτη Ἑλληνικὴ πόλις ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ὑπῆρξεν ἀποικία τῶν Μιλησίων. Κατὰ τὸν Αἰλιανὸν τῶν ἀποίκων ἡγεῖτο ὁ Ἀναξίμανδρος, πεντήκοντα ἔτη πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Κύρου ὡς καθορίζεται ὑπὸ τοῦ Σκύμνου τοῦ Χίου. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος ἀναγράφει ὅτι ἡ πόλις ὑπῆρξεν ἀποικία τῶν Μιλησίων καὶ τῶν Ροδίων (2). Εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς ὑπάρχει ἡ νῦν πόλις Σωζόπολις.

---

(1) Βλέπε καὶ Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, Τόμος ΙΘ'. Ἀ δ α μ α ν τ ί ο υ Ν. Δ ι α μ α ν τ ο π ο ύ λ ο υ ἡ Ἀγχίαλος».

(2) Σ τ ρ ά β ω ν. Ζ. 3 1 9. 6. «...εἶτ' Ἀπολλωνία ἐν χιλίοις τριακοσίοις σταδίοις, ἄποικος Μιλησίων, τὸ πλέον τοῦ κτίσματος ἱδρυμένον ἔχουσα ἐν νησίῳ τινί, ὅπου ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐξ οὗ Μάρκος Λεύκουλλος τὸν κολοσσὸν ἦρε καὶ ἀνέθηκεν ἐν τῷ Κα-

'Απέχει τῆς 'Αγχιάλου κατὰ τὸν 'Αρριανὸν([1]) ἑκατὸν ὀγδοήκοντα στάδια καὶ πρὸς νότον ταύτης. 'Αναφέρεται ὑπὸ τοῦ 'Ηροδότου([2]) ὡς μία τῶν πόλεων πλησίον τῆς ὁποίας κατώκουν οἱ Σκυρμιάδαι καὶ οἱ Νιψαῖοι, Θρακικὰ φῦλα, τὰ ὁποῖα παρεδόθησαν ἀμαχητὶ εἰς τὸν Δαρεῖον κατὰ τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν του (513 π.Χ.). 'Ως ὁ Στράβων ἀναφέρει, ἦτο κτισμένη κατὰ μέγα μέρος ἐπὶ νησῖδος συνδεομένης διὰ μικροῦ ἰσθμοῦ μετὰ τῆς ξηρᾶς καὶ εἶχε πολὺ καλὸν λιμένα. Κατὰ τὸν Πλίνιον ([3]) ἡ 'Απολλωνία ἐκτίσθη εἰς τὴν θέσιν τῆς πόλεως τῶν 'Αστῶν «῎Ανθειον».

Εἰς τὴν 'Απολλωνίαν ὑπῆρχεν ὀνομαστὸς ναὸς τοῦ 'Απόλλωνος, τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε καὶ κολοσσὸς ἔργον τοῦ Καλάμιδος, καὶ τὸν ὁποῖον ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Μᾶρκος Λεύκολλος, ὡς γράφει ὁ Στράβων, μετέφερεν εἰς Ρώμην καὶ ἀνέθηκεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ναὸν τοῦ 'Απόλλωνος. 'Ο Πομπώνιος Μέλας (Β. 22) ὀνομάζει αὐτὴν MAGNA APOLLONIA. Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε΄ αἰῶνος π.Χ. ὑπετάγη εἰς τοὺς 'Οδρύσας (Θουκυδίδης Β΄ 95 - 97) εἶτα ὑπῆρξεν ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου περιῆλθεν τὸ 306 π.Χ. εἰς τὸν Λυσίμαχον καὶ ἠκολούθησεν ἔκτοτε τὴν τύχην τῶν ἐπιγόνων. 'Επὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Γαλατῶν καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Τύλης ἢ Θύλης ὑπὸ τὸν Γαλάτην Κομοντόριον (275 π.Χ.) ἡ 'Απολλωνία καὶ

πιτωλίῳ τὸν τοῦ 'Απόλλωνος, Καλάμιδος ἔργον». — Αἰλιανός. Ποικίλη ἱστορία. Γ. 17. «'Αναξίμανδρος δὲ ἡγήσατο τῆς εἰς 'Απολλωνίαν ἐκ Μιλήτου ἀποικίας». —Στέφανος Βυζάντιος. εἰς λέξιν. «'Απολλωνία... πρὸς τῇ Σαλμυδησσῷ ἀποικία Μιλησίων καὶ Ροδίων». — Σκύμνος ὁ Χῖος. στ. 729—732 «Μεθ' ἣν πόλις ἐστὶν σύνωρος ἡ 'Απολλωνία, τούτην δὲ πρότερον ἔτεσι πεντήκοντά που, κτίζουσι τῆς Κύρου βασιλείας τὴν πόλιν, εἰς τοὺς τόπους ἐλθόντες οἱ Μιλήσιοι».

Σημείωσις. 'Ως πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἱδρύσεως τῆς 'Απολλωνίας, ὑπάρχει μία μικρὰ διαφωνία μεταξὺ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. 'Ο Σκύμνος ὁ Χῖος καθορίζει αὐτὴν 50 ἔτη πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Κύρου (πρόκειται περὶ τοῦ πρεσβυτέρου) ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστὸν ἐφονεύθη τὸ 530 π.Χ. εἰς μάχην πρὸς τοὺς Μασαγέτας. 'Εβασίλευσεν οὗτος ἐπὶ 29 ἔτη, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 559 π.Χ.—530. 'Εὰν προσθέσωμεν τὰ πρὸ αὐτοῦ 50 ἔτη φθάνομεν εἰς τὸ ἔτος 609 π.Χ., ὡς ἔτος ἱδρύσεως τῆς 'Απολλωνίας, ἔτος τὸ ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ἡ Μεγ. 'Ελλ. 'Εγκυκλοπαιδεία. 'Ο Αἰλιανὸς ὅμως γράφει ὅτι τῆς ἀποικίας ἡγήθη ὁ φιλόσοφος καὶ γεωγράφος 'Αναξίμανδρος. Οὗτος ὅμως ἐγεννήθη, τὸ 611 π.Χ. καὶ ἀπέθανε τὸ 546 π.Χ. ῎Αρα ἂν τὸ δεύτερον εἶναι ἀληθές, δέον ἡ ἵδρυσις τῆς 'Απολλωνίας νὰ μεταφερθῇ μεταξὺ 550 καὶ 570 π.Χ. ὁπότε ὁ 'Αναξίμανδρος ἦτο εἰς ἡλικίαν κατάλληλον διὰ τοιαύτην ἀποστολήν.

(1) 'Αρριανός. Περίπλους. 23. 5. «'Εξ 'Αγχιάλου εἰς 'Απολλωνίαν ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατὸν (στάδιοι)».

(2) 'Ηρόδοτος. Δ. 90. «'Οδὸς δὲ ἐπ' αὐτὰς ἔστι ἴση ἐξ 'Ηρακλείου τε πόλιος τῆς παρὰ Περίνθῳ καὶ ἐξ 'Απολλωνίης τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ, δυῶν ἡμερῶν ὑπὲρ 'Απολλωνίης τε καὶ Μεσημβρίης πόλιος οἰκημένοι, καλεύμενοι δὲ Σκυρμιάδαι καὶ Νιψαῖοι, ἀμαχητὶ σφέας αὐτοὺς παρέδοσαν Δαρείῳ».

(3) PLINII. IV. II σελ. 45. «ASTIAE (ASTICE) REGIO HABUIT OPPIDUM ANTHIUM, NUNC EST APOLLONIA».

αἱ ἄλλαι παράλιοι Ἑλληνίδες πόλεις κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των μέχρι τοῦ 15 μ.Χ. ἐπὶ Τιβερίου.

Κατὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφὰς εὑρέθησαν μνημεῖα Ἑλληνικὰ καὶ ἐπιγραφαί, ὡς καὶ ἀνάγλυφα ἐξαιρετικῆς Ἰωνικῆς τέχνης, κατατεθειμένα ἤδη εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Σόφιας, ὡς εἶναι ἀνάγλυφος ἐπιτύμβιος στήλη τοῦ ΣΤ΄ π.Χ. αἰῶνος. Ἐπίσης εὑρέθησαν καὶ νομίσματα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀπολλωνιατῶν ἐκ Πόντου», εὑρέθησαν δὲ καὶ τοιαῦτα ἀργυρᾶ καὶ ὀρειχάλκινα τῆς ἐποχῆς 450—300 π.Χ. Βραδύτερον ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς περιόδου, οὐχὶ πρότερον τοῦ Ε΄. μ.Χ. αἰῶνος, διότι ὁ Βυζάντιος γράφων τότε ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων πόλεων καὶ τὴν Θρακικὴν Ἀπολλωνίαν, μετωνομάσθη εἰς Σωζόπολιν, ἄγνωστον πόθεν, πιθανῶς διότι ἐσώθη ἀπὸ ἐχθρικὰς ἐπιδρομάς. Ἀπο τοῦ 431 μ.Χ. ἀναφέρεται ὡς ἕδρα ἐπισκόπου. Ἄγνωστον διατὶ δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον, οὔτε ὑπὸ τοῦ Κων)νου τοῦ Πορφυρογεννήτου, καίτοι κατὰ τὴν ἐποχὴν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἦτο ἕδρα ἐπισκόπου (Ράλλη καὶ Ποτλῆ. Τόμ. Υ. σελ. 483). Μνημονεύεται ὅμως ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Νικ. Γρηγορᾶ καὶ Ἰωάν. Καντακουζηνοῦ, ὡς πόλις πλουσία καὶ πολυάνθρωπος. Τὸ 1352 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων καὶ ἐλεηλατήθη ὑπ' αὐτῶν. Κατὰ τὰς Βουλγαρικὰς ἐπιδρομὰς γενικῶς, ἐπ' ἐλάχιστον μόνον χρόνον περιῆλθεν εἰς χεῖρας αὐτῶν, ἀνακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων παρέμεινε μετὰ τῆς Ἀγχιάλου καὶ τῆς Μεσημβρίας ὑπ' αὐτοὺς μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) ὁπότε κατελήφθη ὑπ' αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ 1906 ὁπότε κατηργήθη ἡ Μητρόπολις αὐτῆς, κατηργήθη καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ 1817 ὑπάρχουσα ἀστικὴ σχολὴ ἀρρένων καὶ Παρθεναγωγεῖον. Τὸ 1905 εἶχε 3.500 κατοίκους ἅπαντας Ἕλληνας. Κατὰ τὸ 1930 ἀναφέρεται ὅτι ἐκ τῶν 4.000 κατοίκων αὐτῆς, αἱ 2.000 ἦσαν Ἕλληνες. Ἄγνωστον τὶ συμβαίνει σήμερον (1965). Ὑπέστη καὶ αὕτη τὴν πεπολιτισμένην διοργάνωσιν τῶν Βουλγάρων.

4) Χερρόνησος. Ἀρχαῖον πολίχνιον τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου, εὑρισκομένη ἑξήκοντα στάδια νοτίως τῆς Ἀπολλωνίας. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ(1) εἰς τὸν Περίπλουν, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου. Ἄγνωστοι τυγχάνουν οἱ κτίσαντες αὐτήν, ὡς καὶ ἡ ζωὴ αὐτῆς.

5) Αὐλαῖον ἢ Αὐλαίας Τεῖχος. Ἀρχαία μικρὰ καὶ ὀχυρὰ πόλις ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου. Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (2) ἀπεῖχεν ἐκ

---

(1) Ἀρριανοῦ Περίπλους. «Ἐκ δὲ Ἀπολλωνίας ἐς Χερρόνησον, στάδιοι ἑξήκοντα, ὅρμος ναυσί».

Ἀνωνύμου περίπλους. «Ἀπὸ δὲ Ἀπολλωνίας τῆς καὶ Σωζοπόλεως, εἰς Χερρόνησον, ἐν ᾗ ὅρμος ναυσί, στάδια, ξ΄. μίλια η΄.».

(2) Ἀρριανὸς. Περίπλους. 24. 4. 6. «Καὶ ἐκ Χερρονήσου ἐς Αὐλαῖον τεῖχος πεντήκοντα καὶ διακόσιοι. Ἐνθένδε ἐς Θυνιάδα ἀκτὴν εἴκοσι καὶ ἑκατόν, μίλια 16.—«Ἀνωνύμου περίπλους. Εὔξεινος ΙΙ. «Ἀπὸ δὲ Χερρονήσου εἰς Αὐλαίου τεῖχος, τὸ λεγόμενον Θήρας χωρίον, ἐν ᾧ καὶ ὑφόρμος, στάδια σν΄. μίλια λγ΄.γ΄»

τῆς Χερρονήσου διακόσια πεντήκοντα στάδια, ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Θυνιάδος ἡ ἀπόστασις ἦτο ἑκατὸν εἴκοσι στάδια. Σήμερον εἶναι γενικῶς παραδεκτὸν ὅτι τὴν θέσιν αὐτοῦ κατέχει ἡ πολίχνη Ἀγαθόπολις, ἀναφερομένη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, διατηρεῖ δὲ ἀκόμη μέχρι σήμερον, ἐν μέρει, τὸ ὄνομα αὐτῆς. Ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, εἰς τοὺς ὁποίους περιῆλθεν τὸ 1912 ὠνομάσθη ΑΗΤΟΡΟΙ. Εἰς τὴν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείαν ἀναγράφεται ὅτι τὴν θέσιν τοῦ Αὐλαίου κατέχει ἡ νῦν «Κουρούντερὲ» χωρὶς ὅμως νὰ δικαιολογῇ τοῦτο. Εἰς τοὺς Γερμανικοὺς χάρτας τοῦ 1943 ἀναγράφεται τὸ Τουρκικὸν ὄνομα AKHTEBOLU (AGATOPOLIS). Πρὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1912 ἡ πολίχνη κατῳκεῖτο ὑπὸ 1.800 κατοίκων ἁπάντων Ἑλλήνων ἀσχολουμένων μὲ τὴν ἁλιείαν. Ἀφ' ἧς ὅμως στιγμῆς κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, χάρις εἰς τὰς συμμαχικὰς σχέσεις ἡμῶν, ἐξηναγκάσθησαν ὑπ' αὐτῶν νὰ μεταναστεύσουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς Θεσσαλονίκην, ἀπὸ δὲ τοῦ 1924 μέρος τῶν μεταναστευσάντων τούτων κατοίκων τῆς Ἀγαθοπόλεως ἔκτισεν ἰδίαν κώμην ὑπὸ τὸ ὄνομα Νέα Ἀγαθόπολις εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγαίου παρὰ τὸν Σιδηροδρομικὸν Σταθμὸν τῆς Μεθώνης.

6) Τόνζος. Ὑπὸ τοῦ γεωγράφου Πτολεμαίου Κλαυδίου ἀναφέρεται πόλις Τόνζος ἐπὶ τῆς Θρακικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου, μεταξὺ Ἀπολλωνίας καὶ Ἀγαθοπόλεως, ὡς καὶ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον. Κατά τινας (Πλοίαρχος Λυκούδης εἰς Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείαν) τὸ ἀκρωτήριον Τόνζον συμπίπτει μὲ τὸ σημερινὸν Ζεϊτὶν μπουροῦν, ἀμέσως νοτίως τοῦ ὁμοίου Κουρατάν, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Μελέτιον (1) ἡ θέσις τῆς πόλεως προσδιορίζεται εἰς περιοχὴν καλουμένην «Βορδοβίζον». Εἰς τοὺς παλαιοὺς καὶ νῦν χάρτας τῆς περιοχῆς ἀναγράφεται ἀκρωτήριον καλούμενον Οὐρντόβιζα ἢ Οὐρτόβιτζα τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ τοῦ ἄνω Βορδοβίζου, κατὰ παραφθοράν, ἀλλὰ τοῦτο σημειοῦται 7,5 χιλιόμετρα νοτιώτερον τοῦ Ζεϊτὶν καὶ ἀμέσως βορείως τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμίου Μουσάκιοϊ ἢ Καραγὰτς Ντερέ. Τυγχάνει ἄγνωστος ἡ ἵδρυσις αὐτῆς καὶ ἡ ζωή της.

7) Θυνιάς. Εἰς τὸ μέσον περίπου μεταξὺ Ἀγαθοπόλεως καὶ Μηδείας καὶ ὑπὸ τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον ὑπῆρχεν ἡ πόλις Θυνιάς(2). Αὕτη τοπο-

(1) Μελέτιος. Γεωγραφία. Τόμ. Γ'. σελ. 100. «Τόνζα ἢ Τόνζον, πόλις ποτὲ πρὸς τὸν αἰγιαλόν. Λέγεται ὁ τόπος οὗτος κοινῶς Βορδοβίζον».

(2) Στράβων. Ζ. 319' 6. «Πάλιν δ' ἀπὸ τῆς Ἀπολλωνίας ἐπὶ Κυανέας στάδιοι εἰσὶ περὶ χιλίους καὶ πεντακοσίους, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἥ τε Θυνιὰς τῶν Ἀπολλωνιατῶν χώρα, καὶ Φινόπολις καὶ Ἀδριατική, συνάπτουσαι τῷ Σαλμυδησσῷ». — Πτολεμαῖος. Γεωγρ. Γ'. ιο' 4. «(Θυνιὰς) εὐλίμενος ἄκρα τῆς Ἀστικῆς Θράκης ὑπάρχουσι, ἐσχάτη, Μεθ' ἣν πόλις ἐστὶν σύνωρος ἡ Ἀπολλωνία». (σημ. ὁ Πτολεμαῖος γράφει εὐλίμενος ἐνῷ ὁ Σκύμνος ἀλίμενος). — Ἀρριανός, Περίπλους. «Ἐνθένδε (Αὐλαίου τείχους) εἰς Θυνιάδα ἀκτὴν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν (στάδιοι)» — Ἀνωνύμου περίπλους. «Ἀπὸ δὲ Θηρῶν χωρίου τὸ λεγόμενον Αὐλαίου τεῖχος εἰς Θυνιάδα ἀκρωτήριον καὶ ἀκτήν, ἐν ᾗ καὶ ὅρμος ναυσί, στάδια ρκ'. μίλια

θετεῖται εἰς τὴν σημερινὴν Νιάδα ἢ 'Ινιάδα, ἥτις διετήρησε καὶ τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα ἔστω καὶ παρεφθαρμένον. Εἴς τινας χάρτας ἀναγράφεται Αἰνειάς καὶ τὸ ἀκρωτήριον Αἰνειάδος, κακῶς βεβαίως. Τὸ ἀκρωτήριον καλεῖται σήμερον Καὶ Κουρὶ ἢ Καλὴ ἄκρα. 'Ως φαίνεται ἐκ τοῦ παρατιθεμένου χωρίου τοῦ Στράβωνος, ἡ περιοχὴ αὐτῆς ἀνῆκεν εἰς τοὺς 'Απολλωνιάτας.

8) Σαλμυδησσός (Μήδεια). 'Αρχαιοτάτη πόλις τῆς Θράκης, ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου, ἀλλὰ καὶ ὁμώνυμος περιοχή. 'Υπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τὴν διττὴν ταύτην ἔννοιαν(1). 'Αλίμενος, ἄξενος παραλία μήκους 700 σταδίων, καὶ λίαν ἐπικίνδυνος διὰ τοὺς ναυσιπλοοῦντας. Διὰ τοῦτο σήμερον κατὰ μῆκος τῆς παραλίας λειτουργοῦν ἀρκετοὶ ναυαγοσωστικοὶ σταθμοί. Εἰς τὴν Σαλμυδησσὸν κατῴκει ὁ μυθικὸς μάντις Φινεύς, ὅπου αἱ πτερωταὶ "Αρπυαι κατετυρράνουν αὐτὸν (Βλέπε 'Απολλοδώρου. 1.9.21-1.9.22. ἔκδ. IMM BEKKERI 1854) καὶ Ξενοφῶντος (Κύρου 'Ανάβασις VII.5.12(2). Τὴν θέσιν τῆς Σαλμυδησσοῦ κατέλαβεν ἡ νῦν πόλις Μήδεια. Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν πότε ἀντεκατέστησεν αὐτὴ

ιστ'. Θυνιὰς εὐλίμενος ἄκρα τῆς 'Αστικῆς Θράκης ὑπάρχουσα». 'Ο σχολιαστὴς τὸ τελευταῖον τοῦτο διορθώνει ὡς ἑξῆς: «Εἶτ' εὐλίμενος ἄκρα συνάπτει Θυνιάς, τῆς 'Αστικῆς Θράκης ὑπάρχουσ' ἐσχάτη».

(1) Στράβων. Ζ. 319. 6. «... καὶ Φινόπολις καὶ 'Ανδριακὴ συνάπτουσαι τῷ Σαλμυδησσῷ. "Εστι δ' οὗτος ἔρημος αἰγιαλὸς καὶ λιθώδης, ἀλίμενος, ἀναπεπταμένος πολὺς πρὸς τοὺς βορέας, σταδίων ὅσον ἑπτακοσίων μέχρι Κυανέων τὸ μῆκος, πρὸς ὃν ἐκπίπτοντες ὑπὸ τῶν 'Αστῶν διαρπάζονται τῶν ὑπερκειμένων, Θρακίου ἔθνους». — Διόδωρος. XIV. 37. «"Ος (ὁ Ξενοφῶν) ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν, ὥρμησε πολεμήσων Θρᾶκας τοὺς περὶ τὸν Σαλμυδησσὸν οἰκοῦντες· οὗτος δ' ἐστὶν μὲν ἐπ' ἀριστερὰ τοῦ Πόντου, παρεκτείνων δ' ἐπὶ πολύ, πλεῖστα ποιεῖ ναυάγια». — Σκύμνος ὁ Χῖος. στ. 723—726. «Εἶτ' Αἰγιαλός τις Σαλμυδησσὸς λεγόμενος, ἐφ' ἑπτακόσια στάδια τεναγώδης ἄγαν, καὶ δυσπρόσορμος, ἀλίμενός τε παντελῶς παρατέταται, ταῖς ναυσὶν ἐχθρότατος τόπος». — 'Αρριανοῦ Περίπλους. «'Απὸ δὲ Θυνιάδος εἰς Σαλμυδησσόν, στάδιοι διακόσιοι· τούτου τοῦ χωρίου μνήμην πεποίηται Ξενοφῶν ὁ πρεσβύτερος· καὶ μέχρι τούτου λέγει τὴν στρατιὰν ἐλθεῖν τῶν 'Ελλήνων, ἧς αὐτὸς ἡγήσατο, ὅτε τὰ τελευταῖα σὺν Σεύθῃ τῷ Θρακὶ ἐστράτευσε· καὶ περὶ τῆς ἀλιμενότητος τοῦ χωρίου πολλὰ ἀνέγραψε ὅτι ἐνταῦθα ἐκπίπτει· τὰ πλοῖα, χειμῶνι βιαζόμενα· καὶ οἱ Θρᾶκες οἱ πρόχωροι, ὅτι ὑπὲρ τῶν ναυαγίων ἐν σφίσι διαμάχονται». — 'Ανωνύμου περίπλους. «'Απὸ δὲ Θυνιάδος εἰς 'Αλμυδησσὸν στάδια σ'. μίλια κστ'... Οὗτος δὲ ὁ 'Αλμυδησσὸς αἰγιαλός, ἐφ' ἑπτακόσια στάδια τεναγώδης ἄγαν, καὶ δυσπρόσορμος, ἀλίμενός τε παντελῶς παρατέταται ταῖς ναυσὶν ἐχθρότατος τόπος».

(2) σελ. λε'. — Ξενοφῶν. Κύρου 'Ανάβασις. VII. 5. 12. «Καὶ ἐπεὶ πάντες ἐπείσθησαν, συνεστρατεύοντο καὶ ἀφικνοῦνται ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸν Πόντον διὰ τῶν Μελινοφάγων καλουμένων Θρᾳκῶν εἰς τὸν Σαλμυδησσόν. "Ενθα τῶν εἰς τὸν Πόντον πλεουσῶν νεῶν πολλαὶ ὀκέλλουσι καὶ ἐκπίπτουσΐ· τέναγος γάρ ἐστιν ἐπὶ πάμπολυ τῆς θαλάττης. Καὶ Θρᾶκες οἱ κατὰ ταῦτα οἰκοῦντες στήλας ὁρισάμενοι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐκπίπτοντα ἕκαστοι λήζονται...». — Αἰσχύλου Προμηθεύς. στ. 716. «Σαλμυδησσία γνάθος, ἐχθρόξενος ναύταισι, μητρυιὰ νεῶν».

τὴν Σαλμυδησσὸν (ἢ τὸν Σαλμυδησσόν), ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τοῦτο συνέβη κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου μ.Χ. αἰῶνος, πιθανῶς δὲ μετὰ καταστροφὴν αὐτῆς καὶ τῶν πέριξ πόλεων ὑπὸ τῶν Γότθων. Ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ ὀνομάζεται Κύταια, καθ' ὅσον ἡ Μήδεια ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ πόλις, καὶ ἡ ὁποία φέρεται ὅτι ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ μέρος τοῦτο κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐκαλεῖτο Κυταία καὶ Κυταΐς. Ἡ πόλις ἦτο ὠχυρωμένη ἰσχυρῶς ἐπὶ Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ὑπῆρξε δὲ μία τῶν ἰσχυροτέρων καὶ πλουσιωτέρων πόλεων. Τὸ 711 μ.Χ., ἐπὶ αὐτοκράτορος Φιλιππικοῦ, ὑπέστη ἡ Μήδεια ὡς καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς φοβερὰν λεηλασίαν, ὡς καὶ ἐπὶ Κρούμμιου τὸ 813 μ.Χ. Ἐπὶ Σταυροφοριῶν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων οἱ ὁποῖοι ἐπεσκεύασαν καὶ ἐνίσχυσαν τὰ τείχη αὐτῆς διὰ πύργων, ἀνακτηθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ παρέμεινε μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοὺς Ἕλληνας, καταληφθεῖσα μῆνας τινὰς πρὸ τῆς ἁλώσεως ὑπὸ τοῦ Τούρκου στρατηγοῦ Καρατζᾶ βέη. Τὸ 1913 διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου ἀπετέλεσε τὸ ὅριον τῆς Βουλγαροτουρκικῆς μεθορίου, ἀλλὰ ἡ συνθήκη αὕτη δὲν ἐφηρμόσθη, διότι λόγῳ τῆς ἀπιστίας τῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ ἐκ ταύτης προκληθέντος ἐν συνεχείᾳ πολέμου μεταξὺ τῶν τέως συμμάχων, οἱ Τοῦρκοι ἐπωφεληθέντες τούτου ἀνεκατέλαβον ὁλόκληρον τὴν Θράκην τὴν ὁποίαν εἶχον ἀπολέσει πρότερον. Ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς τῆς Θράκης (1920 - 1922)(1) ἡ Μήδεια ὑπήγετο ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν διοίκησιν, βάσει δὲ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης ἅπασα ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη ἀπεδόθη καὶ πάλιν εἰς τὴν Τουρκίαν.

9) Φρυγία ἢ Φιλέα ἢ Φιλέας ἢ Φιλία. Ὁ Ἀρριανὸς εἰς τὸν περίπλουν(2) μεταξὺ Σαλμυδησσοῦ καὶ Κυανέων σημειώνει πόλιν Φρυγίαν, εὑρισκομένην σχεδὸν εἰς τὸ μέσον τῶν ἄνω, 330 στάδια ἀπὸ τὴν Σαλμυδησσὸν εἰς Φρυγίαν καὶ 230 ἐκεῖθεν μέχρι Κυανέων πετρῶν. Ὁ Ἀνώνυμος(3)

---

(1) Βάσει τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη, πλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὰ ὅρια τῆς περιερχομένης εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἀνατολ. Θράκης καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Κων)πόλεως, ὡς ἐμφαίνεται εἰς ὑπάρχοντας στρατιωτικοὺς χάρτας 1)25.000 καὶ 1)250.000 ἤρχιζον ἀπὸ σημείου ἀμέσως δυτικῶς τῆς Καλλικρατείας ἐπὶ τῆς Προποντίδος (εὑρισκομένης ἀμέσως νοτίως τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μπουγιοὺκ Τσεκμεντζέ, 30 μίλια δυτικῶς Κων)πόλεως), διήρχοντο δυτικῶς τῆς κωμοπόλεως Τσατάλτζας (περὶ τὰ 7 χιλιόμετρα), καὶ ἀκολουθοῦντα χάραξιν πρὸς ΒΔ κατέληγον ΝΑ τῆς Μηδείας, ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ εἰς ἀπόστασιν 14 χιλιομέτρων ἀπ' αὐτῆς (συμβολὴ Μπουγιοὺκ Ρ. καὶ Ἰστράντζο Ρ καὶ ἐκβολὴ τούτων εἰς Εὔξεινον Πόντον).

(2) Ἀρριανοῦ Περίπλους. «Ἀπὸ δὲ Σαλμυδησσοῦ εἰς Φρυγίαν, στάδιοι τριάκοντα καὶ τριακόσιοι, ἐνθένδε δὲ ἐπὶ Κυανέας, εἴκοσι καὶ τριακόσιοι».

(3) Ἀνωνύμου Περίπλους. «Ἀπὸ Σαλμυδησσοῦ εἰς Φρυγίαν τὴν καὶ λεγομένην Φιλίαν, καὶ Βυζαντίων χωρίον καὶ ἀκρωτήριον, στάδια τι'. μίλια μα'. γ'. Ἀπὸ δὲ Φρυγίας τῆς Φιλέας, ἐς Κυανέας ἤτοι Κύλας, στάδια τκ'. μίλια μβ'».

εἰς τὸν Περίπλουν σημειώνει ὁμοίως τὴν Φρυγίαν, τὴν ὁποίαν ἀποκαλεῖ καὶ Φιλίαν, χωρίον τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἀκρωτήριον καὶ ἀπέχουσαν τῆς Σαλμυδησσοῦ 310 στάδια καὶ ἐκεῖθεν μέχρι Κυανέων 320 στάδια. Ὁ Σκύμνος ὁ Χῖος(1) γράφει ὅτι ἐγγὺς τοῦ πρὸς Πόντον στόματος τοῦ Βοσπόρου ὑπάρχει χώρα τῶν Βυζαντίων καλουμένη Φιλέας. Ὁ Πτολεμαῖος Κλαύδιος (Γ.11.1.) ἀναφέρει Φιλίαν ἄκραν καὶ οὐχὶ πόλιν ἢ χωρίον. Ὁ Πομπώνιος Μέλας(2) σημειώνει πόλεις Φιλέας καὶ Φινόπολιν. Ὁ Στράβων(3) μεταξὺ Σαλμυδησσοῦ καὶ Κυανέων ἀναφέρει μόνον πόλεις Φινόπολιν καὶ Ἀνδριακήν. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος γράφει Φιλέας, χωρίον Βυζαντινῶν(4), καὶ Φινόπολιν ὑπάρχουσαν. Ὁμοίως ὁ Λωρέντης, εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν λεξικὸν (ἔκδ. 1837) ἀναφέρει χωρίον καὶ ἀκρωτήριον Φιλέας καὶ πόλιν Φινόπολιν(5). Ἐκ τῶν ἄνω φαίνεται ὅτι ἡ Φρυγία ἢ Φιλία ἢ Φιλέας ἦτο χωρίον ἀνῆκον εἰς τοὺς Βυζαντινούς, ἄγνωστον πότε κτισθὲν καὶ ὅτι παρ' αὐτῷ ὑπῆρχε καὶ ἀκρωτήριον ὁμώνυμον, καὶ ὅτι ἡ Φινόπολις ἦτο ἄλλη πόλις. Ἡ θέσις τοῦ χωρίου τούτου δύναται νὰ προσδιορισθῇ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Δέρκων, οὐδόλως δὲ ἀποκλείεται νὰ εὑρίσκετο παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Καντὲ Μπουροὺν (χάρτης 1/400.000) ἢ Καρὰ Μπουρνοῦ (χάρτης 1/750.000).

10) Τινόπολις ἢ Φιλόπολις. Ἀρχαία θρακικὴ πόλις κειμένη παρὰ τὸ πρὸς τὸν Εὔξεινον στόμιον τοῦ Βοσπόρου. Ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Φινέως(6) τοῦ μάντεως, εἰς ὃν εἶχον καταφύγει οἱ Ἀργοναῦται, ζη-

(1) Σκύμνος ὁ Χῖος. στ. 721—722. «Τοῦ Ποντικοῦ γὰρ στόματός ἐστι πλησίον Βυζαντίων χώρα Φιλέας καλουμένη».

(2) POMPONII MELAE. 11. 6. «URBESQUE SUSTINET SALMYDESSON ET PHILEAS ET PHINOPOLIM».

(3) Στράβων. Ζ. 319. 6. «Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἥτε Θυνιάς, τῶν Ἀπολλωνιατῶν χώρα, καὶ Φινόπολις καὶ Ἀνδριακή, συνάπτουσα τῇ Σαλμυδησσῷ».

(4) Στέφανος Βυζάντιος εἰς λέξιν «Φιλέας χωρίον Βυζαντίων, τὸ ἐθνικὸν Φιλεάτης». — Ὁ ἴδιος εἰς λέξιν «Φινόπολις, πόλις πρὸς τῷ Πόντῳ ἀπὸ Φινέως».

(5) Λωρέντης ἐν λέξει «Φιλέας χωρίον καὶ ἀκρωτήριον πλησίον τοῦ Βυζαντίου ἐν Θράκῃ τὰ νῦν Φίλλων». — Ὁ ἴδιος ἐν λέξει. «Φινόπολις, πόλις τῆς Θράκης κειμένη ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ Βοσπόρου, κληθεῖσα οὕτως ὑπὸ τοῦ Φινέως, υἱοῦ τοῦ Ἀγήνορος· τὰ νῦν Δέρκος».

(6) Ν. Λωρέντης. Λεξικὸν ἀρχ. ἱστορ. καὶ Γεωγρ. εἰς λέξιν Φινεύς. «Φινεύς, υἱὸς τοῦ Ἀντήνορος, βασιλέως τῆς Φοινίκης, ὅστις πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πρὸς ζήτησιν τῆς ἀδελφῆς του Εὐρώπης, ἔμεινεν εἰς τὴν Θράκην πλησίον τῆς πόλεως Σαλμυδησσοῦ (Ἀπόλλόδωρος 1.9.21). Κατ' ἄλλους δὲ ὑπῆρχε υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος, προμηνύων τὰ μέλλοντα εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς μαντικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, τυφλωθεὶς ὑπὸ τῶν θεῶν, διότι πιστεύσας εἰς τὰς διαβολάς τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ἰδαίας ἐτύφλωσε τοὺς δύο του παῖδας, τοὺς ὁποίους εἶχε γεννήσει ἐκ τῆς προτέρας του συζύγου Κλεοπάτρας, ρίψας αὐτοὺς εἰς βορὰν τῶν ἀγρίων θηρίων. Πρὸς πλείονα δὲ βάσανον αὐτοῦ οἱ θεοὶ ἔπεμψαν τὰς Ἁρπυίας, αἵτινες τῷ ἥρπαζον τὰ παρατιθέμενα φαγητά, ὅτε ἔτρωγεν, ἕως οὗ οἱ παῖδες τοῦ Βορέου Ζήτης καὶ

τοῦντες τὴν συμβουλή του διὰ τὸν τρόπον διαβάσεως τοῦ Βοσπόρου. Ἡ Φινόπολις ἐκαλεῖτο καὶ Φιλόπολις. Ὁ Σκύμνος ὁ Χῖος, ὁ Ἀρριανὸς καὶ ὁ Ἀνώνυμος εἰς τοὺς περίπλους τοῦ Εὐξείνου δὲν ἀναφέρουσι ταύτην. Ὁ Στράβων σημειώνει ταύτην ὑπάρχουσαν μετὰ τῆς Ἀνδριακῆς μεταξὺ Σαλμυδησσοῦ καὶ Κυανέων Πετρῶν, ὁ Πτολεμαῖος Κλαύδιος σημειώνει ταύτην μετὰ τὴν Φιλίαν ἄκραν καὶ πρὸ τῶν Κυανέων Πετρῶν, ἑπομένως δέον νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπὶ τῆς πρὸς Εὔξεινον Θρακικῆς παραλίας, μεταξὺ ἀκρωτηρίου Καραμπουρνοῦ (Δέρκων) καὶ βορείου στομίου τοῦ Βοσπόρου.

11) Ἀ ν δ ρ ι α κ ή. Πόλις ἢ πολίχνιον ἐπὶ τῆς Θρακικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου. Ὁ Στράβων, ὅστις ἀναφέρει αὐτὴν μετὰ τῆς Φινοπόλεως τὴν τοποθετεῖ μετὰ τὴν Φινόπολιν καὶ πρὸ τῶν Κυανέων Πετρῶν. Ὁ Σπ. Σακελλαριάδης (Πόλεις καὶ Θέσμια Θράκης καὶ Ἰωνίας) τὴν ταυτίζει μὲ τὴν Γατόπολιν πολίχνην ἀναφερομένην καὶ εἰς τὴν χάρταν τοῦ Ρήγα Φεραίου.

IV) ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΡΩΜΥΛΙΑΣ ΠΛΗΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΙΑΚΩΝ

1) Ἀ ε τ ό ς. Ἀρχαία πόλις τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ἀναφερομένη ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ὡς λουτρόπολις, λόγῳ τῶν παρ' αὐτῇ θερμῶν πηγῶν. Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α΄ ὠχυρώθη πρὸς προστασίαν αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομῶν. Τὸ 583 μ.Χ. ὁ Χαγάνος τῶν Ἀβάρων κατέλαβε καὶ κατέστρεψε τὴν πόλιν καὶ τὰ ὀχυρὰ αὐτῆς πλὴν τῶν Λουτρῶν ὅπου εἶχεν ἐγκαταστήσει τὸν γυναικωνίτην του. Αἱ ἐγκαταστάσεις τῶν πηγῶν, περιγραφόμεναι μετὰ θαυμασμοῦ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων, κατεστράφησαν τὸ 1206 ὑπὸ τοῦ δουκὸς Ἐρρίκου τοῦ Αἰνῶ. Σήμερον ἔχει πλέον τῶν 7.000 κατοίκων, ἀνήκει εἰς τὸν νομὸν Πύργου, καὶ εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ἁμαξιτῆς καὶ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ Πύργου (BURGAS) πρὸς Σλίβεν (CHUMEN ἢ Σούμλα). Ἀπὸ τοῦ 1358, ὁπότε κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ τοῦ Α΄ παρέμεινεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων μέχρι τοῦ 1878. Σήμερον καλεῖται Ἀϊντός.

2) Ἄ ρ ζ ο ς. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης, κειμένη κατὰ Πτολεμαῖον (Γεωγραφικὰ Γ΄ 11.7) εἰς βόρειον πλάτος 53° 15΄ καὶ ἀνατολικὸν μῆκος

Κάλαϊς, ἠλευθέρωσαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς μάστιγος ταύτης. Ὁ Φινεὺς οὗτος προεῖπεν εἰς τοὺς Ἀργοναύτας καὶ περὶ τοῦ κινδύνου τῶν Συμπληγάδων Πετρῶν, συμβουλεύσας αὐτοὺς περὶ τοῦ διὰ μέσου αὐτῶν πλοῦ». (Ὁ Ἀπολλόδωρος, Βιβλιοθήκη ἔκδοσις IMM. BEKKERI, ἀπὸ 1.9.21 - 22, ἀναφέρει λεπτομερείας περὶ τούτου). — Σ τ ρ ά β ω ν. Z.319.6. «Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἧτε Θυνιάς, τῶν Ἀπολλωνιατῶν χώρα, καὶ Φινόπολις καὶ Ἀνδριακή, συνάπτουσαι τῇ Σαλμυδησσῷ». — Σ τ έ φ α ν ο ς Β υ ζ ά ν τ ι ο ς εἰς λέξιν «Φινόπολις, πόλις πρὸς τῷ Πόντῳ ἀπὸ Φινέως». PLINIUS. IV. II. «PHINOPOLIS, JUSTA QUAM BOSPORUS».

53° 15'. Ὁ Προκόπιος ἀναφέρει αὐτὴν (Περὶ κτισμάτων IV.11) μεταξὺ τῶν ὀχυρωθεισῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α'. Κατὰ τὴν TABULA PEUTINGERIANA ἀπεῖχεν αὕτη τῆς Φιλιππουπόλεως 64 μίλια, κειμένη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φιλιππουπόλεως - Ἀδριανουπόλεως, ὅπου σήμερον τὸ χωρίον Πιριντσλῆ. Δὲν συμφωνοῦν ὅμως τὰ Ὁδοιπορικὰ ὡς πρὸς τὰς ἀποστάσεις. Οὕτω, κατὰ τὸ Ὁδοιπορικὸν τοῦ Ἀντωνίνου ἡ Ἄρζος ἀπέχει τῆς Φιλιππουπόλεως 68 μίλια, κατὰ δὲ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν 50 μίλια.

3) Β ε ρ ό η (ἢ Β έ ρ ο ι α). Μία τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς Θράκης, πλὴν ὅμως ἡ ἱστορία ταύτης παραμένει σκοτεινή, διότι δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καίτοι ἤκμαζε κατὰ τὸν Β' αἰῶνα μ.Χ., ἴσως διότι ἦτο μεσόγειος πόλις. Ὑπάρχει καὶ μία σύγχυσις μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ χρονογράφων διότι πολλάκις συγχύζουν ταύτην μετὰ τῆς Μακεδονικῆς Βερροίας. Ἐπὶ Τραϊανοῦ (98 - 117 μ.Χ.) ἡ πόλις, ὑπάρχουσα, φαίνεται ὅτι ἐπεξετάθη καὶ ὠνομάσθη Τραϊαναὶ ἢ Πόλις Τραϊανέων ἢ Αὐγούστη Τραϊανή. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ.Χ. ὑπῆρξε μία τῶν πλέον σημαντικῶν πόλεων τῆς Θράκης, καὶ ὡς γράφει ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος(1) τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Βερόη μετὰ τῆς Φιλιππουπόλεως ἦσαν μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἔνδοξοι πόλεις, καὶ φαίνεται ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἂν μὴ πρότερον ταύτης, ἡ πόλις ἀνέκτησε καὶ πάλιν τὸ παλαιὸν ὄνομα αὐτῆς Βερόη. Ἡ Βερόη, τῆς ὁποίας ἡ θέσις, κατόπιν ἀνασκαφῶν, προσδιορίζεται παρὰ τὴν νῦν Στάρα Ζαγορὰ (Τουρκιστὶ Ἐσκῆ Ζαγορά), ὡς εὑρισκομένη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς διατεμνούσης τὸν Αἷμον εἰς τὰ περίφημα στενὰ τῆς Σίπκας, ἀπὸ τῶν πρώτων ἀπὸ Βορρᾶ ἐπιδρομῶν κατέλαβεν ἰδιάζουσαν θέσιν, ὀχυρωθεῖσα δὲ κατέστη τὸ προπύργιον κατὰ πάσης ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων. Τὸ 251 μ.Χ. ἡ πόλις κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γότθων. Ἀργότερον πολιορκηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀβάρων ἀντέστη μὴ καταληφθεῖσα. Κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων φαίνεται ὅτι ὑπέστη μεγάλας καταστροφάς. Τὸ 780 μ.Χ. ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη(2) μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, διέταξε τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως, ὀνομάσασα αὐτὴν Εἰρηνούπολιν. Τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς πόλεως διετηρήθη ἐπ' ἐλάχιστον μόνον χρόνον. Ἐπὶ Γ' Σταυροφορίας (1189—1190) κατελήφθη ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ ἐπυρπολήθη. Ἀναλαβοῦσα ἐκ τῆς καταστροφῆς ἐλεηλατήθη καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν Λατίνων τὸ 1206 (μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κων)πόλεως), τῶν Ἑλλήνων τότε συμμαχούντων μετὰ τῶν Βουλγάρων τοῦ Ἰωάννου Ἀσὲν τοῦ Β'. Κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπὶ Μουρὰτ τοῦ Α' (1359—1389) μετονομασθεῖσα εἰς Ἐσκῆ Ζαγορᾶν καὶ ὑπὸ τῶν

1) AMMIANI MARCELINI. XXVII. IV. 12. «PHILLIPPOPOLIS EUMOLPIAS VETUS ET BEROEA AMPLAE CIVITATES EXORNANT».

(2) Θ ε ο φ ά ν η ς. «Τῷ δὲ μηνὶ Μαΐῳ τῆς VII ἰνδικτιῶνος, ἐξῆλθεν ἡ Βασίλισσα Εἰρήνη σὺν τῷ υἱῷ αὐτῆς καὶ δυνάμεως πολλῆς ἐπὶ Θράκην... καὶ ἀπῆλθεν ἐκ Βεροίας καὶ ταύτην οἰκοδομηθῆναι κελεύσασα, ἐπωνόμασεν Εἰρηνούπολιν».

Βουλγάρων εἰς Στάρα Ζαγορᾶν([1]).

Ἀπὸ θρησκευτικῆς πλευρᾶς, τὸν Δ' αἰῶνα μ.Χ. ἀναφέρεται ὡς ἐπίσκοπος Βερόης ὁ Δημόφιλος (369—379), ὁ μετέπειτα Πατριάρχης, ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας τοῦ ὁποίου ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια (370) τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν Κων)πόλει. Οὗτος ὢν φίλος τῶν Ἀρειανῶν ἐπαύθη τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, καὶ διῆλθε τὸν ὑπόλοιπον βίον ἐν Βερόῃ.

4) Βεσσαπάρα καὶ Βησσαπάρα. Πόλις ἀρχαία τῆς Θράκης, πιθανῶς πρωτεύουσα τῆς φυλῆς τῶν Βέσσων, οἱ ὁποῖοι κατὰ Στράβωνα([2]) κατώκουν παρὰ τὸν Αἷμον, καὶ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον([3]) ἐπὶ τῆς Ροδόπης. Εἶχον τὸ γνωστὸν Μαντεῖον τοῦ Διονύσου (βλέπε εἰς σχετικὸν κεφάλαιον Βέσσοι). Ἡ λέξις Βεσσαπάρα εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ Βέσσα καὶ Πάρα. Ἡ λέξις Πάρα εἶναι θρακικὴ καὶ ἐξηγεῖται κατὰ διαφόρους τρόπους, π.χ. κατὰ τοὺς γλωσσολόγους ἡ λέξις σημαίνει: ἐχθρόν, πόλιν, ἀγοράν, διανομήν, πόρον, στενὸν πέρασμα. Καθ' ἡμᾶς ἐνταῦθα σημαίνει Πόλις ἤτοι Πόλις τῶν Βέσσων. Ἡ Βεσσαπάρα φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους παρήκμασε, διότι δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου, γράψαντος τὸν Δ' μ.Χ. αἰῶνα, μεταξὺ τῶν μεγάλων πόλεων. Εἶναι φυσικὸν νὰ κατεστράφη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀγώνων αὐτῶν (72 π. Χ.). Πρὸς καθυπόταξιν τοῦ πολεμικοῦ τούτου λαοῦ, ἀγῶνες οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν ἐπὶ μακρόν, καὶ μετὰ τὴν ὑποταγὴν νὰ μὴ ἐπέτρεψαν τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως. Βραδύτερον ἐπὶ Βυζαντινῶν ἐμφανίζεται καὶ πάλιν, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ δὲ τοῦ Α', ὡς ἀναφέρει ὁ Προκόπιος, ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ὀχυρωθεισῶν πόλεων. Ἐξ εὑρεθείσης ἐπιγραφῆς ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Βεσσοὶ ἢ Βησσοὶ ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος π.Χ. ἦσαν ἐξελληνισμένοι καὶ ὡμίλουν ἑλληνιστὶ καὶ ἐλάτρευον τοὺς Ἑλληνικοὺς θεούς. Ἡ θέσις αὐτῆς προσδιορίζεται 10 χιλιόμετρα Ν. Α. τοῦ Τατὰρ Παζαρτζὶκ ἢ 1.000 μ. νοτίως τοῦ νῦν χωρίου Σιμίτοβο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἕβρου, παρά τινα μεγάλον κωνικὸν τύμβον([4]).

5) Δεβελτός. Ἀρχαία μεσόγειος πόλις τῆς Θράκης. Φέρεται κτισθεῖσα ἐπὶ τῶν πρώτων αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγ-

1) Βλέπε ALBERT DUMONT - HOMOLLE σελ. 300 καὶ ἑξῆς.

2) Στράβων.Ζ.318'12. «Εἶθ' οἱ περὶ τὸν Αἷμον καὶ οἱ ὑπὲρ αὐτοῦ οἰκοῦντες μέχρι τοῦ Πόντου Κόραλλοι καὶ Βέσσοι καὶ Μαίδων τινὲς καὶ Δανθηλητῶν. Πάντα μὲν οὖν ταῦτα ληστρικώτατα ἔθνη, Βέσσοι δέ, οἵπερ τὸ πλέον τοῦ ὄρους νέμονται τοῦ Αἵμου, καὶ ὑπὸ τῶν ληστῶν λησταὶ προσαγορεύονται, καλυβῖται τινὲς καὶ λυπρόβιοι, συνάπτοντες τῇ τε Ροδόπῃ καὶ τοῖς Παίοσι καὶ τῷ Ἰλλυριῶν τοῖς τε Αὐταριάταις καὶ Δαρδανίοις».

3) Ἡρόδοτος. Ζ. ΙΙΙ. «Σάτραι δὲ οὐδενὸς ἀνθρώπων ὑπήκοοι ἐγένοντο.... οἳ τοῦ Διονύσου τὸ μαντήϊον εἰσὶ κεκτημένοι... Βησσοὶ δὲ τῶν Σατρέων οἱ προφητεύοντες τοῦ ἱεροῦ, πρόμαντις δὲ ἡ χρέωσα κατάπερ ἐν Δελφοῖσι, καὶ οὐδὲν ποικιλώτερον».

4) Πρβλ. G. SEURE, ARCHEOLOGIE THRACE, IN REVUE ARCHEOLOGIQUE 1926 σ. 141.

γραφέων φέρεται ὑπὸ διάφορα παραπλήσια ὀνόματα. Οὕτω, ὁ Πτολεμαῖος Κλαύδιος (Γ. ΙΙ) ἀποκαλεῖ ταύτην «Δεούελτον Κολωνίαν», ὁ Πλίνιος(1) DEVELEON ἢ DEULTUM, ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος (XXXI. 8. 12) DIVALTUM ἢ DIBALTUM (XXX. 3. 9 καὶ 12), ὑπὸ δὲ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων Δεβελτός, ἢ Δεβέλιον, ἢ Δίβελλον (ὡς: Ἐπίσκοπος Ἰοβῖνος Διβάλλου). Ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ Βεσπασιανὸς ἐγκατέστησεν εἰς ταύτην ἀποίκους, ἀσφαλῶς προϋπάρχουσαν. Οὗτος ὑπηρέτησεν εἰς τὴν Θράκην πρὸ τοῦ 40 μ.Χ. ὡς Χιλίαρχος, οὐδέποτε ἄλλοτε ὑπηρετήσας μετὰ ταῦτα. Ὡς πρὸς τὴν θέσιν αὐτῆς συμπίπτουσιν αἱ γνῶμαι ὅτι ἔκειτο περὶ τὰ 35 χιλιόμετρα δυτικῶς τῆς Ἀπολλωνίας (Σωζοπόλεως), 3.000 μ. δυτικῶς τῆς συμβολῆς τοῦ ποταμοῦ Σαζλεσκόϊσκα (SAZLESKOISKA) ἢ Χατζιλὰρ Σουγιοῦ, εἰς τὸν Μάνδραν ἢ Μελνίσκα, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν συμβολὴν τοῦ ἀνωτέρω ἐκβάλλει εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πύργου (BURGAS). Ἦτο κτισμένη ἐπὶ ἀντηρίδος τοῦ ἀνατολικοῦ Αἵμου ἐχούσης κατεύθυνσιν ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ καὶ παραλλήλου πρὸς τὸν Σαζλεσκόϊσκα, καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας διέρχεται καὶ ἡ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας (864 μ.Χ.) χαραχθεῖσα ὁροθετικὴ γραμμή, ἡ χωρίζουσα τὴν παραχωρηθεῖσαν εἰς τοὺς ἐκχριστιανισθέντας Βουλγάρους περιοχήν, καὶ ἡ ὁποία κάμπτεται μόλις βορείως τῆς Δεβελτοῦ, λαμβάνουσα κατεύθυνσιν πρὸς τὸν Πύργον. Εἰς τὸ σημεῖον τῆς καμπῆς τοῦ χωματείνου τείχους τῆς ὁροθετικῆς ὡς ἄνω γραμμῆς ὑπάρχει τὸ χωρίον Γιακεσλῆ καὶ νοτίως τούτου σημειοῦνται ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως. Οἱ τελευταῖοι ἀγγλικοὶ χάρται (1943) ἀναγράφουν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Δεβελτὸς (DEBELT), ἐν ᾧ οἱ γερμανικοὶ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἀναγράφουν τὸ τουρκικὸν Γιακεσλῆ. Εἰς τὴν Δεβελτὸν ἀνευρέθησαν νομίσματα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς. Ἡ Δεβελτὸς ὑπῆρξε πλουσία πόλις λόγῳ τοῦ ἐξαιρετικῶς εὐφόρου τοῦ ἐδάφους αὐτῆς διαρρεομένου ὑπὸ δύο ποταμῶν, καὶ ὀχυρὸν φρούριον. Ἕνεκα τούτου ὑπῆρξεν πάντοτε μεταξὺ τῶν πρώτων εἰς τὸ πρόγραμμα λεηλασιῶν τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομέων καὶ δὴ τῶν Βουλγάρων. Τὸ 812 κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Κρούμμου, ἀλλὰ ταχέως ἀνεκτήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου (813—820). Ἀναφέρεται καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῶν Βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν (679—1338) ὡς τὸ πλέον ἐπίμαχον σημεῖον. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον ὡς μία τῶν 5 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Αἱμιμόντου(2). Ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου εἰς τὸ περὶ Θεμάτων βιβλίον του τὸν 10ον αἰῶνα(3).

---

1) PLINIUS.IV.18. «DEVELEON CUM STAGNO, QUOD NUNC DEULTUM VOCATUM VETERANORUM».

2) Ἱεροκλέους Συνέκδημος. «δ'. Ἐπαρχία Αἱμιμόντου, ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις , ε'. Ἀδριανούπολις, Ἀγχίαλος, Δεβελτός, Πλωτινούπολις, Τζοΐδης».

3) Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος. «Περὶ Θεμάτων». 2. ἀναφέρει τὰ αὐτά.

6) Διοκλητιανούπολις ἢ Ἀλεξιούπολις ἢ Νεόκαστρον ἢ Ἑλίκη ἢ Χισάρ. Πόλις τῆς Θράκης ὀνομασθεῖσα Διοκλητιανούπολις πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ. Βραδύτερον ὠνομάσθη Ἀλεξιούπολις πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081—1118). Εἰς ταύτην ὁ Ἀλέξιος συνεκέντρωσεν τοὺς ἀνὰ τὴν Θράκην Παυλιανίτας. Ἐπίσης φέρεται καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Νεόκαστρον, ἐκ τοῦ ὁποίου διετήρησεν καὶ τὸ σημερινὸν ὄνομα αὐτοῦ τὸ τουρκικὸν Χισὰρ (φρούριον—κάστρον). Ἡ θέσις τῆς πόλεως προσδιορίζεται περὶ τὰ 42 χιλιόμετρα βορείως τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ εἰς τὰς ΝΑ προσβάσεις τοῦ SREDNJA GORA, ἔνθα καταλήγει καὶ διακλάδωσις τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Φιλιππουπόλεως — Καρλόβου ἐκ τοῦ Σιδηρ. Σταθμοῦ DOLNA MAHALA. Φαίνεται ὅτι ἡ ὑπῆρχε πόλις μετονομασθεῖσα εἰς Διοκλητιανούπολιν ἢ ἐπὶ ἐρειπίων προϋπαρχούσης πόλεως ἐκτίσθη ἡ νέα πόλις. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν, καθ' ἃς ἀνευρέθη πλὴν τῶν ἄλλων καὶ νόμισμα τοῦ Θρακὸς βασιλέως Μόστιος ζήσαντος περὶ τὸ 200 π.Χ. Παρὰ τὴν πόλιν ὑπῆρχον καὶ ὑπάρχουν καὶ νῦν θερμὰ ἰαματικὰ θειοῦχα καὶ σιδηροῦχα λουτρά.

7) Διόσπολις ἢ Διάμπολις. Πόλις ἀρχαία τῆς Θράκης κειμένη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Τόνζου (Τούντζα) καὶ ἐπὶ στρατηγικῆς θέσεως ἐπὶ τῆς ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως πρὸς τὸν Ἀνατολικὸν Αἷμον ἀγούσης ὁδοῦ, ἀπέχουσα τῆς Ἀδριανουπόλεως 100 χιλιόμετρα πρὸς βορρᾶν, πρὸς νότον δὲ τῆς Σηλύμνου (Σλίβεν) 30 χιλιόμετρα. Ἀναφέρεται ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους(1) εἰς τὸν Συνέκδημον ὡς μία τῶν 5 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Θράκης. Ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἀναφέρεται πολλάκις ἀπὸ τοῦ XI μέχρι XV αἰῶνος ὑπὸ τὸ ὄνομα Διάμπολις. Κατὰ τὸν Μελέτιον (Γεωγραφία. Τόμ. Γ' σελ. 103) ἡ πόλις κατὰ τὸν Μεσαίωνα ὠνομάζετο Ἰωαννούπολις. Ὑπὸ τῶν Τούρκων ὠνομάζετο Γιαμπόλ, νῦν δὲ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων Διάμπολις (YAMBOL).

8) Καβύλη. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον(2) ἐπὶ τῶν νοτίων ὑπωρειῶν τοῦ Αἵμου. Παρατηρεῖται σύγχυσις μεταξὺ τῶν διαφόρων συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι συγχέουν ταύτην μετὰ τῆς πόλεως Καλύβης τὴν ὁποίαν ἵδρυσεν ὁ Φίλιππος ὁ Β' καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ὁ

---

1) Ἱεροκλέους Συνέκδημος. «γ'. Ἐπαρχία Θράκης, ὑπὸ κονσουλάριον, πόλεις, ε'. Φιλιππούπολις, Βερόη, Διοκλητιανούπολις, Σεβαστούπολις, Διόσπολις».

2) Πτολεμαῖος Κλαύδιος. Γεωγραφικά. Γ'.ΙΙ.7. Βόρ. Πλ. 43°15'. ἀν. μῆκ. 54°50' (εἰς Στ. Βυζάντιον) «οὗ πόρρω τῆς τῶν Ἀστῶν χώρας, τὸ ἐθνικὸν Καβυληνός».

Πολύβιος. XIII.FR. GEOGRAPHICA. Καβύλη πόλις Θράκης, οὗ πόρρω τῆς τῶν Ἀστῶν χώρας. Πολύβιος Τρισκαιδεκάτη, τὸ ἐθνικὸν Καβυληνός.

Στράβων(1) ρητῶς ἀναφέρει ὅτι ἔκειτο εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀστῶν ὕπερθεν τοῦ Βυζαντίου, ἔνθα ὁ Φίλιππος ἐγκατέστησεν τοὺς κακοποιούς, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Ἐπίσης γίνεται σύγχυσις μὲ ἄλλην τινὰ Καβύλην, τὴν ὁποίαν μνημονεύει ὁ Δημοσθένης(2) μετὰ τοῦ Δρογγείλου καὶ τῆς Μαστείρας χωρίων μικρῶν κειμένων παρὰ τὸν Στρυμόνα καὶ καταληφθέντων ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἀναξιμένους διασωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἁρποκρατίωνος(3) γράφοντος Καβύλη, Δημοσθένης ἐν ὀγδόῳ(4) Φιλιππικῶν· χωρίον ἐστὶ Θράκης, ὥς φησὶ Θεόπομπός τε ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ ἑβδόμῃ καὶ Ἀναξιμένης ἐν ὀγδόῳ Φιλιππικῶν· οὗτος δὲ φησὶν αὐτὸ ἱδρύσασθαι π ρ ὸ ς τ ῷ Τ ά ξ ῳ (Τούντζα) π ο τ α μ ῷ κατὰ μέσα τῆς Θράκης. Ὁ Πτολεμαῖος Κλαύδιος (Γ′ 11. 12) ἀναγράφει κεχωρισμένως τὴν Καβύλην τῆς Καλύβης (Πονηρουπόλεως). Ὁ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν χρονικὸν γράφει ὅτι ὁ Λούκουλλος, ὅτε ἐστράτευσε τὸ 72 π.Χ. κατὰ τῶν Βεσσῶν ἐκυρίευσε μεταξὺ τῶν ἐπισημοτέρων πόλεων τῆς Θράκης καὶ τὴν Καβύλην(5). Παρὰ τοῦ Σουΐδα ἀναγράφεται «Καβύλη, χώρα τῆς Θράκης ἱδρυμένη π ρ ὸ ς τ ῷ Τ ά ξ ῳ (Τούντζα) π ο τ α μ ῷ κατὰ μέσον τῆς Θράκης». Εἰς τὸ Ὁδοιπορικὸν τοῦ Ἀντωνίνου σημειοῦται ἡ Καβύλη ὡς ἀπέχουσα τῆς Ἀδριανουπόλεως μίλια LXXVIII (78).

Σ υ μ π έ ρ α σ μ α. Ἡ Καβύλη εἶναι διάφορος τῆς Καλύβης (Πονηροπόλεως) τοῦ Φιλίππου. Ἐπίσης καὶ τῆς Καβύλης τοῦ Δημοσθένους, διότι τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐνδιεφέροντο διὰ τὰς περὶ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεις καὶ χωρία καὶ ὄχι διὰ τὰς μεσογείους πόλεις τῆς Θράκης. Οὐδαμοῦ ἀναφέρεται τοιοῦτον ἐνδιαφέρον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω τὸ γραφόμενον ὑπὸ τοῦ Πλινίου (IV. 11. 18) «OPPIDUM SUB RODOPAE, PONEROPOLES ANTEA, MOX A CONDITORE PHILIPPOPOLIS, NUNC A SITU TUMONTIUM DICTA» δὲν εὐσταθεῖ, διότι ὁ Φίλιππος τὴν Καλύβην καὶ οὐχὶ τὴν Καβύλην ὠνόμασε Πονηρόπολιν, ἀφ' οὗ ἐγκατέστησεν, ὡς γράφει ὁ Θεόπομπος(6). Ἐστὶ δέ τις καὶ περὶ Θράκην Πονηρόπολις, ἣν Φίλιππόν φασι συνοικίσαι τοὺς ἐπὶ πονηρίᾳ διαβαλλομένους

---

1) Σ τ ρ ά β ω ν.Ζ.320.6. «Ὑπέρκειται δὲ τοῦ Βυζαντίου τὸ τῶν Ἀστῶν ἔθνος ἐν ᾧ πόλις Καλύβη, Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου τοὺς πονηροτάτους ἐνταῦθα ἱδρύσαντος».

2) Δ η μ ο σ θ έ ν η ς. Κ α τ ὰ Φ ι λ ί π π ο υ. Δ′.15. «... (τί γὰρ ἂν ἄλλο τις εἴποι Δρογγίλον καὶ Καβύλην καὶ Μάστειραν καὶ ἃ νῦν φασιν αὐτὸν ἔχειν)...» Τὸ αὐτὸ ἐπὶ λέξει εἰς τὸν αὐτὸν «Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ 44».

3) Ἁρποκρατίων εἰς λέξιν Καβύλη.

4) Σημ. Μᾶλλον «τετάρτῳ» πρέπει νὰ γραφῇ· ἴσως πρόκειται περὶ λάθους κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν, δεδομένου ὅτι περαιτέρω ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρεται «Ἀναξιμένης ἐν ὀγδόῳ Φιλιππικῶν».

5) Βλέπε καὶ Λαμπουσιάδου. Θρακικαὶ Μελέται. σελ. 49.

6) Θ ε ο π ό μ π ο υ.FR.121. ἐν Μ. Ἀποστολίδου. VII.37.

αὐτόθι συναγαγόντα, συκοφάντας καὶ ψευδομάρτυρας καὶ τοὺς συνηγόρους καὶ τοὺς ἄλλους πονηροὺς ὡς δισχιλίους, ὡς Θεόπομπος ἐν ιγ' τῶν Φιλιππικῶν φησι». Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος σχετικῶς μὲ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Φιλιππουπόλεως, ὀνομάζει ταύτην Εὐμολπιάδα καὶ ὄχι Πονηρόπολιν(¹). Ὅθεν, ὡς καὶ οἱ KIPPERT καὶ DROTSEN ἀναφέρουν, ἡ θέσις τῆς Καβύλης προσδιορίζεται περὶ τὰ 6 χιλιόμετρα βορείως τῆς Ὑαμπόλεως καὶ ὑπὸ τὴν καμπὴν τοῦ ποταμοῦ Τούντζα πρὸς νότον, ἔνθα σήμερον τὸ χωρίον IZVOR (Ταουσὰν τεπέ). (Βλέπε καὶ χάρτην Βουλγαρίας 1/200.000, φύλλον SLIVEN ἢ SLIVNO).

9) Σ έ λ ι μ ν ο ς — Σ ή λ υ μ ν ο ς — Σ τ ί λ β ν ο ς. Πόλις ὀχυρὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, κειμένη εἰς τὰς νοτίους ὑπωρείας τοῦ Ἀνατολικοῦ Αἵμου, καὶ περὶ τὰ 17.000 μ. ΒΔ τῆς καμπῆς πρὸς νότον τοῦ ποταμοῦ Τούντζα. Διὰ τῆς Σηλύμνου διέρχεται ἡ πρὸς βορρᾶν ἀπὸ νότου δημοσία ὁδός, πρὸς Ἐσκῆ Τζουμαγιάν, διερχομένη συνεχῶς διὰ στενωπῶν καὶ αὐχένων, τῶν ὁποίων σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ στενωπὸς τοῦ Κοτέλ. Ἐκ τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἀρχαιοτήτων, ἐξάγεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ πρὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς πόλεως ἀρχαῖος θρακικὸς συνοικισμὸς (Θρακικά. Τόμ. Γ' σελ. 134). Εἰς τοὺς Ἀγγλικοὺς χάρτας (1943) ἀναγράφεται ὡς Σλίβεν (SLIVEN). Ὑπάγεται εἰς τὸν Νομὸν Πύργου καὶ ἔχει περὶ τὰς 30.000 κατοίκους.

10) Π ί ζ ο ς. Πόλις τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων τὸ 202 μ.Χ. ἀπέβη σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον τῆς περιοχῆς. Εἰς αὐτὴν περιελήφθησαν ἢ συνῳκίσθησαν τὰ κάτωθι προϋπάρχοντα χωρία περὶ αὐτήν, ὡς ἐγνώσθη ἐξ Ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης ἐκεῖ κατὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφάς: Βασοπάρα ἢ Βουσαπάρα, Σκελαβρίων, Σκεπταί, Στρατοπάρα, Στρούνειλον, Παρεμβολή, Κρασαλοπάρα, Πύρρος, Στρούνειδος, Γαλουπάρα ἢ Γελουπάρα(²). Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πευτινγγεριανοῦ πίνακος, τοῦ Ὁδοιπορικοῦ τοῦ Ἀντωνίνου ὡς Ὄπιζα, ὡς ἐπίσης καὶ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμάτων IV. II) ὡς Πίνζος καὶ τῆς ὁποίας τὰ τείχη ἐπεσκεύασεν ὁ Ἰουστινιανὸς Α'. Ἡ θέσις αὐτῆς προσδιορίζεται ἀμέσως βορείως τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου καὶ παρὰ τὸ νῦν χωρίον Τσακαρλὰρ τῆς περιοχῆς Τσιρπάν, γνωστὸν διὰ τὰ σπουδαῖα ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα κατὰ τὰς γενομένας ἐκεῖ ἀνασκαφάς.

1) AMMIANI MARCELLINI. XXVII. IV. 12. «PHILLIPPOPOLIS EUMOLPIAS VETUS, ET BEROEA AMPLAE CIVITATES EXORNANT».

2) Βλέπε PEUTINGERIANA TABULA, ITINERARIO (FRANCIS. CHRIST. VON SEHETB) 1793, SEGM. VII. — R. CAGNAT. INSCRITIONES GRAECAE AD RES ROMANAS PERTINENTES. PARIS 1911, TOMUS PRIMUS, σλ. 251 - 252, ν. 766, DITTENBERGER, SYLLOGE INSCRIP. GRAECAE (ἔκδ. II) σελ. 932. — G. SEURE, VOYAGE EN THRACE, εἰς τὸ BULL.DE CORR. HELLEN, 1898, σελ. 180 ἑπ. PL.II.

11) Στενίμαχος[1]. Ἀρχαία πόλις τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, κειμένη περὶ τὰ 20 χιλιόμετρα ΝΑ τῆς Φιλιππουπόλεως, ἐπὶ τῶν βορείων ὑπωρειῶν τῆς Ροδόπης. Περὶ τῆς ἀκριβοῦς χρονολογίας τῆς ἱδρύσεως τῆς πόλεως, καθὼς καὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ὀνόματος αὐτῆς δὲν εἶναι γνωστὸν μετὰ θετικότητος.

Κατά τινα παράδοσιν ἀναφερομένην ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων κατοίκων αὐτῆς, ἡ πόλις ἱδρύθη περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος (440 π.Χ.) ὑπὸ τῶν ἐξ Εὐβοίας Ἱστιαίων οἱ ὁποῖοι νικήσαντες τοὺς Βεσσούς, ὠνόμασαν αὐτὴν Ἱστιαιομάχην, ἐξ οὗ κατὰ παραφθορὰν τὸ μέχρι πρό τινος ὄνομα αὐτῆς, ὡς γράφει ὁ Τσουκαλᾶς (περὶ Φιλιππουπόλεως). Οἱ Βούλγαροι καίτοι ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι Βουλγαρικόν, προερχόμενον ἐκ τοῦ Στάνιμάϊκα τὸ ὁποῖον σημαίνει «Σήκω μητέρα», ἐν τούτοις δὲν παρέλειψαν νὰ ἀλλάξουν τὸ ὑπενθυμίζον εἰς αὐτοὺς τὴν Ἑλληνικότητα τῆς περιοχῆς, ἀπεχθές, δι' αὐτούς, ὄνομα τῆς Στενιμάχου διὰ τοῦ ASENOVGRAD. Ὁ Βλ. Σκορδίλης γράφει ὅτι πιθανὸν ἡ πόλις νὰ ἐκτίσθη κατὰ τὸν μεσαίωνα, καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ διαρρέοντος αὐτὴν ποταμοῦ Στενιμάχου (ὡς ἐν στενοῖς μαχόμενος) χωρὶς νὰ ἀποκλείῃ τὴν ὕπαρξιν ἀρχαιοτέρου ἐκεῖ συνοικισμοῦ. Ὁ καθηγητὴς Ἄμαντος Κ. γράφει ὅτι πιθανῶς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως νὰ προῆλθεν ἔκ τινος οἰκογενειακοῦ ὀνόματος, διότι εἰς ἔγγραφον τοῦ XVου αἰῶνος ἀναφέρεται ἐκ Λήμνου τις «Γεώργιος ὁ Στενιμάχου». Ὁ Σαμοθράκης ὑποστηρίζει ὅτι ὁπωσδήποτε ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἀρχαῖος Θρακοελληνικὸς οἰκισμός. Ὁ DUMONT στηριζόμενος εἰς εὑρεθεῖσαν ἐπιγραφὴν ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Στενίμαχος κατῳκήθη κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα π.Χ. Τὸ 1083 μ.Χ. ἀναφέρεται εἰς τὸ τυπικὸν τῆς ἐπὶ τῆς Ροδόπης Μονῆς (κειμένης ἀμέσως νοτίως τῆς πόλεως) Πετριτζονιτίσσης, νῦν μετονομασθείσης εἰς Βασκόβου (BACHKOVOU) ἐκ τοῦ ἐγγὺς αὐτῆς ὑπάρχοντος χωρίου BACHKOVO. Παρ' αὐτὴν ἔκειτο, ἐπὶ ὑψηλοῦ βράχου τὸ φρούριον τῆς Στενιμάχου καλούμενον Πετριντζός. Εἰς τὴν ἱστορίαν συναντᾶται πολλάκις τὸ ὄνομα τῆς πόλεως μέχρι τοῦ 1906, ὁπότε κατελύθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἡ Ἑλληνικὴ κοινότης καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἤρχισεν ὁ ἐκβουλγαρισμὸς τῶν Ἑλλήνων. Ἐν ᾧ τὸ 1885 ἡ πόλις εἶχεν Ἕλληνας 8.583 καὶ Βουλγάρους 2.509, τὸ 1888 εἶχεν 6.834 Ἕλληνας καὶ 4.583 Βουλγάρους, τὸ 1893 Ἕλληνας 6.149 καὶ 6.071 Βουλγάρους, τὸ 1926 ἀναφέρονται μόνον 986 Ἕλληνες κάτοικοι τῆς πόλεως.

12) Φιλιππούπολις. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θράκης, κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου, κτισμένη ἐπὶ τριῶν λόφων, τοῦ Μουσαίου (Νεμπὶτ τεπέ), τῶν Σχοινοβατῶν (Τζαμπὰς τεπέ), καὶ τῆς Εὐμολπιάδος (Ταξὶμ τεπέ), οἱ ὁποῖοι ἦσαν κατῳκημένοι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο ἡ πόλις καὶ Τρίλοφος. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ τρίτου

---

1) Κατὰ Χ. Μισαηλίδην, ἐκ τοῦ σθένος καὶ μάχομαι.

λόφου, ὡς γράφει καὶ ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος ἡ πόλις ἐκαλεῖτο καὶ Εὐμολπιάς(1).

Ὠνομάσθη Φιλιππούπολις ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Φιλίππου Β´ κατὰ τὸ 341 π.Χ. ὁπότε κατέκτησεν οὗτος τὴν Θράκην. Ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐκαλεῖτο καὶ Τριμόντιον ἢ Τριμοντία (Τρίλοφος). Τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πλινίου(2) ὅτι πρότερον ἡ Φιλιππούπολις ἐκαλεῖτο Πονηρούπολις δὲν εὐσταθεῖ, διότι τὸ ὄνομα τοῦτο εἶχε δοθῇ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἐπίσης κτισθεῖσαν πόλιν εἰς τὴν Θράκην, τὴν Καλύβην εὑρισκομένην εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀστῶν, ὀλίγον βορειότερον τοῦ Βυζαντίου, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ρητῶς ὁ Στράβων(3). Ὁ Στέφανος Βυζάντιος ἀναγράφει κεχωρισμένως πόλεις Καλύβην καὶ Πονηρούπολιν, διὰ δὲ τὴν Φιλιππούπολιν γράφει: «Φιλιππούπολις, πόλις τῆς Μακεδονίας, Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου κτίσμα ἐν τῷ Ἕβρῳ». Μετὰ τοὺς Μακεδόνας, φαίνεται ὅτι ἡ πόλις περιῆλθεν ὑπὸ τοὺς Ὀδρύσας μέχρι τοῦ Αὐγούστου, καταβάλλουσα εἰς τούτους φόρον ὑποτελείας. Κατὰ τὰ ἄλλα διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της καὶ διῳκεῖτο κατὰ τρόπον τῶν παραθαλασσίων Ἑλληνίδων πόλεων τῆς Θράκης, ὑπὸ βουλῆς καὶ δήμου, παρέμεινεν δὲ αὐτόνομος καὶ ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους. Ἐπεκταθείσης τῆς κυριαρχίας τῶν Ὀδρυσῶν, τῇ βοηθείᾳ τῶν Ρωμαίων, ἐπὶ ὁλοκλήρου τῆς Θράκης, ἡ Φιλιππούπολις ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα πόλις μετὰ τὴν Βιζύην ἕδραν τῶν Ὀδρυσῶν βασιλέων. Ἐπὶ τῶν Φλαβίων τυχοῦσα προνομίων τινῶν ὠνομάσθη Φλαβία, ἐπὶ δὲ τοῦ Τραϊανοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ ἐτείχισε ταύτην, ὠνομάσθη Οὐλπία. Ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Ἄραβος ἐγένετο Ρωμαϊκὴ ἀποικία, ἀποικισθέντων εἰς αὐτὴν πολλῶν ἀπομάχων Ρωμαίων στρατιωτῶν. Κατὰ τὸν Β´ μ.Χ. αἰῶνα, ὡς ἀναφέρει ὁ Λουκιανὸς εἰς τοὺς Δραπέτας του(4) ἡ πόλις ἦτο

---

1) AMMIANI MARCELLINI. XXVII. IV.12. «PHILIPPOPOLIS EUMOLPIAS VETUS», βλέπε καὶ ἰδίου XXII.II.2, καὶ XXVI.

2) PLINII.IV.II.8. «OPPIDUM SUB RODOPAE, PONEROPOLIS ANTEA, MOX A, CONDITORE PHILIPPOPOLIS, NUNC A SITU TRIMONTIUM DICTAN».

(3) Στράβων.Ζ.320.2. «Ὑπέρκειται δὲ τοῦ Βυζαντίου τὸ τῶν Ἀστῶν ἔθνος ἐν ᾧ πόλις Καλύβη, Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου τοὺς πονηροτάτους ἐνταῦθα ἱδρύσαντος...»

(4) Λουκιανός. Δραπέται. «Ἡρακλῆς. Ὁρᾶτε, ὦ Ἑρμῆ καὶ Φιλοσοφία, δύο μὲν ὄρη μέγιστα καὶ κάλλιστα ὁρῶν ἁπάντων; Αἷμός ἐστι τὸ μεῖζον, ἡ καταντικρὺ δὲ Ροδόπη, πεδίον δὲ ὑποπεπταμένον πάμφορον ἀπὸ τῶν προπόδων ἑκατέρων εὐθὺς ἀρξάμενον· καί τινας λόφους τρεῖς πάνυ καλοὺς ἀνεστηκότας, οὐκ ἀμόρφους τὴν τραχύτητα, οἷον ἀκροπόλεις πολλὰς τῆς ὑποκειμένης πόλεως καὶ ἡ πόλις γὰρ ἤδη φαίνεται.

Ἑρμῆς. Νὴ δι' ὦ Ἡράκλεις, μεγίστη καὶ καλλίστη ἁπασῶν· πόρρωθεν γοῦν ἀπολάμπει τὸ κάλλος. Καί τις καὶ ποταμὸς μέγιστος παραμείβεται πάνυ ἐν χρῷ ψαύων αὐτῆς.

Ἡρακλῆς. Ἕβρος μὲν οὗτος, ἡ δὲ πόλις ἔργον Φιλίππου ἐκείνου. Καὶ ἡμεῖς ἤδη πρόσγειοι καὶ ὑπονέφελοι· ὥστε ἐπιβαίνομεν ἀγαθῇ τύχῃ».

περίλαμπρος καὶ καλλίστη πασῶν. Ἐπὶ Δεκίου ὑπέστη προσβολὴν τῶν Γότθων, ἀλλ' ἀντέστη ἡρωϊκῶς κατ' αὐτῶν, μετὰ τὴν ἧτταν ὅμως παρὰ τὴν Βερόην τοῦ ἐρχομένου εἰς βοήθειαν αὐτοκράτορος, ἡ πόλις παρεδόθη τὸ 251 μ.Χ. ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Πρίσκου, κατόπιν προδοσίας, εἰς τοὺς Γότθους οἱ ὁποῖοι καταλαβόντες καὶ λεηλατήσαντες τὴν πόλιν, κατέσφαξαν, ὡς ἀναφέρεται περὶ τὰς 100.000 τῶν κατοίκων αὐτῆς(1). Ἀναλαβοῦσα ἡ πόλις ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (285—305 μ.Χ.) ἀναφέρεται μετὰ τῆς Βερόης ὡς μεγάλη καὶ ἐπίσημος πόλις τῆς Θράκης(2). Ἡ μετέπειτα ἱστορία αὐτῆς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης, ὡς περαιτέρω. Πλὴν τῶν κυρίων πόλεων τούτων εἰς τὴν τέως Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν, δηλαδὴ μεταξὺ Αἵμου καὶ Ροδόπης, ὑπῆρξαν καὶ αἱ κάτωθι πόλεις καὶ πολίχναι, πολλαὶ τούτων ἀναφερόμεναι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων: Ἀγαθονίκη, Βασοπάρα ἢ Βουσιπάρα, Βατκούνιον, Βελιμία (ἕδρα ἐπισκοπῆς), Βίλουρος, Βεσούπαρον, Βηλεδιπάρα, Βερενίκη, Βασιλάδιον νῦν Μποσίλογκραδ, Βελιάτοβα, Βλέπτον (ἕδρα Ἐπισκοπῆς), Βούκοβα (ἕδρα Ἐπισκοπῆς), Γαλουπάρα, Γερμάη ἢ Γερμανά, Γολόη, Δωδόπαρος, Ζαπάρα ἢ Ζύπαρον, Ἰωαννιτσὰ (ἕδρα ἐπισκοπῆς), Καλοφέριον, Κίλαι ἢ CILLAE ἢ CILLIO τὸ νῦν Τσιρπάν, Κοσνικός, Κούκλαινα, Κρασαλοπάρα, Κρυτζιμός, Κωνσταντία (ἕδρα ἐπισκοπῆς), Λιθοσώρεια, Λιόσαι τὸ νῦν Κίσκιοϊ, Λεύκη (ἕδρα ἐπισκοπῆς), Μακρολίβαδον ἢ Οὐζουντζόβα, Μπεαδνὸς ἢ Μπεάδος, Παρεμβολή, Περιστίτζα (Περιστερά), Ρωσσόκαστρον, Σκεπταί, Σκουτάριον, Στρατοπάρα, Ταμομβρία, Ταρποδιζὸς τὸ νῦν Μπουγιοὺκ Δερβέν, Τζέπαινα, Τόνζος, Τζερνομιάνου ἢ Ζηρηνία, Τέρτα ἢ SPARTON ἢ SPARATA(3).

---

(1) Δέξιππος. FR. 50. ἔκδ. MULLER, FRAGM. HISTOR. GRAECA. Τόμ. 3ος σελ. 678. Τὴν Φιλιππούπολιν, ἔστι δὲ ἡ πόλις μεθόριος μὲν τῆς Θρακῶν καὶ Μακεδόνων γῆς, κεῖται δὲ ἐπὶ τῷ Ἕβρῳ ποταμῷ, οἰκιστὴν δὲ αὐτῆς λέγουν Φίλιππον τὸν Ἀμύντου, Μακεδόνων ἄρχοντα. Ταύτῃ δὲ οἱ Σκύθαι, ὡς ἀρχαιοτάτῃ καὶ μεγίστῃ, προσέβαλον εἰς πολιορκίαν».

Σύγγλος. σελ. 376 Α. «Σκύθαι περαιωθέντες, οἱ λεγόμενοι Γότθοι τὸν Ἴστρον ποταμὸν ἐπὶ Δεκίου... καὶ τὴν Φιλιππούπολιν ἀπολέσαι, ληφθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν καὶ Θρᾶκας πολλοὺς ἀναιρεθῆναι».

(2) AMMIANI MARCELLINI. XXVII. IV. 12.

(3) Σημείωσις α) Αἱ πόλεις Φιλιππούπολις, Κρυτζιμός, Περιστίντζα, Ἅγ. Ἰουστῖνος, Στενίμαχος, Ἀετός, Μπεάδος, καὶ Κοσνικός, παρεδόθησαν κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τῶν Παλαιολόγων ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Ἄννης τῆς Σαβοΐας εἰς τοὺς Βουλγάρους, χωρὶς οὗτοι νὰ παράσχουν τὴν ὑποσχεθεῖσαν βοήθειαν.

β) Τὰς πόλεις ἢ πολίχνια: Βασοπάρα ἢ Βουσιπάρα, Γαλουπάρα, Κρασολαπάρα, Παρεμβολή, Σκεπτάς, Στρατοπάρα, Σκελεβρίων, Στρούνειλον, Πύρρον καὶ Στρούνειδον, συνεκέντρωσαν οἱ Ρωμαῖοι εἰς ἓν μέρος καὶ ἀπετέλεσαν τὸ ἐμπορικὸν κέντρον Πίζον νῦν Τσαγαρλὰρ (Β. Φιλιππουπόλεως).

1200

ΕΤΑΙΡΙΑ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΡΑ ΤΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 38 - ΑΘΗΝΑΙ Τ.Τ. 126

ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ
ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ **156** ΑΝΑΤΥΠΟΥ
ΕΚ ΤΟΥ 34ου ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

ΔΗΜ. ΔΙΟΝ. ΖΑΓΚΛΗ

ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ

1969

ΔΗΜ. ΔΙΟΝ. ΖΑΓΚΛΗ

ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ

(Β΄ ΜΕΡΟΣ)

V) ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ, ΠΛΗΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΡΩΜΥΛΙΑΣ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΩΣ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ

1) Ἄβδηρα. Ἀρχαιοτάτη παραλιακὴ πόλις τῆς Θράκης, εἰς τὴν χώραν τῶν Κικόνων, κειμένη μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου καὶ τῆς λίμνης Βιστωνίδος (Μπουρoῦ). Ἡ πόλις εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων. Ὁ Ἡρόδοτος(1) ἀναφέρει ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ποταμὸς Νέστος ἔρρεε διὰ τῆς πόλεως τῶν Ἀβδήρων. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον(2) ἡ πόλις ὠνομάσθη Ἄβδηρα ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους εἰς ἀνάμνησιν τοῦ φίλου του Ἀβδήρου, τὸν ὁποῖον κατεσπάραξαν οἱ ἀνθρωποφάγοι ἵπποι τοῦ Διομήδους, μυθικοῦ βασιλέως τῶν Κικόνων. Κατὰ τὸν Πομπώνιον Μέλαν (Β. 29) ὠνομάσθησαν ἀπὸ τῆς Ἀβδήρας ἀδελφῆς τοῦ Διομήδους, 104 ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας, ἤτοι τὸ 1084 π.Χ., ἢ ἀπὸ τοῦ Ἀβδήρου τοῦ ἱπποκόμου αὐτοῦ. Κατ' ἄλλην ὅμως γνώμην, φαίνεται ὅτι τὰ Ἄβδηρα ἦσαν ἀποικία τῶν Φοινίκων, οἱ ὁποῖοι, ὡς γνωστόν, ἐνωρὶς κατώκησαν τὴν γειτονικὴν Θάσον, μάλιστα κατὰ τὸν J. FABRE D' ENVIEN(3) τὸ ὄνομα σημαίνει τὸν δοῦλον (ABD ἀραβιστὶ) τῆς Ἥρας (HERA).

Ἱστορικῶς ὅμως, ἱδρυτὴς τῶν Ἀβδήρων θεωρεῖται ὁ ἐκ Κλαζομενῶν τῆς Μ. Ἀσίας Τιμήσιος κατὰ τὸ ἔτος 656 π.Χ., ὁ ὁποῖος εἰς ἀνάμνησιν τῆς πατρίδος του ὠνόμασε τὴν πόλιν Κλαζομενάς. Ἡ πόλις καταστραφεῖσα ὑπὸ τῶν γειτόνων αὐτῆς Θρακῶν, ἱδρύθη ἐκ νέου ὑπὸ ἀποίκων τῆς Τέω τὸ 543 π.Χ. ὁπότε οὗτοι φεύγοντες τὸν Περσικὸν ζυγὸν κατέφυγον ἐκεῖ. Ὁ Σκύμνος ὁ Χῖος(4) πιστοποιεῖ τὰ ἀνωτέρω, ὡς καὶ ὁ Στράβων(5). Μνημονεύει

---

1) Ἡρόδοτος. Ζ. 126. «...οὖρος δὲ τοῖσι λέουσί ἐστι ὅτε δι' Ἀβδήρων ρέων ποταμὸς Νέστος καὶ ὁ δι' Ἀκαρνανίας ρέων Ἀχελῶος...».

(2) Ἀπολλόδωρος. 2. 5. 8. «Ὄγδοον ἆθλον ἐπέταξεν αὐτῷ τὰς Διομήδους τοῦ Θρακὸς ἵππους εἰς Μυκήνας κομίζειν.... Τὰς μὲν ἵππους παρέδωκεν Ἀβδήρῳ φυλάσσειν· οὗτος δ' ἦν Ἑρμοῦ παῖς, Λοκρὸς ἐξ Ὀποῦντος, ὑφ' Ἡρακλέους ἐρώμενος, ὃν αἱ ἵπποι διέφθειραν ἐπισπασάμενοι... καὶ κτίσας πόλιν Ἄβδηρον παρὰ τὸν τάφον τοῦ διαφθαρέντος Ἀβδήρου, τὰς ἵππους κομίσας Εὐρυσθεῖ ἔδωκε.»

(3) J. FABRE D' ENVIEN, ONOMATOLOGIE DE LA GEOGRAPHIE GRECQUE. σελ. 209, καὶ M. BERNIER. LEXIQUE DE GEOGRAPHIE. εἰς λέξιν Ἄβδηρα.

(4) Σκύμνος ὁ Χῖος. στ. 665-670. «Τῶν δ' ἐπὶ θαλάττῃ κειμένων ἐστὶ πόλις Ἄβδηρ' ἀπ' Ἀβδήρου μὲν ὠνομασμένη τοῦ καὶ κτίσαντος πρότερον αὐτὴν ὃς δοκεῖ ὑπὸ τῶν Διομήδους ὕστερον ξενοκτόνων ἵππων φθαρῆναι. Τήϊοι δὲ τὴν πόλιν συνῴκισαν φυγόντες ὑπὸ τὰ Περσικά.»

(5) Στράβων. ΙΔ. 644. 30. «Καὶ ἡ Τέω δὲ ἐπὶ Χερρονήσου ἵδρυται λιμένα ἔχουσα· ἐνθένδε δ' ἐστὶν Ἀνακρέων ὁ μελοποιός, ἐφ' οὗ Τήϊοι τὴν πόλιν ἐκλιπόντες εἰς Ἄβδηρα ἀπῴκισαν· Θρᾳκίαν πόλιν, οὐ φέροντες τὴν τῶν Περσῶν ὕβριν, ἀφ' οὗ καὶ τοῦτο εἴρηται, «Ἄβδηρα καλὴ Τηΐων ἀποικία.»

ταύτην καὶ ὁ Σκύλαξ ὁ Καρυανδεὺς εἰς τὸν Περίπλουν(1). Τὰ Ἄβδηρα παρέμειναν ἐλεύθερα μέχρι τοῦ 492 π.Χ. ὁπότε ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Πέρσας κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου, ὁ ὁποῖος μάλιστα κατέστησε τὴν πόλιν κέντρον ἐφοδιασμοῦ τῆς στρατιᾶς του. Ὁ Διογένης Λαέρτιος εἰς τὸν βίον Δημοκρίτου ἀναφέρει ὅτι ὁ Ξέρξης ἐφιλοξενήθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρὸς τοῦ Δημοκρίτου, τοῦ Ἡγησιστράτου, καὶ ὅτι τόσον ἐνδιαφέρον ἔδειξεν ὁ Ξέρξης διὰ τὸν μικρὸν τότε Δημόκριτον, ὥστε ἀφῆκεν ἐκεῖ κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του δύο τῶν μάγων τῆς ἀκολουθίας του ἵνα ἐπιμεληθοῦν τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ κατὰ τὰ Περσικὰ ἔθιμα. Ἀλλὰ τοῦτο ἐλέγχεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων ὡς ἀνακριβές, διότι ἡ γέννησις τοῦ Δημοκρίτου προσδιορίζεται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 470 καὶ 460 π.Χ., ἤτοι 20 ἔτη βραδύτερον τῆς διαβάσεως τοῦ Ξέρξου. Μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς ἧτταν καὶ ἀποχώρησιν τῶν Περσῶν (479 π.Χ.) τὰ Ἄβδηρα προσεχώρησαν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι συμφώνως πρὸς «τὸν φόρον τοῦ Ἀριστείδου», εἰσέπραττον ἐτησίως ἐκ τῆς πόλεως 10 τάλαντα. Βραδύτερον ὑπήχθησαν ὑπὸ τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν ἐπὶ Σιτάλκου, συνεχιζομένης τῆς ἀκμῆς αὐτῶν μέχρι τοῦ 376 π.Χ. ὁπότε ἐπέδραμον κατὰ τῆς χώρας αὐτῶν οἱ Τριβαλλοὶ Θρᾶκες καὶ κατέστρεψαν αὐτήν. Ἡ πόλις ἐσώθη χάρις εἰς τὴν ἄφιξιν τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Χαβρίου μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως, καὶ ὁ ὁποῖος ἀπήλλαξε τὴν πόλιν τοῦ κινδύνου ἐκδιώξας τοὺς ἐπιδρομεῖς, ἀφῆκε δὲ πρὸς προστασίαν τῆς πόλεως καὶ ἰσχυρὰν φρουράν, πλὴν οὗτος ἐδολοφονήθη ὑπό τινων(2). Βραδύτερον, προσεχώρησεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων Φίλιππον τὸν Β΄ τὸ 343 π.Χ. Τὸ 188 π.Χ. ἡ πόλις διετήρει ἀκόμη ἐλευθερίαν τινά, ἀλλὰ τὸ 170 π.Χ. μεγάλως ἐβλάβη ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Ὀρτενσίου. Τὸ 168 π.Χ. ὀλίγον μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Περσέως παρὰ τὴν Πύδναν, καὶ τὴν κατάλυσιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν Κότυς ὁ Β΄ (168—162 π.Χ.) καὶ σύμμαχος τοῦ Περσέως εἰς τὸν κατὰ τῶν Ρωμαίων πόλεμον, ἀπήτησε τὴν κατοχὴν τῶν Ἀβδήρων, ὡς ἀντιστάθμισμα τῆς καταλήψεως τῆς Αἴνου καὶ τῆς Μαρωνείας ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Περγάμου Εὐμένους Β΄ συμμάχου τῶν Ρωμαίων, ἀλλ' οἱ Ἀβδηρῖται ἐπικαλεσθέντες τὴν μεσολάβησιν τῆς Μητροπόλεως αὐτῶν Τέω παρὰ τῇ Ρωμαϊκῇ συγκλήτῳ, κατώρθωσαν νὰ ἐξουδετερώσουν τὰς ἐνεργείας καὶ ἀπαιτήσεις τοῦ Κότυος. Τοῦ γεγονότος τούτου εὐχαριστήριον ψήφισμα, ἀρκετὰ ἐκτεταμένον, τῶν Ἀβδηριτῶν, εὑρέθη εἰς τὴν Τέω(3). Κατὰ τὸν Α΄ αἰῶνα π.Χ. ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου (IV. 2) ὡς πόλις ἐλευθέρα (CIVITAΣ LIBERA). Ἐπὶ Βυζαντινῶν τὰ Ἄβδηρα ἔλα-

(1) Σκύλαξ ὁ Καρυανδεύς. ὡς ἄνω. σελ. 59. «...καὶ ποταμὸς Νεστός, Ἄβδηρα πόλις, Κέδητος ποταμός».

(2) Βλέπε Διόδωρος. XV. 36.

3) ALBERT DUMONT, MELANGES D' ARCHEOLOGIE ET D' EPIGRAPHIE, σελ. 442.

βον τὸ ὄνομα Πολλοὶ Στῦλοι ἢ Πολύστηλον, ἀπὸ δὲ τοῦ 9ου αἰῶνος μ.Χ. ἀναφέρεται ὡς ἕδρα ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην τῶν Φιλίππων. Ἤδη ὀνομάζεται Πολύστηλον. Τὰ Ἄβδηρα ὑπῆρξαν πατρὶς τοῦ Δημοκρίτου, κατά τινας δὲ καὶ τοῦ Λευκίππου, τῶν ἱδρυτῶν τῆς ἀτομικῆς θεωρίας, τοῦ ρήτορος Πρωταγόρου, τοῦ φιλοσόφου Ἀναξάρχου τοῦ ἐπικαλουμένου Εὐδαιμονικοῦ, τοῦ παρακολουθήσαντος τὸν Μ. Ἀλέξανδρον εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας του μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἐπίσης ὑπῆρξεν πατρὶς τοῦ Ἑκαταίου (οὐχὶ τοῦ Μιλησίου), τοῦ ποιητοῦ Νικαινέτου καὶ ἄλλων.

2) Ἀδριανούπολις. Ὀρεστιάς. Ὑπῆρξεν ἀρχαιοτάτη πόλις μεσόγειος τῆς Θράκης, παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν τριῶν ποταμῶν Ἕβρου — Τούντζα — Ἄρδα. Περὶ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος αὐτῆς ὑπάρχουν διάφοροι γνῶμαι, δεδομένου ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ ἔλαβε μόλις τὸ 127 μ.Χ. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρουν αὐτὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὀρεστιάς, ὡς λαβοῦσαν τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Ὀρέστου, υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὁ ὁποῖος διωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἐρινύων διὰ τὸν φόνον τῆς μητρός του Κλυταιμνήστρας, μετὰ πολλὰς περιπετείας ἔφθασεν εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς Θράκης, ὅπου λουσθείς, κατά τινα χρησμόν, εἰς τὰ ὕδατα τῆς συμβολῆς τῶν τριῶν ποταμῶν, ἀπηλλάγη τῆς κατατρυχούσης αὐτὸν μανίας. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς θεραπείας του ἔκτισε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν πόλιν Ὀρεστιάδα. Ἡ παράδοσις αὕτη διετηρήθη ζωηρὰ διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ ἀποδεικνύει τὸν ὑπάρχοντα δεσμὸν μεταξὺ τῆς Θράκης καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς Ὀρεστιάδος ὑπῆρχεν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ἡ Θρακικὴ πόλις Οὐσκουδάμα. Κατὰ τὸν Σαμοθράκην ἡ πόλις ἐκαλεῖτο καὶ Ὀδρυσός, χρησιμοποιηθεῖσα εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ὡς πρωτεύουσα τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν. Ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Ὀρεστιάδος φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν τῶν 4ου καὶ 5ου αἰώνων π.Χ. ἐποχῆς καθ' ἣν οἱ Ὀδρύσαι εὑρίσκοντο εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις καὶ τοιαύτας κηδεστίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας (Σιτάλκης - Σεύθης κλπ.), καὶ ἴσως φθάνει εἰς τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἵδρυσαν τὰς πρώτας ἀποικίας εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον.

Τὸ 73 π.Χ. κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Λουκούλλου, ὅταν οὗτος ἐστράτευσε κατὰ τῶν Βέσσων. Ἡ περαιτέρω ἱστορία τῆς πόλεως ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης.

3) Ἀθύρας. Πόλις καὶ ποταμὸς τῆς Θράκης μεταξὺ Σηλυβρίας καὶ Βυζαντίου ἀπέχουσα δυτικῶς ταύτης περὶ τὰ 30 μίλια. Ἔκειτο παρὰ τὰς ἐκβολὰς εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ διὰ τῆς λιμνοθαλάσσης (νῦν) Μπουγιοὺκ Τσεκμετζὲ διαρρέοντος ὁμωνύμου ποταμοῦ. Κειμένη εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀμυντικοῦ μετώπου αὐτοῦ, ἤτοι ἐπὶ τῆς γραμμῆς Δέρκων - Μετρῶν (Τσατάλτζας) - λίμνη Μπουγιοὺκ Τσεκμετζὲ ἀπέκτησε μεγάλην στρατιωτικὴν σημασίαν καὶ διὰ τοῦτο ἐνωρίτατα εἶχεν ὀχυρωθῇ δι' ἰσχυροτάτων τειχῶν. Ὑπὸ τοῦ Παλλαδίου (εἰς βίον

τοῦ Χρυσοστόμου σελ. 32) ἀναφέρεται ὡς φρούριον παραθαλάσσιον. Ὁ Προκόπιος (Περὶ Κτισμάτων. IV. 8) ἀναφέρει ὅτι ἐτείχισεν αὐτὸν ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Α΄ δι' ἰσχυροτάτων τειχῶν, τῶν ὁποίων οὐδὲν ἴχνος σώζεται σήμερον. Ὁ Καντακουζηνὸς (Τόμ. III. σελ. 320) ἀναφέρει τὴν πόλιν εἰς τὴν ἐποχήν του (ΙΔ΄ αἰὼν) ὡς «κώμην τετειχισμένην». Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς διακοπῆς τῶν συγκοινωνιῶν κατὰ τὸν χειμῶνα λόγῳ τῶν πλημμυρῶν, κατεσκευάσθη ἀπὸ τοῦ Ἀθύρα μέχρι τοῦ Ρηγίου (Κιουτσοὺκ Τσεκμετζὲ) στερεωτάτη ἐξ ὀγκολίθων ὁδός. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ (408—450 μ.Χ.) ὅταν ὁ Ἀττίλας ἐπέδραμε εἰς τὴν Θράκην ἔφθασε μέχρι τοῦ φρουρίου τοῦ Ἀθύρα, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ (Θεοφάνης. Τόμ. Α΄ σελ. 296). Κατὰ τὸ 812 μ.Χ. εἰς μίαν τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ Βουλγάρου Κρούμμου (Συμεὼν Μάγιστρος. σελ. 65) «κατέστρεψε τὸ ἐκεῖ κάστρον (τοῦ Ἀθύρα) καὶ τὴν γέφυραν παράξενον οὖσαν καὶ πάνυ ὀχυρωτάτην». Τώρα εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ εὑρίσκεται ἡ πολίχνη Μπουγιοὺκ Τσεκμετζέ.

4) Αἶνος. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θράκης κτισμένη ἐπὶ χερσονήσου τῆς λιμνοθαλάσσης Στεντορίδος (νῦν Γιάλα). Πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφέρουν ταύτην, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου. Ὁ Ὅμηρος[1] ἀναφέρει τὴν πόλιν ὡς πατρίδα τοῦ Πείροος Ἰμβρασίδου, λαβόντος μέρος εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. Ὁ Ἡρόδοτος[2] ἀναφέρει τὴν πόλιν ὡς ἀποικίαν τῶν Αἰολιέων. Ὁ Θουκυδίδης[3] ἀναφέρει τὴν πόλιν ὡς σύμμαχον ὑποτελῆ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὡς λαβοῦσαν μέρος εἰς τὴν κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατείαν μετ' αὐτῶν. Ὁ Σκύλαξ ὁ Καρυανδεὺς[4] εἰς τὸν Περίπλουν ἀναφέρει ταύτην, ὁ δὲ Σκύμνος ὁ Χῖος (στ. 695—696) γράφει περὶ αὐτῆς: «Μετὰ τὴν Μαρώνειαν δὲ κεῖται Αἶνος πόλις ἔχουσα ἀποίκους ἐκ Μιτυλήνης Αἰολιεῖς». Ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ ἀναφέρεται ὡς «πόλις Θρῇσσα»[5]. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος[6] ἀναφέρει ταύτην ὡς κτίσμα τῶν Κυμαίων. Ὁ Σουΐδας, εἰς λέξιν Ἀλωπεκόννησος, ἀναφέρει ὅτι ἡ πόλις Αἶνος ἀρχικῶς ἐκτίσθη διὰ τῆς διχοτομήσεως τῆς Ἀλωπεκοννήσου, ἀποικίας Ἑλληνικῆς, καὶ ὅτι ἀργότερον ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ Κυμαῖοι καὶ Μιτυληναῖοι. Ὁ Ἔφορος εἰς μαρτυρίαν του ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Ἁρποκρατίονος γράφει: «Ἔφορος δὲ ἐν τετάρ-

---

1) Ὁμήρου Ἰλιάς. Δ. στ. 519. «Βάλε δὲ Θρηκὸς ἀγὸς ἀνδρῶν, Πείροος Ἰμβρασίδης, ὃς ἄρ Αἰνόθεν εἰληλούθειν».

2) Ἡρόδοτος. Ζ. 58. «...ἤϊε πρὸς ἑσπέρην (ὁ Ξέρξης) Αἶνον τε πόλιν Αἰολίδα καὶ Στεντορίδα λίμνην παρεξιών, ἐς ὃ ἀπίκετο ἐς Δορίσκον...».

3) Θουκυδίδης. Ζ. 57. «...Τενέδιοι δὲ καὶ Αἴνιοι ὑποτελεῖς».
χη Αἴνων ἐν τῇ Θράκῃ, Μέλας κόλπος».

4) Σκύλακος Περίπλους. Θράκη σελ. 60. «Αἶνος πόλις καὶ λιμήν, τεί-

5) Αἰλιανός. περὶ ζώων. Ε. 6. «Αἶνός ἐστι πόλις Θρῇσσα».

6) Στέφανος Βυζάντιος. εἰς λέξιν. «Ἐν δὲ τῇ ἐκβολῇ τοῦ Ἕβρου, διστόμου ὄντος, πόλις Αἶνος, κτίσμα Κυμαίων».

τη, περὶ Θρακίων πολισμάτων λέγων, φησίν· ἐχομένη δὲ τούτων Αἶνος πόλις, ἣν πρῶτον Ἕλληνες Ἀλωπεκοννήσιοι κατώκησαν, ὕστερον δὲ ἐκ Μιτυλήνης ἐπηγάγοντο καὶ Κύμης ἀποίκους». Κατὰ τὸν Στράβωνα(1) ἡ πόλις Αἶνος ἐκαλεῖτο πρότερον Πολτυμβρία, τοῦ ὀνόματος τούτου προερχομένου κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον(2) ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλεύσαντος ποτὲ εἰς τὴν πόλιν Πόλτυος. Ὁ Σουΐδας (εἰς λέξιν Αἶνος) γράφει ὅτι ἡ πόλις ἐκαλεῖτο πρότερον Ἄψινθος, κατὰ δὲ τὸν Στράβωνα(3) «Ἡ μὲν γὰρ Αἶνος κεῖται κατὰ τὴν πρότερον Ἀψινθίδα, νῦν δὲ Κορπιλικὴν (χώραν)». Ἐπίσης ὁ Στράβων(4) ἐπιβεβαιοῖ ὅτι ἡ Αἶνος ὑπῆρξεν κτίσμα Μιτυληναίων καὶ Κυμαίων πρότερον δὲ Ἀλωπεκοννησίων. Οἱ Λατῖνοι συγγραφεῖς Βιργίλιος(5), Πομπώνιος Μέλας(6) καὶ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος(7) συγχέουν τὴν πόλιν Αἶνον πρὸς τὴν πόλιν Αἴνειαν τῆς Χαλκιδικῆς, παρὰ τὸ (Καραμπουρνοῦ) Μέγα Ἔμβολον, καὶ ὑποστηρίζουν ὅτι αὕτη εἶναι κτίσμα τοῦ Τρωὸς Αἰνείου, ἐν ᾧ πρόκειται περὶ τῆς Αἰνείας, διότι ἡ Αἶνος ὡς ἀνεφέρθη ὑπῆρχε πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Τὸ αὐτὸ ἀναγράφεται καὶ εἰς ἀπόσπασμα διηγήσεων τοῦ Κόνωνος, ἀναφερομένων παρὰ Φωτίῳ(8) καὶ ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ Προκοπίου (περὶ κτισμάτων (IV. II).

Τὸ δυσχείμερον τῆς πόλεως ἤγαγε τὸν περίφημον κιθαριστὴν Στρατόνικον νὰ εἴπῃ, κατὰ τὴν παρ' Ἀθηναίῳ βεβαίωσιν (Δειπνοσοφισταί. VIII 44) ὅτι: «ἐν Αἴνῳ... τοὺς μὲν ὀκτὼ μῆνας εἶναι ψύχος, τοὺς δὲ τέσσαρας χειμῶν». Ἡ θέσις αὐτῆς περιβαλλομένη καὶ κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς ὑπὸ τῆς θαλάσσης (τὴν ἐποχὴν ἐκείνην) ἐπέτρεπεν ἰσχυρὰν ὀχύρωσιν αὐτῆς καθιστῶσαν ταύτην δυσπόρθητον, ὡς συνέβη ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β΄ τοῦ Μακεδόνος(9).

Περιελθοῦσα ἡ πόλις εἰς τὸν Φίλιππον τὸν Β΄ παρέμεινεν ἔκτοτε ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας βασιλεῖς, ὁπότε κατὰ τὸν δεύτερον, λεγόμενον, Συριακὸν

---

1) Στράβων. Ζ. 319. 6. «...ἥ τε Αἶνος Πολτυομβρία ποτὲ ὠνομάζετο».

2) Ἀπολλόδωρος. Β. 5. 9. «Καὶ προσίσχει (ὁ Ἡρακλῆς) Αἴνῳ ἔνθα ξενίζεται ὑπὸ Πόλτυος».

3) Στράβων. Ζ. 331. 57.

4) Ὁ ἴδιος. Ζ. 331. 52. «Πρὸς δὲ τῇ ἐκβολῇ τοῦ Ἕβρου διστόμου ὄντος πόλις Αἶνος ἐν τῷ Μέλανι κόλπῳ κεῖται, κτίσμα Μιτυληναίων καὶ Κυμαίων, ἔτι δὲ πρότερον Ἀλωπεκοννησίων».

5) Βιργιλίου Αἰνειάς. III. 17. «MANIA PRIMA LOCO FACIO INGRESSUS INIQUIS; AENE ADASQUE MEO NOMAI DE NOMINE FINGO».

6) POMPONII MELAE. DE CITT ORBIS. B. 2, 8. «AENOS AB AENEA PROFUGA CONTITA».

7) AMMIANI MARCELLINI. XXVII. IV. 12. «... ET AENUM, QUA CONDITA ET RELICTA».

(8) Φωτίου Βιβλιοθήκη. ἔκδ. BEKKER. σελ. 228.

(9) T. LIVII. XXXI. 16. «..... AENUM, INDE CUM MAGNA LABERE NEQUIQUAM OPPUGNASSET».

πόλεμον (258—249 π.Χ.) ἡ πόλις προσεχώρησεν εἰς τοὺς Σελευκίδας βασιλεῖς τῆς Συρίας. Τὸ 221 π.Χ. περιῆλθεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Πτολεμαίων τῆς Αἰγύπτου καὶ παρέμεινεν ὑπ' αὐτοὺς μέχρι τοῦ θανάτου Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος (205 π.Χ.), ὁπότε τὸ 200 π.Χ. ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Φίλιππος ὁ Ε', καὶ τὴν ὁποίαν μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κατέλαβε, διὰ τῆς προδοσίας τοῦ ὑπάρχου τοῦ Πτολεμαίου Καλλιμήδου. Ἡ κατοχὴ τῆς Αἴνου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ, διότι αὕτη κατελήφθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου τοῦ Γ' τοῦ Μεγάλου(1). Ἀλλὰ τὸ 189 π.Χ. μετὰ τὴν ἧτταν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ὁ στόλος αὐτοῦ περὶ τὴν Μυόννησον ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὁ Ἀντίοχος ἐγκατέλειψε τὴν Θράκην(2), τὴν ὁποίαν κατέλαβον ἀμαχητεὶ οἱ Ρωμαῖοι. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ πόλις Αἶνος, ἤκμασεν ὡς ἐλευθέρα πόλις(3) διότι οἱ Ρωμαῖοι διὰ πολιτικοὺς λόγους δὲν παρέδωκαν αὐτὴν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου Ἄτταλον, ὡς εἶχον ὑποσχεθῆ, φίλον καὶ σύμμαχον αὐτῶν. Ὁ Πολύβιος(4) ἀναφερόμενος εἰς τὰ γεγονότα ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος, γράφει ὅτι οἱ πρὸ αὐτοῦ κατέχοντες ἰσχυρῶς ὠχυρωμένας πόλεις εἰς τὴν Θράκην, ὡς ἦσαν ἡ Αἶνος καὶ ἡ Μαρώνεια καὶ ἄλλαι, παρηκολούθουν μετὰ προσοχῆς τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην, καὶ ἦσαν ἕτοιμοι πρὸς ἀντιμετώπισιν παντὸς κινδύνου. Ἤτοι ἡ Αἶνος καὶ ἡ Μαρώνεια ἀπετέλουν τὰ προκεχωρημένα ὀχυρὰ καὶ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῆς Θράκης.

Βραδύτερον ἐπὶ Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα μ.Χ. ἡ πόλις Αἶνος πλουσία καὶ ἰσχυρὰ ἀπετέλεσεν, ὡς γράφει ὁ Ἱεροκλῆς εἰς τὸν Συνέκδημον, τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης Εὐρώπης. Περαιτέρω ἠκολούθησε τὴν τύχην τῆς Αὐτοκρατορίας. Σήμερον εὑρίσκεται ἡ πόλις εἰς ἀπόστασιν δύο καὶ πλέον χιλιομέτρων τῆς παραλίας, καίτοι δὲν μετεκινήθη τῆς θέσεως αὐτῆς, λόγῳ τῶν προσχώσεων τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου, ἐνῷ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀκόμη, ἡ θάλασσα ἔφθανε μέχρι τῶν ἐξωτερικῶν φρουρίων τῆς πόλεως. Ἡ πόλις διετήρησε τὴν ἀρχαίαν θέσιν καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς.

5) Ἀναστασιούπολις — Ὀρθαγόρεια — Μάκρη.

---

1) Ἀππιανός. Συριακά. Ι. «Ἐς δὲ τὴν Εὐρώπην διαπλεύσας, Θράκην ὑπήγετο, καὶ τὰ ἀπειθοῦντα ἐβιάζετο, Χερρόνησόν τε ὠχύρου καὶ Λυσιμάχειαν ᾤκιζεν».

2) Δηλαδὴ τὰς ὀχυρὰς πόλεις Αἶνον, Μαρώνειαν καὶ Χερρόνησον.

3) PLINII. NAT - HISTORIA. IV. 18. «... OPPIDUM AENOΣ LIBERUM...»

4) Πολύβιος. V. 34. «... δεσπόζοντες τῶν ἐπιφανεστάτων πόλεων καὶ τόπων καὶ λιμένων κατὰ πᾶσαν τὴν παραλίαν ἀπὸ Παμφυλίας ἕως Ἑλλησπόντου καὶ τῶν κατὰ Λυσιμάχειαν τόπων· ἐφήδρευον δὲ τοῖς ἐν τῇ Θράκῃ καὶ τοῖς ἐν Μακεδονίᾳ πράγμασι, τῶν κατ' Αἶνον καὶ Μαρώνειαν καὶ πορρώτερον ἔτι πόλεων κυριεύοντες. Καὶ τοιούτῳ τρόπῳ μακρὰν ἐκτετακότες τὰς χεῖρας, καὶ προβεβλημένοι πρὸ αὐτῶν ἐκ πολλοῦ τὰς δυναστείας, οὐδέποτε περὶ τῆς κατ' Αἴγυπτον ἠγωνίων ἀρχῆς...»

Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης παρὰ τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγαίου. Ἔλαβε τὸ ὄνομα παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου ἡ προϋπάρχουσα πολίχνη, πιθανῶς ἡ Θρακικὴ Ὀρθαγορεία(1). Ἔκειτο παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Σέρρειον. Ὁ Προκόπιος (Περὶ κτισμάτων. IV. II) τὸν ΣΤ' αἰῶνα μ.Χ. ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Ἀναστασιούπολις δὲ ἡ τῇδε οὖσα τειχήρης μὲν καὶ πρότερον ἦν, ἐν δὲ τῇ παραλίᾳ κειμένη ἀφύλακτον εἶχε τὴν τοιαύτη ἠϊόνα. Τὰ πλοῖα πολλάκις ἠμέλει ἐνταῦθα καταίροντα ὑποχείρια βαρβάροις Οὔννοις ἐξαπιναίως γεγένηται· ὥστε καὶ τὰς νήσους ἐνθένδε τὰς τῇ χώρᾳ ἐπικειμένας ἠνώχλησαν· Ἰουστινιανὸς δὲ βασιλεὺς διατειχίσμασιν τὴν παραλίαν περιβαλὼν ὅλων ταῖς τε ναυσὶν καὶ τοῖς νησιώταις τὴν ἀσφάλειαν ἀνεσώσατο. Ἀλλὰ καὶ τοῦ ὕδατος ὀχετὸν ἐκ τῶν ὀρῶν, ἃ ταύτῃ ἀνέχει, μέχρις ἐς τὴν πόλιν ὑπέρογκον ἀνέστησεν ὕψος». Τοῦ φρουρίου καὶ τοῦ ὑδραγωγείου τούτου ὑπάρχουσιν εἰσέτι ἐρείπια. Ἡ Μάκρη κατεστράφη τὸ 1205 ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος Ἰωάννου Ἀσὲν ἢ Σκυλογιάννη. Βραδύτερον κατακτηθείσης ὁλοκλήρου τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἡ Μάκρη ἀπετέλεσε βαρωνείαν, δωρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βαλδουΐνου εἰς τὸν Δοῦκα τῆς Βουργουνδίας Οὔγωνα (HUGES) μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν βαρωνειῶν Μαρωνείας καὶ Μαδύτου. Τὴν θέσιν αὐτῆς κατέχει ἡ νῦν κωμόπολις Μάκρη.

6) Ἀ π ά μ ε ι α. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης, ἀπέχουσα περὶ τὰ 3 μίλια δυτικῶς τῆς Κων)πόλεως καὶ ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ. Ἀπὸ τοῦ Χου αἰῶνος μ.Χ. ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Ἀφάμεια (Νικήτας Χωνιάτης σελ. 668) καὶ Ἕβδομον. Σήμερον καλεῖται Μακρή - κιοϊ (Μακρηχῶρι).

7) Ἄ π ρ ω ς — Θ ε ο δ ο σ ι ο ύ π ο λ ι ς. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς ΝΑ Θράκης, κειμένη ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, κατὰ Πτολεμαῖον εἰς Β. Πλάτος 42° καὶ Ἀνατολ. Μῆκος 54 (Γεωγραφ. Γ' ΙΙ. 7), καὶ σημειοῦται μετὰ τὰ Κύψελα ὡς «Ἄπρως κολωνία». Ἐξ ἀποσπάσματος τοῦ Θεοπόμπου ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου(2) ἡ πόλις Ἄπρως ἀναφέρεται ὡς ὑπάρχουσα τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Ὁ Βυζαντινὸς ἱστορικὸς Γ. Κεδρηνὸς(3) γράφων περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου (379—395 μ.Χ.) γράφει: «Κτίζει δὲ καὶ πόλιν ἐν Θράκῃ Θεοδοσιούπολιν ὀνομάσας, τὸν πρὶν λεγόμενον Ἄπρων, ἀπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτὴν κατ' ἀρχὴν Ἄπρου, ὃς ἦν πενθερὸς Καρίνου, ὃς καὶ ἀνεῖλεν αὐτόν». Κατὰ τὸν Ἀμμιανὸν Μαρκελλῖνον ἦτο μία τῶν πλέον σημαντικῶν πόλεων τῆς Θράκης μετὰ τῆς Περίνθου(4). Κατὰ τὴν TABULA PEUTINGERIANA ἡ πόλις ὠνομάζετο Ἄπροι, ὁ Ἱε-

1) Ὀρθαγορεία ἀναφέρεται ὑπό τινων ὅτι ἐκαλεῖτο καὶ ἡ Σπάγειρος ἢ Σπάγειρα τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ πατρὶς τοῦ Ἀριστοτέλους.

2) Σ τ έ φ α ν ο ς Β υ ζ ά ν τ ι ο ς. «Ἀντιπάτρου διατρίβοντος εἰς Ἄπρων...»

3) Γ. Κ ε δ ρ η ν ό ς. Ἱστορίαι. Τόμ. Α' σελ. 568. ἔκδ. BEKKER.

4) AMMIANI MARCELLINI. XXVII. IV. 12. «EUROPR OMNIUM ULTIMA, PRAETER MUNICIPIA URBIBUS NITET DUABUS, APRIS ET PERINTHO».

ροκλῆς εἰς τὸν Συνέκδημον τὸν 6ον αἰῶνα ὀνομάζει αὐτὴν "Απρον. Εἰς τὰς NOT. GRAECIAE EPISTOLARUM φέρεται ἡ πόλις ὑπὸ τὸν τίτλον ὁ "Απρου, ὁ "Απρω, ὁ "Απρων. Ἡ πόλις καταστραφεῖσα ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατὰ γενομένας ἐπιδρομάς, καὶ ἐπανακτισθεῖσα ἀπέβαλεν τὸ ὄνομα «Θεοδοσιούπολις» καὶ ἀνέκτησε τὸ παλαιὸν αὐτῆς "Απρως ὑπὸ τὸ ὁποῖον καὶ ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν μετέπειτα Βυζαντινῶν ἱστορικῶν. Ὁ Πλίνιος[1] γράφει ὅτι ἡ "Απρως ἀπεῖχεν ἀπὸ μὲν τῆς Βιζύης 50 μίλια, ἀπὸ δὲ τῶν Φιλίππων 180 ἢ κατ' ἄλλην γραφὴν 238, ἀπὸ δὲ τῆς Ραιδεστοῦ, τὴν ὁποίαν ὀνομάζει RESISTON, 22 μίλια. Σήμερον ἡ θέσις αὐτῆς δὲν εἶναι πλήρως καθωρισμένη. "Αλλοι τοποθετοῦν αὐτὴν εἰς τὸ νῦν χωρίον 'Αϊναρτζὶκ καὶ ἄλλοι μεταξὺ τούτου καὶ τῆς Χαριουπόλεως (Αϊρέμπουλοῦ). Τὴν μετὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἱστορίαν τῆς πόλεως θὰ παρακολουθήσωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης.

8) Β ε ρ γ ο ύ λ η — 'Α ρ κ α δ ι ο ύ π ο λ ι ς — Λ ο υ λ έ Μ π ο υ ρ γ κ ά ς. 'Αρχαία μεσογειακὴ πόλις τῆς Θράκης. Συναντᾶται ὑπὸ τὰ ὀνόματα Βεργούλη, Βεργάλη, Βεργούλιον, καὶ ἀπέχει τῆς μὲν 'Αδριανουπόλεως ('Ορεστιάδος) 54 μίλια, τῆς δὲ Βουρτουδιζοῦ (Μπαμπᾶ 'Εσκῆ) 18 μίλια. 'Αναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (150 μ.Χ.). Τὸ 378 μ.Χ. κατεστράφη ἐντελῶς ὑπὸ τῶν Γότθων. 'Ανιδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου Α' (379—395 μ.Χ.) κατεστράφη ἐκ νέου ὑπὸ τῶν Βησιγότθων τοῦ 'Αλαρίχου, ὁπότε ἀπώλεσε καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς, διότι ἐπανιδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ 'Αρκαδίου[2] περὶ τὸ 403 μ.Χ. ὠνομάσθη 'Αρκαδιούπολις. Ἡ ἱστορία αὐτῆς γέμει καταστροφῶν καὶ αἵματος. Ὑπὸ τῶν Τούρκων κατ' ἀρχὰς ὠνομάσθη Τσατὰλ τεπὲ διότι ἐνταῦθα διεκλαδίζετο ἡ πρὸς Οὑγγαρίαν καὶ Πολωνίαν ἄγουσα ὁδός, βραδύτερον δὲ λόγῳ τῶν κατασκευαζομένων ἐκεῖ κομψῶν λουλέδων (ἐπιστομίων τῶν καπνοσυρίγγων) ὠνομάσθη Λουλὲ - Μπουργκὰς (μπουργκὰς ἐκ τῶν πολλῶν πύργων τῶν τειχῶν αὐτῆς), ὄνομα τὸ ὁποῖον διατηρεῖ μέχρι σήμερον. 'Αναφέρεται ὑπὸ τοῦ 'Ιεροκλέους ὡς μία τῶν πόλεων τῆς Θράκης Εὐρώπης. Παρὰ τὴν πόλιν ταύτην κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912, οἱ Βούλγαροι κατενίκησαν τοὺς Τούρκους εἰς σκληρὰν μάχην.

9) Β ή ρ α. Φ ε ρ ρ α ὶ — Φ ε ρ ε ν τ ζ ί κ. Παλαιὸν ὄνομα τῆς νῦν πόλεως τῶν Φερρῶν τῆς Δυτικῆς Θράκης, τῆς παρὰ τὸν ποταμὸν Ἕβρον καὶ περὶ τὰ 30 χιλιόμετρα πρὸς βορρᾶν τῆς 'Αλεξανδρουπόλεως κειμένης.

---

1) PLINII. IV. 18. «... ET A BIZYE L MILIA PASSUM, APROS COLONIA, QUAE A PHILIPPIS CCXXXVIII MIL. PAS...», καὶ περαιτέρω «NUNC HABET A COLONIA APRO XXII MIL. PASSUM RESISTON».

2) Γ. Κ ε δ ρ η ν ό ς. σελ. 568. ἐκδ. Βόννης. "Εκτισε δὲ Θεοδόσιος καὶ ἑτέραν πόλιν ἐπ' ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τὸ πρὶν Βεργούλιον καλούμενον». Κατ' ἄλλους ὅπερ φαίνεται καὶ πιθανώτερον, τὴν πόλιν ἵδρυσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ 'Αρκάδιος περὶ τὸ 430 μ.Χ. Βλέπε Γ. Λαμπουσιάδης. Θρακικαὶ μελέται, σελ. 97.

Ἐπὶ τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν χρόνων ἐκαλεῖτο καὶ Βέρροια καὶ Φηρά, ἐξ οὗ τὸ νεώτερον Φέρραι καὶ Τουρκιστὶ Φερεντζίκ. Μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως εἶναι συνδεδεμένη ἡ ἵδρυσις τῆς Μονῆς τῆς Βήρας ὑπὸ Ἰσαακίου, υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Α΄ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ πατρὸς τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Α΄. Κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Μονῆς, αὕτη ἱδρύθη τὸ 1151—1152 μ.Χ., ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου τῆς Κοσμοσωτείρας. Ἡ περιοχὴ τῆς Μονῆς ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατῳκήθη καὶ περιετειχίσθη καὶ κατέστη ἰσχυρότατον φρούριον καὶ πόλις, ἀναφερομένη πολλάκις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς ὀλίγον μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Μονῆς ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐκεῖ. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφέρεται (Ν. Χωνιάτης. σελ. 595) ὅτι εἰς τὴν Μονὴν ταύτην καὶ πόλιν τῆς Βήρας ἐτυφλώθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου ὁ αὐτοκράτωρ Ἄγγελος Κομνηνός.

10) Β ι ζ ύ η. Ἀρχαιοτάτη Θρακικὴ πόλις, εὑρισκομένη εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀστῶν. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος(¹), ἀπεῖχε τοῦ Βυζαντίου 80 χλμ. περίπου, εὑρίσκετο δὲ παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἐργίνου ποταμοῦ, ἐπὶ βουνοπλαγιᾶς τοῦ Μικροῦ Αἵμου ἢ Στράντζα Βαλκάν. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Κλαυδίου καὶ τοῦ Πλινίου(²). Ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἀναφέρεται ὡς πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τῶν Ἀστῶν. Ἐκ τῶν εὑρεθέντων ἀγαλμάτων, ἀναγλύφων καὶ ἄλλων ἀρχαίων εὑρημάτων, πλὴν τῆς σημαντικότητος τῆς πόλεως, ἀποδεικνύεται ὅτι διετέλεσεν κατὰ τὸν πρῶτον π.Χ. αἰῶνα πρωτεύουσα τῶν Ὀδρυσῶν βασιλέων, ἀπὸ τοῦ Σαδάλα, ἂν μὴ πρότερον, μέχρι τοῦ Ροιμητάλκου τοὐλάχιστον (1ου π.Χ. αἰῶνος μέχρι 46 μ.Χ.). Μεταξὺ τῶν εὑρημάτων, ἀνευρέθη καὶ εἰκὼν τοῦ βασιλέως Σαδάλα καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Πολεμοκρατείας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βάθρου, γενομένη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτῶν Κότυος τοῦ Δ΄ (ΙΙ π.Χ. — 6 μ.Χ.) ὡς ἀφιέρωμα «Θεοῖς πατρῴοις»(³), ὡς καὶ χαριστήρια τῷ Θεῷ συμπλέγματα ὑπὲρ τοῦ Ροιμητάλκου καὶ Πυθοδωρίδος(⁴). Πλησίον τῆς Βιζύης διήρχετο καὶ τὸ Ἀναστασιανὸν τεῖχος. Λόγῳ τοῦ ὀχυροῦ τῆς θέσεως καὶ τῆς εὐψυχίας τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἡ πόλις διέφυγεν πλείστας καταστροφὰς καὶ δῃώσεις, κατὰ τὰς

---

1) Στράβων. Ζ. 331.48. «Ἀστῶν δὲ βασίλειον ἦν Βιζύη».

2) PLINII. IV. 18. «... ADNEXA INTUS BIZYE ARX RERUM...»

3) Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἔχει οὕτω: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ ΒΑΣΙΛΕΑ ΣΑΔΑΛΑ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΝ ΠΟΛΕΜΟΚΡΑΤΕΙΑΝ ΤΟΥΣ ΕΑΥΤΟΥ ΓΟΝΕΙΣ ΘΕΟΙΣ ΠΑΤΡΩΟΙΣ».

4) Ἡ σχετικὴ ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτω:

ΘΕΩ ΑΓΙΩ
ΥΨΙΣΤΩ
Ὑπὲρ τῆς Ροιμητάλκου καὶ Πυθοδωρίδος
ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Κοιλαλητινὸν πόλεμον
εὐξάμενος κινδύνου σωτηρίας καὶ ἐπιτυχὼν Γάϊος Ἰούλιος
Κρόκος Χαριστήριον

γενομένας πολλὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἀπὸ βορρᾶ βαρβάρων λαῶν, τὰς ὁποίας δὲν διέφυγον πολλαὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Θράκης πλὴν τῆς Σηλυβρίας, ὡς γράφει ὁ Χωνιάτης(1). Ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους ἀναφέρεται ὡς μία τῶν 14 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Θράκης Εὐρώπης.

11) Β ι σ ά ν θ η — Ρ α ι δ ε σ τ ό ς. Ἡ πόλις Βισάνθη ἢ Βησάνθη ὑπῆρξεν ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θράκης ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Προποντίδος. Ὑπῆρξεν ἀποικία τῶν Σαμίων, ἱδρύθη δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπὶ τοῦ τυράννου τῆς Σάμου Πολυκράτους κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα π.Χ. Κατὰ τὸν RAOUL ROCHETTE (τόμ. 3ος, σελ. 427) ἐκ τῶν μεταλλίων αὐτῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι Ἀθηναϊκοῦ τύπου, δὲν ἀποκλείεται, μετὰ τὸν ἐποικισμὸν τῶν Σαμίων νὰ ἐδέχθη καὶ Ἀθηναίους ἀποίκους. Ἡ θέσις τῆς πόλεως προσδιορίζεται σήμερον ὑπὸ τῶν περισσοτέρων νεωτέρων συγγραφέων μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ DUMONT, εἰς τὴν νῦν θέσιν τῆς Ραιδεστοῦ, ἐπὶ τῆς Προποντίδος. Ὁ Ἡρόδοτος(2) τοποθετεῖ τὴν Βισάνθην εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ τοῦτο διότι, ὡς γράφει ὁ Στράβων(3) «Ἑλλήσποντος οὐχ ὁμολογεῖται παρὰ πᾶσιν ὁ αὐτός, ἀλλὰ δόξαι περὶ αὐτοῦ λέγονται πλείους· οἱ μὲν γὰρ ὅλην τὴν Προποντίδα καλοῦσιν Ἑλλήσποντον, οἱ δὲ μέρος τῆς Προποντίδος, τὸ ἐντὸς Περίνθου· οἱ δὲ προσλαμβάνουσι καὶ τῆς ἔξω θαλάσσης τῆς πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τὸν Μέλανα κόλπον ἀνεῳγμένης, καὶ οὗτοι ἄλλος ἄλλα ἀποτεμνόμενος». Ὁ Πομπώνιος Μέλας(4) καὶ ὁ Στέφανος Βυζάντιος(5) ἐπιβεβαιοῦν τὸν ἀποικισμὸν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Σαμίων. Παρὰ τοῦ Πτολεμαίου(6) ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἐν Προποντίδι πόλεων «Βισάνθη ἤτοι Ραιδεστός». Τὸ τελευταῖον τοῦτο «... ἤτοι Ραιδεστός», προσβάλλει ὡς μὴ ἀληθές, ἀλλὰ ὡς προστεθὲν βραδύτερον, ὁ Ἕλλην ἱστοριοδίφης Α. Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς(7) παρατηρῶν ὅτι ἡ περιοχὴ ἐφ' ἧς ἡ νῦν Ραιδεστὸς δὲν φαίνεται ἐγκρύπτουσα λείψανα ἀρχαιοτάτης οἰκήσεως. Ἐπίσης ὁ Πλίνιος(8) ἀναφέρει τὴν Βισάνθην καὶ περαιτέρω κεχωρισμένως τὴν Ραιδεστὸν ὡς ἀπέχουσαν τῆς Ἄπρω

---

1) Ν ι κ ή τ α ς Χ ω ν ι ά τ η ς (Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν) σελ. 406. «... Ἀλλ' ἐκ πλείστων καὶ μεγίστων πόλεων, ἀσκήλευτοί τε καὶ ἀκαθαίρετοι Βιζύη τε καὶ Σηλυμβρία παρὰ Σκυθῶν ὑπελείφθησαν, μόναι γὰρ αὗται, οὐχ ὅπως ἰσχυροῖς διειλημμέναι τείχεσιν, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν τόπων θέσει μάλιστα κρατυνόμεναι, τὸν παντελῆ διέδρασαν ὄλεθρον, μηδ' ἄλλως ὑπὸ Λατίνων οὖσαι ἀνεπισκόπητοι».

2 ` Ἡ ρ ό δ ο τ ο ς. Ζ. 137. «... ἥλωσαν κατὰ Βισάνθην τὴν ἐν Ἑλλησπόντῳ...»

3))Σ τ ρ ά β ω ν. Ζ. 333.58.

4) POMPONII MELAE. DE SITU ORBIS B.2.6. «BISANTHE SAMIORUM». Ὁ GOLTZ εἰς HISTOIRE GRECQUE.T.I. σελ. 279. γράφει ὅτι ἡ πόλις ᾠκίσθη τὸ 603)2 π.Χ.

5) Σ τ έ φ α ν ο ς Β υ ζ ά ν τ ι ο ς. εἰς λέξιν «Βισάνθη, Ἑλληνὶς ἄποικος Σαμίων».

6) Π τ ο λ ε μ α ῖ ο ς Κ λ α ύ δ ι ο ς. Γεωγραφικά. Γ.1α.6.

7) Α. Π α π α δ ό π ο υ λ ο ς Κ ε ρ α μ ε ύ ς. ὡς ἄνω. σελ. 89.

8) PLINII IV. 48. «... NUNC HABET A COLONIA APRO XXII MIL, PASSUUM RESISTON EX ADVERSO COLONIAE PARIANAE...».

22 μίλια, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑπονοεῖ κατ' αὐτὸν τὴν ὕπαρξιν δύο πόλεων. 'Ο
Α. Παπαδόπουλος τοποθετεῖ τὴν Βισάνθην εἰς τὴν θέσιν τῆς Πανίου (Πα-
νίδου) ἔνθα εὑρέθησαν ἀρχαῖα μνημεῖα, καὶ ἡ ὁποία ἀπέχει τῆς Ραιδεστοῦ
περὶ τὴν μίαν ὥραν. 'Ο Σκύλαξ ὁ Καρυανδεύς, ὁ Σκύμνος ὁ Χῖος καὶ ὁ
Στράβων δὲν ἀναφέρουν οὔτε τὴν Βισάνθην οὔτε τὴν Ραιδεστόν. Ἐπίσης
δὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶ-
να. Ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Βισάνθης εἶναι γνωστὰ μόνον τὰ ἑξῆς τρία
γεγονότα. α) Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα συνελήφθησαν εἰς τὴν Βισάνθην οἱ
ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἀποσταλέντες πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Περ-
σίας, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος(1) οἱ ὁποῖοι προδοθέντες ὑπὸ τοῦ βασιλέως
τῶν Ὀδρυσῶν Σιτάλκου καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἀβδηρίτου Νυμφοδώρου,
παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι καὶ τοὺς ἐφόνευσαν. β) Τὴν Βι-
σάνθην ὑπέσχετο νὰ δώσῃ ὁ βασιλεὺς τῆς Θράκης Σεύθης εἰς τὸν Ξενοφῶν-
τα, ἐπιστρέφοντα ἐκ Μ. Ἀσίας, καθὼς καὶ τὴν θυγατέρα του ὡς σύζυγον
αὐτοῦ κλπ. ὡς ὁ ἴδιος γράφει(2). γ) 'Ο Ἀλκιβιάδης ὅτε διέμενεν εἰς τὴν
Χερρόνησον, ἐξόριστος ὢν τῶν Ἀθηναίων, ὠχύρωσε τὴν Βισάνθην μετ' ἄλ-
λων δύο φρουρίων, τοῦ Ὄρνου καὶ τοῦ Νέου τείχους(3).

'Ο DUMONT ἀνεπιφυλάκτως τοποθετεῖ τὴν Βισάνθην εἰς τὴν θέσιν
τῆς νῦν Ραιδεστοῦ, καὶ περὶ τὸ ὀροπέδιον, ἔνθα σήμερον ἡ ἐκκλησία τῆς Πα-
ναγίας τῆς Ρευματοκρατορίσσης, ὅπου διατηροῦνται ἀρχαῖά τινα ὑπολείμμα-
τα(4) καὶ μέχρι σήμερον παρατηροῦνται λείψανα ἐκ κολοσσιαίων λίθων τεί-
χους. Ἡ ἱστορία αὐτῆς εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν τοιαύτην τῆς Βυζαντινῆς
αὐτοκρατορίας ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς.

12) Βουρτουδιζὸς — Βουλγαρόφυγον — Μπαμπᾶ
Ἐσκῆ. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης, ἀπέχουσα περὶ τὰ 52 χιλιόμετρα ΝΑ
τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Κων)πόλεως διὰ Τυρηλόης—

---

1) Ἡ ρ ό δ ο τ ο ς Ζ.137. «... Οἵ πεμφθέντες ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἄγγελοι ἐς
τὴν Ἀσίην, προδοθέντες δὲ ὑπὸ Σιτάλκεω Θρηΐκων βασιλέως καὶ Νυμφοδώρου τοῦ
Πυθέω ἀνδρὸς Ἀβδηρίτεω, ἥλωσαν κατὰ Βισάνθην τὴν ἐν Ἑλλησπόντῳ, καὶ ἀπα-
χθέντες ἐς τὴν Ἀττικὴν ἀπέθανον ὑπὸ Ἀθηναίων, μετὰ δὲ αὐτῶν καὶ Ἀριστέας ὁ
Ἀδειμάντου Κορίνθιος ἀνήρ».

2) Ξ ε ν ο φ ῶ ν τ ο ς Κ ύ ρ ο υ Ἀ ν ά β α σ ι ς.Ζ.2.38. «... Σοὶ δέ, ὦ Ξενο-
φῶν, καὶ θυγατέρα δώσω καὶ εἴ τις σοὶ ἐστὶ θυγάτηρ, ὠνήσομαι Θρακίῳ νόμῳ, καὶ Βι-
σάνθην οἴκησιν δώσω, ὅπερ ἐμοὶ κάλλιστον χωρίον ἐστὶ τῶν ἐπὶ Θαλάττῃ.

3) CORNELII NEPOTIS, VITA ALCIBIADES.7. «ID ILLE UT AUDI-
VIT, DOMUM REVERTI NOLUIT ET SE PACTTEN CONTULIT IBIQUE
TRIA CASTELIA COMMUNIIT BORNOS, BIZANTHEN, NEONTICHOS, MA-
NUQUE COLLECTA PRIMUS GRAECAE CIVITATIS IN THRACIAM IN-
TROIT, GLORIOSIUS EXISTIMAS BARBARORUM PRAEDA LOCUPLE-
TARI QUAM GRAECORUM...»

Πρβλ. καὶ Π λ ο υ τ ά ρ χ ο υ Ἀ λ κ ι β ι ά δ η ς. XXXVI.211.

4) DUMONT. RAPPORT. σελ. 25.

Λουλὲ—Μπουργκὰς εἰς 'Αδριανούπολιν. Κατὰ τὸν PEUTINGERIANA TABULA ἀπεῖχε 18 μίλια ἀνατολικῶς τῆς 'Αδριανουπόλεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἀληθές. Ἡ Βουρτοδιζὸς συναντᾶται ὑπὸ διαφόρους παραλλαγὰς τοῦ ὀνόματος, ὡς Βυρτουδιζός, BURDIZO, BURDISTA, Βουρτούδγιζ (Προκόπιος). Κατὰ τὸν VII ἢ ἀρχὰς τοῦ VIII αἰῶνος μ.Χ. ἐμφανίζεται τὸ ὄνομα Βουλγαρόφυγον εἰς τὴν θέσιν τῆς Βουρτουδιζοῦ. Κατὰ τὸν Λαμπουσιάδην, ἡ μεταβολὴ τοῦ Βουρτουδιζὸς εἰς Βουλγαρόφυγον συνετελέσθη κατὰ τὸν VII ἢ VIII αἰῶνα, καθ' ὅσον τὸ 787 μ.Χ. κατὰ τὴν 7ην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἀναφέρεται διὰ πρώτην φοράν, ὡς προεδρεύσας ἐπίσκοπος, φέρων τὸν τίτλον 'Επισκόπου Βουλγαροφύγου (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Τόμ. V σελ. 483). Ἡ μετονομασία αὕτη τῆς Βουρτουδιζοῦ εἰς Βουλγαρόφυγον φαίνεται ὅτι ἐγένετο εἰς ἀνάμνησιν νίκης τινὸς κατὰ τῶν Βουλγάρων, πλησίον τῆς πόλεως εἴτε ἐπὶ Λέοντος τοῦ 'Ισαύρου (717—731) ἢ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' τοῦ Κοπρωνύμου (741—775 μ.Χ.). 'Αναφέρεται πολλάκις ὑπὸ τῶν χρονογράφων καὶ ἱστορικῶν τοῦ Βυζαντίου, ὑπέστη δὲ κατ' ἐπανάληψιν καταστροφὰς κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τοὺς Κροῦμμον καὶ Συμεὼν (βλέπε ἱστορίαν Θράκης). Τὸ 1361 κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Τούρκου Σουλτάνου Μουρὰτ τοῦ Α' ὁπότε μετωνομάσθη εἰς Μπαμπᾶ 'Εσκῆ πρὸς τιμὴν ἐπισήμου Δερβίσου (Μπαμπᾶ) ἀποθανόντος ἐκεῖ καὶ τοῦ ὁποίου ὁ τάφος σώζεται μέχρι σήμερον.

13) Βρύσις — Πηγαὶ — Μπουνὰρ Χισάρ. Βρύσις εἶναι αἱ «Πηγαὶ» ἢ «Φρούριον τῶν Πηγῶν» τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καὶ ἡ ὁποία μετωνομάσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς Μπουνὰρ Χισάρ, κατὰ μετάφρασιν αὐτοῦ. Εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κων)πολις — Μέτραι (Τσατάλτζα) — Στράντζα — Σαράϊ — Βιζύη — Μπουνὰρ Χισὰρ — Σαράντα 'Εκκλησίαι — 'Αδριανούπολις καὶ εἰς ἀπόστασιν 25 χλμ. περίπου ΝΑ τῶν 40 'Εκκλησιῶν. 'Ωνομάσθη Βρύσις ἐκ τῶν πολλῶν παρ' αὐτῇ πηγῶν ὕδατος, 38 περίπου τὸν ἀριθμόν, ἐκ τοῦ ἀφθόνου δὲ ἐκ τούτων παρεχομένου ὕδατος σχηματίζεται ὁ ποταμὸς Τέαρος, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ 'Ηροδότου[1]. Μέχρι τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν κατῳκεῖτο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ 'Ελλήνων. Τὸ 1921 οἱ κάτοικοι ἀνήρχοντο εἰς 3279 ἅπαντες σχεδὸν Ἕλληνες.

14) Βυζάντιον — Κωνσταντινούπολις. Οὐδὲν θὰ γράψωμεν περὶ τῆς περιωνύμου ταύτης πόλεως τοῦ Κωνσταντίνου, διότι δύναταί τις νὰ ἀνεύρῃ πάσης φύσεως στοιχεῖα περὶ αὐτῆς εἰς πληθὺν βιβλίων.

---

1) 'Ηρόδοτος.IV.89 - 96. «Δαρεῖος δὲ ὡς διέβη τὸν Βόσπορον, κατὰ τὴν σχεδίην, ἐπορεύετο διὰ τῆς Θρηΐκης ἀπικούμενος δὲ ἐπὶ Τεάρου ποταμοῦ τὰς πηγὰς ἐστρατοπευδεύσατο, ἡμέρας τρεῖς... εἰσὶ δὲ αὐτοῦ αἱ πηγαὶ δυῶν δέουσαι τεσσαράκοντα, ἐκ πέτρης τῆς αὐτῆς ρέουσαι... ἐκδιδοῖ δὲ ὁ Τέαρος οὗτος εἰς τὸν Κοντάδεσδον ποταμόν, ὁ δὲ Κοντάδεσδος εἰς τὸν 'Αγριάνην ('Εργίνην), ὁ δὲ ,Αγριάνης εἰς τὸν Ἕβρον, ὁ δὲ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν παρ' Αἴνῳ πόλει». 'Ο Τέαρος περιλαμβάνει καὶ τὸν ποταμὸν τῆς Γέννας.

15) Γάνος. Ἀρχαιοτάτη ὀχυρὰ πόλις τῆς Θράκης ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Προποντίδος καὶ τὰς ἀνατολικὰς προσβάσεις τοῦ Ἱεροῦ ὄρους (Τεφκὶρ Δὰγ) εὑρισκομένη. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος(1), τοῦ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως(2), τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Αἰσχίνου(3). Γάνος σημαίνει, λαμπρότης, λευκότης, χάρμα. Κατὰ παράδοσιν ἡ ἣ ὁ Γάνος ἱδρύθη ὑπὸ τῶν μετὰ τοῦ Βύζαντος ἀποίκων, οἱ ὁποῖοι παραπλέοντες τὰς Β. ἀκτὰς τῆς Προποντίδος, εἶδον λάμψιν τινὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους, ὅπου ὑπῆρχε φανὸς ὁδηγὸς τῶν ναυτιλλομένων. Ἀποβιβασθέντες ἐκεῖ ἔκτισαν τὴν πόλιν Γάνον. Ἀναφέρεται κατὰ τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον ὡς μία τῶν 14 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Θράκης Εὐρώπης. Ἐπίσης ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Κων)νου τοῦ Πορφυρογεννήτου τὸν 10ον αἰῶνα. Ἡ πόλις ἀπὸ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος διετήρησε μέχρις σήμερον ἀμετάβλητον τὸ ὄνομα αὐτῆς, καὶ ἐν συνεχείᾳ μετὰ τῆς περιοχῆς, ἡ ὁποία ἐκ ταύτης ἐκλήθη Γανόχωρα ἢ Γανοχώρια. Τὸ 1920 ἡ περιοχὴ τῶν Γανοχωρίων ἠρίθμει 12.000 κατοίκους, ὧν μόλις τὸ δέκατον ἦσαν Τοῦρκοι, ἅπαντες δὲ οἱ ἄλλοι ἦσαν Ἕλληνες. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων τὸ 1922, ἅπαντες οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ἐξεπατρίσθησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

26) Γαριούπολις. Πόλις τῆς Θράκης καταστραφεῖσα τὸ 1205 ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος Ἰωάννου Ἀσὲν ἢ Σκυλογιάννη μετὰ πολλῶν ἄλλων πόλεων τῆς Θράκης. Εἶναι ἄγνωστος ἡ θέσις αὐτῆς.

17) Γρατιάνα. Πόλις ὀχυρὰ τῆς Θράκης, ἀναφέρεται σχεδὸν πάντοτε μετὰ τῶν Κουμουντζινῶν (Κομοτινῆς) τῶν ὁποίων ἀπέχει περὶ τὰ 10 χλμ. ΒΑ αὐτῶν. Ταὐτίζεται ἡ θέσις αὐτῶν μὲ τὸ νῦν χωρίον Γρατιανὴ (Γριτζὰν Ἀσὰρ) ὅπου ἐπὶ ὑπερκειμένου λόφου σώζονται ἐρείπια ἀρχαίων τειχῶν. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (6ος αἰὼν μ.Χ.) (περὶ κτισμάτων IV. II) ὡς ὀχυρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α΄.

18) Δάμινον Τεῖχος — Δαύνειον Τεῖχος — Δαόνιον. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (6ος αἰὼν π.Χ.)(4) μετὰ τὴν Πέρινθον καὶ πρὸ τῆς Σηλυβρίας. Τὸ ὑπὸ

---

1) Ξενοφῶντος. Κύρου Ἀνάβασις. Ζ΄.5.8. «Καὶ τέως μὲν ἀεὶ ἐμέμνητο ὡς, ἐπειδὰν ἐπὶ θάλατταν ἀπέλθῃ, παραδώσει αὐτῷ (τῷ Ξενοφῶντι) Βισάνθην καὶ Γάνος καὶ Νέον τεῖχος.»

2) Σκύλαξ ὁ Καρυανδεύς. Περίπλους. ὡς ἄνω σελ. 63. «Μετὰ δὲ τὴν Χερρόνησόν ἐστι Θράκεια τείχη τάδε: Πρῶτον Λευκὴ ἀκτή, Τειρίστασις, Ἡράκλεια, Γάνος, Γανίαι, Νέον τεῖχος, Πέρινθος πόλις καὶ λιμήν, Δαμινὸν τεῖχος, Σηλυβρία πόλις καὶ λιμήν».

3) Δημοσθένης. Περὶ Χερρονήσου. 90 κ. ἑξ. Ὁμιλεῖ γενικῶς.
Αἰσχίνης. Κατὰ Κτησιφῶντος περὶ Στεφάνου. 82. «...ὁ πρῶτος ἐξευρὼν Σέρρειον τεῖχος καὶ Δορίσκον καὶ Γάνος καὶ Γανίδα, χωρία ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ᾔδειμεν πρότερον».

4) Σκύλακος Καρυανδέως. Περίπλους. Ἴδε ἀνωτέρω 2ον σχόλιον.

τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου καλούμενον Δαύνειον τεῖχος καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων Κεδρηνοῦ, Χωνιάτου καὶ Ζωναρᾶ ἀναφερομένη πόλις Δαόνιον φαίνεται ὅτι εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό. Ἀναφέρεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν συμμαχίδων πόλεων τῶν Ἀθηνῶν τῶν καταβαλλουσῶν τὸν φόρον τοῦ Ἀριστείδου, ὑπὸ τὸ ὄνομα Δαμινοτειχῖται. Ἡ θέσις αὐτῆς δὲν εἶναι πλήρως ἐξηκριβωμένη. Κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος Ἰωάννου Ἀσὲν ἢ Σκυλογιάννη τὸ 1205 μ.Χ.

19) Δ ε ρ κ ὸ ς — Δ ε ρ κ α ὶ — Δ ε ρ κ ῶ ν — Δ έ λ ι α. Ἀρχαία πόλις τῆς ΝΔ Θράκης, ἐγγὺς τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου τῆς ὁποίας ἀπεῖχε περὶ τὰ 4 χιλιόμετρα, ὀλίγον πρὸς νότον τῆς Φιλίας ἄκρας (Καραμπουρνοῦ). Παρὰ τὴν πόλιν ταύτην ἔληγε τὸ μέγα Ἀναστασιανὸν τεῖχος. Ὑπῆρξεν ἕδρα ἀρχιεπισκοπῆς, διατηρουμένη μέχρι σήμερον, μᾶλλον τιμητικῶς, διότι ἡ ἐπαρχία Δέρκων περιωρίσθη εἰς πέντε προάστεια τῆς Κων)πόλεως, τὰ Θεραπειά, ἔνθα διαμένει ὁ Μητροπολίτης, ὁ Βαθυρρύαξ (Μπουγιοὺκ Ντερέ), τὸ Γενὶ Μαχαλᾶ, τὸ Μακροχώρι, τὸ ἄλλοτε καλούμενον Ἕβδομον, καὶ τὸν Ἅγιον Στέφανον. Ὑπὸ τῶν Τούρκων καλεῖται Τέρκος.

20) Δ ι δ υ μ ό τ ε ι χ ο ν. Σύγχυσις ἐπικρατεῖ περὶ τῆς πόλεως ταύτης. Φαίνεται ὅτι ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Πλωτινουπόλεως, ἱδρυθείσης ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ Πλωτίνης, καὶ τοῦτο ἐξ ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης τὸ 1936 περὶ τὸ χιλιόμετρον νοτίως τῆς νῦν πόλεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ Πλωτινούπολις, τῆς ὁποίας ἀγνοεῖται ἡ πραγματικὴ θέσις, φαίνεται ὅτι ἐκτίσθη ἐπὶ ἀρχαίου οἰκισμοῦ. Τοῦ Διδυμοτείχου τὸ πρῶτον γίνεται μνεία κατὰ τὸ 879 μ.Χ. κατὰ τὴν συνελθοῦσαν σύνοδον ἐν Κων)πόλει ὑπὸ τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Πάπα. Ἔκτοτε ἀναφέρεται ὡς λίαν ἰσχυρὰ πόλις, μέχρι σήμερον.

21) Δ ί κ α ι α. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς νοτίου Θράκης, κειμένη παρὰ τὴν λίμνην Βιστωνίδα. Ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων Ἡροδότου, Σκύλακος, Στράβωνος(¹) ὡς εὑρισκομένη μεταξὺ Ἀβδήρων καὶ Μαρωνείας. Κατὰ Στέφανον Βυζάντιον ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Δικαίου, υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀναφέρεται συνήθως ὡς «Δίκαια παρ' Ἄβδηρα», πρὸς διάκρισιν τῆς ἐν Χαλκιδικῇ ἑτέρας ἀποίκου τῶν Ἐρετριέων, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἁρποκρατίωνος καλεῖται Δικαιόπολις(²). Διετέλεσε σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ κατέβαλλε τὸν Θράκιον φόρον ὑπὸ τὸ ὄνομα

---

1) Ἡ ρ ό δ ο τ ο ς.Ζ.109. «Διαβὰς δὲ (ὁ Ξέρξης) τοῦ Λίσου ποταμοῦ τὸ ῥέεθρον ἀπεξηραμένον πόλιας Ἑλληνίδας τάσδε παραμείβετο, Μαρώνειαν, Δίκαιαν, Ἄβδηρα...» Σ κ ύ λ α κ ο ς Κ α ρ υ α ν δ έ ω ς Π ε ρ ί π λ ο υ ς. ὡς ἄνω σελ. 59. «Αἱ δὲ πόλις, Δίκαια καὶ Μαρώνεια». — Σ τ ρ ά β ω ν.Ζ.331.44. «...εἶτα Δίκαια πόλις ἐν κόλπῳ κειμένη καὶ λιμὴν ὑπέρκειται δὲ τούτων ἡ Βιστωνὶς λίμνη...».

2) Ἁ ρ π ο κ ρ α τ ί ω ν. εἰς λέξιν. «Δικαιόπολις, Λυσίας ἐν τῷ κατὰ Θρασυβούλου εἰ γνήσιος· πόλις ἐν Θράκῃ πλησίον τῶν Ἀβδήρων.»

«Δίκαια παρ' Ἄβδηρα»(1). Ἀναφέρεται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Πλινίου(2). Σώζονται ταύτης νομίσματα ἀπὸ τοῦ 500 π.Χ. Ἄγνωστον πότε κατεστράφη καὶ ὑπὸ ποίων. Ἡ θέσις αὐτῆς δὲν εἶναι πλήρως καθωρισμένη. Πλησίον τοῦ χωρίου Γιασίκιοϊ καὶ εἰς θέσιν Γυφτόκαστρον παρατηροῦνται παλαιὰ τείχη ἔνθα ὑποτίθεται ὅτι ἔκειτο ἡ Δίκαια. Εἰς τοὺς χάρτας 1)200.000 (ἔκδ. 1920) σημειοῦται ἀρχαία πόλις ΔΙΚΑΙΑ παρὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τῆς λίμνης Βιστωνίδος ἔνθα σημειοῦται καὶ χωρίον Καραπινάρ.

22) Δορίσκος — Τραϊανούπολις. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης εἰς τὴν χώραν τῶν Κικόνων, πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον(3) τὸ φρούριον τοῦτο τοῦ Δορίσκου ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Δαρείου κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του κατὰ τῶν Σκυθῶν (512 π.Χ.), εἰς τὸ ὁποῖον ἐγκατέστησε καὶ Περσικὴν φρουράν. Ἦτο δὲ τόσον μέγα, ὥστε ὡς γράφει ὁ Πλίνιος (Φυσ. Ἱστορία. IV. 43) ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ 10.000 ἀνδρῶν. Πρὸ τῆς ἐκστρατείας του κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὁ Ξέρξης ἐξέλεξε καὶ τὸν Δορίσκον μεταξὺ τῶν κέντρων ἐφοδιασμοῦ τοῦ στρατοῦ του, τὰ ὁποῖα ὠργάνωσε πρὸ τῆς διαβάσεώς του εἰς τὴν Εὐρώπην(4), καὶ ὅταν διῆλθεν ἐκεῖθεν τὸ 480 π.Χ. μετὰ τοῦ στρατοῦ του, εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Δορίσκου προέβη εἰς τὴν καταμέτρησιν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν παρ' αὐτῷ παραλίαν, εἰς τὴν καταμέτρησιν καὶ ἐπιθεώρησιν τοῦ στόλου του. Ὁ Στράβων(5) ἐπιβεβαιοῖ τοῦτο. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκεῖθεν ὁ Ξέρξης μετὰ τῆς στρατιᾶς του, διώρισε διοικητὴν τοῦ Δορίσκου τὸν Μασκάμην τοῦ Μεγαδόστη εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Δαρείου διορισθέντος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἐπεδείξατο ἀρί-

---

1) C.I.A. 1 σελ. 110. DIT. STL 3.Δ.68.

2) PLINII. NAT. HISTORIA.IV.18. «NUNC SUNT DICAEA...»

3) Ἡρόδοτος.Ζ.59. «... Αἶνον τε πόλιν Αἰολίδα καὶ Στεντορίδα λίμνην παρεθιών, ἐς ἀπίκετο (ὁ Ξέρξης). Ὁ δὲ Δορίσκος ἐστὶ τῆς Θρηΐκης αἰγιαλὸς καὶ πεδίον μέγα, διὰ δὲ αὐτοῦ ῥέει ποταμὸς μέγας Ἕβρος· ἐν τῷ τεῖχος τε ἐδέδμητο βασιλήϊον τοῦτο τὸ δὴ Δορίσκος κέκληται καὶ Περσέων φρουρὴ ἐν αὐτῷ κατεστήκεε ὑπὸ Δαρείου ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐπεί τε ἐπὶ Σκύθας ἐστρατεύετο. Ἔδοξε ὦν τῷ Ξέρξῃ ὁ χῶρος εἶναι ἐπιτήδιος ἐνδιατάξαι τε καὶ ἐξαριθμῆσαι τὸν στρατόν, καὶ ἐποίεε ταῦτα. Τὰς μὲν δὴ νέας τὰς πάσας ἀπικομένας ἐς Δορίσκον οἱ ναύαρχοι κελεύξαντος Ξέρξεω εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἐκόμισαν τὸν προσεχέα Δορίσκῳ, ἐν τῷ Σάλη τε Σαμοθρηικίη πεπόλισται πόλις καὶ Ζώνη, τελευταία δὲ αὐτοῦ Σέρρειον ἄκρη ὀνομαστή.»

4) Ἡρόδοτος.Ζ.25. «...παρεσκευάζετο δὲ καὶ ὅπλα ἐκ τὰς γεφύρας βύβλινά τε καὶ λευκολίνου, ἐπιτάξας Φοίνιξί τε καὶ Αἰγυπτίοισι, καὶ σιτία τῇ στρατιῇ καταβάλλειν, ἵνα μὴ λιμήνειε ἡ στρατιὴ μηδὲ τὰ ὑποζύγια ἐλαυνόμενα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀναπυθόμενος δὲ τοὺς χώρους καταβάλλειν ἐκέλευε ἵνα ἐπιτηδειότατον εἴη... Τὸν δὲ ὦν πλεῖστον ἐκ Λευκὴν ἀκτὴν καλεομένην τῆς Θρηΐκης ἀγίνεον, οἱ δὲ ἐς Τυρόδιζαν τὴν Περινθίων, οἱ δὲ ἐς Δορίσκον, οἱ δὲ ἐς Ἠϊόνα τὴν ἐπὶ Στρυμόνι, οἱ δὲ ἐς Μακεδονίην διατεταγμένοι».

5) Στράβων.Ζ.331 - 48. «Ἀπὸ δὲ Χαρακώματος Δορίσκος ὅπου ἐμέτρησε Ξέρξης τῆς στρατιᾶς τὸ πλῆθος».

στην διαγωγήν, δηλαδὴ παρὰ τὰς προσβολὰς τὰς ὁποίας ἐδέχθη παρὰ τῶν Θρακῶν καὶ Ἑλλήνων, κατώρθωσε νὰ παραμείνῃ εἰς τὸν Δορίσκον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν κατώρθωσαν οἱ ἄλλοι ὑπ' αὐτοῦ ἐγκατασταθέντες διοικηταὶ εἰς τὴν Θράκην, ἀλλ' ἐξεδιώχθησαν ἐκεῖθεν(1). Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Περσῶν ὁ Δορίσκος κατελήφθη ὑπὸ τῶν Θρακῶν. Τὸ 346 π.Χ. ὁ Δορίσκος κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος βασιλέως Φιλίππου τοῦ Β', τὸ δὲ 200 π.Χ. ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ε' μετὰ τῶν πόλεων Αἴνου καὶ Μαρωνείας. Ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ Δορίσκου ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ Τραϊανὸς (98—117 μ.Χ.) ἔκτισε τὴν πόλιν Τραϊανούπολιν. Παρὰ τὰ ἐρείπια αὐτῆς εὑρίσκονται τὰ θερμὰ λουτρά, νοτίως τοῦ νῦν χωρίου Λουτρός, ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ καὶ περὶ 13 χιλμ. ἀνατολικῶς τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως. Τὸ ὑποστηριζόμενον ὑπό τινων ὅτι ἡ θέσις τοῦ Δορίσκου καὶ ἑπομένως καὶ τῆς Τραϊανουπόλεως εὑρίσκετο παρὰ τὸν νῦν χωρίον Λουτρὸς (Λιτζάκιοϊ), δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ Ἡροδότου, διότι τὸ χωρίον Λουτρὸς εὑρίσκεται ἐντὸς στενωποῦ μᾶλλον διαρρεομένης ὑπὸ τοῦ Καβακλῆ ντερὲ (βλέπε χάρτης 1/100.000) καὶ οὐχὶ εἰς ἔδαφος ἀναπεπταμένον, ὡς τὰ θερμὰ λουτρὰ (Λίντζα), ἔνθα εἰς πλησίον αὐτοῦ ὕψωμα εὑρίσκονται ἀρχαῖα ἐρείπια.

23) Δρουζίπαρα — Μεσσήνη. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης. Ἡ θέσις αὐτῆς προσδιορίζεται εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ Τυρηλόης (Τσορλοῦ) καὶ Βεργούλης — Ἀρκαδιουπόλεως (Λουλὲ Μπουργκάς), καὶ πιθανῶς ἐπὶ τῆς συνδεούσης τὰς δύο πόλεις ὁδοῦ, πλησίον τοῦ νῦν χωρίου Καριστερὰν καὶ παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Ἐργίνη Βογὰζ-κιοϊ Ντερέ. Ἡ πόλις συναντᾶται ὑπὸ διάφορα ὀνόματα: Δριζουπάρα, Δριζίπερο, Δριζούπερα, Δριζύπαρα, Δρουζίπαρα, Δρυσιπάρα, Δρισίπορο, Δρυζίπαρος, Δριζὶν-πάρα, Δριξίπαρος, κλπ. Τὸ μεταγενέστερον ὄνομα αὐτῆς ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων «Μεσσήνη» ἔλαβε κατὰ τὴν παράδοσιν, κατόπιν οἰκισμοῦ τῆς πόλεως ὑπὸ μετοίκων προερχομένων ἐκ τῆς πόλεως Μεσσήνης τῆς Πελοποννήσου ἢ τῆς χώρας τῶν Μεσσηνίων, οἰκισμοῦ γενομένου κατόπιν καταστροφῆς τῆς παλαιᾶς πόλεως ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀττίλα τὸ 443 μ.Χ. ἢ ὑπὸ ἄλλων βαρβάρων μεταγενεστέρως. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Κλαυδίου, δηλαδὴ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα, καὶ μετὰ τὴν Πλωτινούπολιν (Γεωγραφικά. Γ. ΙΙ. 13). Εἰς τὸ Ὁδοιπορικὸν τοῦ Ἀντωνίνου(2) ἀναγράφεται, ὅτι ἀπέχει τῆς Βεργούλης (Ἀρκαδιουπόλεως) δέκα ἓξ μίλια, καὶ ἑπομένως δύναταί τις νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ὀρθῶς τίθεται ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς Δρουζιπάρας ἡ Μεσσήνη, (Μεσήνη, Μεσύνη, Μεσυνί). Εἰς παλαιὸν πίνακα περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν θρόνων καὶ τῆς τάξεως τῆς πρωτοκαθεδρίας, ἀναφέρεται μετὰ τὸν

1) Ἡρόδοτος.Ζ.105 «... Τούτῳ δὲ ἐς λόγους ἐλθὼν Ξέρξης καὶ ὕπαρχον ἐν τῷ Δορίσκῳ τούτῳ καταστήσας Μασκάμην τὸν Μεγαδόστεω, τὸν δὲ ὑπὸ Δαρείου σταθέντα καταπαύσας, ἐξήλαυνε τὸν στρατὸν διὰ τῆς Θρηΐκης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα...».

2) ANTONII ANGUSTI ITINERARIUM. ἐκδ. WESSELING. σελ. 323.

Μητροπολίτην Αἴνου «τῆς ἐπαρχίας Εὐρώπης ὁ Δριζιπάρων ἤτοι Μεσσήνης»([1]). Ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου Σιμμοκάτου([2]), ἀκμάσαντος τὸν ΣΤ' αἰῶνα μ.Χ. καὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Ζ' αἰῶνος, ἀναφέρεται ἡ Δρουζιπάρα ὑπὸ τὸ ὄνομα Δριζίπερα. Τὸ 591 μ.Χ. ὑπέστη ἐπιδρομὴν ἐκ μέρους τοῦ Χαγάνου τῶν Ἀράβων, κατὰ τὸν Θεοφύλακτον Σιμμοκάτην, ὁπότε καὶ ἐπυρπολήθη ὑπ' αὐτοῦ ὁ ναός, τοῦ ἐκεῖ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τὸ 300 μ.Χ. μάρτυρος Ἀλεξάνδρου. Ἡ Μεσσήνη, ὡς ἀναφέρει ὁ Χωνιάτης([3]), ἐδεινοπάθησε πολὺ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ ἄλλων ἐπιδρομέων, ὡς ὑπῆρξεν ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Ἰωάννης Ἀσὲν ἢ Σκυλογιάννης, ἀναφέρεται δὲ μεταξὺ τῶν καταστραφεισῶν ὑπ' αὐτοῦ πόλεων. Εἰς τοὺς χάρτας πλὴν τῶν χωρίων Μέγα καὶ Μικρὸν Καριστεράν, ἀναφέρεται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ΒΑ τοῦ Μεγ. Καριστερὰν καὶ χωρίον Μουσιλλὶ ἢ Μισσινί.

24) Δ ρ ῦ ς (Δ ρ ῦ ς κ α τ ὰ Σ έ ρ ρ ε ι ο ν). Πολλαὶ πόλεις εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦτο, κυρίως λόγῳ τοῦ ὅτι ἐγγὺς ἢ ἐντὸς δάσους ἐκ δρυῶν ἔκειντο. Εἰς τὸν φορολογικὸν πίνακα τῶν συμμαχίδων πόλεων τῶν Ἀθηναίων, τῶν καταβαλλουσῶν τὸν φόρον πρὸς αὐτοὺς μετὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους, τὸν ἀνευρεθέντα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν([4]) κεχαραγμένον ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ἀναφέρεται καὶ πόλις «Δρῦς παρὰ Σέρρειον». Ἐδῶ πρόκειται περὶ αὐτῆς, δηλαδὴ τῆς εὑρισκομένης παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Σέρρειον τῆς Θράκης (ἀμέσως δυτικῶς τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως). Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (πρὸ τοῦ 500 π.Χ.)([5]). Ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους([6]), καὶ τοῦ Πολυαίνου([7]). Κατὰ Θεόπομπον παρ' Ἀρποκρατίωνι([8]) ἱδρυτὴς τῆς πόλεως Δρυὸς ὑπῆρξεν ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Ἰφικράτης, ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν Θρα-

---

1) Ρ ά λ λ η κ α ὶ Π ο τ λ ῆ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 457.

2) Θ ε ο φ ύ λ α κ τ ο ς Σ ι μ μ ο κ ά τ η ς. Ἱστορίαι. VII.I καὶ VI.5.

3) Ν ι κ ή τ α ς Χ ω ν ι ά τ η ς. Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν ὑπὸ τῶν Λατίνων. σ. 405.

4) Δελτίον Ἀρχαιολογίας (1888) σελ. 115.

5) Σ κ ύ λ α κ ο ς Κ α ρ υ α ν δ έ ω ς. Περίπλους. σελ. 60. «Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ ἠπείρῳ ἐμπόρια Δρυζώνη...» Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Σκύλακος γράφει τὰ ἑξῆς: «Δρυζώνη, ἀνάγνωθι Δρῦς, Ζώνη· ὡς Στέφανος «Δρῦς πόλις Θράκης. Ἑκαταῖος Εὐρώπῃ». Ὁ δὲ Νικάνδρου σχολιαστὴς τὴν χώραν ταύτην Ὀρφέως Δρῦας ὀνομάζει. «Τῆς Αἴνου πλησίον ἐστὶν ὁ ποταμὸς Ἕβρος· οὐ μακρὰν δὲ τοῦ ποταμοῦ καὶ Ζώνη πόλις, μεθ' ἣν αἱ Ὀρφέως Δρῦές εἰσιν, ὑφ' ἃς τὸ Ζηρύνθιον ἄντρον». Ὁ Σκύλαξ ὡς βλέπομεν ὁμιλεῖ περὶ ἐμπορίων Δρυζώνη=Δρῦς καὶ Ζώνη.

6) Δ η μ ο σ θ έ ν η ς Κατὰ Ἀ ρ ι σ τ ο κ ρ ά τ ο υ ς. «...καὶ εἰς τοῦτο κατέστησε τὸν Ἰφικράτην ἀπορίας ὥστε ἀπελθόντα εἰς Ἄντισσαν οἰκεῖν καὶ πάλιν εἰς Δρῦν...» (Ἄντισσα ἀναφέρεται ἀρχαία πόλις τῆς Λέσβου).

7) Π ο λ ύ α ι ν ο ς.Β.22.3. «Ἰσχόλαος ὑπὸ Χαβρίου πολιορκούμενος ἐν Δρυΐ, μέλλοντος προσάγειν τοὺς κριούς...» (Ἰσχόλαος στρατηγὸς Λακεδαιμονίων).

8) Ἀ ρ π ο κ ρ α τ ί ω ν. εἰς λέξιν. «Δρῦς... ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα ἐν Θράκῃ... Ταύτην Θεόπομπος ἐν εἰκοστῇ πέμπτῃ φησὶν ὑπὸ Ἰφικράτους κατοικισθῆναι».

κῶν Κότυος τοῦ Α' (381—351 π.Χ.). Φαίνεται ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, δεδομένου ὅτι ἡ πόλις ἀναφέρεται, ὡς ὑπάρχουσα, ὑπὸ τοῦ Σκύλακος, δηλαδὴ πρὸ 140 ἐτῶν περίπου τῆς ἐποχῆς τοῦ Κότυος καὶ τοῦ 'Ιφικράτους. Τὸ μᾶλλον βέβαιον εἶναι ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐγκατεστάθη ὁ 'Ιφικράτης εἰς τὴν πόλιν Δρῦν, ὡς ἐξάγεται σαφῶς ἐκ τῶν γραφομένων ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους καὶ ἑπομένως τὸ «κατοικισθῆναι» τοῦ Θεοπόμπου δέον νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς κατοικήσαντος καὶ ὄχι ὡς ἱδρύσαντος ὡς τινὲς ὑποστηρίζουν. 'Η θέσις αὐτῆς, ὡς ὁ σχολιαστὴς τοῦ Σκύλακος ἀναγράφει, εὑρίσκετο μεταξὺ τοῦ Σερρείου ἀκρωτηρίου καὶ τῆς πόλεως Ζώνης εὑρισκομένης δυτικῶς τοῦ "Εβρου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δορίσκου. 'Αμφότεραι αἱ πόλεις αὗται πρέπει νὰ ὑπῆρχον μεταξὺ 'Αλεξανδρουπόλεως καὶ Σερρείου.

25) 'Ε ρ γ ί σ κ η — Σ ε ρ έ ν τ ι ο ν — Σ ι ρ ο ύ ν τ ζ ι ο ν — Σ ε ρ έ ν τ ζ ι ο ν — Σ τ ρ ά ν τ ζ α. 'Αρχαία πόλις τῆς Θράκης ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους(1). Κατὰ τὸν 'Αρποκρατίωνα ὠνομάσθη 'Εργίσκη ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς νύμφης "Αβας. Τὴν πόλιν ταύτην κατέλαβεν ὁ Φίλιππος ὁ Β' τὸ 346 π.Χ. μετὰ τοῦ Σερρείου, 'Ιεροῦ ὄρους καὶ ἄλλων, ὡς ὁ Αἰσχίνης ἀναφέρει. Κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Δημοσθένους τὴν 'Εργίσκην ἀντικατέστησε τὸ Σερέντιον ἢ Σιρούντζιον τῶν Βυζαντινῶν, ἡ νῦν Στράντζα, ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Μικροῦ Αἵμου (Στράντζα Βαλκάν).

26) Ζ ώ ν η. 'Αρχαία πόλις τῆς Θράκης, εὑρισκομένη εἰς τὴν χώραν τῶν Κικόνων. 'Αναφέρεται ὑπὸ τοῦ 'Ηροδότου κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους(2), ὡς καὶ ὑπὸ τῶν 'Εκαταίου(3), Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως(4), τοῦ

---

1) Δ η μ ο σ θ έ ν η ς. Π ε ρ ὶ σ τ φ ά ν ο υ. 27. «...ταῦτα τὰ χωρία ἃ νῦν οὗτος διέσυρε (ὁ Φίλιππος), τὸ Σέρρειον καὶ τὸ Μυρτηνὸν καὶ τὴν 'Εργίσκην, οὕτω γίγνοινθ' οἱ ὅρκοι...». — 'Ο ἴ δ ι ο ς. Π ε ρ ὶ 'Α λ ο ν ν ή σ ο υ. 37. «"Ωσπερ δὲ ταῦτα ἴσμεν, κἀκεῖνα ἴσμεν, τίνι μηνὶ καὶ τίνι ἡμέρᾳ Σέρρειον τεῖχος καὶ 'Εργίσκη καὶ 'Ιερὸν ὄρος ἑάλω». — Α ἰ σ χ ί ν η ς. Π ε ρ ὶ σ τ ε φ ά ν ο υ.82 «Οὗτός ἐστιν, ὦ ἄνδρες 'Αθηναῖοι, ὁ πρῶτος ἐξευρὼν Σέρρειον τεῖχος καὶ Δορίσκον καὶ 'Εργίσκην καὶ Μυρτίσκην καὶ Γάνος καὶ Γανιάδα χωρία ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ᾔδειμεν πρότερον».

2) 'Η ρ ό δ ο τ ο ς.Ζ.59. «...τὰς μὲν δὴ νέας τὰς πάσας ἀπικομένας ἐς Δορίσκον οἱ ναύαρχοι κελεύσαντος Ξέρξεω ἐς τὸ αἰγιαλὸν τὸν προσεχέα Δορίσκῳ ἐκόμισαν, ἐν τῷ Σάλη τε Σαμοθρηκίη πεπόλισται πόλις καὶ Ζώνη, τελευταία δὲ αὐτοῦ Σέρρειον ἄκρη ὀνομαστή». — 'Ο ἴ δ ι ο ς.Ζ.108. «Παραμείβετο δὲ πορευόμενος ἐκ Δορίσκου, πρῶτα μὲν τὰ Σαμοθρηΐκια τείχεα, τῶν ἐσχάτη πεπόλισται πρὸς ἑσπέρης πόλις τῇ οὔνομά ἐστι Μεσαμβρίη». (Δηλαδὴ αἱ πόλεις Σάλη, Ζώνη, Δρῦς, Σέρρειον τεῖχος καὶ Μεσημβρία ὑπήγοντο εἰς τὴν Σαμοθράκην).

3) Σ τ έ φ α ν ο ς Β υ ζ ά ν τ ι ο ς. εἰς λέξιν Σέρρειον.

4) Σ κ ύ λ α κ ο ς Π ε ρ ί π λ ο υ ς ὡς ἄνω. σελ. 60 (ἔκδ. Ζωσιμαδῶν). Βλέπε σχόλιον εἰς πόλιν Δρῦν.

Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου(1). Ὑπὸ τοῦ Νικάνδρου(2) ἀναφέρονται «Ζωναῖα ὄρη» καὶ παρὰ ταύτην, κατὰ τὰς μυθικὰς ἀφηγήσεις, ἦσαν τὰ ἄλση τοῦ Ὀρφέως, ἔνθα κατὰ τὸν Πομπώνιον Μέλαν(3) ὁ Ὀρφεὺς διὰ τῆς λύρας του συνεκίνει ζῶα, δάση καὶ ποταμούς. Μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἡ Ζώνη ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν συμμαχίδων πόλεων τῶν Ἀθηναίων τῶν καταβαλλουσῶν τὸν συμμαχικὸν φόρον, τὸν διαρρυθμισθέντα τὸ 425 π.Χ., ὡς πιστοποιεῖται ἐκ τεμαχίου μαρμαρίνης πλακὸς ἀνευρεθέντος εἰς τὸ δάπεδον τοῦ Παρθενῶνος(4). Ἡ πόλις ἐξέλιπεν ἐνωρὶς μὴ ἀναφερομένη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων. Ἡ θέσις αὐτῆς δὲν εἶναι ἀκριβῶς προσδιορισμένη, πάντως εὑρίσκετο παρὰ τὴν σημερινὴν Ἀλεξανδρούπολιν καὶ δυτικῶς αὐτῆς. Εἰς τοὺς χάρτας 1)200.000 ἔκδ. 1920 ἀναγράφεται ἡ θέσις αὐτῆς περὶ τὰ 3 χιλμ. ἀνατολικῶς τῆς Μάκρης.

27) Ἡ ρ α ῖ ο ν τ ε ῖ χ ο ς. Ἀρχαιοτάτη πόλις ἐπὶ τῆς Θρακικῆς παραλίας, ἀποικία τῶν Σαμίων κατὰ μαρτυρίαν Διονυσίου τοῦ Χαλκιδέως ἐν πέμπτῳ περὶ κτήσεων βιβλίῳ, διασωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἁρποκρατίωνος(5). Ἱδρύθη πιθανῶς τὸ 603 π.Χ. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους(6) εἰς τὸν Γ' Ὀλυνθιακόν, ὁπότε, λόγῳ τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ θέσεως ἐπολιορκεῖτο ἀπὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Φιλίππου τοῦ Β' οἱ κάτοικοι αὐτοῦ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν συμμάχων αὐτῶν Ἀθηναίων, οὗτοι καίτοι ἐψήφισαν τὴν ἀποστολὴν 40 πλοίων καὶ 60 ταλάντων τὸ ἔτος 349 π.Χ. ἐπὶ ἄρχοντος Καλλιμάχου, ἀπέστειλαν τὸν Χαρίδημον μόνον μὲ 10 πλοῖα κενὰ πληρωμάτων (μαχητῶν) καὶ 5 ἀργυρᾶ τάλαντα. Ἡ θέσις αὐτοῦ προσδιορίζεται μεταξὺ Περίνθου (Ἡρακλείας) καὶ Βισάνθης (Ραιδεστοῦ).

28) Ἴ σ μ α ρ ο ς — Μ α ρ ώ ν ε ι α. Ἡ πόλις Ἴσμαρος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τῶν Κικόνων, εἰς τὴν νότιον Θράκην καὶ παρὰ τὴν λίμνην Ἰσμαρίδα. Ὡς πόλις Ἴσμαρος ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου(7) τὴν ὁ-

---

1) Ἀ π ο λ λ ώ ν ι ο ς ὁ Ρ ό δ ι ο ς. Ἀργοναυτικά. Α' 28—30. «Φηγοὶ δ' ἀγριάδες κείνης ἔτι σήματα μολπῆς - ἀκτῆς Θρηϊκίης Ζώνης ἔπι τηλεθόωσαι».

2) Ν ι κ ά ν δ ρ ο υ. Θ η ρ α ϊ κ ά. V. 461-462. «Ἕβρος, ἵνα Ζωναῖα τε ὄρη, χιόνεσσι φάληρα».

3) POMPONII MELAE. Β. σελ. 8 καὶ Β. σελ. 28.

4) Βλέπε Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον 1888. σελ. 115, ἔνθα σημειοῦται καὶ «Ζώνη παρὰ Σέρρειον».

5) Ἁ ρ π ο κ ρ α τ ί ω ν. εἰς λέξιν. «Ἡραῖον τεῖχος».

6) Δ η μ ο σ θ έ ν η ς Ὀ λ υ ν θ ι α κ ὸ ς Γ.4. «Μέμνησθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτ' ἀπηγγέλθη Φίλιππος ὑμῖν ἐν Θράκῃ τρίτον ἢ τέταρτον ἔτος τουτὶ Ἡραῖον τεῖχος πολιορκῶν».

7) Ὁ μ ή ρ ο υ Ὀ δ ύ σ σ ε ι α. Ι. 39. «Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν Ἰσμάρῳ. ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς...» — Ὁ ἴδιος.Ι.196. «ἀτὰρ αἴγεον ἀσκὸν ἔχον μέλανος οἴνοιο - ἡδέος, ὅν μοι ἔδωκε Μάρων, Εὐάνθεος υἱός, ἱερεὺς Ἀπόλλωνος, ὃς Ἴσμαρον ἀμφιβεβήκηει, οὕνεκά μιν σὺν παιδὶ περισχόμεθ' ἠδὲ

ποίαν κατέλαβε καὶ ἐλεηλάτησεν ὁ 'Οδυσσεύς, ὅταν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας οἱ ἄνεμοι τὸν ἔρριψαν μετὰ τῶν συντρόφων του εἰς τὴν παραλίαν τῆς Θράκης. 'Επίσης περαιτέρω ὁ "Ομηρος ἀναφέρει τὸν Μάρωνα ἱερέα τοῦ 'Απόλλωνος, τὸν ὁποῖον ἔσωσε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς γυναικὸς ὁ 'Οδυσσεύς, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, καὶ ὁ ὁποῖος τοῦ ἐδώρησεν ἑπτὰ τάλαντα χρυσοῦ, ἀργυροῦν κρατῆρα καὶ δώδεκα ἀμφορεῖς ἀκράτου γλυκέος οἴνου, μέρος τοῦ ὁποίου ἐχρησιμοποίησε διὰ νὰ μεθύσῃ τὸν περίφημον κύκλωπα Πολύφημον. Φαίνεται ὅτι ἡ πόλις "Ισμαρος ἐξέλιπεν ἐνωρίς, διότι δὲν ἀναφέρεται οὔτε ὑπὸ τοῦ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (6ος π.Χ. αἰὼν) οὔτε ὑπὸ τοῦ μεταγενεστέρου αὐτοῦ Σκύμνου τοῦ Χίου(¹) ὁ ὁποῖος ἀναφέρει τὴν Μαρώνειαν, τὴν ὁποίαν, ὡς γράφει, κατῴκουν πρότερον οἱ κάτοικοι τῆς 'Ισμάρου, καὶ ὅτι αὕτη κατόπιν ἀπετέλεσεν ἀποικίαν τῆς Χίου. 'Ο Στράβων(²) ἀναφέρει τὴν Μαρώνειαν μετὰ τὴν Βιστωνίδα λίμνην καὶ τότε 'Ισμάραν καλουμένην πλησίον τῆς Μαρωνείας. 'Ο 'Ηρόδοτος(³) περιγράφων τὴν πορείαν τοῦ Ξέρξου μετὰ τὴν παρὰ τὸν Δορίσκον ἐπιθεώρησιν καὶ καταμέτρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, γράφει ὅτι μετὰ τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν Σαμοθράκην φρούρια (πόλεις), ἤτοι τὴν Σάλην, Ζώνην, Δρῦν, Μεσημβρίαν τὴν δυτικωτέραν ὅλων, ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς παραλίας ἡ πόλις Στρύμη ἀποικία τῶν Θασίων, μεταξὺ δὲ Μεσημβρίας καὶ Στρύμης ἔρρεεν ὁ ποταμὸς Λίσσος, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ νῦν χείμαρρος Γιαλὶ Δερέ. Μετὰ τὴν Στρύμην ὁ Ξέρξης διῆλθεν διὰ τῶν ἑξῆς κατὰ σειρὰν πόλεων Μαρωνείας, Δικαίας, καὶ 'Αβδήρων. Περαιτέρω δὲ ὁ 'Ηρόδοτος ἐπεξηγεῖ, ὥστε νὰ μὴ ἀφίνῃ καμμίαν ἀμφιβολίαν, «ταύτας τε παρεξήϊε καὶ κατὰ ταύτας λίμνας όνο-

γυναικὶ—ἀζόμενοι· ᾤκει γὰρ ἐν ἄλσεϊ δενδρήεντι—Φοίβου 'Απόλλωνος. 'Ο δέ μοι πόρεν ἀγλαὰ δῶρα·—χρυσοῦ μέν μοι δῶκ' εὐεργέος ἑπτὰ τάλαντα,—δῶκε δέ μοι κρατῆρα πανάργυρον, αὐτὰρ ἔπειτα—οἶνον ἐν ἀμφορεῦσι δυόδεκα πᾶσιν ἀφύσσας—ἡδύν, ἀκηράσιον, θεῖον ποτόν·...»

1) Σκύμνος ὁ Χῖος. στ. 674. «...προμήκης ἐστὶ λίμνη Βιστωνίς. Εἶτεν Μαρώνει' οὗ κατοικῆσαι τὸ πρὶν τοὺς Κίκονας ἱστοροῦσι τοὺς ἐν 'Ισμάρῳ. Αὕτη δὲ Χίων ἐγένεθ' ὕστερον κτίσις».

2) Στράβων. Ζ. 331. 47. «"Οτι μετὰ τὸν Νέστον ποταμὸν πρὸς ἀνατολὰς "Αβδηρα πόλις... εἶτα Δίκαια πόλις πλησίον, ἧς ὑπέρκειται λίμνη μεγάλη, ἡ Βιστωνίς· εἶτα πόλις Μαρώνεια». — 'Ο ἴδιος. Ζ. 331. 44. «Μετὰ δὲ τὴν ἀνὰ μέσον λίμνην Ξάνθεια, Μαρώνεια καὶ "Ισμαρος, αἱ τῶν Κικόνων πόλεις· καλεῖται δὲ νῦν 'Ισμάρα πλησίον τῆς Μαρωνείας· πλησίον δὲ καὶ ἡ 'Ισμαρὶς ἐξίησι λίμνη».

3) 'Ηρόδοτος Ζ. 108. «Παραμείβετο δὲ πορευόμενος ἐκ Δορίσκου πρῶτα μὲν τὰ Σαμοθρηΐκια τείχη, τῶν ἐσχάτη πεπόλισται πρὸς ἑσπέρην πόλις τῇ οὔνομά ἐστι Μεσημβρίη. "Εχεται δὲ ταύτης Θασίων πόλις Στρύμη, διὰ δὲ σφέων τοῦ μέσου Λίσσος ποταμὸς διαρρέει... Διαβὰς δὲ τοῦ Λίσσου ποταμοῦ τὸ ῥέεθρον ἀπεξηραμένον πόλιας 'Ελληνίδας τάσδε παραμείβετο, Μαρώνειαν, Δίκαιαν, "Αβδηρα. Ταύτας τε δὴ παρεξήϊε καὶ κατὰ ταύτας λίμνας ὀνομαστὰς τάσδε, Μαρωνείης μὲν μεταξὺ καὶ Στρύμης κειμένην 'Ισμαρίδα, κατὰ δὲ Δικαίαν Βιστωνίδα».

μαστὰς τάσδε, Μαρωνείας μὲν μεταξὺ καὶ Στρύμης κειμένην Ἰσμαρίδα, κατὰ δὲ Δίκαιαν Βιστωνίδα».

Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (95—180 μ.Χ.) εἰς τὴν ἀνάβασιν Ἀλεξάνδρου[1], ἐκεῖθεν, δηλαδὴ διὰ Μαρωνείας, διῆλθεν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν πρὸς Ἀσίαν ἐκστρατείαν, καὶ ἀποκαλεῖται ὑπ' αὐτοῦ πόλις Ἑλληνίς. Ἡ Μαρώνεια ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν συμμαχίδων πόλεων τῶν Ἀθηναίων τῶν ἐκτιουσῶν φόρον εἰς αὐτοὺς μετὰ τὰ Περσικά. Ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἀπέσπασεν βραδύτερον τὴν Μαρώνειαν ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Φίλιππος ὁ Β' καὶ παρέμεινεν ἔκτοτε ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς διαδόχους αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς βασιλείας Πτολεμαίου τοῦ Γ' τοῦ Εὐεργέτου (247—222 π.Χ.) αἱ περὶ τὴν Λυσιμάχειαν, Αἶνον καὶ Μαρώνειαν πόλεις τῆς Θράκης ὑπήχθησαν ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου, μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε' (221—178) ὁπότε ὑπήχθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας. Ἀπὸ τοῦ Φιλίππου ἀφῃρέθησαν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μετὰ τὴν παρὰ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς ἧτταν του, καὶ παρέμειναν ἐλεύθεραι, παρὰ τὸ ὅτι οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ὑποσχεθῇ ταύτας καὶ δὴ τὴν Αἶνον καὶ τὴν Μαρώνειαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου Ἄτταλον, φίλον καὶ σύμμαχον αὐτῶν. Ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως ὑπάρχει σύγχυσις, ἴσως ἀδικαιολόγητος κατόπιν τῶν ὅσων γράφει ὁ Ἡρόδοτος. Ὁ Ἡρόδοτος ρητῶς ἀναφέρει ὅτι μεταξὺ τῆς Στρύμης καὶ τῆς Μαρωνείας ὑπῆρχεν ἡ λίμνη Ἰσμαρίς, ἡ σημερινὴ λίμνη Ἀνακία (Ἀνὰ γκιόλ) εἰς τὴν ὁποίαν χύνεται ὁ δυτικῶς τῆς Κομοτινῆς ρέων ποταμὸς Μπόσπος (Ἀκμὰρ Ρ), ὡς καὶ ὁ διὰ μέσου τῆς πόλεως Κομοτινῆς διαρρέων Μπουκλουντζᾶς Ρ. (Βλέπε χάρτης 1/200.000 ἔκδ. 1950 καὶ 1/100.000). Ἡ λίμνη Ἀνακία μετωνομάσθη ἐκ τοῦ παρ' αὐτὴν χωρίου Μητρικοῦ (Ἀνάκιον) εἰς Μητρικοῦ. Ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο ποταμῶν τῶν ἐκβαλλόντων εἰς τὴν λίμνην ἀντικατέστησαν τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα αὐτῶν Ἴσμαρος ἢ Σχοῖνος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας Μαρωνείας εὑρίσκετο δυτικῶς τῆς λίμνης Ἰσμαρίδος (Ἀνακίας ἢ Μητρικοῦ) καὶ μεταξὺ τῶν δύο λιμνῶν Ἰσμαρίδος καὶ Βιστωνίδος, καὶ ὄχι νοτίως τῆς νῦν Μαρωνείας, ἔνθα εἰς παλαιοτέρους χάρτας (1/200.000 ἔκδ. 1920) σημειοῦται ἡ πόλις Στρύμη ἀποικία τῶν Θασίων (βλέπε περαιτέρω). Ὁ ἴδιος ὡς ἀνωτέρω χάρτης σημειώνει τὴν ἀρχαίαν πόλιν Μαρώνειαν νοτίως τῆς λίμνης Ἰσμαρίδος καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν. Ὁ Σκύμνος ὁ Χῖος ἀναφέρει ὅτι τὴν Μαρώνειαν κατώκισαν οἱ πρώην κάτοικοι τῆς Ἰσμάρου. Ἡ Μαρώνεια ἀναφέρεται ὡς σημαντικὴ πόλις καὶ κατὰ τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα, ὑπὸ τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου[2], κατὰ δὲ τὸν 6ον αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς

1) Ἀρριανοῦ. Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου. Α. ΙΙ. 4. «Διαβὰς δὲ τὸν Στρυμόνα παρήμειβε τὸ Πάγγαιον ὄρος τὴν ὡς ἐπὶ Ἄβδηρα καὶ Μαρώνειαν πόλεις Ἑλληνίδας ἐπὶ θαλάσσῃ ᾠκισμένας».

2) AMMIANI MARCELLINI. RERUM GESTARUM XXVII. 1).12.

τὸν Συνέκδημον ὡς μία τῶν σημαντικῶν 7 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης. Ἐκ τῆς Μαρωνείας κατήγετο ἡ γνωστὴ φιλόσοφος καὶ συγγραφεὺς Ἱππαρχία (328 π.Χ.), ἡ ὁποία καίτοι κατήγετο ἐξ ἐγκρίτου καὶ πλουσίας οἰκογενείας, ἐρωτεύθη καὶ συνεζεύχθη τὸν πτωχὸν καὶ ἀσχημότατον Θηβαῖον κυνικὸν φιλόσοφον Κράτητα παρὰ τὴν θέλησιν τῶν γονέων αὐτῆς. Ἐκ τῆς πόλεως ταύτης κατήγετο καὶ ὁ ποιητὴς Σωτάδης, τοῦ ὁποίου τὰ ποιήματα δὲν διεκρίνοντο ἐπὶ σεμνότητι, ἐφονεύθη δὲ οὗτος ἐντολῇ τοῦ Πτολεμαίου, τὸν ὁποῖον ἤλεγξε δηκτικώτατα, διαμένων τότε εἰς Ἀντιόχειαν, διὰ τὸν μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ἀρσινόης γάμον([1]).

29) Καρτερά. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῶν Κικόνων, πρωτεύουσα τοῦ μυθικοῦ βασιλέως Διομήδους. Ὁ Στράβων([2]) περὶ αὐτοῦ γράφει: «Δείκνυται δὲ καὶ τὸ βασίλειον Διομήδους ἀπὸ συμβεβηκότος καλούμενον Καρτερὰ κώμη διὰ τὴν ἐρυμνότητα». Ἡ θέσις αὐτῆς κατὰ τὸν Στ. Κυριακίδην εὑρίσκετο ἐπάνω ἀπὸ τὴν λίμνην Βιστωνίδα ὅπου σώζονται ἐρείπια ἀρχαίου φρουρίου (βλέπε χάρτην 1/200.000) ἢ τοὐλάχιστον περὶ αὐτὰ ἔνθα τύμβος προϊστορικὸς καλούμενος Μὰλ - τεπέ([3]).

30) Καστραβάρζα. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης εἰς τὴν χώραν τῶν Ὀδρυσῶν. Ταυτίζεται μὲ τὴν SUBZUPARA τοῦ Ὁδοιπορικοῦ, κειμένη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φιλιππουπόλεως — Ἀδριανουπόλεως, καὶ ἀριστερὰ τοῦ Ἕβρου. Καλεῖται καὶ Καστόζορβα ἢ CASTRA RUBRA, ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (περὶ κτισμάτων IV. II) ὡς ἀνακαινισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄ φρούριον. Ταυτίζεται μὲ τὸ νῦν χωρίον GLAVAN.

31) Κουμουντζινὰ — Γκιουμουρτζινὰ — Κομοτινή. Πόλις ὀχυρὰ τῆς Θράκης, μᾶλλον τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Εἰς τὸ μόλις μέχρι πρό τινος σωζόμενον τεῖχος αὐτῆς ἀνεγινώσκετο ἐπιγραφὴ «Θεοδοσίου κτίσμα». Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Γρηγορᾶ (Β. 705) ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ ὡς Κουμουντζινά([4]). Ὁ περιηγηθεὶς τὴν Θράκην τὸ 1433 σύμβουλος τοῦ Δουκὸς τῆς Βουργουνδίας BERTRANDON ὀνομάζει τὴν πόλιν CAUMUSSIN καὶ ἀναφέρει ὅτι περιεβάλλετο ὑπὸ ἰσχυροῦ τείχους([5]). Ὁ

1) Ἀθηναίου. Δειπνοσοφισταί. XIV. 13. Ἔσκωψε ὁ Σωτάδης τὸν Πτολεμαῖον διὰ τοῦ ἑξῆς βωμολοχικοῦ στίχου: «Εἰς οὐχ ὁσίην τρυμαλίαν τὸ κέντρον ὠθεῖ.» Περὶ δὲ τῆς θανατώσεως τοῦ Σωτάδη γράφει: «Πάτροκλος οὖν ὁ τοῦ Πτολεμαίου στρατηγὸς ἐν Καύνῳ τῇ νήσῳ λαβὼν αὐτὸν καὶ εἰς μολυβοῦν κεραμίδα ἐμβαλὼν καὶ ἀγαγὼν εἰς τὸ πέλαγος κατεπόντισεν».

2) Στράβων. Ζ. 131, 44.

3) Βλέπε. Ἡμερολόγιον Μεγ. Ἑλλάδος 1931. σελ. 204.

4) Καντακουζηνός. Ἱστορία. III. 70. σελ. 428. ἔκδ. Βόννης. «Βασιλεῖ δὲ τῷ Καντακουζηνῷ ἐν Κουμουντζηνοῖς τὴν ἐπάνοδον τῆς στρατιᾶς...» καὶ περαιτέρω: «Βασιλεὺς μὲν οὖν τοὺς περὶ αὐτὸν συναγαγὼν ἐβάδιζεν εὐτάκτως διὰ Μεσσήνης τὴν ἄγουσαν εἰς Κουμουντζηνά...» (Μεσσήνη ἐνταῦθα ἐννοεῖται ἡ Μοσσυνούπολις».

5) Βλέπε Θρακικά. 1928. σελ. 120—121.

Καπουκῖνος ROBERT DE DREUX ἐπισκεφθεὶς τὴν Θράκην τὸ 1666 ὀνομάζει αὐτὴν Γκιουμουτζίνα (KYMARGINA). Τέλος ὁ Γάλλος περιηγητὴς καὶ φυσιοδίφης PIERRE BELIN (1517—1564) ὀνομάζει αὐτὴν COMMERCIN. Τὴν θέσιν αὐτῆς κατέχει σήμερον ἡ πρωτεύουσα τῆς Δυτικῆς Θράκης Κομοτινή.

32) Κύψελα — Ὕψαλα. Ἀρχαία καὶ ὀχυρὰ μεσόγειος πόλις τῆς Θράκης, κειμένη ὀλίγον νοτίως τῆς συμβολῆς τοῦ ποταμοῦ Ἐργίνου εἰς τὸν Ἕβρον. Εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Στράβωνα (Ζ. 322.4) ἦτο «βεβηματισμένη κατὰ μίλιον καὶ κατεστηλωμένη μέχρι Κυψέλων καὶ Ἕβρου ποταμοῦ». Ἐκτίσθη κατά τινα παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Κυψέλου, υἱοῦ τοῦ Ἰξίονος(1). Ἡ θέσις τῆς πόλεως προσδιορίζεται εἰς τὴν νῦν τοῦ χωρίου Ὕψαλα, κειμένου παρὰ τὸν ποταμὸν Ἕβρον καὶ ἀνατολικῶς αὐτοῦ. Ὅταν βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν ἦτο ὁ Εὐρυτέλμης κατὰ τὸ 386 π.Χ., τὰ Κύψελα ἀπετέλεσαν τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ, ἀργότερον δὲ μίαν τῶν κυριωτέρων πόλεων αὐτῶν. Τὰ Κύψελα δὲν ἀναφέρονται κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Φιλίππου τοῦ Β΄ καὶ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γαλατῶν. Τὸ 261 π.Χ. ἀναφέρεται πολιορκία τούτων ὑπὸ τοῦ Σελευκίδου Ἀντιόχου Β΄(2). Τὸ 200 π.Χ. τὰ Κύψελα περιῆλθον εἰς τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων Φίλιππον τὸν Ε΄ καὶ ἀπὸ τούτου εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἐπὶ Κότυος τοῦ Α΄ (381—351 π.Χ.) ἀναφέρεται ὅτι εἰς τὰ Κύψελα ἐλειτούργησεν νομισματοκοπεῖον τῶν Ὀδρυσῶν(3). Ὁ Πομπώνιος Μέλας(4) ὀνομάζει τὴν πόλιν περιφανῆ. Εἰς τὸ Ἱεροσολυμητικὸν(5) κατὰ τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα ἀναφέρεται ἡ πόλις ὡς στρατιωτικὸς σταθμός, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος Λατίνου συγγραφέως, ἀναφέροντος τὰς πλέον σημαντικὰς πόλεις τῆς Θράκης, δὲν ἀναφέρονται τὰ Κύψελα, σημεῖον ὅτι ἡ πόλις εὑρίσκετο ἐν παρακμῇ. Ὑπὸ τοῦ Τίτου Λιβίου, Πλινίου, Πτολεμαίου Κλαυδίου, καὶ Πολυαίνου(6) ἀναφέρεται ὡς ἰσχυρῶς ὠχυρωμένη πόλις. Ὁ Ἀππια-

---

1) Ἀπολλόδωρος. 1. 8. 2. 4. «Τὸ ὄνομα Ἰξίων ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου, ὡς ὄνομα τοῦ Ἰξίονος, υἱοῦ τοῦ Πειριθόου ἐκ Λαρίσσης, ἑνὸς ἐκ τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὸ κυνήγιον κατὰ τοῦ κάπρου τῆς Καλυδῶνος.

2) Πολύαινος. Στρατηγήματα. IV. 16. «Ἀντίοχος (Ἀντιόχου) ἐπολιόρκει Κύψελα, Θρᾶτταν πόλιν ,ἔχων σὺν αὐτῷ Θρακῶν εὐπατρίδας πολλοὺς ὧν ἡγοῦντο Τίρις καὶ Δρομιχαίτης. Τούτους κοσμήσας στρεπτοῖς χρυσοῖς καὶ ὅπλοις ἀργυροασπίστοις, προῆλθεν ἐπὶ τὴν μάχην. Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν Κυψέλων, ἰδόντες τοὺς ὁμοφύλους καὶ ὁμογλώσσους, πολλῷ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ κεκοσμημένους, μακαρίσαντες αὐτοὺς τῆς μετ' Ἀντιόχου στρατείας, τὰ ὅπλα καταβαλόντες προσέθεντο καὶ ἦσαν ἀντὶ πολεμίων σύμμαχοι».

3) Βλέπε B. C. H. 20. σελ. 478.

4) POMPONII MELAE. DE SITA ORBIS. B. 11. 6. «.... INGENS ALIQUANTO CYPSELA.

5) ITINERARIUM HIEROSOLYM. σελ. 602.

6) TITUS LIVIUS. XXXI. 16. «DEINCEPS ALIA CAΣTELLA, CYPSELA,

νὸς[1] ἀναφέρει τὴν πόλιν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν πολέμων τοῦ Σύλλα κατὰ τοῦ Μιθριδάτου (84 π.Χ.). Ἡ περαιτέρω ἱστορία τῶν Κυψέλων εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν τοιαύτην τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἀνεκαινίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ κατὰ τὸν Προκόπιον. Δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον, ἀλλὰ βραδύτερον.

33) Μένδη. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θράκης, κειμένη βορείως τῆς πόλεως Αἴνου. Ὑπῆρξεν ἀποικία τῶν Ἰώνων, ὡς ἀναφέρει ὁ Παυσανίας[2]. Εἶναι ἄγνωστος ἡ θέσις αὐτῆς.

34) Μυρτηνὸν — Μυριόφυτον. Ἀρχαία πολίχνη τῆς Θράκης, ἡ ὁποία λόγῳ ἴσως τῆς στρατηγικῆς αὐτῆς θέσεως κατελήφθη τὸ 346 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Β΄, ὡς ἀναφέρει ὁ Δημοσθένης[3]. Ἡ θέσις αὐτῆς, ἐξ ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης ἐπὶ τόπου, καὶ ἀναφερούσης τὸ ὄνομα αὐτῆς, φαίνεται νὰ ταυτίζεται μὲ τὴν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Προποντίδος, μεταξὺ Χώρας καὶ Περιστάσεως, πολίχνης Μυριοφύτου (Μιρεφτέ), τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀναφέρεται πολλάκις κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Ὑπέστη πολλάκις ἐπιδρομὰς καὶ καταστροφὰς ὑπὸ τῶν διαφόρων βαρβάρων καὶ Βουλγάρων.

35) Μαξιμιανούπολις — Μοσυνούπολις — Μεσσήνη. Ἡ πόλις αὕτη τῆς δυτικῆς Θράκης, φαίνεται ὅτι ἐκτίσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Μαξιμιανοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ ἔφερε τὸ ὄνομα κατ' ἀρχάς. Μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα[4] καὶ βραδύτερον τὸν 6ον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον, ὡς μία τῶν 7 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης[5] καὶ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Πε-

---

ET DORISCON ET SESHEUM...». — PLINII. 18. «OPPIDUM CYPSELA...» — Πτολεμαῖος Κλαύδιος. Γεωγραφικά. III. 1α. 13. — Πολύαινος ὡς ἀνωτέρω.

1) Ἀππιανός. Μιθριδατικοὶ πόλεμοι. Τόμ. II, LVI. σελ. 140. ἔκδ. Λειψίας. «Ὧδε δὲ εἰπὼν (ὁ Σύλλας), ἤλαυνεν ἐπὶ Κύψελα διὰ Θράκης..... Σύλλας μὲν οὖν ἀπὸ Κυψέλων, καὶ Μιθριδάτης ἐκ Περγάμου συνήεσαν αὖθις εἰς λόγους...»

2) Παυσανίας V. XXVII. 8. «Τῶν δὲ ἐν Θράκῃ Μενδαίων τὸ ἀνάθημα (εἰς Ὀλυμπίαν) ἐγγύτατα... καὶ κεῖται μὲν παρὰ τὸν Ἠλεῖον Ἀναυχίδαν, ἔχει δὲ ἀλτῆρας ἀρχαίους. Ἐλεγεῖον δὲ ἐπ' αὐτὸ γεγραμμένον ἐστὶν ἐπὶ τοῦ μηροῦ· Ζηνὶ θεῶν βασιλεῖ ἀκροθίνιον ἐνθάδ' ἔθηκεν — Μενδαῖοι, Σίπτην χερσὶ βιασμένοι. — Τὸ μὲν δὴ Θρᾴκιόν τι εἶναι τεῖχος καὶ πόλις ἔοικεν, ἡ Σίπτη, Μενδαίοις δὲ αὐτοῖς γένος τε Ἑλληνικὸν καὶ ἀπὸ Ἰωνίας ἐστίν, οἰκοῦσι δὲ ἀπὸ θαλάσσης ἄνω τῆς πρὸς Αἴνῳ πόλει».

3) Δημοσθένης. Περὶ στεφάνου. 27. (234). «... ταῦτα τὰ χωρία ἃ νῦν οὗτος διέσυρε, τὸ Σέρρειον καὶ τὸ Μυρτηνὸν καὶ τὴν Ἐργίσκην...»

4) AMMIANI MARCELLINI. XXVII. IV. 12. «RODOPA HUIC ADNEXA MAXIMIANOPOLIN HABET...»

5) Ἱεροκλέους Συνέκδημος. «Ἐπαρχία Ροδόπης ὑπὸ ἡγεμόν α, πόλεις ζ΄ Αἶνος, Μαξιμιανούπολις, Τραϊανούπολις, Μαρώνεια, Τόπειρος, νῦν Ρούσειον, Νικόπολις, Κερεόπυργος».

ρὶ κτισμάτων. IV. II. 10) τῆς αὐτῆς περιόδου, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α΄ (1). Βραδύτερον ὅμως τὸ ὄνομα τῆς Μαξιμιανουπόλεως ἐξαφανίζεται καὶ ἀντ' αὐτῆς ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Μοσυνούπολις, ὡς ὄνομα πόλεως καὶ στρατοπέδου ἐκπαιδεύσεως καὶ συγκεντρώσεως τῆς αὐτοκρατορίας(2). Τινὲς ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ Μοσυνούπολις συμπίπτει μὲ τὴν νῦν πόλιν Κομοτινήν, τὰ Βυζαντινὰ Κουμουντζινά. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, διότι ὁ Βασιλεὺς Ἰωάννης Καντακουζηνὸς(3) ἀναφέρει κεχωρισμένως τὰ Κουμουντζινὰ καὶ τὴν Μεσσήνην (Μοσυνούπολιν) κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πολέμου αὐτοῦ πρὸς τὸν Βούλγαρον ληστὴν Μομτζίλον. Ἡ θέσις αὐτῆς, ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἱστορουμένων προσδιορίζεται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ τὸ νῦν Πόρτο Λάγο ὅπου ἐγγὺς αὐτοῦ εὑρίσκετο τὸ φρούριον — πόλις Περιθεώριον πρὸς Κουμουντζινὰ (Κομοτινή). Καὶ μᾶλλον εὑρίσκεται περὶ τὸ 8ον χιλιόμετρον ΝΔ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Κομοτινῆς ἔνθα τὸ χωρίον Μεσσούνη (Κὶρ Σαρτζά. χάρτης 1/100.000) καὶ Σάριτζα — Μεσσίνα (χάρτης 1/200.000 φύλλον Ξάνθης).

36) Μ ε σ η μ β ρ ί α. Μικρὰ ἀρχαία πόλις εἰς τὴν χώραν τῶν Κικόνων ἐπὶ τῆς παραλίας, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἡρόδοτον(4), ἦτο ἀπέναντι τῆς Σαμοθράκης καὶ τελευταία πρὸς δυσμὰς τῶν εἰς αὐτὴν ὑπαγομένων πόλεων ἐπὶ τῆς ἠπείρου (Σάλη, Ζώνη, Δρῦς, Σέρρειον τεῖχος, Μεσημβρία), τὰς ὁποίας ὁ Ἡρόδοτος ἀποκαλεῖ «Σαμοθρηΐκια τείχη». Φαίνεται ὅτι ἐξέλιπεν ἐνωρὶς διότι δὲν ἀναφέρεται βραδύτερον. Ἡ θέσις αὐτῆς προσδιορίζεται περὶ τὰ 12 χιλιόμετρα δυτικῶς τῆς νῦν Μάκρης καὶ παρὰ τὸν χείμαρρον Σαβλὶ Δερὲ (βλέπε χάρτην 1/200.000 ἔκδ. 1920 φ. Ξάνθης).

37) Μ έ τ ρ α ι — Τ σ α τ ά λ τ ζ α. Κωμόπολις τῆς ἀνατολικῆς Θράκης κειμένη περὶ τὰ 9 χιλμ. ΒΔ τῆς λίμνης Μπουγιοὺκ Τσεκμετζὲ καὶ παρὰ τὸν δεξιὸν κλάδον τοῦ Μέλανος ποταμοῦ, ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν ὑψηλοῦ τινος λόφου. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (περὶ κτισμάτων

1) Π ρ ο κ ό π ι ο ς. Π ε ρ ὶ κ τ ι σ μ ά τ ω ν. IV. 11. 10. «Τὰ τείχη αὐτῆς», τὰ ἐν προβόλαις σαθρὰ γεγονότα» ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α΄.

2) Γ. Κ ε δ ρ η ν ό ς. 11. σελ. 452. ἔκδ. Βόννης. «...καὶ πολλὰ τῶν ἐν Τριαδίτζῃ φρουρίων καταστρεψάμενος ἐπανῆλθεν εἰς Μοσυνούπολιν (ὁ Βασίλειος Β΄ ὁ Βουλγαροκτόνος). — Ι. Ζωναρᾶς. XVIII. 8. σελ. 118. ἔκδ. Λειψίας. «Εἶτα ὁ βασιλεὺς (Βασίλειος ὁ Β΄) ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Βουλγάρων, καὶ τῶν ἐν Σαρδικῇ φρουρίων καταστρεψάμενος ἔνια ἐπανῆλθεν εἰς Μοσυνούπολιν...»

3) Ι. Κ α ν τ α κ ο υ ζ η ν ό ς. III. 70. σελ. 428. ἔκδ. Βόννης. «...καὶ προῆλθεν ἄχρι πόλεως Μεσσήνης παλαιᾶς ἐκ πολλῶν ἐτῶν κατεσκαμμένης (δηλαδὴ ἡ Μοσυνούπολις ἦτο τὸ ἔτος 1343 ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν κατεσκαμμένη)... Ἦν γὰρ ὀλίγον ἐν ᾧ διεῖχε Περιθεώριον Μεσσήνης. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοὺς περὶ αὐτὸν συναγαγὼν ἐβάδιζεν εὐτάκτως διὰ Μεσσήνης τὴν ἄγουσαν εἰς Κουμουντζηνά».

4) Ἡ ρ ό δ ο τ ο ς. Ζ. 108. «Παραμείβετο δὲ (ὁ Ξέρξης) πορευόμενος ἐκ Δορίσκου πρῶτα μὲν τὰ Σαμοθρηΐκια τείχη τῶν ἐσχάτη πεπόλισται πρὸς ἑσπέρης πόλις τῇ οὔνομά ἐστι Μεσημβρίη».

IV. 19) ἀναφερομένη Ἐπισκοπεία, ἡ ὁποία οὖσα πρότερον ἀτείχιστος, περιτειχίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Α΄ (6ος αἰὼν μ.Χ.). Ἡ πόλις κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1371 ἐπὶ Σουλτάνου Μουρὰτ τοῦ Α΄. Ἤδη ὀνομάζεται Τσατάλτζα καὶ ἐξ αὐτῆς διέρχεται ἡ τελευταία πρὸ τῆς Κων)πόλεως ὠχυρωμένη τοποθεσία τῶν Τούρκων, πρὸ τῆς ὁποίας ἐκρατήθησαν οἱ Βούλγαροι κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912—1913, παρὰ τὰς προσπαθείας πρὸς διάσπασιν αὐτῆς καὶ τὰς μεγάλας αὐτῶν θυσίας. Ἡ δυνάμει τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν καθορισθεῖσα Ἑλληνοτουρκικὴ μεθόριος διήρχετο μόλις 6 χιλιόμετρα δυτικῶς ταύτης.

38) Νίκη — Μικρὰ Νίκαια — Νικίτσα — Οὐστοδιζός — Τζοΐδης. Πόλις τῆς ἀνατολικῆς Θράκης, κειμένη μεταξὺ Ἀδριανουπόλεως καὶ Βεργούλης (Ἀρκαδιουπόλεως — Λουλὲ Μπουργκάς), ἐπὶ τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς λεωφόρου Ἀδριανουπόλεως — Κων)πόλεως, ἐπί τινος τῶν παραποτάμων τοῦ Ἐργίνου. Ὠνομάσθη Νίκη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κων)νου εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του κατὰ τοῦ Λικινίου (3η Ἰουλίου 323 μ.Χ.), ἀργότερον δὲ μετωνομάσθη εἰς Μικρὰν Νίκαιαν, πρὸς διάκρισιν τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Νικαίας ἔνθα συνῆλθεν ἡ Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, καὶ μετέπειτα πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων τὸ 1204 μ.Χ. Κατά τινας ἡ θέσις αὐτῆς συμπίπτει μὲ τὴν ἀρχαίαν Θρακικὴν πόλιν Οὐστοδιζόν, καὶ ὅτι αὕτη μετωνομάσθη εἰς Νίκην. Κατὰ τὸ Ὁδοιπορικὸν τοῦ Ἀντωνίνου(1) ἡ Οὐστοδιζὸς ἀπεῖχε τῆς Ἀδριανουπόλεως 18 μίλια(2) πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συμπίπτει μὲ τὴν εἰς τοὺς χάρτας 1/200.000 ἀναφερομένην πόλιν Νίκην (νῦν χωρίον Χάβζα ἢ Χάβσα) ἐπὶ τοῦ Χάσκιοϊ Δερὲ ποταμοῦ, καὶ ὄχι μὲ τὸ νῦν χωρίον Κούλελι κείμενον ΝΑ τοῦ ἄνω ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 13.000 μ. τούτου περίπου, ἐπὶ τοῦ Μπὲστ Δερὲ ἢ Σοὺδ Δερέ, παραποτάμων τοῦ Ἐργίνου ποταμοῦ, ὡς ὑποστηρίζουν ἄλλοι. Εἰς τεμάχιον τοῦ Ἱλαρίου ἀναφέρεται ὅτι ἡ Νίκαια ἡ ἐν Θράκῃ ὠνομάζετο πρότερον Οὐστοδιζός. Τοῦτο πιθανολογεῖται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἔκτοτε, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος μ.Χ. ἐμφανίζεται ἡ Νίκαια καὶ ἐξαφανίζεται ἡ Οὐστοδιζός, ὑπὸ τὴν γραφὴν αὐτήν. Καὶ εἰς τὴν χάρταν τοῦ Ρήγα Φεραίου εἰς τὴν θέσιν τῆς νῦν Χάβσας (Χάψιας) ἀναγράφεται ἡ πόλις Ἠστόδιζον (παραφθορὰ τοῦ Οὐστοδιζός). Ἀλλὰ τὰ ἀνωτέρω ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν μετὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ γραφόμενα ὅτι ὑπῆρχεν Ἐπισκοπὴ τῆς Νίκης (Νικαίας), ἀλλὰ καὶ τῆς Τζοΐδου (Τζοϊδῶνος — Τζοειδὼν) ἡ ὁποία κατὰ παραφθορὰν εἶναι αὐτὴ ἡ Οὐ-

1) ITINERARIUM ANTONINI. ἐκδ. WESSELING, σελ. 322.

2) Σημείωσις. Τὸ Ρωμαϊκὸν μίλιον, περὶ τοῦ ὁποίου πρόκειται ἐνταῦθα, κατ' ἄλλους τῶν ἀρχαιολόγων ἀνήρχετο εἰς 1477,5 μ., καὶ κατ' ἄλλους εἰς 1482,5 μ. Ἐὰν λάβωμεν τὸν μέσον ὅρον ἔχομεν 1480 μ. καὶ ἑπομένως ἡ ἀπόστασις Ἀδριανουπόλεως—Οὐστοδιζοῦ ἦτο 18Χ1480=26.640 μ.

στοδιζός, ἀναφερομένη ὡς Τζοειδὼν ὑπὸ τοῦ Προκοπίου καὶ Τζοΐδης ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους, ὡς μία τῶν 5 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Αἱμιμόντου. Φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον καὶ αἱ δύο αὗται πόλεις, καὶ ἡ μὲν Οὐστοδιζὸς (Τζειδὼν — Τζοΐδης) εὑρίσκετο παρὰ τὸ νῦν χωρίον Χάβζα (Χάβσα — Χαψία) ἀπέχον τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὅσον ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ὁδοιπορικοῦ τοῦ Ἀντωνίνου, ἡ δὲ Νίκαια (Νίκη) εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ νῦν χωρίου Κουλελὶ ἤτοι 40 χιλιόμετρα ΝΑ τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Παρὰ τὴν Νίκαιαν ταύτην ἡττήθη ὑπὸ τῶν Γότθων καὶ ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς Οὐάλης τὸ 378 μ.Χ. καὶ οἱ Σκύθαι ἐπίσης ἡττήθησαν, ὡς ἀναφέρει ἡ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ εἰς τὴν Ἀλεξιάδα. Τὸ 812 μ.Χ. ἡ Νίκαια ἐδῃώθη ὑπὸ τοῦ Κρούμμου, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς μετεφέρθησαν εἰς Βουλγαρίαν.

39) Νέον Τεῖχος. Ἀρχαιοτάτη πόλις καὶ φρούριον τῆς Θράκης ἐπὶ τῆς Προποντίδος, εὑρισκομένη περὶ τὰ 10 μίλια Ν. τῆς Βισάνθης (Ραιδεστοῦ). Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος[1] καὶ συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν τριῶν πόλεων, Βισάνθης, Νέου Τείχους καὶ Γάνου, τὰς ὁποίας ὁ Σεύθης ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν ὑπέσχετο νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ξενοφῶντα ἂν ἐδέχετο νὰ παραμείνῃ πλησίον αὐτοῦ. Τὴν θέσιν αὐτῆς κατέχει τὸ νῦν χωρίον Ρούσκιοϊ ἢ Ἀγνατζίκ.

40) Νικόπολις πρὸς Νέστον. Ἡ πόλις ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ (98—117 μ.Χ.). Κατὰ τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον ὡς μία τῶν ἑπτὰ πόλεων τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης, ὑπὸ δὲ τοῦ Κων)νου τοῦ Πορφυρογεννήτου ὡς μία τῶν 32 πόλεων τοῦ Θέματος τῆς Μακεδονίας. Ἡ θέσις αὐτῆς νῦν προσδιορίζεται εἰς τὴν τοῦ Νευροκοπίου, κατόπιν εὑρεθείσης ἐπιγραφῆς ἐπὶ τόπου. Τῆς Νικοπόλεως ταύτης σῴζονται νομίσματα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων τῆς Ρώμης φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΟΥΛΠΙΑΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΠΡΟΣ ΝΕΣΤΩ.

41) Ξάνθεια — Ξάνθη. Ἡ Ξάνθεια ὑπῆρξεν ἀρχαία πόλις τῶν Κικόνων, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος[2] ὡς μία τῶν πόλεων τῶν Κικόνων. Δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Σκύλακος οὔτε τοῦ Σκύμνου τοῦ Χίου. Εἰς τοὺς χάρτας 1/200.000 ἔκδ. 1920 (φύλλον Ξάνθης) σημειοῦνται ἐρείπια ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν Ξάνθειαν, παρὰ τὸ τότε χωρίον Χαμηδιέ, παρὰ τὴν θάλασσαν. Εἰς τὸν χάρτην 1/100.000 ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ Ν. τοῦ χωρίου Ἀρωγὴ ὑψώματα παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαρηγιὰρ Μπαρὶ (φύλλον Ἄβδηρα). Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω εἶναι φανερὸν ὅτι οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ

---

1) Ξενοφῶντος Κύρου Ἀνάβασις. VII.5.8. «...καὶ τέως μὲν ἀεὶ ἐμέμνητο ὡς, ἐπειδὰν ἐπὶ θάλατταν ἀπέλθῃ, παραδώσῃ αὐτῷ Βισάνθην καὶ Γάνος καὶ Νέον Τεῖχος».

2) Στράβων. Ζ. 331. 44. «Μετὰ δὲ τὴν ἀνὰ μέσον λίμνην Ξάνθεια, Μαρώνεια, καὶ Ἴσμαρος αἱ τῶν Κικόνων πόλεις».

τὴν νῦν πόλιν Ξάνθην, ἡ ὁποία ἀναφέρεται μόνον ἀπὸ πλευρᾶς ἐκκλησιαστικῆς ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος μ.Χ., εἶναι δὲ ἄγνωστος ἡ ἱστορία αὐτῆς μέχρι τότε.

42) Ὄρνος — Ὄρνοι. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης ἐπὶ τῆς Προποντίδος τὴν ὁποίαν ὠχύρωσεν ὁ Ἀλκιβιάδης ὁ Ἀθηναῖος, μετὰ τῆς Βισάνθης (Ραιδεστοῦ) καὶ τοῦ Νέου Τείχους, ὅταν καθαιρεθεὶς τῆς ἐξουσίας διὰ δευτέραν φοράν, κατέφυγεν εἰς τὴν Θράκην(¹). Κατὰ τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὄρνοι, ὡς μία τῶν 14 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Θράκης Εὐρώπης.

43) Πάνιον — Πάνιδος. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης ἐπὶ τῆς Προποντίδος, ἀπέχουσα τῆς Βισάνθης (Ραιδεστοῦ) περίπου πέντε χιλιόμετρα πρὸς νότον. Ἀναφέρεται ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν βασιλέων τῆς Περγάμου Εὐμένους τοῦ Β΄ καὶ Ἀττάλου Β΄ τῶν Φιλαδέλφων (197—138 π.Χ.), ἐπὶ δὲ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων κατείχετο ὑπ' αὐτῶν ἐπ' ἀρκετόν. Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ὑπῆρξεν πόλις ὀχυρά, ἀναφέρεται δὲ ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους ὡς μία τῶν 14 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Εὐρώπης. Ὑπέστη πολλὰς καταστροφὰς ἐξ ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων, τέλος δὲ πλήρη καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος Ἰωάννου Ἀσὲν ἢ Σκυλογιάννη κατὰ τὸ 1205 μ.Χ. Τὴν θέσιν αὐτῆς κατέχει σήμερον τὸ χωρίον Πάνιδος ἢ Πάνιζο.

44) Περιθεώριον. — Ἀναστασιούπολις. Βυζαντινὴ πόλις τῆς νοτίου Θράκης, ἐγγὺς τῆς θαλάσσης ἢ παρ' αὐτὴν καὶ συγχρόνως ἰσχυρότατον φρούριον. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Καντακουζηνός, ὁ γράψας τὴν ἱστορίαν, μᾶλλον ἀπολογίαν τῶν πράξεών του, τῆς ἐποχῆς του, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1320—1356 λεπτομερῶς καὶ ἕως τοῦ 1362 ἐν ὀλίγοις, ἀναφέρει (III. 32. σελ. 197 ἔκδ. Βόννης) ὅτι Περιθεώριον ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου (μᾶλλον τοῦ Γ΄) ἡ πρώην πόλις Ἀναστασιούπολις, καὶ ὁ ὁποῖος εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς ἱστορίας του (II. 39. σελ. 543) γράφει ρητῶς: «Ἀναστασίου πόλιν, ἢ Περιθεώριον ὑπὸ βασιλέως Ἀνδρονίκου προσηγορεύετο...», ὄνομα τὸ ὁποῖον ἔφερε καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας (Πρβ. Στίλπων Κυριακίδης, Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1931, σελ. 195 κ. ἑξ.). Εἰς τὰ Σλαβικὰ κείμενα ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα PERITOR. Ἡ πόλις κατέστη γνωστὴ ἀπὸ τὴν ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῆς γενομένην μάχην μεταξὺ τοῦ Καντακουζηνοῦ βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ Τούρκου Ἐμίρου τῆς Σμύρνης Ἀμούρ, κατὰ τοῦ Βουλγάρου λῃστοῦ Μομτζίλου, ὁ ὁποῖος καὶ ἐφονεύθη

---

1) CORNELII NEPOTIS. ALCIBIADES. 7. «ID ILLE UT AUDIVIT, DOMUM REVERTI NOLUIT ET SE PACTTEN CONTULIT IBIQUE TRIA CASSTELIA COMMUNIT, BORNOS BIZANTHEN, NEONTICHOS...» — Πλουτάρχου Ἀλκιβιάδης. XXXVI. «Ἐνεκάλουν δ' αὐτῷ καὶ τὴν τῶν τειχῶν κατασκευήν, ἃ κατεσκεύασεν ἐν Θράκῃ περὶ Βισάνθην αὐτῷ καταφυγὴν ὡς ἐν τῇ πατρίδι μὴ δυνάμενος βιοῦν ἢ μὴ βουλόμενος». — Ξενοφῶντος Ἑλληνικά. Α.5.17. «Ἀλκιβιάδης μὲν οὖν πονήρως καὶ ἐν τῇ στρατιᾷ φερόμενος, λαβὼν τριήρη μίαν ἀπέπλευσεν εἰς Χερρόνησον εἰς τὰ ἑαυτοῦ τείχη».

(βλέπε λεπτομερῶς τὰ τῆς μάχης εἰς τὸ σχετικὸν κεφάλαιον τῆς ἱστορίας) κατὰ τὴν μάχην μεθ' ὁλοκλήρου σχεδὸν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἀποτελουμένου, κατὰ τὸν Καντακουζηνόν, ἐξ Ἑλλήνων. Ὁ Βούλγαρος οὗτος ληστής, τὸν ὁποῖον διεκδικοῦν οἵ τε Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι, ὡς ἐθνικὸν ἥρωα αὐτῶν, καὶ ὁ ὁποῖος τὸ πρῶτον προσελήφθη εἰς τὸν Βυζαντινὸν στρατὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' τοῦ Παλαιολόγου καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ διωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς περιοχῆς Μερόπης (νοτίου Ροδόπης), ἐκμεταλλευόμενος τὸν ἐμφύλιον πόλεμον μεταξὺ Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς βασιλίδος Ἄννης, κατώρθωσε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τοῦ Κράτους, ὀνομασθεὶς Δεσπότης ὑπὸ τῆς βασιλίδος Ἄννης (Καντακουζηνός. III. 70. σελ. 428) καὶ Σεβαστοκράτωρ ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐξαπατῶν ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιπάλους, καὶ τέλος ἀνακηρύξας ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον ἡγεμόνα τῆς εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθείσης περιοχῆς ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐπροκάλεσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐκστρατείαν τούτου, μὲ τὰ ἀνωτέρω ἀναφερθέντα ἀποτελέσματα, δηλαδὴ τὴν μάχην καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως Περιθεωρίου. Ἡ ἀκριβὴς θέσις τῆς πόλεως δὲν εἶναι γνωστή. Ποιάν τινα σύγχυσιν προκαλεῖ, ὡς πρὸς τὴν θέσιν αὐτῆς, τὸ ὅτι καὶ ἡ πόλις Μάκρη φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο. Ἡ ρητὴ ὅμως μαρτυρία τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ δὲν ἀφίνει καμμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ καὶ τῆς θέσεως τῆς πόλεως, ἡ ὁποία συμφώνως πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἱστορούμενα, δὲν πρέπει νὰ ἦτο μακρὰν τοῦ νῦν χωρίου Πόρτο Λάγο, καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ διὰ Μοσυνουπόλεως πρὸς Κομοτινὴν καὶ ὄχι μακρὰν τῆς πρώτης.

45) Π έ ρ ι ν θ ο ς — Ἡ ρ ά κ λ ε ι α. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θράκης ἐπὶ τῆς Προποντίδος, καὶ ἡ πλέον σημαντικὴ μετὰ τὸ Βυζάντιον. Τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα τῆς Περίνθου, κατὰ τὸν Τζέτζην(1) ἦτο Μυγδονία, ἀπὸ τοῦ Μύγδονος, ἑνὸς τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτῆς ἱδρυτῶν. Νεώτερος ἱδρυτὴς αὐτῆς ἀναφέρεται ὁ Ἡρακλῆς(2) πρᾶγμα μαρτυρούμενον ὑπὸ πολλῶν νομισμάτων τῆς πόλεως Περίνθου, εἰς τὰ ὁποῖα περὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἡρακλέους ἀναγράφεται ΗΡΑΚΛΗ ΚΤΙΣΤΗ. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἀμμιανὸν Μαρκελλῖνον, γράφει ὅτι τὸ ὄνομα Πέρινθος ἔλαβεν ἀπό τινος Περίνθου Ἐπιδαυρίου ἑταίρου τοῦ Ὀρέστου ὁδηγήσαντος ἐκεῖ νέους ἀποίκους. Φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἀρχαία ἀποικία τῶν Σαμίων, ἱδρυθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 7ου αἰῶνος π.Χ. (600 π.Χ. κατὰ τὸ 1ον ἔτος τῆς ΜΕ Ὀλυμπιάδος). Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Συγγέλου, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρὸ

1) Ι. Τ ζ έ τ ζ η ς. χιλιὰς Γ. 812.

2) Ἀ μ μ ι α ν ο ῦ Μ α ρ κ ε λ λ ί ν ο υ. XXII. 8. 2. «Ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, πρὸς τιμὴν τοῦ ἑταίρου αὐτοῦ Περίνθου καὶ ὠνομάσθη οὕτω». — Ὁ ἴδιος. XXVII. IV. 12. «PERINTHO QUAM HERACLEAM POSTERITUS DIXIT».

αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως(1), τοῦ Ἡροδότου(2), τοῦ Σκύμνου τοῦ Χίου(3) καὶ τοῦ Στράβωνος(4). Ἐπὶ νομισμάτων τῆς Περίνθου οἱ κάτοικοι καλοῦνται Ἴωνες πρὸς δήλωσιν τῆς Ἰωνικῆς καταγωγῆς των καὶ εἰκονίζεται ὁ Ἡρακλῆς, λατρευόμενος ὡς κτήτωρ, τοῦ ὁποίου οἱ ἆθλοι ἀναπαρίστανται ἐπὶ πολλῶν πρώτου μεγέθους χαλκίνων νομισμάτων καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλεται τὸ μετέπειτα ὄνομα τῆς πόλεως(5). Ὁ Ἡρόδοτος(6) ἀναφέρει τὴν συμφοράν, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν οἱ Περίνθιοι ἐκ μέρους τῶν Παιόνων τοῦ Στρυμόνος, πρὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν, καὶ κατόπιν τὴν ὑποδούλωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Μεγαβάζου μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Δαρείου. Ἡ ὑποδούλωσις τῆς Περίνθου ὑπὸ τοῦ Μεγαβάζου διηυκόλυνε τὴν κατάληψιν ὑπ' αὐτοῦ ὁλοκλήρου τῆς Θράκης. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Μεγαβάζου εἰς Μ. Ἀσίαν συνοδεύοντος τοὺς Σιροπαίονας καὶ Παιόπλους, τοὺς ὁποίους κατὰ διαταγὴν τοῦ Δαρείου μετέφερεν εἰς Μ. Ἀσίαν, φαίνεται ὅτι οἱ Περίνθιοι ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των ἀποστατήσαντες τῶν Περσῶν, διότι δὲν ἐξηγεῖται ἄλλως ἡ μετέπειτα καταστροφὴ τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Φοινίκων, ἀμέσως μετὰ τὴν Ἰωνικὴν ἐπανάστασιν καὶ καταστολὴν αὐτῆς, κατ' ἐντολὴν τοῦ Δαρείου τὸ ἔτος 494 ἢ 493 π.Χ.(7). Ἀλλὰ ἡ Πέρινθος καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐβράδυνον νὰ ἀνεγερθοῦν ἀκμαιότεραι. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἡ Πέρινθος ὑπῆρξεν σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, παρέχουσα εἰς αὐτοὺς χρήματα, σῖτον καὶ ἄνδρας, ὡς γράφει ὁ Ξενοφῶν(8), τὸ 406 π.Χ. ἐδέχθη εἰς

---

1) Σκύλακος Καρυανδέως. Περίπλους, ὡς ἄνω, σελ. 63. «Μετὰ δὲ τὴν Χερρόνησόν ἐστι Θράκια τείχη τάδε· Πρῶτον Λευκὴ ἀκτή, Τειρίστασις, Ἡράκλεια, Γάνος, Γανίαι, Νέον τεῖχος, Πέρινθος πόλις καὶ λιμήν, Δαμινὸν τεῖχος, Σηλυμβρία πόλις καὶ λιμήν». (σημ. Ἐνταῦθα, Ἡράκλειαν, δὲν ἐννοεῖ τὴν Πέρινθον, ἀλλὰ ἑτέραν ὁμώνυμον εὑρισκομένην μεταξὺ Τειριστάσεως (Περιστάσεως ἢ Σάρκιοϊ) καὶ Γάνου, τὴν θέσιν τῆς ὁποίας κατέχει τὸ χωρίον Ἡρακλείτσα (βλ. Χάρτης 1:200.000).

2) Ἡρόδοτος. VI. 33. «Εἰσὶ δὲ αἱ ἐν τῇ Εὐρώπῃ αἵδε τοῦ Ἑλλησπόντου, Χερσόνησός τε, ἐν τῇ πόλιες συχναὶ ἔνεισι. Καὶ Πέρινθος καὶ τὰ τείχεα τὰ ἐπὶ Θρηΐκης καὶ Σηλυμβρία τε καὶ Βυζάντιον».

3) Σκύμνος ὁ Χῖος. Περίπλους. στ. 712. «Μετὰ τὴν Χερρόνησον ἐν Προποντίδι Θράκῃ παρήκει καὶ Σαμίων ἀποικία Πέρινθός ἐστι».

4) Στράβων. Ζ. 331. 56. «... εἶτα τὸ Μακρὸν τεῖχος καὶ Λευκὴ ἀκτὴ καὶ τὸ Ἱερὸν ὄρος καὶ Πέρινθος, Σαμίων κτίσμα· εἶτα Σηλυμβρία».

5) HAED — Σβορώνου. Τόμ. Α'. σελ. 341.

6) Ἡρόδοτος. V. 1 - 2.

7) Ἡρόδοτος. ΣΤ'. 33. «...οἱ δὲ Φοίνικες κατακαύσαντες ταύτας τὰς χώρας τὰς καταλεχθείσας (εἰσὶ δὲ αἱ ἐν τῇ Εὐρώπῃ αἵ δε τοῦ Ἑλλησπόντου Χερσόνησός τε, ἐν τῇ πόλιες συχναὶ ἔνεισι, καὶ Πέρινθος καὶ τὰ τείχεα τὰ ἐπὶ Θρηΐκης καὶ Σηλυμβρίη τε καὶ Βυζάντιον) τρέπονται ἐπὶ τὴν Προκόνησον καὶ Ἀρτάκην...»

8) Ξενοφῶντος Ἑλληνικά. Α. 1. 20. «Ἀλκιβιάδης... ἐκεῖθεν δὲ ἔπλευσεν εἰς Πέρινθον καὶ Σηλυμβρίαν. Καὶ Περίνθιοι μὲν εἰσεδέξαντο εἰς τὸ ἄστυ τὸ στρατόπεδον· Σηλυμβριανοὶ δὲ ἐδέξαντο μὲν οὔ, χρήματα δὲ ἔδοσαν».

τὴν πόλιν τὸν Ἀλκιβιάδην μετὰ τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων εἰς Αἰγὸς Ποταμοὺς τὸ 404 π.Χ., ἡ Πέρινθος μετὰ τῶν ἄλλων πόλεων ἀνεγνώρισε τὴν κυριαρχίαν τῶν Λακεδαιμονίων(1) ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἐν Βυζαντίῳ ἁρμοστοῦ αὐτῶν. Βραδύτερον ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Φίλιππος ὁ Β΄ ἐκτιμῶν τὴν σπουδαιότητα τῆς πόλεως καὶ θέλων νὰ καταστρέψῃ τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Θράκην, μετὰ τὴν νέαν ἀναβίωσιν τῆς δυνάμεως αὐτῆς, ὁπότε οἱ Περίνθιοι καὶ πάλιν ἐγένοντο σύμμαχοι αὐτῶν, ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν τὸ ἔτος 341 π.Χ. Ἠναγκάσθη ὅμως νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν κατόπιν τῆς ἰσχυρᾶς ἀντιστάσεως τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς παρασχεθείσης ἐγκαίρως βοηθείας ὑπὸ τῶν φίλων καὶ συμμάχων αὐτῆς, πρωτοστατούντων τῶν Βυζαντίων, καὶ νὰ συνάψῃ εἰρήνην τὸ 340 π.Χ. Εὐγνωμονοῦντες οἱ Περίνθιοι πρὸς τοὺς Βυζαντίους καὶ Ἀθηναίους ἐξέδωκαν τὸ περίφημον ἐκεῖνο ψήφισμα, τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους(2) εἰς τὸν ὑπὲρ Κτισηφῶντος περὶ στεφάνου λόγον του, ὡς ψήφισμα Βυζαντίων. Κατὰ τὸν Κούρτιον, ἡ Πέρινθος διετήρει στρατὸν ἐκ 30.000 ἀνδρῶν(3). Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης(4) περιγράφων τὴν πολιορκίαν τῆς Περίνθου καὶ τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Β΄, γράφει διὰ τὴν πόλιν τῆς Περίνθου τὰ ἑξῆς: «... Ἡ γὰρ Πέρινθος κεῖται μὲν παρὰ τὴν θάλατταν ἐπί τινος αὐχένος ὑψηλῆς χερρονήσου σταδιαῖον ἐχούσης τὸν αὐχένα, τὰς δὲ οἰκίας ἔχει πεπυκνωμένας καὶ τοῖς ὕψεσι διαφερούσας. Αὗται δὲ ταῖς οἰκοδομαῖς ἀεὶ κατὰ τὴν εἰς τὸν λόφον ἀνάβασιν ἀλλήλων ὑπερέχουσι, καὶ τὸ σχῆμα τῆς ὅλης πόλεως θεατροειδὲς ἀποτελοῦσι. Διόπερ τῶν τειχῶν συνεχῶς καταβαλλομένων οὐδὲν ἠλαττοῦντο· διοικοδομοῦντες γὰρ τοὺς στενωποὺς ταῖς ἀεὶ κατωτάταις οἰκίαις ὥσπερ ὀχυροῖς τισι τείχεσι ἐχρῶντο...». Κατὰ τὴν Μακεδονικὴν περίοδον καὶ τὴν τῶν ἐπιγόνων ἤκμαζεν τόσον ἡ Πέρινθος, ὥστε ὁ Σέλευκος ὁ Νικάτωρ, μεταξὺ τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ἔκτισεν εἰς Συρίαν, μίαν τούτων ὠνόμασεν Πέρινθον(5),

---

1) Ξενοφῶντος Κύρου Ἀνάβασις. Ζ. 2. 1—12.

2) Δημοσθένης. Ὑπὲρ Κτησιφῶντος, περὶ στεφάνου, XVIII. 90. ἔκδ. DINDORFII Λειψία. 1874. (Ψήφισμα Βυζαντίων).

3) Κουρτίου. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. Μετάφρ. Σ. Λάμπρου. Τόμ. 5ος σ. 479.

4) Διόδωρος ὁ Σικελιώτης. Ἱστορίαι. XVI. 74—77. — Ἀρριανός. Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου. Β. 14. 5. «Καὶ γὰρ Περινθίοις ἐβοηθήσατε, οἵ τὸν ἐμὸν πατέρα ἠδίκουν, καὶ εἰς Θράκην, ἧς ἡμεῖς ἤρχομεν, δύναμιν ἔπεμψεν Ὦχος». — Πλουτάρχου Φωκίων. XIV. «Ἐπεὶ δὲ μεγάλα ταῖς ἐλπίσι περινοῶν ὁ Φίλιππος εἰς Ἑλλήσποντον ἦλθε μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, ὡς Χερρόνησον ἐν ταυτῷ καὶ Πέρινθον ἕξων καὶ Βυζάντιον, ὡρμημένων δὲ τῶν Ἀθηναίων βοηθεῖν οἱ ῥήτορες ἠγωνίσαντο τὸν Χάρητα στρατηγὸν ἀποσταλῆναι». — Πλουτάρχου Δημοσθένης. XVII. «... Δεύτερον δὲ Βυζαντίοις ἐβοήθησε καὶ Περινθίοις ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος πολεμουμένους...»

5) Ἀππιανός. Συριακά. 57. «Πόλεις δὲ ᾤκησεν ἐπὶ τὸ μῆκος τῆς ἀρχῆς ὅλης, ἑκκαίδεκα μὲν Ἀντιοχείας ἐπὶ τῷ πατρί'... Ὅθεν ἔστιν ἐν τῇ Συρίᾳ, καὶ

ὁ δὲ μέγας κωμικὸς ποιητὴς Μένανδρος ὁ 'Αθηναῖος (342—291 π.Χ.) συνέγραψε τὴν Περινθίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξιστορεῖτο πιθανῶς ὁ βίος ἑταίρας τινὸς Περινθίας, ἐκ τῆς ὁποίας πολλὰ ἐδανείσθη ὁ Τερέντιος διὰ τὴν 'Αδριανήν του. 'Επὶ τῶν ἐπιγόνων, ἡ Πέρινθος ὑπετάσσετο μὲν εἰς αὐτούς, ἀλλὰ διετήρει τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Τὸ 196 π.Χ. βλέπομεν ἐνώπιον τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Τίτου Κοΐντου Φλαμινίνου, νικητοῦ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Φιλίππου τοῦ Ε', τὸν Ρόδιον ναύαρχον 'Ακεσίμβροτον ἀπαιτοῦντα «... ἀποκαταστῆσαι δὲ καὶ Περινθίους εἰς τὴν Βυζαντίων συμπολιτείαν...»(1), ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρὸ πολλοῦ χρόνου, ἄγνωστον ἀπὸ πότε, πιθανῶς μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' τὸ 339 π.Χ., οἱ Περίνθιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι ἀπετέλουν Συμπολιτείαν, διαρκέσασαν μέχρι τοῦ 179 π.Χ. Τὸ 196 π.Χ. ἐξεδόθη ἀπόφασις τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου(2) κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπεχρεοῦτο ὁ Φίλιππος Ε' νὰ παραδώσῃ τὴν Πέρινθον εἰς τοὺς Ρωμαίους, συγκαταλεγομένην μεταξὺ τῶν ἐμφρούρων. Ρωμαῖοι δὲ στρατηγοὶ μετ' ὀλίγον πλεύσαντες εἰς τὸν 'Ελλήσποντον, ἠλευθέρωσαν τὰς πόλεις ἀπὸ τοῦ Φιλίππου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Πέρινθον(3). "Αγνωστος τυγχάνει ἡ ἱστορία τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦ 168 π.Χ. (Μάχη τῆςΠύδνας καὶ κατάλυσις τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους) μέχρι Κότυος τοῦ Ε' (15—17 μ.Χ.). Τὸ μόνον γνωστὸν(4) εἶναι ὅτι τὸ 8 π.Χ. ἡ Πέρινθος ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ Μιθριδάτου, ὁ ὁποῖος ὅμως ἀπέτυχε νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Βιθυνίαν. "Οταν ἡ Θράκη ὑπετάγη εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ ἡ Πέρινθος ἀνεγνώρισε τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, καὶ τῶν ὁποίων σώζονται νομίσματα τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου. 'Ανεκαινίσθη ἡ πόλις ἐπὶ

τοῖς ὑπὲρ αὐτὴν ἄνω βαρβάροις, πολλὰ μὲν 'Ελλήνων, πολλὰ δὲ Μακεδονικῶν πολισμάτων ὀνόματα· Βέρροια, "Εδεσσα, Πέρινθος, Μαρώνεια, Καλλίπολις...»

1) Πολύβιος. 'Ιστορίαι. XVII. 2. 4.

2) Πολύβιος. 'Ιστορίαι. XVIII. 27. «Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἧκον ἐκ τῆς Ρώμης οἱ δέκα, δι' ὧν ἔμελλε χειρίσεσθαι τὰ κατὰ τοὺς "Ελληνας, κομίζοντες τὸ τῆς Συγκλήτου δόγμα, τὸ περὶ τῆς πρὸς Φίλιππον εἰρήνης. *Ην δὲ τὰ συνέχοντα τοῦ δόγματος ταῦτα. Τοὺς μὲν ἄλλους "Ελληνας πάντας, τούς τε κατὰ τὴν 'Ασίαν καὶ κατὰ τὴν Εὐρώπην, ἐλευθέρους ὑπάρχειν, καὶ νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις· τοὺς δὲ ταττομένους ὑπὸ Φίλιππον, καὶ τὰς πόλεις τὰς ἐμφρούρους, παραδοῦναι Φίλιππον Ρωμαίοις πρὸ τῆς τῶν 'Ισθμίων πανηγύρεως. Εὔρωμον δὲ καὶ Πήδασα, καὶ Βαργύλια, καὶ τὴν 'Ιασσέων πόλιν, ὁμοίως "Αβυδον, Θάσον, Μυρίναν, Πέρινθον, ἐλευθέρας ἀφεῖναι, τὰς φρουρὰς ἐξ αὐτῶν μεταστησάμενον·...»

3) Πολύβιος. 'Ιστορίαι. XVIII. 31. «Ταῦτα δὲ διοικήσαντες ἐμέρισαν σφᾶς αὐτούς. Καὶ Πόπλιος μὲν Λέντουλος, εἰς Βαργύλια πλεύσας, ἠλευθέρωσε τούτους· Λεύκιος δὲ Σερτίνιος, εἰς 'Ηφαιστίαν καὶ Θάσον ἀφικόμενος καὶ τὰς ἐπὶ Θράκης πόλεις, ἐποίησε τὸ παραπλήσιον.»

4) Φωτίου Βιβλιοθήκη, ἐκ τοῦ Μέμνονος τὰ περὶ 'Ηράκλειαν (ἐκδ. BEKKERI σελ. 233). «Μιθριδάτης δὲ ἀναλαβὼν ἑαυτὸν ὡς ἠδύνατο Πείρινθον ἐπολιόρκει ταύτης δὲ διαμαρτὼν ἐπὶ Βιθυνίαν διαπεραιοῦται.»

Βεσπασιανοῦ (69—79 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος ἀνέδειξεν αὐτὴν Μητρόπολιν τῆς Ἐπαρχίας Εὐρώπης διορίσας εἰς αὐτὴν ἄρχοντα. Ὀνόματα τοιούτων ἀρχόντων, ἤτοι πρεσβευτῶν καὶ ἀντιστρατήγων, ἀναγινώσκονται ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἢ τῶν νομισμάτων αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ Τραϊανοῦ (97—117 μ.Χ.) μέχρι τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου (161—180 μ.Χ.) Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶναι ὅτι καὶ ἐπὶ Ἀντωνίου (138—161 μ.Χ.) ἡ Πέρινθος εἶχεν ἡγεμόνα(PRAESIDENT) καὶ ὄχι πρεσβευτὴν (LEGATUS CAESARIS), ὅπως ἐπὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτόν. Καίτοι ἡ Πέρινθος ὑπέκειτο εἰς πρεσβευτὴν τοῦ Καίσαρος, ὅπως καὶ ἐπὶ Τραϊανοῦ, πιθανῶς εἰς τὸν τῆς ἐπαρχίας Μοισίας, ὡς καὶ τὸ Βυζάντιον,, ἄλλοτε δὲ καὶ εἰς τὸν τῆς Βιθυνίας, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ παράλια τῆς Προποντίδος, οὐχ ἧττον διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της. Ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου καὶ ἑξῆς, εἶχε Δῆμον, Συνέδρους ἤτοι Βουλευτάς, Βουλήν, καὶ Συγκλητικοὺς (DECURIONES). Ἀλλὰ καὶ νόμους ἰδίους εἶχεν ἡ πόλις. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς (117—138 μ.Χ.) ἐπισκεφθεὶς τὴν Θράκην καὶ διελθὼν διὰ τῆς Περίνθου, φαίνεται ὅτι εὐηργέτησεν αὐτήν, διότι οἱ Περίνθιοι εὐγνωμονοῦντες ἀνήγειρον μνημεῖον εἰς αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοκράτειραν τὸ 125 μ.Χ., ἕτερον μνημεῖον ἀνηγέρθη εἰς τὸν Ἀντωνῖνον τὸν εὐσεβῆ, ὡς εὐεργέτην, καίτοι μὴ ἀπομακρυνθέντα τῆς Ἰταλίας(¹). Κατὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σεπτημίου Σεβήρου καὶ Νίγρου (193—196 μ.Χ.) περὶ τῆς ἀρχῆς, ἡ Πέρινθος εἶχε ταχθῆ ὑπὲρ τοῦ πρώτου, ἐν ᾧ τὸ Βυζάντιον ὑπὲρ τοῦ δευτέρου, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ πολιορκηθῇ τοῦτο ὑπὸ τοῦ νικητοῦ Σεβήρου καὶ μετὰ τὴν κατάληψίν του καὶ τὴν καταστροφήν του νὰ ὑποδουλωθῇ ὡς κώμη εἰς τὴν Πέρινθον(²). Τότε ἀφηρέθη ἀπὸ τὸ Βυζάντιον τὸ δικαίωμα νὰ κόπτῃ νομίσματα, ἐν ᾧ ἀντιθέτως πολλὰ νομίσματα τῆς Περίνθου ἀνάγονται εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην. Τότε ἀπενεμήθη ὑπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου εἰς τὴν Πέρινθον ὁ τίτλος «ΝΕΩΚΟΡΟΣ», εἴτε διότι ἀνήγειρε ναὸν πρὸς τιμὴν τοῦ Σεπτημίου Σεβήρου, εἴτε διότι συνέστησε νέους ἀγῶνας «Σεβήρεια πρῶτα», «Ἐπιδήμεια Β΄ Σεβήρεια», «Φιλαδέλφεια», «Ἡράκλεια», καὶ ἀνενέωσεν ἀρχαιοτέρους, ὡς «Τὰ Ἄκτια» καὶ τὰ «Πύθια». Ἀπέναντι τόσων μεγάλων εὐεργεσιῶν, «Ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Δῆμος τῶν Νεωκόρων Περινθίων ἀνήγειραν» ἀνδριάντα εἰς τὸν Σεπτήμιον Σεβῆρον περὶ τὸ 198 μ.Χ., ὁπότε ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὸν τίτλον «Παρθικός». Ὁ Δίων ὁμιλεῖ περὶ σκληρᾶς συμπεριφορᾶς τῶν Περινθίων ἔναντι τοῦ Βυζαντίου, πρᾶγμα μὴ ἐπιβεβαιούμενον ὑπ' ἄλλων συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀπορριπτόμενον ἀπολύτως. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι βέβαιον, εἶναι τὸ ὅτι τὸ Βυζάντιον παρέμεινεν ὑπὸ τοὺς

---

1) Παυσανίας. Ἀρκαδικά. 43.

2) Ἡρωδιανός. Γ. 6. 9. — Δίων ὁ Κάσσιος. Ρωμαϊκὴ ἱστορία. LXXIV. 4. «... Ἔπαυσε τὴν πόλιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ πολιτικοῦ καὶ δασμοφόρον ἀποφήνας, τάς τε οὐσίας τῶν πολιτῶν δημεύσας, αὐτήν τε καὶ τὴν χώραν αὐτῆς Περινθίοις ἐχαρίσαιτο».

Περινθίους μέχρι τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Ἡ ἑορτὴ τῶν «Φιλαδελφείων» δὲν ἐπανηγυρίσθη πλέον εἰς τὴν Πέρινθον, μετὰ τὴν ἀδελφοκτονίαν τοῦ Γέτα (212 μ.Χ.). Ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Καρακάλλα δὲν ἀπαντῶνται παρὰ μόνον τὰ «Ἄκτια» καὶ τὰ «Πύθια». Ὁ Ἡλιογάβαλος, ἐπισκεφθείς, πιθανῶς, τὴν Πέρινθον τὸ 218 μ.Χ. ἀπένειμεν εἰς αὐτὴν τὸν τίτλον «ΔΙΣ ΝΕΩΚΟΡΟΣ» διατηρηθέντα μέχρι τοῦ Γαλλιηνοῦ περὶ τὸ 268 μ.Χ. Ἐπὶ τούτου ἡ ναυτιλία τῆς Περίνθου ἐξηκολούθει ἀκμάζουσα. Ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου (222—235 μ.Χ.) ἐπανηγυρίσθησαν εἰς τὴν Πέρινθον τὰ «Ἄκτια». Ἡ ἐπὶ Γορδιανοῦ ἱδρυθεῖσα «Ὁμόνοια Περινθίων καὶ Ἐφεσίων», ἀπέβλεπε, φαίνεται, ὄχι μόνον εἰς τὴν κοινὴν λατρείαν τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπὸ κοινοῦ ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ περὶ «Ὁμονοίας Περινθίων καὶ Σμυρναίων», ἡ ὁποία ἐγένετο γνωστὴ ἐκ τῶν νομισμάτων τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος διερχόμενος ἐκ Θράκης τὸ 242 μ.Χ., παρέμεινεν, ἴσως, εἰς τὴν Πέρινθον. Κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, αἱ πόλεις τῆς Θράκης, ἀναλόγως τῆς πλευρᾶς τὴν ὁποίαν ὑπεστήριζον, ὑφίσταντο καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς νίκης ἢ τῆς ἥττης τῆς ὑπ' αὐτῆς ὑποστηριζομένης. Οὕτω τὸ Βυζάντιον διὰ δευτέραν φορὰν ὑπέστη καταστροφὴν τὸ 263 μ.Χ. ὑπὸ τοῦ Γαλλιηνοῦ, ταχθὲν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Μακρίνου. Ὁ Αὐρηλιανὸς ἐπιστρέφων ἐκ τῆς ἐκστρατείας του κατὰ τῆς βασιλίσσης τῆς Παλμύρας Ζηνοβίας καὶ διαμένων εἰς Πέρινθον, ἐπροκάλεσεν ἕνεκα τῆς αὐστηρότητός του συνωμοσίαν, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ δολοφονία του, πρὸ τοῦ Καινοῦ φρουρίου, περὶ τὰ 35 χιλιόμετρα βορείως τῆς πόλεως, τὸ 275 μ.Χ., ὅπου καὶ ἐτάφη, ἐν ᾧ μετέβαινεν εἰς τὸ Βυζάντιον(1). Εἰς τὴν Πέρινθον ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου πενθεροῦ του καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Νουμεριανὸς τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 284 μ.Χ. Εἰς τὴν Πέρινθον παρέμεινεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατὰ σειράν, ὁ Διοκλητιανός, χάριν ἐαρινῆς διαμονῆς, ἔνθα καὶ ἐξεδόθησαν πολλὰ αὐτοκρατορικὰ διατάγματα ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ συμβασιλεύοντος Μαξιμιανοῦ. Κατὰ τὴν μεταξὺ Μαξιμίνου καὶ Λικινίου πάλην ἡ Πέρινθος ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Μαξιμίνου, καὶ κατελήφθη ὑπ' αὐτοῦ, μέχρις ὅτου ὁ Λικίνιος κατετρόπωσεν τὸν Μαξιμίνον τὸ 313 μ.Χ. πρὸ τῆς Περίνθου. Ἔκτοτε μέχρι τῆς ἥττης τοῦ Λικινίου ὑπὸ τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν τὸ 325 μ.Χ., ἡ Πέρινθος ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν εὐνοουμένων πόλεων αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ τὴν νίκην τοῦ Μεγ. Κων)νου καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Βυζαντίου ὡς πρωτευούσης τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, ἡ Πέρινθος κατέλαβε τὴν δευτέραν θέσιν μετὰ τὸ Βυζάντιον.

Ἡ Πέρινθος ἀναφέρεται ὑφ' ὅλων τῶν γνωστῶν Λατίνων συγγραφέων, τοῦ Τίτου Λιβίου (XXXIII. 30), τοῦ Τακίτου (TACITUS ANNALES. II. 54), ὁ ὁποῖος τὰς πόλεις Βυζάντιον καὶ Πέρινθον ἀποκαλεῖ «μεγάλης

1) Βλέπε Εὐτροπίου, Αὐρηλιανός.

φήμης» (URBES FAMA CELEBRATOS), ὑπὸ τοῦ Πλινίου (IV. 18), Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου (XXVII IV. 2 καὶ XXII. 8. 2) κλπ.

Ἀναφέρεται ὅτι εἰς τὴν Πέρινθον ἐξήσκησε τὴν ἰατρικὴν ὁ περίφημος ἰατρὸς τῆς ἀρχαιότητος Ἱπποκράτης, ὁ ὁποῖος, ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερομένων, περὶ γενομένου σεισμοῦ καὶ ἐμφανίσεως κομητῶν, φαίνεται ὅτι εὑρίσκετο ἐκεῖ κατὰ τὸ 425 π.Χ. Ὁ Ἱπποκράτης περιγράφει λεπτομερῶς δύο ἐπιδημίας τῆς Περίνθου: «Καῦσον ἢ πυρετὸν καὶ βῆχα» τῶν ὁποίων συνέπεια ἦτο ἡ νυκταλωπία, περιπνευμονία, κυνάγχη, παραπληγία, καὶ ἄλλα νοσήματα. Εἰς τὴν Πέρινθον, λέγεται, ὅτι κατέφυγεν καὶ ὁ Παυσανίας ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν, εἰς τὸ ἐκεῖ ὑπάρχον νεκυομαντεῖον ἢ ψυχοπομπεῖον, ἐκπεσὼν τοῦ Βυζαντίου καὶ ταραττόμενος ἐκ τοῦ φάσματος τῆς Βυζαντίας Κλεονίκης, τὴν ὁποίαν ἐφόνευσεν(1).

Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἡ Πέρινθος μετωνομάσθη εἰς Ἡράκλειαν, ἴσως διότι ἐθεωρεῖτο ὡς κτήτωρ αὐτῆς ὁ Ἡρακλῆς, ὡς ἀνεφέρθη. Ὁ Ἀλεξανδρινὸς γεωγράφος Πτολεμαῖος Κλαύδιος (150 μ.Χ.) ἀναφερόμενος εἰς τὴν Πέρινθον γράφει, «Πέρινθος ἤτοι Ἡράκλεια». Ἀμφισβητεῖται ὅμως ὑπό τινων τὸ τελευταῖον τοῦτο «ἤτοι Ἡράκλεια», καὶ ὑποστηρίζεται ὅτι ἀπὸ τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος μετωνομάσθη εἰς Ἡράκλειαν, καὶ περὶ τούτου γράφει ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος(2). Κατὰ τὸν Μαλάλαν(3) ζήσαντα τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα, σύγχρονον τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α', ὁ Βεσπασιανὸς «Τὴν Εὐρώπην ἀπὸ Θράκης ἐμέρισε κτίσας Ἡράκλειαν πόλιν, τὴν πρώην λεγομένην Πέρινθον». Ὁ ἐπίσης σύγχρονος Ἱεροκλῆς εἰς τὸν Συνέκδημόν του κατατάσσει τὴν Ἡράκλειαν, ὡς μίαν (καὶ δὴ τὴν Μητρόπολιν) τῶν 14 πόλεων τῆς Ἐπαρχίας Θράκης Εὐρώπης, σημεῖον ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ πόλις εὑρίσκετο εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν ἐν Θράκῃ τοιούτων, καὶ μάλιστα ἀμέσως μετὰ τὴν Κων)πολιν, τῆς ὁποίας ἦτο ἀντίζηλος. Αὕτη εἶχε καὶ

---

1) Πλουτάρχου. Κίμων. VI. στ. 12—30. «Λέγεται δὲ παρθένον τινὰ Βυζαντίαν ἐπιφανῶν γονέων, ὄνομα Κλεονίκην, ἐπ' αἰσχύνῃ τοῦ Παυσανίου μεταπεμπομένου, τοὺς μὲν γονεῖς ὑπ' ἀνάγκης καὶ φόβου προέσθαι τὴν παῖδα, τὴν δὲ τῶν πρὸ τοῦ δωματίου δεηθεῖσαν ἀνελέσθαι τὸ φῶς, διὰ σκότους καὶ σιωπῆς τῇ κλίνῃ προσιοῦσαν ἤδη τοῦ Παυσανίου καθεύδοντος, ἐμπεσεῖν καὶ ἀνατρέψαι τὸ λυχνίον ἄκουσαν· τὸν δ' ὑπὸ τοῦ ψόφου ταραχθέντα σπασάμενον καὶ παρακείμενον ἐγχειρίδιον, ὥς τινος ἐπ' αὐτὸν ἐχθροῦ βαδίζοντος, πατάξαι καὶ καταβαλεῖν τὴν παρθένον, ἐκ δὲ τῆς πληγῆς ἀποθανοῦσαν αὐτὴν οὐκ ἐᾶν τὸν Παυσανίαν ἡσυχάζειν, ἀλλὰ νύκτωρ εἴδωλον αὐτὴν φοιτῶσαν εἰς τὸν ὕπνον ὀργῇ λέγειν τόδε τὸ ἡρῷον· — στεῖχε δίκης ἄσσον· μάλα κακὸν ἀνδράσιν ὕβρις. Ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα χαλεπῶς ἐνεγκόντες οἱ σύμμαχοι μετὰ τοῦ Κίμωνος ἐξεπολιόρκησαν αὐτόν. Ὁ δ' ἐκπεσὼν τοῦ Βυζαντίου καὶ τῷ φάσματι ταραττόμενος, ὡς λέγεται, κατέφυγε πρὸς τὸ νεκυομαντεῖον εἰς Ἡράκλειαν, καὶ τὴν ψυχὴν ἀνακαλούμενος τῆς Κλεονίκης παρῃτεῖτο τὴν ὀργήν».

2) AMMIANI MARCELLINI. XXVII. IV. 12. «PERINTHOS, QUAM HERACLEAM POSTERITUS DIXIT».

3) Μαλάλας. Χρονογραφία. Χ. σελ. 262. ἔκδ. Βόννης.

βασιλικὸν ἀνάκτορον οἰκοδομηθὲν ὑπὸ τοῦ Βεσπασιανοῦ(1). Εἰς τὴν Πέρινθον ἐλατρεύοντο πλὴν τῶν θεοτήτων τοῦ Ἑλληνικοῦ πανθέου, καὶ πολλαὶ Αἰγυπτιακαὶ θεότητες, ὅπως ἡ Ἶσις, ὁ Ἆπις, ὁ Ἄνουβις, ὁ Ἁρποκράτης, ὁ Σέραπις, εἴτε διότι καὶ ὁ Ἡρακλῆς, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐλάτρευον οἱ Περίνθιοι ἦτο Αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς(2), εἴτε διότι παρέλαβον μεταγενεστέρως τὴν λατρείαν τῶν Αἰγυπτίων θεῶν, ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, ὅπως καὶ τῆς Σεράπιδος, θεότητος μεγάλως τιμωμένης εἰς τὰ παράλια τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Πρωϊμώτατα ἐδέχθη τὸν Χριστιανισμὸν ἡ Πέρινθος, συνεστήθη δὲ εἰς αὐτὴν ἐπισκοπὴ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ἀργότερον προαχθεῖσα εἰς ἕδραν Μητροπολίτου ἐχούσης ὑπ' αὐτὴν 17 ἐπισκοπάς(3). Ὁ Μητροπολίτης Ἡρακλείας εἶχε τὸ προνόμιον, ἰσχύει καὶ σήμερον, νὰ ἐγχειρίζῃ τὴν ποιμαντορικὴν ῥάβδον εἰς τὸν ἑκάστοτε ἀνερχόμενον εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, καὶ ὡς γράφει ὁ Παχυμέρης (IV. 24) «ᾧ δὴ καὶ προνόμιόν ἐστι ἐκ τοῦ παλαιοῦ δικαιουμένῳ ἔτι Βυζαντίου ὡς ἀνέκαθεν τελοῦντος ὑπὸ τὴν Ἡράκλειαν τὸν Πατριάρχην χειροτονεῖν».

Σήμερον ἡ Ἡράκλεια, ὑπὸ τῶν Τούρκων καλεῖται Μπουγιοὺκ Ἐρεγλί, ἠρίθμει δὲ τὸ 1922 καὶ μέχρι τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν περὶ τοὺς 2.000 κατοίκους.

46) Πλωτινούπολις. Μεσόγειος πόλις τῆς Θράκης, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ (98—117 μ.Χ.) πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ Πλωτίνης. Ἀναφέρεται τὸν 6ον αἰῶνα μ.Χ. ὑπὸ τοῦ Προκοπίου(Περὶ Κτισμάτων), ὡς ἐπισκευασθέντων τῶν τειχῶν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον, ὡς μία τῶν 5 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Αἱμιμόντου, ὡς καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ χρονικὰ ὡς ἕδρα ἐπισκόπου. Κατὰ τὴν TABULA PEUTINGERIANA ἀπεῖχε 24 μίλλια ἀπὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ νοτίως αὐτῆς. Ἄγνωστος ἡ θέσις αὐτῆς. Τοποθετεῖται μεταξὺ τοῦ νῦν Πυθίου (Κούλελι Μπουργκὰς) ἔνθα ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως, μέχρις αὐτοῦ τοῦ Διδυμοτείχου καὶ ἀκόμη νοτίως αὐτοῦ.

47) Πεντάπορος. Πόλις τῆς Θράκης ἱδρυθεῖσα τὸ 342 π.Χ. ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Φιλίππου τοῦ Β΄, μετὰ τὴν ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν τοῦ βασιλέως τῶν Θρακῶν Κερσοβλέπτου, εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀστῶν, περὶ τὰ 15 χιλιόμετρα ΒΔ τῆς Βιζύης. Ἡ θέσις αὐτῆς προσδιορίζεται εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Σαρακίνα, ἔνθα παρατηροῦνται ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως.

---

1) Βλέπε καὶ JUNIOR TOTIUS ORBIS DESCRIPTIO εἰς GEOGRAPHIA GRAECA, MINORES Τόμ. Β΄. σελ. 623 (ἔκδ. DIDOT).

2) Ἡρόδοτος Β. 43. «Ἡρακλέος δε περὶ τόνδε τὸν λόγον ἤκουσα, ὅτι εἴη τῶν δυώδεκα θεῶν. Τοῦ ἑτέρου δὲ περὶ Ἡρακλέος, τὸν Ἕλληνες οἴδασι οὐδαμῇ Αἰγύπτου ἐδυνάσθην ἀκοῦσαι. Καὶ μὲν ὅτι γε οὐ παρ' Ἑλλήνων ἔλαβον τὸ οὔνομα Αἰγύπτιοι (τοῦ Ἡρακλέος), ἀλλ' Ἕλληνες μᾶλλον παρ' Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων οὗτοι οἱ θέμενοι τῷ Ἀμφιτρύωνος γόνῳ τοὔνομα Ἡρακλέα...»

3) Βλέπε Ράλλη καὶ Ποτλῆ. Τόμ. V. σελ. 476.

48) Πολύβοτον. Βυζαντινὴ πόλις εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς πόλεως Κεσσάνης. Ἀναφέρεται ὑπὸ τῆς Ἄννης Κομνηνῆς (Ἀλεξιάς. VII 9), ὡς ἐπίσης καὶ ὑπὸ τοῦ Χάμμερ (Ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας σελὶς 171) ὡς καταστραφεῖσα τὸ 1332 μ.Χ. ὑπὸ τῶν Τούρκων, μετὰ τοῦ Κισσοῦ (Κεσσάνης) καὶ τοῦ Ἀκωνίτου.

49) Ρήγιον. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης, κειμένη περὶ τὰ 15 χλμ. ἀνατολικῶς τοῦ Ἀθύρα (Μπουγιοὺκ Τσεκμετζὲ) καὶ εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Κων)πόλεως εἰς Ἀθύραν καὶ παρὰ τὴν λίμνην Κιουτσοὺκ Τσεκμετζέ, ὄνομα τὸ ὁποῖον ἔλαβε παρὰ τῶν Τούρκων καὶ τὸ νῦν πολίχνιον τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου Ρηγίου. Ἀναφέρεται πολλάκις ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων Προκοπίου, Θεοφάνους, Κων)νου Πορφυρογεννήτου κλπ.

50) Σάλη. Πόλις ἀρχαία τῆς Θράκης ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου. Αὕτη, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος[1], μετὰ τῶν Ζώνης, Δρυός, Σερρείου τείχους καὶ Μεσημβρίας, ἀπετέλουν τὰ «Σαμοθρηΐκια τείχη», δηλαδὴ ὀχυρὰς πόλεις, προγεφυρώματα, τῆς Σαμοθράκης ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τῆς Θράκης (βλέπε καὶ Ζώνη, σχόλια) καὶ δυτικῶς τοῦ Δορίσκου. Ἡ θέσις αὐτῆς συμπίπτει μᾶλλον μὲ τὴν νῦν θέσιν τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως (Δεδεαγάτς), ὡς δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐξ ἀνευρεθείσης ἐνεπιγράφου πλακὸς παρὰ τὸν Φάρον τὸ 1897, καὶ ἡ ὁποία φέρει τὴν ἐπιγραφήν: «ΟΡΟΣ ΧΩΡΑΣ ΙΕΡΑΣ ΘΕΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ», καὶ ἐκ τῆς σειρᾶς τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ὁ Ἡρόδοτος κατονομάζων ταύτας (Σάλη, Ζώνη, Δρῦς, Σέρρειον τεῖχος, Μεσημβρία) ἀρχόμενος ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς. Ἀπὸ τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος παύει μνημονευομένη ἡ Σάλη. Σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, κατέβαλλεν καὶ αὕτη τὸν συμμαχικὸν φόρον μετὰ τὰ Περσικά.

51) Σανάδια ἢ Σανάδα. Πόλις τῆς Θράκης ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον, ὡς μία τῶν 14 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Θράκης Εὐρώπης, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κων)νου τοῦ Πορφυρογεννήτου εἰς τὸ περὶ Θεμάτων βιβλίον του. Ἡ θέσις αὐτῆς τυγχάνει ἄγνωστος.

52) Σιλτίκη. Μία τῶν 14 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Θράκης Εὐρώπης, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον. Ἄγνωστος τυγχάνει ἡ θέσις καὶ ἡ ἱστορία αὐτῆς.

53) Σηλυμβρία — Εὐδοξιούπολις. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλληνίδων πόλεων τῆς Θράκης. Ἱδρυτὴς αὐτῆς θεωρεῖται ὁ Σῆλυς ἀρχηγὸς Μεγαρέων ἀποίκων, ἱδρύθη δὲ περὶ τὸ 675 π.Χ. ἤτοι πρὸ τοῦ Βυζαντίου. Ἡ

---

1) Ἡρόδοτος. Ζ. 59. «... τὰς μὲν δὴ νέας ἁπάσας ἀπικομένας ἐς Δορίσκον..., τῷ Σάλη τε Σαμοθρακίοις τε πεπόλισται πόλις, καὶ Ζώνη, τελευταία δὲ αὐτοῦ Σέρρειον ἄκρη ὀνομαστή». — Οἶδιος. Ζ. 108. «... Παραμείβετο δὲ πορευόμενος (ὁ Ξέρξης) ἐκ Δορίσκου πρῶτα μὲν τὰ Σαμοθρηΐκια τείχεα, τῶν ἐσχάτη πεπόλισται πρὸς ἑσπέρης πόλις τῇ οὔνομά ἐστι Μεσαμβρίη».

πόλις ἔχουσα ἀρκετὰ καλὸν λιμένα, ἀνεπτύχθη ταχέως καὶ ἀπέβη ταχέως τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῆς περιοχῆς. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως(1), τοῦ Σκύμνου τοῦ Χίου(2), ὑπὸ τοῦ Στράβωνος(3), τοῦ Πτολεμαίου Κλαυδίου(4), τοῦ Ξενοφῶντος(5) εἰς τὴν Κύρου Ἀνάβασιν καὶ Ἑλληνικά, ἔνθα πλὴν τῶν ἄλλων ἀναφέρεται ἡ κατάληψις τὸ 412 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου(6). Ἔκτοτε παρέμεινε σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων καταβάλλουσα ἐτήσιον φόρον ἐκ 5 ταλάντων, μέχρι τῆς καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Β΄ τὸ 342 π.Χ. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους(7) εἰς τὴν περίοδον τῆς πολιορκίας καὶ καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Β΄. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ πόλις περιῆλθεν εἰς τὸν Λυσίμαχον, βραδύτερον δὲ εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου (395—408 μ.Χ.) μετωνομάσθη εἰς Εὐδοξιούπολιν, πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτῆς Εὐδοκίας, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο διετήρησεν μόνον ἐπὶ μικρόν τι διάστημα. Τὸν 6ον αἰῶνα μ.Χ. ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον ὡς Εὐδοξιούπολις, καὶ ὡς μία τῶν 14 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Θράκης Εὐρώπης. Ἔκτοτε ἠκολούθησε τὴν τύχην τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην, κατὰ τὴν προσπάθειαν ἀνακαταλήψεως τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Η΄ τοῦ Παλαιολόγου τὸ 1260, ὁπότε ἀνευρέθη ἔξωθεν τῆς παρὰ τὸ Ἕβδομον μονῆς τοῦ Θεολόγου (κατεστραμμένης τότε) ὑπὸ τοῦ Λογοθέτου Δημητρίου Ἰατροπούλου τὸ σῶμα τοῦ Βασιλέως

1) Σκύλαξ ὁ Καρυανδεύς. ὡς ἄνω. σελ. 63. «... Πέρινθος πόλις καὶ λιμήν, Δαμινὸν τεῖχος, Σηλυμβρία πόλις καὶ λιμήν...»

2) Σκύμνος ὁ Χῖος. στ. 713 - 716. «... καὶ Σαμίων ἀποικία Πέρινθός ἐστι· ἐχομένη ἡ Σηλυμβρία, ἣν οἱ Μεγαρεῖς κτίζουσι πρὶν Βυζαντίου. Ἑξῆς Μεγαρέων, εὐτυχῶν Βυζάντιον.»

3) Στράβων. Ζ. 331. 56 «... Εἶτα τὸ Μακρὸν τεῖχος καὶ Λευκὴ ἀκτὴ καὶ τὸ Ἱερὸν ὄρος καὶ Πέρινθος, Σαμίων κτίσμα· εἶτα Σηλυμβρία». — Ὁ ἴδιος. Ζ. 319. 1. «...ὡς καὶ ἡ τοῦ Σήλυος πόλις Σηλυμβρία προσαγορεύεται».

4)Πτολεμαῖος Κλαύδιος. Γεωγραφικά. Γ. 11. 4.

5) Ξενοφῶντος Κύρου Ἀνάβασις. Ζ. 5. 15. «Κατηυλίσθησαν δ' ἐν τῷ πεδίῳ ὑπὲρ Σηλυμβρίας ὅσον τριάκοντα σταδίους ἀπέχοντες τῆς θαλάττης». — Ξενοφῶντος Ἑλληνικά. Α. 1. 20. «Ἐκεῖθεν δὲ ἔπλευσεν εἰς Πέρινθον καὶ Σηλυμβρίαν. Καὶ Περίνθιοι μὲν εἰσεδέξαντο εἰς τὸ ἄστυ τὸ στρατόπεδον. Σηλυμβριανοὶ δὲ ἐδέξαντο μὲν οὔ, χρήματα δὲ ἔδοσαν».

6) Πλουτάρχου. Ἀλκιβιάδης. ΧΧΧ. «Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης... Εἶτ' αὐτὸς ἐκπλεύσας (ὁ Ἀλκιβιάδης) εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἠργυρολόγει καὶ Σηλυμβρίαν εἷλεν, ἀφειδήσας ἑαυτοῦ παρὰ τὸν καιρόν...»

7) Δημοσθένης. Ὑπὲρ Κτησιφῶντος περὶ στεφάνου. 78. Ἀναφέρεται εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Φιλίππου Β΄. πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, διὰ τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν παρέσχον εἰς τὴν Σηλυμβρίαν κατὰ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐπολιόρκει τὴν πόλιν. — Ὁ ἴδιος. Περὶ τῆς Ροδίων ἐλευθερίας. 26. «...μηδὲ Σηλυμβρίαν, πόλιν ὑμετέραν ποτὲ σύμμαχον οὖσαν, ὡς αὐτοὺς συντελῆ ποιεῖν καὶ Βυζάντιον...»

Βασιλείου τοῦ Β΄ τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἀκέραιον, μετεφέρθη καὶ ἐτάφη μετὰ μεγάλων τιμῶν(8), εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Σωτῆρος. Τὸ 1346 μ.Χ. ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Καντακουζηνός, εἰς τὴν Σηλυμβρίαν ἐτέλεσε τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Σουλτάνου τῶν Τούρκων Ὀρχάν, καὶ μάλιστα μεγαλοπρεπῶς, εἰς αἰώνιον αἶσχος καὶ ὄνειδος τούτου.

54) Στρύμη. Ἀρχαιοτάτη Θρακικὴ πόλις εἰς τὴν χώραν τῶν Κικόνων, καὶ εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγαίου. Ὑπῆρξεν ἀποικία τῶν Θασίων. Ὁ Ἡρόδοτος ἐξιστορῶν τὴν πορείαν τοῦ Ξέρξου, μετὰ τὸν Δορίσκον (Ζ. 108) γράφει: «Παραμείβετο δὲ ἐκ Δορίσκου πρῶτα μὲν τὰ Σαμοθρηΐκια τείχεα, τῶν ἐσχάτη πεπόλισται πρὸς ἑσπέρης πόλις τῇ οὔνομά ἐστι Μεσαμβρίη. Ἔχεται δὲ ταύτης Θασίων πόλις Στρύμη, διὰ δὲ σφέων τοῦ μέσου Λίσσος ποταμὸς διαρρέει, ὃς τότε οὐκ ἀντέσχε τὸ ὕδωρ παρέχων τῷ Ξέρξῃ στρατῷ, ἀλλ' ἀπέλιπε». Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Ἡροδότου καὶ τῶν ἄλλων δεδομένων (ἴδε πόλις Μεσημβρία) δύναταί τις νὰ προσδιορίσῃ τὴν θέσιν τῆς πόλεως Στρύμης, περίπου νοτίως τῆς νῦν Μαρωνείας παρὰ τὴν θάλασσαν, ὡς καὶ εἰς τοὺς χάρτας 1/200.000 (φύλλον Ξάνθη. ἔκδ. 1920) σημειοῦται. Ὡς ποταμὸς Λίσσος θεωρεῖται ὁ νῦν χείμαρος Γιαλὶ Δερέ. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους(1) εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Φιλίππου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ εἰς τὸν λόγον του πρὸς Πολυκλέα.

55) Σέρρειον ἢ Σέρρειον Τεῖχος. Μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς Σαμοθράκης ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Θράκης, τὰς ὁποίας, ὡς εἴδομεν, ὁ Ἡρόδοτος ἀποκαλεῖ «Σαμοθρηΐκια τείχεα» ὑπῆρξε καὶ τὸ Σέρρειον, παρὰ τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον, τὸ καὶ νῦν ἀποκαλούμενον Σέρρειον ἢ τῆς Μάκρης. Πολλάκις ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὡς ὀχυρὰ πόλις καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους(2) εἰς τοὺς κατὰ τοῦ Φιλίππου τοῦ Β΄ λόγους του.

---

8) Γ. Παχυμέρης (DE MICHAELE PALAEOLOGO). 11. 21. σελ. 124—125.

1) Δημοσθένης. Φιλίππου ἐπιστολή. (XII). 17. «... καὶ λογίζεσθαι ὡς ἄλογόν ἐστιν Ἀθηναίους, Θασίους μὲν καὶ Μαρωνείτας ἀναγκάσαι περὶ Στρύμης διακριθῆναι λόγοις, αὐτοὺς δὲ πρὸς ἐμὲ μὴ διαλύσασθαι...» — Ὁ ἴδιος πρὸς Πολυκλέα. 21—22. «...Παρέπεμπε πάλιν ὁ Τιμόμαχος μετὰ τῶν Θασίων εἰς τὴν Στρύμην σῖτον καὶ πελταστάς...»

2) Δημοσθένης. Περὶ Ἀλοννήσου. 88». «...Ὥσπερ δὲ ταῦτα ἴσμεν, κἀκεῖνα ἴσμεν, τίνι μηνὶ καὶ τίνι ἡμέρᾳ Σέρρειον τεῖχος καὶ Ἐργίσκη καὶ Ἱερὸν ὄρος ἑάλω...». — Ὁ ἴδιος. Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ. 105. «...Οὐχὶ Φωκέας, οὐ Πύλας, οὐχὶ τἀπὶ Θράκης, Δορίσκον, Σέρρειον, τὸν Κερσοβλέπτην αὐτόν;» — Ὁ ἴδιος. Κατὰ Φιλίππου Γ΄. 114. «Ὁ τοίνυν Φίλιππος ἐξ ἀρχῆς, ἄρτι τῆς εἰρήνης γεγονυίας, οὔπω Διοπείθους στρατηγοῦντος οὐδὲ τῶν ὄντων ἐν Χερρονήσῳ νῦν ἀπεσταλμένων, Σέρρειον καὶ Δορίσκον κατελάμβανε καὶ τοὺς ἐκ Σερρείου τείχους καὶ Ἱεροῦ ὄρους στρατιώτας ἐξέβαλλεν οὓς ὁ ὑμέτερος στρατηγὸς ἐγκατέστησεν. Καίτοι ταῦτα πράττων τί ἐποίει; εἰρήνην μὲν γὰρ ὠμωμόκει...» — Ὁ ἴδιος. Κατὰ Φιλίππου. Δ΄ 133. «... Ὁρᾶτε Σέρρειον καὶ Δορίσκον· ταῦτα

Ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου ἀναφέρεται: «Σέρρειον ἀκρωτήριον τῆς Θράκης, ἔστι καὶ πόλις Σαμοθράκης· τὸ ἐθνικὸν Σερρεεὺς καὶ Σερρειώτης... καὶ Σίρρειον Τεῖχος». Ὁ Σουΐδας ἀναφέρει: «Σέρρειον τεῖχος καὶ Σέρρειον ὄνομα χωρίου». Ὁ Τῖτος Λίβιος (3) ἀναφέρει τὸ Σέρρειον ὡς φρούριον, ὁ δὲ Πλίνιος(4) δὲν σημειώνει πόλιν, ἀλλὰ ὄρος Σέρρειον (MONS SERRIUM). Ὁ Πομπώνιος Μέλας(1) ἀναφέρει ἀκρωτήριον Σέρρειον ὑπὲρ τὸν Δορίσκον, ὁμοίως καὶ ὁ Ἀππιανὸς(2) μόνον Σέρρειον ὄρος μνημονεύει κατὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ Τιλλίου Κίμβρου εἰς τὴν πρὸς τὸ Αἰγαῖον ἀκτὴν τῆς Θράκης. Ἄγνωστος τυγχάνει ἡ ἐποχὴ καταστροφῆς καὶ ἐξαφανίσεως αὐτῆς, πάντως ὁ Ἀππιανὸς ἀναφέρει ρητῶς, ὅτι τὴν ἐποχὴν αὐτὴν (πόλεμος Βρούτου - Κασίου, κατὰ Ὀκταβίου - Λεπίδου, δηλαδὴ ὀλίγον πρὸ τῆς μάχης τῶν Φιλίππων τὸ 42 π.Χ.) ἡ παραλία ἦτο ἔρημος, καὶ ἐπομένως δὲν ὑπῆρχεν τὸ Σέρρειον τεῖχος, ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις τῆς Σαμοθράκης.

55α) Ταυρόκωμον. Ὁ Ἀχ. Σαμοθράκης εἰς τὸ Λεξικόν του* ἀναφέρει Ταυρόκωμον (τὸ) φρούριον τῆς Θράκης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Αἱμιμόντου εὑρισκόμενον μεταξὺ Βουρτοδιζοῦ (Μπαμπᾶ Ἐσκῆ) καὶ Νίκης (Μικρᾶς Νικαίας), ἀλλὰ καὶ τόπον Ταυρόκωμον (ὁ) τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης πλησίον τῶν Κυψέλων εἰς τὴν περιφέρειαν Χαριουπόλεως. (Βλέπε Ἄνναν Κομνηνὴν καὶ Ἀλεξιάδα, VII. 6 καὶ X 4). «... ἄπαραντες οὖν ἀπὸ Κυψέλων καταλαμβάνουσι τὸν Ταυρόκωμον, κἀκεῖ παραχειμάσαντες, ἐληΐζοντο τὰς παρακειμένας κωμοπόλεις». Ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι ὁ Ταυρόκωμος δὲν ἦτο ἐγγὺς

γὰρ πρῶτα ὠλιγωρήθη μετὰ τὴν εἰρήνην, ἃ πολλοῖς ὑμῶν οὐδὲ γνώριμά ἐστιν ἴσως...» — Ὁ ἴδιος. Ὑπὲρ Κτησιφῶντος περὶ στεφάνου. 248. «...ἤδη γὰρ σ' ἐρωτῶ, πάντα τἄλλ' ἀφείς, Ἀμφίπολιν, Πύδναν, Ποτίδαιαν, Ἁλόννησον· οὐδενὸς τούτων μέμνημαι· Σέρρειον δὲ καὶ Δορίσκον καὶ τὴν Πεπαρήθου πόρθησιν καὶ ὅσ' ἄλλα τοιαῦτα ἠδίκητο, οὐδ' εἰ γέγονεν οἶδα.»

3) TITI LIVII. AB URBE CONDITA, XXXI. 16.

4) PLINII. NAT; HISTORIAE. IV. 18.

1) POMPONII. MELAE. DE SITU ORBIS. B. 11. 8. «DORISCOS... DEINDE PROMONTORIUM SERRHIUM...»

2) Ἀππιανός. Ρωμαϊκὴ ἱστορία. DE BELLIS CIVILIBUS. Βιβλ. IV. 101. «Δύο δ' ἡμέρας τὸν Μέλανα κόλπον περιοδεύσαντες, ἐς Αἶνον ἀφίκοντο, καὶ ἐπὶ Αἴνῳ Δορίσκον τε καὶ ὅσα ἄλλα μέχρι Σερρείου ὄρους παράλια. 102. Τοῦ δὲ Σερρείου προύχοντος ἐς τὸ πέλαγος, αὐτοὶ μὲν ἐς τὰ μεσόγεια ἀνεχώρουν, Τίλλιον Κίμβρον μετὰ τοῦ ναυτικοῦ καὶ τέλους ὁπλιτῶν ἑνὸς καὶ τοξοτῶν τινων τὴν ἀκτὴν περιπλεῖν ἔπεμπον· ἣ πάλαι μὲν ἦν, ἐρημοτάτη, καίπερ εὔγαιως οὖσα, τῶν Θρακῶν οὔτε θαλάσσῃ χρωμένων, οὔτε ἐς τὰ παράλια κατιόντων, ὑπὸ δέους τῶν ἐπιπλεόντων· Ἑλλήνων δ' αὐτήν, ἑτέρων τε καὶ Χαλκιδέων, καταλαβόντων, καὶ θαλάσσῃ χρωμένων, ἤνθει ταῖς ἐμπορίαις καὶ γεωργίαις, χαιρόντων σφίσι καὶ τῶν Θρακῶν διὰ τὴν τῶν ὡραίων ἄμειψιν· μέχρι Φίλιππος, ὁ Ἀμύντου, τούς τε ἄλλους καὶ Χαλκιδέας ἀνέστησεν, ὡς μηδὲν ἔτι πλὴν οἰκόπεδα μόνον ἱερῶν ὁρᾶσθαι. Τὴν δε οὖν τὴν ἀκτήν, αὖθις ἔρημον οὖσαν, ὁ Τίλλιος παραπλέων...»

(*) Ἐκδ. τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν.

τῶν Κυψέλων, ἀλλὰ κάπως ἀπομεμακρυσμένος αὐτῶν, διότι ἡ Ἄννα δὲν θὰ ἐχρησιμοποίει τὴν λέξιν «ἀπάραντες» ἂν ἦτο πλησίον τούτων.

Ὁ Νικήτας Χωνιάτης (ἐκστρατεία Ἰσαακίου Ἀγγέλου τὸ 1188 κατὰ Βουλγάρων καὶ Κομάνων) (II. 1) γράφει τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ Ταυροκώμου: «Κτησίδιον δὲ ἐστὶν οὗτος οἰκούμενον κωμηδὸν καὶ μὴ πάνυ πόρρω τῆς Ἀδριανοῦ κείμενον». Φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ φρουρίου εὑρισκομένου εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως.

56) Τιρίστασις — Τειρίστασις — Περίστασις. Ἀρχαία πόλις τῆς νοτίου Θράκης ἐπὶ τῆς Προποντίδος, νοτίως τῆς Περίνθου (Ἡρακλείας). Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως[3] (πρὸ τοῦ 500 π.Χ.). Ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β΄ εἶχε καταληφθῇ ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Διοπείθης προσβαλὼν αἰφνιδίως τὴν πόλιν, κατέλαβεν αὐτὴν καὶ ἐξηνδραπόδισεν τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ὡς καὶ τῆς Κρωβύλης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπροκάλεσε τὴν ζωηρὰν διαμαρτυρίαν τοῦ Φιλίππου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους[4]. Ἡ πόλις, ὑπὸ μικρὰν παραλλαγήν, διετήρησε τὸ ἀρχαῖον ὄνομα αὐτῆς (Τιρίστασις — Περίστασις) μέχρι τοῦ 1922 ὁπότε κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν εἶχε περὶ τοὺς 2.800 κατοίκους, ἅπαντας Ἕλληνας. Νῦν καλεῖται ὑπὸ τῶν Τούρκων Σάρκιοϊ. Ἀναφέρεται πολλάκις κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον, ὑπῆρξε δὲ ἕδρα ἑνὸς τῶν 17 ἐπισκόπων τῆς Μητροπόλεως Περίνθου (Ἡρακλείας).

57) Τόπειρος — Ρούσσιον. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βιστωνίδος. Ὁ Στράβων[5] ἀναφέρει αὐτὴν ὡς εὑρισκομένην μεταξὺ Ἀβδήρων καὶ Μαρωνείας. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ κτισμάτων IV. II. 14) μεταξὺ τῶν πόλεων τῶν ὁποίων ἐπεσκευάσθησαν τὰ τείχη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον, ὡς μία τῶν 7 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης, ὑπὸ τὸν τίτλον «Τόπειρος, νῦν Ρούσσιον». Ἄγνωστος τυγχάνει ἡ ἀκριβὴς αὐτῆς θέσις. Ὁ Σαμοθράκης εἰς τὸ λεξικόν του, παρὰ τὰ γραφόμενα ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀνωτέρω, τοποθετεῖ τὴν πόλιν παρὰ τὴν Κομοτινὴν καὶ εἰς τὴν θέσιν τοῦ χωρίου Μεσὶν Καλέ. Πιθανῶς νὰ ἐννοῇ τὸ χωρίον Σάριτζα Μεσίνα (βλέπε χάρτην 1/200.000 φύλ. Ξάνθης ἔκδ. 1920), χῶρον εἰς τὸν ὁποῖον, καθ' ἡμᾶς, εὑρίσκετο ἡ πόλις Μοσυνούπολις (βλέπε τὰ περὶ ταύτης), διότι δὲν ἀ-

3) Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως. Περίπλους. σελ. 63. «...Μετὰ δὲ τὴν Χερρόνησόν ἐστι Θράκεια τείχη τάδε. Πρῶτον Λευκὴ ἀκτή, Τειρίστασις, Ἡράκλεια, Γάνος, Γανίαι, Νέον τεῖχος, Πέρινθος πόλις καὶ λιμήν, Δαμινὸν τεῖχος, Σηλυμβρία πόλις καὶ λιμήν».

4) Δημοσθένης. Φιλίππου ἐπιστολὴ πρὸς Ἀθηναίους. 159. «Ἔτι τοίνυν περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους Διοπείθης ἐμβαλὼν εἰς τὴν χώραν Κρωβύλην μὲν καὶ τὴν Τιρίστασιν ἐξηνδραποδίσατο, τὴν δὲ προσεχῆ Θράκην ἐπόρθησε...»

5) Στράβων. Ζ. 331. 45. «Ὅτι τὰ Τόπειρα ἔστι πρὸς Ἀβδήροις καὶ Μαρωνείᾳ».

ναφέρεται εἰς ἄλλο σημεῖον παρόμοιον ὄνομα. Πιθανῶς νὰ εἶναι εἰς τὴν θέσιν τοῦ νῦν χωρίου Ρούσκιοϊ μεταξὺ Μαλγάρων καὶ Κυψέλων (πρόκειται περὶ ἄλλης ὁμωνύμου πόλεως).

58) Σύραλλον — Τυρηλόη — Τζουρουλὸς — Τζουρλοῦ ἢ Τσορλοῦ. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης, ἐν τῇ μεσογείῳ, ἄγνωστον πότε κτισθεῖσα. Εἰς τὸ Ὁδοιπορικὸν τοῦ Ἀντωνίνου ἀναφέρεται ὡς IZIRALLO, καὶ εἰς ἄλλο μέρος TIRALLO ἢ THIRALLO, εἰς δὲ τὸ ITINERARIUM HIEROSOLYMITARUM ἀναφέρεται ὡς TUNERULLO. Ἐκ τῆς παραφθορᾶς τούτων προέκυψεν ἀπὸ τοῦ Συράλλου ἡ ΤΣΟΡΟΥΛΗ ἢ ΤΖΟΥΡΟΥΛΟΣ τῶν Βυζαντινῶν ἢ Τσουρουλὸς κλπ. διατηροῦσα μέχρι σήμερον τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς θέσιν. Εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ἀπὸ Κων)πόλεως εἰς Ἀδριανούπολιν ὁδοῦ, ἐγγὺς τοῦ ποταμοῦ Ἐργίνη καὶ τῆς τοῦτον παρακολουθούσης Σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Κυρίως εἶναι γνωστὴ ἡ ἱστορία αὐτῆς ἡ ὁποία εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν τοιαύτην τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὑπέστη πολλὰς δῃώσεις καὶ καταστροφὰς καὶ ἐξανδραποδισμοὺς τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ὑπῆρξεν ἰσχυρότατον φρούριον, τῆς περιόδου ταύτης. Σήμερον καλεῖται ὑπὸ τῶν Τούρκων Τσορλοῦ.

59) Χαριούπολις — Χαϊρεμπολ. Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης κειμένη περὶ τὰ 45 χιλιόμετρα ΒΔ τῆς Ραιδεστοῦ (Βισάνθης) καὶ 52 χλμ. περίπου ΝΑ τοῦ Διδυμοτείχου. Κατὰ τὸν Μελέτιον (Γεωγραφία. Τόμ. Γ. σελ. 104), ἄγνωστον ποῦ στηριζόμενον, ἱδρυτὴς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἀθηναῖος Χαρίας πολὺ π.Χ. Ἡ ἱστορία αὐτῆς εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν τοιαύτην τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀναφερομένη πολλάκις κατὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτῆς. Τὸ 1205 μ.Χ. ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν καταστραφεισῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος Ἰωάννου Ἀσὲν ἢ Σκυλογιάννη. Ὑπὸ τῶν Τούρκων κατελήφθη τὸ 1357 ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σουλτάνου Ὀρχάν, τοῦ Σουλεϊμάν. Ὑπῆρξεν ἕδρα μιᾶς τῶν 17 ἐπισκοπῶν ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Ἡρακλείας (Περίνθου). Νῦν καλεῖται ὑπὸ τῶν Τούρκων Χαϊρεμπόλ.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω πόλεων εἰς τὴν νότιον Θράκην ὑπῆρξαν καὶ ἄλλαι ἥσσονος σημασίας. Ἀναφέρονται δὲ αἱ κάτωθι:

Ἄραζος, Αἰάντιον (Ἀργυρούπολις νῦν Φουντουκλῆ), Ἄωρος, Βέννα ἧς ἱδρυτὴς ἀναφέρεται Φίλιππος ὁ Β', Βίσα, Γαρέλλα (πιθανῶς νῦν Χάραλα), Γέννα (ἐγγὺς τῶν Πηγῶν), Γρατιανά, Γροῦπες (ἐγγὺς τῆς Κων)πόλεως, νῦν Τσιφοὺτ Μπουργάζ), Δημοκράνεια (ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀθύρα), Ἐννεακόσια, Ἐξάστερον, Ἐπιβάται (παρὰ τὴν Κων)πολιν), Εὐδήμιον (εἰς Γανοχώρια), Εἰκάριον, Ἐφραίμ, Ζειρήνια, Ζεφύριον (Ζάφρα), Ζήρυνθος, Θεσκός, Θέρνη, Καλλικράτεια, Καλύβη (κτίσμα Φιλίππου Β'), Κάραβος (Καρποδαίμων, 40 Ἐκκλησίαι), Καράσθυρα (Καράσουρα—Χισαρλίκ), Καραβιζύη, Κόμνη (Κομνέων κώμη), Κύπασις (ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἑκαταίου), Κύβρος (ἐμπόριον τῶν Καρδιανῶν, βλέπε Σκύλαξ), Κερεόπυργος (ἄγνωστος ἡ θέσις καὶ ἡ ἱ-

στορία, ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους ὡς μία τῶν 14 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης), Κλαυδιούπολις (καταστραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Σκυλογιάννη τὸ 1205), Κρωβύλη, Κεδρείπολις, Λιτίτζα ἢ Λιτίτσα, Λυκόζεια, Λυκώνη, Λεβούνιον, Μάλγαρα (Μεγάλη ἀγορά), Μελαντιὰς (ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀγαθία, V. 14), Μάστειρα (ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους εἰς Δ΄ κατὰ Φιλίππου), Μανικάβα, Μαραθωνία, Οἰκονομεῖον, Ὀπίσηνα, Ὀσταφός, Ὀργάς, Ὀρκέλη, Πρασίδιον, Παλαί, Πάμφυλον, Πάσσα, Πάρειον, Περοντικόν, Πέτρα, Πτελεόν, Πύργος, Σέλτα, Σκεπαστὸν (Ἰντζέκιοϊ), Σκοτεινόν, Ἅγιος Στέφανος, Τέμπυρα, Τράκας, Ταυρόκωμον, Σκοπὸς ἢ Σκοποί, Σκόπελος, Σίπτη, Τίνδη, Τρίκρος, Χαλκίς, Χαράκωμα.

VI. ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ.

1) Ἀγαθόπολις. Ἀρχαία πόλις τῆς Χερσονήσου. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Παχυμέρη, ἀλλὰ εἶναι ἄγνωστος ἡ θέσις αὐτῆς. Πιθανολογεῖται ὡς κτίσμα τοῦ Ἀγαθοκλέους υἱοῦ τοῦ Λυσιμάχου (323—281 π.Χ.)

2) Ἀγορὰ — Ἀγοραῖον Τεῖχος. Ὑπῆρξε μία τῶν ἀρχαιοτέρων πόλεων τῆς Θρακικῆς χερσονήσου. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου(1), τοῦ Σκύλακος(2). Ὡς ἐξάγεται ὑπὸ τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τούτων, ἡ θέσις αὐτῆς ὑπῆρξεν εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς Χερσονήσου, ὡς ἐκ τούτου δὲ ὑπῆρξε μία τῶν ἐμπορικωτέρων πόλεων, καὶ τῶν κυριωτέρων ἀγορῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀναφέρει αὐτὴν καὶ ὁ Στέφανος Βυζάντιος (3), ὁ ὁποῖος ὅμως ἀναφέρει καὶ πόλιν Εὐρώπης ἐν Ἑλλησπόντῳ «Ἀγοραῖον τεῖχος». Φαίνεται ὅμως ὅτι σφάλλει, διότι κατὰ πολλοὺς ἐκ τῶν νεωτέρων πρόκειται περὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως. Ἡ Ἀγορά, ὅπως καὶ ὁλόκληρος ἡ Χερσόνησος, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μιλτιάδου υἱοῦ τοῦ Κυψέλου, ἦτο κτῆσις τῶν Ἀθηνῶν(1). Ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β΄ ὑπῆρξε τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ

1) Ἡρόδοτος. Ζ. 58. «Ὁ δὲ κατ' ἤπειρον στρατὸς (τοῦ Ξέρξου) πρὸς ἠῶ τε καὶ ἡλίου ἀνατολὰς ἐποιέετο τὴν ὁδὸν διὰ τῆς Χερσονήσου, ἐκ δεξιῶν μὲν ἔχων τὸν Ἕλλης τάφον τῆς Ἀθάμαντος, ἐν ἀριστερῇ δὲ Καρδίαν πόλιν διὰ μέσης δὲ πορευόμενος πόλιος τῇ οὔνομα τυγχάνει ἐὸν Ἀγόρη...»

2) Σκύλαξ ὁ Καρυανδεύς. Περίπλους. σελ. 63. «Ἐκ Πακτύης δὲ εἰς Παρδίαν (Καρδίαν) διὰ τοῦ αὐχένος πεζῇ στάδια μ΄., ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν· καὶ πόλις ἐν τῷ μέσῳ ᾗ ὄνομα Ἀγορά».

3) Στέφανος Βυζάντιος. εἰς λέξιν. «Ἀγορά, πόλις ἐν Χερρονήσῳ. Ὁ οἰκιστὴς Ἀγοραῖος».

1) Ἡρόδοτος. ΣΤ΄. 34. «Ὡς ἀναφέρει λεπτομερῶς ὁ Ἡρόδοτος, οἱ Δόλογκοι κάτοικοι τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, κατόπιν χρησμοῦ τῆς Πυθίας, ἐπέλεξαν ὡς τύραννον αὐτῶν τὸν Ἀθηναῖον Μιλτιάδην υἱὸν τοῦ Κυψέλου, καὶ ὁ ὁποῖος ἐτυράννευσεν αὐτῶν μέχρι τοῦ 525 π.Χ. Τοῦτον ἀποθανόντα ἄτεκνον, τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του Στησαγόρας, υἱὸς τοῦ ὁμομητρίου ἀδελφοῦ τοῦ Κίμωνος. Οὗτος ἀπέθανε τὸ 518 π.Χ. δολοφονηθείς. Τότε οἱ Πεισιστρατεῖδαι, κρατοῦντες τῶν Ἀθηνῶν, ἀπέστειλαν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Στησαγόρα, τὸν Μιλτιάδην τὸν Μαραθωνομάχον.

τούτου καὶ τῶν Ἀθηναίων, πολλάκις δὲ ἀναφέρεται ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, προσπαθοῦντος νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τοῦ Φιλίππου(2). Ἡ Ἀγορὰ ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν συμμαχίδων πόλεων τῶν Ἀθηναίων τῶν καταβαλλουσῶν εἰς αὐτοὺς τὸν συμμαχικὸν λεγόμενον φόρον. Ἡ ἵδρυσις ὅμως τῆς Λυσιμαχίας ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου τὸ 309 π.Χ., μεταξὺ Καρδίας καὶ Πακτύης εἰς ἀπόστασιν σταδίων τινῶν ἀπὸ τῆς Ἀγορᾶς, εἰς τὴν θέσιν περίπου τοῦ νῦν Ἐξαμιλίου, ἐπεσκίασεν ἐπί τινα χρόνον αὐτήν, ἀλλὰ ἡ εὐτυχία καὶ εὐημερία τῆς Λυσιμαχίας δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τῆς ἱδρύσεως τῆς Λυσιμαχίας κατεστράφη ἡ Ἀγορά, ὡς γράφει ὁ Παυσανίας(3) ἀναφέρων κατηγορίαν τοῦ Ἱερωνύμου τοῦ Καρδιανοῦ.

3) Αἰγὸς Ποταμοί. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ. Τὸ πρῶτον μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Σκύλακος εἰς τὸν Περίπλουν καὶ τοῦ Ἡροδότου(4), ὅταν ὁ πατὴρ τοῦ Περικλέους Ξάνθιππος μετὰ τὴν ἐν Μυκάλῃ νίκην τὸ 479 π.Χ. ὅταν ἐπεχείρει νὰ καταλάβῃ τὰς πόλεις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου καὶ τῆς Προποντίδος. Κατὰ τὸν Στράβωνα(5) μεταξὺ Καλλιπόλεως καὶ Σηστοῦ, τῆς ὁποίας ἀπεῖχε 280 στάδια, ὑπῆρχεν ἡ πολίχνη Αἰγὸς Ποταμοὶ κατεσκαμμένη. Καίτοι ἡ πόλις δὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς φορολογικοὺς πίνακας, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τῆς περιωνύμου ναυμαχίας, καθ' ἣν ὁ Λύσανδρος κατενίκησε τοὺς Ἀθηναίους καὶ οὕτω ἐτερμάτισεν τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, κατὰ τὸ 405 π.Χ., φαίνεται ὅτι ἡ πόλις προϋπῆρχε τοῦ ἔτους τούτου. Τὸ 465 π.Χ. πλησίον τῆς πόλεως ἔπεσε μέγας ἀερόλιθος, τὸν ὁποῖον εἶδον οἱ κάτοικοι καὶ ἐπεδείκνυον τοῦτον βραδύτερον εἰς τοὺς ξένους. Ὑπῆρχεν δὲ οὗτος καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλουτάρχου τὸν 2ον αἰῶνα μ.Χ. Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει τὸ γεγονὸς τοῦτο εἰς τὸν βίον Λυσάνδρου(6), καὶ τὸν ὁποῖον λίθον οἱ

---

2) Δημοσθένης. Περὶ Ἀλοννήσου. 39. «Καίτοι Χερρονήσου οἱ ὅροι εἰσίν, οὐκ Ἀγορά, ἀλλὰ βωμὸς τοῦ Διὸς τοῦ ὁρίου...» καὶ περαιτέρω 41. «Καὶ οὐ μόνον τὴν ἔξω Ἀγορᾶς χώραν σφετερίζεται, ἀλλὰ καὶ τοὺς Καρδιανοὺς οἳ οἰκοῦσιν εἴσω Ἀγορᾶς,...»

3) Παυσανίας. Α. ΙΧ. 10. «Τῷ δὲ Ἱερωνύμῳ τάχα μέν που καὶ ἄλλα ἢ εἰς Λυσίμαχον ἐγκλήματα, μέγιστον δὲ ὅτι τὴν Καρδιανῶν πόλιν ἀνελὼν Λυσιμάχειαν ἀντ' αὐτῆς ᾤκισεν ἐπὶ τῷ ἰσθμῷ τῆς Θρακίας Χερρονήσου».

4) Σκύλαξ ὁ Καρυανδεύς. Περίπλους. ὡς ἄνω σελ. 62. «... ἐντὸς δὲ Αἰγὸς ποταμός, Κρῆσσα, Κρηθωτή, Πακτύη». — Ἡρόδοτος.Θ.119. «Οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Ἀρταΰκτην ὕστεροι ὁρμηθέντες φεύγειν ὡς κατελαμβάνοντο ὀλίγον ἐόντες ὑπὲρ Αἰγὸς Ποταμῶν, ἀλεξόμενοι χρόνον ἐπὶ συχνὸν οἱ μὲν ἀπέθανον...»

5) Στράβων. Ζ. 331. 56. «Μετὰ δὲ Σηστὸν ἐπὶ Αἰγὸς Ποταμοὺς διακόσιοι ὀγδοήκοντα (στάδιοι), πολίχνην κατεσκαμμένην, ὅπου φασὶν τὸν λίθον πεσεῖν κατὰ τὰ Περσικά· εἶτα Καλλίπολις, ἀφ' ἧς εἰς Λάμψακον δίαρμα εἰς τὴν Ἀσίαν τεσσαράκοντα».

6) Πλουτάρχου Λύσανδρος. XII. «Οἱ δὲ καὶ τὴν τοῦ λίθου πτῶσιν ἐπὶ τῷ πάθει τούτῳ σημεῖον φασὶ γενέσθαι· κατηνέχθη γάρ, ὡς ἡ δόξα τῶν πολ-

Χερρονησῖται ἐτίμων καὶ ἐσέβοντο. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διέτριβεν εἰς τὴν ἔναντι ἐπὶ τῆς 'Ασιατικῆς ἀκτῆς Λάμψακον, ὁ φιλόσοφος 'Αναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, ὁ ὁποῖος μαθὼν τὰ τῆς πτώσεως τοῦ ἀερολίθου, ἔδωκε τὴν ἐξήγησιν εἰς τὸ «Περὶ φύσεως» ἔργον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον δυστυχῶς ἀπωλέσθη(1). Τὰ σωζόμενα νομίσματα τῆς πόλεως, ἀπεικονίζοντα κεφαλὴν αἰγός, εἶναι προγενέστερα τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ μαρτυροῦν περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῆς πόλεως. 'Επίσης νομίσματα, ἀρχαιότερα τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγ. 'Αλεξάνδρου μαρτυροῦν τὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰῶνος π.Χ.(2). Τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα ἡ πόλις εὑρίσκετο, φαίνεται, εἰς μεγάλην παρακμήν, μὴ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πλινίου(3), ὁ ὁποῖος ἀναφέρει πόλιν Κίσσαν, μὴ ἀναφερομένην ὑπὸ ἄλλων. Εἰς τὴν θέσιν τῆς πόλεως ὑποστηρίζεται ὑπὸ ἄλλων μέν, ὅτι εὑρίσκεται σήμερον τὸ χωρίον Γαλατᾶς, κατ' ἄλλους τὸ χωρίον Μαχράμκιοϊ. Κατὰ τὸν Αἰγοποταμίτην Γ. Κωνσταντινίδην, ὁ ὁποῖος ἐμελέτησεν ἐπὶ τόπου τὸ ζήτημα, ἡ πόλις εὑρίσκετο εἰς τὴν θέσιν τοῦ χωρίου Τσαλίκιοϊ, παρὰ τὸν Γαλατᾶν, ὅπου εὑρέθησαν καὶ νομίσματα φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «ΑΙΓΟΣ ΠΟΤΑΜΟΙ», ὡς καὶ ἄλλα εὑρήματα.

4) 'κονίτη. Πόλις τῆς Βυζαντινῆς περιόδου, τῆς ὁποίας ἡ θέσις προσδιορίζεται παρὰ τὴν πόλιν Πολύβοτον. Κατεστράφη τὸ 1322 κατά τινα ἐπιδρομὴν τῶν Τούρκων.

5) 'Αλωπεκόνησος. 'Αρχαιοτάτη Αἰολικὴ ἀποικία κειμένη ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ Αἰγαῖον ἀκτῆς τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου. 'Αναφέρεται ὑπὸ τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου(7), ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους(8) καὶ ὑπὸ τῶν Λατίνων, Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως(4), Σκύμνου τοῦ Χίου(5), τοῦ Στράβωνος(6),

---

λῶν, ἐξ οὐρανοῦ παμμεγέθης λίθος εἰς Αἰγὸς Ποταμούς. Καὶ δείκνυται μὲν ἔτι καὶ νῦν, σεβομένων αὐτὸν τῶν Χερρονησιτῶν».

1) Ι. Τζέτζης.Β.902. «Ὁ δέ γε Κλαζομένιος πάλιν 'Αναξαγόρας ἐξ οὐρανοῦ πέφηνε λίθους κατενεχθῆναι ἐν Ποταμοῖς τῆς Αἰγός, Θράκης δὲ τοῦτο πόλις».

2) Βλέπε HEAD — Σβορώνου. 'Ιστορία τῶν νομισμάτων. Τόμ. Α' σελ. 327.

3) PLINII.IV.18. «CISSAM FLUMINI AEGOS ADPOSITUM».

4) Σκύλακος. Περίπλους. 'Ως ἄνω σελ. 61. «Χερρόνησος. Μετὰ δὲ τὸν Μέλανα κόλπον ἐστὶν Θρακία Χερρόνησος· καὶ πόλεις ἐν αὐτῇ αἵ δε· Καρδία, Ἴδη, Παιών, 'Αλωπεκόννησος, Ἄραπλος». Ὁ σχολιαστὴς αὐτοῦ γράφει ὅτι ἔχουν γραφῆ ἐσφαλμένως ὀνόματα, καὶ ἑπομένως τὸ χωρίον δέον νὰ γραφῇ ὡς ἑξῆς: «Καρδία, Χειδρία, Πάνορμος, 'Αλωπεκόννησος...». Τὸ Χειδρία ἀναφέρει καὶ ὁ Ξενοφῶν.

5) Σκύμνος, ὁ Χῖος.στ.804. «Λίμναι δ' ἐφεξῆς εἰσὶν αἱ Μιλησίων. Εἶτ' Αἰολιέων 'Αλωπεκόννησος πόλις...»

6) Στράβων.Ζ.331.52. «Μετὰ δὲ Καρδίαν Δράβος καὶ Λίμναι· εἶτ' 'Αλωπεκόννησος, εἰς ἣν τελευτᾷ μάλιστα ὁ Μέγας κόλπος...».

7) Στέφανος Βυζάντιος. ἐν λέξει. «Κάληρος... ἀπὸ Καλήρου βασιλέως. 'Αλωπεκόννησος δὲ ὅτι ἐκεῖ εἶδον σκύμνους φέρουσαν κατατεθεῖσαν ἀλώπεκα· τινὲς δὲ ὅτι Κάλαρος ἐκαλεῖτο ἡ πόλις».

8) Δημοσθένης. Περὶ Στεφάνου. «Ψήφισμα Χερρονησιτῶν. Χερ-

νων συγγραφέων Τίτου Λιβίου, Πομπωνίου Μέλανος καὶ Πλινίου(9), ὁ ὁποῖος ἐσφαλμένως σημειώνει ταύτην ὡς νῆσον. 'Εκ τῶν ὅσων γράφουν οἱ ἀνωτέρω, ἡ θέσις αὐτῆς προσδιορίζεται παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Σαρπηδώνιον (Σούβλας — ὅρμον Σούβλας), εἰς τὸ τέρμα δηλαδὴ τοῦ Μέλανος κόλπου (κόλπου τοῦ Ξηροῦ ἢ Σάρου) καὶ ἔναντι τῆς νήσου "Ιμβρου. Εἰς τὸν ὅρμον τοῦτον τῆς Σούβλας ('Αλωπεκοννήσου) προσωρμίσθη ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Φίλιππος ὁ Β' μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Αἴνου, ἵνα ἐκεῖθεν ὁρμώμενος καταλάβῃ τὴν Χερρόνησον, τὸν αὐτὸν δὲ ὅρμον ἐξέλεξαν οἱ 'Αγγλογάλλοι κατὰ τὸν Πρῶτον Παγκόσμιον Πόλεμον, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Δαρδανελλίων, διὰ τὰς ἀποβατικὰς αὐτῶν ἐπιχειρήσεις.

6) "Α ρ α π λ ο ς. 'Αναφέρεται ὑπὸ τοῦ Σκύλακος μετὰ τὴν 'Αλωπεκόννησον. 'Ο σχολιαστὴς ὅμως τοῦ Σκύλακος ἀναφέρει ὅτι δὲν ὑπῆρξε ποτὲ πόλις "Αραπλος, ἀλλὰ ἀντὶ «"Αραπλος, 'Ελβιοῦς, "Αβυδος», δέον νὰ γραφοῦν «"Αψινθος, 'Ελαιοῦς, Μάδυτος». Καὶ ταῦτα κατὰ Γρονόβιον (GRONOVIUS 1611—1671) κατὰ δὲ τὸν Παλμέριον ἀντὶ τῆς πόλεως "Αραπλος, γίνεται παραδεκτὴ ἡ πόλις «'Ανάπλους». 'Υπὸ οἱονδήποτε ὄνομα καὶ ἂν τὴν λάβῃ τις, ἡ θέσις αὐτῆς πρέπει νὰ προσδιορισθῇ ἀμέσως μετὰ τὴν 'Αλωπεκόννησον, πρὸς τὸν 'Ελλήσποντον.

7) 'Α φ ρ ο δ ι σ ι ά ς. Πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου ἀναφερομένη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, ὑπὸ δὲ τοῦ 'Αγαθία(1) ἀναφέρεται ὡς πόλις εὑρισκομένη ἐντεῦθεν τοῦ τείχους τοῦ χωρίζοντος τὴν Χερσόνησον ἀπὸ τῆς λοιπῆς Θράκης. 'Η θέσις πάντως αὐτῆς προσδιορίζεται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Μέλανος ποταμοῦ, ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, πρὸς βορρᾶν τῆς Λυσιμαχείας ('Εξαμιλίου). Κατὰ τὸ ὁδοιπορικὸν τοῦ 'Αντωνίνου (σελ. 333) ἀπεῖχε τῆς πόλεως "Απρω 39 μίλια, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Πευτιγκεριανὸν πίνακα (TABULA PEUTINGERIANA) ἀπεῖχε τῆς μὲν "Απρω 33—34 μίλια, τῆς δὲ Καλλιπόλεως 24. 'Υφίστατο κατὰ τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα διότι ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (2) καὶ ὑπὸ

ρονησιτῶν οἱ κατοικοῦντες Σηστόν, 'Ελαιοῦντα, Μάδυτον, 'Αλωπεκόννησον, στεφανοῦσιν 'Αθηναίων τὴν Βουλὴν καὶ τὸν Δῆμον... ἐξελόμενος ἐκ τῆς Φιλίππου καὶ δπαδοὺς τὰς πατρίδας, τοὺς νόμους, τὴν ἐλευθερίαν, τὰ ἱερά...» — 'Ο ἴ δ ι ο ς. Κ α τ' 'Α ρ ι σ τ ο κ ρ ά τ ο υ ς. 166. «Οὐ γὰρ ἤλθομεν οὐδαμοὶ τῆς Θράκης, ἀλλ' ἐπ' 'Αλωπεκόννησον (ἢ Χερρονήσου) μέν ἐστι καὶ ἦν ὑμετέρα, ἀκρωτήριον δ' ἀνέχον πρὸς τὴν "Ιμβρον...»

9) TITI LIVII.XXXI.16. — POMPONII MELAE.B.11.8. «ET EX FLUVIO, QUEM ACCIPIT MELAS DICTUS DUAS URBES AMPLECTITUR ALOPECONENSUM, ET IN ALTERO ISTIMI LITORE SITAM CARDIAM». — PLINII. HISTORIA NAT, IV. 12.

1) 'Α γ α θ ί α ς.V.12. «'Εν τούτῳ δὲ τῷ ἰσθμῷ τεῖχος ἐκταδὸν ἵδρυται ξυνεχὲς ἐφ' ἑκατέρᾳ θαλάττῃ προβεβλημένον· πόλεις τε ἔνδοθεν αὐτῷ προσπηγυῖαι τυγχάνουσιν 'Αφροδισιάς...»

2) Π ρ ο κ ό π ι ο ς. Περὶ κτισμάτων. IV. 10. «...πόλιν τε γὰρ 'Αφροδισιάδα ἐρύ-

τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον, ὡς μία τῶν 14 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Θράκης—Ροδόπης. Ἄγνωστον πότε κατεστράφη. Ὑποστηρίζεται ὅτι εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς ὑπάρχει σήμερον τὸ χωρίον Καβὰκ (Βλέπε λεξικὸν Σαμοθράκη).

8) Ἐλαιοῦς. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, κειμένη εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον αὐτῆς. Ὁ Ἐλαιοῦς ὑπῆρξεν ἀποικία τῶν Τηΐων, κατὰ δὲ τὸν Σκύμνον τὸν Χῖον(1) ἀρχηγὸς τῶν ἀποικισάντων ταύτην ὑπῆρξεν ὁ Φόρβας, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν μυθολογίαν ἐστράτευσε μετὰ τοῦ Θησέως κατὰ τῶν Ἀμαζόνων. Κατ' ἄλλην γραφὴν ἣν παραθέτομεν εἰς τὸ σχετικὸν σχόλιον, φέρεται ὡς ἀποικία τῶν Ἀθηναίων. Ἐξ εὑρεθείσης ὅμως ἐνεπιγράφου πλακὸς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, φαίνεται ὅτι καὶ ἄποικοι Ἀθηναῖοι εἶχον ἐγκατασταθῆ βραδύτερον εἰς τὸν Ἐλαιοῦντα(2). Ὑπὸ τοῦ Σκύλακος ἀναφέρεται ὡς «Ἐλβιοῦς, ἀλλὰ καὶ Ἐλαιοῦς», ὑπὸ δὲ τοῦ Σκύμνου «ὡς Ἐλανοῦς». Ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ σφάλματος ἐκτυπώσεως, διότι καὶ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐλαιοῦς(3), ὑπὸ δὲ τοῦ Στράβωνος(4) ὡς Ἐλαιοῦς καὶ Ἐλαιοῦσα. Ἐπίσης καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου(5) ἀναφέρεται κατ' ἐπανάληψιν ὡς Ἐλαιοῦς. Εἰς τὸν Ἐλαιοῦντα ὑπῆρχεν ὁ τάφος τοῦ Ὁμηρικοῦ Πρωτεσιλάου, πλουσιώτατος, ὡς τὸν περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος(6) καὶ τὸν ὁποῖον ἐσύλησε κατὰ τὰ Περσικὰ ὁ περίφημος ἐκεῖνος

ματι ἐχυρωτάτῳ περιβάλλετο (ὁ Ἰουστινιανός), ἀτείχιστον ἐκ τῶν ἐπὶ πλεῖστον τὰ πρότερον οὖσαν». — Ἱεροκλέους. Συνέκδημος. α' Ἐπαρχία Θράκης, Εὐρώπης, ὑπὸ Κονσουλάριον, πόλεις ιδ'. Εὐδοξιούπολις, Ἡράκλεια, Ἀφροδισιάς, Ἄπρως, Κοῖλα».

1) Σκύμνος ὁ Χῖος. Ἐκδ. Ζωσιμαδῶν. στ. 706. «Ἑξῆς Ἐλανοῦς, Τηϊκὴν ἀποικίαν ἔχουσα, Φόρβας ἣν συνοικίσαι δοκεῖ». — Εἰς ἄλλην ἔκδοσιν ἣν παραθέτει ὁ Σπ. Σακελλαριάδης γράφεται: «Ἑξῆς Ἐλαιοῦς Ἀττικὴν ἀποικίαν ἔχουσα Φόρβας ἣν συνοικίσαι δοκεῖ».

2) DIT. STL. 145β. Κατ' αὐτὸ «εἶναι καὶ τοῖς Ἐλαιουσίοις τὰ αὐτά, ἅπερ ὁ δῆμος ἐψήφισται τοῖς Χερρονησίταις, τὸν δὲ στρατηγὸν Χάρητα ἐπιμεληθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ τρόπῳ τῷ αὐτῷ, ὅπως ἂν ἔχωσι Ἐλαιούσιοι τὰ ἑαυτῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως οἰκοῦσι μετὰ Ἀθηναίων ἐν Χερρονήσῳ».

3) Δημοσθένης. Περὶ στεφάνου. 92. «Ψήφισμα Χερρονησιτῶν: Χερρονησιτῶν οἱ κατοικοῦντες Σηστόν, Ἐλαιοῦντα, Μάδυτον...»

4. Στράβων. Ζ. 331. 52. «Εἶτ' ἐν κόλπῳ Ἐλαιοῦς, ὅπου τὸ Πρωτεσιλάειον, καθ' ὃ τὸ Σίγειον ἀπὸ τεσσαράκοντα σταδίων ἐστίν, ἄκρα τῆς Τρωάδος. — Ὁ ἴδιος. ΙΓ. 595. 31. «Κατὰ δὲ τὴν Σιγειάδα ἄκραν ἐστὶν ἐν τῇ Χερρονήσῳ τὸ Πρωτεσιλάειον καὶ ἡ Ἐλαιοῦσα.»

5) Ἡρόδοτος. VI. 140, VII. 22. IX. 116. — Ὁ ἴδιος 116. «Ἐν γὰρ Ἐλαιοῦντι τῆς Χερρονήσου ἐστὶ Πρωτεσίλεω τάφος τε καὶ τέμενος περὶ αὐτόν, ἔνθα ἦν χρήματα πολλὰ καὶ φιάλαι χρύσεαι καὶ ἀργύρεαι καὶ χαλκὸς καὶ ἐσθὴς καὶ ἄλλα ἀναθήματα, τὰ Ἀρταΰκτης ἐσύλησε βασιλέως δόντος... Ἐπεὶ δὲ ἐδόθη, τὰ χρήματα ἐξ Ἐλαιοῦντος εἰς Σηστὸν ἐξεφόρησε καὶ τὸ τέμενος ἔσπειρε καὶ ἐνέμετο αὐτός τε ὅκως ἀπίκοιτο ἐξ Ἐλαιοῦντα, ἐν τῷ ἀδύτῳ γυναιξὶ ἐμίσγετο...»

6) Ἀρριανός. Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου. Α. 11. 5.

ἀντιπρόσωπος τοῦ Ξέρξου, ὁ Ἀρταύκτης, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν νίκην τῆς Μυκάλης (479 π.Χ.) ἐπολιορκήθη εἰς Ἐλαιοῦντα ὑπὸ τοῦ Στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων Ξανθίππου πλεύσαντος μετὰ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου καὶ τῆς Προποντίδος. Ὁ Ἀρταύκτης δραπετεύσας ἐκ τοῦ Ἐλαιοῦντος συνελήφθη μετὰ τοῦ υἱοῦ του εἰς Αἰγὸς Ποταμούς, ἐσταυρώθη ἐπὶ σανίδος καὶ ἐκρεμάσθη, ὁ δὲ υἱός του ἐλιθοβολήθη. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου καὶ πρὸ τῆς διαβάσεώς του εἰς Μ. Ἀσίαν, ὁ Ἀλέξανδρος μετέβη εἰς Ἐλαιοῦντα καὶ ἐθυσίασεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Πρωτεσιλάου. Ἀναφέρεται ὡς ὑπάρχουσα ἡ πόλις μέχρι τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ κτισμάτων IV. 10. 27) δεδομένου ὅτι ὠχυρώθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄. Πότε καὶ ὑπὸ τίνος κατεστράφη ἡ πόλις εἶναι ἄγνωστον. Περὶ τῆς θέσεως αὐτῆς ὑπῆρχον ἀμφιβολίαι, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἤρθησαν μετὰ τὸ 1915, ὁπότε κατὰ τὴν ἀνόρυξιν ἐκεῖ χαρακωμάτων ὑπὸ τῶν Γάλλων κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Δαρδανελλίων, ἀνευρέθησαν σαρκοφάγοι, μεγάλαι ὑδρίαι, λίθινοι τάφοι, ἀμφορεῖς ἐξ ἀργίλλου καὶ πάμπολλα ἄλλα ἀρχαῖα εὑρήματα, καὶ περὶ τῶν ὁποίων ὑπεβλήθη λεπτομερὲς ὑπόμνημα ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ ἐπιτελείου, ἀνακοινωθὲν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Παρισίων ὑπὸ τοῦ EDMOND POTTIER(1). Τὴν θέσιν τῆς πόλεως κατέχει ἤδη τὸ χωρίον Ἐσκῆ Χισσαρλίκ.

9) Καλλίπολις. Ἀρχαία πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Προποντίδα. Κατὰ τὸν Σαμοθράκην (ἴδε Λεξικὸν Θράκης) κατέχει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν θέσιν τῆς καταστραφείσης ἀρχαίας πόλεως Κριθωτῆς. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερομένων(2), ὁ ὁποῖος ἀναφέρει κεχωρισμένως τὴν Καλλίπολιν καὶ τὴν Κριθωτήν. Ἐπίσης κεχωρισμένως ἀναφέρονται αἱ δύο αὗται πόλεις ὑπὸ τῶν Πλινίου καὶ Στεφάνου Βυζαντίου. Δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Σκύλακος καὶ τοῦ Σκύμνου τοῦ Χίου, ἀλλὰ εἰς ἀρχαίαν ἐπιγραφὴν περιεχομένην εἰς C.I.A. 266, οἱ Καλλιπολῖται ἀναφέρονται εἰς τὸν φορολογικὸν πίνακα τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐπιγόνων(3) ἀναφέρεται πλὴν τοῦ Στράβωνος καὶ ὑπὸ τῶν Λατίνων συγγρα-

1) B.C.H. 39 (1915). σελ. 136 - 239. Βλέπε καὶ B.C.A. 47. σελ. 511.

2) Στράβων.Ζ.331.56. «Μετὰ δὲ Σηστὸν ἐπὶ Αἰγὸς Ποταμοὺς διακόσιοι ὀγδοήκοντα (στάδιοι), πολίχνην κατασκαμμένην, ὅπου φασὶν τὸν λίθον πεσεῖν κατὰ τὰ Περσικά. Εἶτα Καλλίπολις, ἀφ' ἧς εἰς Λάμψακον δίαρμα εἰς τὴν Ἀσίαν τεσσαράκοντα· εἶτα πολίχνιον κατεσκαμμένον Κριθωτή. εἶτα Πακτύη...»

3) Σημείωσις. Ἡ ἀναφερομένη πόλις Καλλίπολις ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (Β. 5. 7) οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν τῆς Θράκης Χερρονήσου, ἀλλὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν Καλλίπολιν τῆς Κιλικίας. Ὡς ἐπίσης μὲ τὴν Καλλίπολιν τὴν μνημονευομένην ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ (Συριακά. XXI), ἡ ὁποία ἦτο πόλις τῶν Αἰτωλῶν, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο καὶ Κάλλιον καὶ τὴν ὁποίαν κατέστρεψεν ὁ Γαλάτης Βρέννος. Ὁ Ἀππιανὸς γράφει: «Ὁ μὲν δὴ Μάνιος ἐπὶ Καλλιπόλεως διώδευε τὸ ὄρος ὃ καλοῦσι Κόρακα...», τὸ ὁποῖον ὡς γνωστὸν ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὀροσειρᾶς τῶν Βαρδουσίων.

φέων Πλινίου, Τίτου Λιβίου, Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου καὶ ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος Πτολεμαίου([4]) καὶ Στεφάνου Βυζαντίου, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τοιούτων Ἀγαθία (V. Ιβ) Προκοπίου, Ἱεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον, Ν. Γρηγορᾶ (Β. Β καὶ Ζ' 4) Ν. Χωνιάτου εἰς Ἰσαάκιον Ἄγγελον (VII) κλπ. Μετέπειτα ἠκολούθησε τὴν ζωὴν τῆς αὐτοκρατορίας, εἶναι δὲ ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ πόλις ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1357. Ὁ Σαμοθράκης εἰς τὸ Λεξικόν του γράφει ὅτι μετωνομάσθη εἰς Καλλίπολιν ἡ Κριθωτὴ κατὰ τὸ 209 π.Χ. ὅταν κατελήφθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Φιλίππου τοῦ Ε', πρᾶγμα τὸ ὁποῖον οὐδαμόθεν πιστοποιεῖται.

10) Καρδία ἢ Καρδιανῶν Πόλις. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, εἰς τὸ Βορειότατον σημεῖον αὐτῆς, πρὸς τὸν Μέλανα κόλπον. Ἱδρυθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Μιλησίων καὶ Κλαζομενίων, ἐδέχθη ἀκολούθως κατὰ τὸ 555 π.Χ. περίπου, καὶ νέους ἀποίκους Ἀθηναίους ὑπὸ τὸν Μιλτιάδην τοῦ Κυψέλου([1]), ὅταν οὗτος προσεκλήθη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Χερσονήσου Δολόγκων, καὶ ἐγένετο τύραννος αὐτῶν([2]), ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, καὶ ὁ ὁποῖος (Μιλτιάδης) διὰ νὰ προφυλάξῃ τὴν Χερρόνησον ἀπὸ τὰς εἰσβολὰς τῶν Θρακῶν Ἀψινθίων, ἀνήγειρε τεῖχος ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν, ἤτοι ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Μέλανα κόλπον ὑπαρχούσης πόλεως Καρδίας, μέχρι τῆς ἐπὶ τῆς Προποντίδος τοιαύτης Πακτύης, μήκους 36 σταδίων([3]). Τὸ τεῖχος τοῦτο βραδύτερον ἐπὶ τῶν ἐπιγόνων ἀνῳκοδομήθη ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου, ὅστις εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ ἔκτισε τὸ 309 π.Χ. τὴν ὁμώνυμον πόλιν Λυσιμάχειαν, ἀφ' οὗ μετῴκησεν εἰς αὐτὴν τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων Καρδίας καὶ Πακτύης, αἱ ὁποῖαι οὕτως ἐρημώθησαν. Καὶ ἐπανιδρύθη μὲν βραδύτερον ἡ πόλις Καρδία, πλὴν δὲν ἀνέκτησε τὴν παλαιὰν αὐτῆς αἴγλην([4]). Σχετικῶς μὲ τὴν ὀνομασίαν τῆς πόλεως ὁ Στέφανος Βυζάντιος

---

4) PLINII.IV.18. «CHERSONESOS A PROPONTIDE HABUIT TIRISTASTASIN, CRITHOTEN... ET HELLESPONTUS. URBES HABET IN EUROPA CALLIPOLIN ET SESTON. — TITUS LIVIUS. XXX. 16. — AMIANI MARCELLINI. XXII. 8. 2. — Στέφανος Βυζάντιος. Ἀναφέρει κεχωρισμένως Καλλίπολιν καὶ Κριθωτήν. — Πτολεμαῖος. Γεωγραφικά. Γ. 1β.4.

1) Στράβων.Ζ.331.52. «Ἑκατέρωθεν δ' ἐπὶ μὲν τῷ Μέλανι κόλπῳ Καρδία κεῖται μεγίστη τῶν ἐν τῷ Λερρονήσῳ πόλεων, Μιλησίων καὶ Κλαζομενίων κτίσμα, ὕστερον δὲ καὶ Ἀθηναίων...» — Σκύμνος ὁ Χῖος. στ. 697. «Ἡ Θρακία δὲ Χερρόνησος ἐχομένη κεῖται καθ' ἣν πόλις ἐστὶ πρώτη Καρδία, ἀρχὴν μὲν ὑπὸ Μιλησίων κτισθεῖσα καὶ Κλαζομενίων, πάλιν δὲ Ἀθηναίων ὕπο, ὅτε Μιλτιάδης ἐκράτησε Χερρονησίων».

2) Ἡρόδοτος.VI.34 καὶ ἑξῆς.

3) Ἡρόδοτος.VI.36. «Ὁ δὲ (Μιλτιάδης) πρῶτον μὲν ἀπετείχισε τὸν ἰσθμὸν τῆς Χερρονήσου ἐκ Καρδίης πόλις ἐκ Πακτύην, ἵνα μὴ ἔχοιεν σφέας οἱ Ἀψίνθιοι δηλέεσθαι ἐσβάλλοντες εἰς τὴν χώρην. Εἰσὶ δὲ οὗτοι ἕξ τε καὶ τριήκοντα (στάδιοι) τοῦ ἰσθμοῦ».

4) Στράβων.Ζ.331.54. «Ὅτι ἐν τῷ ἰσθμῷ τῆς Χερρονήσιυ τρεῖς πόλεις κεῖνται· πρὸς μὲν τῷ Μέλανι κόλπῳ Καρδία, πρὸς δὲ τῇ Προποντίδῃ Πακτύη, πρὸς δὲ τῇ Μεσογαίᾳ Λυσιμάχεια· μῆκος τοῦ ἰσθμοῦ στάδια τεσσαράκοντα».

γράφει: «διότι Ἑρμοχάρους τοῦ κτίστου θύοντος κόρακα τὴν καρδίαν ἁρπάσαντα καὶ ἀναπτάντα εἰς τόνδε τὸν χῶρον μεθεῖναι .... ἢ ὅτι τῇ Σκυθῶν γλώττῃ οὕτως ἐκλήθη». Κατὰ τὸν Ἡσύχιον, ὠνομάζοντο «Καρδίαι οἱ Ἕλληνες παρὰ Σκύθαις διὰ τὸ πόλιν αὐτοὺς Ἑλληνίδα Καρδίαν διαρπάσαι». Ἡ πόλις ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων τοῦ Λυσιμάχου, Στράβωνος, Σκύμνου καὶ Χίου, Ἀππιανοῦ, Πτολεμαίου Κλαυδίου, Πομπονίου Μέλανος καὶ Πλινίου, πλὴν βεβαίως τῶν ἀρχαιοτέρων τούτου τοῦ Σκύλακος καὶ Ἡροδότου(5). Ὁ Στέφανος Βυζάντιος(6) σφάλλει, ὅταν γράφῃ ὅτι ἡ Λυσιμάχεια κατέλαβε τὴν θέσιν τῆς Καρδίας. Τὸ 342 π.Χ. μετὰ τὴν ὑποταγὴν τοῦ βασιλέως τῶν Θρακῶν Κερσοβλέπτου, ἡ Καρδία κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Β΄ καὶ παρέμεινεν ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας μέχρι τοῦ 309 π.Χ. ὁπότε οἱ κάτοικοι αὐτῆς μετῳκίσθησαν, ὡς ἀνωτέρω ἐγράφη, ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου εἰς τὴν κτισθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ πόλιν Λυσιμάχειαν. Ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους εἰς ὅλους τοὺς κατὰ τοῦ Φιλίππου λόγους του. Ἡ Καρδία ὑπῆρξεν πατρὶς τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, Εὐμένους, ὡς καὶ τοῦ ἱστορικοῦ Ἱερωνύμου.

11) Κοῖλα ἢ Κοιλοῦς ἢ Κοίλια — Φλαβιούπολις. Πλησίον καὶ ΒΔ τῆς Μαδύτου ἔκειτο ἡ ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήτου Κοῖλα ἢ Κοιλοῦς ἢ Κοίλια. Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως προῆλθεν ἐκ τῆς κοιλότητος ἡ ὁποία σχηματίζεται εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον ἔναντι τῆς Ἀβύδου. Αὕτη δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀλλὰ ἐμφανίζεται κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν περίοδον, ἔνθα ὁ Πλίνιος(1) (23—79 μ.Χ.) ἀναφέρει τὴν πόλιν Φλαβιούπολιν, ὡς κατέχουσαν τὴν θέσιν τῆς πόλεως Κοῖλα, ἔνδειξις ὅτι ἡ πόλις Κοῖλα προϋπῆρχε τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Κλαυδίου (150 μ.Χ.) ἀναφέρεται ὡς Κύλλα ἢ Κοῖλα(2). Εἶναι πράγματι περίεργον διατὶ δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (65 π.Χ.—23 μ.Χ.) καὶ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου (23—79 μ.Χ.) ὡς Φλαβιούπολις καταλαβοῦσα τὴν θέσιν τῶν Κοίλων. Κατὰ τὸν Σπ. Σακελλαριάδην(3) τὰ Κοῖλα ὑπῆρχον τὸν 1ον π.Χ. αἰῶνα ἂν μὴ πρότερον τούτου. Εἰς εὑρεθεῖσαν πλησοίν τῆς Σηστοῦ ἐνεπίγραφον πλάκα, ἀναφέρονται οἱ Δῆμοι Σηστέων,

---

5) Σκύλαξ ὁ Καρυανδεύς. σελ. 61. «Μετὰ δὲ τὸν Μέλανα κόλπον ἐστὶν ἡ Θρακία Χερρόνησος· καὶ πόλεις ἐν αὐτῇ αἵδε· Καρδία, Ἴδη... Ἐκ Πακτύης δὲ εἰς Καρδίαν διὰ τοῦ αὐχένος πεζῇ στάδια μ΄, ἐκ θαλάττης εἰς θάλαττον».

6) Στέφανος Βυζάντιος. «Λυσιμάχεια, πόλις τῆς ἐν Θράκῃ Χερρονήσου, ἡ πρότερον Καρδία.»

1) PLINII.IV.18. «COLONIA FLAVIOPOLIS, UBI ANTEA CAELA OPPIDAM VOCABATUR».

2) Πτολεμαῖος Κλαύδιος. Γεωγραφικό. Γ. 1β. 4. καὶ B.C.H. 4 (1880) σελ. 511.

3) Σπ. Σακελλαριάδης. Πόλεις καὶ Θέσμια Θράκης καὶ Ἰωνίας. σελ. 121, ἔκδ. 1929.

'Αβυδηνῶν, Φλαβιουπολιτῶν, Δαρδανίων, Ἐλευσίων, Μαδυτίων, καὶ 'Αλωπεκοννησίων(4) οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν, πιθανῶς τοπικὴν συνομοσπονδίαν, χωρὶς νὰ ἀναφέρωνται τὰ Κοῖλα, τὴν θέσιν τῶν ὁποίων εἶχε καταλάβη ἡ Φλαβιούπολις. Τὸ ἔτος κατασκευῆς τῆς πλακὸς εἶναι ἄγνωστον, πάντως πρέπει νὰ εἶναι πρὸ τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος, διότι ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ 'Αμμιανοῦ Μαρκελλίνου μὲ τὸ παλαιὸν αὐτῆς ὄνομα «Κοῖλα»(5). Πρὸ τῆς πόλεως τῶν Κοίλων οἱ 'Αθηναῖοι, ὑπὸ τοὺς Θράσυλλον καὶ Θρασύβουλον κατεναυμάχησαν τοὺς Λακεδαιμονίους, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ Μίνδαρος τὸ 21ον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (411—410 π.Χ.)(1). 'Ανευρέθησαν εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς σαρκοφάγοι καὶ ἐνεπίγραφοι πλάκες, αἱ ὁποῖαι μετεφέρθησαν εἰς Μάδυτον, καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἡ πόλις ἀναφέρεται ὡς «Κοιλανῶν πόλις»(2). Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀναφέρεται ὑπὸ διαφόρων συγγραφέων, ὡς καὶ ²ὑπὸ τοῦ 'Ιεροκλέους εἰς τὸν Συνέκδημον, ὡς μία τῶν 14 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Θράκης Ροδόπης, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Κων)νου τοῦ Πορφυρογεννήτου τὸν 9ον αἰῶνα. Οὐδὲν ἴχνος σώζεται τῆς πόλεως, λιμὴν δέ τις πρὸς νότον τῆς Σηστοῦ καλεῖται σήμερον Κίλια ἢ Κούλιαν λιμάν.

12) Κ ρ ι θ ω τ ή. Ἡ ἀρχαία αὕτη πόλις, ἡ ὁποία ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Σκύλακος, Σκύμνου τοῦ Χίου, Στράβωνος, Στεφ. Βυζαντίου, Πτολεμαίου Κλαυδίου, Ἑλλανίκου ὑπὸ τοῦ 'Αρποκρατίωνος, Δημοσθένους κλπ.(3), ἔκειτο εἰς τὴν βορείαν εἴσοδον τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἔναντι τῆς Λαμψάκου. Ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου τοῦ 'Αθηναίου, υἱοῦ τοῦ Κυψέλου περὶ τὸ 550 π.Χ., ὡς ἀναφέρουν οἱ Σκύμνος ὁ Χῖος, Ἑλλάνικος καὶ Ἔφορος παρ' 'Αρ-

---

4) B.C.H.36 (1912) σελ. 277. 'Εδημοσιεύθη ὑπὸ CH. PICARD καὶ A. REINACH γράφει: «Τατία ἡ καὶ Μαξίμα Τίτῳ Π. 'Ορφανῷ ἰδίῳ ἀνδρί, ὁ δῆμος Σηστίων ὁ δῆμος 'Αβυδηνῶν, ὁ δῆμος Φλαβιοπολιτῶν, ὁ δῆμος Δαρδανίων, ὁ δῆμος 'Ελεωσίων, ὁ δῆμος Μαδυτίων, ὁ δῆμος 'Αλωπεκοννησίων...»

5) AMMIANI MARCELLINI. XXVI. 8. 2. «... ET COELA PRAETERLABITUR ET SESTON ET CALLIPOLI».

1) Θ ο υ κ υ δ ί δ η ς. Η. 104—105.

2) B.C.H.4(1882) σελ. 513. «... ἡ λαμπροτάτη Κοιλανῶν πόλις». Ἑτέρας πλακὸς ἐδημοσιεύθη τὸ ἐπ' αὐτῆς γραφόμενον ὑπὸ τῶν DUMONT — HOMOLLE MELANGES. σελ. 448. 'Ομοίως ἑτέρας εἰς B.C.H.4 (1880) σελ. 514.

3) Σ κ ύ λ α ξ ὁ Κ α ρ υ α ν δ ε ύ ς. σελ. 6. «Ἐντὸς δὲ Αἰγὸς Ποταμός, Κρῆσσα, Κρηθωτή, Πακτύη. Λέγουσι δὲ ταύτας Μιλτιάδην κτίσαι.» — Σ τ ρ ά β ω ν.Ζ.331. 56. «... εἶτα πολίχνιον κατεσκαμμένον Κριθωτή· εἶτα Πακτύη». — Σ τ έ φ α ν ο ς Β υ ζ ά ν τ ι ο ς. «Κριθωτή, πόλις Ἑλλησπόντου, ὀγδοήκοντα στάδια ἀπέχουσα τῆς Καρδίας τὸ ἐθνικὸν Κριθώσιος.» — Π τ ο λ ε μ α ῖ ο ς Κ λ α ύ δ ι ο ς. Γεωγραφικά. Γ. 1β. 4. — 'Α ρ π ο κ ρ α τ ί ω ν. εἰς λέξιν. «Κριθωτὴ μὲν πόλις τῶν ἐν Χερρονήσῳ, καθ' ἅ φησιν Ἑλλάνικος ἐν πρώτῃ Τρωϊκῶν, Ἔφορος δὲ ἐν τῇ τετάρτῃ φησὶν αὐτὴν κατοικηθῆναι ὑπὸ 'Αθηναίων τῶν μετὰ Μιλτιάδου ἐκεῖ παραγενομένων». — Δ η μ ο σ θ έ ν η ς. Κατὰ 'Αριστοκράτους. 158. 672. «...ὥστε πάλιν μισθώσας αὐτὸν τῷ Κότυϊ τὰ ὑπόλοιπα τῶν ὑμετέρων χωρίων Κριθωτὴν καὶ 'Ελαιοῦντα ἐπολιόρκει...»

ποκρατίωνι (βλέπε σχόλιν 3) καὶ πρῶτοι αὐτῆς ὑπῆρξαν μέρος τῶν ἀκολουθησάντων τὸν Μιλτιάδην 'Αθηναίων. Τὸ ὅτι ὡρισμέναι πόλεις τῆς Χερρονήσου ἦσαν ἀποικίαι τῶν 'Αθηναίων, ἀποδεικνύει τὸ ἔντονον ἐνδιαφέρον αὐτῶν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δημοσθένης εἰς τοὺς λόγους του ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν ὡς ἰδίων χωρῶν τῶν 'Αθηνῶν καὶ ὄχι συμμάχων. 'Ο Σαμοθράκης εἰς τὸ Θρακικὸν Λεξικὸν ἀναγράφει ὅτι «κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν θέσιν τῆς Κριθωτῆς κατέλαβεν ἡ Καλλίπολις. 'Ως ἀνεγράφη διὰ τὴν Καλλίπολιν, τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, διότι καὶ ὁ Στράβων καὶ ὁ Πλίνιος καὶ ὁ Στέφανος Βυζάντιος ὁμιλοῦν περὶ δύο πόλεων. 'Η πόλις ἐξέλιπεν ἐνωρίς, καὶ ὡς γράφει ὁ Στράβων (ἀρχὰς 1ου μ.Χ. αἰῶνος) ἡ Κριθωτὴ ἦτο πολίχνιον κατεσκαμμένον, καὶ εὑρίσκετο ὀλίγον βορειότερον τῆς Καλλιπόλεως, μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς Πακτύης.

13) Λίμναι. Πόλις τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ἀποικία τῶν Μιλησίων κατὰ 'Αναξιμένην τὸν Λαμψακηνὸν παρὰ Στράβωνι[1]. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐκαλοῦντο Λιμναῖοι ἢ Λιμναῖοι ἐν Χερσονήσῳ. 'Η πόλις ἔκειτο εἰς τὴν δυτικὴν ἄκραν τῆς Χερσονήσου, ὅπου ὑπάρχει καὶ σήμερον λίμνη παρὰ τὴν παραλίαν. Οἱ Λιμναῖοι ἦσαν σύμμαχοι τῶν 'Αθηναίων, ἀναφέρονται εἰς τοὺς φορολογικοὺς πίνακας καὶ κατέβαλλον, τὸν λεγόμενον «Θράκιον φόρον».

14) Λυσιμάχεια. 'Η ἀρχαία καὶ ὀχυρὰ αὕτη πόλις ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Μεγ. 'Αλεξάνδρου Λυσιμάχου κατὰ τὸ 309 π.Χ. καταστᾶσα καὶ πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου του[2]. 'Εκτίσθη εἰς τὸ μέσον περίπου, τοῦ ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου τοῦ 'Αθηναίου κτισθέντος τείχους περὶ τὸ 550 π.Χ., ἐγκατέστησε δὲ εἰς τὴν πόλιν τῶν ἑκατέρωθεν αὐτῆς παραλίων πόλεων Καρδίας καὶ Πακτύης καὶ ἄλλων. 'Ο Παυσανίας[3] ἀναγράφει ὅτι ὁ ἐκ Καρδίας ἱστορικὸς 'Ιερώνυμος, κατηγορεῖ τὸν Λυσίμαχον ὅτι τὸ μέγιστον τῶν ἐγκλημάτων του ὑπῆρξεν ἡ καταστροφὴ τῆς πόλεως Καρδίας καὶ ἀντ' αὐτῆς ᾤκισεν εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Χερρονήσου τὴν Λυσιμάχειαν. Ταύτην ἐχρησιμοποίησεν ὡς πρωτεύουσαν καὶ ὁ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σελεύκου (280 π.Χ.). Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γαλατῶν (280—279), κατελήφθη ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 279—278 π.Χ. περιῆλθεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας 'Αντίγονον τὸν Γονατᾶν, μετὰ τὴν περιφανῆ νίκην του κατὰ τῶν Γαλατῶν τοῦ Κομοντορίου. Βραδύτερον κατὰ

1) Στράβων.ΙΔ.635.6. «'Αναξιμένης γοῦν ὁ Λαμψακηνὸς οὕτω φησὶν ὅτι καὶ Ἴκαρον τὴν νῆσον καὶ Λέρον Μιλήσιοι συνῴκισαν καὶ περὶ 'Ελλήσποντον ἐν μὲν τῇ Χερρονήσῳ Λίμνας, ἐν δὲ τῇ 'Ασίᾳ Ἄβυδον Ἄρισβαν Παισόν, ἐν δὲ τῇ Κυζικηνῶν νήσῳ 'Αρτάκην Κύζικον, ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ τῆς Τρῳάδος Σκῆψιν...»

2) Διόδωρος.ΧΧ.29. «Ἅμα δὲ τούτοις πραττομένοις Λυσίμαχος μὲν ἐν Χερρονήσῳ πόλιν ἔκτισεν. ἀφ' ἑαυτοῦ Λυσιμάχειαν καλέσας...»

3) Παυσανίας. Α. ΙΧ. 10. «Τῷ δὲ 'Ιερωνύμῳ τάχα μέν που καὶ ἄλλα ἦν ἐς Λυσίμαχον ἐγκλήματα, ἐγκλήματα, μέγιστον δὲ ὅτι τὴν Καρδιανῶν πόλιν ἀνελὼν Λυσιμάχειαν ἀντ' αὐτῆς ᾤκισεν ἐπὶ τῷ ἰσθμῷ τῆς Θρακίας Χερρονήσου».

τὸν δεύτερον, λεγόμενον, Συριακὸν πόλεμον (258—249 π.Χ.) περιῆλθεν ἡ πόλις εἰς τὸν Ἀντίοχον τὸν Β΄ μεθ' ὅλης σχεδὸν τῆς νοτίου Θράκης. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως τῶν Κυψέλων ἀναφέρεται καὶ τὸ σχετικὸν στρατήγημα τοῦ Ἀντιόχου, τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πολυαίνου (IV. 16). Ὁ Ἀππιανὸς(4) ἀναφέρει ὅτι ἐτείχισε καὶ πάλιν τὴν πόλιν ὁ Ἀντίοχος, τὰ τείχη τῆς ὁποίας εἶχον καταστραφῆ ὑπὸ τῶν Θρακῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λυσιμάχου, καὶ συνώκισεν εἰς τὴν πόλιν καὶ πάλιν τοὺς ἐπιζῶντας ἐκ τῶν κατοίκων, εἴτε καταφυγόντας εἰς ἄλλας πόλεις εἴτε δουλεύοντας ὑπὸ τοὺς Θρᾶκας ἢ ἄλλους ἀφ' οὗ τοὺς ἐξηγόρασεν. Ἀργότερον ἡ Λυσιμάχεια περιῆλθεν εἰς τοὺς Πτολεμαίους τῆς Αἰγύπτου καὶ περὶ τὸ 220 π.Χ. περιῆλθεν εἰς τοὺς Μακεδόνας. Κατὰ τὸν μεταξὺ Φιλίππου τοῦ Ε΄ καὶ Ρωμαίων πόλεμον ἡ πόλις κατεστράφη ὑπὸ τῶν Θρακῶν. Ἀνακτισθεῖσα κατὰ τὸ 196 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Γ΄ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας, περιῆλθεν μετὰ τὴν ἧτταν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων κατὰ τὴν ἐν Μαγνησίᾳ, τὴν τοῦ Σιπύλου (190 π.Χ.) μάχην, εἰς τοὺς συμμάχους τῶν Ρωμαίων Περγαμηνοὺς (Ἄτταλος ὁ Β΄). Ἀλλὰ βραδύτερον τὸ 144 π.Χ. κατεστράφη καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν Θρακῶν. Φαίνεται ὅτι δὲν ἐξηφανίσθη εντελῶς, διότι κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν Βυζαντινὴν περίοδον ὠχυρώθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄ (6ος αἰὼν μ.Χ.) διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως αὐτῆς. Εἶτα ἠκολούθησε τὴν τύχην τῆς αὐτοκρατορίας.

15) Μάδυτος(1). Ἀρχαιοτάτη πόλις ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Θρακικῆς παραλίας ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, περὶ τὰ δύο μίλια ΝΔ τῆς Σηστοῦ, καὶ ὡς γράφει ὁ Σκύμνος ὁ Χῖος καὶ ἡ Σηστὸς καὶ ἡ Μάδυτος ἦσαν ἀποικίαι τῶν Αἰολιέων τῆς Λέσβου. Τοῦτ' αὐτὸ ὑποστηρίζει καὶ ὁ Εὐστάθιος(2) εἰς τὴν

4) Ἀππιανός. Συριακά. Τόμ. II., ἔκδ. Λειψίας 1829. σελ. 22. «... Χερρόνησόν τε ὠχύρου, καὶ Λυσιμάχειαν ὤκιζεν· ἣν Λυσίμαχος μέν, ὁ Θράκης ἐπὶ Ἀλεξάνδρῳ βασιλεύσας, ἔκτισεν ἐπιτείχισμα τοῖς Θραξὶν εἶναι, οἱ Θρᾶκες δὲ ἀποθανόντος Λυσιμάχου καθῃρήκεσαν. Καὶ ὁ Ἀντίοχος συνῴκιζε τούς τε φεύγοντας τῶν Λυσιμαχίων καταχαλῶν, καὶ εἴ τινες αὐτῶν αἰχμάλωτοι γεγονότες ἐδούλευον, ὠνούμενος, καὶ ἑτέρους προσκαταλέγων, καὶ βοῦς καὶ πρόβατα καὶ σίδηρον καὶ γεωργίαν ἐπιδιδούς, καὶ οὐδὲν ἐλλείπων εἰς ταχεῖαν ἐπιτειχίσματος ὁρμήν...»

1) Σημείωσις. Ἐκ σφάλματος, πιθανῶς τυπογραφικοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Σκύλακος καὶ ὑπὸ τοῦ Σκύμνου τοῦ Χίου ἀναφέρεται (εἰς τὴν ἔκδοσιν Ζωσιμαδῶν 1807) ἐγγὺς τῆς Σηστοῦ, ἐπὶ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου πόλις Ἄβυδος ἀντὶ Μάδυτος, ὡς διορθώνει ὁ σχολιαστὴς τοῦ Σκύλακος. Διότι δὲν νοεῖται πόλις Ἄβυδος ἐπὶ τῆς Χερσονήσου, οὐδαμοῦ ἀλλοῦ ἀναφερομένη, καὶ ἄλλη Ἄβυδος ἐπὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς ἔναντι τῆς Σηστοῦ.

2) Σκύμνος ὁ Χῖος. στ. 708. «...Ἔπειτα Σηστὸς καὶ Μάδυτος αἱ κείμεναι ἐπὶ τοῦ στενωτάτου, Αἰολιέων ἦσαν κτήσεις...» — Εὐστάθιος εἰς Διονυσίου Περιήγησιν. σελ. 139. ἔκδ. Ζωσιμαδῶν· σχόλιον 1ου στίχου 513. «Ὁ δὲ Διονύσιος λέγει καὶ ὅτι Σηστὸς μέν, Λεσβίων ἄποικος, καθ' ἃ καὶ ἡ Μάδυτος, ὡς ὁ γεωγράφος φησί, Χερρονησία πόλις, Ἀβύδου διέχουσα σταδίους λ΄ (30) ἐκ λιμένος εἰς λιμένα».

Διονυσίου περιήγησιν. Ἀναφέρεται πλὴν τῶν ἄνω καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου([3]), Σκύλακος, Στράβωνος, Λιβίου ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι αὕτη ὑπετάγη ταυτοχρόνως μετὰ τῆς Καλλιπόλεως εἰς τὸν Φίλιππον τὸν Ε', τοῦ Πομπωνίου Μέλανος, τοῦ Πτολεμαίου Κλαυδίου, Στεφάνου Βυζαντίου κλπ. Παρὰ τὴν πόλιν ταύτην καὶ ΝΑ αὐτῆς ἔκειτο κατὰ τὸν Θουκυδίδην καὶ τὸν Εὐριπίδην ὁ τάφος τῆς Ἑκάβης, μεταμορφωθείσης κατὰ τὴν μυθολογίαν εἰς κύνα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκαλεῖτο εἰς τὴν ἀρχαιότητα Κυνὸς σῆμα([4]) τὸ ἀκρωτήριον, τὸ σήμερον καλούμενον Κιλὶντ Μπάχρ, ἔνθα καὶ τὸ ὁμώνυμον φρούριον. Ἡ Μάδυτος κατὰ τὸν περισσότερον χρόνον ὑπήγετο εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἀναφέρεται (C.I.A. σελ. 255 καὶ 266) μεταξὺ τῶν συμμαχίδων πόλεων τῶν καταβαλλουσῶν εἰς αὐτοὺς ἐτήσιον φόρον. Φαίνεται, ἐκ τῶν εὑρεθέντων νομισμάτων, ὅτι εἰς τὴν μεγαλυτέραν της ἰσχὺν εὑρίσκετο κατὰ τὰ μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους δὲν εἶχεν εἰσέτι παρακμάσει καὶ ἠκολούθησε τὴν ζωὴν τῆς Αὐτοκρατορίας.

16) Π α κ τ ύ η. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Προποντίδος κειμένη. Κατὰ τὸν Σκύμνον τὸν Χῖον([1]) ὑπῆρξε κτίσμα τοῦ Ἀθηναίου Μιλτιάδου, υἱοῦ τοῦ Κυψέλου κατὰ τὸ 560 π.Χ. Ἡ Πακτύη ἐπὶ τῆς Προποντίδος καὶ ἡ Καρδία ἐπὶ τοῦ Μέλανος κόλπου ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Θράκης διὰ τοῦ κτισθέντος ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου τείχους([2]), τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ὅριον τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν γραφομένων ὑπὸ τοῦ Σκύμνου τοῦ Χίου, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τῆς πόλεως συνεχίζει: «Μετὰ τὴν Χερρόνησον ἐν Προποντίδι Θράκῃ παρήκει καὶ Σαμίων ἀποικία Πέρινθός ἐστι». Ὁμοίως ἐξ ἀποσπάσματος τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλλανίκου, διασωθέντος εἰς σχόλιον τοῦ Ἀπολλωνίου([3]) ἔχοντος οὕτω «τελευτῆσαι τὴν Ἕλλην κατὰ Πακτύην φησίν, ὡς καὶ Ἑλλάνικος μαρτυρεῖ», συμπεραίνεται τοῦτο. Ὑπὸ τοῦ Σκύλακος

---

3) Ἡ ρ ό δ ο τ ο ς.Ζ.33. «Ἔστι δὲ τῆς Χερρονήσου τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ, Σηστοῦ τε πόλιος μεταξὺ καὶ Μαδύτου, ἀκτὴ παχέα ἐς θάλασσαν κατήκουσα Ἀβύδῳ κατεναντίον, ἔνθα...» — Σ κ ύ λ α ξ ὁ Κ α ρ υ α ν δ ε ύ ς. Περίπλους. σελ. 62. «Καρδία... Μάδυτος, Σηστός. — Σ τ ρ ά β ω ν.Ζ.331.56. «Εἶτα Μάδυτος καὶ Σηστὸς ἄκρα, καθ' ἣν τὸ Ξέρξου ζεῦγμα, καὶ μετὰ ταῦτα Σηστός». — POMPONII MELAE. B. 11. 8.— TITI LIVII. XXXI. 16. «...ET MADTTOS DETITA». — Π τ ο λ ε μ α ῖ ο ς Κ λ α ύ δ ι ο ς. Γεωγραφικά. Γ' κεφ. 1β. 4. ἀποκαλεῖ ταύτην Μάδυν. — Σ τ έ φ α ν ο ς Β υ ζ ά ν τ ι ο ς. «Μάδυτος πόλις Ἑλλησποντία.»

4) Θ ο υ κ υ δ ί δ η ς. Η. 104—106. «...ὑπερεβεβλήκει ἤδη τὴν ἄκραν ἣ Κυνὸς σῆμα καλεῖται», τὸ ἤδη ἀκρωτήριον Κιλίντ Μπάχρ. — Ε ὐ ρ ι π ί δ η ς. Ἑ κ ά β η. 1249. «Κυνὸς ταλαίνης σῆμα, ναυτίλοις τέκμαρ».

1) Σ κ ύ μ ν ο ς ὁ Χ ῖ ο ς. στ. 710. «Εἶτ' ἐστὶ Κριθωτή, πόλις τε Πακτύη. Λέγουσι καὶ ταύτας δὲ Μιλτιάδην κτίσαι.»

2) Ἡ ρ ό δ ο τ ο ς.VI.36. «Οὗτοι δὴ Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου... πρῶτον μὲν ἀπετείχισε τὸν ἰσθμὸν τῆς Χερρονήσου ἐκ Καρδίης πόλεως ἐς Πακτύην.»

3) Ἑ λ λ α ν ί κ ο υ.FR.88. εἰς σχόλιον Ἀπολλωνίου, Ἀργοναυτικὰ II.

τοῦ Καρυανδέως ἀναφέρεται ὡς τελευταία πόλις τῆς Χερσονήσου(4). Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἀνωτέρω ὁ Πτολεμαῖος Κλαύδιος ἀναφέρει τὴν πόλιν μετὰ τῶν Θρακικῶν πόλεων καὶ ὄχι μετὰ τῶν τοιούτων τῆς Χερσονήσου(5). Ὁ Στράβων(6) ἀναφέρει τὴν πόλιν πρὸ τοῦ μακροῦ τείχους. Ὅταν τὸ 408 π.Χ. οἱ Ἀθηναῖοι ἀφήρεσαν καὶ πάλιν τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην, οὗτος μετὰ τὴν παράδοσιν ταύτης εἰς τὸν Κόνωνα, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Πακτύην(7). Ὀχυρώσας δὲ οὗτος τρία φρούρια πόλεις, τὸν Ἴρνον, τὴν Βισάνθην καὶ τὸ Νέον Τεῖχος, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης ἔνθα ἀπέκτησε μεγάλα πλούτη, συνδεθεὶς διὰ φιλίας μετὰ τῶν βασιλέων τῆς Θράκης Μηδόκου καὶ Σεύθου(8). Ἡ πόλις κατεστράφη μετὰ τῆς Καρδίας ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου τὸ 309 π.Χ., μετοικίσας τοὺς κατοίκους αὐτῆς εἰς τὴν ἱδρυθεῖσαν παρ' αὐτοῦ ἐγγὺς Λυσιμάχειαν. Φαίνεται ὅτι καὶ αὕτη, ὡς καὶ ἡ Καρδία, ἀνεγεννήθη καὶ ὑπῆρχε κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον, οὖσα μάλιστα ἕδρα ἰδίας ἐπισκοπῆς ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Τραϊανουπόλεως, καὶ κατόπιν προαχθείσης εἰς Μητρόπολιν. Ἐρειπωθείσης βραδύτερον, ἡ θέσις αὐτῆς ὠνομάζετο Παλαιὰ Πάτινο ἴσως ἐκ παραφθορᾶς τοῦ παλαιοῦ ὀνόματος(1).

17) Σηστός. Ἀρχαιοτάτη πόλις ἐπὶ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὸ στενώτερον μέρος αὐτοῦ, καὶ ἔναντι τῆς Μικρασιατικῆς Ἀβύδου. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου(2) ὡς σύμμαχος τῶν Τρώων, ὑπὸ δὲ τοῦ Σκύμνου τοῦ Χίου(3) ὡς ἀποικία τῶν Αἰολιέων. Εἶναι ἄγνωστον ἂν κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον κατῳκεῖτο ὑπὸ Θρακικῶν ἢ

---

4) Σκύλαξ ὁ Καρυανδεύς. Περίπλους. σελ. 62. «Ἐντὸς δὲ Αἰγὸς ποταμός, Κρῆσσα, Κρηθωτή, Πακτύη. Μέχρις ἐνταῦθα ἡ Θρακὶς Χερρόνησος».

5) Πτολεμαῖος Κλαύδιος. Γεωγραφικά. Γ' 1α. 10.

6) Στράβων.Ζ.331.54. «Ὅτι ἐν τῷ ἰσθμῷ τῆς Χερρονήσου τρεῖς πόλεις κεῖνται· πρὸς μὲν τῷ Μέλανι κόλπῳ Καρδία, πρὸς δὲ τῇ Προποντίδι Πακτύη πρὸς δὲ τῇ μεσογαίᾳ Λυσιμάχεια· μῆκος τοῦ ἰσθμοῦ στάδια τεσσαράκοντα. — Ὁ ἴδιος.Ζ.331.56. «Εἶτα Καλλίπολις... εἶτα πολίχνιον κατεσκαμμένον Κριθωτή. εἶτα Πακτύη· εἶτα τὸ Μακρὸν τεῖχος καὶ Λευκὴ ἀκτή...»

7) Διόδωρος.XIII.74. «... Ἀλκιβιάδης δὲ τῆς ἀρχῆς ἐκχωρήσας τῷ Κόνωνι καὶ τὰς δυνάμεις παραδούς, τὴν μὲν εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδον ἀπέγνω, μετὰ τριήρους δὲ μιᾶς εἰς Πακτύην τῆς Θράκης ἀπεχώρησε·...»

8) Ξενοφῶντος Ἑλληνικά. Α.5.17. «Ἀλκιβιάδης μὲν οὖν πονήρως καὶ ἐν τῇ στρατιᾷ φερόμενος, λαβὼν τριήρη μίαν ἀπέπλευσεν εἰς Χερρόνησον εἰς τὰ ἑαυτοῦ τείχη...»

1) Μελετίου. Γεωγραφία. σελ. 58.

2) Ὁμήρου Ἰλιάς. Β. στ. 835. «...Οἵ δ' ἄρα Περκώτην καὶ Πράκτιον ἀμφενέμοντο καὶ Σηστὸν καὶ Ἄβυδον ἔχον καὶ δῖαν Ἀρίσβην, τῶν αὖθ' Ὑρτακίδης ἦρχ' Ἄσιος ὄρχαμος ἀνδρῶν...»

3) Σκύμνος ὁ Χῖος. Περίπλους. στ. 708. «Ἔπειτα Σηστὸς καὶ Μάδυτος αἱ κείμεναι ἐπὶ τοῦ στενωτάτου, Αἰολιέων οὖσαι κτήσεις» (Ἑλλήνων τῆς Λέσβου).

Πελασγικῶν φύλων. Ἐκ τῆς μαρτυρίας ὅμως τοῦ Ἡροδότου(4) ὅτι περιεβάλλετο ἐπὶ τῶν Μηδικῶν πολέμων ὑπὸ ἰσχυροτάτου τείχους, πιθανὸν οἱ πρὸ τῶν Αἰολιέων κάτοικοι τῆς πόλεως νὰ ἦσαν Πελασγοί. Ὁ Ἡρόδοτος(5) περιγράφει τὴν γεφύρωσιν τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπὸ τοῦ Ξέρξου παρ' αὐτήν, τὴν διάβασιν αὐτοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ του, βραδύτερον τὴν σύλληψιν καὶ σταύρωσιν ἐπὶ σανίδος τοῦ Πέρσου Ἀρταΰκτου, τοῦ ἀφεθέντος ὑπὸ τοῦ Ξέρξου ὡς ὑπάρχου τῆς Σηστοῦ, ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου ναυάρχου Ξανθίππου τοῦ Ἀριόφρονος μετὰ τὴν ἐν Μυκάλῃ μάχην, ὡς συλήσαντος τὸν τάφον καὶ τὰ ἱερὰ τοῦ Πρωτεσιλάου εἰς τὸν Ἐλαιοῦντα. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου(6), τοῦ Θουκυδίδου(7), τοῦ Ξενοφῶντος(1) γραψάντων διὰ τὴν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφὴν τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Λύσανδρος καταλαβὼν τὴν Σηστόν, ἐξεδίωξε τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως καὶ ἐγκατέστησεν εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν ὑπὸ τὰς διαταγάς του «Κυβερνήταις καὶ κελευσταῖς ἔδωκε τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν νέμεσθαι», ὡς γράφει ὁ Πλούταρχος. Ἀλλὰ οἱ Ἔφοροι τῆς Σπάρτης δὲν ἐνέκρινον τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ Λυσάνδρου καὶ διέταξαν τὴν ἐπανεγκατάστασιν τῶν κατοίκων. Τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως τῆς πόλεως ἐξαίρεται ὑπὸ τοῦ Θεοπόμπου κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος(2). Ὁ Ἀππιανὸς(3) ἀναφέρει ὅτι, ὁ Ἀντίοχος ὁ Γ' ὠχύρωσεν ἐκ νέου τὴν πόλιν

---

4) Ἡ ρ ό δ ο τ ο ς.Θ.115—116. «Ἐς δὲ τὴν Σηστὸν ταύτην, ὡς ἐόντος ἰσχυροτάτου τείχεος τῶν ταύτῃ...»

5) Ἡ ρ ό δ ο τ ο ς.Ζ.33. «Οἱ δὲ ἐν τούτῳ τὸν Ἑλλήσποντον ἐξεύγνυσαν ἐκ τῆς Ἀσίης ἐς τὴν Εὐρώπην. Ἔστι δὲ τῆς Χερσονήσου τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ, Σηστοῦ τε πόλιος καὶ Μαδύτου, ἀκτὴ παχέα ἐς θάλασσαν κατήκουσα Ἀβύδου κατεναντίον, ἔνθα μετὰ ταῦτα, χρόνῳ ὕστερον οὐ πολλῷ, ἐπὶ Ξανθίππου τοῦ Ἀρίφρονος στρατηγοῦ Ἀθηναίων Ἀρταΰκτην ἄνδρα Πέρσην λαβόντες Σηστοῦ ὕπαρχον ζῶντα πρὸς σανίδα διεπασσάλωσαν, ὃς καὶ ἐς τοῦ Πρωτεσίλεω τὸ ἱρὸν ἐς Ἐλαιοῦντα ἀγινεόμενος γυναῖκας ἀθέμιστα (ἔργα) ἔρδεσκε..» — Δ ι ό δ ω ρ ο ς ΧΙ. 37. «Ξάνθιππος δὲ ὁ στρατηγὸς εὐθὺς ἐκ κατάπλου προσβολὰς τῇ πόλει ποιησάμενος εἷλε Σηστὸν καὶ φρουρὰν ἐγκαταστήσας τοὺς μὲν συμμάχους ἀπέλυσεν...»

6) Π λ ο υ τ ά ρ χ ο υ Κ ί μ ω ν. 9. «Ἐπεὶ γὰρ ἐκ Σηστοῦ καὶ Βυζαντίου πολλοὺς τῶν βαρβάρων αἰχμαλώτων λαβόντες οἱ σύμμαχοι τῷ Κίμωνι διανεῖμαι.

7) Θ ο υ κ υ δ ί δ η ς. Α. 89, καὶ Η. 62.

1) Ξ ε ν ο φ ῶ ν τ ο ς Λ ύ σ α ν δ ρ ο ς. ΧΙV. «Σηστὸν δ' Ἀθηναίων ἐχόντων ἀφελόμενος οὐκ εἴασεν οἰκεῖν Σηστίους, ἀλλὰ τοῖς γενομένοις ὑπ' αὐτῷ κυβερνήταις καὶ κελευσταῖς ἔδωκε τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν νέμεσθαι. Πρὸς ὃ καὶ πρῶτον ἀντέκρουσαν ο Λακεδαιμόνιοι καὶ τοὺς Σηστίους αὖθις ἐπὶ τὴν χώραν κατήγαγον.»

2) Σ τ ρ ά β ω ν. ΙΓ.591.22. «Σηστὸς δὲ ἀρίστη τῶν ἐν Χερρονήσῳ πόλεων· διὰ δὲ τὴν γειτοσύνην (πρὸς τὴν Ἄβυδον) ὑπὸ τῷ αὐτῷ ἡγεμόνι καὶ αὕτη ἐτέτακτο, οὔτω τοῖς ἠπείροις διοριζόντων τῶν τότε τὰς ἡγεμονίας. Ἡ μὲν οὖν Ἄβυδος καὶ ἡ Σηστὸς διέχουσιν ἀλλήλων τριάκοντα που σταδίους ἐκ λιμένος εἰς λιμένα... Φησὶ δὲ τὴν Σηστὸν θεόπεμπτος βραχεῖαν μὲν εὐερκῆ δέ, καὶ σκέλει διπλέθρῳ συνάπτειν εἶναι τῶν παρόδων.»

3) Ἀ π π ι α ν ό ς. Σ υ ρ ι α κ ά. 21. «Ἀντίοχος δὲ τὴν στρατιάν... ἔς τε Χερρόνησον διαπλεύσας, πάλιν αὐτὴν ὠχύρου, καὶ Σηστὸν καὶ Ἄβυδον ἐκρατύνετο, δι' ὧν ἔδει τὴν φάλαγγα τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Ἀσίαν ὁδεῦσαι τε καὶ περάσαι.»

μετὰ τὴν κατάληψιν αὐτῆς ὑπ' αὐτοῦ, ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ἐκεῖθεν διέλευσιν τῶν Ρωμαίων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ξενοφῶν(4) ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ὀχυρώσεως τῆς πόλεως. Ἡ πόλις μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Πλινίου(5) γράφοντος ὅτι ὁ Ἑλλήσποντος ἔχει τέσσαρας πόλεις ἀντικειμένας, εἰς μὲν τὴν Εὐρώπην τὴν Καλλίπολιν καὶ τὴν Σηστόν, εἰς δὲ τὴν Ἀσίαν τὴν Λάμψακον καὶ τὴν Ἄβυδον. Ἐπίσης ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου(6). Κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον μνημονεύεται ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ Ἀγαθία καὶ τοῦ Γρηγορᾶ(7). Πλὴν τῆς ἱστορίας καὶ ἡ μυθολογία καὶ ἡ ποίησις ἀσχολοῦνται μὲ τὴν Σηστόν. Ὁ Μουσαῖος εἰς τὸ ποίημα αὐτοῦ «Τὰ κατὰ Ἡρὼ καὶ Λέανδρον» ἔψαλε τοὺς τρυφεροὺς ἔρωτας καὶ τὸ τραγικὸν τέλος τῆς Σηστίδος Ἡροῦς, ἱερείας τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης, καὶ τοῦ ἐξ Ἀβύδου Λεάνδρου. Ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας πόλεως, δεδομένου ὅτι ἦτο παρὰ τὸν λιμένα αὐτῆς, οἱ CH. PICARD καὶ S. REINACH προσδιορίζουν ταύτην εἰς μικρὸν ὕψωμα τοῦ Τεκὲ Ἄκ Μπασὶ δεσπόζον τῆς ἀκτῆς.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω πόλεων εἰς τὴν Χερρόνησον ἀναφέρονται καὶ αἱ ἑξῆς πόλεις μικροτέρας σημασίας: Αἰραὶ (ἄγνωστος ἡ θέσις αὐτῆς), Αἰόλιον (ἀγνώστου θέσεως), Ἀκονίτη (Βυζαντινὴ πόλις), Γρήσινος, Κρῆσσα ἢ Κίσσα, Λευκὴ Ἀκτή, Πτελεόν, Πάνορμος, Παίων, Χερρόνησος, Ἴδη, Ἴδακος, Κάπαι, Κίβηρις ἢ Κιβέρης.

---

4) Ξενοφῶντος Ἑλληνικά. Δ.8.5. «Ὁ δὲ Δερκυλίδας, ὡς συνελέγησαν πολλοὶ καὶ χρήσιμοι ἄνδρες εἰς τὴν πόλιν, διαβὰς καὶ εἰς Σηστόν, καταντικρὺ ὄντα Ἀβύδου καὶ ἀπέχοντα οὐ πλέον ὀκτὼ σταδίων... Καίτοι, ἔφη, ποῖον μὲν ἂν ἰσχυρότερον Σηστοῦ λάβοιτε χωρίον, ποῖον δὲ δυσπολιορκητότερον; ὃ καὶ νέων πεζῶν δεῖται, εἰ μέλλοι πολιορκήσεσθαι.»

5) PLINII.IV.18 «QUATUOR INTER SE CONTRARIAS URBES HABET IN EUROPA CALLIPOLIN ET SESTON, ET IN ASIA LAMPSACON ET ABTDON.»

6) Πτολεμαῖος Κλαύδιος. Γεωγραφικά. Γ. 1β. 4.

7) Ἀγαθίας. V. 12. «Σηστὸς γέ ἐστι πόλις ἡ περιλάλητος τῇ ποιήσει καὶ ὀνομαστοτάτη, οὐκ ἄλλου τοῦ ἕνεκα, οἶμαι, ἢ μόνον ἐπὶ τῷ λύχνῳ τῆς Ἡροῦς ἐκείνης τῆς Σηστίδος καὶ τῷ Λεάνδρῳ ἔρωτι καὶ θανάτῳ.» — Γρηγορᾶς. XXVII. 19. «Εἰς μίαν τῶν ἐν Χερρονήσῳ πόλεων προσωρμίσθησαν, καλουμένην Σηστόν».

ΕΤΑΙΡΙΑ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΡΑ ΤΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 38 - ΑΘΗΝΑΙ Τ.Τ. 126

ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ
ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ **158** ΑΝΑΤΥΠΟΥ
ΕΚ ΤΟΥ 34ου ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ

ΠΕΡΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ

1969

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ

ΠΕΡΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἶναι πολλὰ χρόνια ποὺ θέλω νὰ γράψω γιὰ τοὺς Φαναριῶτες: νομίζω ὅτι τὸ θέμα τους ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ κεφάλαια τὰ πιὸ ἀγνοημένα, ὄχι μόνο παρεξηγημένα, τῆς νεώτερης ἱστορίας μας, καὶ ὅτι ὑπάρχει ἀπαραίτητη ἀνάγκη, ἂν κρίνουμε σκόπιμο νὰ ξεκαθαρίσουμε κάπως τὰ ζητήματα ὅσα ἀναφέρονται στὴν διαμόρφωση τοῦ σημερινοῦ Ἑλληνισμοῦ, νὰ τὸ μελετήσουμε, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ εἶναι πολὺ σημαντικό, ἀνάμεσα στὰ πρῶτα.

Ἀπὸ ἄλλην ἄποψη, τοὺς τελευταίους καιροὺς μοῦ ἔτυχε νὰ διαβάσω τόσα καὶ τόσο βασικὰ σφάλματα σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο, ὥστε, ἀφήνοντας ἐνδεχομένως τὶς κρίσεις σὲ δεύτερη μοίρα, νὰ θεωρῶ ἐπείγουσα πλέον ὑποχρέωση τὴν ἁπλὴ τοποθέτηση τῶν πραγμάτων(1). Ἐμίλησα γιὰ κεφάλαια ἀγνοημένα, ἐμίλησα γιὰ σφάλματα: πραγματικά, δὲν σκέπτομαι αὐτὴν τὴν ὥρα τὶς κρίσεις τῶν ὀλίγο ἢ πολὺ εἰδικῶν γιὰ τοὺς Φαναριῶτες, τὰ πάθη, ποὺ κληροδοτημένα σὰν ἀλήθειες αὐτονόητες, συσκοτίζουν τὶς κρίσεις αὐτές· σκέπτομαι ἁπλῶς τὰ πράγματα, τὰ γεγονότα, τὰ φαινόμενα, τὰ τεκμήρια, ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν σχολικὴ ὑποδομὴ τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Ἐκεῖ ἀκόμη βρισκόμαστε ὡς πρὸς τοὺς Φαναριῶτες: αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις τῆς ἐπιστήμης, δὲν γνωρίζουμε.

Φυσικά, ὑπάρχουν τὰ πάθη. Τὰ πάθη, τὸ ξέρουν ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ζητήματα τῆς ἱστοριογραφίας, δὲν τὴν ἀλλοιώνουν μόνο συσκοτίζοντας τὴν κρίση μας: τὴν ἀλλοιώνουν καὶ στὴν ἀπομόνωση καὶ στὴν ἀξιολόγηση τοῦ ὑλικοῦ. Ἡ ἱστοριογραφία δὲν εἶναι ἁπλῶς συσσώρευση τεκμηρίων, εἶναι

---

1) Σὲ μία ἐργασία σὰν κι αὐτὴν ποὺ παρουσιάζεται σήμερα ἐδῶ ἂν ἐλέγαμε ὅτι ὁ κύριος Α ἢ ὁ κύριος Β ἔκανε τὸ γ ἢ τὸ δ σφάλμα, θὰ ἐκάναμε πολὺ ὀλιγότερο ἀπὸ ὅ,τι ἐπιδιώκω. Εὐχή μου εἶναι νὰ ἀλλάξει μία νοοτροπία στὸ θέμα τῶν Φαναριωτῶν, καὶ ὄχι ἁπλῶς νὰ διορθωθοῦν κάποια σφάλματα στὴν ἐξακρίβωση τῆς ἱστορίας τους ἢ στὴν ἀποτίμηση τῆς προσφορᾶς τους. Ἔτσι ἔκρινα περιττὸ νὰ προβῶ στὴν ἀναίρεση ἀνακριβειῶν ἢ παρεξηγήσεων, εἴτε ἀπὸ παλαιοτέρους, εἴτε ἀπὸ μεταγενεστέρους ἱστοριογράφους προέρχονται. Τὸ ζήτημα θὰ εἶταν, ὅταν προσπελάζουμε σὲ ὁποιοδήποτε δημοσίευμα σχετικό, νὰ τὸ ἀντιμετωπίζουμε ὄχι μόνο μὲ τὴν κριτικὴν ἐπιφυλακτικότητα μὲ τὴν ὁποία πρέπει νὰ μελετοῦμε κάθε γραπτό, ἀλλά, ἀκόμη περισσότερο, μὲ κάποιαν αὐξημένη δυσπιστία.

καὶ ἐπιλογή τους καὶ ταξινόμησή τους· ὅταν πλησιάζουμε πρὸς αὐτὴν μὲ τὶς παρωπίδες τοῦ πάθους, ἢ καὶ τῆς ἀγνοίας, ἑπόμενο εἶναι νὰ ψευτίσουμε τὴν ἱστορία. Στὴν περίπτωση ὅμως τῶν Φαναριωτῶν, πρόκειται γιὰ ἕνα ἐθνικὸ συλλογικὸ σῶμα ποὺ ἐγέννησε βιαιότατα πάθη σὲ μιὰ μεγάλη μερίδα τοῦ ὑπολοίπου ἐθνικοῦ συλλογικοῦ σώματος. Ἀκόμη καὶ τὸ ὄνομα «Φαναριώτης» ἔφθασε, ἀπὸ ἀρκετὰ ἐνωρίς, νὰ σημάνει ὄχι πιὰ τὸν κάτοικο μιᾶς συνοικίας στὴν Βασιλεύουσα, ἢ τὸν προερχόμενο ἀπὸ τὴν συνοικία αὐτήν, ἀλλὰ τὸν ὀπαδὸ μεθόδων γιὰ τὴν κατάληψη καὶ τὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας, ἀντιθέτων πρὸς τὰ κοινὰ ἠθικὰ μέτρα. Ἐπὶ καιρό, στὶς πολιτικὲς διαμάχες τοῦ Κράτους ποὺ διαμορφώθηκε μετὰ τὸ Εἰκοσιένα, ἡ ἔκφραση εἶχε ἀποκλειστικὰ ὑβριστικὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου ἡ ἀπαρχὴ ἀνάγεται στὰ προεπαναστατικὰ χρόνια. Καὶ τὸ πολιτικὸ αὐτὸ νόημα δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ ἐπηρεάσει ὄχι μόνο τὴν κοινὴ χρήση στὴν ὁποία ἐστηριζόταν, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλη σχετικὴ ἀναζήτηση σὲ ἄλλους ἀντίστοιχους τομεῖς. Καὶ ὅταν ἄλλαξε ἡ προοπτική, ὁ ὑβριστικὸς χαρακτηρισμὸς ἄλλαξε περιεχόμενο, ἔτσι ὥστε νὰ μὴν παύει ἡ λέξη νὰ ἐκφράζει ἀποδοκιμασία. Αὐτὸ ὡς πρὸς τὰ πάθη.

Ὅμως δὲν εἶναι μόνο αὐτὴ ἡ αἰτία τοῦ ἀτόπου· ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη, συνυφασμένη πιὰ μὲ τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους ἐνέχει κάθε χρησιμοποίηση ἱστορικῶν ὅρων ὅταν δὲν συνοδεύεται μὲ τὴν ἀνάλογη ἐπιδεξιότητα. Τὸ ὄνομα τοῦ Φαναριώτη μποροῦμε νὰ λογαριάζουμε ὅτι, στὴν εἰδικὴ πολιτικὴ σημασία τὴν ὁποία ἔχει, ζεῖ περισσότερο ἀπὸ τριακόσια χρόνια στὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ νὰ μποροῦμε νὰ φαντασθοῦμε ὅτι ἐπὶ τρεῖς αἰῶνες, καὶ μάλιστα ποὺ παρουσιάζουν γοργὴ πολιτισμικὴ ἐξέλιξη, μία ἐθνικὴ μονάδα παρέμεινε στατική, ἔχοντας λύσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ θέματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ ἐμφανίσθηκαν σὲ μεταγενέστερους ἀπὸ τὴν συγκρότησή της χρόνους, τοῦτο σημαίνει ἁπλῶς ὅτι δὲν μᾶς ἀπασχόλησε ἡ ἱστορία. Ἄλλη ἐντελῶς ὑπόθεση εἶναι ἡ ἐξακρίβωση τῶν σημείων ὅπου πρέπει νὰ γίνουν οἱ τομές, οἱ ὁποῖες θὰ ἐκφράσουν τοὺς σταθμοὺς τῆς ἱστορικῆς πορείας. Ἄλλωστε ἀνάλογη εἶναι ἡ ἐπίδραση τοῦ χρόνου καὶ στὸ ἄτομο, καὶ μάλιστα ὅταν τοῦτο μετέχει σὲ σημαντικὲς ἐξελίξεις τοῦ συλλογικοῦ σώματος: ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλός, γιὰ τὸν ὁποῖο συχνὰ θὰ γίνει λόγος σ' αὐτὲς τὶς σημειώσεις, γιατὶ ἐκφράζει ἄριστα τὸ θέμα μας, ἐγεννήθηκε στὴν Πόλη ὑπόδουλος στοὺς Τούρκους, καὶ ἀπέθανε πάλι ἐκεῖ, πρέσβυς τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Κράτους· θὰ εἶταν περίεργο ἂν αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ πορεία δὲν εἶχε ἐπηρεάσει τὴν σκέψη του, τὴν νοοτροπία του.

Τέλος, τρίτος κύκλος πλανῶν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία ἐμπρὸς στὸν στατιστικὸ χαρακτῆρα τὸν ὁποῖο ἔχει κάθε ἐθνικὸς διαφορισμός. Ὅταν λέμε γιὰ ἕναν λαὸ ὅτι εἶναι ἔξυπνος, δὲν ἐννοοῦμε ὅτι στὸν λαὸ αὐτὸν δὲν ὑπάρχει κανεὶς κουτός, ἀλλὰ οὔτε ὅτι οἱ ἔξυπνοι δὲν μπορεῖ νὰ τύχει νὰ κάνουν μία κουταμάρα. Ὅταν ὁ Ἐπιμενίδης λέει γιὰ τοὺς συμ-

πατριῶτες του ὅτι εἶναι ψεῦτες, δὲν ἐννοεῖ ὅτι δὲν ὑπάρχουν μεταξύ τους καὶ εἰλικρινεῖς, οὔτε ὅτι ὁ ψεύτης δὲν λέει ποτέ του τὴν ἀλήθεια. Ὅταν κατηγοροῦμε τοὺς Φαναριῶτες γιὰ μακιαβελισμό, δὲν ἐννοοῦμε ὅτι κάθε ἄνθρωπος ποὺ ἐγεννήθηκε στὸ Φανάρι ἢ ἀπὸ γονεῖς ποὺ ἐγεννήθηκαν στὸ Φανάρι, εἶναι ἕνας μικρὸς Μακιαβέλης. Ὅλα αὐτὰ σημαίνουν ἁπλῶς ὅτι σὲ μία ἀνθρώπινη οἰκογένεια ἡ ἀναλογία ἀπὸ ἔξυπνους, ἀπὸ ψεῦτες ἢ ἀπὸ μηχανορράφους εἶναι τόση ὥστε νὰ δίνει μιὰν εἰδικὴ χροιὰ στὸ σύνολο.

Ὡστόσο ἐθέσαμε ἔτσι τοὺς γενικοὺς κανόνες οἱ ὁποῖοι θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν στὶς ἑπόμενες σελίδες μιὰ ἀκριβέστερη προσπέλαση στὸ θέμα μας.

Α'

Ἐξεκινήσαμε ἀπὸ τὴν παιδεία, ἐπειδὴ τὰ ὅσα γνωρίζω σχετικὰ μὲ τοὺς Φαναριῶτες ἔχουν σχέση ἰδίως μὲ τὴν ἱστορία τῶν γραμμάτων, τῶν ἰδεῶν, τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν συνειδήσεων. Σὲ αὐτὴν μόνο τὴν πλευρὰ τῆς ἱστορίας θὰ ἔχουμε ἀποκλειστικὰ στραμμένη τὴν προσοχή μας μιλώντας γιὰ Φαναριῶτες. Ὕστερα, στὶς προηγούμενες σελίδες ἐπροσπάθησα νὰ ἐξηγήσω γιατί, πρῶτα - πρῶτα ὅταν ἀκοῦμε τὴν φωνὴ τῶν παθῶν — τῶν δικῶν μας ἢ τῶν πατέρων μας ἢ τῶν πάππων μας — δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε τί εἶταν οἱ Φαναριῶτες οὔτε ποιὸν ρόλο ἔπαιξαν στὴν πορεία τοῦ ἑλληνισμοῦ· αὐτὸ δὲν ἰσχύει μόνο γιὰ τὴν πολιτικὴ ἱστορία: ἔχουμε Ἐκκλησία, γράμματα, γλῶσσα, παραδόσεις, ὅλα ἀποφασιστικὰ συστατικὰ τῆς ἱστορίας. Ἀκόμη ὑπέδειξα τὴν ἀνάγκη νὰ ξεχωρίζουμε τὶς τομὲς οἱ ὁποῖες διαμορφώνουν τὰ κεφάλαια, τὶς περιόδους τῆς ἱστορίας τὴν ὁποία μελετοῦμε. Οἱ Φαναριῶτες πάντοτε, μάλιστα, ἀλλὰ σὲ ποιά στιγμή; Καὶ τέλος ἐτόνισα τὸν στατιστικὸ χαρακτῆρα ὅλων αὐτῶν τῶν συλλογικῶν ὀνομάτων· ἀπὸ τὴν ὥρα ὅπου ἀφήνουμε τὶς γενικότητες, καὶ πλησιάζουμε, (ὅπως κανονικὰ συμβαίνει στὶς δικές μας μορφὲς ἱστοριογραφίας, ὅπως τὶς προσδιόρισα τώρα, καὶ ποὺ ὅλες μαζὶ μποροῦν νὰ θεωροῦνται ἱστορία παιδείας) καὶ πλησιάζουμε, ἔλεγα, σὲ συγκεκριμένα πρόσωπα καὶ σὲ συγκεκριμένα ἔργα, θὰ κάνουμε μία μεθοδικὴ ἀφαίρεση καὶ θὰ προσπαθοῦμε νὰ ἀγνοοῦμε σὲ ποιὰ γενικὴ κατηγορία νομίζουμε πὼς ἀνήκουν. Ὅταν, μετὰ ὅλα αὐτά, ξαναπεράσουμε στὴν σύνθεση, τότε θὰ εἶναι καιρός, ἂν μποροῦμε, νὰ ἐξαγάγουμε τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ γιὰ κάθε χωριστὴ ὁμάδα.

Ἐτόνισα ἐπίσης ὅτι ἡ ἱστοριογραφία μας, ἀκόμη καὶ ἡ πρόσφατη, ποὺ εἶναι, τέλος πάντων, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ πάθη ἀναφορικὰ μὲ τοὺς Φαναριῶτες, κάνει σφάλματα ὄχι κὰν μόνο στὴν ἀποτίμησή τους, ἀλλὰ καὶ στὶς πληροφορίες μὲ τὶς ὁποῖες μᾶς τοὺς παρουσιάζει. Ἂν δὲν γελιέμαι, μποροῦμε νὰ ἀναγάγουμε τὰ σφάλματα αὐτὰ σὲ τρεῖς κύκλους, προκειμένου γιὰ ὅ,τι ὀνομάσαμε ἱστορία παιδείας: Οἱ Φαναριῶτες εἶναι συντηρητικοί· σφάλμα

πρῶτο. Οἱ Φαναριῶτες εἶναι ὀπαδοὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἀρχαϊσμοῦ· σφάλμα δεύτερο. Οἱ Φαναριῶτες ἔφεραν στὴν Ἑλλάδα τὸ ὅραμα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας· σφάλμα τρίτο. Ἂν θέλαμε τὰ καθιερωμένα αὐτὰ σφάλματα νὰ τὰ ἀντικαταστήσουμε μὲ καινούρια, θὰ ἐλέγαμε ὅτι οἱ Φαναριῶτες εἶναι προοδευτικοί, οἱ Φαναριῶτες εἶναι ὀπαδοὶ τοῦ λαϊκοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος, οἱ Φαναριῶτες ἔφεραν στὸ ἐλεύθερο ἑλληνικὸ Κράτος τὸ ὅραμα τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Οἱ ἀντιθέσεις ἐξηγοῦνται ἀπὸ τὴν γενίκευση: ἐμπρὸς σὲ κάθε μία ἀπὸ τὶς ἕξι αὐτὲς βεβαιώσεις εἶναι φανερὸ ὅτι κάθε φορὰ μιλοῦμε εἴτε γιὰ ἄλλη στιγμὴ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνισμοῦ, εἴτε γιὰ ἄλλους ἐκπροσώπους τοῦ φαναριώτικου πνεύματος, εἴτε γιὰ ἄλλες ἡλικίες τῶν ἰδίων ἐκπροσώπων. Πρὶν ὅμως προχωρήσω νομίζω σκόπιμο νὰ δείξω ὑπὸ ποιοὺς ὅρους καὶ γιὰ ποιοὺς λόγους μοῦ φαίνεται ὅτι ἐγεννήθηκαν τὰ τρία αὐτὰ ζεύγη σφαλερῶν ἀντιθέσεων ἤ, ἀλλοιῶς, ὑπερβολικῶν γενικεύσεων.

Πρῶτα, ὅπως εἴπαμε, τὰ πάθη. Οἱ Φαναριῶτες, ζῶντας συνολικὰ ὑπὸ ὅρους ἰδιαίτερους μέσα στὴν τουρκικὴ ἐπικράτεια, παίρνοντας ἀξιώματα τὰ ὁποῖα σὲ ἐκείνους μποροῦσαν νὰ γίνουν εὐκαιρίες αὐθαιρεσίας καὶ στοὺς ὁμοδούλους τους ἀφορμὲς δυσαρεσκείας ἢ φθόνου, ἐπροκάλεσαν ἔντονα πάθη. Στὴν Ἐπανάσταση ἐπάνω, γνωρίζουμε πόσο βίαιες εἶταν οἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνικῶν ὁμάδων καὶ ἰδίως πόσο μεγάλη εἶταν ἡ δυσπιστία τῶν αὐτοχθόνων πρὸς ὅσους εἶταν ντυμένοι φράγκικα, Ἑπτανησίους, Φαναριῶτες. Μετὰ τὴν Ἐπανάσταση καὶ τὸν φόνο τοῦ Καποδίστρια, οἱ Ἑπτανήσιοι ἐλιγόστευσαν καὶ οἱ Φαναριῶτες προσέφεραν πολλὰ στελέχη στὴν κρατικὴ μηχανή, γιατὶ καὶ γλῶσσες ἤξεραν καὶ γνώση τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας εἶχαν. Φυσικά, ὅλα αὐτὰ ἐπροκαλοῦσαν λόγους δυσφορίας, δυσαρεσκειῶν, φθόνου, ἐκδικήσεων. Πάθη.

Ὁ χρόνος. Γνωρίζουμε τοὺς Φαναριῶτες πιὸ πολὺ ἀπὸ τὰ πρόσφατα παρὰ ἀπὸ τὰ παλαιότερα. Στὰ πρόσφατα, τῶν ὁποίων ἡ μνήμη εἶναι καὶ πιὸ ζωντανὴ καὶ συνδέεται μὲ μεγάλα ἐθνικὰ περιστατικά, πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἦρθαν σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν προοδευτικὴ μερίδα τοῦ γένους, καὶ γιατί, κρατώντας τὴν ἡγεσία δὲν ἐπεδίωκαν τὶς μεταβολές καὶ γιατὶ οἱ προοδευτικοί, κάνοντας ἀναλογικοὺς συλλογισμούς, τοὺς ἔβλεπαν σὰν λείψανα μιᾶς παλαιᾶς ἀριστοκρατίας ἡ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ λείψει(2). Ἂν ὅμως ἀποκαταστήσουμε τὴν ἱστορικὴ προοπτική, ὅ,τι θὰ κάνουμε στὴν συνέχεια τῶν σημειωμάτων μας αὐτῶν, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι σὲ κάποιους καιροὺς οἱ Φαναριῶτες εἶταν ποὺ ἐχάραζαν τὸν δρόμο πρὸς τὴν ἐθνικὴ προκοπὴ καὶ παλιγγενεσία.

2) Πολὺ χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι στὰ 1842, ὅταν τὸ Βυζάντιο καταδικάζεται μὲ πάθος ἀπὸ τὸν Νερουλό, ἕνας προοδευτικὸς λόγιος τῆς ἐποχῆς, ὁ Ἐμμ. Ἀντωνιάδης τὸν μέμφεται ὅτι θέλει νὰ ξαναφέρει στὴν Ἑλλάδα τὴν νοοτροπία τοῦ Βυζαντίου. Εἶταν ἕνα σχῆμα λόγου τῶν προοδευτικῶν ἡ συνοπτικὴ καταδίκη τῶν Φαναριωτῶν καὶ τοῦ Βυζαντίου. (Βλ. Ἀθηνᾶ, 12. XII. 1842).

Οἱ ἀτομικὲς περιπτώσεις, ἰδιαίτερα σημαντικὲς προκειμένου γιὰ θέματα παιδείας. Ἐμεῖς μποροῦμε νὰ λέμε «οἱ Φαναριῶτες» καὶ νὰ βλέπουμε ὅλους μαζὶ σὰν ἕνα σύνολο, ὅπως ὁ ἄνθρωπος τῶν πόλεων νομίζει ὅτι ὅλα τὰ πρόβατα εἶναι ὅμοια. Ἀλλὰ ὅταν πλησιάσουμε, ὅταν μελετήσουμε τὶς ἀτομικὲς περιπτώσεις, μαθαίνουμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀνήκαν, βέβαια σὲ μία κοινωνικὴ ὁμάδα, περιστατικὸ ποὺ τοὺς δίνει ὡς ἕνα βαθμό, κοινὲς ἀντιδράσεις, ἀλλὰ ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα σὲ τίποτα δὲν εἶχαν ἑνιαῖες ἀντιλήψεις, θεωρίες, φιλοκαλίες. Οἱ διαφορές τους αὐτές, μάλιστα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε προσωπικὸ στοιχεῖο, τοὺς ἔφερναν σὲ ἀντιθέσεις μεταξύ τους, κάποτε ὀξύτατες. Κι ἐκεῖ λοιπόν, κατ' ἐξοχὴν ἐκεῖ, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναλύουμε τοὺς μεγάλους πίνακες σὲ μικρὲς ἑνότητες, καί, χωρὶς ἀφαιρέσεις καὶ γενικότητες, νὰ τὶς ἐξετάζουμε μὲ τὴν ἀναγκαία ἀκρίβεια.

Β'

Δὲν θὰ μπορέσουμε οὔτε ἐμεῖς, ἐδῶ, νὰ ἀναχθοῦμε σὲ πολὺ παλαιότερα χρόνια, προκειμένου νὰ ἐξετάσουμε ποιός παλμὸς συνεῖχε τὸν κόσμο τοῦ Φαναριοῦ ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ γένους: τὰ τεκμήρια καὶ τὰ παραδείγματα ὅσα θὰ ἔπρεπε κανεὶς νὰ ἀπαριθμήσει ἐξετάζοντας τὸ σύνολο θέμα, εἶναι τόσο πολλά, ὥστε θὰ ἀπαιτοῦσαν ὄχι ἕνα σκαρίφημα ὅπως αὐτὸ ποὺ δίνω τώρα ἐδῶ, ἀλλὰ μία μεγάλη σύνθεση, γιὰ νὰ πάρουν τὶς σωστές τους θέσεις. Θὰ ἀρκεσθῶ, λοιπόν, νὰ θυμίσω ἔνια χαρακτηριστικὰ ἀπὸ τὴν ζωὴ τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ, σὲ ἀναφορὰ μὲ τοὺς Φαναριῶτες, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ συμπεράνουμε ὄχι ὅτι ἀληθεύουν τὰ ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς κοινοὺς τόπους τοὺς σχετικοὺς μὲ τοὺς Φαναριῶτες, ἀλλὰ ὅτι οἱ κοινοὶ αὐτοὶ τόποι, στὴν γενικότητά τους, δὲν ἀληθεύουν. Ὁ κύκλος ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ ἀντλήσω τὰ πρῶτα τεκμήριά μου εἶναι περιορισμένος, ἀλλὰ καὶ πολὺ χαρακτηριστικός: ὁ γλωσσικός· ἐκεῖ τὰ φαινόμενα παρουσιάζονται μὲ ἐξαιρετικὴ διαύγεια, ἀφοῦ, κανονικά, ὑπάρχει σύμπτωση ἀνάμεσα στὸν στόχο, στὸν σκοπό, καὶ στὸ ἐνδιάμεσο, τὸ ὄργανο γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τοῦ σκοποῦ. Οἱ ἄλλες περιπτώσεις εἶναι πολὺ πιὸ περίπλοκες.

Σήμερα, ὅταν λέμε γιὰ κάποιον ὅτι ἔγραφε φαναριώτικα, ἐννοοῦμε ὅτι ἔγραφε σὲ μία πολὺ ἀρχαΐζουσα γλῶσσα. Ἡ ἐντύπωση αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ διάφορες ἐμπειρίες, ἀλλὰ ὅλες ἀρκετὰ πρόσφατες. Θυμίζω, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ πλησιέστερα, ὅτι, ὅταν, γύρω στὰ 1880, ἢ ἀκριβέστερα στὴν δεκαετία ἡ ὁποία ἀρχίζει τότε, τὸ ζήτημα τοῦ ἐθνικοῦ γλωσσικοῦ ὀργάνου ἀνακινήθηκε μὲ ἰδιαίτερη σφοδρότητα, οἱ λόγιοι στὴν Πόλη, ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ ἡ ὁποία εἴταν σὲ θαυμαστὴ τότε ἀκμή, ἐπῆραν στὴν πλειονότητά τους θέση ἀντίθετη πρὸς τὸν ἄκρατο δημοτικισμό, καί, καθὼς ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἐπετύχαινε ἰδιαίτερα στὰ μέρη τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, μπόρεσαν

νὰ δώσουν δείγματα ἐξαιρετικὰ καλλιεργημένου καὶ καθαρισμένου γλωσσικοῦ ὀργάνου. Οἱ σχολικὲς ἢ ἄλλες ἐκθέσεις τὶς ὁποῖες ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ μελετοῦμε σήμερα ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα, εἶναι, νομίζω, τὰ καλύτερα δείγματα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτήν. Ἔτσι ἐσχηματίσθηκε ἡ πρόσφατη ἐμπειρία τὴν ὁποία ἐδοκίμασαν οἱ πατέρες μας καὶ τῆς ὁποίας τὴν ἐντύπωση μεταβίβασαν σ' ἐμᾶς τοὺς μεταγενεστέρους.

Ἂν πᾶμε μία γενεὰ πιὸ πίσω, γύρω στὰ 1850, ἐκεῖ βρισκόμαστε στὴν μεγάλη ἐξόρμηση πρὸς τὸν ἀρχαϊσμό, ἡ ὁποία, ἄλλωστε, εἶναι συνυφασμένη μὲ ὁλόκληρη σειρὰ σημαντικῶν ἐθνικῶν ἐκδηλώσεων. Πρωτεργάτης στὴν κίνηση αὐτὴν ἐμφανίζεται ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος, συνειδητὸς Φαναριώτης(3), ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ποὺ τὸ εἶχαν καύχημα νὰ προσωνυμοῦνται ἔτσι. Ἡ πρόθεσή του εἶναι φανερή: ἡ νέα γλῶσσα θὰ ἑνωθεῖ μὲ τὴν ἀρχαία, τεκμηριώνοντας ἔτσι στὰ μάτια ὅλων τὴν καταγωγή της· ἐπαναφέρει τὸ ἀπαρέμφατο, τὸν μονολεκτικὸ μέλλοντα. «Σκαπανεῖς ἡμεῖς αὐθάδεις, καταρρίπτομεν σήμερον τὸ φραγκικὸν τοῦτο καὶ πτωχὸν οἰκοδόμημα», τῆς καινούριας λόγιας γλώσσας, «καὶ ἀνεγείρομεν ἀπὸ τοῦ μνήματος τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῶν προγόνων»(4). Ἔτσι, ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἐμπρός, γιὰ ἀρκετὲς δεκαετηρίδες, θὰ ἐπιδιώκουν νὰ γράφουν οἱ Ἀθηναῖοι πεζογράφοι καὶ στιχουργοί: αὐτὴ θὰ ὀνομασθεῖ φαναριώτικη γλώσσα, ὅπως καὶ ἡ ποιητικὴ Σχολὴ ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν Πρωτεύουσα ἐκεῖνα τὰ χρόνια, μὲ ἡγετικὲς μορφὲς λογίους ποὺ ἦρθαν ἀπὸ τὸ Φανάρι.

Ἡ παρεξήγηση εἶναι εὔκολη, ἀλλὰ ἡ ἱστοριογραφία δὲν στηρίζεται σὲ μόνες προφορικὲς παραδόσεις καὶ σὲ πρόσφατες μνῆμες: ἂν πᾶμε λίγο ἀκόμη πιὸ πίσω μέσα στὸν χρόνο, θὰ ἰδοῦμε ὅτι τὸ ξεκίνημα πρὸς τὴν διερεύνηση τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ οἱ λύσεις οἱ πιὸ ριζοτόμες προέρχονται ἐπίσης ἀπὸ τοὺς Φαναριῶτες. Σκέπτομαι βέβαια καὶ τὴ σεπτὴ μορφὴ τοῦ Δημητράκη Καταρτζῆ, ὁ ὁποῖος στὸν φθίνοντα δέκατο ὄγδοο αἰώνα ἰδεάσθηκε γιὰ τοὺς συμπατριῶτες του ἕνα γλωσσικὸ ὄργανο ἑνιαῖο, στηριγμένο στὴν λαλουμένη, ἀλλὰ καλλιεργημένο σὲ βαθμὸ ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται σὲ ὅλες τὶς ἀνάγκες τοῦ νοῦ(5). Ἡ προσπάθειά του δὲν ἐκαρποφόρησε, ἀλλὰ ἔχουμε τότε τεκμήρια ποὺ δείχνουν μία ἀκμαία στιχουργικὴ παραγωγή, στηριγμένη

3) Ὁ Π. Σοῦτσος ἐξαίρει πάντοτε τὴν ἐθνικὴ παρουσία τῶν Φαναριωτῶν μέσα στὴν νεότερη ἱστορία. Σημειώνω πάντως, τυπικό, τὸ ἄρθρο του στὴν ἐφημερίδα του «Ἥλιος» τῆς 20. VI. 1958, τιτλοφορημένο «Περὶ Φαναριωτῶν».

4) Νέα Σχολή, 1853, σ. 5.

5) Γιὰ τὸν Καταρτζῆ μπορεῖ κανεὶς νὰ συμβουλευθεῖ τὴν ἐργασία μου, ἡ ὁποία τιτλοφορημένη ἀπὸ τὸ ὄνομά του ἐκυκλοφόρησε τὸ 1965· ἰδιαίτερα γιὰ τὴν ἐθνική του γραμμή, βλ. ἄλλη δική μου ἐργασία. Ὁ φιλελευθερισμὸς τοῦ Δ. Καταρτζῆ, 1964· ἐκεῖ ἔχω καταχωρήσει καὶ μακρὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ ἀνέκδοτο ἔργο του. Ὁ τόμος τῶν «Εὑρισκομένων» του, μὲ δική μου ἐπιμέλεια θὰ κυκλοφορήσει, ἐλπίζω, μέσα στὸν χρόνο.

στὴν γλώσσα τῆς καθημερινῆς ὁμιλίας, ἀνάμικτη μὲ πολλὲς ξενικὲς λέξεις. Πολλὰ ἀπὸ τὰ στιχουργήματα αὐτὰ εἶναι καμωμένα ἀπὸ γυναῖκες Φαναριώτισσες(6), γεγονὸς ποὺ δείχνει καὶ παιδεία, καὶ πνεῦμα κοινωνικὰ προοδευτικό. Αὐτὴ εἶναι ἡ φαναριώτικη γλώσσα σ' ἐκείνην τὴν περίοδο, τὰ πολίτικα, ἐκ διαμέτρου ἀντίθετη μὲ τὰ κατοπινά. Αὐτὰ εἶναι τὰ πολίτικα τὰ ὁποῖα ἤθελε νὰ ἐπιβληθοῦν ὁ Καταρτζῆς, ὡς καθολικὸ ἐθνικὸ ἰδίωμα, ὅπως, ἔδειχνε ἀναλογικά, γίνεται στὶς χῶρες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης μὲ τὴν γλώσσα τὴν ὁποία λαλοῦν στὴν Πρωτεύουσα. Οἱ ἀντίπαλοί του ἔλεγον ὅτι ἤθελε νὰ ἐπιβάλει τὸν «τῶν ἐκεῖσε γραϊδίων βατταρισμόν»(7)· ἀλλὰ αὐτοὶ δὲν εἶταν Φαναριῶτες.

Ὡστόσο δὲν ἔχουμε μόνο πρακτικὲς ἐφαρμογές, χωρίς, τάχα, θεωρητικὴ ὑποδομή. Ἀπὸ τὰ σφάλματα τὰ ὁποῖα ἔχουν καθιερωθεῖ στὸν τομέα αὐτόν, ἕνα εἶναι ποὺ ὅταν, ὀλίγο ἀργότερα, ἔγραφε ὁ Νερουλὸς τὰ «Κορακιστικά» του ἐναντίον τοῦ Κοραῆ, νομίζεται, ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἱστοριογράφους, ὅτι ἐκπροσωποῦσε τὴν μερίδα τῶν ἀρχαϊστῶν. Τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς εἶναι ποὺ ἀληθεύει: ἐπικρατοῦσε τότε στὶς Ἡγεμονίες τὸ ἀνακαινιστικὸ πνεῦμα, καὶ αὐτὴν τὴν τάση ἐκπροσωποῦσε ὁ Νερουλὸς στὴν κωμωδία του. Πρέπει, δηλαδή, γιὰ νὰ καταλάβουμε κάτι ἀπὸ ὅλη αὐτὴν τὴν ὑπόθεση νὰ τὴν στηρίξουμε σὲ καθαρὰ διαχρονικὴ βάση. Ὅπως θὰ δοῦμε συνεχίζοντας, ὁ ἴδιος ὁ Νερουλὸς ἔγραφε δέκα χρόνια μετὰ τὰ «Κορακιστικὰ» σὲ γλώσσα ἄκρως ἀρχαΐζουσα: αὐτὴ ἡ καμπύλη, τὴν ὁποία θὰ παρακολουθήσουμε ξανά, ἐκτείνεται καὶ στὰ πρόσωπα ἕνα ἕνα καὶ στὸ μεγάλο συλλογικὸ σῶμα τῶν Φαναριωτῶν.

Ὅμως ὑπάρχει καὶ ἄλλος τρόπος γιὰ νὰ μελετήσουμε τὴν στάση τὴν ὁποία ἔλαβαν οἱ Φαναριῶτες ἀπέναντι στὴν γλώσσα· ὄχι μόνο, ὅπως ἐξαίρεται συνήθως, ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ὅπου κι ἐκεῖ, καθὼς εἴπαμε, οἱ καθιερωμένες ἰδέες ἔχουν ἀπαραίτητα ἀνάγκη ἀπὸ ἀναθεώρηση, ἀλλὰ καὶ γενικὰ ἀπέναντι στὴν γλώσσα ὡς ὀργάνου παιδείας.

Γιὰ τὸ πρῶτο σημεῖο θυμίζω ὅτι ἡ ὀργανικὴ καὶ συστηματικὴ προσπάθεια τοῦ Καταρτζῆ δὲν ἦρθε μὲ σκοπὸ νὰ ἀνατρέψει μία κατάσταση πραγμάτων, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὁλοκληρώσει ἕνα σύστημα ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ διαμορφώνεται, καὶ νὰ τὸ καταστήσει συνεπέστερο. Ἀργότερα πολύ, ἑκατὸ χρόνια ἀργότερα, ὅταν πιὰ ἡ Πόλη δὲν εἶχε τὸν παλαιότερο ἡγετικὸ χαρακτῆρα της

6) Σημειώνω πρώτη, γιὰ τὸν τίτλο της, τὴν ἀρκετὰ πτωχή, ἐργασία τοῦ Ἰακώβου Χ. Δραγάτση, Τὸ Φανάρι καὶ αἱ Φαναριώτισσαι, 1930. Βλ. πάντως καὶ Μ. Γεδεών, Φανάριον καὶ αἱ περὶ αὐτὸ συνοικίαι, Κωνσταντινούπολη 1910. Ποιήματα γραμμένα ἀπὸ Φαναριώτισσες ἔχει δώσει ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος, Ἡ Κωνσταντινούπολις, Τ. Γ', 1869, σ. 602 κ.ἑ. Βλ. καὶ ἐδῶ σημ. 11.

7) Πληροφορία τοῦ Λάμπρου Φωτιάδη· βλ. Ν. Δούκα, Τερψιθέα, ἔκδ. γ', Βιέννη 1812, σ. 68.

μέσα στὴν ἐθνικὴ ὁλότητα, καὶ τὸν εἶχε παραχωρήσει στὴν ἐλεύθερη Πρωτεύουσα, τότε, μὲ τὰ λαμπρά της ἐκπαιδευτήρια ἐκράτησε τὴν παράδοση στὴν διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς, ἀρχαίας καὶ μεταγενέστερης, καὶ ὑπερμαχοῦσε γιὰ τὴν καθαρεύουσα· ἀλλὰ κι ἐκεῖ ἀκόμη τὰ πράγματα δὲν φαίνονται τόσο ἁπλὰ ὅσο ἐνομίσθηκαν ἄλλοτε: φανερὸ εἶναι ὅτι ἔμενε παράλληλα καὶ κάτι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ διαφωτισμοῦ, ἀφοῦ ἀνέδειξε, στὴν ὥρα τους, προσωπικότητες σὰν τοῦ Φώτη Φωτιάδη καὶ τοῦ Ἐλισαίου Γιαννίδη.

Ἀλλὰ ἐμεῖς ἐδῶ θὰ ἐμμείνουμε τώρα στὰ πιὸ παλιά, ὅταν οἱ Φαναριῶτες ἀσκοῦσαν τὴν πολιτικὴ τῆς ἐθνικῆς παιδείας καὶ ἐρύθμιζαν, κατὰ τὴν κρίση τους, καὶ κατὰ τὰ δυτικὰ πρότυπα, καὶ κατὰ τὶς συμβουλὲς τῶν λογίων τοὺς ὁποίους ἐκαλοῦσαν γύρω τους, Ἑλλήνων καὶ ξένων, ὅλα τὰ σχετικὰ θέματα. Θυμίζω, ὅτι γύρω στὸν Καταρτζῆ, ὡραία μορφὴ Φαναριώτη τῆς ἐποχῆς του, κινοῦνται, εἴτε μένοντας πιστοὶ εἴτε παραλλάζοντας, ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, ὁ Δανιὴλ Φιλιππίδης, ὁ Παναγιώτης Κοδρικᾶς, ὁ Χριστόπουλος. Μὲ κανέναν τρόπο δὲν μπορεῖ ὅλη αὐτὴ ἡ κίνηση νὰ θεωρηθεῖ ἀτομικὴ ὑπόθεση τοῦ ἀρχηγοῦ της: καὶ ἀφοῦ παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν προσπάθειά του, στὰ 1791, («ἀδιαφορώντας μὲ ὅ,τι τρόπον καὶ ἂν εἶναι» ἔγραψε τότε, «μόνον νὰ ὠφελήσω τὸ γένος μου») (8), καὶ μετὰ τὸν θάνατό του ἀκόμη βλέπουμε νὰ ἐξαπλώνεται ἀνάμεσα στοὺς νέους μιὰ κίνηση ποὺ φαίνεται νὰ εἶταν ἐντελῶς ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν δική του διδασκαλία. Ὁ Καταρτζῆς πεθαίνει στὰ 1807, δεκαπέντε καὶ περισσότερα χρόνια ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ συμβιβασμοῦ του. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι τὸ διάστημα εἶταν ἀρκετὸ ὥστε τὰ παλιὰ κηρύγματα, ἂν δὲν εἶταν σύμφωνα μὲ κάποια πιὸ γενικὰ συλλογικὰ αἰτήματα, νὰ δώσουν τόπο στὰ μεταγενέστερα συνθήματα, τὰ λιγότερο ριζοτόμα. Καὶ ὅμως, τότε, ἕναν χρόνο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Καταρτζῆ, δηλαδὴ στὰ 1808, στὴν ἴδια πόλη ὅπου ἔζησε, ἔδρασε καὶ ἀπέθανε ἐκεῖνος, στὸ Βουκουρέστι, ὁ Νεόφυτος Δούκας παραπονιέται γιὰ τὴν γλωσσικὴ στάση τῆς νεολαίας: «οἱ νέοι συνεχῶς προσέχουσι νὰ μὴ προφέρωσι λέξιν τινὰ καθαράν»(9). Καὶ τὸ κίνημα ποὺ ξεκινάει ἀπὸ αὐτὴν τὴν Πρωτεύουσα τοῦ Φαναριωτισμοῦ, ἁπλώνεται σὲ ἄλλα κέντρα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Τὸν ἑπόμενο χρόνο, 1809, στὴν σχολὴ Κυδωνιῶν ἀκούονται κατηγορίες ἐναντίον μαθητῶν ὅτι ἀποδοκιμάζουν τὸ γλωσσικὸ μάθημα: ἄἐπληροφορήθημεν», γράφει ὁ προστάτης τῆς Σχολῆς μητροπολίτης Ἐφέσου Διονύσιος Καλλιάρχης, νὰ εὑρίσκωνται αὐτόθι τινὲς μαθηταί, οἵτινες ἀδολεσχοῦντες ἀκρίτως, καὶ προφανῶς ἀνοηταίνοντες, προβάλλουσιν ὅτι τὸ ὀρθῶς γράφειν καὶ ἡ περὶ τούτου γενομένη πραγματεία καὶ διδασκαλία, ἀνωφελὴς ὑπάρχει, καὶ μάλιστα πολλῶν ἰδέας διαφθείροντες ἕλκουσιν εἰς τὴν ἀπατηλὴν αὐτῶν δόξαν καὶ φρόνημα, πείθοντες τὰ αὐτῶν φρο-

8) Βλ. πρόχειρα Κ. Θ. Δημαρᾶς, Δημήτριος Καταρτζῆς, σ. 27.

9) Τερψιθέα, ἔκδ. β', Βιέννη 1808, σ. λα', σημ. α'. «Καθαράν», ἀπαλλαγμένη ἀπὸ σφάλματα, καθαρὴ ἀπὸ βαρβαρισμούς· ἡ ἔννοια εἶναι σίγουρη.

νεῖν, λέγειν τε καὶ πράττειν»([10]). Ἀπὸ τοὺς Φαναριῶτες βγαίνουν αὐτά· κι ἂν θέλουμε μιὰν ἐπιβεβαίωση τῆς ἐποχῆς, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ θυμηθοῦμε τὴν βάναυση ἐπίθεση ἡ ὁποία, στὰ 1817, ἐκόντευσε νὰ στοιχίσει τὴν ζωὴ τοῦ Νεοφύτου Δούκα, ἐξαιτίας τῶν γλωσσικῶν του πεποιθήσεων: ὀνομαστὶ καὶ πολλὲς φορὲς ὁ Δούκας ἐκατηγόρησε γιὰ ἠθικὸ αὐτουργό της τὸν Ἀλέξανδρο Νικολάου Μαυροκορδάτο, τὸν μετέπειτα πρωθυπουργὸ τοῦ ἐλευθέρου ἑλληνικοῦ Κράτους, ἀξιωματοῦχο τότε στὴν αὐλὴ τῆς Βλαχίας. Εἴταν ἐπίθεση τῶν προοδευτικῶν νέων ἐναντίον τοῦ νομιζομένου ἀντιδραστικοῦ διδασκάλου.

Στὸ μεταξύ, τὸ 1813, θὰ εἴχαμε καὶ πάλι νὰ σημειώσουμε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰακώβου Νερουλοῦ: θὰ βγάλει, σὲ ἐπανειλημμένες ἐκδόσεις, τὰ περίφημα «Κορακιστικά» του, χαρακτηριστικὰ φαναριώτικη σάτιρα, γραμμένη, ὅπως ἐσημείωσα κιόλας, γιὰ νὰ ὑπερασπισθεῖ τὴν κοινὴ ἐναντίον τῶν προσπαθειῶν τοῦ Κοραῆ γιὰ τὸν καθαρισμό της. Στὴν ἐπιγραφὴ τοῦ βιβλίου, διαβάζουμε καὶ τὸν τίτλο τοῦ Νερουλοῦ: εἴταν τότε Μέγας Ποστέλνικος στὴν Βλαχία, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἂς ποῦμε, πρῶτος στὴν τάξη τῶν ὑπουργῶν. Τὴν παρουσίαση τοῦ ἔργου του τὴν συνοδεύουν πάντως (Πρόλογος, ἐπιγράμματα), τρία ἠχηρῶς φαναριώτικα ὀνόματα: Θεόδωρος Νέγρης, Κωνσταντῖνος Σοῦτσος, Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ ἴδιος τὸν ὁποῖο ἐμπλέκει ὁ Δούκας στὴν ὑπόθεση τὴν ὁποία κιόλας ἐμνημόνευσα. Φανερὸ εἶναι, δηλαδή, ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ ἀτομικὴ ἰδιοτροπία τοῦ κωμωδιογράφου· τοῦτο ἄλλωστε βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν ὑπεύθυνη ἀνώτατη θέση του: δὲν θὰ τοῦ εἴταν εὔκολο νὰ ἔρθει σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐθιμοφροσύνη τῆς Αὐλῆς· ἡ Αὐλὴ τοῦ Βουκουρεστίου ἢ τὸν ἐνεθάρρυνε ἢ τὸν ἄφησε ἐλεύθερον νὰ ἐνεργήσει([11]).

Ὡστόσο δὲν εἶχαν καλὰ καλὰ περάσει δέκα χρόνια, καὶ ὁ ἴδιος αὐτὸς ἐστιχουργοῦσε, ἐπάνω στὸν Ἀγώνα πιά, μιὰ ποίηση «ποὺ σοῦ φαίνεται νὰ τὴν

---

10) Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον 1912, Σάμος 1912, σ. 228 - 229. Ἐδημοσιεύθηκε καὶ στὸ π. Ξενοφάνης Ζ', 1910, σ. 13 - 15. Στὸν Ξενοφάνη χρονολογεῖται 23 Σεπτεμβρίου 1809, στὸ Μικρασιατικὸ Ἡμερολόγιο 23 Δεκεμβρίου 1809.

11) Μία πίεση αὐλικὴ ἐθεωρήθηκε ὅτι ἐπειθανάγκασε τὸν Καταρτζῆ νὰ ἀποστεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχική του παιδευτικὴ θέση· ἂν τοῦτο εἴτε δὲν ἀληθεύει, εἴτε εἶναι ἀναπόδεικτο, πάντως βέβαιο φαίνεται ὅτι ἐλειτούργησε μία συλλογικὴ ἐπιβολὴ στὴν περίπτωση αὐτήν: «ἐβγῆκαν πολλοὶ ἄλλοι», γράφει ὁ Καταρτζῆς, «νὰ ἐναντιώνουνται εἰς αὐτὸ» (Τὰ Εὑρισκόμενα, σ. 331). Ὅ,τι ἴσχυσε γιὰ τὸν παλαιὸ δικαστικό, θὰ ἴσχυε καὶ γιὰ τοὺς αὐλικοὺς ὅλους οἱ ὁποῖοι ἐκδηλώνονται ἐδῶ ἀδίστακτα. Ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς μᾶς ἄφησε καλὴν εἰκόνα τῆς δυσφορίας μὲ τὴν ὁποία ἔγινε δεκτὴ στὸ Βουκουρέστι ἡ προσπάθεια τοῦ Κοραῆ· ἡ ἀφήγησή του, ὅπως συχνὰ συμβαίνει στὰ Ἀπομνημονεύματά του (Α', 1894, 74) παρουσιάζει σύγχυση, ἀλλὰ ἡ ἐντύπωση τῶν αὐλικῶν, καὶ μάλιστα τῶν γυναικῶν τους, ποὺ συζητοῦν τὰ θέματα αὐτά, μένει χρήσιμη. Καὶ ἀλλοῦ (Δροσίνης — Κασδόνης Ν. Ἑλλὰς — Ἡμερολόγιο — Α' 1894 - 1893 σ. 352) ὁ ἴδιος λόγιος μᾶς ἔδωσε, μάλιστα πιὸ ἀναλυτικὴν εἰκόνα τῆς ἐπιβολῆς τοῦ αὐλικοῦ πνεύματος στὰ πράγματα τῆς παιδείας· «affaire de femmes»... βλ. καὶ ἐδῶ σημ. 6.

ἔγραψε ὁ Βεελζεβούλ», ὅπως ἔκρινε Ἑπτανήσιος κριτής, ὁ Ἀντώνιος Μάτεσης[12]. Ἐννοεῖ ὁ Μάτεσης πρώτιστα τὴν ἀρχαΐζουσα γλώσσα τῆς μεταγενέστερης παραγωγῆς τοῦ Νερουλοῦ καὶ μάλιστα σὲ σύγκριση, ἀκριβῶς, μὲ τὰ Κορακιστικά. Τὸ τί συνέβη ἀνάμεσα στὶς δύο ἐκδηλώσεις τοῦ ἴδιου λογίου, φέρνει σὲ ἄλλο ζήτημα, ποὺ δὲν ἔχουμε νὰ τὸ ἐξετάσουμε ἐδῶ· ἐκεῖνο ποὺ μποροῦμε νὰ ποῦμε εἶναι ὅτι ὁ γλωσσικὸς ἀρχαϊσμὸς τοῦ Νερουλοῦ ἀποτελεῖ κάτι καινούριο, ξένο ἀπὸ τὴν παράδοση τοῦ Φαναριοῦ, ὅπως τὴν ἐγνωρίσαμε σὲ ὅσα γράφω ἐδῶ. Θυμίζω πάντως ὅτι, μὲ τὴν ἴδια εὐκαιρία, τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ γλωσσικοῦ καθαρισμοῦ ὁ Μάτεσης τοὺς λέει «καινουργιογλωσσίτες»[13]: τὸ καινούριο δὲν εἶναι ἡ λαϊκὴ γλώσσα· εἶναι ἡ τροπὴ πρὸς τὸν καθαρισμό[14].

12) Ἅπαντα Ἀντωνίου Μάτεσι, Ζάκυνθος 1881, σ. 20.

13) Αὐτ. σ. 21.

14) Τὸ θέμα εἶναι πολὺ σημαντικό, καὶ θὰ ἄξιζε κάτι περισσότερο ἀπὸ μία σημείωση· ἐπειδὴ ὅμως οὔτε μία μνεία ἀφιερώθηκε σ' αὐτὸ ὣς σήμερα, προτιμῶ νὰ δώσω ἐδῶ μία ἀφορμὴ γιὰ τὴν σκέψη τοῦ ἀναγνώστη. Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορικὴ συνείδηση, ξεκινημένη ἀπὸ κάποια δυτικότροπα σχήματα, ἀποδέχθηκε ὡς ἀξιώματα τῆς ἐπιστήμης ὁρισμένες αὐθαίρετες, ἀναπόδικτες, καὶ σφαλερὲς ἀντιλήψεις. Ὅλες μποροῦν νὰ ἀναχθοῦν σὲ μία ἀφηρημένη ἰδέα τῆς «προόδου»: ὅτι προηγεῖται ὁ ἀρχαϊσμὸς καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ροπὴ πρὸς τὴν ἐθνικὴ λαλιὰ ἢ ὅτι ἡ κληρικοφροσύνη προηγεῖται ἀπὸ τὴν ροπὴ πρὸς τὴν ἐλεύθερη κριτικὴ σκέψη. Ἐπάνω στὰ «εἴδωλα» αὐτὰ ἐθεμελιώθηκε ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς παιδείας μας καὶ ἡ συνολικὴ ἱστορική μας θεωρία· οἱ ξένοι πάλι, ὅσοι ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἱστορα μας, ἑτοιμασμένοι ἀπὸ τὶς δικές τους ἐμπειρίες, σ' αὐτὰ ἐσστηρίχθηκαν γιὰ νὰ δομήσουν τὶς δικές τους μελέτες. Ὡστόσο ἂν κοιτάξουμε τὴν πραγματικότητα, θὰ τὴν ἰδοῦμε πολὺ ἀλλοιώτικη· τὸ ἁπλούστερο ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε στὴν περίπτωση αὐτὴν εἶναι ὅτι στὶς ταινίες τῆς ἱστορίας ἡ βραχεία διάρκεια δὲν ἐπικαλύπτει τὶς καμπύλες τῆς μακρᾶς: ὁ ρωμαντισμὸς ἀκολούθησε τὸν νεοκλασικισμό, καὶ τὰ λοιπά. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἀρχίζουν ἄλλα προβλήματα: ἡ γνώση καὶ ἡ ὀρθὴ ἀποτίμηση τῶν γεγονότων, ἡ ἀνάλυση τῆς ἐννοίας τῆς προόδου, καὶ ἄλλα. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει ὁ Ἀλ. Στούρζας τὴν κατάσταση στὴν Ἑλλάδα ὅταν ἔφθασε ὁ Καποδίστριας (προτιμῶ νὰ δώσω τήν, σχετικὰ πιστή, ἄλλωστε, μετάφραση τοῦ Μ. Γ. Σχινᾶ, Ἐπιστολαὶ Ι. Α. Καποδίστρια, Τ. Α'., 1841 σ. 72): ...«ἔνθεν μὲν οἱ στασιάρχαι καὶ οἱ ἡμίσοφοι μὲ τὸν ἐπίπλαστον» (τὸ πρωτότυπο ἔχει «d' emprunt») «ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πρὸ Χριστοῦ καὶ θεσμίων τῶν προγονικῶν» (τὸ πρωτότυπο μιλεῖ γιὰ «institutions païennes de leurs ancêtres») «ἄλλοθεν δὲ ἡ κοσμικὴ ἀναστροφὴ καὶ αἱ πολιτικαὶ μηχανορραφίαι ἐπισκόπων τινῶν» (τὸ πρωτότυπο γράφει «plusieurs») «ἐσκλήρυνον τὰς συνειδήσεις διὰ τοῦ σκανδάλου καὶ τὴν ἀδιαφορίαν διέδιδον. Ὁ λαὸς ἐγκαταλείπων τὰς ἑστίας αὐτοῦ ἐγκατέλειπε καὶ τοὺς ναούς». Αὐτὰ τὸ 1828, διακριτικὰ ἀναθεωρημένα ἀπὸ τὸν μεταφραστὴ τοῦ 1841. Στὰ 1854 μία ὑπουργικὴ διαταγὴ πρὸς τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς συσταίνει γιὰ τὰ σχολεῖα τὴν ἀνάγνωση ἀκολουθιῶν μᾶλλον καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν κειμένων «ἀκόμη καὶ τῆς χλευαζούσης παρὰ τῶν δοκησισόφων Ὀκτωήχου», παρὰ τῶν μύθων τοῦ Αἰσώπου (Βενθύλου Θεσμολόγιον Τ. Α', 1883, σ. 156)· εἴκοσι χρόνια ἀργότερα, στὰ 1874, ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Ἰω. Βαλασόπουλος εἰσηγήθηκε στὴν Βουλὴ νομοσχέδιο ποὺ παρέδιδε στοὺς ἐκπροσώπους τῆς Ἐκκλησίας ὅλη τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευση.

Ἀνάλογες παρατηρήσεις θὰ εἴχαμε νὰ κάνουμε καὶ γιὰ τὸν νεώτερο τοῦ Νερουλοῦ, Ἀλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβῆ. Αὐτὸς δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐκδηλωθεῖ λογοτεχνικὰ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀγώνα· ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτούς, ὁ γλωσσικὸς ἀρχαϊσμὸς παρουσιάζεται καὶ στὸ δικό του ἔργο σὰν μεταγενέστερο στάδιο: ὁ Ραγκαβῆς ἀρχίζει, σύμφωνα μὲ τὴν φαναριώτικη παράδοση, σύμφωνα μὲ τὰ παραδείγματα τοῦ πατέρα του, καθὼς σημειώνω στὴν συνέχεια τῆς μελέτης μου, καὶ τοῦ Νερουλοῦ (οἱ ὁποῖοι εἶταν πρῶτοι ἐξάδελφοι) ἀπὸ τὸν παλμὸ τῆς δημοτικῆς· ὕστερα τρέπεται, μὲ γοργὸ ρυθμό, πρὸς τὸν γλωσσικὸ καθαρισμό. Ἔτσι γίνεται καὶ ἀρνητικὰ ἔκδηλο ὅτι τὴν καθαρεύουσα (ἢ ὅποιο ὑποκατάστατό της) δὲν τὴν ἔφεραν μαζί τους οἱ Φαναριῶτες: τὴν ἐδέχθηκαν στὴν ἐλεύθερη ἑλληνικὴ Πολιτεία, ὅταν διαμορφώθηκε ἐκεῖ ἡ νέα αὐτὴ γλωσσικὴ προσπάθεια, ἡ ὁποία ἐσυμφωνοῦσε μὲ ἕναν ὁλόκληρο ἰδεολογικὸ κόσμο ποὺ ἔπαιρνε ὑπόσταση στοὺς ἴδιους καιρούς, ἐνῶ πιὰ οἱ Φαναριῶτες εἶχαν χάσει κιόλας μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν κάθε λογῆς ἐπιβολή τους.

Γ΄

Στὸν κόσμο αὐτὸν μετέχει, κατὰ τρόπον ἀξιόλογο καὶ σχετικὸ μὲ τὸ θέμα μας, ὁ ρωμαντισμός. Ὁ ρωμαντισμός, ἡ τροπὴ πρὸς τὴν καθαρεύουσα, ἡ διαμόρφωση τῆς ἑλληνικῆς ἱστορικῆς διδασκαλίας, παρουσιάζουν μεταξύ τους μία ὀργανικὴ συνοχὴ ἡ ὁποία ἐπιβάλλει μιὰ κάποια συνεξέτασή τους, ὅταν ἡ ἔρευνα ἀποβλέπει γενικὰ στὴν ἑλληνικὴ παιδεία αὐτῆς τῆς περιόδου. Θὰ ρίξουμε, λοιπόν, στὸ κεφάλαιο τοῦτο μιὰ ματιὰ στὶς διασταυρώσεις τὶς ὁποῖες παρουσιάζει τὸ φαναριώτικο πνεῦμα μὲ τὸν ρωμαντισμὸ καὶ μὲ τὴν μελέτη τῆς ἱστορίας.

Θυμίζω ὅτι ὅλη ἡ προσπάθειά μου σ' αὐτὸ τὸ μικρὸ μελέτημα εἶναι ἀποθετικὴ καὶ ὄχι θετική: μᾶς ἀρκεῖ νὰ βεβαιωθοῦμε ὅτι οἱ γενικὲς ἀντιλήψεις ὅσες ἐπικρατοῦν ἀναφορικὰ μὲ τοὺς Φαναριῶτες παρουσιάζουν καὶ ἔκταση ὑπερβολικὴ καὶ μονομέρεια ἀνεπίτρεπτη· θὰ δοῦμε ὅτι οἱ Φαναριῶτες δὲν εἶναι, ἢ δὲν εἶναι μόνο, ποὺ τὸ ἴδιο κάνει, ὅ,τι τοὺς λένε, καὶ θὰ ἀφήσουμε τὶς προσπάθειες γιὰ ὁρισμοὺς ποὺ περιορίζουν τὴν πάντοτε ρευστὴ πραγματικότητα τῆς ἱστορίας.

Ἀρχίζω ἀπὸ τὸν ρωμαντισμό. Οἱ Φαναριῶτες στὴν ἱστορική τους προβολή, εἶταν ἄραγε ρωμαντικοί, ὅπως ἐπεκράτησε νὰ λέγεται; ἔφεραν τὸν ρωμαντισμὸ στὴν Ἑλλάδα; Ἡ ἀπάντηση στὸ πρῶτο ἐρώτημα εἶναι κατηγορηματικά: ὄχι· στὸ δεύτερο ἐπίσης θὰ ποῦμε ὄχι, ἔτσι γενικὰ ὅπως τὸ ἐθέσαμε. Οἱ Φαναριῶτες ζοῦν μὲ τό, ἥκιστα ρωμαντικὸ ὅραμα τοῦ ἀρχαίου κόσμου· οὔτε κὰν στὸ κλίμα τοῦ νεοκλασικοῦ ρωμαντισμοῦ. Μποροῦμε μάλιστα νὰ ποῦμε ὅτι σὲ μία στιγμὴ ὅπου δὲν ὑπῆρχε ἄλλο συγκροτημένο ἑλληνικὸ συλλογικὸ σῶμα, ἀναφορικὰ μὲ τὴν παιδεία, ἔξω ἀπὸ τὸν τουρκοπατημένο ἑλλη-

νισμό, ἐκεῖνοι ἐκαλλιέργησαν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν θρησκευτικὴ παράδοση. Ἂν δοῦμε λίγο πιὸ ἐνωρίς, στὸν φθίνοντα δέκατο ὄγδοο αἰώνα, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι οἱ Φαναριῶτες, ἡ φωτισμένη καὶ δυτικὰ μορφωμένη ἐθνικὴ μονάδα τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, μεταφέρουν ἀπὸ τὴν Δύση τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνανεωμένου κλασικισμοῦ, τοῦ πρὶν ἀπὸ τὸν ρωμαντισμό, ταιριαστὸ μὲ αἰωνόβιες ἑλληνικὲς φύτρες. Ὁ Χριστόπουλος, καλὸ παράδειγμα, μιμεῖται τὸν Ἀνακρέοντα, γράφει δράμα μὲ ὑπόθεση ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα· στὰ 1833 ἀκόμη, ἡ προσωπογραφία του τὸν δείχνει σὲ φόντο ἀπὸ ἕναν πίνακα τῆς Λήδας μὲ τὸν κύκνο. Λίγα χρόνια μετὰ τὸν «Ἀχιλλέα», τὸ δράμα τοῦ Χριστόπουλου, ὁ Ἰακωβάκης Ρίζος Νερουλός, τυπικὸς Φαναριώτης, τὸν ὁποῖο συναντήσαμε πολλὲς φορὲς στὴν περιοδεία μας αὐτήν, δημοσιεύει δύο τραγωδίες μὲ ἀρχαία κι ἐκεῖνες ὑπόθεση. Ἀνάμεσα στοὺς δύο, τὸ 1810, ἕνας ἄλλος Φαναριώτης, ποὺ ἔφθασε ὥς τὴν ἡγεμονία, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος τοῦ Ἰωάννη, ὁ ἐπιλεγόμενος Φιραρῆς, δημοσιεύει μία ποιητικὴ συλλογὴ δική του([15])· θὰ εἶναι λόγος ἐκεῖ, τάχα, γιὰ στοιχεῖα ποὺ κλίνουν τυχὸν πρὸς τὸν ρωμαντισμό, πρὸς τὸν προρωμαντισμό; Ὄχι, τὰ θέματα ποὺ ἐμπνέουν τὸν στιχουργὸ ἀνήκουν στὸν νεοκλασικὸ κόσμο: εἶναι οἱ ἀρχαῖοι θεοί, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες στρατηγοί. Πάντως δὲν εἰσάγεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν πύλη στὴν ἑλληνικὴ παιδεία ὁ ρωμαντισμός.

Ἐδῶ, ἕνας τρόπος ἐλέγχου θὰ εἶταν νὰ ἰδοῦμε ποιὰ στοιχεῖα φέρνουν τὸν ρωμαντισμὸ στὴν Ἑλλάδα([16])· ὅμως τὸ ζήτημά μας εἶναι ἄλλο: ἔχουμε νὰ

---

15) Πρόκειται γιὰ τὴν συλλογὴ Βόσπορος ἐν Βορυσθένει, ποὺ ἔχει ἐκδοθεῖ στὴν Μόσχα, χωρὶς τὸ ὄνομα τοῦ στιχουργοῦ. Ἔχω δημοσιεύσει ἕνα σύντομο μελέτημα τιτλοφορημένο Alexandre Mavrocordato, Machiavel et la Rochefoucauld (La Grèce au temps des lumières, Γενεύη 1969, σελ. 19 - 25). Ἐκεῖ σημειώνω μέσα σὲ τρεῖς γενεὲς Φαναριωτῶν κάποια διαδοχικὰ στάδια τῆς ἑλληνικῆς πνευματικῆς κοινωνίας. Ἴσως θὰ ἄξιζε, μὲ τὸν νέο Ἀλέξανδρο,, αὐτόν, νὰ προστεθεῖ καὶ μία τετάρτη, ἐπίσης χαρακτηριστικὴ γενεά. Σώζεται χειρόγραφο ἕνα «Ποίημα Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου πρώην ἡγεμόνος Μολδαβίας, ἐρωτηθέντος παρὰ τοῦ σοφωτάτου Εὐγενίου. Τί πιστεύεις». Τὸ ποίημα εἶναι ἁπλούστατα τὸ Πιστεύω τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας βαλμένο σὲ στίχους. Θὰ εἶχα τὴν τάση νὰ ἰδῶ στὸ πρόσωπο τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἰωάννη Μαυροκορδάτου, μιὰν ἔκφραση τῆς γνώμης τοῦ καιροῦ του (Βολταῖρος, Ἐγκυκλοπαιδεία, Καταρτζῆς) γιὰ τὴν διάκριση ἀνάμεσα στὴν ἀποκάλυψη καὶ στὴν ἐπιστημονικὴ γνώση χωρὶς σημεῖα ἐπαφῆς ἀνάμεσα στὰ δύο· ὅμως ἄλλες ἐκδηλώσεις τοῦ ἴδιου στιχουργοῦ δὲν ἐπιτρέπουν κατηγορηματικὴ βεβαιότητα σχετικά. (Σὲ ἐπίμετρο δημοσιεύω τὸ στιχούργημα τοῦτο ποὺ εἶναι, ὅσο γνωρίζω ἀνέκδοτο, παρεκτὸς ἀπὸ μικρὸ μέρος του. Εὐχαριστῶ πολὺ καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν θέση, τὸν Λέανδρο Βρανούση, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ παραχωρήσει τὴν μικροταινία ἀπὸ τὴν ὁποία γίνεται ἡ ἔκδοση).

16) Σκέπτομαι τὸν Γ. Σακελλάριο ἢ τὸν Σπ. Μπουγιουκλῆ. Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ δεῖ περισσότερα στὶς ἐργασίες μου: Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. ἐκδ. δ', 1968, καὶ Προϋποθέσεις καὶ δοκιμὲς τοῦ ἑλληνικοῦ ρωμαντισμοῦ, 1947, καθὼς καὶ στὰ σχετικὰ βιβλιογραφικὰ ὅσα ἀναγράφονται στὰ δύο βιβλία.

ἐξακριβώσουμε τί ἔκαναν σ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεση οἱ Φαναριῶτες. Γιὰ τοῦτο, ἴσως φαίνεται καλύτερα νὰ συνεχίσουμε στὴν ἴδια γραμμὴ καὶ νὰ θυμηθοῦμε καὶ πάλι ἄλλον ἕνα ἐξέχοντα Φαναριώτη λόγιο, τὸν Ἰάκωβο Ρίζο Ραγκαβῆ, τὸν πατέρα τοῦ Ἀλεξάνδρου: στὰ 1836, στὴν Πρωτεύουσα πλέον τοῦ ἑλληνικοῦ Βασιλείου, δημοσιεύονται σὲ δύο τόμους τὰ ποιήματά του· μεταφράζει Κορνήλιο, Ρακίνα, Βολταῖρο, ἐνῶ ἀντίστοιχα τὰ πρωτότυπα ἔργα του εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας. Πρὸς τὰ μεταγενέστερα, ὥς καὶ ὁ Φρειδερῖκος Β΄ βρίσκεται ἐδῶ· ἀλλὰ ὁ ρωμαντισμός, ὄχι. Ἂν σημειώσω καὶ τὴν γλωσσικὰ ἀφέλεια καὶ τὴν χάρη τὶς ὁποῖες θέλει νὰ δίνει στὰ λυρικά του ποιήματα, θὰ ἔχουμε μιὰν εἰκόνα τοῦ Φαναριώτη ποιητῆ, ἡ ὁποία πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν καθιερωμένη στοὺς καιρούς μας.

Μὰ γιὰ νὰ ἐλέγξουμε τὴν παρουσία τῆς ρωμαντικῆς νοοτροπίας στὴν παιδεία τῶν χρόνων ἐκείνων, θὰ εἴχαμε νὰ ἀντλήσουμε καὶ ἀπὸ ἕναν ἄλλον κύκλο στοχασμῶν, τὸν ὁποῖο σπάνια χρησιμοποιοῦμε στὶς ἔρευνές μας. Τὸν ἑπόμενο χρόνο ἱδρύεται ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, μὲ κύριο συντελεστή, ἀληθινὸ δημιουργό της, τὸν Ἰακωβάκη Ρίζο Νερουλό(17). Θὰ εἶταν κανεὶς δικαιολογημένος νὰ ὑποθέσει ὅτι ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ἐκφράζει μιὰ νοσταλγικὴ στροφὴ πρὸς τὰ περασμένα, μιὰ διάθεση ρωμαντικὴ τῆς Πολιτείας, ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸ ρωμαντικὸ χρῶμα τῆς Βαυαρίας. Καὶ ὅμως μιὰ ἄλλη Πράξη, τοῦ 1837 κι ἐκείνη, δείχνει ὅτι μὲ ἐντελῶς ἀλλιώτικο πνεῦμα ἀντιμετωπίζει ἡ Πολιτεία τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα: τὸ σκεπτικὸ τοῦ Διατάγματος ποὺ προνοεῖ γιὰ τὴν διατήρηση τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων, γράφει ὅτι «αὐξάνουν τὰ περίεργα τῆς Πρωτευούσης», χωρὶς οὔτε νοσταλγία, οὔτε μυστικισμό, οὔτε μυστικοπάθεια, μὲ ἀπόλυτο, φαναριώτικο αὐτόν, πραγματισμό(18).

Ἔτσι, βέβαια, ἐφθάσαμε στὴν στιγμὴ ὅπου νέοι, ὁ Παναγιωτάκης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσοι, ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, ἐμφανίζονται μὲ ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ ρωμαντικὸ κίνημα. Ἡ διαφορὰ ποὺ τοὺς χωρίζει ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ ἀπὸ τὸ ὕφος τῶν πατέρων τους, δείχνει, αὐτὴ κατεξοχήν, ὅτι ὁ ἀθηναϊκὸς ρωμαντισμὸς δὲν ἔχει τὶς ρίζες του σὲ καμμιὰ ροπὴ φαναριώτικη, φερμένη ἀπὸ τοὺς Πολίτες λογίους στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, ἀλλὰ ὅτι ὀφείλεται εἴτε, ἂν θέλει κανεὶς νὰ πεῖ, στὴν ἐπίδραση τῆς στιγμῆς, εἴτε σὲ ἄλλα συστατικὰ ποὺ διαμορφώθηκαν σ' αὐτὸν τὸν ἐλεύθερο ἑλληνικὸ χῶρο. Ἀντίθετα, πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπόψη μας, ὅτι στὴν Πόλη, ὥς τὸν θάνατο τοῦ Ταντααλίδη πάντως, ἔμεινε ἀκμαία ἡ παράδοση τοῦ ἐλαφροῦ λυρισμοῦ, ἡ ὁποία

17) Ὁ Εὐθύμιος Καστόρχης τὸ ἔργο του Ἱστορικὴ Ἔκθεσις τῶν Πράξεων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, 1879, τὸ ἀφιερώνει «τῇ ἱερᾷ μνήμῃ Ἰακωβάκη Ρίζου Νερουλοῦ, ἱδρυτοῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας». Πρώτη ὑπογραφή, κατόπι ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Ἄρμανσμπεργ, στὸ Βασιλικὸ Διάταγμα γιὰ τὴν σύστασί της (15 27.1.1837), εἶναι τοῦ Νερουλοῦ.

18) Διάταγμα ἀπὸ 7 19. XII. 1837.

συνδέει τὰ γράμματά μας μὲ τὸν δέκατο ὄγδοο δυτικὸν αἰώνα(19).

Πραγματικά, αὐτὴ ἡ εἰκόνα, οἱ Φαναριῶτες ποὺ κομίζουν ἀπὸ τὴν Πόλη στὴν νέα Πρωτεύουσα τὴν μνήμη τοῦ Βυζαντίου, εἶναι πολὺ γοητευτική, παρουσιάζει πολλὴ πιθανοφάνεια σὲ ὅποιον ἀγαπάει νὰ τοποθετεῖ τοὺς ρεμβασμούς του μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἱστορίας. Ὅμως, ὄχι μόνο δὲν μποροῦμε

19) Ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ θέματα αὐτὰ στὴν δυτικὴ μορφή τους, διακρίνουν συνήθως δύο στάδια τοῦ ρωμαντισμοῦ: εἶναι ὁ πρῶτος, συντηρητικός, θρησκευτικός, νοσταλγικός, καὶ ὕστερα ὁ ἄλλος, ὁ ἀνατρεπτικός, ὁ ἀντίθρησκος, ὁ ἀρνητής. Ἐπάνω σ' αὐτὴν τὴν διάκριση ἔχουμε νὰ προσθέσουμε καὶ τὶς διαφορὲς ὅσες προκαλεῖ ἡ ψυχολογία, τὸ ἔθιμο, ἡ παιδεία σὲ κάθε τόπο. Ἔτσι στὴν Ἑλλάδα ὁ θρησκευτικὸς προβληματισμὸς εἶταν φυσικὸ νὰ συνδυασθεῖ μὲ τὴν ἀρχαιολατρεία, διαμορφώνοντας ἕνα ἰδιότυπο κράμα συντηρητικῶν καὶ ριζοσπαστικῶν διαθέσεων. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτήν, ἔχουμε μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα περίπτωση στὸν Κλέωνα Ραγκαβῆ, γιὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβῆ· ἰδοὺ πῶς περιγράφεται ἡ διάθεσή του ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιο Ρουσόπουλο, κριτὴ τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ 1865 ὅπου ὁ νέος Ραγκαβῆς, σὲ ἡλικία εἴκοσι τριῶν ἐτῶν εἶχε ὑποβάλει τὴν τραγωδία Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης: ὁ ποιητὴς κατέχεται «ἀπὸ μέγα αἴσθημα ἐθνισμοῦ, δν ἐθεώρησεν ἀναπόσπαστον τοῦ ἑλληνισμοῦ· ἡ δὲ πολεμία τῷ ἑλληνισμῷ βυζαντὶς ἱστορία ἐνεποίησεν εἰς αὐτὸν μῖσος ἀκράτητον κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὡς αἰτίας πάντων τῶν τοῦ ἔθνους δεινῶν» (ἔκθεση, σ. 77 - 78). Ὅταν ἀργότερα, στὰ 1877, ἐξέδωσε τὸ ἔργο του ὁ Ραγκαβῆς, τὸ ἐπεξεργάσθηκε πολύ, ἀλλὰ τοῦ προσέθεσε καὶ ἕναν πρόλογο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο συμπεραίνουμε: α') ὅτι μένει πιστὸς στὶς ἰδέες του, καὶ β) ὅτι ἀπέναντι στὴν βυζαντινὴ βιοθεωρία ἔχει πάρει μία στάση αἰσθητικῆς εὐμενείας, ἔτσι ὥστε νὰ μπορεῖ καὶ τὴν ἐποχή του νὰ παρακολουθεῖ ἀλλὰ καὶ νὰ συνεχίζει τὸ πνεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ, τρίτη αὐτός, ἢ μᾶλλον τέταρτη, φαναριώτικη γενεὰ λογίων. Ἂς προσθέσουμε ὅτι τὸ αὐστηρὸ κατηγορητήριο τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔμμετρο στὸ δράμα ἢ πεζὸ στὸν πρόλογο, εἶναι γραμμένο σὲ ὑπερκαθαρεύουσα· ἡ συνάντηση γίνεται ἀργότερα καὶ ὑπὸ ἄλλους ὅρους: προηγήθηκε ἡ ἀμοιβαία δυσπιστία Ἐκκλησίας καὶ ἀρχαϊστῶν· Ἐκκλησία (καὶ Βυζάντιο σταδιακὰ) ἀπὸ τὴν μία μεριά, ἀρχαϊσμὸς ἀπὸ τὴν ἄλλη. Κρίνω σκόπιμο νὰ ἀναφέρω καὶ δύο ἄλλα παραδείγματα. Τὸ ἕνα ἰδιαίτερα σημαντικό, γιατὶ μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὴν Πόλη, ἀπὸ τὸ Φανάρι, καὶ ἀπὸ τὸν κατεξοχὴν ἐκπρόσωπο τοῦ νέου Φαναριοῦ, τὸν Ἡρακλῆ Βασιάδη· τὸ ἄλλο, ἐπίσης, ἐνδιαφέρον, γιατὶ στὸν φθίνοντα, πλέον, αἰώνα, ἕνας ἄκρος ὀπαδὸς τῶν ἀρχαίων γραμμάτων, ὁ Μιλτ. Πανταζῆς, μᾶς θυμίζει ὅτι ἡ θέση του δὲν ἔχει καμμία σχέση μὲ ὅ,τι θεωρεῖται σήμερα παραδοσιακὴ διδασκαλία. Ὁ Βασιάδης, στὸ Θρακικὸ λόγο του (1872, σελ. 43 καὶ 44), τιμᾶ τὸν Κ. Παπαρρηγόπουλο (τοῦ ὁποίου ὁ Δ' τόμος εἶχε ἐκδοθεῖ τὸ 1871), ἀλλά, χωρὶς νὰ προβαίνει σὲ συσχέτιση, λέει ὅτι τὸ Βυζάντιο δὲν ἐκαρποφόρησε γιατὶ τοῦ ἔλειπε «τὸ ζωογόνον τῆς ἐλευθερίας πνεῦμα» καὶ ἐπεκράτησε ἐκεῖ τὸ μοναχικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα, ὃ πᾶσαν ἀπεμάρανε γενναιοφροσύνην». Αὐτὰ ἐκφωνοῦνται στὴν Πόλη. Ὁ Πανταζῆς (Ἡ τῆς ρητορικῆς διδασκαλία, π. Ἀθηνᾶ, τ. ΙΑ', 1899 σ. 408) ἐξηγεῖ ὅτι ἐξέπεσε ἡ γλωσσικὴ σπουδὴ «αὐξηθείσης»... «ἐν τοῖς νῦν χρόνοις εἰς ὑπερβολὴν τῆς διδασκαλίας τῶν φυσικῶν καὶ ἱστορικῶν καὶ θρησκευτικῶν μαθημάτων». Ὅποιος βλέπει ἁπλοποιημένα τὰ ζητήματα, συντηρητικοὶ ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά, προοδευτικοὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, δυσκολεύεται νὰ συλλάβει τέτοιου εἴδους περιπτώσεις· τὴν λύση στὰ προβλήματά του, τοῦ τὴν διδάσκει ὁ Προκρούστης, πρόδρομος τοῦ σχηματικοῦ ἱστορισμοῦ.

νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι εἶναι στηριγμένη σὲ ἀρκετὰ καὶ σίγουρα τεκμήρια, ἀλλά, ἀντίθετα, ὀφείλουμε νὰ ἀναγνωρίσουμε ὅτι τὰ τέτοια τεκμήρια, οἱ μαρτυρίες τῆς ἐποχῆς, τὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς, ὁδηγοῦν πρὸς ὁλότελα διαφορετικὴ παράσταση τῶν φαινομένων. Θὰ ἔλεγα, μάλιστα, μὲ τὴν πεῖρα μας τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὄχι μόνο ὅτι ἀληθοφάνεια καὶ ἀλήθεια εἶναι ἔννοιες ποὺ δὲν ἐπικαλύπτονται πάντοτε, ἀλλὰ ὅτι συχνὰ παρατηρεῖται ἡ ἀληθοφάνεια νὰ γίνεται μία ἀπὸ τὶς κύριες αἰτίες σφαλμάτων. Αὐτά, ὡς πρὸς τὴν δική μου ἐπιστήμη, τήν, ἂς τὴν ποῦμε, ἱστορικοφιλολογική· νομίζω, ὅμως, ὅτι καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν ἐκπρόσωποι θὰ εἴταν πρόθυμοι νὰ προβοῦν σὲ ἀνάλογες διαβεβαιώσεις: ἡ μεθοδικὴ ἀμφιβολία, αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν γενικευμένη παρατήρηση συστηματοποιεῖ. Μέμνησο ἀπιστεῖν: ἡ προϋπόθεση γιὰ τὸ φρόνιμο περπάτημα στὸν χῶρο τοῦ ἐπιστητοῦ.

Τυχαίνει Φαναριῶτες νὰ κάνουν λόγο γιὰ τὴν Μεσαιωνικὴ αὐτοκρατορία, ἀλλὰ ἀκριβῶς ὅπως τυχαίνει καὶ ἄλλοι λόγιοι νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ θέμα· πάντως, τὰ ὀλίγα κάπως πιὸ συγκροτημένα βιβλία, ὅσα στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας ἔχουν ἀντικείμενό τους τὸ Βυζάντιο, δὲν ἀνήκουν κατὰ τρόπον ἰδιάζοντα στὸ κλῖμα τοῦ Φαναριοῦ. Ἴσως θὰ ἔκανα μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα, ἐξαίρεση γιὰ τὸν Καταρτζῆ, ὁ ὁποῖος καὶ σὲ τοῦτο ἰδιαίτερα εὐαίσθητος, ἐξαίρει ὀνόματα Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων· ἴσως οἱ νομικές του φροντίδες νὰ μποροῦν ὥς ἕναν βαθμὸ νὰ ἐξηγήσουν τὴν προσοχή του γιὰ τὰ ἱστορικὰ τοῦ Βυζαντίου: ἂς μὴν ξεχνοῦμε ὅτι ὁ ὅρος «μεταβυζαντινὸς» ἔχει ὁμαλὴ τὴν ὀργανική του σημασία σὲ δύο πολιτισμικοὺς τομεῖς, στὴν Τέχνη ἀφενὸς καὶ στὸ Δίκαιο ἀφετέρου. Κατὰ τὰ ἄλλα, καὶ κατὰ τοὺς ἄλλους ἐκπροσώπους τοῦ Φαναριοῦ, δὲν φαίνεται οἱ Φαναριῶτες νὰ εἶναι ἀλλιῶς μεταβυζαντινοί, παρὰ στὸ νόημα ὅπου βρίσκουμε, διαβάζοντας Ἀριστοτέλη, τὰ Μετὰ τὰ Φυσικὰ ὕστερα ἀπὸ τὰ Φυσικά, ἤ, διαβάζοντας Πλάτωνα, τὴν Ἐπινομίδα ὕστερα ἀπὸ τοὺς Νόμους: ὁ χαρακτηρισμὸς θὰ ἐννοοῦσε ἁπλῶς μία χρονικὴ διαδοχὴ χωρὶς ἄλλα παρεπόμενα.

Ἴσως οὔτε κὰν αὐτὸ ἐντελῶς· θὰ εἶχα νὰ θυμίσω πὼς ὅταν ὁ Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης, στὰ 1768, αὐστηρὰ συντηρητικὸς καὶ θρησκευόμενος, προάγεται νὰ ἀναφέρει ὀνόματα διαπρεπῶν βασιλέων ἀπὸ τὴν παλαιότερη ἱστορία, δὲν μνημονεύει κανέναν Βυζαντινὸ αὐτοκράτορα([20]). Δὲν ξέρω ἂν διαμορφώθηκε ποτὲ Φαναριώτικη θεωρία, κι ἀκόμη ὀλιγώτερο, φυσικά, γνωρίζω πότε μπορεῖ αὐτὴ νὰ ἔγινε σύστημα πολιτικό. Φαναριώτικη συνείδηση, αὐτόνομη, θὰ εἶχα λόγους νὰ πιστεύω ὅτι παρουσιάσθηκε ἀρκετὰ ἐνωρίς: σκέπτομαι ἔνια παραδείγματα, μὲ τὰ ὁποῖα ὑποδηλώνονται εἴτε τὰ ἔργα της, εἴτε ἡ ἀντίθεση πρὸς αὐτήν. Ἔτσι, γιὰ τὴν ἐνέργεια, θὰ ἀνέφερα τὸν γενάρχη τοῦ φαναριώτικου σώματος, τὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο, τὸν Ἐξαπορρήτων, ὅπως φαίνεται στὰ «Ἰουδαϊκά» του, καὶ σὲ κάποιες ἐπιστολὲς

20) Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν σ. κθ'.

πρὸς τοὺς γιούς του([21]). Ἐπίσης, θυμίζω ὅτι στὰ θεωρητικὰ ἢ δημιουργικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἄφησαν οἱ ἀπόγονοί του, πιάνει κανεὶς ποῦ καὶ ποῦ μιὰ φράση, ἡ ὁποία δηλώνει τὴν συνείδηση. Πολὺ ὡραῖο εἶναι τὸ ἀνέκδοτο ποὺ προσγράφεται σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς ὁμωνύμους ἀπογόνους του, τὸν ἡγεμόνα Ἀλέξανδρο Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτο, τὸν ἐπονομαζόμενο Ντελίμπεη· ὁ Πρόξενος τῆς Αἰκατερίνης τῆς Ρωσσίας τοῦ λέει: «Εἶναι δέκα ἑπτὰ χρόνια ποὺ βρίσκομαι στὴν ὑπηρεσία μιᾶς ἰσχυρᾶς αὐτοκρατείρας. — Καὶ ἐγώ, Κύριε Πρόξενε, ὑπηρετῶ τριακόσια χρόνια ἕναν ἰσχυρὸ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ δὲν βρίσκω ὅτι ὑπάρχει λόγος νὰ καυχιέμαι γι' αὐτό»([22]). Τριακόσια χρόνια· ξέρει, δηλαδή, ὅτι ἀνήκει σὲ ἕνα συγκροτημένο κοινωνικὸ σῶμα. «Εἶμαι ἔκτος Αὐθέντης τοῦ γένους μου», δηλαδὴ τῆς οἰκογενείας του, ἔλεγε λίγο ἀργότερα, μὲ ὑπερηφάνεια, ὁ ἴδιος αὐτὸς Μαυροκορδάτος, ἀμέσως πρὶν νὰ πανθεῖ([23]).

Ὅπως φαίνεται ἑπόμενο, ἡ ἀντίθεση πρὸς τὴν ὑπεροχικὴ αὐτὴν συνείδηση, εἶναι, ἐπίσης, ἂν ὄχι περισσότερο, αἰσθητή: «Ἀλλ' ἐγώ», ἔγραφε πρὸς τὸν γενάρχη Ἀλέξανδρο, ὁ Εὐγένιος Γιαννούλης, τὸ 1677, «τὰς τοιαύτας φύσεις, δυναμένας τυραννίδας ὑπηρετεῖν, ἐμακάρισα, καὶ νῦν οὐχ ἧττον μακαρίζω, εἴγε πρὸς ἀρετὴν καὶ μὴ πρὸς κακίαν ἀφορᾷ· ἔστι γὰρ μέσον πρὸς ἑκατέραν»([24]). Λίγο ἀργότερα, στὴν ἑπόμενη δεκαετία, ἕνας ἄλλος κληρικὸς μιλεῖ γιὰ «τὴν φιλαργυρίαν μερικῶν.... ἀρχόντων Κωνσταντινουπολιτῶν», ἔχοντας, χωρὶς ἀμφιβολία, στὸν νοῦ του τὸ σῶμα, τὸ διαμορφωμένο πιά, τῶν Φαναριωτῶν([25]). Στὸν ἑπόμενο αἰώνα, ἐξ οἰκείων προέρχονται οἱ αὐστηρὲς κρίσεις τοῦ Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντη, γιὰ νὰ τὸν θυμηθοῦμε καὶ πάλι, περὶ τῶν Φαναριωτῶν. Καί, τέλος, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀγώνα, σὲ ἕνα ἰδιωτικὸ γράμμα, διαβάζουμε μιὰ φράση ποὺ φαίνεται νὰ τὰ λέῃ ὅλα: «εἶναι εἰλικρινής.... δὲν εἶναι καθόλου Φαναριώτης»([26]), αὐτὸ ἀρκεῖ προκειμένου νὰ συνεννοηθοῦν δύο πατριῶτες γιὰ ἕναν ὁμοεθνῆ τους.

Ὅμως αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, ποὺ βλέπουν ἔτσι τὸν ἑαυτό τους, καὶ ποὺ ἔτσι τοὺς βλέπουν οἱ ἄλλοι, ἔχουν, τάχα, τὴν αἴσθηση τῆς διαδοχῆς ἀπὸ τὸ

21) Γιὰ ὅλα τὰ θέματα αὐτά, νύξεις ἐπαρκεῖς παρέχονται στὴν ἐργασία μου ἡ ὁποία ἀναγράφεται στὴν σημ. 15, καθὼς καὶ στὸ δημοσίευμά μου Ὁ ἑλληνικὸς Διαφωτισμός, 1964.

22) D' Hauterive, Mémoire sur l' état ancien et actuel de la Moldavie... Βουκουρέστι, σ. 341.

23) Iorga, Textes Post-Byzantins, Βουκουρέστι 1939, σ. 16.

24) Εὐγενίου Ἰωαννουλίου τοῦ Αἰτωλοῦ, Ἐπιστολαί, ἐκδιδόμεναι ὑπὸ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, 1947, σ. 16. Ἐδιόρθωσα σὲ «ἑκατέραν» τὸ φανερὸ ἐκδοτικὸ λάθος «ἑκατέραιν».

25) Ἀρχεῖον ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, Κωνσταντινούπολη 1911, σ. 359.

26) Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως παρὰ Ἰωάννου Φιλήμονος τ. Α', 1859, σ. 275.

Βυζάντιο; Εἶναι, φυσικά, πάντοτε, ἡ οἰκογενειακὴ πατραγαθία, κοινωνικὸ φαινόμενο ἄσχετο ἀπὸ τὴν ἱστορία. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα, ἀνέφερα τοὺς λόγους ποὺ δείχνουν κάποια σχέση· μὰ καὶ ἐκεῖ ἀκόμη, προκειμένου γιὰ τὸ Δίκαιο, κλάδο, δηλαδή, τῆς ἐθνικῆς ζωῆς ἀληθινὰ προσκείμενον στὸ Βυζάντιον, ἀποδείχθηκε ὅτι οἱ Φαναριῶτες ὅταν τοὺς δόθηκε ἡ εὐκαιρία, ἡ ἐξουσία, νὰ νομοθετήσουν, ἐπροτίμησαν νὰ ἀντλήσουν τὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου τους ἀπὸ δυτικὰ πρότυπα, ἀρκούμενοι νὰ ἐξάρουν στὸ σκεπτικό τους μιὰν ἀβέβαιη συνοχή, μὲ τὴν νομοθεσία τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων(27). Ἐκεῖνο ποὺ ἀντιπροσωπεύουν ἀληθινὰ οἱ Φαναριῶτες, στὸ ποσοστὸ ὅπου, καὶ στὶς στιγμὲς ὅπου, ἀποτελοῦν ἕνα σῶμα παιδείας, εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ, ὅ,τι ἐκφράζεται στὸ ἐπίπεδο τῆς ἱστορίας μὲ τὸν Γίββωνα. Ἡ τροπὴ πρὸς τὸ Βυζάντιο εἶναι ἔργο τοῦ ἐλευθέρου πλέον ἑλληνισμοῦ, ὅπως θὰ προσπαθήσω νὰ δείξω τώρα, κλείνοντας τὸν κύκλο τῶν φαναριωτικῶν αὐτῶν ἀναζητήσεων.

Οἱ Φαναριῶτες, εἴπαμε, ἀνήκουν στὸν Διαφωτισμό, μὲ τὸν ὁποῖο, ὅμως, ἂς προσθέσουμε, εἶναι ἀναπόσπαστα δεμένη ἡ τιμή, ἡ αἴγλη, τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Διαφωτισμοῦ, στὴν γενικότητά τους, τὰ βρίσκουμε στὸν Φαναριώτη ἡγεμόνα, ἀφοῦ σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ κατέχουν οἱ Φαναριῶτες τὴν ἐξουσία καὶ φιλοδοξοῦν νὰ ἐξισώσουν τὴν δράση τους μὲ τὴν δράση τῶν δυτικῶν ἡγεμόνων: ἵδρυση σχολείων, τυπογραφείων, ἐπιχορήγηση γιὰ τὴν ἔκδοση βιβλίων, προστασία τῶν ἐθνικῶν ἰδιωμάτων(28). Ὅμως καὶ κάποια πιὸ εἰδικὰ χαρακτηριστικά, ποὺ προσιδιάζουν στὴν ἑλληνικὴ ἰδίως ἔκφραση τοῦ Διαφωτισμοῦ, τὰ βρίσκουμε ἐπίσης ἔντονα στοὺς Φαναριῶτες. Ἐδῶ ὀφείλω νὰ ἀναφερθῶ πρώτιστα στὴν σχέση μὲ τὸν ἀρχαῖο κόσμο· στοὺς παλαιοὺς Φαναριῶτες ἡ ἄμεση συσχέτιση μὲ τὴν ἀρχαιότητα ἀποτελεῖ αὐτονόητη ἀλήθεια. Τὸ χάσμα θὰ γεφυρωθεῖ μὲ ἐνδιάμεσο τὸ Βυζάντιο, ἀργότερα καὶ σὲ ἄλλους τόπους, μακρυὰ ἀπὸ τὴν Πόλη: στὴν Ἀθήνα θὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ σύζευξη, ἡ ὁποία θὰ ἀποτελέσει τὴν ἀτράνταχη ὑποδομὴ τῶν νεωτέρων ἑλληνικῶν συνειδήσεων.

Ὡστόσο, σπάνια ἡ θέση γιὰ τὴν ἄμεση καταγωγὴ τῶν νέων Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους γίνεται ἀποθετικά: καὶ τοῦτο ἀργότερα θὰ γίνει, ὅταν θὰ ὑπάρξει ἡ ἀντίθετη πρόκληση. Ἐνδιαφέρουσα ἐξαίρεση στὸν κανόνα ἀποτελεῖ, ἀρκετὰ ἐνωρίς, ἂν ἡ μαρτυρία εἶναι ἐπακριβωμένη, ἡ γνώμη ἑνὸς Ὑψηλάντη, πρὶν ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα, ὁ ὁποῖος ἀποδοκιμάζει τὸ Βυζάντιο, τὴν Πόλη ἐπίσης, καὶ μνημονεύει μὲ συγκίνηση τὴν Ἑλλάδα, «τὴν ὡραία καὶ γλυκειά

27) Βλ. C. D. Triantaphylopoulos, Sur les ssurces du Côde Callimaque, Βουκουρέστι, 1931, σελ. 19 καὶ 20.

28) Ὁ Καταρτζῆς στὶς ἐργασίες του τὶς σχετικὲς μὲ τὴν ἀγωγὴ καὶ μὲ τὰ βιβλία τονίζει τὴν ἀνάγκη νὰ καλλιεργηθοῦν τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῶν παριστρίων ἡγεμονιῶν. Στὴν περίπτωση αὐτήν, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες, ἐκφράζει τὰ πνεῦμα τοῦ κόσμου μέσα στὸν ὁποῖο κινεῖται.

μου πατρίδα, ὅπου ἀναπαύονται οἱ τέφρες τῶν ἀθανάτων ἡρώων της, τῶν γενναίων της, τοῦ Λεωνίδα, τοῦ Μιλτιάδη, τοῦ Ἐπαμεινώνδα»...(29). Περίεργο εἶναι, ὅταν πλησιάσει κανεὶς τὰ δύο τεκμήρια, ἡ βεβαίωση τοῦ ἰατροῦ Ζαλλώνη(30) ἄσπονδου τιμητῆ τῶν Φαναριωτῶν, ὁ ὁποῖος γράφει ὅτι ἡ συνήθεια νὰ βαπτίζονται μὲ ὀνόματα εἰδωλολατρικὰ τὰ Ἑλληνόπουλα, (ἡ ὁποία ἄρχισε πολὺ ἀργά, καὶ ἀποδοκιμάσθηκε ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο στὰ 1819)(31) ἐβγῆκε ἀπὸ τοὺς Φαναριῶτες. Ἀμφιβάλλω ἂν αὐτὰ ποὺ λέει εἶναι σωστά, ὅταν πρόκειται γιὰ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα ὡς βαπτιστικά· ἴσως νὰ συγχέει δύο φαινόμενα ἄσχετα, καὶ νὰ ἀναφέρεται στὰ ἀρχαῖα καὶ βυζαντινὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν σὲ πολλὲς οἰκογένειες τῶν μεταγενέστερων χρόνων, συχνά, ἄλλωστε, ἐντελῶς ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὴν φαναριώτικη κοινωνία(32). Μὰ ὁπωσδήποτε, νομίζω ὅτι ἄξιζε νὰ γίνει ὁ παραλληλισμὸς ἀνάμεσα στὶς δύο μαρτυρίες.

Πάντως ἔχουμε, κατὰ τὸ ἴδιο πνεῦμα, ὄχι πλέον μαρτυρίες, ποὺ ἐμπνέουν πολλὴν ἢ ὀλίγη δυσπιστία, ἀλλὰ ἄμεσα τεκμήρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, ἂς σημειωθεῖ, τὸ πιὸ ἐπίσημο προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιο πάντοτε Ρίζο Νερουλό, τὸν Ἰάκωβο, πρεσβύτη πλέον, καὶ ὁμολογημένον ἐκπρόσωπο τοῦ Φαναριοῦ στὴν Ἀθήνα. Ἀναφέρομαι σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἐξεφώνησε στὴν Ἀκρόπολη, ὡς Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Ἐκεῖ, ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἐκείνην θέση, δὲν διστάζει νὰ βεβαιώσει ὅτι «ἡ βυζαντινὴ ἱστορία εἶναι ἀλληλένδετος σχεδὸν καὶ μακροτάτη σειρὰ πράξεων μωρῶν καὶ αἰσχρῶν βιαιοτήτων»....(33). Ἐξακολουθοῦμε, δηλαδή, στὰ 1841, νὰ ἀκοῦμε ἀπὸ τὸν Φαναριώτη τὶς παλαιὲς ἀντιλήψεις τὶς ὁποῖες ἐδιδάχθηκε ἀπὸ τὸν Γίββωνα(34).

29) Mémoires du Prince Nicolas Ypsilanti, ἔκδοσις Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἀθήνα 1901, σ. 54 - 55.

30) M.-Ph. Zallony, Traitê sur les Princes de la Valachie et de la Moldavie, 1830, σ. 171 - 172.

31) Χρηστικὴ παρουσίαση τῆς Ἐγκυκλίου βλ. στὴν Βασικὴ Βιβλιοθήκη, Τ. 9, 1953, Ὁ Κοραῆς καὶ ἡ ἐποχή του, ἐπιμέλεια Κ. Θ. Δημαρᾶ, σελ. 299 - 304.

32) Ἄλλο εἶναι τὸ ὀνομάτισμα μὲ ἀρχαῖα ὀνόματα στὴν βάπτιση, καὶ ἄλλο ὁ φωνητικὸς ἐξαρχαϊσμός, παρετυμολογικά, τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων.

33) Σύνοψις τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν, ἔκδ. 2α, 1846, σ. 104.

34) Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ στάση ἑνὸς τυπικὰ Φαναριώτη λογίου, στὰ 1836, τοῦ Σπ. Βαλέτα· μιλώντας γιὰ τὴν πτώση τοῦ Βυζαντίου, ἐπάγεται: «ὅταν διοικῇ τὸ κράτος ὁ οἰνοχόος, ὁ κλειδοῦχος, ὁ κατακοιμιστής, ὁ ἀρχιτρίκλινος, ὁποίαν ἄλλην ἔκβασιν τῶν πραγμάτων δύναταί τις εὐλόγως νὰ περιμένῃ» (ΣΙΒΙ, ὁ γέρων Λιμπέρις, σ. 73 - 74). Εὔκολα διακρίνουμε τὸν Γρίββωνα σ' αὐτὴν τὴν θέση. Ἂς σημειωθεῖ ὅτι στὶς πρῶτες του ἐργασίες ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος δὲν εἶναι καθόλου ἀπελευθερωμένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο: στὰ 1843 τιμᾶ τὸν Γίββωνα πολὺ («ὁ θεσπέσιος Γίββων» κ.ἄ.), ἐνῶ ἀντίστοιχα ἡ γνώμη του γιὰ τὸ Βυζάντιο αἰωρεῖται ἀνάμεσα στὴν ἐπιφύλαξη καὶ τὴν εἰρωνεία: («εἰς τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἐποχήν»). Ἀργότερα

Ὅταν τὴν φρικίαση τοῦ ρωμαντισμοῦ καὶ τὴν ἔξαρση τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τὰ προσγράφουμε στοὺς Φαναριῶτες, κάνουμε λάθος μιᾶς γενεᾶς τουλάχιστον: τὸν ρωμαντισμό, στὸ ποσοστὸ ὁποὺ ἀνταποκρίνεται μὲ κάποια αἰτήματα τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς ψυχῆς, τὸν ἀναζήτησε καὶ τὸν ἀποδέχθηκε ἡ νέα καὶ ἐλεύθερη ἑλληνικὴ κοινωνία, ἀπὸ Ἑπτανησίους, ἀπὸ Ἑλλαδικοὺς καὶ ἀπὸ Τουρκομερίτες, ἀλλὰ αὐτούς, ὡριμασμένους μέσα στὸν χῶρο τοῦ νέου Κράτους.

Στοὺς ἴδιους καιροὺς ξεκαθαρίζει καὶ ἡ ἱστορική μας συνείδηση, μὲ δέκτη τῶν ἑλληνικῶν αἰτημάτων καὶ πομπό τους τὴν μεγαλοφυΐα τοῦ Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου. «Κατήγορος τῶν ἀρχαίων». Ἡ ἔκφραση δὲν εἶναι δική μου: ἔτσι ἐτιτλοφόρησε ἕνα ὡραῖο ἄρθρο του ἀφιερωμένο στὸν ἐθνικό μας ἱστορικὸ ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου[35]. Ἡ γενεὰ τοῦ Παπαρρηγοπούλου, ἡ ὁποία μπαίνει στὴν ὡριμότητα μέσα στὴν ταραγμένη δεκαετία τοῦ 1850 μὲ 1860, ἔχει νὰ ἀνατρέψει μία κοσμοθεωρία στηριγμένη σὲ μακρῶν ἐτῶν διδασκαλία, καὶ σὲ ἐπίσημες ἐκδηλώσεις[36]. Γιὰ νὰ ἐπιτύχει στὸ ἔργο της, θὰ ἀναγκασθεῖ νὰ φθάσει στὸ ἄλλο ἄκρον, νὰ ἀναζητήσει τὰ ἀδύνατα σημεῖα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, γιὰ νὰ δείξει καλύτερα τὶς ἀρετὲς τοῦ Βυζαντίου: τὴν ἔννοια τοῦ Κράτους, τὴν ἑνότητα. Δίκιο εἶχε ὁ Παπαρρηγόπουλος, ὅταν ὁλοκλήρωσε τὸ ἀριστούργημά του, νὰ ἐξάρει τὴν συμβολὴ

ἄλλαξε, ἀλλὰ ἀργότερα εἶναι δύσκολο νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς ὅτι διερμήνευε τὸ πνεῦμα τῶν Φαναριωτῶν, θέση ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ συζητηθεῖ ὡς πρὸς τὰ πρῶτα του βήματα στὴν μελέτη τῆς ἱστορίας. Τὰ ὅσα γράφω ἐδῶ ἀναφέρονται στὴν ἐργασία του «περὶ τῆς ἐποικίσεως σλαβικῶν τινῶν φυλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον» (βλ. ἰδίως σελ. 8, 12, 24, 30, 48 — ὅπου ἡ «μακαρία ἐποχή» —, 66, 74, 80). Εἶταν τότε ὁ Παπαρρηγόπουλος ἐτῶν 28, ὑπάλληλος στὸ Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης, μὲ μόρφωση ἐκείνην τὴν ὁποίαν τοῦ εἶχαν δώσει τὰ σχολεῖα στὴν Ρωσσία καὶ στὴν Ἑλλάδα: ἐκφράζει δηλαδὴ ἀκόμη ἰδίως τὰ ὅσα ἔχει δεχθεῖ.

35) Βλ. πιὸ κάτω σημ. 38. Ὁ Παπαντωνίου ἀφιέρωσε δύο διαδοχικὰ ἄρθρα στὸν Κ. Παπαρρηγόπουλο· τὸ προηγούμενο ἐπιγράφεται «Συνήγορος τοῦ Βυζαντίου».

36) Δυσκολεύεται κανεὶς νὰ χαρακτηρίσει τὸν Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο: Φαναριώτης ἢ Μωραΐτης; Ποιά συνείδηση εἶταν ἐπικρατέστερη σ' αὐτόν; Πολὺ ὀξὺς ἐπικριτής του, ὁ Βλάσιος Βαλτινός, προλογίζοντας τὴν μετάφραση τοῦ βιβλίου τοῦ Ζαλλώνη γιὰ τοὺς Φαναριῶτες (1855), γράφει (σ. 13 - 14) ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν μεταπολίτευση τοῦ 1843 ὁ Κ. Π(απαρρηγόπουλος) ἔλεγε: «εἰμὶ Φαναριώτης τό τε γένος καὶ θρέμμα»· μετὰ τὴν μεταπολίτευση θέλησε νὰ πολιτευθεῖ στὴν Βυτίνα, αὐτὸς καθὼς καὶ ὁ ἀδελφός του, ἀλλὰ οἱ Μωραΐτες δὲν τοὺς ἐδέχθηκαν καλά. Δὲν εἶναι παράλογο νὰ ποῦμε ὅτι νέος αἰσθανόταν πιὸ κοντὰ στὸ Φανάρι, καὶ ἀργότερα ἔνιωσε περισσότερο τὴν πελοποννησιακή του καταγωγή. Στὸ βιβλίο του Ἱστορικὰ ραπίσματα, 1937, ὅπου ἄγνοιες καὶ παρεξηγήσεις καὶ σφάλματα πολλὰ ὑπάρχουν, ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης σημειώνει χρήσιμες πληροφορίες ἀναφορικὰ μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο: στὰ 1845 οἱ ἀδελφοὶ Παπαρρηγόπουλοι τονίζουν ἐπίμονα τὴν πελοποννησιακὴ πλευρὰ τῆς οἰκογενείας τους (σ. 89).

του τὴν ἀτομικὴ στὴν διαμόρφωση τῆς νέας ἱστοριογραφίας([37]). Ὑμνητὴς ἑνὸς κόσμου ποὺ ἔφευγε, δραματιστὴς ἑνὸς κόσμου ποὺ ἐρχόταν, εἶχε διαπλάσει συνάμα τὴν νέα ἑλληνικὴ ψυχή.

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Τελειώνω ἐδῶ τὸ σύντομο μελέτημά μου γιὰ τοὺς Φαναριῶτες· σειρὰ σημειώσεων, ἀκριβέστερα, στηριγμένων σὲ παραθέματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἤθελα νὰ μείνουν ὑπὸ τὸν μόδιο. Φυσικά, ὅπως πάντοτε συμβαίνει σὲ τέτοιες περιπτώσεις, δὲν ἔχω καθόλου τὴν αἴσθηση ὅτι εἶπα ὅλα ὅσα ἔπρεπε νὰ πῶ σχετικά, ἀλλὰ ἐλπίζω τουλάχιστον νὰ κατέδειξα τὴν ἔκταση τὴν ὁποία παρουσιάζει τὸ πρόβλημα, κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴν ὕπαρξη ἑνὸς προβλήματος, ποὺ πολλοὶ ἀπὸ ἐμᾶς νομίζουν ὅτι ἔχει λυθεῖ. Θὰ ἤθελα ἀκόμη νὰ ἀφιερώσω ὀλίγον χῶρο στὸ προσωπικὸ στοιχεῖο μέσα στὸν φαναριώτικο κόσμο, ἐντοπίζοντάς το καὶ πάλι ἰδίως στὰ μεταγενέστερα χρόνια, ἐκεῖνα ἀκριβῶς ὅπου οἱ καθιερωμένες ἀντιλήψεις μοῦ φαίνονται ἰδιαίτερα θολωμένες.

Θυμίζω ὅτι ἡ γενικὴ γραμμή μου στὰ σημειώματα αὐτὰ ἐτόνισε τρεῖς θέσεις: Πρῶτα ὅτι ποικίλα πάθη ἔχουν συσκοτίσει τὶς ἱστορικές μας γνώσεις ἀναφορικὰ μὲ τοὺς Φαναριῶτες. Ὕστερα ὅτι κι ἐδῶ, ὅπως καὶ σὲ ὅλες τὶς ἀντίστοιχες περιπτώσεις, πρέπει νὰ ἔχουμε ἀδιάκοπα στὸν νοῦ μας τὸν συντελεστὴ τοῦ χρόνου· πάντοτε αὐτὰ τὰ φαινόμενα διαγράφουν μία τροχιὰ πρὶν καταστοῦν ἀποκλειστικὸ ἀντικείμενο τοῦ ἱστοριογράφου. Τέλος ὅτι, ἰδίως προκειμένου γιὰ θέματα παιδείας, ὅπως αὐτὰ ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν ἐδῶ, ὑπάρχει καὶ ὁ ἀτομικὸς συντελεστής, ὁ ὁποῖος παίζει κάποτε σημαντικὸ ρόλο καὶ ὁπωσδήποτε ὅμως δὲν εἶναι ποτὲ ἀμελητέος. Σ' αὐτὸν λοιπὸν ἀξίζει νὰ ἀφιερώσουμε, τελειώνοντας, κάποιες σκέψεις.

Ὅσο ἔζοῦσε, δηλαδὴ ὥς τὰ τέλη τοῦ 1849, ὁ Ἰακωβάκης Ρίζος Νερουλὸς μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι εἶταν ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ μορφὴ ἀνάμεσα στοὺς λογίους Φαναριῶτες ποὺ εἶχαν μετοικήσει στὴν Πρωτεύουσα τοῦ ἐλευθέρου Κράτους. Θὰ τὸν διαδεχθεῖ, στενός του συνεργάτης σὲ σημαντικὰ θέματα, μὲ σαφῶς μεγαλύτερη πολυπραγμοσύνη ἀπὸ ἐκεῖνον, ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς, συγγενής του, ἀλλὰ πιὸ μακρυνὸς παρὰ οἱ δύο ἀδελφοί, Ἀλέξανδρος καὶ Παναγιώτης Σοῦτσοι, οἱ ὁποῖοι εἶταν πρῶτοι ἀνεψιοὶ τοῦ Νερουλοῦ. Ὅπως εἴδαμε, ἂν εἶναι κάποιος ποὺ μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐκφράζει

---

37) «Περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις» 1878. Στὴν σ. 3 τοῦ φυλλαδίου, ποὺ εἶναι ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ π. «Παρνασσός», σημειώνεται: «Δύο εἰσιτήριοι Λόγοι, ἀπαγγελθέντες ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου, κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1878». Ἐκεῖνον τὸν χρόνο, μῆνα Φεβρουάριο, εἶχε βγεῖ ἡ γαλλικὴ μορφὴ τῆς Ἱστορίας του. Τὸν ἑπόμενο, 1879, ἐδημοσίευσε γαλλικὰ στὴν Ἀθήνα, μετάφραση τῶν δύο αὐτῶν λόγων: «Les évolutions de l' Histoire Grecque à notre époque».

τὸ πέρασμα τῶν Φαναριωτῶν ἀπὸ τὴν Τουρκία στὴν Ἑλλάδα, χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι ὁ Νερουλός. Οἱ σχέσεις του μὲ τὴν λογοτεχνία ἔχουν ἀραιώσει, ἔχει διατελέσει Ὑπουργὸς στὸ νεοσύστατο Κράτος, ἱδρυτὴς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, τῆς ὁποίας διετέλεσε ἐπὶ χρόνια Πρόεδρος, καί, τέλος, ὅπως εἴπαμε, πρέσβυς στὴν Πόλη, ὅπου εἶχε γεννηθεῖ καὶ ὅπου ἀπέθανε. Συμβολικὸ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ θάνατός του ἐβοήθησε νὰ λυθεῖ ἡ κρίση γιὰ τὸ αὐτοκέφαλὸ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βασιλείου, μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου τοῦ 1850: διευκολύνεται ἡ ἐπιβολὴ τοῦ κληρικοῦ πνεύματος στὸ ἑλληνικὸ Κράτος.

Ἔφερε, λοιπόν, ὁ Νερουλὸς τὴν μνήμη τῆς βυζαντινῆς κληρονομιᾶς ἀπὸ τὴν Πόλη, ὅπως θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ περιμένει; Κάθε ἄλλο: οἱ κρίσεις γιὰ τὸ Βυζάντιο, τὶς ὁποῖες διατυπώνει ἐπίσημα ὡς Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, ὅπως εἴδαμε εἶναι αὐστηρότατες. Ἀνήκει στὴν γενεὰ ἡ ὁποία βλέπει τὸν νέο ἑλληνισμὸ ἄμεσα ἐξαρτημένο ἀπὸ τὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα. Ὁ Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος τὸν ἀποδοκιμάζει πολὺ ἔντονα καὶ γιὰ μιὰν ἄλλη κρίση του, κι ἐκείνην πολὺ αὐστηρή, σχετικὰ μὲ τὸν Φίλιππο καὶ ἀκόμη καὶ τὸν Ἀλέξανδρο, αὐτὸν ὁ ὁποῖος ἐκφράζει κατεξοχὴν τὴν ἑνότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅπως ἀκριβῶς ἐδίδαξε ὁ Ἀσώπιος(38). Μποροῦμε, λοιπόν, νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Νερουλός, στὰ ὥριμα χρόνια του ὁ πιὸ τυπικὸς Φαναριώτης τῶν μετεπαναστατικῶν ἐξελίξεων στὸν κύκλο τῶν γραμμάτων καὶ τῆς παιδείας γενικά, δὲν φέρνει τίποτε μαζί του ἀπὸ τὶς θέσεις τὶς ὁποῖες συνήθως προσγράφουμε στοὺς Φαναριῶτες: ἀνήκει καθαρὰ στὸν νεοελληνικὸ κλασικισμό.

Τὴν ἴδια ἐντύπωση ἔχουμε καὶ ὅταν κρίνει τὶς ἐθνικὲς ἐξαρμήσεις τῶν ἀνεψιῶν του: καταδικάζει κι αὐτὲς κι αὐτοὺς χωρὶς ἐπιφυλάξεις, μὲ τὴν ἐλευθεροστομία, μάλιστα, ποὺ εἴταν, ἐκείνη, βαθιὰ ἐνσωματωμένη στὰ φαναριώτικα ἔθιμα. Οἱ δύο ἀδελφοὶ Σοῦτσοι προσπαθοῦν πάντοτε νὰ τὸν ξεχωρίζουν ὅταν κτυποῦν ἢ ἐπικρίνουν πρόσωπα ἰσχυρὰ ἢ πρόσωπα ποὺ εἶναι στὴν ἐξου-

38) Ὁ στόχος τὸν ὁποῖον ἐσκόπευε ὁ νέος Ἑλληνισμός, ὅταν ἀποκαταστάθηκε σὲ κράτος, ἐκφράζεται, ὁλοένα καὶ πιὸ συνειδητὰ μὲ μία λέξη τοῦ καιροῦ: ἔχει ἐπίκεντρο τὴν ἑνότητα διαχρονικὴ καὶ συγχρονική. Ὅταν ὁ Ρίζος Νερουλός, ἀφοσιωμένος στὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ ἰδανικό, γράφει (1841), γιὰ τὴν μάχη τῆς Χαιρωνείας «ὁ Φίλιππος ἔπραξεν ἄλλο τῆς νίκης ἐκείνης ὀλεθριώτερον, ἐγέννησε τὸν Ἀλέξανδρον, ὁ Κ. Ἀσώπιος, ἐκπρόσωπος ἑνὸς πνεύματος πολὺ πιὸ συνθετικοῦ, γράφει (1858) γιὰ τὸν τελευταῖο αὐτὸν ὅτι «εἶναι μοναδικὸς τοῖς Ἕλλησι, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ σύμβολον ἑνότητος αὐτοῖς γενόμενος». (Τὸ παράθεμα τοῦ Νερουλοῦ εἶναι ἀπὸ λόγο του στὴν Ἀκρόπολη ὡς Προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας — Πράκτικὰ κλπ. σ. 102 — βλ. ἐδῶ σημ. 33. Τοῦ Ἀσωπίου εἶναι ἀπὸ τὰ προλεγόμενα στὴν β' ἔκδοση τοῦ Λόγου του Περὶ Ἀλεξάνδρου, σ. νστ'. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὶς δύο τροχιὲς ὅτι ὁ Ἀσώπιος ἔχει στὸν νοῦ του τὸν Νερουλό, φαίνεται κιόλας ἀπὸ τὴν πρώτη ἔκδοση τοῦ Λόγου Περὶ Ἀλεξάνδρου, 1857, σ. 57). Ὁ Παπαντωνίου, ἐφ. «Ἐλεύθερον Βῆμα» 9.Χ.1939, διέκρινε μὲ εὐαισθησία τὸ πρόβλημα τοῦ Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου. Ὁ ἐθνικὸς ἱστορικὸς ἔτεινε καὶ πρὸς τὶς δύο ἑνότητες.

σία· ἐκεῖνος δὲν αἰσθάνεται νὰ τοὺς ἔχει καμμιὰ ὑποχρέωση γι' αὐτό([39]). Μάλιστα, ὅταν στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἀρχίζει νὰ ξεχειλάει γύρω του τὸ πνεῦμα τοῦ προφητισμοῦ, ὁ ἀγαθαγγελισμός, καὶ νὰ ἐντάσσεται στὶς ἀξίες τῶν δύο ἀδελφῶν, ἡ δυσφορία του γίνεται αἰσθητή([40]) : οὔτε πρὸς αὐτὴν τὴν πλευρὰ μποροῦμε νὰ σχετίσουμε τὴν στάση του μὲ ὅ,τι ὀνομάζουμε φαναριώτικο πνεῦμα· στὴν πραγματικότητα χρειάζεται πολλὴ δεξιοτεχνία γιὰ νὰ ἑνώσει κανεὶς σὲ μία ἑνότητα μορφὲς λογίων τόσο ἀντίθετες ὅσο ὁ Νερουλὸς καὶ οἱ Σοῦτσοι.

Ἐμίλησα, ἀρχίζοντας, γιὰ τροχιές. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τροχιὲς διαγράφουν ὅλα τὰ σώματα, ὅσα περνοῦν μέσα ἀπὸ τὴν ἱστορία. Μὰ ἂν καλοεξετάσουμε τὴν πορεία τῶν σωμάτων αὐτῶν, μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ μιλήσουμε ἂν ὄχι γιὰ νόμους, τουλάχιστον γιὰ σταθερὲς ἐπαναλήψεις φαινομένων. Οἱ σταθερὲς αὐτὲς ἐπαναλήψεις ἀνταποκρίνονται σὲ μιὰν ἀρχικὴ ὁρμή, μιὰ εὔφορη ἰσορροπία μετὰ τὴν ἐπιτυχία, μιὰ γενναιόδωρη ἀνθρωπιστικὴ διάθεση, καὶ ὕστερα τὴν συσπείρωση ἢ τὴν ρίκνωση ποὺ προετοιμάζουν τὸ τέλος. Αὐτὰ ὅλα ὅμως δηλώνουν ὅτι κάθε συλλογικὸ σῶμα πρὶν παραχωρήσει τὴν θέση του σὲ ἕνα ἄλλο, παίρνει περίπου ὅλες τὶς μορφὲς τὶς ὁποῖες μποροῦν νὰ πάρουν οἱ ἀνθρώπινες δραστηριότητες. Τοῦτο συνέβη καὶ μὲ τοὺς Φαναριῶτες στὴν κύρια ὑπόστασή τους· γι' αὐτό, ἀνάλογα μὲ τὴν στιγμὴ διαφέρει καὶ ἡ εἰκόνα τους.

Μὰ ἡ ἱστορία δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ κρίνει, ἔχει σκοπὸ νὰ καταλαβαίνει καί, ὅταν μπορεῖ, νὰ συνάγει ἀπὸ τὰ περασμένα προβλέψεις γιὰ τὰ μελλοντικά. Στὴν περίπτωση τῶν Φαναριωτῶν, ἡ ἱστοριογραφία θέλησε νὰ κρίνει, καὶ μάλιστα νὰ ὀπισθογραφήσει ὅλες τὶς ἐμπαθεῖς μομφὲς τὶς ὁποῖες ἐπροκάλεσε ἡ μακραίωνη πολιτεία τῶν Φαναριωτῶν· γιὰ νὰ ἐξουδετερωθοῦν μερικοὶ ζωντανοί, ἀποδοκιμάσθηκε γενικὰ ἕνα ὁλόκληρο ἐθνικὸ συλλογικὸ σῶμα. Ἂν πρόκειται ὅμως νὰ ἐπωμισθεῖ τέτοιες εὐθύνες δικαστικὲς ὁ ἱστορικός, τότε, σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες, ἁρμόζει νὰ ἀκούσουμε τὸ τελευταῖο ἐπίχείρημα ἀπὸ τὸν κατηγορούμενο. Καλὸ φερέφωνό του κατεξοχὴν εἶναι ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος· νομίζω, ἄλλωστε, ὅτι στὴν μακρὰ σειρὰ τῶν σημειωμάτων μου γιὰ τοὺς Φαναριῶτες, κάποια δικά του λόγια ἐσχολίασα μὲ τὸν τρόπο μου: «ἕκαστος κριθήτω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· ἡ γενικὴ κρίσις ἐπὶ ὁμάδος ἀνθρώπων ὑπάρχει σφαλερά»([41]). Ἰδίως ὅταν στηρίζεται σὲ ἄγνοιες, σὲ ἐμπάθειες, καὶ προβάλλει τὴν ἐξαίρεση, παραμερίζοντας τὸν κανόνα.

---

39) Στὰ ποιήματά του, ὅταν γίνεται λόγος ἀποδοκιμαστικὸς γιὰ τοὺς Φαναριῶτες, ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος φροντίζει νὰ κάνει τιμητικὴν ἐξαίρεση γιὰ τὸν Νερουλό.

40) Ἔχω ὑπόψη μου ἀνέκδοτα ἀρχειακά του κείμενα. Εἶναι φανερὸ ὅτι, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, τὸν ἐνοχλεῖ καὶ ἡ προφητικὴ μεγαλοστομία τοῦ Παναγιώτη Σούτσου, σὲ ὀξεία ἀντίθεση πρὸς τὴν ὀρθολογικὴ του διάθεση. Ἡ τελευταία αὐτή, ἴσως νὰ παρουσίασε μιὰ κάμψη μὲ τὸν καιρό, ἀλλὰ ὄχι ἀρκετὰ ἔντονη ὥστε νὰ ἀποδυναμώσει καὶ τὶς ἰδιωτικές του ἐκδηλώσεις δυσφορίας. 41) Βλ. σημ. 3.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ(¹)

Ποίημα Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου
πρώην ἡγεμόνος Μολδαβίας
ἐρωτηθέντος παρὰ τοῦ σοφωτάτου
Εὐγενίου, τί πιστεύει.

Σὲ ἐν ἀδιστάκτῳ πίστει τὸν θεόν μου προσκυνῶ,
σοὶ τῷ πλάστῃ μου λατρεύω, σὲ δοξάζω, σὲ ὑμνῶ.

Α΄

Καὶ πιστεύω εἰς πατέρα παντοκράτορα θεόν,
οὐρανοῦ καὶ γῆς τὸν κτίστην, καὶ δημιουργὸν ἡμῶν.
Ποιητὴν τῶν ἀοράτων, καὶ ἁπάντων ὁρατῶν,
καὶ γλωσσῶν, καὶ διανοίας, καὶ ψυχῆς τῆς τῶν βροτῶν.

Β΄

Καὶ εἰς Κύριον σωτῆρα ἕνα Ἰησοῦν Χριστόν,
τὸν υἱὸν θεοῦ τοῦ ζῶντος, τὸν μονογενῆ βλαστόν.
Τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεννηθέντα ἐκ πατρός,
δούλου τε μορφὴν λαβόντα ἐκ Μαρίας τῆς μητρός.
Φῶς ἐκ τοῦ φωτὸς θεόν μου, ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ,
κτίστην ἄκτιστον δεσπότην, κύριον τοῦ οὐρανοῦ.
Ὁμοούσιον ἀνάρχῳ τῷ θεῷ πατρὶ σαφῶς,
δι' οὗ πάντα τὰ ἐν κτίσει παρενήνεκται σοφῶς.

Γ΄

Τὸν διὰ τὴν σωτηρίαν ἐπὶ γῆς τῶν γηγενῶν,
κατελθόντα παραδόξως πρὸς ἡμᾶς ἐξ οὐρανῶν.
Καὶ ἐκ πνεύματος ἁγίου σαρκωθέντα ἐκ γαστρὸς
τῆς ἀειπαρθένου νύμφης, καὶ παρθένου καὶ μητρός.
Τέλειον θεὸν τῇ φύσει ἄνθρωπον υἱὸν χριστόν,
ὑπεράγαθον σωτῆρα, εὐεργέτην θαυμαστόν.

Δ΄

Τὸν ἐπὶ Ποντίου χρόνου τοῦ Πιλάτου πρὸ καιροῦ
κρεμασθέντα ἑκουσίως ἐπὶ ξύλου τοῦ σταυροῦ.

1) ΙΕΕ, κώδικας ἀρ. 135, φ /τ - /υ. Βλ. ἐδῶ σημ. 15.

Ε'

Καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα δι' ἡμᾶς σωματικῶς,
καὶ τῇ τρίτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀναστάντα θεϊκῶς.

ΣΤ'

Ἀνελθόντα τε ἐν δόξῃ ἐκ τῆς γῆς εἰς οὐρανόν,
καὶ ἐκ δεξιῶν Ὑψίστου καθεζόμενον υἱόν.

Ζ'

Καὶ ἐρχόμενον δὲ πάλιν πρὸς ἡμᾶς θεὸν κριτήν,
μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας, καὶ νεκροὺς τοὺς ὑπὸ γῆν.
Οὗ τὸ κράτος εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἰσχυρόν,
καὶ αἰώνιος ἡ δόξα εἰς ἀπέραντον καιρόν.

Η'

Καὶ εἰς ἅγιον τὸ θεῖον πνεῦμα τὸ ζωοποιοῦν,
ὃ ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ ζῶντος ἐκπορεύεται λαλοῦν.
Τὸ σὺν τῷ πατρὶ ἀνάρχῳ καὶ υἱῷ ἀγαπητῷ
προσκυνούμενον ὁμοίως ἐν τριάδι ἐν ταυτῷ.
Τὸ λαλῆσαν τοῖς ἀνθρώποις διὰ προφητῶν θεοῦ,
καὶ δι' ἀποστόλων πάλιν πρὸς κατάληψιν λαοῦ.

Θ'

Καὶ εἰς μίαν ἐκκλησίαν πάνσεπτον καθολικήν,
ἀποστολικήν, ἁγίαν, θείαν, χριστιανικήν.

Ι'

Εἴς τε ἄφεσιν πταισμάτων, καὶ ἁμαρτιῶν πολλῶν,
ἓν τὸ βάπτισμα δοξάζω, καὶ ὁμολογῶ βοῶν.

Ια'

Τὴν ἀνάστασιν θανόντων προσδοκῶ διὰ χριστοῦ.

Ιβ'

Καὶ ζωὴν τὴν αἰωνίαν μετὰ τοῦ καλοῦ λῃστοῦ.

ΕΤΑΙΡΙΑ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΡΑ ΤΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 38 - ΑΘΗΝΑΙ Τ.Τ. 126

ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ
ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ **159** ΑΝΑΤΥΠΟΥ
ΕΚ ΤΟΥ 34ου ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ

Η ΘΡΑΚΗ

ΑΘΗΝΑΙ

1969

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ (*)

Η ΘΡΑΚΗ

'Από τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου μέχρις ἁλώσεως τῆς Κων)πόλεως
'Ο περιπετειώδης βίος τῆς Θράκης κατὰ τὸν Μεσαίωνα

Ἡ Θράκη ὡς γνωστὸν κατέχει τὸ ΒΑ τμῆμα τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου διατηροῦσα τὰ ἀνατολικὰ καὶ νότια αὐτῆς ὅρια σταθερὰ καὶ ἀμετάβλητα, τὰ δὲ βόρεια καὶ δυτικὰ ἐν τῇ διαρροῇ τῶν αἰώνων ὁτὲ μὲν συνεπτύσσοντο καὶ περιωρίζοντο, ὁτὲ δὲ ἐπεξετείνοντο καὶ ηὐρύνοντο. Οὕτω λ.χ. κατὰ τὴν προομηρικὴν ἐποχὴν τὴν Θράκην ὁρίζει πρὸς Β. μὲν ὁ Ἴστρος (Δούναβις) ποταμὸς πρὸς Ν. ὁ Πηνειὸς ποταμὸς πρὸς Ἀνατολὰς ὁ Εὔξεινος Πόντος καὶ πρὸς Δ. τὸ Βέρμιον ὄρος. Κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν τὰ δυτικὰ ὅρια περιωρίσθησαν μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ τὰ δὲ λοιπὰ ἔμειναν τὰ ἴδια. Κατὰ τοὺς Μηδικοὺς χρόνους, τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον καὶ μέχρι τοῦ Φιλίππου, δηλ. 350 π.Χ. τὰ δυτικὰ ὅρια περιωρίσθησαν μέχρι τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ. Καὶ κατὰ τὸν Στράβωνα τὸν ἀκμάσαντα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, «Θράκη διήκει ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ μέχρις Ἴστρου».

Μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ κοσμοκράτορος καὶ μεγαλεπηβόλου ἐκείνου ἀνδρός, τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὸ ἀπέραντον αὐτοῦ κράτος κατετεμαχίσθη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη τὰ ὁποῖα διενεμήθησαν ἀναμεταξύ των οἱ ὀνομαστότεροι στρατηγοί του. Εἷς ἐκ τῶν στρατηγῶν του ἦτο καὶ ὁ Λυσίμαχος. Εἰς αὐτὸν ἔλαχεν ἡ Θράκη. Γενόμενος δὲ βασιλεὺς αὐτῆς καὶ μόλις ἐγκατασταθεὶς ἐν αὐτῇ περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσσῶν Σεύθην τὸν Γ' τῷ 322 π.Χ. Μετὰ ἑπταετεῖς σκληροὺς ἀγῶνας καὶ τὸν Σεύθην ὑπέταξε καὶ τὸ κράτος του ἐπεξέτεινε πέραν τοῦ Αἵμου. Βραδύτερον περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Περδίκκαν, τὸν Ἀντίγονον, πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Θρακῶν Δρομιχαίτην ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐνικήθη. Ἀναλαβὼν ὅμως μετ' ὀλίγον ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ· εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του τὴν Παιονίαν(1). Ἔκτισε πόλεις πολλάς· ἵδρυσε δὲ καὶ ἰδιαιτέραν πρωτεύουσαν ἐν τῇ Θρακικῇ Χερσονήσῳ τὴν Λυσιμάχειαν εἰς τὴν θέσιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ καταστραφείσης πόλεως Καρδίας. Ἐβασίλευσεν ἀρκετὰ ἔτη, ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ βίου του ὑπέστη μεγάλα ἀτυχήματα. Πειθόμενος εἰς τὰς ραδιουρ-

---

(*) Ὁ Ἰω. Μαγκριώτης διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπὶ Τουρκοκρατίας Διοικητὴς Σχολῶν ἐν Θράκῃ καὶ Μ. Ἀσίᾳ, μετὰ δὲ τὴν ἔλευσίν του εἰς Ἀθήνας διετέλεσε Σύμβουλος καὶ μετέπειτα Δήμαρχος Ν. Σμύρνης.

1) Ἀρχαία χώρα τῆς Β. Μακεδονίας περὶ τὸν ἄνω Ἀξιὸν ἐκτεινομένη μέχρι Στρυμόνος. Πόλεις Ἰστίπ, Δοϊράνη κλπ.

γίας τῆς δευτέρας συζύγου του Ἀρσινόης διέταξε νὰ φονευθῇ ὁ ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του κατὰ πάντα ἐξαίρετος καὶ λαμπρὸς νέος Ἀγαθοκλῆς μισούμενος θανασίμως ὑπὸ τῆς μητρυιᾶς του. Εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν ἐφονεύθη μαχόμενος γενναίως κατὰ τοῦ Σελεύκου. Τὸ βασίλειόν του, τὸ ὁποῖον ἤκμασεν ἐπ' αὐτοῦ, μετὰ τὸν θάνατόν του διελύθη. Διάδοχός του καὶ βασιλεὺς Θράκης καὶ Μακεδονίας ἀνεδείχθη Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός, ὁ ὁποῖος ἥδρευεν ἐπίσης εἰς Λυσιμάχειαν. Ἐπ' αὐτοῦ ἐπέδραμον οἱ Γαλάται, λαὸς κελτικός, ζῶν βίον πλάνητα καὶ ἀνήκων εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Ἀρίων λαῶν. Οὗτοι ἐφόνευσαν εἰς μάχην τὸν Πτολεμαῖον καὶ κατέλαβον τὴν Θράκην, τὴν ὁποίαν διετήρησαν ἐπὶ 60 ἔτη. Οἱ Θρᾶκες μὴ ἀνεχόμενοι τὸν ζυγὸν τῶν ἐπηλύδων τούτων ἀπεστάτησαν καὶ ἀνέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ἀλλ' ὄχι ἐπὶ πολύ, διότι τῷ 185 π.Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Ε' κατέλαβε τὴν Μαρώνειαν, τὴν Αἶνον καὶ μερικὰς ἄλλας πόλεις, τὰς ὁποίας ὅμως γρήγορα ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων νὰ ἐγκαταλίπῃ. Τῷ 168 π.Χ. ἡ Μακεδονία κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Καὶ δὲν εἶχε μὲν τὴν ἰδίαν τύχην τότε ἡ Θράκη, ἀλλ' οἱ βασιλεῖς τῶν Ὀδρυσσῶν ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώνουν φόρον εἰς τοὺς Ρωμαίους μέχρι τοῦ 46 μ.Χ. ὁπότε ἐπὶ βασιλέως Ραιμυντάλκου ἡ Θράκη ἔγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς (117—138) κατέστησεν ὡς πρωτεύουσάν του τὴν ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαν Ἀδριανούπολιν, πλησίον τῆς ὁποίας βραδύτερον συνεκροτήθη ἡ μεταξὺ Λικινίου καὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου μάχη (323) κατὰ τὴν ὁποίαν νικήσας ὁ Κωνσταντῖνος ἐγένετο κύριος ὁλοκλήρου τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Πρὶν ἢ ὁ Κωνσταντῖνος μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ πρὶν ἢ τοῦτο μετονομασθῇ Κωνσταντινούπολις, ἡ Θράκη μετὰ τὴν ὑποταγήν της εἰς τοὺς Ρωμαίους ὑπέστη πολλὰς ἐπιδρομὰς βαρβαρικῶν φυλῶν, ὡς λ.χ. τῶν Γότθων, οἱ ὁποῖοι ἀλλεπαλλήλως ἐπιδραμόντες εἰς τὴν Θράκην κατέλαβον τὴν Φιλιππούπολιν καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις αὐτῆς. Τῷ 267 στίφη Γότθων μὲ 500 πλοῖα, ἀφοῦ διέπλευσαν τὴν Μαιώτιδα λίμνην, δηλ. τὴν σημερινὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν καὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον, εἰσέβαλον εἰς τὸν Θρακικὸν Βόσπορον, κατέλαβον τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Χρυσούπολιν (Σκούταρι) καὶ ἐπήνεγκον πολλὰς καταστροφὰς καθ' ὅλα τὰ παράλια τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Οἱ Γότθοι ἐλθόντες οὕτως εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν ἐξεπολιτίσθησαν καὶ ἐξεχριστιανίσθησαν ἀσπασθέντες τὸν Ἀρειανισμόν, τὸν ὁποῖον διετήρησαν ἐπὶ δύο αἰῶνας· κατόπιν οἱ πλεῖστοι τούτων προσῆλθον εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ἐξ αὐτῶν οἱ Βησιγότθοι τῇ ἀδείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Θράκην. Ἀλλὰ τῷ 377 ἐπαναστατήσαντες συνεκρούσθησαν παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν πρὸς τὸν βυζαντινὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον καὶ ἐνίκησαν, φονευθέντος καὶ τοῦ Οὐάλεντος ἐν τῇ μάχῃ. Οἱ Βησιγότθοι ἐξηκολούθησαν τὰς διαρπαγὰς καὶ λεηλασίας αὐτῶν ἐν τῇ Θράκῃ, μέχρις οὗ Θεοδόσιος ὁ Μέγας τῷ

382 κατώρθωσε ν' ἀνακόψῃ τὴν ὁρμήν των συγκατατεθεὶς νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν χώραν καὶ νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς ἀνεξαρτησίαν τινά. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου τῷ 395 ὁ βασιλεὺς τῶν Βησιγότθων Ἀλάριχος ἐπανήρχισε τὰς λεηλασίας καὶ ἐξεστράτευσε καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἀρκάδιος βλέπων τὸν ἐκ τῶν Βησιγότθων κίνδυνον καὶ μὴ ὢν εἰς θέσιν νὰ τὸν ἀντιμετωπίσῃ ἐνόπλως ἠναγκάσθη νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ Ἀλαρίχου καὶ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ γενικὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἰλλυρικοῦ· ἦτο δὲ τὸ Ἰλλυρικὸν μία τῶν τεσσάρων μεγάλων ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὴν Ἰλλυρίαν, τὸ Νωρικὸν (ἐπαρχίαν παρὰ τὸν Δούναβιν), τὴν Παιονίαν (Οὑγγαρία), τὴν Μοισίαν, τὴν Δακίαν καὶ τὴν Θράκην.

Μετὰ τοὺς Γότθους ἑτέρα ἀγρία φυλὴ τῶν Οὔννων ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς ἐσχατιὰς τῆς Ἀσίας ἐκκινήσασα εἰσήλασεν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους καὶ ἠρήμωνεν αὐτάς. Καὶ ἐπὶ 40 περίπου ἔτη ἡ αὐλὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατώρθωνεν ἄλλοτε διὰ τῶν ὅπλων καὶ ἄλλοτε διὰ χρηματικῶν δωρεῶν ν' ἀνακόπτῃ τὴν ὁρμὴν αὐτῶν. Ὅταν ὅμως τῷ 431 κατέλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῶν Οὔννων ὁ Ἀττίλας, ἀνὴρ διαβόητος διὰ τὴν τόλμην, τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν καταπληκτικὴν ὁρμήν του, οἱ Οὖννοι ἐπεχείρησαν πολυετεῖς καὶ φοβερὰς ἐπιδρομάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἀνηλεῶς ἐλεηλάτησαν τὴν Μοισίαν καὶ Θράκην κυριεύοντες καὶ καταστρέφοντες πάσας τὰς μὴ ὠχυρωμένας πόλεις, ὡς λ.χ. τὴν Φιλιππούπολιν, τὴν Ἀρκαδιούπολιν καὶ ἄλλας πολλὰς μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἡ καταστροφὴ ὑπῆρξεν ἀνυπολόγιστος· διότι, ὡς βεβαιοῦται, ἠρημώθησαν τότε 70 πόλεις μικραὶ καὶ μεγάλαι. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τὸν Ἀττίλαν συνθήκας ἐπιζημίους, καθόσον καὶ χώρας πρὸς ἐγκατάστασιν παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν καὶ ἀποζημίωσιν ὑπέρογκον κατέβαλεν εἰς αὐτὸν ἐφάπαξ, ἀνερχομένην εἰς 6.000 λίτρα χρυσοῦ, ἤτοι 143 περίπου ἑκατομύρια σημερινῶν δραχμῶν καὶ ἐτήσιον φόρον ὑπεχρεώθη νὰ πληρώνῃ ἀνερχόμενον εἰς 2.100 λίτρας χρυσοῦ, ἤτοι 46 ἑκατομμυρίων σημερινῶν δραχμῶν.

Ἐν μέσῳ τῶν δηώσεων, τῶν καταστροφῶν καὶ τῶν ὀλεθρίων περιπετειῶν τῆς Θράκης ὁ προσεκτικὸς καὶ ἐμβριθὴς τῆς ἱστορίας μελετητὴς ἀνευρίσκει καὶ σημεῖά τινα μαρτυροῦντα τὸ ἀδάμαστον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν παραδειγματικῶς ὑπερβάλλουσαν φιλοπατρίαν θρακικῶν τινων πόλεων, τῶν ὁποίων τὸ ἔδαφος δὲν ἐτόλμησε νὰ μολύνῃ πέλμα ἐχθρικόν. Τοιοῦτον παράδειγμα πρόκειται ἡμῖν ἡ πόλις Ἀσημοῦς κειμένη ἐν τῇ βορείῳ Θράκῃ καὶ ἔχουσα φρούριον ὀχυρόν. Αὕτη ὄχι μόνον οὐδέποτε ὑπὸ τοῦ Ἀττίλα ἐκυριεύθη, ἀλλὰ τοὐναντίον οἱ γενναῖοι της κάτοικοι ἐπιχειροῦντες ἀκαταπαύστως ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν Οὔννων ἥρπαζον τὰ λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους αὐτῶν· τόσον δὲ τρόμον ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς Οὔννους, ὥστε οὗτοι δὲν ἐτόλμων

οὔτε νὰ πλησιάσουν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀσημουντίων. Ὅταν συνωμολογήθη ἡ ὡς ἄνω ρηθεῖσα συνθήκη περὶ εἰρήνης ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μοναρχία ὑπεχρεώθη νὰ ἀποδώση εἰς τὸν Ἀττίλαν ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς αὐτομόλους Οὔννους. Οἱ Ἀσημούντιοι ἐδήλωσαν, ὅτι δὲν ὑποτάσσονται εἰς τοιαύτας ὑποχρεώσεις. Ὅθεν ἐδέησεν ὁ ἀγέρωχος τῶν βαρβάρων βασιλεὺς νὰ ἔλθῃ εἰς ἰδιαιτέραν συμφωνίαν μὲ τοὺς Ἀσημουντίους, οἱ ὁποῖοι παρέδωκαν μόνον δύο βαρβάρους ἰσχυρισθέντες ὅτι τοὺς μὲν αὐτομόλους πρὸ πολλοῦ ἀπέλυσαν, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἐφόνευσαν. Τὴν αὐτὴν γενναιότητα ἐπέδειξαν καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Θράκης, ὅπως λ.χ. ἡ Ἀδριανούπολις, ἡ Πέρινθος, ἡ σημερινὴ Ἡράκλεια καὶ ἄλλαι. Ὡς βλέπομεν λοιπὸν εἰς τὸ κράτος ὑπῆρχον ἄνδρες ἱκανοὶ νὰ συγκροτήσουν στρατὸν ἀξιόμαχον καὶ ἐπιτήδειον νὰ τιμωρήσῃ τὸν ὑπερφίαλον βασιλέα τῶν Οὔννων, ἀλλὰ τὸ δυστύχημα ἦτο, ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς χώρας εὑρίσκετο τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς χεῖρας γυναικός, τῆς Πουλχερίας, ἡ ὁποία ὁσηνδήποτε φρόνησιν καὶ δεξιότητα καὶ ἂν εἶχεν, ἐστερεῖτο ὅμως τοῦ ἀπαιτουμένου θάρρους καὶ τῆς ἀναγκαίας εἰς τόσον μέγαν ἀγῶνα ρώμης. Τοῦτο συναισθανομένη ἡ Πουλχερία καὶ δίδουσα νέον δεῖγμα τῆς συνέσεως αὐτῆς προσέλαβεν ὡς σύζυγον καὶ συνάρχοντα τὸν Μαρκιανόν.

Ὁ Μαρκιανὸς ἦτο Θρᾷξ τὴν καταγωγήν. Δὲν εἷλκε τὸ γένος ἐξ εὐπατριδῶν, ἀλλ' ὅταν ἔγινε βασιλεὺς διεκρίθη διὰ τὴν εὐστάθειαν τοῦ χαρακτῆρός του, διὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ διὰ τὴν εὐλάβειάν του. Κατώρθωσε δὲ διὰ τῆς ἀνδρικῆς καὶ ἀποφασιστικῆς στάσεώς του νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθάδεις ἀξιώσεις τοῦ Ἀττίλα. Μετ' ὀλίγον ἐξέλιπεν ὁ Ἀττίλας· ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ Μαρκιανὸς καὶ τὸν διεδέχθη ἕτερος Θρᾷξ ἐπίσης, ὁ Λέων ὁ Α'. Οὗτος καταγόμενος ἐξ ἀφανοῦς οἰκογενείας τῆς Θράκης ἐγκατεστάθη πολὺ νέος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐξήσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κρεοπώλου. Κατόπιν καταταχθεὶς εἰς τὸν στρατὸν ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ «τριβούνου», δηλ. σημερινοῦ ταγματάρχου. Καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ τῷ 457 ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῇ ἀρωγῇ καὶ τοῦ Ἄσπαρ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀττίλα. Παρ' ὅλον δὲ τὸ ταπεινὸν παρελθόν του ἀνεδείχθη ἀνὴρ ἀξιοπρεπὴς καὶ συνετός, χαρακτῆρος δὲ ἰσχυροτάτου. Αἱ ἀρεταί του δὲ αὐταὶ ἐξεδηλώθησαν ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν καθηκόντων του καὶ τῶν δικαιωμάτων. Δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τὸν ζυγόν, τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ τῷ ἐπιβάλῃ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Οὔννων Ἄσπαρ, ἂν καὶ ἦτο ὁ κυριώτερος παράγων τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεώς του. Λέγουν, ὅτι ἐσύστησέ ποτε εἰς τὸν βασιλέα νὰ διορίσῃ ἔπαρχον τῆς πόλεως ἕνα φίλον του. Ὁ βασιλεὺς διώρισεν ἄλλον. Τότε ὁ Ἄσπαρ τὸν ἐκράτησεν ἀπὸ τὸ φόρεμα, τὸν ἤλεγξεν ὡς παραβάτην τῶν ὑποσχέσεών του καὶ τοῦ εἶπεν. «Βασιλεῦ, τὸν τὴν ἁλουργίδα περιβεβλημένον οὐ χρὴ διαψεύδεσθαι». Ὁ δὲ Λέων ἀπήντησεν· «Ἀλλὰ μήν, προσήκει τῷ βασιλεῖ μὴ ὑπείκειν τινὶ ἢ ὑποκεῖσθαι, καὶ μᾶλλον ὅταν τοῦ κοινοῦ ἀσύμφορον ᾖ». Ὅταν δὲ εἶ-

δεν, ὅτι ἡ κηδεμονία τοῦ Ἄσπαρ ἐγίγνετο ὁσημέραι ὀχληροτέρα καὶ ἐπαχθεστέρα προέβη εἰς ἐξόντωσιν αὐτοῦ καὶ τῶν υἱῶν του. Ἔκτοτε οἱ Οὖννοι ἔπαυσαν μὲν πλέον νὰ πρωταγωνιστοῦν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν βαρβάρων, οὐχ ἧττον ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη ἔτη διέτρεχον τὴν ὕπαιθρον χώραν τῆς Θράκης κακοποιοῦντες αὐτήν. Εἰς τὰ 491, αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη ὁ Ἀναστάσιος, ὁ ὁποῖος πλὴν τῶν ἄλλων μεγάλων καὶ χρησίμων δημοσίων ἔργων κατεσκεύασε καὶ τὰ μακρὰ τείχη τὰ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀναστασιανὰ τείχη ὀνομασθέντα καὶ τὰ ὁποῖα ἐξετείνοντο ἀπὸ τὴν Σηλυβρίαν παρὰ τὴν Προποντίδα μέχρι τῆς πόλεως Δέρκων παρὰ τὸν Πόντον μήκους 420 σταδίων ἢ 74 περίπου χιλιομέτρων. Ἐπὶ τοῦ Ἀναστασίου κατὰ πρῶτον ἀναφαίνονται εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ σύνορα τοῦ Κράτους οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι ἐπεχείρησαν τρεῖς φορὰς λεηλασίας εἰς τὴν Θράκην, ἠναγκάσθησαν ὅμως νὰ ἐπανακάμψωσιν ἐκεῖ, ὁπόθεν ὡρμήθησαν, δηλαδὴ εἰς τὴν ἀριστερὰν τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ ὄχθην. Καὶ μόνον μετὰ 188 ἔτη ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου (680) διαβαίνουν ὁριστικῶς τὸν Δούναβιν, καταλαμβάνουν τὴν Βάρναν, ἐκχύνονται εἰς τὰς βυζαντινὰς ἐπαρχίας καὶ ἐγκαθίστανται μονίμως τῇ συγκαταθέσει τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰς μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως, τοῦ Αἵμου, τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Σερβίας χώρας, αἵτινες ἔλαβον ἔκτοτε καὶ τὸ ὄνομα Βουλγαρία. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐμφανίσεως τῶν Βουλγάρων εἰς Εὐρώπην καὶ οὐχὶ τὸ ὑπὸ τοῦ βουλγαροδιδασκάλου Χαριμάνωφ χαλκευθὲν κατασκεύασμα, τὸ λεγόμενον «Σλαυϊκὴ Βέδα», δι' ἧς πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ Βούλγαροι ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν οἰκογένειαν ὄντες καταγωγῆς εἰδικῶς θρακικῆς καὶ ὅτι ἡ ἱστορία τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σλαύων ἀνάγεται μέχρι τοῦ Ὀρφέως (Ὄρφεν ἢ Ὄρφιου βουλγαριστὶ) καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Εὐρυδίκης, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν Βρίδαν.

Καὶ ἐνῷ ταῦτα ἔγραφεν ὁ βουλγαροδιδάσκαλος τῷ 1874, κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον δὲν ἔπαυσαν οἱ Βούλγαροι νὰ τονίζουν τὴν κοινὴν αὐτῶν καταγωγὴν μετὰ τῶν τότε συμμάχων των Οὔγγρων καὶ Τούρκων καὶ εὐθὺς κατόπιν κατὰ τὸ 1922 εἰς ἔντυπον ὑπόμνημα τῶν Βουλγαροθρακικῶν ὀργανώσεων ὑπεστηρίζετο καὶ πάλιν, ὅτι οἱ Βούλγαροι εἶναι συγγενεῖς τῶν Θρακῶν καὶ τῶν Κελτῶν, τῶν Βέλγων καὶ τῶν Βουργουνδίων. Ποίαν ἐκδοχὴν νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν; Τί νὰ πιστεύσῃ; Ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν Ἰνδογερμανικὴν οἰκογένειαν, ὅτι εἶναι Σλαῦοι τὴν καταγωγὴν ἢ ὅτι εἶναι συγγενεῖς τῶν Οὔγγρων καὶ τῶν Τούρκων; Ἐδῶ βεβαίως σήμερον δὲν πρόκειται περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν εἰς τοὺς Τουρανοφιννικοὺς καὶ Μογγολικοὺς λαοὺς καὶ οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται γενικῶς ἀπόγονοι τῶν Οὔννων, ἀλλ' ἀνέφερα τὰ ὀλίγα ταῦτα διὰ νὰ καταδείξω πόσον κακοποιοῦν τὴν ἀλήθειαν προκειμένου περὶ τῆς προελεύσεώς των καὶ περὶ τῶν ἐθνικῶν δῆθεν διεκδικήσεών των τῶν ἀφορωσῶν τὴν Θράκην. Οἱ Βούλγαροι μέχρι

τῆς ὁριστικῆς ἐγκαθιδρύσεώς των ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ πολλάκις ἐπέδραμον καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην, ὡς λ.χ. τῷ 499, 502, 517 μέχρι τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ πολεμικοῦ Ἰουστίνου, ὁ ὁποῖος ἔθηκε τέρμα εἰς τὰς ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων τούτων.

Ὀλίγον μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἕτερος βάρβαρος λαός, οἱ Ἄνται, φυλὴ σλαυϊκή, ἀφοῦ ἐπέρασε τὸν Ἴστρον ποταμὸν μὲ πολὺν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην. Τούτους κατετρόπωσεν ὁ στρατηγὸς τῆς Θράκης Γερμανός· καὶ ὅπως λέγει ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος «ὃς δὴ ἐς χεῖρας ἐλθὼν τῷ τῶν πολεμίων στρατῷ κατὰ κράτος τε μάχῃ νικήσας σχεδόν τι ἅπαντας ἔκτεινε».

Ἀπὸ τοῦ 528 μέχρι τοῦ 540 οὐδεμία ἐπιδρομὴ βαρβάρων λαῶν ἐγένετο ἀπὸ Βορρᾶ εἰς τὴν Θράκην. Κατὰ τὸ ἔτος ὅμως τοῦτο πολυάριθμοι Οὖννοι καὶ ὀλίγον βραδύτερον καὶ Σλαῦοι διαβάντες τὸν Ἴστρον ἐξεχύθησαν ἀνὰ τὴν Θράκην σπείροντες τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν καταστροφὴν μέχρι τῆς θρακικῆς Χερσοννήσου καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ κάτοικοι τῆς πρωτευούσης βλέποντες τὴν ραγδαίαν προέλασιν τῶν ἐχθρῶν κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου δεινοῦ. Ἡ βασιλικὴ φρουρὰ δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοιούτων ἀντιπάλων. Ὁ βασιλεὺς εὑρεθεὶς εἰς ἀμηχανίαν μεγάλην κατέφυγεν εἰς τὸν Βελισσάριον ἰδιωτεύοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν δυσμενείᾳ τρόπον τινὰ διατελοῦντα. Ὁ ὑπέροχος καὶ ἔνδοξος οὗτος στρατηγὸς ἦτο Θρᾷξ τὴν καταγωγήν. Ἐπὶ εἴκοσιν ὁλόκληρα ἔτη ἀδιαλείπτως πολεμῶν κατήγαγε νίκας περιφανεῖς ἐν Ἀσίᾳ, Ἀφρικῇ καὶ Εὐρώπῃ καὶ μέγαν πλοῦτον συνέλεξεν ἀπὸ τὰ λάφυρα τῶν πολέμων τούτων. Ἡ μεγάλη δόξα του ἐκίνησε τὸν φθόνον τῶν αὐλικῶν, οἱ ὁποῖοι διέδιδον ὅτι ἐποφθαλμιᾷ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν· καὶ τοῦτο ἤρκεσεν ὅπως ἐπισύρῃ τὴν ὑπόνοιαν τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος δὲν τὸν κατεδίωξε μέν, παρηγκώνισεν ὅμως αὐτὸν καὶ ψυχρῶς πρὸς αὐτὸν ἐφέρετο. Ὁ μέγας νῦν καὶ ἄμεσος κίνδυνος ὁ ἀπειλῶν τὴν Πόλιν ἠνάγκασε τὸν βασιλέα νὰ ἀναθέσῃ εἰς τὸν παλαίμαχον ἐκεῖνον στρατηγὸν τὴν φροντίδα τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Καὶ τῷ ὄντι ὁ Βελισσάριος, ἂν καὶ γέρων ἤδη ἀνέλαβε τὸ ἔργον μὲ προθυμίαν καὶ μὲ θαυμαστὴν δραστηριότητα. Προετοιμάσας ἐντὸς ὀλίγου στρατὸν καὶ ἱππικὸν κατετρόπωσε τὸν ἐχθρὸν καὶ ἔσωσε τὴν πόλιν. Ὁ ἐνθουσιασμός, τὸν ὁποῖον παρήγαγεν ἡ νίκη τοῦ ἀνδρὸς εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξήγειρεν ἔτι μᾶλλον τὸν φθόνον τῶν ἐν τέλει, οἱ ὁποῖοι παρέστησαν εἰς τὸν Ἰουστινιανόν, ὅτι δὲν συμφέρει νὰ δοθῇ εὐκαιρία εἰς τὸν Βελισσάριον διὰ μεγαλυτέρους θριάμβους. Καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς δοὺς ἀκρόασιν εἰς τὰς διαβολὰς ταύτας ἀνεκάλεσε τὸν ἄνδρα, πρὶν τοὺς ἐξουδετερώσῃ τελείως.

Οἱ Οὖννοι κατατροπωθέντες ἐξῆλθον μὲν ἀπὸ τὸ τεῖχος, ἀλλ' ὅταν εἶδον ὅτι δὲν κατεδιώκοντο ἐτράπησαν πρὸς τὴν Ἀρκαδιούπολιν (Λουλὲ — Μπουργάζ) καὶ Πέρινθον (Ἡράκλειαν) καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενοι ἐλεηλάτουν

τὴν χώραν. Εὐτυχῶς ὅτι βραδύτερον συνεκρούσθησαν ἀναμεταξύ των ἀλληλοεξοντωθέντες καὶ οὕτως ἀπηλλάγη τὸ κράτος ἀπὸ τὰς προσβολὰς τοῦ βαρβάρου τούτου ἔθνους.

Εὐθὺς κατόπιν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Ἰουστίνου τοῦ β', Τιβερίου, θρακὸς τὴν καταγωγὴν καὶ Μαυρικίου, ἐπειδὴ αἱ διαβάσεις παρὰ τὸν Ἴστρον ποταμὸν ἀσθενῶς ἐφρουροῦντο, καθόσον τὸ Κράτος ἦτο ἀπησχολημένον εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, εὗρον εὐκαιρίαν οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Ἄβαρες, λαὸς Οὐννικὸς νὰ περάσουν τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Αἷμον καὶ νὰ ἐπεκταθοῦν καθ' ὅλην τὴν Θράκην ἐρημοῦντες αὐτήν. Ἂν καὶ τρὶς ἐπανειλημμένως ἡττήθησαν, ἐξηκολούθουν ὅμως νὰ παραμένωσιν ἐν Θράκῃ καὶ βλέπομεν τοὺς Ἄβαρας κατερχομένους μέχρις Ἀδριανουπόλεως, ὅπου τῷ 587 νικῶνται καὶ διασκορπίζονται, ὅπως λέγει ὁ Θεοφύλακτος, χωρὶς νὰ δηλοῦται, ἂν ἐπέστρεψαν καὶ εἰς τὰ ἴδια. Φαίνεται ὅτι παρέμειναν εἰς τὰς βυζαντινὰς χώρας, διότι τῷ 591 βλέπομεν αὐτοὺς προελαύνοντας μέχρι Τσουρουλοῦ καὶ Σηλυβρίας καὶ κατατροπώνοντας μάλιστα τὸν στρατηγὸν Πρίσκον καὶ τὸν ὑποστράτηγον Σαλβιανόν. Ὁ Ἡράκλειος ἀπησχολημένος ὢν μὲ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὸν Χαγάνον, δηλ. τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἀβάρων.

Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' (Κοπρωνύμου) οἱ Βούλγαροι ἐπανειλημμένως εἰσέβαλον εἰς τὴν Θράκην δῃοῦντες καὶ καταστρέφοντες αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἐπανειλημμένως περὶ τὰ 775 κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Μεσημβρίαν, Ἀγχίαλον, Βάρναν καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἀρκούντως ἐταπεινώθησαν.

Ἐέπρωτο ἡ πολυπαθὴς αὕτη χώρα νὰ μὴ μείνῃ ἥσυχος οὔτε ἐπὶ 10 συνεχῆ ἔτη. Καὶ ὅλοι μὲν οἱ βάρβαροι λαοὶ καὶ ὅλαι αἱ ἄγριαι ὀρδαὶ αἱ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον κατερχόμεναι καὶ διὰ τῆς Θράκης διερχόμεναι ἔβλαπτον καὶ κατέστρεφον αὐτήν, ἰδίᾳ ὅμως οἱ Βούλγαροι, οἱ πολλαχῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εὐεργετηθέντες, ἐπὶ ὁλοκλήρους συνεχεῖς αἰῶνας οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἀφῆκαν τὴν τάλαιναν Θράκην καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν ἀδιατάρακτον καὶ ἀπερίσπαστον. Καὶ ἰδοὺ μόλις συνῆλθον ἐκ τῆς ταπεινώσεως, εἰς ἣν εἶχεν ὑποβάλει αὐτοὺς Κωνσταντῖνος ὁ Ε' κατέστησαν καὶ πάλιν ἐπικίνδυνοι ὑπὸ τὸν νέον ἡγεμόνα των Κροῦμμον, ὁ ὁποῖος εἰσβαλὼν εἰς τὴν Θράκην ὑπερέβαλε πάντας τοὺς προκατόχους του ὡς πρὸς τὴν ὠμότητα καὶ τὰ θηριώδη ἔνστικτά του. Καὶ κατὰ τὸν χρονογράφον Θεοφάνην, ἐπιπεσόντες οἱ Βούλγαροι περὶ τὸν Στρυμόνα ποταμὸν ἐναντίον τοῦ στρατιωτικοῦ ταμείου ἐφόνευσαν τοὺς φρουροῦντας αὐτὸ καὶ ἀφήρεσαν 1100 λίτρας χρυσοῦ, ἤτοι περὶ τὰ 22 ἑκατομ. σημερινῶν δραχμῶν. Ἐπίσης ὁ Κροῦμμος αἰφνιδίως καταλαβὼν τὴν Σαρδικὴν (σημερινὴν Σόφιαν) κατέσφαξε περὶ τὰς 6 χιλιάδας στρατιωτῶν μὴ ὑπολογιζομένου τοῦ λοιποῦ πλήθους τῶν κατοίκων.

Ἡ Σαρδικὴ ἀνῆκεν εἰς τοὺς Βουλγάρους, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι νικηθέντες καὶ ταπεινωθέντες ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' ἠναγκάσθησαν ν' ἀποδώσουν

ταύτην εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ἤδη ἀνακτᾷ ταύτην ὁ Κροῦμμος.

Τὴν ὀλεθρίαν ταύτην προέλασιν τοῦ Κρούμμου δὲν ἦτο δυνατὸν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ βλέπωσιν ἀπαθῶς· διὰ τοῦτο βλέπομεν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος ἀναλαμβάνει τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων, τοὺς ἐκδιώκει ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν Σαρδικὴν ἀλλὰ τοὺς καταδιώκει καὶ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους των. Καὶ ἐνῷ νικητὴς προχωρῶν προσεγγίζει εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Κρούμμου, τὴν ὁποίαν κυριεύων θὰ ἔθετε τέρμα εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων τούτων, τῇ ῥαδιουργίᾳ τῶν ἐχθρῶν του ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνακαλεῖται καὶ ἀναγκάζεται ἐγκαταλείπων ἡμιτελὲς τὸ ἔργον του νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν κατὰ τὴν κρισιμωτέραν στιγμὴν τοῦ ἀγῶνος. Τῷ 811 παρασκευασθεὶς οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς ἐκστρατεύει καὶ πάλιν κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ στρατοπεδεύει περὶ τὴν Μαρκέλλαν, φρούριον τῆς βορείου Θράκης (Ὑάμπολις). Ὁ Κροῦμμος καταπτοηθεὶς ἀπὸ τὴν ῥαγδαίαν ἐκείνην προέλασιν τοῦ Νικηφόρου ἐζήτησεν εἰρήνην· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλάκις οἱ βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηπατήθησαν ὑπὸ τοῦ ἔθνους ἐκείνου, αἱ προτάσεις αὐτοῦ δὲν ἐγένοντο δεκταί. Ὁ Νικηφόρος τὸν κατεδίωξε μέχρι τοῦ στρατοπέδου του, τὸ ὁποῖον μετὰ πεισματώδη καὶ αἱματηρὰν μάχην ἐκυρίευσε καὶ διήρπασεν.

Ἡ ἅλωσις αὕτη τῆς αὐλῆς τοῦ Κρούμμου ἔλαβε χώραν τῇ 20ῇ Ἰουλίου, τῇ δὲ 25ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς βλέπομεν αἴφνης τὸν Νικηφόρον πολιορκούμενον ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν ἔσχατον περιερχόμενον κίνδυνον. Πῶς ὁ πρὸ πέντε ἡμερῶν πανικόβλητος καὶ ἀπηλπισμένος Κροῦμμος ἐντὸς τόσον μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος κατέστη ἐπιθετικὸς καὶ φοβερώτατος, εἶναι μυστήριον, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χρονογράφοι ἀδυνατοῦν νὰ διαλευκάνωσιν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Νικηφόρος εὑρέθη πολιορκημένος καὶ ἐκτεθειμένος εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Καὶ ἐπειδὴ πᾶσα ὑποχώρησις αὐτοῦ κατέστη ἀδύνατος ἠναγκάσθη νὰ περιχαρακωθῇ καὶ νὰ ἀναμείνῃ τὴν ἔφοδον τῶν πολεμίων διὰ νὰ ἀποθάνῃ ἐνδόξως μαχόμενος. Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ὥραν μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ του τὸν ἐγκατέλιπε διασκορπισθὲν τῇδε κακεῖσε. Παρέμειναν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὰ κράτιστα τῶν ταγμάτων καὶ οἱ ἄριστοι τῶν ἀξιωματικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Νικηφόρος εἶπε καθαρά, «ὅτι κἂν πτερωτοὶ γενώμεθα μηδεὶς ἐλπίσῃ διαφυγεῖν τὸν ὄλεθρον». Καὶ πράγματι τὴν πρωίαν τῆς 25ης Ἰουλίου, μάχης κρατερᾶς γενομένης, ὁ βασιλεὺς καὶ ἅπαντες οἱ περὶ αὐτὸν γενναίως πολεμήσαντες ἔπεσον ἡρωϊκῶς περὶ τὴν σημαίαν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ ὠμὸς Κροῦμμος κόψας τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικηφόρου καὶ κρεμάσας ἐπὶ ξύλου ἐπεδείκνυεν αὐτὴν ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας εἰς τὸν στρατόν του, τοὺς συμμάχους καὶ εἰς τοὺς αἰχμαλώτους του. Μεθὸ ἀπογυμνώσας τὸ κρανίον καὶ καθαρίσας αὐτό, τὸ ἐπηργύρωσε καὶ τὸ μετεχειρίζετο ὡς ποτήριον, πίνων δι' αὐτοῦ οἶνον κατὰ τὰ συμπόσιά του. Καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου οἱ Βούλγαροι ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον

των λεηλατοῦντες ἅπασαν τὴν χώραν περὶ τὴν Ἀγχίαλον, τὸ Κάστρον Προβάτου, κείμενον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Θράκῃ καὶ τὸ ὁποῖον κατὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ χρονικὰ ὑπῆρξεν ἕδρα Ἐπισκόπου τῆς ἐπαρχίας Αἱμιμόντου ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως, τὴν Βέρροιαν καὶ Νίκαιαν (σημερινὸν Κουλελὶ) ἀμφοτέρας πόλεις τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, τὴν Φιλιππούπολιν, Καβάλαν καὶ ἄλλας πόλεις. Τί δὲ ἔπραττεν ἔναντι τούτων ὁ διάδοχος τοῦ Νικηφόρου Μιχαὴλ Α' ὁ Ραγκαβές; Ἀσθενέστατος τὸν χαρακτῆρα, κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς βασιλείας του ἠσχολεῖτο εἰς τὰ τῆς εἰκονομαχίας, διότι, ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐταράσσετο ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς εἰκονομαχίας. Καὶ μόνον ὅταν εἶδεν ὅτι οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κρούμμου κατέλαβον τὸ ἀξιόλογον φρούριον τῆς Μεσημβρίας καὶ ὅτι διατρέχοντες λεηλατοῦν ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Θράκην, τότε μόλις ἐδέησε νὰ συγκεντρώσῃ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ νὰ πορευθῇ ἐναντίον αὐτῶν. Τὴν 22αν Ἰουνίου τοῦ 813 συνεκρούσθη μετὰ τοῦ ἐχθροῦ παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν· καὶ ἐνῷ τὰ ἄκρα τοῦ στρατοῦ του διοικούμενα ὑπὸ τῶν γενναίων στρατηγῶν Ἀπλάκη καὶ Λέοντος Βάρδα ἐνίκων τοὺς ἀπέναντί των τεταγμένους Βουλγάρους, ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ ὁ κατέχων τὸ μέσον, ἄνευ ἀνάγκης ἔδωκε πρῶτος τὸ σύνθημα τῆς ὑποχωρήσεως γενόμενος οὕτως αἴτιος μεγάλης καὶ αἰσχρᾶς ἥττης τῶν βυζαντινῶν ὅπλων.

Μετὰ τὴν εὔκολον αὐτὴν ἐπιτυχίαν ὁ Κροῦμμος ἔγινεν ἀγριώτερος. Ἐπὶ ἐννέα ὁλοκλήρους μῆνας δὲν ἔπαυσε πορθῶν καὶ λεηλατῶν τὴν Θράκην· ἐκυρίευσε πάμπολλα φρούρια, ὡς λ.χ. τὸ τοῦ Ἀθύρα (Μπουγιοὺκ - Τσεκμετζέ), τῆς Σηλυβρίας, τῆς Δαώνης, τῆς Ραιδεστοῦ, τοῦ Ἄπρου καὶ αὐτὴν τὴν Ἀδριανούπολιν· διέταξε τὴν πυρπόλησιν καὶ καταστροφὴν τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν μοναστηρίων, τῶν παλατίων, τῶν ἐμπορείων καὶ ἀπήγαγε πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων. Οἱ αἰχμάλωτοι ἀνήρχοντο εἰς 10 χιλ. ἄνδρας πλὴν τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων· ἅπαντας τούτους ὡδήγησεν εἰς Βουλγαρίαν κατ' Αὔγουστον τοῦ 813. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦσαν καὶ οἱ ἐπίσημοι καὶ ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ἀδριανουπόλεως Μανουήλ, ὁ ὁποῖος ἐσφάγη μαρτυρήσας διὰ τὸν Χριστὸν ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Κρούμμου καὶ μετ' αὐτοῦ πολλοὶ ἄλλοι Ἀδριανουπολῖται καὶ Θρᾶκες. Ἀφορμὴ δὲ τοῦ μαρτυρικοῦ του θανάτου ὑπῆρξε τὸ γεγονός, ὅτι ἐδίδασκε τὸν χριστιανισμὸν καὶ εἶχε προσηλυτίσει πολλοὺς Βουλγάρους.

Τὸ μαρτύριον τοῦ Μανουὴλ περιγράφει ὁ βυζαντινὸς ἱστορικὸς Γεώργιος Κεδρηνὸς καὶ ἡ ἐκκλησία γεραίρει τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀθλησάντων τὴν 22αν Ἰανουαρίου. Καὶ κατὰ τὸν συναξαριστὴν ἔχει οὕτως.

«Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τῶν Ἁγίων Μαρτύρων Μανουήλ, Γεωργίου, Πέτρου, Λέοντος, Σιωνίου, Γαβριήλ, Λέοντος, Παρόδου καὶ τῶν λοιπῶν τριακοσίων ἑβδομήκοντα ἑπτά».

Ὁ Κροῦμμος μετ' ὀλίγον ἡτοιμάσθη νὰ ἐπέλθῃ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς πρω-

τευούσης. 'Ο διαδεχθεὶς τὸν Μιχαήλ, Λέων ε' ὁ 'Αρμένιος μετὰ μεγάλης δυνάμεως ἐξεστράτευσε κατ' αὐτοῦ καὶ ἐλθὼν ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Μεσημβρίαν ὄχι πολὺ μακρὰν τῶν Βουλγάρων. Καιροφυλακτήσας δὲ ἐπιπίπτει ἐν καιρῷ νυκτὸς κατὰ τῶν Βουλγάρων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπέφερε πανωλεθρίαν. Μάχη σχεδὸν δὲν ἔγινεν, ἀλλὰ σφαγὴ ἀδιάκοπος. 'Ο Λέων ἀπηγόρευσε νὰ συλλαμβάνωνται αἰχμάλωτοι. Καὶ αὐτοὶ οἱ παῖδες καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἐθανατώθησαν. 'Ολίγιστοι μόνον διεσώθησαν μετὰ τοῦ Κρούμμου, ὁ ὁποῖος ἐπίσης ἐπληγώθη σοβαρῶς καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς ἢ καὶ ἐξ ἀποπληξίας. Τόση δὲ ἦτο ἡ φθορά, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν καὶ τόσος ὁ τρόμος, τὸν ὁποῖον ᾐσθάνθησαν οἱ Βούλγαροι, ὥστε τρομοκρατηθέντες ἐπὶ 75 ἔτη δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιχειρήσουν καμμίαν ἀξίαν λόγου ἐπιδρομὴν κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἦτο διῃρημένον εἰς μεγάλα τμήματα, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο θ έ μ α τ α, ἀνάλογα δηλ. πρὸς τὰς σημερινὰς Γενικὰς Διοικήσεις. 'Η Μακεδονία καὶ ἕν μέρος τῆς Θράκης ἀπετέλουν ἕν θέμα· καὶ ἐνῷ πρωτεύουσα τοῦ θέματος τούτου ἦτο ἡ 'Αδριανούπολις, τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς Θράκης ἐπί τι χρονικὸν διάστημα ἐθεωρήθη ὡς ἀποτελοῦν μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ διὰ τοῦτο ὁ Βασίλειος, εἷς τῶν ἱκανωτέρων καὶ διαπρεπεστέρων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, ἐνῷ κατήγετο ἐκ Θράκης γεννηθεὶς ἐν Χαριουπόλει παρὰ τὴν 'Αδριανούπολιν, ὠνομάσθη Μακεδὼν χωρὶς νὰ εἶναι τοιοῦτος. Δύσκολον εἶναι νὰ καθορισθοῦν μὲ ἀσφαλῆ ἀκρίβειαν τὰ ὅρια τοῦ θέματος τῆς Θράκης· ταῦτα ἐποίκιλλον κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος λόγον ποιούμενος περὶ θεμάτων τῆς Δύσεως, δηλαδὴ τῆς Εὐρώπης λέγει· «Πρῶτον θέμα τὸ ἐπὶ τῆς Δύσεως Εὐρώπης κείμενον γῆς τὸ ὀνομάζομεν Θρακῷον, ἐν ᾧ τὸ Βυζάντιον ἵδρυται καὶ τὸ τῶν Ρωμαίων βασίλειον». Περιελάμβανε δὲ κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ ἰδίου μικρὸν σχετικῶς τμῆμα τῆς ἀρχαίας Θράκης, οὗτινος πρωτεύουσα ἦτο αὐτὴ αὕτη ἡ Κωνσταντινούπολις, σημαντικαὶ δὲ αὐτοῦ πόλεις ἦσαν ἡ 'Αρκαδιούπολις (Λουλὲ - Μπουργάζ), ἡ Χαριούπολις, ἡ Τζουρουλοῦ, ἡ Ραιδεστός, τὸ Πάνιον, ἡ 'Ηράκλεια, τὰ 'Άθυρα (Μπουγιοὺκ - Τσεκμετζέ), ἡ Σηλυμβρία, τὸ Σωσθένιον, ὁ Δέρκος καὶ ἡ Βιζύη. Τὸ θέμα τῆς Θράκης μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Βουλγάρων ἐν τῇ μεταξὺ 'Ίστρου καὶ Αἵμου χώρᾳ ὁρίζεται κατὰ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου κ. 'Αδαμαντίου, ἀπὸ γραμμήν, ὁ ὁποία ἀρχίζει ὀλίγον κάτω τῆς Σωζοπόλεως (τῆς παλαιοτέρας 'Απολλωνίας) πρὸς τὸν Εὔξεινον, κατέρχεται πρὸς τὸ Διδυμότειχον, διευθύνεται πρὸς δυσμάς, εἶτα στρέφει ὀπίσω καὶ τέλος καταβαίνει πρὸς τὴν θάλασσαν ἀκολουθοῦσα πιθανῶς τὸν ρουν τοῦ 'Έβρου. 'Εκάστου θέματος προΐστατο ἀνώτατος ἄρχων, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο στρατηγός. 'Ο στρατηγὸς δὲ οὗτος εἶχε συγχρόνως τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων τοῦ θέματός του καὶ τὴν ἀνωτάτην πολιτικὴν διοίκησιν αὐτοῦ. Διότι ἕνεκα

τῶν συνεχῶν καὶ ἀδιαλείπτων ἐξωτερικῶν κινδύνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἦτο ἐκτεθειμένον τὸ κράτος, ἦτο ἀπαραίτητος ἡ συνύπαρξις τῆς ὅλης κυβερνητικῆς δυνάμεως εἰς χεῖρας ἑνὸς ἀνδρὸς εἰς ἕκαστον θέμα. Δηλαδὴ τὸ ἐπὶ τόσα ἤδη ἔτη διαρκῶς μελετώμενον καὶ μήπω ἐφαρμοσθὲν σύστημα τῆς ἀποκεντρώσεως καὶ αὐτοδιοικήσεως ἦτο ἐν πλήρει ἰσχύϊ ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει πρὸ 1200 καὶ πλέον ἐτῶν. Ἕκαστος στρατηγὸς εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγάς του πολλοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἄρχοντας, ὡς λ.χ. τοὺς κλεισουράρχας καὶ τουρμάρχας. Κλεισουράρχαι ἐλέγοντο ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐπιτετραμμένοι νὰ φυλάττουν τὰς κλεισούρας, τὰς στενωποὺς ἢ τὰ δερβένια, ἐξ οὗ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν βραδύτερον καὶ δερβὲν - ἀγάδες ἐκαλοῦντο οὗτοι.

Κατὰ τὸ 893, ὁπότε αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦτο Λέων ὁ Σοφός, Τσάρος τῶν Βουλγάρων ἦτο ὁ ἰσχυρὸς καὶ φιλόδοξος Συμεών, ὁ ὁποῖος ἔλαβεν ἑλληνικὴν ἀνατροφὴν καὶ παίδευσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Μόλις δὲ ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῶν Βουλγάρων, ἀποδίδων οἱονεὶ τὰ τροφεῖα, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Βυζαντίου εἰσβαλὼν εἰς τὴν Θράκην καὶ κατατροπώσας τὰς κατ' αὐτοῦ ἀποσταλείσας στρατιάς. Ὠνειροπόλει τὴν ἵδρυσιν Βουλγαροελληνικοῦ κράτους καὶ ἐτιτλοφόρει ἑαυτὸν «Τσάρον τῶν Βουλγάρων καὶ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων (Βυζαντινῶν). Ὁ Λέων ἐφάνη μέχρις ἐγκληματικότητος ἀδρανὴς ἀφήσας νὰ τοῦ διαφύγῃ ἡ εὐκαιρία, ὁπότε αἱ στρατιαὶ τοῦ Συμεὼν κατ' ἐπανάληψιν κατετροπώνοντο ὑπὸ τοῦ Μαγυάρου (Τοῦρκοι καὶ Οὖγγροι), ... νὰ κινηθῇ καὶ οὗτος κατ' αὐτῶν καὶ ν' ἀπαλλαγῇ ἑνὸς τόσον ἐπικινδύνου ἐχθροῦ. Δὲν παρῆλθεν ὅμως πολὺς καιρὸς καὶ ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριβὰ τὴν ἀδράνειάν του αὐτήν. Ὁ Συμεὼν εὑρὼν ἀφορμὴν εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος. Παρὰ τὸ Βουλγαρόφυγον (τὸ σημερινὸν Βαβὰ - Ἐσκὶ) τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὁ βυζαντινὸς στρατός, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο Λέων ὁ Κατακαλὼν ἀντεπεξῆλθε μὲν κατὰ τοῦ Συμεών, ὑπέστη ὅμως πανωλεθρίαν. Καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου οἱ Βούλγαροι ἐξηκολούθησαν ἐπίσης τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βυζαντινῶν εἰς τὰ πεδία τῆς Θράκης. Κατέλαβον, ἂν καὶ προσωρινῶς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἐνίκησαν παρὰ τὴν Ἀγχίαλον τὸν βυζαντινὸν στρατόν. Εὐτυχῶς ὅτι περιπλακεὶς ὁ Συμεὼν εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας καὶ νικηθεὶς τῷ 927 ἀπέθανε καὶ οὕτως ἀνέπνευσαν οἱ Βυζαντινοί.

Ἐπὶ Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου (963—1025) οἱ Βούλγαροι, ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς περισπασμοὺς τῆς αὐτοκρατορίας, ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Σαμουὴλ καταλαμβάνουν τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν καὶ λεηλατοῦν τὴν Θράκην. Ὁ Βασίλειος ἀναλαβὼν προσωπικῶς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν πρωτεύουσαν τῶν Βουλγάρων, ἀλλ' ἐφάνη ἀτυχὴς ἕνεκα τῆς διαβολῆς τοῦ στρατηγοῦ του Κοντοστεφάνου, ὅστις μισῶν ἕτερον στρατηγόν, τὸν Λέοντα Μελισσηνόν, τὸν ὁ-

ποῖον ἀφῆκεν ὁ Βασίλειος φύλακα τῶν ὀρεινῶν διαβάσεων, προσέρχεται εἰς τὸν Βασίλειον καὶ λέγει εἰς αὐτόν, ὅτι ὁ Μελισσηνὸς ἐγκατέλιπε τὴν θέσιν του καὶ ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Ὁ Βασίλειος πιστεύσας εἰς τὰς συκοφαντίας διέταξεν ἐσπευσμένην ὑποχώρησιν. Ὁ Σαμουὴλ εὑρισκόμενος ἐπὶ τοῦ Αἵμου καὶ μὴ τολμῶν νὰ ἀντιπαραταχθῇ πρὸς τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα, ὅταν εἶδε τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τοῦ Βασιλείου, ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ καὶ προξενεῖ φοβερὰν καταστροφήν. Μόλις διεσώθη ὁ Βασίλειος καταφυγὼν εἰς Φιλιππούπολιν. Ἐκεῖ βεβαιωθεὶς περὶ τῆς συκοφαντίας ἐκάλεσε τὸν Κοντοστέφανον, τὸν ὁποῖον ὄχι μόνον ἐπέπληξεν αὐστηρῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸν χρονογράφον· «ἠνάγκασε τὸν βασιλέα διὰ τὴν ἀναίσχυντον ἰταμότητα ἀναπηδῆσαί τε τοῦ θρόνου καὶ τῶν τριχῶν αὐτοῦ καὶ τῆς γενειάδος λαβόμενον κατασπᾶσαι εἰς γῆν». Δηλαδὴ τὸν ἔπιασεν ἀπὸ τὰ γένεια καὶ τὸν ἔρριψε κάτω εἰς τὴν γῆν (981). Οἱ Βούλγαροι ἀποθρασυνθέντες δὲν ἔπαυσαν παρενοχλοῦντες τὰς βυζαντινὰς ἐπαρχίας ἂν καὶ πολλάκις ἐνικήθησαν. Τῷ 999 ὁ Βασίλειος εἰσβαλὼν εἰς Βουλγαρίαν διὰ Φιλιππουπόλεως ἐξεπόρθησε καὶ κατεδάφισε τὰ περὶ τὴν Τριαδίτσαν (Σόφιαν) φρούρια καὶ κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς Μοσυνούπολιν (σημερινὴν Κομοτινὴν ἢ Γκιουμουλτζίναν). Ἐν συνεχείᾳ κατ' ἔτος σχεδὸν ἔκαμνεν ἐπιδρομὰς ὁ Βασίλειος εἰς Βουλγαρίαν κατατροπώνων τοὺς Βουλγάρους μέχρι τοῦ 1014, ὁπότε εἰς τὴν στενωπὸν τοῦ Κλειδίου (Δεμὶρ - Ἰσὰρ) τὸ σημερινὸν Σιδηρόκαστρον ἔδωκεν τὸ τελευταῖον καὶ καίριον κτύπημα. Ὁ Σαμουὴλ μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῇ· 15 χιλιάδες Βούλγαροι συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Τούτους ἐχώρισεν εἰς ἑκατοντάδας ὁ Βασίλειος καὶ τοὺς μὲν 99 ἐξ ἑκάστης ἑκατοντάδος ἐτύφλωσε, ἕνα δὲ ἀφῆκε μονόφθαλμον διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τοὺς ἀπέστειλε πρὸς τὸν βασιλέα των εἰς Περλεπέν. Ὁ Σαμουὴλ ἐπὶ τῷ θεάματι τούτων ἀπὸ τὸν τρόμον του καὶ ἀπὸ τὴν λύπην του ἐλιποθύμησε καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀπέθανεν.

Ὁ Βασίλειος ἀφοῦ κατέλαβε πολλὰς πόλεις καὶ φρούρια κατέρχεται καὶ πάλιν εἰς Μοσυνούπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Θεσσαλονίκην. Ὅλη ἡ Βουλγαρία ὑπετάγη καὶ ἔγινε βυζαντινὴ ἐπαρχία. Τόσον τρόμον ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Βουλγάρους τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε μόλις ἤκουον, ὅτι φθάνει κάπου, ἐκραύγαζον· «Μπεγκάϊτε, Τσέζαρ», δηλαδὴ φύγετε, ὁ αὐτοκράτωρ.

Ἑβδομηκονταετὴς ἀσθενήσας ἀπέθανε τῇ 15ῃ Δεκεμβρίου 1025 καὶ ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τῆς Μονῆς τοῦ Θεολόγου εἰς τὸ προάστιον Ἕβδομον, τὸ σημερινὸν Μακροχῶρι.

Μετὰ 236 ἔτη, ἤτοι τῷ 1261 ὁ βασιλεὺς τῆς Νικαίας Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ἐνῷ περιεφέρετο μὲ τὸν στρατόν του ἔξω τῶν τειχῶν κατασκοπεύων τὰς ἐπ' αὐτῶν φρουρὰς τῶν σταυροφόρων ὁ λογοθέτης αὐτοῦ Δημήτριος Ἰατρόπουλος εὗρεν ἐντὸς τῶν ἐρειπίων τῆς μονῆς πτῶμα ἀνθρώπου ἀπεξηραμμένον καὶ ἀκέραιον κείμενον ἐντὸς ἀνοικτοῦ τάφου, ἐκ τῆς ἐπιγρα-

φῆς τοῦ ὁποίου ἀνεγνώρισεν, ὅτι ἦτο τοῦ μεγάλου βασιλέως Βασιλείου. Εἰδοποιηθεὶς ὁ Μιχαὴλ ἔστειλε πολυτελῆ συνοδείαν ἐξ ἀρχόντων, ἱερέων καὶ ψαλτῶν, οἱ ὁποῖοι παραλαβόντες τὸ πτῶμα καὶ περιτυλίξαντες μὲ πολύτιμα χρυσοκέντητα μεταξωτὰ ὑφάσματα μετέφεραν ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις εἰς τὴν σκηνήν του καὶ κατόπιν μὲ μεγάλην πομπὴν εἰς Σηλυβρίαν καὶ ἐνεταφίασαν αὐτὸ ἐν τῇ ἐκεῖ μονῇ τοῦ Σωτῆρος.

Καθὰ δὲ μοὶ διηγήθη ὀλίγους μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου του, ὁ ἐκ Σηλυβρίας καταγόμενος σεβαστὸς καὶ πολυΐστωρ ἀοίδιμος Ἀναστάσιος Σταμούλης κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας πρὸ τῆς ἐκκενώσεως τῆς ἀλησμονήτου πατρίδος μας Ἀνατολικῆς Θράκης χωρικός τις προσελθὼν εἶπεν εἰς αὐτόν, ὅτι ἀνεκάλυψε κάπου τάφον εἰς τὸν ὁποῖον κατερχόμενός τις διὰ κλίμακος συνήντα κρύπτην ἠσφαλισμένην διὰ σιδηρᾶς θύρας. Κρίνων τις ἐκ τῶν ἱστορικῶν περιγραφῶν καὶ τεκμηρίων συμπεραίνει, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ τάφου τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Ὁ μακαρίτης Σταμούλης λάτρης τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπαλήθευσιν ἑνὸς σημαντικωτάτου ἱστορικοῦ καὶ ἐθνικοῦ γεγονότος ἀπεφάσισε δι' ἰδίων ἐξόδων νὰ διενεργήσῃ ἀνασκαφὰς εἰς τὸν χῶρον ἐκεῖνον. Ἔδει ὅμως νὰ ἔχῃ καὶ τὴν σχετικὴν τοῦ οἰκείου Ὑπουργείου πρὸς τοῦτο ἄδειαν. Ἔγραψεν εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἕως ὅτους κινηθῇ ἡ παροιμιώδης ἑλληνικὴ γραφειοκρατία, παρῆλθον μῆνες ὁλόκληροι, ἐπῆλθεν ἡ ἐκκένωσις καὶ ὁ Βασίλειος ἔμεινε τεθαμμένος ἐν τῇ Θρακείᾳ γῇ φύλαξ καὶ φρουρὸς τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης μέχρι τῆς ἀναβιώσεως καὶ πάλιν αὐτόθι τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Μόλις ἀπηλλάγη ἡ Θράκη ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ἄλλος βάρβαρος λαὸς εἰσβάλλει εἰς αὐτήν, οἱ Πετσενέγοι. Λαὸς νομαδικός, τουρκικῆς φυλῆς ἐκκινήσας ἀπὸ τὰς περὶ τὸν Βόλγαν χώρας καὶ διελθὼν διὰ τῆς Βεσσαραβίας καὶ Κριμαίας εἰσήλασεν εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος καὶ ὡς λέγεται πλῆθος 800 χιλιάδων ἐλεηλάτησε τὴν Θράκην, Μακεδονίαν καὶ Βουλγαρίαν. Κατὰ τὸ 1049 στρατὸς αὐτοκρατορικὸς ὁρμήσας ἐξ Ἀδριανουπόλεως συνηντήθη μετὰ τῶν Πετσενέγων περὶ τὴν Ὑάμπολιν, ἀλλ' ἐνικήθη. Ἐπὶ πέντε ὁλόκληρα ἔτη ἐξηκολούθησαν λεηλατοῦντες καὶ πυρπολοῦντες τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Πολλάκις ἀπεστάλησαν κατ' αὐτῶν βασιλικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε μὲν ἐνίκησαν αὐτούς, ἄλλοτε δὲ ἐνικῶντο ὑπ' αὐτῶν, χωρὶς ὅμως νὰ δύνανται τελειωτικῶς νὰ τοὺς ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν Θράκην, μέχρι τοῦ 1091, ὁπότε Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐνίκησεν αὐτοὺς παρὰ τὸν Ἕβρον ποταμὸν καὶ τοὺς ἐξηνάγκασεν ἄλλους μὲν ν' ἀποσυρθοῦν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἄλλους δὲ νὰ τραποῦν πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν, ὅπου σὺν τῷ χρόνῳ συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν ἰθαγενῶν.

Ὡς νὰ μὴ ἤρκουν δὲ αἱ δῃώσεις, αἱ καταστροφαὶ καὶ αἱ ἐρημώσεις, τὰς ὁποίας ἐπροξένουν εἰς τὴν Θράκην αἱ ἄγριαι καὶ βάρβαροι ὀρδαὶ αἱ ἀπὸ βορρᾶ συνεχῶς κατερχόμεναι, ἀπὸ τοῦ 1096 προσετέθη καὶ νέος ἐχθρὸς φο-

βερὸς καὶ ἐπικίνδυνος ἀπὸ τῆς Δύσεως αὐτὴν τὴν φορὰν προερχόμενος καὶ ὄχι εἰδωλολατρικός, ὅπως ἦσαν οἱ μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ χριστιανικός. Ἦτο δὲ ὁ ἐχθρὸς οὗτος, οἱ σταυροφόροι, οἱ ὁποῖοι ἐνῷ εἶχον ὡς κύριον καὶ ἀρχικὸν σκοπὸν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους Τούρκους — ἅγιος βεβαίως καὶ ἄξιος παντὸς ἐπαίνου ὁ σκοπός των — ἐλησμόνησαν τοῦτο καὶ ἐπεδόθησαν καθ' ὁδὸν εἰς σφαγὰς καὶ λεηλασίας τῶν χριστιανῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὴν Θράκην ἔχομεν τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, ὅτι οἱ σταυροφόροι διερχόμενοι διὰ τῆς Θράκης προέβησαν εἰς διαρπαγὰς τῶν πραγμάτων, εἰς σφαγὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν γένει εἰς παντοίας καταστροφὰς τῆς χώρας.

Κατὰ τὴν γ' σταυροφορίαν ὁ βασιλεὺς τῶν Γερμανῶν Φρειδερῖκος ὁ Α', ἐπειδὴ ὁ τότε αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἰσαάκιος δὲν ἐτήρησε τὰς ὑποσχέσεις του, κατέλαβε τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὴν Ὀρεστιάδα (Ἀδριανούπολιν), τὰ δὲ στρατεύματα αὐτοῦ διασπαρέντα ἀνὰ τὴν Θράκην ἐτράπησαν εἰς ἐκδρομὰς πρὸς ἀνεύρεσιν τροφῶν.

Συγχρόνως πρὸς τοὺς σταυροφόρους τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐκακοποίουν τὴν Θράκην καὶ οἱ Βλαχοβούλγαροι, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως ὁ Ἰσαάκιος προελάσας εἰς Ραιδεστὸν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κύψελα, πόλιν ἀρχαίαν τῆς χώρας τῶν Ὀδρυσσῶν, τὰ σημερινὰ Ὕψαλα πλησίον τῆς Κεσσάνης. Ἐκεῖ ὁ στρατὸς ἐπαναστατήσας καθήρεσε τὸν Ἰσαάκιον καὶ ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν ἀδελφόν του Ἀλέξιον, ἐπίσης ἀνάξιον καὶ ἀπάνθρωπον ἐν ταὐτῷ, διότι συλλαβὼν τὸν εἰς Μάκρην καταφυγόντα Ἰσαάκιον ἐτύφλωσεν αὐτὸν καὶ τὸν ἐφυλάκισεν εἰς τὸ προάστειον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ καλούμενον Διπλοκιόνιον, τὸ σημερινὸν Μπεσὶκ - Τασί. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαακίου Ἀλέξιος ὁ δ' ἐλθὼν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς σταυροφόρους καὶ ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτοὺς πλὴν ἄλλων ὠφελημάτων καὶ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Δυτικὴν κατώρθωσε μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Πάπα καὶ τῶν σταυροφόρων νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον μετὰ τοῦ τυφλοῦ πατρός του. Ὁ θεῖός του Ἀλέξιος ὁ γ' δραπετεύσας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἔφθασε τὸ πρῶτον εἰς τὴν Θρακικὴν πόλιν Δεβελτόν, δυτικῶς τῆς Μεσημβρίας καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ὁπόθεν ἦρχεν ὁλοκλήρου τῆς Θράκης. Ἡ κατάστασις ὅμως αὐτὴ πολὺ ὀλίγον διήρκεσε, καθόσον οἱ σταυροφόροι γενόμενοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1204 ἐξεδίωξαν καὶ τὸν Ἀλέξιον γ' ἐξ Ἀδριανουπόλεως κατακτήσαντες ὁλόκληρον τὴν Θράκην καὶ εἰς πολλὴν βίαν καὶ ὕβριν ἐκτραπέντες. Πρὸ πάντων δὲ ἡ Ἀδριανούπολις ἔπαθε τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς. Οἱ Ἕλληνες ὅμως μὴ ἀνεχόμενοι τὰς καταπιέσεις τῶν Φράγκων ἀπεφάσισαν διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἀπαλλαγῶσιν αὐτῶν. Ὅθεν πρὸ τῶν παρόντων κακῶν λησμονήσαντες ὅσας συμφορὰς ὑπέστησαν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐν τῷ παρελθόντι, ἔρχονται εἰς συνεννόησιν μετ' αὐτῶν, ζητοῦν τὴν ἀρωγήν των πρὸς ἀπαλλα-

γὴν ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ ν' ἀναγνωρίσουν τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Ἰωαννίσην αὐτοκράτορα ἐπὶ ἴσοις ὅροις, δηλαδὴ Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι νὰ θεωροῦνται ἐξ ἴσου ὑπήκοοι τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀφοῦ ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς συνεργασίας των, ἤρχισαν τὴν δρᾶσίν των διὰ τῆς σφαγῆς τῆς φρουρᾶς τοῦ Διδυματείχου καὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως. Οἱ Ἑνετοὶ πτοηθέντες ἀπεσύρθησαν εἰς Ραιδεστὸν καὶ ἐξ ὅλης τῆς Θράκης· δὲν ὑπελείποντο εἰς τοὺς Φράγκους, εἰμὴ ἡ Σηλυβρία, ἡ Ραιδεστός, ἡ Φιλιππούπολις καὶ ἡ Πρωτεύουσα. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Φράγκων ἐπεδόθησαν εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ διαρπαγὴν ἁπάσης τῆς Θράκης, οἱ Ἕλληνες μετενόησαν διὰ τὴν μετὰ τῶν Βουλγάρων σύμπραξίν των καὶ ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Φράγκους ζητήσαντες νὰ συνδιαλλαγῶσι καὶ ἀπὸ κοινοῦ νὰ ἀπομακρύνωσι τοὺς Βουλγάρους. Καὶ τῷ ὄντι οἱ Φράγκοι ἐδέχθησαν καὶ ὑπεσχέθησαν, ὅτι θὰ σεβασθοῦν τὰς κτήσεις καὶ τὰ ἀστικὰ δικαιώματα τῶν ἰθαγενῶν καὶ ἐγκαθίδρυσαν εἰς τὰς δύο μεγαλυτέρας ἐπαρχίας τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ Διδυμοτείχου τὸν Θεόδωρον Βρανᾶν τὸν Κομνηνὸν ὀνομάσαντες αὐτὸν βασιλέα ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ πληρώνῃ εἰς τοὺς Ἑνετοὺς ἐτήσιον φόρον ἐξ 25 λιτρῶν χρυσοῦ, δηλαδὴ 27 χιλ. δραχμῶν (περίπου 550 χιλ. σημερινῶν). Ὁ Ἰωαννίσης ἐπεχείρησε νὰ προσβάλῃ τὸ Διδυμότειχον, ἀλλ' ἀποκρουσθεὶς ἠναγκάσθη νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὰ ἴδια. Μὴ κορεσθεὶς ὅμως, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν τόσων σφαγῶν καὶ δηώσεων, τὰς ὁποίας διέπραξεν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἐνασμενιζόμενος νὰ αὐτοτιτλοφορῆται Ρωμαιοκτόνος κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸν Βουλγαροκτόνον Βασίλειον, τῶν Ἑλλήνων ἀποκαλούντων αὐτὸν Σκυλογιάννην, ἐπανέλαβε μετ' ὀλίγον τὸ αἱμοχαρὲς ἔργον του πολιορκήσας μάλιστα καὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἀλλ' ἐδολοφονήθη ἐκεῖ καὶ τὸν διεδέχθη ὁ Σβιατοσλὰβ συνεχίσας τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ προκατόχου του ἐν Θράκῃ. Συγκρουσθεὶς ὅμως μετ' ὀλίγον πρὸς τὸν λατῖνον αὐτοκράτορα Ἐρρῖκον κατετροπώθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς Βουλγαρίαν.

Βραδύτερον ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος βλέπων ἑαυτὸν πανταχόθεν κινδυνεύοντα ἐκάλεσε τοὺς Καταλανούς, μισθοφορικὸν στρατὸν ἐξ Ἱσπανῶν, διὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἀναφανέντας Τούρκους. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Ρογῆρος ὑπακούσας εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ αὐτοκράτορος διεπεραιώθη περὶ τὸ 1304 εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον καὶ παρεχείμασεν εἰς Καλλίπολιν, Αἰγὸς Ποταμούς, (ἀρχαία πολίχνη παρὰ τὴν Καλλίπολιν — Γαλατᾶς), εἰς Σηστὸν καὶ εἰς Μάδυτον. Τὴν ἄνοιξιν ἠθέλησε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν εἰς Ἀδριανούπολιν παραμένοντα βασιλέα Μιχαὴλ τὸν Θ', υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἀλλ' ἐκεῖ ἐδολοφονήθη μετὰ τῶν τριακοσίων ἱππέων του, πλὴν τριῶν, οἱ ὁποῖοι διασωθέντες ἀνήγγειλαν τὴν προδοσίαν εἰς τοὺς ἐν Καλλιπόλει Καταλανούς. Οὗτοι ἀγανακτήσαντες ἔσφαξαν τοὺς πλείστους κατοίκους τῆς Καλλιπόλεως, μηδ' αὐτῶν τῶν νηπίων φεισθέντες. Κατόπιν δὲ ἐντεῦθεν ὁρμώ-

μενοι ἐκυρίευσαν καὶ ἐλεηλάτησαν τὰς πέριξ χώρας καὶ τὴν Πέρινθον, τῆς ὁποίας ἥβηδὸν κατέσφαξαν τοὺς κατοίκους. Ταῦτα βλέπων ὁ Μιχαὴλ ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν μὲ στρατὸν συγκείμενον ἐκ Τούρκων, 'Αλανῶν, Βλάχων καὶ Ἑλλήνων τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἀλλ' ἐνικήθη καὶ πληγωθεὶς μάλιστα μόλις διεσώθη εἰς Διδυμότειχον. Μετὰ τὴν ἧτταν αὐτὴν ἅπασα ἡ παραλία τῆς Προποντίδος παρεδόθη εἰς τὴν διάκρισιν τῶν νικητῶν. Εἰς Ραιδεστόν, ἐπειδὴ προηγουμένως εἶχον φονευθῆ μερικοὶ Καταλανοί, ἤδη οἱ ὁμογενεῖς των πρὸς ἀντεκδίκησιν ἔσφαξαν ἄνδρας, γυναῖκας καὶ παιδία καὶ διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεώς της καταστήσαντες αὐτὴν ὁρμητήριον ἐλεηλάτουν καὶ κατέστρεφον εἰς μεγάλην ἀκτῖνα τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης οὐδαμοῦ συναντῶντες ἀντίστασίν τινα. Ὁ Μιχαὴλ περιωρίσθη νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ Διδυμότειχον, τὸ Τσουρουλὸν (ἔτσι ἐλέγετο τότε ἡ Τυρολόη) καὶ τὴν 'Αδριανούπολιν μὲ ἰσχυρὰς φρουράς, ὅλη δὲ ἡ ἄλλη χώρα ἐγκατελείφθη εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀγρίων ἐκείνων νικητῶν. 'Ανεκδιήγητοι ὑπῆρξαν αἱ κακουργίαι αἱ διαπραχθεῖσαι ὑπὸ τῶν θηρίων ἐκείνων. Αἱ πόλεις ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἐκυριεύοντο, ἐλεηλατοῦντο καὶ κατεδαφίζοντο. Εἰς μίαν μόνην ἐπιδρομὴν ἐσφάγησαν 5.000 χωρικοὶ εἰς αὐτὰ τὰ πλησιέστατα περίχωρα τῆς Πρωτευούσης. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία ἐξηνδραποδίζοντο καὶ ἡ Καλλίπολις μετεβλήθη εἰς μεγάλην ἀγορὰν δούλων, ὅπου ἤρχοντο ἐκ τῆς Μ. 'Ασίας Τοῦρκοι καὶ ἠγόραζον αὐτούς. Τὰ μαρτύρια ταῦτα ὑφίστατο ἡ Θράκη ἐπὶ δύο ὁλόκληρα ἔτη (1305—1307), μέχρις οὗ οἱ Καταλανοί, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἐκορέσθησαν σφαγῶν καὶ λαφύρων καὶ αἰχμαλώτων, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι ἐπῆλθεν ἔλλειψις τροφίμων, καθόσον πᾶσα ἡ μεταξὺ Πρωτευούσης καὶ Σηλυβρίας χώρα εἶχεν ἐρημωθῆ, ἐτράπησαν πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, ἐξ ἧς ὁρμώμενοι κατέκτησαν τὸ Δουκᾶτον τῶν 'Αθηνῶν. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ βοήθεια τῶν πρωτοτύπων καὶ παραδόξων ἐκείνων συμμάχων, οἱ ὁποῖοι πλὴν τῶν φοβερῶν ληστειῶν, σφαγῶν, δῃώσεων καὶ παντὸς εἴδους βιαιοπραγιῶν εἰσέπραξαν ἀπὸ τὸ κράτος 1.000.000 χρυσῶν, δηλαδὴ 300 ἑκατομ. περίπου σημερινῶν δραχμῶν ὑπὸ τύπον μισθῶν.

Καὶ μόλις ἀπηλλάγη ἡ δύστηνος Θράκη ἀπὸ ἕνα τόσον ἀπαίσιον ἐχθρόν, ἰδοὺ ἀπ' 'Ανατολῆς ἐνσκήπτει ἕτερος ἐπίφοβος καὶ τρομερὸς ἐχθρός, ὁ ἐπικινδυνωδέστερος πάντων τῶν μέχρι τοῦδε, ὁ ὁποῖος ἐπέπρωτο νὰ καταφέρῃ τὸ ὕστατον καὶ τελειωτικὸν κτύπημα οὐ μόνον ἐπὶ τῆς Θράκης, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

Ὁ ἐχθρὸς οὗτος ἦσαν οἱ Τοῦρκοι. 'Αφήνω τὴν καταγωγὴν αὐτῶν καὶ πόθεν προῆλθον, ποῦ ἐγκατεστάθησαν, εἰς ποῖα μέρη ἐπεξετάθησαν ἐν τῇ 'Ανατολῇ καὶ παραλαμβάνω αὐτοὺς ἀφ' ἧς στιγμῆς ἔθεσαν τὸν πόδα των ἐπὶ τῆς Θράκης:

Οἱ Τοῦρκοι διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Θράκην τῷ 1337, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ἐπανῆλθον τῷ 1340. Τῷ δὲ 1355 ὁ 'Ορχὰν καταλαβὼν τὴν Καλλί-

πολιν ἐγκαθιδρύθη πλέον ὁριστικῶς ἐν Εὐρώπῃ ἐπεκτείνας τὰς κτήσεις του διὰ τῆς καταλήψεως τῶν Αἰγὸς Ποταμῶν, τοῦ Τζουρουλοῦ, τοῦ Πύργου, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ πολλῶν φρουρίων τῆς Θράκης. Ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Μουρὰτ ὁ Α΄ κυριεύσας τὴν Ἀδριανούπολιν τῷ 1361 κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Ὁρμώμενος δ' ἐκεῖθεν κατέλαβεν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Θράκῃ τὰ Κουμουλτζινὰ (Κομοτινή), τὸ Βαρδάρι καὶ προελάσας μέχρι τοῦ Αἵμου ἐγένετο κύριος καὶ τῆς Φιλιππουπόλεως. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Θράκης ἐνίκησε τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βουλγαρίας, Σερβίας καὶ Βοσνίας καὶ κατέκτησε τὰς χώρας αὐτῶν. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ Ὀσμανικοῦ κρατῆρος. Καὶ ὅμως ὁ Σουλτᾶνος αὐτὸς ὁ διαπράξας πάντα ταῦτα τὰ κατορθώματα δὲν ἤξευρε νὰ γράψῃ τὸ ὄνομά του. Ὅταν τῷ 1365 παρέστη ἀνάγκη νὰ κυρώσῃ συνθήκην τινὰ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του, ἔβαζε τὴν παλάμην του μὲ μελάνην καὶ ἀπετύπωνεν αὐτὴν εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἐγγράφου, ἀντὶ ὑπογραφῆς καὶ σφραγῖδος. Τοῦτο δὲ τὸ ἐκτύπωμα τῆς παλάμης μὲ τοὺς πέντε δακτύλους, ὧν οἱ τρεῖς μέσοι παρέκειντο συνεχεῖς, οἱ δὲ δύο ἄκροι, ὁ μικρότερος καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀπεῖχον ἀπ' ἐκείνων, ἀπετέλεσαν ἔκτοτε τὸν λεγόμενον Τ ο υ γ ρ ά ν, δηλαδὴ τὴν ἱερὰν ὑπογραφὴν τοῦ Σουλτάνου.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Μουρὰτ Βαγιαζὴτ ὁ Α΄ ὁ ἐπονομασθεὶς Ἰλντιρίμ, δηλαδὴ κεραυνὸς κατέλαβεν ὄχι μόνον τὴν Θράκην, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον τὴν Βαλκανικήν, στραφεὶς κατόπιν καὶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποίαν ἴσως θὰ ἐκυρίευεν, ἐὰν δὲν ἐνεφανίζετο εἰς Μ. Ἀσίαν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μογγόλων Ταμερλᾶνος, κατὰ τοῦ ὁποίου ἠναγκάσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν πολύνεκρον μάχην τῆς Ἀγκύρας (1402) κατεστράφη ὁλοσχερῶς ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὑπὸ τῶν Μογγόλων, ὁ δὲ Βαγιαζὴτ αἰχμαλωτισθεὶς ἀπέθανε μετὰ ἓν ἔτος, παρετάθη ἡ ζωὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπὶ 51 ἀκόμη ἔτη.

Εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἐβασίλευσαν μετὰ τὸν Βαγιαζὴτ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Σουλεϋμάν, Μουσᾶ, Μεχμὲτ ὁ Α΄, Μουρὰτ ὁ β΄ καὶ τελευταῖος, Μεχμὲτ ὁ β΄ ὁ πορθητής. Ἡ Ἀδριανούπολις γενομένη πρωτεύουσα τῶν Ὀσμανιδῶν ἔφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τοῦ μεγαλείου της, διότι οἱ νέοι κυρίαρχοί της ἐκαλλώπισαν αὐτὴν μὲ μεγαλοπρεπῆ δημόσια οἰκοδομήματα καὶ τεμένη καὶ ὀχυρώσαντες αὐτὴν κατέστησαν δευτέραν πόλιν μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ Ἀδριανούπολις κατέλαβε θέσιν σπουδαιοτάτην. Οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων μετ' εὐλαβείας προσήρχοντο εἰς τὸ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν σωζόμενον (ἴσως καὶ μέχρι σήμερον) ἐρειπιῶδες Σεράγιον τῆς Ἀδριανουπόλεως διὰ νὰ γίνουν δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Καὶ ὅταν ἐτύγχανον τῆς εὐνοίας αὐτῆς ἐπλησίαζον περίτρομοι διὰ νὰ ἀσπασθοῦν τὸ κράσπεδον τοῦ ἱματίου του καὶ κατόπιν ἀπερχόμενοι ἀπεσύροντο χωρὶς νὰ στρέψουν τὰ νῶτά των πρὸς τὸ ἱερὸν πρόσωπον τοῦ Σουλτάνου. Τοιοῦτον

ἦτο τὸ γόητρον τῶν Σουλτάνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τοσαύτη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιρροή, ἣν ἐξήσκουν ἐπὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης. Οἱ Ἕλληνες ὡς ἦτο ἑπόμενον, ὑπέστησαν πολλὰς ζημίας ἠθικὰς καὶ ὑλικάς. Οἱ εὔποροι Ἀδριανουπολῖται ἐξετοπίσθησαν ἀπὸ τὰς ἐν τῷ κέντρῳ (Κάστρῳ) πλουσίας καὶ ἀρχοντικὰς οἰκίας των καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ μετοικήσουν εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως προάστια. Αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ μετετράπησαν εἰς τζαμία καὶ μεδρεσέδες. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώνουν διαφόρους φόρους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ὀδυνηρότερος ἦτο τὸ παιδομάζωμα ἐκ τοῦ ὁποίου κατηρτίζετο τὸ φοβερὸν τάγμα τῶν γενιτσάρων.

Αὐτὰ εἶναι ἐν σκιαγραφίᾳ καὶ ἐν δυνατῇ συντομίᾳ τὰ σπουδαιότερα πολεμικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐξετυλίχθησαν ἐν Θράκῃ καὶ εἰς βάρος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 322 π.Χ. μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1453.

II

Καὶ ἤδη ἂς ἐξετάσωμεν ἐπιτροχάδην, ὁποία ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνιολογικῆς καὶ Ἑλληνοθρησκευτικοῦ χαρακτῆρος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ περιπετειωδεστάτου βίου δέκα ὀκτὼ ὁλοκλήρων αἰώνων.

Ἐπὶ Λυσιμάχου (323 π.Χ.) αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Θράκης καὶ ἰδίᾳ αἱ παρὰ τὸν Βόσπορον, τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἦσαν ὅπως δήποτε εὐτυχεῖς τοὐλάχιστον ὑλικῶς, διότι διακρινόμεναι διὰ τὴν ἐμπορικὴν ἰδιοφυΐαν των ἀπεκόμιζον διὰ τοῦ ὑπ' αὐτῶν λίαν ἐπικερδῶς διενεργουμένου ἐμπορίου ἄφθονα τὰ μέσα πρὸς ἄνετον καὶ ἄκοπον διαβίωσιν. Ἡ Θράκη, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ἀπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως καὶ διὰ τῶν ἐπ' αὐτῆς ἱδρυθεισῶν ἀποικιῶν, εἶχεν αὐξήσει πολύ, ἐξελληνίσθη τελείως καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὸν ἄλλον βίον.

Τοῦτο ἀκριβῶς ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ διορατικοῦ καὶ δαιμονίου ἐκείνου ἀνδρός, τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐγείρῃ τὴν νέαν βασιλεύουσαν πόλιν ἐν χώραις ἑλληνικαῖς ἢ ἐξελληνισθείσαις. Λέγουν, ὅτι κατ' ἀρχὰς ὁ βασιλεὺς ἐσκέφθη νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσάν του τὴν παρὰ τὸν Αἷμον Σαρδικήν, τὴν σημερινὴν Σόφιαν τῆς Βουλγαρίας, πάλιν δηλαδὴ ἐν Θράκῃ, κατόπιν ὅμως ἐξέλεξε σημεῖον πολὺ προσφορώτερον καὶ καταλληλότερον πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἐπαγγελίας, τὰς ὁποίας ἐκλήθη νὰ ἐκπληρώσῃ. Ἡ πόλις αὕτη τῶν Μεγαρέων ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἔλαβε θαυμαστὴν ἐπίδοσιν καὶ ἐξαίρετον πολιτικὴν ἀξίαν. Ποῖον σπουδαῖον ῥόλον θὰ διεδραμάτιζεν ἡ πόλις αὕτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ αὐτὸς ὁ Πέρσης στρατηγὸς

τοῦ Δαρείου Μεγάβαζος διεῖδε, καὶ τῷ 508 π.Χ. ἀπεκάλεσε τυφλοὺς τοὺς Χαλκηδονίους, ὅταν ἔμαθεν, ὅτι αὐτοὶ 17 ἔτη πρὸ τῶν Μεγαρέων ἐπροτίμησαν τὴν θέσιν, ὅπου ἔκτισαν τὴν Χαλκηδόνα, ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν, ὅπου ὀλίγον βραδύτερον ἐκτίσθη τὸ Βυζάντιον. Ἡ πόλις αὕτη διὰ πολλῶν περιπετειῶν διῆλθεν. Πέρσαι, Λακεδαιμόνιοι, Ἀθηναῖοι, Μακεδόνες, Γαλάται τῆς Θράκης καὶ Ρωμαῖοι ἀλληλοδιαδόχως ἐγένοντο κύριοι αὐτῆς. Ὅλαι ὅμως αὐταὶ αἱ ἐξωτερικαὶ περιπέτειαι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐλαττώσουν τὴν ἐσωτερικὴν εὐπορίαν καὶ εὐημερίαν τοῦ Βυζαντίου, ἡ ὁποία προήρχετο ἀπὸ τὰ τελωνειακὰ καὶ ναυτιλιακὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα εἰσέπραττεν ἀπὸ τὰ ἀνερχόμενα καὶ κατερχόμενα τὸν Βόσπορον πλοῖα. Τῷ 196 ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος ἐκυρίευσε τὴν πόλιν, ἐθανάτωσε τοὺς προκρίτους, κατέστρεψε τὰ τείχη καὶ παρεχώρησε τὴν πόλιν εἰς τοὺς Περινθίους. Ἡ Πέρινθος μετωνομάσθη Ἡράκλεια. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη τὸ Βυζάντιον πολιτικῶς ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν Πέρινθον καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἐπίσης ἐξηρτᾶτο ἀπ' αὐτῆς. Καὶ ἔκτοτε ἐπεκράτησεν ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τὸ ἔθος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης νὰ λαμβάνῃ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἡρακλείας.

Ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀποτελεῖ τὴν μᾶλλον ἀξιοσημείωτον περίοδον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ Θράκη ὑπῆρξεν ὁ σιτοβολὼν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἀλλ' αἱ συχναὶ καὶ ἀλλεπάλληλοι ἐπιδρομαὶ τόσων βαρβάρων λαῶν καὶ δή, τῶν Βουλγάρων ἐδυσχέραινον τὰ μέγιστα καὶ ἀνέκοπτον τὸ ἔργον τῆς γεωργίας, μέχρις οὗ ὁ Βασίλειος ὁ β΄ διὰ τῶν κατὰ τῶν Βουλγάρων νικῶν του ἔθηκε φραγμὸν εἰς πᾶσαν διὰ τὸ μέλλον ἐπιδρομὴν αὐτῶν εἰς τὴν σιτοφόρον Θράκην. Εἰς τὸ ἑξῆς τὸ Κράτος δὲν θὰ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ὡς πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν σίτου. Τὸ στέμμα δὲν ἐδίστασε νὰ κηρυχθῇ ἀναφανδὸν ἐναντίον τῶν ἀγροτικῶν μεγιστάνων, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον τῶν μεγαλοτσιφλικιούχων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδήλωσε ρητῶς, ὅτι ἡ κατοχὴ μεγάλων καὶ ἐκτεταμένων ἀγροκτημάτων ὑφ' ἑνὸς προσώπου εἶναι ὀλεθρία εἰς τὰ δημόσια συμφέροντα. Λέγεται, ὅτι ἀφήρεσε διὰ τῆς βίας παρά τινος πλουσίου ὁλόκληρον χωρίον, τὸ ὁποῖον ἠγόρασε διὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ πολυτελῆ ἀγροτικὴν ἔπαυλιν, καὶ διέταξε νὰ διανεμηθοῦν αἱ γαῖαι εἰς τοὺς χωρικούς, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ πρότερον ἀνῆκον. Μετερρύθμισε τὴν ἔγγειον φορολογίαν καὶ προσεπάθησε νὰ ἀναστείλῃ διὰ νομίμων μέσων τὴν ἀκόρεστον πλεονεξίαν τῶν πλουσίων ἰδιοκτητῶν. Ὥστε βλέπομεν, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μόλις τώρα κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, μετὰ δουλοπαροικίαν αἰώνων, κατορθοῦται ἐν τοῖς Βαλκανίοις καὶ ἐν Ἑλλάδι, τὸ ἐσκέφθη καὶ τὸ ἐφήρμοσεν ὁ Βασίλειος κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα.

Ὅτι δὲ ἡ Θράκη ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον διὰ τῆς σιτοπαραγωγῆς της ἐν τῷ καθόλου βίῳ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἰδίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, φαίνεται ἐκ τοῦ ἑξῆς. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Ζ΄ (1071) διωρίσθη

ὡς ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Νικηφόρος τις διακρινόμενος διὰ τὰς διαβολάς, ραδιουργίας, δωροδοκίας καὶ διὰ τὴν ἀκόρεστον αὐτοῦ πλεονεξίαν. Ὑπουργὸς λοιπὸν γενόμενος ἐσφετερίσθη τὸ μονοπώλιον ὅλων τῶν σιτηρῶν τῆς Θράκης καὶ ὄχι μόνον ἐπώλει αὐτὰ εἰς τιμὴν ὑπέρογκον, ἀλλ' ἔκλεπτε καὶ τὸ ¼ τοῦ μοδίου, δηλαδὴ τοῦ κιλοῦ. Καὶ ἐπειδὴ τὸ τέταρτον τοῦτο ὠνομάζετο πινάκιον, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μιχαὴλ ὁ Ζ' ὠνομάσθη Παραπινάκιος καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τόση δὲ ἔλλειψις τροφῶν προέκυψεν ἐκ τούτου, ὥστε ἐν Κωνσταντινουπόλει συνέβη λιμὸς (πεῖνα) μέγας.

Εἴπομεν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις διὰ τοῦ ἐμπορίου, διὰ τῶν τελωνειακῶν καὶ ναυτιλιακῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα εἰσέπραττεν ἔζη ἐν σχετικῇ εὐμαρείᾳ. Ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ὅμως (1081) τὸ βυζαντινὸν κράτος περιῆλθεν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, καθὼς βεβαιοῖ Ἄννα ἡ Κομνηνή. (Ὅλη ἡ δύναμις αὐτοῦ συνίστατο εἰς 300 στρατιώτας ἰθαγενεῖς καὶ εἰς εὐαρίθμους τινὰς ξενικοὺς μισθοφόρους). Καὶ ἐπειδὴ περιεστοιχίζετο ὑπὸ ποικιλωνύμων ἐχθρῶν ὁ Ἀλέξιος ἐζήτησε τὴν ἐπικουρίαν τῶν Ἐνετῶν παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς ὡς ἀντάλλαγμα ὑπέρογκα προνόμια. Ἕν τῶν σπουδαιοτέρων προνομίων ἦτο, ὅτι καθ' ὅλον τὸ κράτος ἠδύναντο νὰ πωλοῦν καὶ νὰ ἀγοράζουν χωρὶς νὰ καταβάλλουν τελωνειακόν, λιμενικὸν ἢ ἄλλον οἱονδήποτε φόρον. Ἐκ τούτου παραθαρρυνόμενοι οἱ Ἐνετοὶ ἵδρυσαν ἐνετικὰς ἀποικίας ἐντελῶς ἀφορολογήτους ὄχι μόνον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Θράκης, ὡς λ.χ. εἰς Περιθεώριον (πλησίον τῆς Ξάνθης), εἰς Ραιδεστόν, Ἀδριανούπολιν, Ἄπραν (πλησίον Ραιδεστοῦ ἀκμάσασαν ἐπὶ μεσαίωνος, Ἀϊναρτζίκ), Ἡράκλειαν καὶ Σηλυβρίαν. Ἡ ἵδρυσις λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν ἐνετικῶν τούτων ἐμπορικῶν πρακτορείων ἐν Θράκῃ μὲ τὰ ὑπέρογκα προνόμια καὶ αἱ μετ' ὀλίγον ἀρξάμεναι σταυροφορίαι, ἀπὸ τοῦ 1096, καθ' ἃς δύο περίπου ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἀσυντάκτων ἐπέρασαν ὡς ἐχθροὶ διὰ τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ἀπὸ τὰ πλουσιώτερα καὶ μεγαλύτερα αὐτὰ τμήματα τοῦ κράτους, δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι καὶ αἱ δημόσιαι πρόσοδοι ἠλαττώθησαν καὶ τὰ κεφάλαια τῆς κοινῆς περιουσίας ἀκρωτηριασθέντα ὡς ἐκ τοῦ ἀνίσου συναγωνισμοῦ ἐπέφεραν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν μεταξὺ τῶν πληθυσμῶν τῆς Θράκης τοῦ 11ου αἰῶνος καὶ ἐπέκεινα.

Καὶ ἤδη βαίνων εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τῆς μελέτης μου σημειώνω καὶ ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν Θρακῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Ἡ γλῶσσα τῶν πρὸς βορρᾶν τοῦ Αἵμου κατοικούντων Θρακῶν ἐξελατινίσθη ἕνεκα τῶν συχνῶν ἐποικισμῶν τῶν ἀπομάχων ρωμαίων στρατιωτῶν καὶ τῶν διαρκῶν σταθμεύσεων τῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων, ἡ δὲ τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Αἵμου κατοικούντων Θρακῶν ὡς καθαρωτέρα Θρακικὴ καὶ μᾶλλον συγ-

γενὴς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς καὶ βαθμηδὸν ἀντικατεστάθη ὑπ' αὐτῆς. Διετηρήθη δὲ αὕτη καθ' ὅλην τὴν ρωμαιοκρατίαν καὶ ὄχι μόνον δὲν κατεπολεμήθη, ἀλλὰ πάντες οἱ ρωμαῖοι οἱ τυχόντες καλῆς ἀγωγῆς, ἐθαύμαζον τὴν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, ἐσπούδαζον αὐτήν, ἐξεμάνθανον καὶ ὡμίλουν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἔπειτα ὅσοι Ρωμαῖοι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου ἤρχοντο εἰς τὰ μέρη ταῦτα νὰ ἐγκατασταθῶσιν, ἐὰν μὲν ἦσαν ἄγαμοι, ἐνυμφεύοντο ἑλληνίδας, ἂν δὲ ἔγγαμοι, ἐνύμφευον τοὺς υἱούς των μὲ ἑλληνίδας καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι ἀλήθεια πασίγνωστος, ὅτι τίποτε δὲν συντελεῖ εἰς τὴν διάδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν μιᾶς γλώσσης, ὅσον ἡ χρῆσις αὐτῆς ὑπὸ τῶν μητέρων, δὲν εἶναι μυστήριον πῶς διετηρήθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ μετὰ τόσας ἐπιδρομὰς ἀλλοφύλων καὶ βαρβάρων ἐθνῶν διαδραμόντων, ὡς εἴδομεν, τὴν Θράκην.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ε' αἰῶνος (440) ἡ Ἀνατολὴ ἤρχισε νὰ πλεονεκτῇ ἀπὸ τὴν ἐν παρακμῇ εὑρισκομένην αὐτοκρατορίαν τῆς Δύσεως. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ διαφορὰ αὐτὴ μεταξὺ τῆς νέας καὶ τῆς παλαιᾶς Ρώμης ἐπιτείνεται ἀκόμη περισσότερον. Πλὴν τῶν λοιπῶν καὶ ἡ γλῶσσα δεικνύει σαφῶς, ὅτι τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἔχει ἀντικατασταθῇ διὰ κράτους Ἑλληνικοῦ. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα σὺν τῷ χρόνῳ κατακτᾷ ἔδαφος καὶ γίνεται ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὴν ἐπίσημον γλῶσσαν τοῦ κράτους, τὴν Λατινικήν. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, δηλαδὴ 400—410 ὅλοι οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες βεβαίως ἠναγκάζοντο νὰ ἐκμανθάνωσι τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, διότι αὐτὴ ἦτο ἡ ἐπίσημος γλῶσσα· καὶ αὐτὴν μετεχειρίζοντο ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν καθηκόντων των μέχρι τοῦ σημείου ὥστε οὐδεμία διαθήκη νὰ θεωρῆται ἔγκυρος, ἂν δὲν ἦτο λατινιστὶ συντεταγμένη. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ β' τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωνται. Καὶ ἡ συναγωγὴ τῶν νόμων καὶ τῶν διαταγμάτων τῶν ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ τῶν διαδόχων του ἐκδοθέντων, ἡ κωδικοποίησις δηλαδὴ τούτων, δεικνύει τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολήν. Διότι ἐν τῷ λατινικῷ κειμένῳ ὑπάρχουν καὶ πλεῖσται ἑλληνικαὶ λέξεις. Ἐπίσης βλέπομεν ὅτι εἰς τὸ Πανδιδακτήριον, τὸ ἀνώτατον ἐκεῖνο ἐκπαιδευτήριον, 15 καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν λατινικὴν καὶ ἄλλοι τόσοι τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ γραμματικήν. Ἐθεωροῦντο δηλαδὴ αἱ δύο γλῶσσαι ὡς ἔχουσαι ἴσην ἀξίαν. Καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐχαράσσοντο εἰς ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας. Μετὰ τὴν ἐποχὴν ὅμως αὐτήν, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ε' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀντικατέστησε τὴν λατινικὴν εἰς τὰς διαφόρους ἐπιγραφάς, εἰς τὰ νομίσματα καὶ εἰς τὰ δημόσια ἔγγραφα.

Κατὰ τὴν στ' ἑκατονταετηρίδα, ἂν καὶ ποικίλα βαρβαρικὰ φῦλα εἶχον καταλάβει πολλὰ μεσόγεια μέρη ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Κεραυνίων ὀρέων (Χειμάρρα) μέχρι τοῦ Ἴστρου, οὐχ ἧττον οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν τούτων ἐλέγοντο Ἕλληνες κατὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰωάννου Λυδοῦ, Ἕλληνος συγγραφέως τοῦ στ' αἰῶνος.

'Από τῆς ἐποχῆς ὅμως τοῦ 'Ηρακλείου (610—641) ὁ ἑλληνισμὸς ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ ἀπὸ τὴν ὕπαιθρον χώραν τῆς 'Ιλλυρίας καὶ τῆς ἄνω Μοισίας περιορισθεὶς εἰς πόλεις τινὰς παραλίους, καθὼς εἰς τὰς Ραούσιον (πόλεις Δαλματίας καὶ 'Ιλλυρίας), 'Ασπάλαθον, Τραγύριον, Διόδωραν, "Οψαραν, "Αρβην, Βέκλαν, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθουν νὰ διατηροῦν τὸν ἑλληνισμὸν καὶ κατὰ τὴν 10ην ἑκατονταετηρίδα.

"Οταν οἱ Βούλγαροι κατέλαβον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν κάτω Μοισίαν, τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν, ὁ 'Ελληνισμὸς περιεστάλη καὶ ἐκεῖ, ἐξηκολούθει ὅμως νὰ ἐπικρατῇ εἰς μόνην τὴν Θράκην καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Βουλγαρίας· διὰ δὲ τῆς 'Εκκλησίας ἀντήχει εἰς ὅλην τὴν Βουλγαρίαν, διότι οἱ Βούλγαροι ἀνέκαθεν τὸ πλεῖστον ἑλληνιστὶ ἐτέλουν τὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Σημειωτέον δὲ ὅτι, ἐνῷ οἱ πολλοὶ Βούλγαροι μετὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν ἐξεσλαυΐζοντο, αἱ ἀνώτεραι αὐτῶν τάξεις δὲν διέφυγον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ 'Ελληνισμοῦ. Οἱ πλουσιώτεροι, οἱ εὐπατρίδαι ἐξεπαιδεύοντο εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἐκχριστιανισθέντος Βογόριδος Συμεὼν διδαχθεὶς ἐν τῇ πρωτευούσῃ τὴν ῥητορικὴν τοῦ Δημοσθένους καὶ τὴν λογικὴν τοῦ 'Αριστοτέλους ἐθεωρεῖτο σχεδὸν "Ελλην καὶ ὅταν κατόπιν ἐγένετο βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων ἑλληνιστὶ ἀνευφημεῖτο ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν του. Καὶ ὅλαι αἱ παράλιοι πόλεις τῆς Βουλγαρίας, ἡ 'Αγχίαλος, ἡ Μεσημβρία, ὁ Πύργος, ἡ Σωζόπολις, ἡ 'Οδησσὸς παρὰ τὴν Βάρναν, ἡ 'Ιστρούπολις (εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ "Ιστρου, παρὰ τὸ νῦν Κασάπκιοϊ) κατῳκοῦντο ὑπὸ 'Ελλήνων. Εἰς δὲ τὰς μετὰ τούτων ἐμπορικὰς σχέσεις των οἱ Βούλγαροι μετεχειρίζοντο τὴν 'Ελληνικὴν γλῶσσαν.

Αἱ ἀπὸ τοῦ ἕκτου αἰῶνος ἀρξάμεναι καὶ ἐπὶ αἰῶνος συνεχισθεῖσαι ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων θὰ ἐξηφάνιζον παντελῶς τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν 'Ελληνικὴν φυλήν, ἂν δὲν ἔσωζεν αὐτὰ ὄχι οἱ ἐκ τοῦ ἐμπορίου προσποριζόμενοι θησαυροί, οὔτε ἡ δύναμις τῶν ὅπλων, ἀλλ' ἡ ἀπαράμιλλος ἐκείνη ἀφομοιωτικὴ ἢ μᾶλλον ἀπορροφητικὴ δύναμις τοῦ 'Ελληνικοῦ "Εθνους. Φυλαὶ 'Αράβων καὶ Σλαύων εἶχον βέβαια εἰσβάλει καὶ διατρέξει ὄχι μόνον τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, ἀλλ' εἶχον εἰσδύσει καὶ μέχρι τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Φαλμεράϋερ νὰ ὑποστηρίζῃ, ὅτι ὁλόκληρος ἡ 'Ελλὰς κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐξεσλαυίσθη. 'Αλλ' ἡ θεωρία αὐτὴ τοῦ Φαλμεράϋερ καὶ παράλογος εἶναι καὶ τολμηρά, διότι ὅσον εἶναι βέβαιον, ὅτι μερικαὶ τοπωνυμίαι ἦσαν σλαυϊκαὶ καὶ ἴσως καὶ σήμερον ἀκόμη διατηροῦνται τοιαῦται, ἄλλο τόσον εἶναι βέβαιον, ὅτι οἱ ἐπήλυδες ταχέως ἐξελληνίσθησαν καὶ ἀφωμοιώθησαν πρὸς τὸ ἐπικρατέστερον ἀπὸ πνευματικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς ἀπόψεως ἑλληνικὸν στοιχεῖον· ὥστε δὲν συνέβη ὅ,τι διισχυρίζεται ὁ Φαλμεράϋερ, δὲν ἐξεσλαυΐσθησαν οἱ "Ελληνες, ἀλλ' οἱ Σλαῦοι ἐξελληνίσθησαν.

'Ιδοὺ τί λέγει περὶ τοῦ 'Ελληνισμοῦ τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος ὁ δαιμονιώτερος τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν Μακώλαιυ.

«Οἱ Ἕλληνες ἔσωζον πάντοτε τὴν ἐξαίρετον εὐφυΐαν καὶ τὸ ζητητικὸν πνεῦμα τῶν πατέρων αὐτῶν καὶ ἠδύναντο πάντοτε νὰ ἀναγινώσκωσι τὰ τελειότατα τῶν ἔργων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ὡμίλουν πάντοτε τὴν ἰσχυροτέραν καὶ εὐκαμπτοτέραν τῶν ἀνθρωπίνων γλωσσῶν».

Καὶ ὁ ἐστεμμένος συγγραφεὺς καὶ ἱστορικὸς τῆς ι΄ ἑκατονταετηρίδος Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος μετά τινος λύπης ἀναφέρει, ὅτι οἱ βασιλεῖς διετέλουν «ἐλληνίζοντες καὶ τὴν ρωμαϊκὴν γλῶτταν ἀποβαλόντες».

Ὁ ἑλληνικὸς χαρακτὴρ τῆς Θράκης παρ' ὅλας τὰς ἐπιδρομὰς καὶ τὰς ἀνηλεεῖς καταστροφάς, περὶ ὧν ἐσημειώσαμεν ἤδη, διετηρήθη ἀκμαῖος καὶ ἀμείωτος τόσον κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅσον καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα. Οἱ Θρᾶκες ἀσπασθέντες τὸν χριστιανισμὸν ὑπῆρξαν καλοὶ χριστιανοί. Κατὰ τὸν δ΄ αἰῶνα ὑπῆρχεν ἐν Ἀδριανουπόλει κοινότης χριστιανικὴ ἀκμάζουσα. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ αὐτοκράτορος Γαλερίου (303) ὁ διάκονος Ἀμμοῦν μὴ θελήσας νὰ θυσιάσῃ εἰς τὰ εἴδωλα ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θράκης μετὰ 40 παρθένων καὶ ἀσκητριῶν, τῶν ὁποίων ἦτο κατηχητὴς εἰς τὸν χριστιανισμόν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βυζαντινῆς περιόδου ὑπῆρχον ἐν Θράκῃ πολλαὶ ἀρχιεπισκοπαὶ καὶ ἐπισκοπαί. Διέλαμψαν λ.χ. Ἡ Μητρόπολις Ἡρακλείας μὲ 5 ἐπισκοπὰς (Καλλιουπόλεως, Χερσοννήσου, Πανίδου, Κοίλων καὶ Ραιδεστοῦ). εἰς τὴν ἐπαρχίαν Αἵμου καὶ Πόντου, ἡ μητρόπολις Ἀδριανουπόλεως μὲ 4 ἐπισκοπάς, (Μεσημβρίας, Σωζοπόλεως, Πλωτινουπόλεως [Κούλελι - Μπουργὰζ] καὶ Ζώϊδος). Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θράκης ἡ Μητρόπολις Φιλιππουπόλεως μὲ 3 ἐπισκοπὰς (Διοκλητιανουπόλεως, Σεβαστουπόλεως καὶ Διοσπόλεως). Καὶ τέλος εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τραϊανουπόλεως, ἡ Μητρόπολις μὲ 2 ἐπισκοπὰς (Ἀναστασιουπόλεως καὶ Τοπείρου, πόλεως παρὰ τὰ Ἄβδηρα).

Εἰς τὴν Ζ΄ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἔλαβον μέρος περισσότεροι τῶν 24 Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων τῆς Θράκης (Ἀδριανουπόλεως, Ρηγίου, Βιζύης, Ἀρκαδιουπόλεως, Ἄπρου (πλησίον Μαλγάρων), Κυψέλης, Μεσημβρίας, Ραιδεστοῦ, Καλλιπόλεως, Μαδύτου, Τσορλοῦ, Χαριουπόλεως, Χάλκης, Ἀναστασιουπόλεως, Βρύσεως, Τραϊανουπόλεως, Βλατινουπόλεως, Παμφύλλου, Ἡρακλείας, Σωζοπόλεως, Ἐξαμηλίου, Μετρῶν). Ταῦτα τὰ ὀλίγα περὶ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς τῶν Θρακῶν καὶ συνεχίζω περὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ τῆς ἑλληνικότητος τῆς Θράκης κατ' ἀλλεπάλληλον σειρὰν τῶν αἰώνων.

Εἰς ποῖον βαθμὸν πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἔφθασε τὸ Βυζάντιον κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα ἀρκεῖ ν' ἀναμνησθῇ τις τῶν ὀνομάτων Ἄννης τῆς Κομνηνῆς, Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου, Νικήτα τοῦ Ἀκομινάτου καὶ Εὐσταθίου τοῦ Θεσσαλονίκης. Ἐκ τούτων ὁ Νικηφόρος ὁ Βρυέννιος ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει τῷ 1062. Ἕνεκα τῆς ἐξαιρετικῆς του μορφώσεως ἀπέκτησε τὴν συμπάθειαν τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως τοῦ Βυζαντίου, ἡ ὁποία καὶ τὸν ὑπεστήριξε νὰ καταλάβῃ σπουδαῖα ἀξιώματα. Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς τὸν ἐξέ-

λεξεν ὡς σύζυγον τῆς λογίας αὐτοῦ θυγατρὸς Ἄννης Κομνηνῆς. Παρ' ὅλας δὲ τὰς στρατιωτικὰς καὶ διπλωματικὰς αὐτοῦ ἀσχολίας δὲν παρημέλησε καὶ τὰ γράμματα. Οὕτω πλὴν τῶν ρητορικῶν πραγματειῶν του καὶ τῶν ἄλλων φιλοσοφικῶν καὶ ἱστορικῶν διατριβῶν συνέγραψε καὶ ἱστορικὸν πόνημα περὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ τοῦ πενθεροῦ του. Ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ τις, ὅτι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐτελεῖτο μία ἀληθὴς ἀναγέννησις τοῦ πνεύματος καὶ τῶν κλασικῶν παραδόσεων. Οἱ αὐτοκράτορες ἐθεώρουν τιμητικὸν νὰ προστατεύσουν τοὺς λογίους καὶ σοφούς, τοὺς θεολόγους καὶ ρήτορας καὶ ποιητάς. Ἡ καλλιτεχνικὴ ἐξηκολούθει μετὰ τῆς αὐτῆς αἴγλης τὰς παραδόσεις τοῦ παρελθόντος καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ τὸ Βυζάντιον ἐθεωρεῖτο ὡς διαμορφωτὴς τοῦ σύμπαντος καὶ ὡς βασίλισσα τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

Κατὰ τὸν ιγ' αἰῶνα ὁ Γάλλος χρονογράφος Βιλλαρδουῖνος, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν δ' σταυροφορίαν καὶ ὁ ὁποῖος ἔγραψε βιβλίον τιτλοφορούμενον «ἡ κατάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως» καὶ θεωρούμενον ἐκ τῶν πολυτιμοτέρων καὶ ἀρχαιοτέρων μνημείων τῆς γαλλικῆς φιλολογίας μας ὁμιλεῖ περὶ Διδυμοτείχου λέγων, ὅτι οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὴν πόλιν ταύτην φονεύσαντες τοὺς ὑπερασπιστὰς αὐτῆς. Ἐπίσης ἀναφέρει, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐστασίασαν ἐν Ἀδριανουπόλει κατὰ τῶν Φράγκων καὶ ἐν συνεχείᾳ, ὅτι ἔρχονται κακαὶ εἰδήσεις εἰς τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα, ὅτι οἱ Ἕλληνες εὑρίσκονται ἐν ἐξεγέρσει.

Ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐν τρισὶν ἡμέραις συναθροισθέντες ἐν Ἀρκαδιουπόλει προσέβαλον τοὺς Λατίνους. Καὶ παρακάτω. Ἐγκατέλιπον τὸ Βουλγαρόφυγον (Βαβᾶ - Ἐσκὶ) καὶ τὴν Νικίτσαν (Κούλελι - Βουργάζ), πόλιν ὡραίαν καὶ πλουσίαν μεστὴν πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ ὅλον αὐτὸ τὸ μέγα πλῆθος τῶν Ἑλλήνων συνήχθη εἰς Ἀδριανούπολιν, πόλιν κειμένην 9 λεύγας, ἤτοι περὶ τὰ 36 χιλιόμετρα μακρὰν τοῦ Βουλγαροφύγου.

Καὶ ἀλλαχοῦ περιγράφων τὴν πορείαν τῶν Σταυροφόρων πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν λέγει, ὅτι προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι πολλοὶ τῶν σταυροφόρων κατέβησαν εἰς Ραιδεστόν, πόλιν πλουσίαν κατοικουμένην ὑπὸ Ἑλλήνων.

Ὁ Βιλλαρδουῖνος ἀφιερώνει πλείονας τῆς μιᾶς σελίδος εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Θράκης, ἐξ οὗ συμπεραίνομεν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ, ἤτοι κατὰ τὸν ιγ' αἰῶνα ὁλόκληρος ἡ Θράκη ἀπὸ Φιλιππουπόλεως μέχρι τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ ἦτο Ἑλληνική.

Κατὰ τὸν ἱστορικὸν HAMMER, ὀλίγον βραδύτερον, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ιδ' αἰῶνος οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν 20 ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Θράκην κυριεύσαντες πολλὰς πόλεις· καὶ ἐρημώσαντες διὰ τῶν δηώσεων καὶ τοῦ πυρὸς τὴν Θράκην ἔφθασαν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ 1337. Κατέλαβον τὰς Ἀθύρας (Μπουγιοὺκ - Τσεκμετζὲ) καὶ τοὺς Ἐπιβάτας.

Ἀναγινώσκων τις τὴν ἱστορίαν τοῦ HAMMER καὶ τοὺς βυζαντινοὺς

χρονογράφους νομίζει ὅτι ἔχει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τὰς ἐπιδρομὰς καὶ τὰς δηώσεις (τῶν ὀρδῶν τοῦ Κεμὰλ) κατὰ τὴν φοβερὰν ἐθνικὴν συμφορὰν τοῦ 1922. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὸν 20ὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὴν Θράκην τὸν ιδ' αἰῶνα ἡ αὐτὴ φυλὴ τῶν σφαγέων καὶ τῶν ἁρπάγων δὲν εἶχεν ἄλλον σκοπὸν εἰμὴ τὴν ὁλοσχερῆ ἐξόντωσιν καὶ ἐκρίζωσιν τῶν Ἑλλήνων. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράξενον καὶ ἐκπληκτικόν, ὅτι εἰς ὡρισμένας ἐπαρχίας τὸ τουρκικὸν στοιχεῖον ἀπέκτησε οὕτω μίαν ὑπεροχὴν καὶ σχετικὴν πλειοψηφίαν.

Καὶ παρ' ὅλα ταῦτα τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον διετηρήθη ἀμιγὲς καὶ καθαρὸν τόσον πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης ὡς λ.χ. πέριξ τῆς Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Ὀρτάκιοϊ, τοῦ Διδυμοτείχου, τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, τῆς Ἀγαθουπόλεως, τοῦ Τσορουλοῦ, τῆς Βιζύης, τῶν Μετρῶν (Τσατάλτζας) καὶ τῆς Ραιδεστοῦ. Πλὴν δὲ τούτων καὶ εἰς τὰ παράλια ἓν πλῆθος συμπαγὲς ἑλληνικὸν κατώρθωσε νὰ διατηρηθῇ παρ' ὅλας τὰς ἀπηνεῖς καταδιώξεις καὶ νὰ διασώσῃ τὴν ἐθνικότητά του, τὴν γλῶσσάν του, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά του, τὴν ἐθνικήν του συνείδησιν, τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν, εἰμὴ ἡ ἕνωσις αὐτῶν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Ἀνακεφαλαιοῦντες βλέπομεν, ὅτι κατὰ τοὺς 18 διαρρεύσαντας αἰῶνας διῆλθον διὰ τῆς Θράκης Μακεδόνες, Γαλάται, Ρωμαῖοι, Γότθοι, Βησιγότθοι, Οὖννοι, Βούλγαροι, Βλαχοβούλγαροι, Ἄνται, Σλαῦοι, Ἄβαρες, Πετσενέγοι, Ρῶσσοι, Ἀλανοί, Καταλανοὶ καὶ Τοῦρκοι ἐπενεγκόντες δηώσεις, λεηλασίας, ληστείας, παντοίας φθορὰς καὶ καταστροφὰς περιουσιῶν κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, ἔτι δὲ καὶ μετακινήσεις, διωγμούς, αἰχμαλωσίας καὶ φόνους τῶν κατοίκων αὐτῆς· καὶ ὅμως παρ' ὅλα ταῦτα δὲν κατώρθωσαν οἱ ποικιλώνυμοι βάρβαροι καὶ ἄγριοι οὗτοι ἐπιδρομεῖς νὰ μεταβάλωσι τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῆς Θράκης.

ΕΤΑΙΡΙΑ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΡΑ ΤΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 38 - ΑΘΗΝΑΙ Τ.Τ. 126

ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ
ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ **160** ΑΝΑΤΥΠΟΥ
ΕΚ ΤΟΥ 34ου ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΣΟΥΛΤΑΝΙΚΗΝ ΔΟΥΛΕΙΑΝ

ΑΘΗΝΑΙ

1969

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ
ΥΠΟ ΤΗΝ ΣΟΥΛΤΑΝΙΚΗΝ ΔΟΥΛΕΙΑΝ

Ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κων)πόλεως μέχρι τοῦ 20οῦ αἰῶνος

Ἡ ἀψευδὴς ἱστορία μᾶς διδάσκει ὅτι ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος διεδόθησαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑφήλιον τὰ φῶτα, αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιστημῶν, αἱ ὡραῖαι τέχναι καὶ ὁ πολιτισμός.

Κατὰ τὸν Μεσαίωνα, ὅταν ἐν τῇ Δύσει μεγάλη ἐπεκάθητο ἀχλὺς ἀμαθείας, ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἤκμαζεν ὁ βυζαντινὸς καλούμενος Ἑλληνισμὸς καὶ τὰ γράμματα ἐκαλλιεργοῦντο. Ἐὰν δὲ δὲν ἀνεφάνησαν, δὲν διεκρίθησαν ἄνδρες μεγαλοφυεῖς καὶ πρωτότυποι, ὡς ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἐν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ ταῖς τέχναις, οὐδὲν ἧττον καὶ σχολαὶ λαμπρόταται καὶ βιβλιοθῆκαι ἔν τε τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς αὐτοκρατορίας ἱδρύθησαν, καὶ λόγιοι ἐκ διαφόρων τῆς Ἑλλάδος πόλεων εἰς Βυζάντιον συνήρχοντο, ποιηταὶ δὲ καὶ ρήτορες καὶ θεολόγοι καὶ ἱστορικοὶ καὶ φιλόσοφοι καὶ γεωγράφοι καὶ μαθηματικοὶ καὶ φυσικοὶ καὶ ἰατροὶ καὶ νομικοὶ δὲν ἔλειψαν μέχρις αὐτῆς τῆς ἁλώσεως. Πάντες οὗτοι ἐγκρατεῖς τῶν ἐπιστημῶν των, ὅσον ἦτο δυνατὸν κατὰ τὴν τότε ἐποχήν, ἀνέδειξαν τὸ Βυζάντιον ὡς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ κόσμου, ὡς ἄδυτον τῆς ἀρχαίας σοφίας, ὡς ἄσυλον τῶν ἐπιστημῶν καὶ ὡς ἀκρόπολιν τῆς φιλοσοφίας. Βασιλεῖς καὶ βασίλισσαι ἡμιλλῶντο πρὸς Πατριάρχας καὶ Ἐπισκόπους, συγκλητικοὺς καὶ ἄλλους πεπαιδευμένους ἑλληνιστὶ συγγράφοντας παντοίας ὕλης καὶ μαθήσεως συγγράμματα. Ποῖος ἀγνοεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, τοῦ μεγάλου καὶ ἱεροῦ ἐκείνου ἀνδρός, τοῦ Εὐσταθίου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, τῆς βασιλόπαιδος Ἄννης τῆς Κομνηνῆς καὶ τοσούτων ἄλλων.

Ἀλλ' ἔρχεται τὸ ἀπαίσιον 1453. Ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος πίπτει εἰς τὴν Πύλην τοῦ Ρωμανοῦ γενναίως ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος. Μετ' αὐτοῦ πίπτει καὶ ἡ περιώνυμος πρωτεύουσα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ σκοτεινὴ νὺξ τῆς δουλείας κατακαλύψασα διὰ τῶν μαύρων αὐτῆς πτερύγων πρῶτον μὲν τὴν Πόλιν, εἶτα δὲ ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἁπάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸ τῆς ἐπελθούσης συμφορᾶς περίτρομοι οἱ λόγιοι καὶ οἱ διανοούμε-

νοι τοῦ Ἔθνους φεύγουσι προτροπάδην εἰς Ἰταλίαν μεταφέροντες ἐκεῖ τὴν ἀναγέννησιν διὰ τῆς διδασκαλίας, τῆς ὡραίας τῶν προγόνων ἡμῶν γλώσσης καὶ τῶν ἀθανάτων αὐτῶν ἰδεῶν. Λόγιοι Θρᾶκες καταφυγόντες μετὰ τὴν ἅλωσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν πλὴν τῶν λοιπῶν ἦσαν καὶ οἱ: Ἰω. Ἀργυρόπουλος, Κωνστ. Λάσκαρις, Γεώργιος Φραντζῆς καὶ Μιχ. Ταρχανιώτης. Τὰ σχολεῖα κλείουσιν. Ὁ ἄμβων σιγᾷ. Σκότος καὶ ἀμάθεια ἀρχίζει πανταχοῦ νὰ ἐπικρατῇ καὶ φόβος καὶ νάρκη κατακυριεύει τὴν ἐθνικὴν ψυχήν. Ὅ,τι ἐθεωρεῖτο ἕως τότε ὡς πολυτιμότατον κόσμημα καὶ τιμαλφέστατον κειμήλιον εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν, ὡς λ.χ. ἡ ὡραιότης τῶν συζύγων καὶ τῶν θυγατέρων μετέπεσεν εἰς ἀληθινὴν κατάραν κατὰ τοὺς ἀπαισίους ἐκείνους χρόνους. Ἡ πολυτεκνία, ἡ ἀποτελοῦσα τὴν ὡραιοτέραν ἐκδήλωσιν τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ, ἐθεωρεῖτο τότε ὡς ἀπαισιωτέρα ἀρὰ λόγῳ τοῦ παιδομαζώματος. Ἐν γένει οἱ ὅροι καὶ αἱ συνθῆκαι τῆς οἰκογενειακῆς εὐτυχίας καὶ τῆς οἰκογενειακῆς χαρᾶς εἶχον ἀλλοιωθῆ κατὰ τοὺς χαλεποὺς ἐκείνους χρόνους καὶ τελείως ἀντιστραφῆ.

Τὴν φρικιώδη ταύτην κατάστασιν ᾐσθάνθη πρώτη ἡ δύσμοιρος Θράκη ὡς εὑρισκομένη πλησιέστερον εἰς τὴν Κων)πολιν, ὁπόθεν εὐκόλως ἐξεχύνοντο αἱ βάρβαροι ὀρδαὶ φέρουσαι εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν τῆς Θράκης τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν καταστροφήν. Ποία μεγαλοπρεπὴς καὶ ὁπωσδήποτε ἐξέχουσα Ἐκκλησία δὲν ἡρπάγη καὶ δὲν μετεβλήθη εἰς τζαμίον; Ποῖον μέγα καὶ εὔφορον κτῆμα δὲν διηρπάγη ὅλως αὐθαιρέτως καὶ ποῖον πολυτελὲς καὶ εὐπρόσωπον οἰκοδόμημα ἔμεινεν εἰς χεῖρας τοῦ κατόχου του; Πανταχοῦ λοιπὸν κτηνώδης βία καὶ ἐρήμωσις ὑλικῶς, ἔρεβος δὲ καὶ σκότος πνευματικῶς ἐπεκράτει.

Παιδαγωγός τις εἶπέ ποτε. «Κλείσατε τὰ σχολεῖα μιᾶς χώρας, ἀφήσατε τὴν νεολαίαν ἄνευ διδασκαλίας καὶ θὰ ἴδητε, ὅτι ἡ χώρα αὕτη θὰ ἀποβαρβαρωθῇ». Ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀληθές, καὶ εἶναι βεβαίως ἀληθές, φαντασθῆτε εἰς ποίαν κατάστασιν περιῆλθεν ἡ πολυπαθὴς Θράκη, ἡ ὁποία ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας δὲν εἶχε σχολεῖα, πλὴν ὀλίγων μικρῶν, τὰ ὁποῖα ἐλειτούργουν κρυφίως εἰς μερικὰ μοναστήρια καὶ τὰ ὁποῖα διηυθύνοντο ὑπὸ ἱερέων ἢ μοναχῶν διδασκόντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, ὡς λ.χ. τὸ Ψαλτήριον καὶ τὴν Ὀκτώηχον. Ἀνώτεραι σχολαὶ μόνον δύο ἐλειτούργουν ἐν Θράκῃ· μία ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ἡ Πατριαρχικὴ καλουμένη Σχολή, ἡ ὁποία μόνη, μετὰ τὸ ναυάγιον πάντων, ὡς εἰπεῖν, τῶν ἀγαθῶν, ὡς μικρὸν ζώπυρον παιδείας περιεσώθη· σειρὰ δὲ ὅλη ὄντος ἀριπρεπῶν καὶ σοφῶν διδασκάλων κατέστησαν αὐτὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν ἢ Ἀκαδημίαν κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Δημητρίου Καντεμίρ. Ἐν αὐτῇ ἐδιδάσκοντο ὑπὸ καθηγητῶν διασήμων ἡ ἀρχαία γλῶσσα, αἱ διάφοροι φιλοσοφίαι τῆς ἀρχαιότητος, αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ τὰ μαθηματικά. Σχολάρχαι τῆς Σχολῆς ταύτης ἀναφέρονται κατὰ τὴν ἅλωσιν καὶ μετ' αὐτὴν Ματθαῖος ὁ Καμαριώτης ὁ Θεσσαλονικεύς, ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Μανουὴλ ὁ Κορίν-

θιος, Ἰω. ὁ Ζυγομαλᾶς ὁ Ναυπλιεὺς τῷ 1580, ὁ υἱός του Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλᾶς τῷ 1600, Φραγκῖσκος ὁ Κόκκος, Νάξιος, Θεόφιλος ὁ Κορυδαλεύς, Ἀθηναῖος τῷ 1616, Ἰω. ὁ Καρυοφύλλης τῷ 1646, Γερμανὸς ὁ Λοκρός, Ἀλέξανδρος ὁ Μαυροκορδᾶτος τῷ 1665 καὶ ἄλλοι βραδύτερον. Μία λοιπὸν αὐτὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μία ἐν Ἀδριανουπόλει, ἡ ὁποία ὡς φαίνεται, ἐλειτούργησεν ἑκατὸν ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδαξεν Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλᾶς.

Ἀλλ' ὁποίαν ἐπίδρασιν ἠδύναντο ν' ἀσκήσουν δύο σχολαί, ἔστω καὶ 5 ἢ 10 ἐπὶ ὁλοκλήρου πληθυσμοῦ καὶ νὰ προφυλάξουν τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ συνείδησιν ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἀπορροφήσεως καὶ τῆς ἐξισλαμίσεώς του;

Πῶς ἠδύναντο τόσον εὐάριθμοι σχολαί, σποραδικῶς δὲ καὶ μετὰ φόβου λειτουργοῦσαι ν' ἀναπτύξωσι τὴν ἐθνικὴν μόρφωσιν καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ ἐν δουλείᾳ στενάζοντος Θρακικοῦ λαοῦ; Διὰ νὰ εὕρῃ τὸ Ἔθνος καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ κατάπληκτος θρακικὸς λαὸς τὸν δρόμον του πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ ἐκ τῆς ἀπορροφήσεως καὶ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας του εἶχεν ἀνάγκην ἑνὸς ὀργανωτοῦ τοῦ ἔργου τούτου, ἑνὸς ἐμψυχωτοῦ, ὁ ὁποῖος νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς τὰς κατεπτοημένας ψυχὰς τῶν δουλευόντων νέαν ζωὴν καὶ δύναμιν καὶ καρτερίαν. Καὶ τοιοῦτος ὑπεδείχθη ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας ἐνδιαφερομένως νὰ μὴ χαθῇ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ὁ Πατριάρχης.

Καὶ ἐπειδὴ πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς Θράκης καὶ τῶν Θρακῶν, κατὰ συγκυρίαν, ὁ πρῶτος Πατριάρχης μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἀναλαβὼν ὑπὸ τὴν πατρικήν του σκέπην καὶ προστασίαν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ τὴν Θράκην κατὰ τῆς ἀγριότητος καὶ τῆς βαρβαρότητος ὑπῆρξε Θρᾷξ, ὁ Γεώργιος Κουρτέσης, ὁ ὀνομασθεὶς Σχολάριος. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὸ 1400 καὶ ἦτο ἐκ τῶν διαπρεψάντων διανοουμένων τῆς Θράκης. Ὑπῆρξε διάσημος νομομαθής, εὔγλωττος ῥήτωρ, ἔξοχος θεολόγος καὶ φιλόσοφος. Εἰς ὥριμον ἀνδρικὴν ἡλικίαν ἠσπάσθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα μετονομασθεὶς ἐκ Γεωργίου Γεννάδιος. Καὶ ἐπειδὴ ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν τότε συζητουμένην καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα ἐπιδιωκομένην ἕνωσιν τῆς Ἀνατολικῆς μετὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, μόλις προὐτάθη ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς πρὸ ὀλίγου ἁλωθείσης Κωνσταντινουπόλεως ἡ ὑποψηφιότης τοῦ Γενναδίου διὰ τὸν χηρεύοντα Πατριαρχικὸν θρόνον εἰς τὸν Σουλτᾶνον, ἄνευ αἰτιολογίας ἐγένετο παραδεκτός. Γενόμενος δὲ Πατριάρχης προσεκλήθη παρὰ τοῦ Σουλτάνου εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὅπου οὗτος τῷ ἐπεδαψίλευσε μεγάλας τιμάς· δοὺς δ' αὐτῷ ῥάβδον ποιμαντικὴν ἀργυρᾶν καὶ περιφανῆ, ἵππον ἐστρωμένον καὶ χρήματα, εἶπεν· «Πατριάρχευε ἐπ' εὐτυχίᾳ καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν ἐν οἷς θέλεις· ἔχων πάντοτε τὰ σὰ προνόμια, ὡς καὶ οἱ πρὸ σοῦ Πατριάρχαι εἶχον».

Ὁ Γεννάδιος ἀνελθὼν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον προσεκάλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς φυγάδας καὶ λογίους τοῦ Ἔθνους τοὺς περιλειπο-

μένους, μετεκαλέσατο ἐκ Τραπεζοῦντος καὶ ἀλλαχόθεν τὰς ἐξορίστους εὐγενεῖς οἰκογενείας τῶν Ἑλλήνων καὶ συνεκέντρωσε περὶ τὰ Πατριαρχεῖα ὅ,τι ἔξοχον καὶ ἐπίσημον λείψανον τοῦ Ἔθνους. Πατριαρχεύσας δὲ τρὶς ἐπὶ πέντε ἔτη καί τινας μῆνας εὐδοκίμως παρητήθη ἀποσυρθεὶς ἐντὸς τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου πλησίον τῶν Σερρῶν, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1472 ἢ ὀλίγον βραδύτερον. Τὸν ὅλον του βίον ὁ Γεννάδιος ἀφιέρωσεν εἰς τὰ γράμματα ἀναδειχθεὶς εἷς τῶν σοφωτέρων καὶ πολυγραφωτέρων ἀνδρῶν τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἐφάμιλλος πρὸς τὸν Φώτιον, τὸν Ψελλὸν καὶ τὸν Γεμιστόν. Ἀσχοληθεὶς εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας, ἤτοι τὴν δογματικήν, τὴν ἀπολογητικήν, τὴν ποιμαντικήν, τὴν ἀσκητικὴν καὶ λειτουργικὴν συνέγραψε πλεῖστα ἔργα θεολογικά, φιλοσοφικὰ καὶ ποικίλης ὕλης, ὧν ἄλλα μὲν ἐξεδόθησαν, πολλὰ δὲ εἶναι ἀνέκδοτα.

Ὁ Γεννάδιος ἦτο φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ μουσοτραφοῦς καὶ περιφανοῦς τέκνου τῆς Θράκης, τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ εἶδε μὲ καρτεροψυχίαν πιπτούσας ἐνώπιόν του τὰς κεφαλὰς τῶν δύο τέκνων του, ἀπεσφάγη καὶ ὁ ἴδιος ὑπὸ τοῦ δημίου ὀλίγον μετὰ τὴν ἅλωσιν, διότι δὲν συνήνεσε νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν ἀκόλαστον Σουλτᾶνον τὸν περικαλλῆ υἱόν του Ἰσαάκιον Νοταρᾶν.

Κατὰ τὸν ιστ' αἰῶνα ἕτερος ἄξιος διάδοχος τοῦ Γενναδίου καὶ Θρᾷξ ἐπίσης τὴν καταγωγὴν ὑπῆρξεν ὁ ἐξ Ἀγχιάλου Ἱερεμίας ὁ β', ὁ ἐπονομαζόμενος Τρανός. Οὗτος ἐθεωρεῖτο εἷς τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐκλεγεὶς δὲ Πατριάρχης τῷ 1572 ἀπὸ Λαρίσσης εὗρε τὴν ἐκκλησίαν ἐλεεινὴν καὶ τὸ ποίμνιόν του ἐν οἰκτρᾷ πνευματικῇ καταστάσει. Θλιβόμενος ὁ μουσοτραφὴς ἐκεῖνος Πατριάρχης διὰ ταῦτα καὶ ἐπιθυμῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τοῦ Ἔθνους του, νὰ ἐμπνεύσῃ δ' ἀφ' ἑτέρου εἰς αὐτὸ διὰ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τὸν πόθον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ μῖσος καὶ τὴν καταφρόνησιν πρὸς τὴν δουλείαν συνεκάλεσε Σύνοδον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν ᾗ ἔλαβον μέρος ὄχι μόνον οἱ Μητροπολῖται καὶ οἱ Ἐπίσκοποι τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ οἱ Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων.

Πρὸς τοὺς συνελθόντας ἀνεκοίνωσε τὸν σκοπὸν τῆς Συνόδου καὶ προέτρεψεν ἅπαντας νὰ φροντίσουν νὰ ἱδρύσουν, ἀλλὰ καὶ νὰ συντηροῦν σχολεῖα, ἐν οἷς ἐδιδάχθησαν καὶ διεφυλάχθησαν ἀδιάφθορα καὶ ἀμόλυντα τὰ κυριώτερα στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως· ἡ Πατρίς, ἡ Γλῶσσα καὶ ἡ Θρησκεία.

Ὁ φύσει μεγαλοπρεπὴς οὗτος Πατριάρχης, ὁ τῆς Ὀρθοδοξίας ὑπέρμαχος, ὁ ἐπιδείξας ἀπερίγραπτον δραστηριότητα καὶ σύνεσιν ἐν τῇ διαχειρίσει τόσων ζωτικῶν ζητημάτων ἀφορώντων τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Πατριαρχεῖον κατὰ τὴν δυσχείμερον ἐκείνην ἐποχὴν δὶς ἐξεβλήθη τοῦ θρόνου διὰ ῥαδιουργιῶν τῶν ἐχθρῶν του. Κοσμήσας δὲ καὶ τρίτην φορὰν τὸν Οἰκουμε-

νικὸν θρόνον καὶ ποιμάνας ἐπὶ 21 ἔτη κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας περιόδους εὐδοκίμως καὶ θεαρέστως ἐξεδήμησεν εἰς Κύριον τῷ 1594.

Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἤκμασαν ἐν Θράκῃ πλὴν τῶν λοιπῶν, Μιχαὴλ ὁ Κατακουζηνὸς ἐν 'Αγχιάλῳ, ὁ Αἴνου Ματθαῖος, ὁ 'Αδριανουπόλεως 'Ιερεμίας, ὁ Σηλυβρίας 'Αθανάσιος, ὁ Δράμας Νεόφυτος, ὁ Βιζύης Διονύσιος καὶ ὁ Γάνου Παχώμιος.

Μετὰ τὸ δεινὸν τραῦμα, τὸ ὁποῖον ἔπαθον τὰ γράμματα κατὰ τὴν ἅλωσιν, κατὰ τὴν 16ην ἑκατονταετηρίδα, ἐσημειώνοντο μὲν τῇδε κακεῖσε ἴχνη ἀνδρῶν ἐγκρατῶν τῆς 'Ελληνικῆς παιδείας, ὡς οἱ προμνημονευθέντες, ἀνὰ τὴν ὕπαιθρον ὅμως χώραν, πλὴν τῆς ἐν 'Αδριανουπόλει 'Ελληνικῆς Σχολῆς, οὐδαμοῦ σχεδόν, ἐλλείψει ἄλλως τε καὶ ἱστορικῶν μαρτυριῶν, ἀπαντῶνται σχολεῖα ἐν Θράκῃ ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, εἰς τὰ ὁποῖα δηλ. νὰ φοιτῶσι τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ πρὸς ἐκμάθησιν τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης καὶ πρὸς ἄσκησιν τῶν διανοητικῶν αὐτῶν δυνάμεων. Ὅ,τι δὲ ἐγίνετο ἀπὸ ἀπόψεως παιδείας καὶ γραμμάτων ἦτο ἔργον ἀποκλειστικῶς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ εὐπορίας τῶν ἰδιωτῶν. Ὅσοι δηλαδὴ ἐκ τῶν εὐπορούντων ὠρέγοντο παιδείας καὶ μαθήσεως ἀπεδήμουν εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, ἔνθα ἐλειτούργουν ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἢ καὶ εἰς ξένας χώρας καὶ ἐκεῖ μορφούμενοι ἐπανήρχοντο εἰς τὰς ἑστίας των διὰ νὰ μεταδώσωσι καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτοὺς ὅ,τι εἶδον, ἤκουσαν καὶ ἔμαθον. Ὅσοι δὲ πάλιν διεπνέοντο ὑπὸ σφοδρᾶς ἐπιθυμίας πρὸς μάθησιν μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ μεταβῶσιν ἀλλαχοῦ, οὗτοι δι' ἰδίας μελέτης καὶ δι' ἀτρύτων μόχθων καὶ κόπων αὐτοδιδασκόμενοι καὶ ἑαυτοὺς ὠφέλουν καὶ καθίσταντο ἱκανοὶ καὶ ἄλλους νὰ μορφώσωσιν.

'Αλλὰ τοιαύτη ἰδιωτικὴ ἢ πλουτοκρατικὴ ἢ ὑπὸ διωγμῶν καὶ ἐν κελλίοις νύκτωρ γιγνομένη διδασκαλία καὶ μόρφωσις δὲν δύναται νὰ λεχθῇ παίδευσις καὶ συνεπῶς κατὰ τὴν 15ην καὶ 16ην ἑκατονταετηρίδα σκότος καὶ ἀμάθεια ἡπλοῦτο ἐπὶ τὴν Θράκην καὶ τὸν θρακικὸν λαόν, πλὴν ἐλαχίστων φωτεινῶν σημείων, τὰ ὁποῖα δειλὰ δειλὰ καὶ ἀμυδρῶς ἐξέπεμπον τὰς εὐεργετικὰς αὐτῶν ἀκτῖνας εἰς τὰ πέριξ.

Τοιαύτη ἦτο ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῆς Θράκης κατὰ τὴν 15ην καὶ 16ην ἑκατονταετηρίδα.

Οὐχ ἧττον ἡ τελεία αὕτη ἔλλειψις σχολείων καὶ ἡ τελεία πνευματικὴ σκοτία δὲν ἦσαν ἱκαναὶ νὰ ἐξουδετερώσουν καὶ νὰ ἐκμηδενίσουν τὴν ἔμφυτον εὐφυΐαν καὶ ἀπαράμιλλον ἱκανότητα καὶ δραστηριότητα, τὸ δαιμόνιον τοῦ Ἕλληνος· διὰ τοῦτο βλέπομεν, ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες Θρᾷκες λόγῳ τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐφυΐας των ἀπέβαινον ἰσχυροὶ ἐξασκοῦντες ἐπιρροὴν καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν διαχειριζομένων, ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἑπόμενον παράδειγμα τὸ ὑπὸ τοῦ Δαπόντε ἀναφερόμενον περὶ Μιχαὴλ τοῦ Κατακουζηνοῦ, ὁ ὁποῖος ἔζη περὶ τὸ 1579 καὶ ὁ ὁποῖος ἦτο ὀνομαστότατος καὶ πλουσιώτατος, φίλος δὲ στενὸς τοῦ περιωνύμου μεγάλου Βεζύρου Σόκολη.

Ἰδοὺ τὶ ἀναφέρει ἐπὶ λέξει περὶ αὐτοῦ ὁ Δαπόντε:

«Ὁ Κατακουζηνός, λέγει, ἦτο πλουσιώτατος καὶ ἐκατοικοῦσεν εἰς τὴν Ἀγχίαλον. Τὰ τζιφλίκια του καὶ ὑποστατικά του ἔφθαναν ἕως τὸν Δούναβιν, καί τινες ἀγάδες, τσιράκια ἰδικά του ἔγιναν καὶ βεζύρηδες· ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἕνας ἔφθασε νὰ γίνῃ βεζύρης, ὑπῆγεν ὁ Μιχάλης νὰ τὸν ἀνταμώσῃ καὶ νὰ τὸν συγχαρῇ· ἐμβαίνοντας δὲ μέσα εἰς τὸν ὀντᾶ (αἴθουσαν), ὅπου ἔτυχε νὰ εὑρεθῇ ὁ Ἰμάμης (πνευματικὸς) τοῦ βασιλέως, τοῦ εἶπεν ὁ βεζύρης: «καλῶς ἦλθες, Μιχὰλ Τσελεμπῆ», κάνοντας καὶ σχῆμα πὼς σαλεύει ἀπὸ τὸν τόπο του. Μετὰ δὲ τὴν ἀντάμωσιν, ἀφοῦ ἐβγῆκεν ἔξω ὁ Μιχάλης, εἶπεν ὁ Ἰμάμης εἰς τὸν βεζύρην, δὲν ἁρμόζει, ἀφέντημ, εἰς τὴν ὑψηλότητά σου ὄντας ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως νὰ εἴπῃ ἕνα γκιάβουρα τσελεμπῆ. Τοῦτος ὁ λόγος ἐκακοφάνη τὸν ἐπίτροπον· τίποτες ὅμως δὲν ἀποκρίθηκεν· ὄντας δὲ παρὼν ὁ χασνετάρης (ταμίας) τοῦ βεζύρη ἐβγῆκεν εὐθὺς καὶ εἶπε τὸν Μιχάλη τὰ λόγια τοῦ Ἰμάμη, καὶ ὅτι ἐβαρυφάνηκαν τὸν βεζύρη. Εἶπε δὲ ὁ Μιχάλης· Ὕπαγε καὶ εἰπὲ τὸν βεζύρη, ἂν εἶναι ὁ ὁρισμός του, νὰ κάμω ἐγὼ αὐτὸν τὸν Ἰμάμη, νὰ μὲ εἰπῇ καὶ αὐτὸς ἐμπροστά του τσελεμπῆ. Ὁ βεζύρης τὸ ἔκαμε χάζι καὶ — μακάρ' νὰ τὸ κάμῃ, τοῦ εἶπεν. Εὐθὺς ὁ Μιχάλης λοιπὸν ὑπῆγεν εἰς τὸ σπίτι τοῦ Ἰμάμη, ηὗρε τὸν κεχαγιᾶ (οἰκονόμος) καὶ λέγει του· δός μοι κατάστιχο, πόσο βούτυρο ὁ ἐφέντης τὸν χρόνον ἐξοδιάζει εἰς τὸ μουτπάκι του (μαγειρεῖον), πόσα ξύλα, πόσο μέλι, πόσο κερὶ καὶ πόσο κριθάρι εἰς τὸ ἀχοῦρι του, διὰ νὰ τοῦ τὰ προσφέρω ὅλα αὐτὰ ἀπὸ λόγου μου· καὶ εἰπὲ τὸν ἐφέντη, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Μιχάλης ἐκεῖνος, ὅπου μὲ εἶδεν εἰς τὸν βεζυραζέμη. Ἔδωκεν ὁ κεχαγιᾶς τὸ κατάστιχον καὶ τὸ βράδυ, ὅταν ἦλθεν ὁ ἀφέντης, τοῦ εἶπε τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ δὲ Μιχάλης τὴν δευτέραν ἡμέραν ἔστειλε καράβι μὲ τὰ εἰρημένα πράγματα· εἶτα ὑπῆγε καὶ αὐτὸς εἰς τὸν Ἰμάμη· ὁ δὲ Ἰμάμης τὸν ἐπροσηκώθη καὶ τὸν λέγει· «καλῶς ἦλθες, Μιχὰλ Τσελεμπῆ». Καὶ εἰς τὸ λακιρντὶ (συνδιάλεξις) ἐπάνω πολλὲς φορὲς ἐπολυπλασίαζε τὸ τσελεμπῆ λέγοντάς τον καὶ ἄλλα ἐγκώμια. Ἐβγαίνοντας δὲ ἀπὸ ἐδῶ ὁ Μιχάλης ὑπάγει εὐθὺς εἰς τὸ Πασακαπὶ (ὑπουργεῖον), εὑρίσκει τὸν χασνεδάρη καὶ τοῦ λέγει, ὅταν ὁ Ἰμάμης ἔλθῃ εἰς τὸν βεζύρη, νὰ μὲ στείλῃς λόγον.

Μίαν ἡμέραν λοιπὸν ἐλθὼν πάλιν ὁ Ἰμάμης ἐμηνύθη ὁ Μιχάλης καὶ ἦλθεν. Ἐμβαίνοντας δὲ εἰς τὸν βεζύρην, καθὼς τὸν εἶδεν ὁ Ἰμάμης, πρὶν νὰ τὸν εἰπῇ ὁ βεζύρης λόγον, ἤρχισε μεγαλοφώνως νὰ τοῦ λέγῃ· «καλῶς ἦλθες, Μιχὰλ Τσελεμπῆ! καλῶς ἦλθες Μιχὰλ Τσελεμπῆ!» δύο καὶ τρεῖς φορές, ἄρχισε δὲ καὶ νὰ τὸν ἐπαινέσῃ εἰς τὸν βεζύρη λέγοντας πὼς εἶναι ἄξιος καὶ πὼς τέτοιοι ἄνθρωποι εἶναι χρειαζούμενοι εἰς τὴν βασιλείαν καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ὁ δὲ βεζύρης ἐχαμογελοῦσεν. Ἀφοῦ δὲ ἐβγῆκεν ἔξω ὁ Ἰμάμης, λέγει ὁ βεζύρης τὸν Μιχάλη. Τί τὸν ἔκαμες καὶ εἶπε Τσελεμπῆ καὶ τόσα ἐγκώμια; Καὶ τοῦ ἐδιηγήθη τὴν ὑπόθεσιν. Τότε ὁ βεζυραζέμης τοῦ λέγει· «Γιὰ σεϊτὰν σιν, γιὰ σεϊτὰν ὀγλοῦ σουν», δηλαδὴ «ἢ διάβολος εἶσαι, ἢ διαβολόπαιδο».

Ἀπὸ τότε ἐπεκράτησεν ὁ λόγος καὶ λέγονται οἱ Κατακουζηνοὶ «σεϊτανογλοῦδες».

Τοῦτον τὸν Μιχάλη ὄντα τοιοῦτον περιβόητον καὶ ὑπέρπλουτον ἄνθρωπον, τὸν ἐδιάβαλαν εἰς τὸν βασιλέα φθόνῳ κινούμενοι, πῶς φαντάζεται νὰ γίνῃ βασιλεύς, καὶ ἔστειλεν ὁ βασιλεὺς καπιτζήμπασι (ἀρχιθυρωρὸς) καὶ ἐπῆρε τὸ κεφάλι του καὶ ὅλην τὴν περιουσίαν του· καὶ ὅσα δὲν ἐμπόρεσαν τότε νὰ τὰ πάρουν εἰς τὴν Πόλιν διὰ τὸ πολὺ πλῆθος, τὰ ἐπούλησαν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, εἰς τὸ ἐκεῖ παζάρι. Ὄντας δὲ πάρα πολλὰ πράγματα ἐπουλήθηκαν τόσον φτηνά, ὅπου ἀπόμεινε παροιμία καὶ λέγεται, ὅταν ἀγοράσῃ τινὰς πρᾶγμα φτηνό· «ἄνθρωπε, αὐτὸ ἀπὸ τὸ μεζάτι (δημοπρασία) τοῦ σεϊτανογλοῦ τὸ ἀγόρασες;».

Ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦτο λαμβάνομεν μίαν ἔννοιάν περὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἀξιώματος τοῦ Κατακουζηνοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ γνωρίζομεν πῶς εἶχον τότε τὰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας ἄρχοντας.

Ἤδη εἰσερχόμεθα εἰς τὸν 17ον αἰῶνα, ὁπότε βλέπομεν, ὅτι ὁπωσδήποτε βελτιοῦται ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῆς Θράκης, ἱδρυομένων σχολείων καὶ ἐν μικροτέραις πόλεσιν, ὡς λ.χ. ἐν Αἴνῳ, Καλλιπόλει, Φιλιππουπόλει καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ.

Καὶ πρῶτον ἡ σχολὴ τῆς Αἴνου φαίνεται, ὅτι ἱδρύθη τῷ 1652 ἐγκατασταθεῖσα ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Πρῶτος διδάσκαλος ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Δρυϊνουπόλεως Νικηφόρος Ἱερομόναχος. Ἡ σχολὴ αὕτη ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς της καὶ μέχρι τοῦ 1689 ἐλειτούργησε κανονικῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χρονολογίας ταύτης μέχρι τοῦ 1796 ἀγνοοῦμεν, ἂν ἐλειτούργει.

Ἡ σχολὴ Καλλιπόλεως ἱδρύθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος, περὶ τὸ 1602. Πρῶτοι δὲ διδάσκαλοι αὐτῆς ἐγένοντο οἱ Καλλιπολῖται Κύριλλος ὁ Οἰκονόμου καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος. Ἡ σχολὴ ἐλειτούργησε μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁπότε ἀνέκοψε τὴν λειτουργίαν της λόγῳ τῆς θέσεως τῆς πόλεως παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἀνασυνέστη τῷ 1830 διατηρηθεῖσα μέχρι τοῦ 1922, ὁπότε ἐξεκενώθη ἡ Θράκη.

Ἡ σχολὴ τῆς Φιλιππουπόλεως δὲν γνωρίζομεν πότε ἀκριβῶς ἱδρύθη, διότι τὰ ἀρχεῖα τῆς Μητροπόλεως κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τῷ 1860. Πάντως ὅμως εἰκάζεται, ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος συνέστη αὕτη, καθόσον ἀναφέρονται καὶ ὀνόματα διδαξάντων κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα τούτων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, τῷ 1624, ὁ σοφὸς Κύριλλος Λούκαρις γενόμενος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἵδρυσε τὸ πρῶτον ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, τὸ ὁποῖον εἰργάσθη ἐπί τινα χρόνον πρὸς φωτισμὸν τοῦ Ὀρθοδόξου πληρώματος, ἀλλ' οἱ Ἰησουῖται διὰ τῶν ραδιουργιῶν καὶ συκοφαντιῶν των ἐπέτυχον καὶ τὸν Κύριλλον ν' ἀπομακρύνωσι τοῦ θρόνου καὶ τὸ τυπογραφεῖον νὰ καταστρέψωσι διὰ τῆς ἐξουσίας.

Βλέπομεν ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ὁ κύκλος τῶν ἱδρυομένων Ἑλληνικῶν σχολείων εὐρύνεται ἐν Θράκῃ, ὅπερ ὑποδηλοῖ τὴν χαλάρωσιν τῆς βίας καὶ τῆς καταπιέσεως καὶ τὴν ἀναθάρρησιν ὁπωσδήποτε τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, διότι κατηργήθη ἤδη ἀπὸ τοῦ 1638 ἐπὶ Μουρὰτ τοῦ Δ' καὶ τὸ μυσαρόν, τὸ τρόμον καὶ βδελυγμίαν ἐμποιοῦν εἰς ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας παιδομάζωμα. Ἡ βελτίωσις αὐτὴ ὀφείλεται κατὰ πρῶτον μὲν εἰς τὸν Μέγαν Βεζύρην Μουσταφᾶ - Κιουπρουλῆν, ὁ ὁποῖος ἐπέδειξε μεγάλην ἐπιείκειαν πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν καὶ ὁ ὁποῖος ἐζήτησε τὸν μετριασμὸν τῆς καταπιέσεως τῶν χριστιανῶν, διατάξας τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν νὰ φείδωνται τῶν ἀθλίων τούτων ὑπηκόων καὶ νὰ μὴ ἀπαιτῶσι παρ' αὐτῶν ἄλλον φόρον, εἰμὴ τὸν κεφαλικόν, ἤτοι τὸ χαράτσι. Ἐπίσης ἐπὶ τῆς βεζυρίας αὐτοῦ ἤρχισαν νὰ γίνωνται δεκτοὶ καὶ χριστιανοὶ εἴς τινα ἀξιώματα τοῦ κράτους καὶ ἰδίως εἰς τὸ τοῦ μεγάλου διερμηνέως ἀξίωμα. Πρῶτος γενόμενος μέγας διερμηνεὺς ἦτο ὁ Παναγιώτης Νικούσης ἢ Νικούσιος, Θρᾷξ τὴν καταγωγήν, ἀνὴρ μεγάλης μορφώσεως καὶ ἀνυπολογίστου ἀξίας, ὅστις τὰ ἑκάστοτε ἀναφυόμενα μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν ξένων ζητήματα διὰ τῆς ἀξιοθαυμάστου εὐγλωττίας του ὑπὲρ τῆς πρώτης ἔλυεν. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν κρατικῶν του ἀσχολιῶν εὑρισκόμενος δὲν ἐλησμόνει τὴν καταγωγήν του καὶ ἔπραττεν ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τοῦ Ἔθνους συμφερόντων ὅ,τι ἠδύνατο. Δὶς ἔσωσεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἑτεροδόξων τοὺς ἁγίους τόπους τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιτυχὼν ὑπὲρ τοῦ Γένους ἡμῶν τὴν ἔκδοσιν τοῦ Χάτι - Σερίφ, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου βραδύτερον ἐξεδόθη βεράτιον, δι' οὗ ἀπενεμήθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ κατοχὴ τοῦ Ἁγ. Τάφου τῆς Βηθλεέμ, τῶν λύχνων, ταπήτων καὶ κλειδῶν. Δικαίως δὲ ὁ Χάμμερ λέγει περὶ αὐτοῦ. «Ἦν δὲ ὁ πολιτικὸς οὗτος ἀνὴρ δεξιὸς μὲν περὶ τὰς διαπραγματεύσεις, προορατικώτατος δὲ τῶν δημοσίων πραγμάτων, παράδειγμα τιμιότητος, ὀχύρωμα κατὰ τῆς στάσεως, προστάτης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἧς ἐκτήσατο τὴν κατοχὴν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἱερῶν Τόπων, καὶ συνελόντι εἰπεῖν θεμέλιος λίθος τῆς ἐπιρροῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ τῆς Πύλης πράγματα». Καὶ οἱ Θρᾷκες συνεπῶς ἔχοντες ἕνα τοιοῦτον πολύτιμον ὑπέρμαχον τῶν δικαίων των εὐνόητον εἶναι, ὅτι ᾐσθάνθησαν ἑαυτοὺς ἀνακουφισθέντας κατά τι.

Παρεμφερὴς πρὸς τὴν πνευματικὴν πτωχείαν τῶν τῆς ὑπαίθρου κατὰ τοὺς δύο τούτους αἰῶνας μετὰ τὴν ἅλωσιν, εἰκάζεται, ὅτι θὰ ἦτο καὶ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν Θρακῶν.

Καὶ εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἐν Θράκῃ δὲν ἔχομεν εἰδήσεις διαφωτιστικὰς καὶ διὰ τοῦτο πολὺ εὐχαρίστως ἀποδεχόμεθα τὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας μᾶς δίδουν, ἔστω καὶ ἀσαφεῖς καὶ ἐν πολλοῖς πολλάκις καὶ μὴ ἀκριβεῖς, ὅσοι τῶν Εὐρωπαίων ἔτυχε κατὰ τὴν ζοφερὰν ἐκείνην ἐποχὴν νὰ ταξειδεύσωσιν ἀνὰ τὴν Θράκην.

Εἷς τῶν τοιούτων τυγχάνει ὁ Καπουκῖνος ROBERT DE DREUX, ὁ

όποιος έμενεν έν Κωνσταντινουπόλει ώς πνευματικός τής Γαλλικής Πρεσβείας. "Ανθρωπος φιλομαθής καί φιλοπερίεργος δέν άφηνε καμμίαν εύκαιρίαν νά μή τήν έπωφεληθή. "Οταν τώ 1666 ήθέλησεν ό Πρεσβευτής τής Γαλλίας νά ταξειδεύση μέχρις 'Αδριανουπόλεως, όπου τότε εύρίσκετο ό Σουλτάνος, διά νά κανονίση Γαλλικάς τινας ύποθέσεις σχετιζομένας πρός τά προνόμια τών ξένων έν Τουρκία, συνώδευσε τούτον καί ό πατήρ ROBERT διά νά έπισκεφθή καί ίδη τήν 'Αδριανούπολιν. 'Ως περίεργος δέ φιλομαθής καί προσεκτικός άνθρωπος συλλέγει κατά τό ταξείδιόν του τούτο πολλάς πληροφορίας περί τής συγχρόνου τότε καταστάσεως τών κατοίκων, αί όποίαι δι' ήμάς είναι χρησιμώταται.

Μάς λέγει λοιπόν ότι ή Θράκη ήτο άραιά κατωκημένη καί σχεδόν ήρημωμένη. Μάς δίδει πληροφορίας διά πόλεις, αί όποίαι μέχρι σήμερον, δηλ. μέχρι τής έκκενώσεως, εύημέρουν καί ήκμαζον, καί δι' άλλας, αί όποίαι πρό πολλού ήρημώθησαν καί κατέστησαν άκατοίκητοι.

Τήν πρώτην ήμέραν τού ταξειδίου των, λέγει, έφθασαν είς Τοπτσουλάρ, όπου εύρον καλό καί εύθηνό κρασί. 'Εκείθεν είς Κιουτσούκ - Τσεκμετζέ καί Μπουγιούκ - Τσεκμετζέ, καί κατόπιν είς Σηλυβρίαν, πόλιν πολύ παλαιάν έκτισμένην έπί λόφου πλησίον τής θαλάσσης. "Εχει, λέγει, καί πολλούς χριστιανούς. 'Εκείθεν έφθασαν είς Ραιδεστόν, τήν όποίαν όνομάζει πόλιν πολύ ώραίαν καί πολύ έμπορικήν μέ 15 χιλ. κατοίκους. Είναι παραθαλασσία καί διά τούτο έχει μεγάλην συγκοινωνίαν μέ τήν Κωνσταντινούπολιν. Οί έμποροι, λέγει, άπλώνουν είς τά μαγαζιά των τά καλύτερα έμπορεύματά των, όπως γίνεται είς τά παζάρια. 'Αναχωρήσαντες έκ Ραιδεστού έταξείδευον έπί πέντε ήμέρας χωρίς νά συναντήσουν καμμίαν πόλιν, άν καί ή πεδιάς ήτο ώραιοτάτη καί τό κυνήγιον άφθονον. 'Επί τέλους έφθασαν είς τόν "Εβρον ποταμόν, τόν όποίον έπέρασαν μέ λέμβους είς Βήραν (Φεράς), μικράν πόλιν πολύ παλαιάν, έκείθεν είς Μάκρην, πόλιν πολύ άρχαίαν καί τήν άλλην ήμέραν έπέρασαν άπό τήν Γκιουμουλτζίναν, μικράν πόλιν πολύ άρχαίαν καί 5 λεύγας έκείθεν έφθασαν είς μίαν άλλην πόλιν. Οί κάτοικοί της, λέγει, έξήλθον άπό τάς οίκίας των άπό περιέργειαν διά νά μάς ίδουν. Οί περισσότεροι ήσαν χριστιανοί καί τούς παρεκάλεσα, λέγει ό ROBERT, νά μοί δείξουν τήν 'Εκκλησίαν των. Μέ εύχαρίστησιν καί προθυμίαν μέ ώδήγησαν έως έκεί, άλλά μέ λύπην μου παρετήρησα, ότι ή 'Εκκλησία αύτή, ή όποία έφημίζετο ώς μιά άπό τάς ώραιοτέρας 'Εκκλησίας, τώρα είχεν άρχίσει νά κατερειπούται, διότι δέν ήσαν είς θέσιν νά τήν συντηρήσουν. Μία γυνή βλέπουσα τήν λύπην μου διά τό κατάντημα τής 'Εκκλησίας μέ έκαμε νεύμα νά τήν άκολουθήσω καί μοί έδειξε κλαίουσα μίαν άλλην 'Εκκλησίαν είς κατάστασιν πολύ χειροτέραν καί άξιοδάκρυτον καί μέ χειρονομίας καί μέ άναστεναγμούς μοί έδωκε νά έννοήσω, ότι ή θλιβερά αύτή κατάστασις τών 'Εκκλησιών καί ή κατερείπωσις αύτών όφείλεται είς τήν άπερίγραπτον πτωχείαν καί δυστυχίαν των. Περιερ-

γασθεὶς τὸν ναὸν συνεπέρανε ἀπὸ τὰ ἴχνη τῶν τοιχογραφιῶν, ἀπὸ τὰ λείψανα τῶν διαφόρων κοσμημάτων τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὰ συντρίμματα τῶν μαρμαρίνων στύλων καὶ ἄλλων τοιούτων τεκμηρίων, ὅτι ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ ἄλλοτε ἦτο πολὺ ὡραία καὶ καλῶς διακεκοσμημένη. Εἷς μόνον ἱερεὺς ὑπῆρχεν εἰς τὴν πόλιν καὶ αὐτὸς πάμπτωχος. Πτωχὸς δὲ καὶ τελείως κατεστραμμένος ὁ λαὸς τῶν μερῶν ἐκείνων ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς πειρατάς, οἱ ὁποῖοι συχνὰ ἐπεσκέπτοντο καὶ ἐλεηλάτουν αὐτά. Ἡ πόλις αὕτη ὠνομάζετο Περιθεώριον καὶ οἱ κάτοικοί της ἐβεβαίωνον ὅτι εἶναι πολὺ ἀρχαία κτισθεῖσα πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα.

Καὶ ἕτερος Εὐρωπαῖος κατὰ τὴν αὐτὴν ἑκατονταετηρίδα τῷ 1693, Γάλλος ὁ Δρ Ἰω. Φραγκῖσκος ταξειδεύων ἀνὰ τὴν Τουρκίαν ἔφθασε καὶ εἰς Καλλίπολιν καταλύσας εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Γάλλου Προξένου, διότι δὲν ὑπῆρχε χάνι. Μᾶς λέγει λοιπόν, ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶχε περιφέρειαν τριῶν μιλίων, αἱ οἰκίαι ἦσαν χαμηλαί, λίθιναι μὲ ὡραίους θελκτικοὺς κήπους. Κατοίκους εἶχεν 6.000 Ἕλληνας, Ἰουδαίους καὶ Τούρκους ἀσχολουμένους εἰς τὴν κατασκευὴν βελῶν. Ὑπῆρχε καλὴ ἀγορὰ σκεπασμένη μὲ μολύβι. Πόλις ἐμπορικωτάτη ἕνεκα τῆς εὐνοϊκῆς τοποθεσίας της. Ἡ Καλλίπολις παρῆγεν ἄφθονον σῖτον, οἶνον καὶ ὀπωρικά, ἰδίως ἐξαίρετα πεπόνια. Ὁ τόπος δὲν ἐστερεῖτο κυνηγίου· ὑπῆρχον ἔλαφοι, κουνέλια, πέρδικες, πάπιες καὶ πολλὰ ἄλλα ἄγρια πτηνά. Ἔμεινεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐν Καλλιπόλει, μέχρις οὗ εὑρεθῇ συνοδεία πολυπληθὴς δι' Ἀδριανούπολιν, διότι ἄλλως ὑπῆρχε κίνδυνος μήπως καθ' ὁδὸν κακοποιηθῇ καὶ φονευθῇ ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων. Ἀπὸ τὴν Καλλίπολιν διὰ τοῦ Πλαγιαρίου (Μπουλαΐρ), τῶν Μαλγάρων μὲ 10 χιλ. Τούρκους, Ἀρμενίους καὶ Ἕλληνας καὶ τοῦ Οὐζοὺν - Κιοπροῦ ἔφθασεν εἰς Ἀδριανούπολιν, πόλιν κειμένην εἰς θέσιν θελκτικὴν καὶ κατοικουμένην ἀπὸ Ἕλληνας, Ἰουδαίους, Τούρκους, Βλάχους καὶ ἄλλας ἐθνότητας συμποσουμένας τὸ ὅλον εἰς 100 χιλιάδας. Ἡ ζωή, λέγει, ἦτο ἀκριβή, διότι τὰ περισσότερα τρόφιμα ἤρχοντο ἀπὸ μακράν.

Αἱ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας μᾶς δίδουν οἱ δύο ἀνωτέρω Εὐρωπαῖοι δὲν εἶναι βεβαίως συστηματικαὶ καὶ πλούσιαι, ἀλλ' εἶναι ἀρκεταὶ διὰ νὰ σχηματίσωμεν μίαν ἰδέαν περὶ τῆς γενικῆς τότε καταστάσεως τῆς Θράκης.

Ἀπὸ τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμὰς προκύπτει ὅτι ἡ Θράκη κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα ἦτο ἀραιῶς κατῳκειμένη, ὅτι τὰ χωρία, αἱ κῶμαι καὶ αἱ πόλεις αἱ κατοικούμεναι ὑπὸ Ἑλλήνων ἔκειντο μακρὰν ἀλλήλων, ὅτι ἡ ἐπικοινωνία ἀναμεταξύ των δὲν ἦτο ἔργον εὔκολον, δὲν ἐτόλμων οἱ χριστιανοὶ νὰ ταξειδεύσουν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς χωρίου εἰς τὸ ἄλλο, διότι διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ κακοποιηθῶσι καὶ νὰ φονευθῶσιν ἀκόμη ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων, διατί ὄχι καὶ ὑπὸ ἄλλων προσώπων; Ὅσοι κατῴκουν παραλίως προσεβάλλοντο ἑκάστοτε, ἐκακοποιοῦντο καὶ ἀπεγυμνοῦντο ὑπὸ πειρατῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ μετοικῶσιν εἰς μεσογειότερα μέρη. Μανθάνομεν ἀκόμη, ὅτι

ὁ ἐν ὑπαίθρῳ Ἑλληνισμὸς ἐμαστίζετο ὑπὸ πενίας ἀξιοθρηνήτου μὴ δυνάμενος καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς Ἐκκλησίας του νὰ συντηρήσῃ, βλέπων αὐτὰς μὲ ἄλγος τῆς ψυχῆς του νὰ καταρρέωσι καὶ νὰ ἐρημοῦνται.

Καὶ ὅμως παρ' ὅλας τὰς στερήσεις, παρ' ὅλην τὴν πτωχείαν καὶ παρὰ τοὺς ἀπηνεῖς διωγμοὺς ἓν εἶναι τὸ παρήγορον ἐξικνούμενον μέχρι θαυμασμοῦ, ὅτι περιηγηταὶ καὶ ὁδοιπόροι διελθόντες διὰ τῆς Θράκης κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους μνημονεύουσιν ἐν τοῖς βιβλίοις αὐτῶν Ἑλληνικὸν πληθυσμόν, Ἑλληνικὰς Ἐκκλησίας, Ἕλληνας Μητροπολίτας, Ἕλληνας Ἱερεῖς, Ἑλληνικὰς συνοικίας, Ἑλληνικὰς οἰκίας καὶ Ἑλληνικὰς παραδόσεις εἰς τὰς διαφόρους πόλεις.

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα πλὴν τῶν ὡς ἄνω μνημονευθέντων λογίων ἀνδρῶν τῆς Θράκης ἀναφέρομεν καὶ τὸν Ἰω. Καρυοφύλλην γεννηθέντα ἐν Καρυαῖς τῆς θρακικῆς ἐπαρχίας Δέρκων, διακριθέντα ἐν τοῖς γράμμασι καὶ διατελέσαντα σχολάρχην τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας. Μαθήτρια αὐτοῦ διακριθεῖσα ἐπίσης εἰς τὰ γράμματα ὑπῆρξεν ἡ Θρᾶσσα Λοξάνδρα Σκαρλάτου. Ὁ Σκαρλᾶτος πλουσιώτατος ὢν καὶ ἐξασκῶν μεγάλην ἐπὶ τοῦ βεζύρου ἐπιρροὴν ἠρραβώνισε τὴν κόρην του μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ματθαίου, ὅστις μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου ἔπεμψε πολυμελῆ συνοδείαν ἐξ εὐγενῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ παραλάβῃ εἰς Βουκουρέστιον τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ σύζυγον.

Ἀλλ' ἡ Λοξάνδρα ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τοὺς ἀρραβῶνας προσβληθεῖσα ὑπὸ κακοήθους εὐλογίας οὐ μόνον τοῦ κάλλους αὐτῆς ἐστερήθη, ἀλλὰ καὶ δυσειδεστάτη καὶ μονόφθαλμος κατέστη. Ὁ πατὴρ ἀπέκρυψε τὸ πάθημα τοῦτο ἀπὸ τὸν γαμβρὸν καὶ ἀπέστειλε τὴν κόρην του μετὰ πλουσίας φερνῆς συστήσας εἰς αὐτὴν νὰ καλύψῃ ἐπιμελῶς τὸ πρόσωπόν της κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον καὶ νὰ μὴ ἀποκαλυφθῇ εἰς οὐδένα καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν γαμβρὸν πρὸ τῆς τελέσεως τῆς ἱεροτελεστίας τοῦ γάμου.

Ἡ συνοδεία ἔφθασεν εἰς Ταργοβίστην· ἡ Λοξάνδρα κατέλυσεν εἰς πλούσιον μέγαρον, εἰς τὸ ὁποῖον προσῆλθον πολυάριθμοι εὐγενεῖς καὶ ὁ μελλόνυμφος διὰ νὰ τὴν προϋπαντήσουν. Ἡ Λοξάνδρα μὲ ἐπιμονὴν ἐκράτει κεκαλυμμένον τὸ πρόσωπόν της μὴ ἀποκαλυφθεῖσα οὐδὲ εἰς τὰς τῶν εὐγενῶν γυναῖκας. Ὁ μνηστὴρ πρὸ τῆς τοιαύτης ἐπιμονῆς ἐξέφερε τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι ὑπὸ τὸν πέπλον ἐκεῖνον κρύπτεται ἀσχημία τις. Τοῦτο περιῆλθεν εἰς τὰ ὦτα τῆς Λοξάνδρας, ἥτις διεμήνυσε πρὸς τὸν ἡγεμόνα τὰ ἑξῆς: «Ὅ,τι ὀφείλει νὰ ἔχῃ μία κόρη, ἔχω καὶ ἐγώ· ἂν δ' ὁ ἡγεμὼν μετεμελήθη διὰ τὸ συνοικέσιον τοῦτο, εἰμὶ ἑτοίμη νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸν τοῦ πατρός μου οἶκον, καὶ νὰ ᾖ βέβαιος, ὅτι ἡ θυγάτηρ τοῦ Σκαρλάτου δὲν θὰ δυσκολευθῇ νὰ εὕρῃ σύζυγον». Οἱ πομπώδεις οὗτοι λόγοι ἐτάραξαν τὸν ἡγεμόνα, ὅστις ὡδήγησε τὴν Λοξάνδραν εἰς τὸ ἡγεμονικὸν μέγαρον, ὅπου ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι μετὰ πάσης λαμπρότητος καὶ ἐπισημότητος. Ὅταν δὲ ὑπέστη ἡ στιγμὴ καὶ εἶδεν

αὐτὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἔμεινεν ἐμβρόντητος καὶ ἀποσυρθεὶς ἀμέσως τῆς παστάδος ἀπέπεμψεν αὐτὴν πρὸς τὸν πατέρα της.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου, δολοφονηθέντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Σκαρλάτου, κατέφθασεν ἐκ Χίου εἰς Κωνσταντινούπολιν νέος τις εὐειδέστατος καὶ εἰς εὐγενῆ οἰκογένειαν ἀνήκων, ἀλλ' ἐπειδὴ περιῆλθεν εἰς ἔνδειαν μεγάλην, ἠναγκάσθη νὰ πωλῇ μετάξας τῆς Χίου ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ νὰ πορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Τοῦτον συχνὰ προσεκάλει ἡ Λοξάνδρα εἰς τὸν ἐν Φαναρίῳ οἶκόν της καὶ ἠγόραζε τὰ ἐμπορεύματά του. Ἐπὶ τέλους δὲ ἀπεφάσισε καὶ σύζυγόν της νὰ κάμῃ τὸν πτωχὸν ἐκεῖνον νέον. Καὶ ἐκ τοῦ συνοικεσίου τούτου ἐγεννήθη ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος ὁ πάνυ, ὅστις μείνας ὀρφανὸς εἰς βρεφικὴν ἡλικίαν ἀνετράφη καὶ ἐπαιδαγωγήθη ὑπὸ τῆς σοφῆς αὐτοῦ μητρὸς καὶ ἀνεδείχθη τὸ σέμνωμα τοῦ Φαναρίου προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ Μεγάλου διερμηνέως.

Περὶ δὲ τῆς Λοξάνδρας λέγει ὁ Δαπόντες: «Ἤρχοντο περιηγηταὶ ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἐσυνομιλοῦσαν μαζί της καὶ ἐθαύμαζαν τὴν σοφίαν της».

Καὶ εἰσερχόμεθα ἤδη εἰς τὸν 18ον αἰῶνα, καθ' ὃν τὰ σχολεῖα πολλαπλασιάζονται ἀνὰ τὴν Θράκην καὶ τὰ γράμματα εἰς εὐρύτερον κύκλον διαδίδονται. Οὕτω πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων σχολείων ἀναφέρεται ἑλληνικὸν σχολεῖον κτισθὲν παρὰ τοῦ Ἀθανασίου Ἀδριανουπολίτου κατὰ τὸ ἔτος 1711 ἔναντι τῆς Μητροπόλεως. Ἐν αὐτῷ ἐδίδαξαν οἱ Ἀθανάσιος Βουθροντὴς ἐξ Ἰωαννίνων περὶ τὸ 1711, ἀνὴρ σοφώτατος καὶ πεπαιδευμένος εἰς ὅλας τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας, ὁ Ἀλέξιος Σπανὸς ἐπίσης ἐξ Ἰωαννίνων τῷ 1730, Σταμάτιος Παπᾶς, ὁ ἐκ Κορνοφωλέας περὶ τὸ 1738, ἀνὴρ σοφὸς καὶ πάσης ἄλλης ἐπιστήμης ἐμπειρότατος, ὁ Ἱερόθεος ἐκ Σμύρνης (1760—1780), ὁ Γεώργιος Οὐζούμογλου Ἀδριανουπολίτης (1789—1805), μεθ' ὃν Γρηγόριος Ἀδριανουπολίτης Μιχαήλογλους (1805—1808), ἔπειτα πάλιν ὁ Οὐζούμογλους 1808. Ἡ σχολὴ ἔβαινε προαγομένη καὶ κατὰ τὸ 1809 μετερρυθμίσθη εἰς Γυμνάσιον, οὗ προέστη μέχρι τοῦ 1821 ὁ ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἰατροφιλόσοφος καὶ πολυμαθὴς ἀνὴρ Στέφανος ὁ Καραθεοδωρῆς. Ἕτεροι διδάξαντες ἐν τῷ Γυμνασίῳ ἦσαν οἱ ἰατροὶ Γεώργιος ἰατροφιλόσοφος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, Σταμάτιος ὁ Θάσιος, Πολυχρόνης, ὁ Νοταρᾶς, Γρηγόριος ὁ ἐκ Ναζιανζοῦ, Ἰωάννης ὁ Σωτήριχος ἰατρός· κατὰ δὲ τὸν 19ον αἰῶνα ὁ Κωνστ. Καραθεοδωρῆς καὶ Βλάσιος ἰατροί, Στέφανος ὁ Κουμανούδης καὶ ἄλλοι. Διετηρήθη δὲ ἐφεξῆς ἡ γεραρὰ καὶ ἀρχαία τῆς Ἀδριανουπόλεως σχολὴ οὐδόλως τῆς ἀρχαίας αὐτῆς εὐκλείας ὑστεροῦσα ἄχρι τῆς ἐκκενώσεως τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης.

Σχολεῖα ἱδρύθησαν καὶ ἐν Γανοχώροις τῷ 1790, ἐν οἷς ἐδίδαξε πρῶτος Ματθαῖος ὁ Γανοχωρίτης, ὁ ἴδιος ἐδίδαξε καὶ ἐν Μυριοφύτῳ μετὰ τὸ 1795.

Ἐν Ἐπιβάταις τῷ 1796 ἱδρύθη σχολὴ λειτουργήσασα μέχρι τῷ 1861, ὁπότε ἐκάη καὶ ἀνασυνέστη τῷ 1866 τῇ συνεισφορᾷ πολλῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ

ἰατροῦ Σαράντη 'Αρχιγένους, ἐξ οὗ καὶ 'Αρχιγένεια 'Εκπαιδευτήρια ἐκλήθησαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἱδρύθησαν σχολαὶ καὶ ἐν Μυριοφύτῳ, ἐν Ραιδεστῷ, ἐν Σηλυβρίᾳ, ἐν Τυρολόῃ, ἐν Χώρᾳ, ἐν Μαδύτῳ τῷ 1784, ἐν 'Αγχιάλῳ, Διδυμοτείχῳ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Τυρνόβῳ τῆς Βουλγαρίας. 'Ενταῦθα ὁ 'Ιλαρίων ὁ ἐκ Τυρνάβου Κρής, ἀνὴρ λόγιος συνέστησε σχολὴν πρὸς φωτισμὸν τῶν Βουλγάρων.

'Η ὤθησις αὕτη πρὸς εὐρυτέραν διάδοσιν τῶν γραμμάτων ὀφείλεται ἴσως καὶ εἰς τὴν ἀφυπνισθεῖσαν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν κατοίκων αἰσθανθέντων ἐπιτακτικὴν τὴν ἀνάγκην ὅπως μορφώσωσιν ἑαυτοὺς διὰ τῆς μελέτης τῆς προγονικῆς ἡμῶν σοφίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς τὸ πολίτευμα τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐγένετο ἠπιώτερον ἐπιτρέπον τὴν ἵδρυσιν σχολείων καὶ βιβλιοθηκῶν. Ἤδη ἐπὶ τῆς βεζυρίας τοῦ Μουσταφᾶ Κιοπρουλοῦ τῷ 1689 ἡ 'Οθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἐφήρμοσε πολιτικὴν ἠπιωτέραν πρὸς τὸ 'Ελληνικὸν στοιχεῖον καὶ ἐν γένει πρὸς τοὺς χριστιανοὺς διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ συμπαθῆ ἐκ μέρους αὐτῶν στάσιν. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ἀφοῦ παρῆλθε πλέον τὸ μεσουράνημα τῆς ἰσχύος τῆς κραταιᾶς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἔπαυσαν πλέον οἱ πρέσβεις τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν νὰ ἐκλιπαροῦν τὴν εὔνοιαν τοῦ Σουλτάνου καὶ μετὰ δέους νὰ παρίστανται κατὰ τὰς ἀκροάσεις πρὸ αὐτοῦ. Μάλιστα ἀποχωροῦντες ἐπρόσεχαν νὰ μὴ στρέψουν τὰ νῶτά των πρὸς τὸ πρόσωπον τῶν ἀγερώχων Σουλτάνων. Οὕτως ᾐσθάνθησαν οὗτοι καὶ αἱ κατὰ καιροὺς κυβερνήσεις αὐτῶν τὴν ἀνάγκην ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν περιστάσεων καὶ ὑπὸ τῶν ταπεινωτικῶν συνθηκῶν τοῦ Κιουτσοὺκ - Καϊναρτζῆ (1774) καὶ τοῦ 'Αϊναλῆ - Καβὰκ (1779) νὰ ἐφαρμόσωσι σοβαρὰς μεταρρυθμίσεις, ἀδιάφορον ἂν αὗται ἔμειναν τὸ πλεῖστον ἐπὶ τοῦ χάρτου. 'Ενθαρρυνθεὶς λοιπὸν ὁ 'Ελληνισμὸς τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ὡς καὶ ὁ τῆς Θράκης ἐκ τῆς σχετικῆς ταύτης ἐλευθερίας ἐνέτεινε τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἱδρύων 'Ελληνικὰ σχολεῖα κατὰ τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα εἰς πλείστας πόλεις, κωμοπόλεις, κώμας καὶ χωρία. Εἰς τὴν ἐντατικὴν ταύτην καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων ἐν Θράκῃ συνετέλεσαν καὶ πολλοὶ διανοούμενοι, τέκνα τῆς Θράκης, ὧν κυριώτεροι οἱ ἑξῆς: Θεόκλητος ὁ Πολυειδής, γνώστης τῆς 'Ελληνικῆς, Λατινικῆς καὶ Γερμανικῆς γλώσσης ἕλκων ἐξ 'Αδριανουπόλεως τὸ γένος καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἀσπασθεὶς ἀνῆκει εἰς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὸ ράσον ἔκρυπτον τὸ πῦρ τοῦ πατριωτισμοῦ, τὸ ὁποῖον μετέδιδε καὶ εἰς τὰ πλήθη τῶν χριστιανῶν, συντελέσας οὕτω λόγῳ τε καὶ ἔργῳ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους ἀπὸ τῆς ἀφορήτου δουλείας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον περιώδευσε σχεδὸν ὁλόκληρον τὴν Γερμανίαν φροντίζων νὰ ἐξεγείρῃ ἀληθῆ σταυροφορίαν κατὰ τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Θεόκλητος ὁ Πολυειδὴς ὑπῆρξεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ πολυθρυλήτου βιβλίου «'Αγαθάγγελος», τὸ ὁποῖον ἐπροφήτευε τὴν μελλοντικὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους. Πολυχρόνιος

ὁ Θρᾷξ ἔκ τινος κώμης τῆς Θράκης, πιθανῶς ἐξ Εὐκαρύου υἱὸς Δημητρίου καὶ Ροδινῆς. Ἰώσηπος ὁ Μοισιόδαξ, Σταμάτιος Παπᾶς ἐκ Κορνοφωλέας, χωρίου πλησίον τοῦ Σουφλίου, Διονύσιος Καλλιπολίτης, ἱερομόναχος, Ματθαῖος ἐκ Γανοχώρων, ἱερομόναχος καὶ ἄλλοι. Ἐπίσης κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἔδρασαν καὶ πολλοὶ θερμουργοὶ καὶ φιλόμουσοι Ἱεράρχαι προσφέροντες ἐκ τῶν γλίσχρων αὐτῶν ἀποδοχῶν γενναῖα ὁπωσοῦν ποσὰ πρὸς συντήρησιν καὶ προαγωγὴν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων. Οὕτως ὁ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων Μακάριος ἐκ Γανοχώρων κατέθεσε τῷ 1795 φρ. χρ. 1000 πρὸς συντήρησιν σχολείου ἐν τῇ πατρίδι του τῇ Χώρᾳ. Οἱ Μητροπολῖται Ἡρακλείας Μεθόδιος ἐκ Ραιδεστοῦ καὶ Μελέτιος ἐκ Μυριοφύτου διέθεσαν ὁ μὲν πρῶτος 17.500 γρ. ὁ δὲ δεύτερος 25 χιλ. γρ. πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων τῆς πατρίδος των.

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Σεραφεὶμ ὁ β', ἄνθρωπος φιλομαθής, ἀγαπῶν καὶ τιμῶν τοὺς πεπαιδευμένους μετεκαλέσατο ἀπὸ Θεσσαλονίκης τὸν πολὺν καὶ εὐρυμαθῆ Εὐγένιον διορίσας αὐτὸν διδάσκαλον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας καὶ ἐντὸς τριῶν ἐτῶν, ἀφ' ἧς ἐπατριάρχευσε, τὴν παροικίαν τοῦ Φαναρίου Ἀθηνόπολιν κατέστησεν. «Ἐκεῖ γάρ, λέγει ὁ Σέργιος, Εὐγένιος ὁ πολὺς ἦν τότε θεολογῶν, ἐκεῖ Δωρόθεος φιλοσοφῶν, ἐκεῖ ρητορεύων Κριτίας, ἐκεῖ Ἀνανίας τὰς λογικὰς τέχνας διδάσκων, ἐκεῖ ἑσμὸς φιλοσόφων καὶ φιλολόγων σμῆνος, καὶ θεολόγων θίασος, ἐφ' οἷς ἥδετο πᾶς τις φιλογενής, μάλιστα δὲ οἱ χορηγοὶ καὶ συνίστορες».

Ἐπίσης καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Ε' ἐφρόντισεν εἴπερτις καὶ ἄλλος διὰ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας παρὰ τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ. Κατὰ τὴν πρώτην Πατριαρχίαν του τῷ 1797 συνέστησεν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ τυπογραφεῖον βασιλικῇ ἀδείᾳ, ἡ λειτουργία τοῦ ὁποίου τὰ μάλιστα διηυκόλυνε καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων ἀνὰ τὴν Θράκην. Ἐπὶ τῆς β' καὶ γ' Πατριαρχείας του τῷ 1806 καὶ 1819 ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους, διὰ τῶν ὁποίων συνίστα καὶ ἀπήτει τὴν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐπιμέλειαν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τὴν λιπαρὰν καλλιέργειαν καὶ ἐκμάθησιν. Προσετίθετο μάλιστα ὅτι ἡ λιπαρὰ καλλιέργεια καὶ ἐκμάθησις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν ἔπρεπε νὰ περιορίζηται μόνον εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα, ἀλλ' ἔδει νὰ ἐπεκτείνηται καὶ εἰς πάντας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀνεγνώριζον τὸ Πατριαρχεῖον ὡς ἀνωτάτην αὐτῶν κορυφήν.

Εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι κατὰ τὸν 16ον, 17ον καὶ 18ον αἰῶνα οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου ἱερέως ἀντέστησαν πολλάκις εὐθαρσῶς κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ τῶν ἐπιθέσεων τῆς ἀλλοθρήσκου κυριαρχίας, ἀλλὰ πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι δὲν ὠφελήθησαν δεόντως πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ δὴ τοῦ Θρακικοῦ τοιούτου, ἀπὸ τὸ ὅλως ἐξαιρετικὸν ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων ἀπέκτησεν ὁ Πατριαρχικὸς θρόνος εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολήν. Εἶναι ἀληθές,

ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ Πατριαρχικὸν γόητρον ὑπέστη μείωσίν τινα καὶ τὰ ἐξ ἀρχῆς ἐπιτραπέντα προνόμια περιωρίσθησαν. Παρ' ὅλα ὅμως ταῦτα ὁ Πατριάρχης ἐξηκολούθει νὰ θεωρῆται ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐν μέρει πολιτικὸς ἄρχων ὅλων ἐν γένει τῶν Ὀρθοδόξων χριστιανῶν τοῦ Ὀσμανικοῦ Κράτους, δηλαδὴ ὄχι μόνον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἀλβανῶν. Αὐτὸς διώριζεν ἀμέσως μὲν τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας, ἐμμέσως δὲ καὶ τοὺς ὑποδεεστέρους μέχρι τῶν ἐφημερίων καὶ τοῦ τελευταίου χωρίου. Αὐτὸς εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἐποπτείαν τῆς διαχειρίσεως ὅλων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων, αὐτὸς ἦτο ὁ ὑπέρτατος δικαστὴς τῶν περὶ τὸν γάμον διαφορῶν καὶ ὅλων ἐν γένει τῶν δικῶν του χριστιανῶν, αὐτὸς ἦτο ὁ ὑπέρτατος ἀντιπρόσωπος καὶ ἐγγυητὴς τῶν χριστιανῶν παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ. Εἶχε λοιπὸν πολλοὺς καὶ ἀκαταμαχήτους τρόπους νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ ποικιλωνύμου αὐτοῦ ποιμνίου. Τὸ πρώτιστον δὲ καὶ κυριώτατον καθῆκον ἦτο ἡ κραταίωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῆς διαδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὰς διαφόρους ἐκείνας φυλὰς καὶ τοῦτο δὲν ἦτο δυσκατόρθωτον, διότι ὅλαι αἱ ἑτερογενεῖς ἐκεῖναι φυλαὶ καὶ ἑτερόφωνοι ἀπετέλουν τρόπον τινὰ ἓν σῶμα μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἔχουσαι κοινὸν τῆς πολιτικῆς δουλείας τὸ ἀτύχημα. Καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις δὲν ἔκαμε διάκρισιν τῆς ἐθνότητος αὐτῶν ἀποκαλοῦσα τοὺς πάντας Ρωμαίους (Ρούμ).

Δὲν ἦτο λοιπὸν δυσυπέρβλητον ἔργον ὁ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐξελληνισμὸς τῶν βορειοτέρων ἐκείνων ἐπαρχιῶν τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους διὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως. Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον ἀπαραίτητον ἦτο, ἀλλὰ καὶ εὔκολον. Ἡ δ' εὐκολία αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ 400 ἔτη. Τὸ Πατριαρχεῖον βεβαίως δὲν κατενόησε πλήρως τὴν ἀποστολήν του ταύτην, διότι δὲν ἐπέμενεν ἀποχρώντως εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῆς. Καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος ἤγειρε θρασεῖαν τὴν κεφαλήν της ἡ φυλετικὴ διαίρεσις, οἱ ἑτερόφωνοι Βούλγαροι εὑρέθησαν πολυαριθμότατοι μὲν πέραν τοῦ Αἵμου, ὄχι δὲ ὀλίγοι εἰς τὴν βόρειον Θράκην καὶ εἰς τὴν βόρειον Μακεδονίαν. Ἐνῷ ἐὰν κατεβάλλετο μεγαλυτέρα φροντὶς καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ μέρους τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐξελληνίζετο ὁ βουλγαρικὸς πληθυσμὸς διὰ τῶν σχολείων καὶ τοῦ διορισμοῦ ἱκανῶν διδασκάλων, καθ' ἣν ἐποχὴν ὕπνωττεν εἰσέτι ἡ φυλετικὴ αὐτῶν συνείδησις καὶ τιμήν των ἐθεώρουν ν' ἀποκαλῶνται Ρούμ, ἐσκυθρώπαζον δὲ καὶ ἠγανάκτουν, ἐάν τις ἀπεκάλει αὐτοὺς Μπουλγκάρ, ὅλως ἀλλοία θὰ ἦτο ἡ ἐθνολογικὴ σύνθεσις ἐν Θράκῃ καὶ δὲν θὰ ἐλειτούργει ἡ τρομοκρατικὴ βουλγαρικὴ προπαγάνδα, οὔτε θὰ ἐταράσσετο ἐπὶ ὁλοκλήρους δεκαετηρίδας ἡ δύστηνος Θράκη ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Κομιτατζήδων καὶ ἀπὸ τοὺς ὀλεθρίους φυλετικοὺς ἀγῶνας. Ἰδοὺ μία ζωηρὰ εἰκὼν ἱκανὴ νὰ ἀναπαραστήσῃ τὰς θλιβερὰς συνεπείας τῆς φυλετικῆς ταύτης διαμά-

χης. Ἰδοὺ ἡ εἰκὼν αὕτη εἰς σκελετώδη μορφήν.

Β.Α. τῶν Σαράντα - Ἐκκλησιῶν καὶ εἰς πεντάωρον ἀπ' αὐτῶν ἀπόστασιν κεῖται ἢ μᾶλλον ἔκειτο χωρίον τι ὀνομαζόμενον Εὐκάρυον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ κατῳκεῖτο ὑπὸ 700 περίπου κατοίκων, ἐξ ὧν οἱ ἡμίσεις Ἕλληνες, οἱ δὲ λοιποὶ Βούλγαροι ἔποικοι καὶ μετανάσται ἐκ τῶν πέριξ βουλγαρικῶν χωρίων μετὰ τὸ 1806—1807, ὁπότε τὸ καθαρῶς τότε Ἑλληνικώτατον καὶ πλουσιώτατον χωρίον ἐληστεύθη καὶ ἠρημώθη ὑπὸ τῶν ἐκ Ροδόπης ἐπιδραμόντων Κιρτζαλήδων. Οἱ Βούλγαροι οὗτοι μετὰ τὸ σχίσμα παρέμειναν πιστοὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον μέχρι τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος ὄντες ἠνωμένοι μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἔν τε τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ Ἐκπαιδεύσει μὴ ἔχοντες οὔτε συνείδησιν κἂν τῆς ἐθνικότητός των. Ἐβαπτίζοντο, ἐνυμφεύοντο, ἐκηδεύοντο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ, τὰ τέκνα των ἐφοίτων εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ οἱ ἐπαγγελματίαι ἐτήρουν ἑλληνιστὶ τὰ κατάστιχά των καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν των. Ἀλλ' ὁποία τεραστία μεταβολὴ ἐπῆλθεν ἐντὸς ὀλιγίστων ἐτῶν! Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῶν τρομοκρατικῶν μεθόδων τῶν ἐπιδραμόντων Κομιτατζήδων, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς ἀσυγγνώστου ἀδιαφορίας, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξαν αἱ θρησκευτικαί μας ἀρχαὶ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Προξενεῖα, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ τῆς ἀλόγου περιφρονήσεως, ἣν ἐπεδεικνύομεν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες πρὸς τοὺς Βουλγάρους, τοὺς ὁποίους ἐθεωροῦμεν ὡς ὄντα κατώτερα καὶ εὐτελῆ! Οἱ πρὸ ὀλίγου ἥσυχοι καὶ ἀδιάφοροι Βούλγαροι, οἱ τόσον εἰρηνικῶς μετὰ τῶν Ἑλλήνων συζῶντες, εὐθὺς ἅμα τῇ κατηχήσει των ὑπὸ διαφόρων ἐκ Βουλγαρίας προερχομένων προπαγανδῶν ἔγιναν τόσον φανατικοί, ὥστε δὲν ἠνείχοντο οὐδὲν τὸ Ἑλληνικόν. Τόσον μῖσος ἐνεφώλευεν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε δὲν παρέλειπον καμμίαν εὐκαιρίαν νὰ ἀποδείξουν τοῦτο. Ἓν μόνον μικρὸν παράδειγμα θὰ ἤρκει ν' ἀποδείξῃ τὸν ἄγριον φανατισμὸν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων.

Ἡμέραν τινὰ ἐκάθηντο εἰς τὸ καφενεῖον καὶ συνεζήτουν· εἷς ἐξ αὐτῶν, ἄνθρωπος τελείως ἀγράμματος καὶ ἄξεστος, ἐνῷ ἐκάθητο καὶ συνωμίλει μετὰ τοῦ γείτονός του, ἐκτύπα θορυβωδῶς τὴν γῆν μὲ τοὺς πόδας του. Εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ φίλου του, διατί κτυπᾷ ἔτσι τὴν γῆν; Ἀπήντησε ζωηρῶς καὶ μὲ πάθος. «Γκάρτσι τάπκαμ» δηλαδὴ Ρωμηοὺς πατῶ. Δὲν εἶναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικὴ ἡ εἰκὼν αὐτὴ τῶν αἰσθημάτων, ὑφ' ὧν ἐνεφοροῦντο οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, οἱ ὁποῖοι πρὸ ὀλίγου ἀκόμη ἔζων ἐν ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ μετὰ τῶν συμπολιτῶν των Ἑλλήνων;

Μετὰ τὴν μικρὰν αὐτήν, ἀλλὰ χαρακτηριστικὴν καὶ λίαν διδακτικὴν παρέκβασιν, ἰδοὺ τώρα ὁποία ἐμφανίζεται ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῆς Θράκης. Ἱδρύονται σχολαὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ δὴ ἐν Κοντοσκαλίῳ, Βλάγκᾳ, Ὑψωμαθείοις, Ἐδιρνὲ - Καπού, Ἐγρὶ - Καπού, Χαντσερλῆ, Ἀραμπατζῆ, Μεϊδάν, ἐν ταῖς ἐνορίαις Ἁγίου Γεωργίου, Σαρμασικίου, Σαλματομβρουκίου,

ἐν Διπλοκιονίῳ (Μπεσὶκ - Τάς), ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου, ἐν Θεραπείοις (1802), ἣν διηύθυναν ὁ Γεώργ. Στεφάνου ὁ Θεραπειανός, ὁ Ἀλέξανδρος Ἰω. Ραδινός, θεραπειανός, Ζαχαρίας ὁ Αἰνιὰν καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Παναγιώτης Παλαμᾶς ἐκ Μεσολογγίου κατὰ τὸ 1821. Ἀφοῦ δὲ ἐπί τινα ἔτη ἔκλεισε τὰς πύλας της, ἤνοιξεν αὐτὰς τῷ 1835 καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ διαχέῃ μέχρι τοῦ νῦν τὰ φῶτά της εἰς τοὺς θεραπειανούς. Ἐκ ταύτης ἐβλάστησαν πλὴν ἑτέρων διακριθέντων ἐπὶ πολιτικοῖς καὶ θρησκευτικοῖς ἀξιώμασι, ἐπὶ διδασκαλίᾳ καὶ ἐμπορίᾳ, Σαμουὴλ ὁ Α΄ ὁ ἀπὸ Δέρκων, Ἰάκωβος Ρίζος ὁ Νερουλός, πρύτανις τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου (1866—1867), Ἀλέξ. ὁ Ραγκαβῆς, ὁ κατὰ τὸ 1867 Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Στ΄, Σωτήριος ὁ Καλλιάδης, Δημήτριος Χρηστίδης ὁ Θεραπειανός, Ὑπουργὸς κατόπιν τῶν Οἰκονομικῶν ἐν Ἑλλάδι, Γρηγόριος Παπᾶ - Φλέσσας καὶ ἄλλοι. Τὴν ἐκθρέψασαν τόσους ἐξόχους ἄνδρας λαμπρὰν αὐτὴν σχολὴν κατὰ παρῳχημένους χρόνους, ἔσχον τὴν τιμὴν καὶ ὁ γράφων νὰ διευθύνω ἀπὸ τοῦ 1907—1909.

Ἐπίσης τῷ 1817 ἱδρύθη σχολὴ ἐν Παγκαλοχωρίῳ, ἐν Γαλατᾷ τῷ 1820, ἐν Τζουμπαλίῳ τῷ 1824, ἐν Ταταούλοις καὶ Μεγάλῳ Ρεύματι (Ἀρναούτ—Κιοϊ). Τῷ 1831 Ἕλληνες φιλόμουσοι ἔμποροι ἵδρυον τὴν Ἑλληνικὴν Ἐμπορικὴν Σχολὴν ἐν Χάλκῃ, ἀπέναντι δὲ ταύτης μετεφέρθη τῷ 1844 ἡ ἐν Φαναρίῳ τῷ 1839 ἱδρυθεῖσα θεολογικὴ Σχολή.

Ἡ γεραρὰ Πατριαρχικὴ (Μεγάλη τοῦ Γένους) σχολὴ μετὰ τῶν θυγατέρων αὐτῆς ἀνέδειξεν ἀπ' αἰώνων ἄνδρας ἐπισήμους ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ, ἱεράρχας κοσμήσαντας τὴν Ἐκκλησίαν καὶ λαϊκοὺς τιμήσαντας τὸ Ἔθνος, ὡς λ.χ. τὸν Μέγαν Λογοθέτην Ἱέρακα, τοὺς Νιαουσίους, τοὺς Μαυροκορδάτους, Ὑψηλάντας, Γκίκας, Καλλιμάχους, Καρατζάδες, Σούτσους, Μουρούζας, Ἀργυροπούλους, Χαντσερῆδες, Μαυρογένεις, Μάνους, Τζανέτας, Ἀριστάρχους, Σχοινάδες, Μουσούρους καὶ ἑτέρους πλείστους Φαναριώτας.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, σχολεῖα ἱδρύονται κατὰ τὴν 19ην ἑκατονταετηρίδα καὶ ἐν Δεδὲ - Ἀγάτς, τῇ σημερινῇ Ἀλεξανδρουπόλει τῷ 1860, ἐν Λιπίτσῃ, ἐν Μεσημβρίᾳ, ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις, ἐν Σκοπῷ, ἐν Στενημάχῳ, ἐν Σωζουπόλει τῷ 1817 καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ.

Ἡ τοιαύτη ἐντατικὴ διάδοσις καὶ διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀνὰ τὴν Θράκην ὑπὸ διδασκάλων θερμουργῶν καὶ φιλοπατρίδων ἔσχεν ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὴν ἀφύπνισιν αἰσθημάτων ληθαργούντων ἕως τότε ὡς ἐκ τῆς μακραίωνος δουλείας, οἷά εἰσιν ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ ἡ δίψα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας ἐν δεδομένῃ εὐκαιρίᾳ. Καὶ ὡς παρακατιὼν θὰ ἴδωμεν πλεῖστοι Θρᾶκες ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως αὐθόρμητοι προσῆλθον ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτῆς.

Καὶ πρῶτον ἀναφέρομεν τὸν Γεώργιον Γεννάδιον, ἕνα τῶν μᾶλλον ἐπιλέκτων τέκνων τῆς Θράκης, γεννηθέντα ἐν Σηλυβρίᾳ καὶ διακούσαντα ἐν αὐτῇ τὰ πρῶτα στοιχειώδη μαθήματα. Ὁ πατήρ του ὠνομάζετο Ἀναστάσιος,

ἱερεύς, ἡ δὲ μήτηρ του κατήγετο ἐκ Ζαγορίου. Μετὰ τὰς σπουδάς του ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Βουκουρεστίῳ μετέβη τῷ 1809 εἰς Λειψίαν ὡς παιδαγωγὸς τέκνων πλουσίας οἰκογενείας. Καὶ ἔκτοτε ἀφιερώθη εἰς τὸ εὐγενὲς στάδιον τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ διαπλάσεως τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας ἐπὶ 50 ὁλόκληρα ἔτη. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Ὀδησσὸν καὶ εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου διὰ τῆς πυρετώδους καὶ πατριωτικῆς διδασκαλίας του ἀνεπτέρωσε τὸ Ἑλληνικὸν φρόνημα τῶν μαθητῶν του εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε, ὅταν ἦλθεν ἡ πεπρωμένη ἡμέρα καὶ ἤχησεν ἡ σάλπιγξ τῆς Ἀναστάσεως, ἡ νεολαία τῆς Βλαχίας ὥρμησεν εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἐτάχθη ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν του ὁ Ὑψηλάντης κατέφυγεν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἐκεῖθεν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα σπεύδων νὰ συναγωνισθῇ μετὰ τῶν ἀδελφῶν του ἢ νὰ συναποθάνῃ μετ' αὐτῶν. Τῷ 1826 εὑρίσκετο εἰς τὸ Ναύπλιον. Πλῆθος πειναλέων καὶ δυστυχούντων, οἱ ὁποῖοι περιεσώθησαν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μεσολογγίου συνωθοῦντο καὶ ἐζήτουν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, ὡς μόνην ἀμοιβὴν τῆς ἐνδόξου θυσίας των, ξηρὸν ἄρτον διὰ νὰ φάγουν καὶ πυρίτιδα διὰ νὰ πολεμήσουν. Ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις εἰς ἀπελπιστικὴν θέσιν εὑρισκομένη δὲν ἦτο εἰς θέσιν οὔτε τὸ ἕν, οὔτε τὸ ἄλλο νὰ κάμῃ. Ἀπαίσια καὶ τρομακτικὰ πανταχόθεν κατέφθανον τὰ μηνύματα. Περίτρομος καὶ κατηφὴς ὄχι μόνον ὁ λαὸς συνέρρευσεν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ναυπλίου, ἀλλὰ καὶ οἱ πειναλέοι στρατιῶται ἀπειλητικοὶ ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των. Καὶ ἐνῷ οὐδεὶς ἐτόλμα καὶ οὐδεὶς ἤξευρε τί νὰ προτείνῃ, ἔξαφνα ἀνεπήδησεν ὁ Γεννάδιος εἰς τὴν ρίζαν τῆς πλατάνου, τῆς ὑψουμένης ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πλατείας καὶ μὲ φωνὴν στέντορος καὶ μὲ εὐγλωττίαν Δημοσθένους ἀνέκραξεν. «Ἡ Πατρὶς καταστρέφεται, ὁ ἀγὼν ματαιοῦται, ἡ ἐλευθερία ἐκπνέει. Ἀπαιτεῖται βοήθεια σύντονος. Πρέπει οἱ ἀνδρεῖοι αὐτοί, οἵτινες ἔφαγον πυρίτιδα καὶ ἀνέπνευσαν φλόγας καὶ ἤδη ἀργοὶ καὶ λιμώττοντες μᾶς περιστοιχίζουν νὰ σπεύσωσιν ὅπου νέος κίνδυνος τοὺς καλεῖ. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτοῦνται πόροι καὶ πόροι ἐλλείπουσιν. Ἀλλ' ἂν θέλωμεν νὰ ἔχωμεν πατρίδα, ἂν εἴμεθα ἄξιοι νὰ ζῶμεν ἐλεύθεροι, πόρους εὑρίσκομεν. Ἂς δώσῃ ἕκαστος ὅ,τι ἔχει καὶ δύναται. Ἰδοὺ ἡ πενιχρὰ εἰσφορά μου. Ἂς μὲ μιμηθῇ ὅστις θέλει». Καὶ ἐκένωσε κατὰ γῆς ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς καταπλήξεως τὸ ἰσχνὸν διδασκαλικόν του βαλάντιον, ἐκ τοῦ ὁποίου κατέπεσαν μερικὰ χρυσᾶ νομίσματα, τῶν ὁποίων ὁ ἦχος ἀντήχησεν ὡς μελῳδία εὐπρόσδεκτος εἰς τὸν οὐρανόν. «Ἀλλ' ὄχι! ἐπανέλαβε μετ' ὀλίγον· ἡ εἰσφορά μου αὕτη εἶναι οὐτιδανή! Ὀβολὸν ἄλλον δὲν ἔχω νὰ δώσω, ἀλλ' ἔχω ἐμαυτόν, καὶ ἰδοὺ τὸν πωλῶ! Τίς θέλει διδάσκαλον ἐπὶ 4 ἔτη διὰ τὰ παιδιά του; Ἂς καταβάλῃ τὸ τίμημα!».

Αἱ γενναῖαι καὶ συγκινητικαὶ αὗται λέξεις ἐξῆψαν τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ ὅλοι μὲ δάκρυα προσήρχοντο προσφέροντες ἄλλοι μὲν χρήματα, ἄλλοι δὲ ὅπλα καὶ κοσμήματα. Ἐντὸς ὀλιγίστου χρόνου συνελέγη ποσὸν ἱκανὸν νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν πρώτων ἀναγκῶν. Ἀπεφασίσθη δὲ τὴν ἐπαύ-

ριον νὰ προσέλθουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ αἱ γυναῖκες διὰ νὰ προσφέρουν καὶ αὐταὶ ὅ,τι προαιροῦνται.

Λίαν πρωῒ ὁ Γεννάδιος περιέμενεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου· ἡ λειτουργία ἐτελείωσε καὶ αἱ γυναῖκες δὲν ἐφαίνοντο ἢ πολὺ ὀλίγαι. Τότε καταληφθεὶς ἀπὸ ἱερὰν ἀγανάκτησιν ὁ Γεννάδιος ἐστράφη πρὸς τοὺς ἐκεῖ παρισταμένους μαθητὰς τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου καὶ ἀνέκραξεν· «Δυστυχῆ παιδιά, σᾶς ἐγκατέλειψαν αἱ μητέρες σας! ἠξεύρουν ὅτι ὁ Ὀθωμανὸς σφάζει καὶ ἀνδραποδίζει, ὅτι αὔριον θὰ ἔλθῃ νὰ σύρῃ καὶ σᾶς εἰς αἰχμαλωσίαν, ἀλλ' ἀδιαφοροῦσι φειδωλευόμεναι ὀλίγου χρυσίου. Ἄλλος προστάτης δὲν σᾶς μένει ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τὸν κοινὸν προστάτην ἐκεῖ ἐπάνω». Καὶ ἀμέσως κατὰ διαταγήν του ἐγονάτισαν τὰ παιδία, αὐτὸς δὲ ἀποκαλυφθεὶς καὶ ὑψώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνεφώνησεν. «Ὕψιστε Θεέ, Σὺ ὁ προστάτης τῶν ἀθώων καὶ τῶν μὴ ἐχόντων καταφυγήν, μὴ ἐγκαταλείψῃς καὶ τὰ παιδία ταῦτα τὰ προσπίπτοντά Σοι. Σῶσον αὐτὰ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τὰ δεσμά. Οἱ ἄνθρωποι τὰ παρήτησαν, ἐπίβλεψον ἐπ' αὐτά, ἐπίβλεψον καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἣν παρορῶσι καὶ προδίδουσιν αὐτά της τὰ τέκνα. Δὸς νὰ ἐπιλάμψῃ ἐπ' αὐτῆς ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, τὰ δὲ παιδία ταῦτα, πολῖται ἐλεύθεροι, νὰ τὴν ὑπηρετήσωσί ποτε ἐν πίστει καὶ εἰλικρινείᾳ πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς καὶ πρὸς δόξαν Σου αἰωνίαν! Ἢ ἂν ὁ πάνσοφος Σὺ γινώσκῃς ὅτι πέπρωται νὰ γίνωσί ποτε δεινῶν τῇ πατρίδι παραίτιοι παράδος τα μᾶλλον εἰς τῆς μαχαίρας τὸ στόμα, καὶ παράδος καὶ ἐμὲ εἰς αὐτὸ πρὶν ἴδω ἐκ νέου τῆς Ἑλλάδος τὴν δουλικὴν ἡμέραν καὶ ταπείνωσιν. Ἀφοῦ εἶπε ταῦτα, ἐρρίφθη ἔξω τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀφῆκε τὸν λαὸν ἐκπεπληγμένον καὶ δακρυρροοῦντα. Αἱ εἰσφοραὶ ἐπανελήφθησαν γενναιότεραι καὶ αἱ γυναῖκες ὄχι μόνον χρήματα ἔστελλον, ἀλλὰ καὶ τοὺς νυμφικοὺς δακτυλίους καὶ τὸ κοσμήματά των.

Μὲ τὴν εὐγενῆ καὶ πατριωτικήν του ἐνέργειαν ὁ Γεννάδιος καὶ τὴν Κυβέρνησιν, ἡ ὁποία εὑρίσκετο εἰς ἀμηχανίαν ἔσωσε καὶ πατὴρ ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἀνεδείχθη. διότι μὲ τὰς εἰσφορὰς αὐτὰς ἐξωπλίσθη καὶ ἀπεστάλη στρατὸς ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὁποῖος ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος ἐκαθάρισε σχεδὸν ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανούς.

Ὅταν δὲ ἐτελείωσε τὸ ἔργον τῆς κοινῆς σωτηρίας ὁ μέγας πατριώτης ἀποφεύγων τὰς ἐνδείξεις τῆς δημοσίας εὐγνωμοσύνης ἔφυγεν εἰς Σῦρον Τῆνον καὶ Αἴγιναν, ὅπου ἀφιερώθη εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς νεολαίας. Βραδύτερον ὁ Καποδίστριας τῷ ἀνέθηκεν τὴν διοργάνωσιν τοῦ Ὀρφανοτροφείου καὶ κατόπιν τοῦ Κεντρικοῦ Σχολείου, τὸ ὁποῖον κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἦτο τὸ ἀνώτατον Ἐκπαιδευτήριον. Τοῦτο ἐπὶ Ὄθωνος μετεφέρθη εἰς Ἀθήνας μετονομασθὲν Γυμνάσιον καὶ ἐξηκολούθει νὰ διδάσκῃ ἐν αὐτῷ ὁ Γεννάδιος. Ὅταν δὲ βραδύτερον κατηρτίσθη τὸ Πανεπιστήμιον, εἷς ἐκ τῶν πρώτων διωρίσθη ὁ Γεννάδιος ὡς καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς φιλολογίας συντελέσας καὶ εἰς τὴν σύστασιν τῆς Ριζαρείου, ἐν ᾗ ἐπίσης ἐδίδασκεν.

Τῷ 1852 οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμογενεῖς τὸν προσεκάλεσαν ὑποσχόμενοι καὶ αὔξησιν μισθοῦ, ἀλλ' ὁ Γεννάδιος ἀπήντησεν, ὅτι εἶναι μὲν πτωχός, ἂν καὶ διδάσκῃ ἐπὶ ἡμίσειαν ἤδη ἑκατονταετηρίδα καὶ οὔτε ἄρτον ἔχει νὰ ἀφήσῃ εἰς τὰ παιδιά του, ἀλλ' ὅμως ἡ ἐπιθυμία του εἶναι νὰ ἀποθάνῃ εἰς γῆν ἐλευθέραν. Ἀπέθανε τῷ 1854 ἐν Ἀθήναις προσβληθεὶς ὑπὸ τῆς τότε ἐνσκηψάσης χολέρας. Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ὁλόκληρον ἐθρήνησε τὸν θάνατόν του καὶ τῇ 20ῇ Μαρτίου τοῦ 1855 ἐπιμελείᾳ τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου ἐτελέσθη μνημόσυνον μεγαλοπρεπὲς ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς μακαρίας αὐτοῦ ψυχῆς. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ μνημοσύνου ὁ καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας Ἀλ. Ραγκαβῆς ἐξεφώνησε λόγον εὔγλωττον μεταξὺ ἄλλων εἰπών: «..... Ἄκλαυστος, ἀπόμπευτος, ἀπαρακολούθητος ἐπορεύθη ἐν σιγῇ τὴν τελευταίαν ὁδὸν διὰ τῆς πόλεως, ἧς φόβος εἶχεν ἀπολιθώσει τὴν αἴσθησιν καὶ ἐξαντλήσει τὰ δάκρυα..... Ἀλλ' ἂν ἀδάκρυτος καὶ ἀκήδευτος ἀπήχθη εἰς τὴν τελευταίαν του κατοικίαν, ἐδάκρυσαν ὅμως αἱ Μοῦσαι καὶ ἔκλαυσε τὸν Γεννάδιον πᾶσα ἡ πρὸ 50 ἐτῶν παιδείας γευσαμένη γενεὰ τῶν Ἑλλήνων....

Ἐνδιέτριψα ἀρκετὰ εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν περὶ Γενναδίου, ἀλλ' ἔκρινα καλὸν καὶ σκόπιμον νὰ πράξω τοῦτο, ἂν καὶ λιτώτατα, διὰ νὰ μάθωσι καὶ γνωρίσωσιν ὅλοι οἱ Θρᾶκες, ὅτι καὶ οἱ πρόγονοί μας οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος. Ἐπιθυμῶ δὲ ἰδιαιτέρως νὰ τονίσω ὅτι, ἐνῷ πολλάκις ὁ κίνδυνος προβάλλει βεβαιότατος καὶ ἡ καταστροφὴ ἀσφαλεστάτη ἐπίκειται, ὁ φαεινὸς νοῦς ἑνὸς ἀνθρώπου καὶ ἡ κεραυνώδης ἀπόφασις αὐτοῦ συνδυαζομένη μετὰ ζήλου θερμουργοῦ καὶ φιλοπατρίας ἀπαραμίλλου δύναται νὰ μετατρέψῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων καὶ νὰ φέρῃ τὸ ἀντίθετον ὅλως ἀποτέλεσμα. Τοῦτο ἔπραξεν ὁ Γεννάδιος, τοῦτο ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Καραϊσκάκης.

Πλὴν τοῦ ὑπερόχου τούτου παραδείγματος φιλοπατρίας καὶ γενναιοφροσύνης τοῦ Γενναδίου δύναμαι νὰ παρουσιάσω πλεῖσθ' ὅσα παραδείγματα Θρακῶν φιλοπατρίδων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μεμυημένοι εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, ὡς λ.χ. ὁ Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος ὁ Πρώϊος (1813) καὶ ὅλοι οἱ Δημογέροντες καὶ πρόκριτοι τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀναμένοντες μετ' ἀνυπομονησίας τὸ σύνθημα τῆς ἀνατροπῆς τοῦ Σουλτανικοῦ καθεστῶτος.

Ἐπίσης πολλοὶ κάτοικοι τῶν πόλεων Φιλιππουπόλεως, Μεσημβρίας, Μαρωνείας, Αἴνου, Βάρνης, Γκιουμουλτζίνης, Σωζουπόλεως, Ἀγχιάλου, Μαδύτου, Λουλὲ - Μπουργάζ, Ἀγαθουπόλεως, Σαράντα - Ἐκκλησιῶν ἐμυήθησαν εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Πάντες μὲν οὗτοι συνεισέφεραν τὴν κατὰ δύναμιν ὑλικὴν των συνδρομήν, πλεῖστοι ὅμως τούτων προθύμως ἔδραμον νὰ προσφέρωσι τὰς ὑπηρεσίας των ὑπὲρ τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος λαβόντες μέρος εἰς τὴν μάχην τοῦ Φαλήρου ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Καραϊσκάκην, εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ἐλευθέριον Θεοχάρην, εἰς τὴν μάχην τοῦ Χαϊδαρίου πλησίον τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ.

Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἔμεινε πόλις, κωμόπολις καὶ χωρίον τῆς Θράκης, χωρὶς νὰ προσφέρῃ τὴν θυσίαν του, τὸ ὁλοκαύτωμά του εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος.

Πλὴν τοῦ πρώην Πατριάρχου, τοῦ ὑπεργήρου Κυρίλλου Στ΄ τοῦ Σερμπετσόγλου, ὁ ὁποῖος ἀμέτοχος καὶ ἀμύητος ὢν εἰς τὰ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος καὶ ἐφησυχάζων εἰς τὴν πατρικήν του οἰκίαν, συνελήφθη καὶ ἀπηγχονίσθη ἐξ ἑνὸς παραθύρου τοῦ μεγάρου τῆς Ἰ. Μητροπόλεως καὶ πλεῖστοι ἄλλοι πρόκριτοι καὶ κληρικοὶ ἀπηγχονίσθησαν καὶ ἐσφαγιάσθησαν ἐν Ἀδριανουπόλει: ὡς ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄, ὁ Πρωτοσύγκελλος Θεόκλητος, καὶ οἱ πρόκριτοι Ἰάκωβος Ἀξουμανίδης, Κωνσταντῖνος, Ἰωάννης καὶ 25 ἕτεροι. Ἡ αὐτὴ αἱματηρὰ θυσία ἐπαναλαμβάνεται ἐν Βάρνῃ τῆς βορείου Θράκης, ἔνθα ἀπηγχονίσθησαν ὀκτὼ πρόκριτοι, ἐν Κεσσάνῃ, Ραιδεστῷ, Καλλιπόλει, Σηλυβρίᾳ, Μεσημβρίᾳ, Μυριοφύτῳ, Διδυμοτείχῳ, Σωζουπόλει, Σαμακοβίῳ, Σαράντα - Ἐκκλησίαις, Γάνῳ καὶ Χώρᾳ, Ἀγχιάλῳ καὶ ἀλλαχοῦ.

Ὡς ἀξιομίμητον παράδειγμα αὐτοθυσίας καὶ φιλοπατρίας ἀναφέρεται ὁ ἐξ Αἴνου καπετὰν Ἀντ. Βισβίκης, ὅστις διὰ τοῦ ἰδιοκτήτου πλοίου του προσέφερεν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα πλείστας ὑπηρεσίας ὅπως μαρτυροῦν πολλὰ διασωθέντα ἐπίσημα ἔγγραφα. Καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Δόμνα ἡ Χατζῆ Βισβίζαινα ἀνεδείχθη ἡρωῒς τῆς ἐπαναστάσεως ἐφάμιλλος μὲ τὴν Μπουμπουλίναν.

Τῷ 1821 ὁ καπετὰν Βισβίκης καταλείπει ὅλην τὴν ἐν Αἴνῳ περιουσίαν του, παραλαμβάνει τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα του καὶ ὅσα χρήματα καὶ κοσμήματα εἶχε καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας, ἐπιβαίνει εἰς τὸ ἰδιόκτητον βρίκιόν του καὶ ἀνάγεται εἰς τὸ πέλαγος. Ἑνοῦται μετὰ τῶν Ψαριανῶν καὶ λαμβάνει μέρος εἰς ὅλας τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ ἀγῶνος παρασχὼν πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸ Ἔθνος.

Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπελθόντα τῇ 21ῃ Ἰουνίου 1822 τὴν διοίκησιν τοῦ πλοίου ἀνέλαβεν ἡ σύζυγός του Δόμνα, ἡ ὁποία ἐξηκολούθησε παρέχουσα πολλὰς ὠφελείας εἰς τὸ Γένος καὶ καθὼς λέγει ἓν ἔγγραφον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. «.... Ὅσα καλὰ ἔκαμεν αὐτὸ τὸ καράβι καὶ ποῖον ὄφελος μᾶς ἔφερνεν εἰς τὰ ἐπιχειρήματά μας δίχως νὰ ἔχῃ ἀπὸ κανένα μέρος καμμίαν μικρὰν βοήθειαν». Τὸ βρίκιόν της διηύθυνεν ἡ Δόμνα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος σπεύδουσα εἰς βοήθειαν πανταχοῦ, ὅπου εἶχον ἀνάγκην τοιαύτης, καθὼς μαρτυρεῖ ἓν ἔγγραφον δοθὲν τῇ καπετὰν Χατζῆ Βισβίζαινᾳ τῇ 13ῃ Ἰουλίου 1833, εἰς τὸ ὁποῖον βεβαιοῦται ὅτι «ἐν ὅσῳ καιρῷ ἐδούλευσε τόσον ζῶν ὁ μακαρίτης, ὅσον καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του, τὸ πλοῖόν του εἰς τὴν νῆσον Εὔβοιαν κατὰ τὸ βόρειον μέρος ἐδούλευε μὲ εἰλικρίνειαν καὶ πατριωτικὸν ζῆλον χωρὶς νὰ παρακούσωσι τῶν προσταγῶν καὶ χωρὶς νὰ βλάψωσι τὴν νῆσον καὶ οὐδένα κάτοικον ἢ πάροικον εἰς τὸ παραμικρὸν ὡς καλῶς δου-

λεύσαντες μαρτυροῦνται παρ' ἐμοῦ δι' ἔνδειξιν».

Ὁ στρατηγὸς Διαμαντῆς Νικολάου Ὀλύμπιος.

Οἱ πρόκριτοι τοῦ κοινοῦ τῆς νήσου βορείου Εὐβοίας καὶ οἱ πολεμικοὶ Ἐπίτροποι.

Τὸ παράδειγμα τοῦ καπετὰν Βισβίκη καὶ τῆς συζύγου του ἐμιμήθησαν καὶ ἕτεροι 73 κάτοικοι τῆς Αἴνου, οἱ ὁποῖοι γενναίως πολεμήσαντες ἔπεσαν κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους ἡμῶν ἀγῶνα.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν μέρους μόνον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, οἱ λοιποὶ Ἕλληνες οἱ ἐναπομείναντες ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν διοίκησιν καὶ τυραννίαν ὡς καὶ οἱ Θρᾷκες ἐξηκολούθησαν φιλοτίμως καὶ ἐναμίλλως τὴν λατρείαν τῶν Μουσῶν εἰς σημεῖον ὥστε κατὰ τὸ πρῶτον δέκατον τοῦ 20οῦ αἰῶνος νὰ ἀριθμοῦν σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων τῆς Δημοτικῆς καὶ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως ἐν τῇ Νομαρχίᾳ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τοῦ Σαντζακίου Μετρῶν (Τσατάλτζας) 172, ἐν δὲ ταῖς ὑποδιοικήσεσιν Ἀδριανουπόλεως σχολεῖα 30, Μουσταφᾶ Πασᾶ 10, Βαβᾶ - Ἐσκὶ 8, Λουλὲ - Μπουργὰζ 6, Χαφσᾶ 12, Σαράντα Ἐκκλησιῶν 27, Διδυμοτείχου 73, Οὐζοὺν - Κιοπροῦ 18, Κιουμουλτζίνης 33, Ὀρτάκιοϊ 23, Καλλιπόλεως 50, Βιζύης - Μηδείας 24, Ἀγαθουπόλεως 10, Ἡρακλείας 9, Ραιδεστοῦ 17, Κεσσάνης 27, Μαλγάρων 24, Τυρολόης 13· ἤτοι τὸ ὅλον 482.

Ν. ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ - ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΤΑΙΡΙΑ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΡΑ ΤΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 38 - ΑΘΗΝΑΙ Τ.Τ. 126

ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ
ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ **161** ΑΝΑΤΥΠΟΥ
ΕΚ ΤΟΥ 34ου ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΒΕΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΜΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ

1969

ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΜΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πάντοτε εἶχα εἰς τὸν νοῦν μου τὴν σκέψιν ὅτι ἔπρεπε νὰ κάμω μίαν σκιαγραφίαν τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν μου, οἱ ὁποῖοι, ὅσο περνοῦν τὰ χρόνια, τόσον περισσότερον κατανοῶ πόσον ἐκοπίασαν, πόσον ἐμόχθησαν, ὁποίας προσπαθείας κατέβαλον διὰ τὴν διαπαιδαγώγησιν, μόρφωσιν καὶ διδασκαλίαν μου, διὰ νὰ μοῦ μάθουν γράμματα, διὰ νὰ μοῦ μεταδώσωσι πολυτίμους γνώσεις καὶ πνευματικὰ ἐφόδια, οὕτως ὥστε νὰ μὲ καταστήσωσιν ἄνθρωπον χρήσιμον εἰς τὴν Κοινωνίαν, τὸ Ἔθνος, τὴν οἰκογένειάν μου. Ἐσκεπτόμην νὰ γράψω, ὅ,τι χαρακτηριστικὸν δι' ἕκαστον τούτων ἐνθυμοῦμαι, διὰ τὸν χαρακτῆρα, τοὺς τρόπους καὶ κάποιο ἔστω ἐπεισόδιον, ὡς μνημόσυνον, οὕτως εἰπεῖν, τῶν πνευματικῶν αὐτῶν γονέων καὶ εὐεργετῶν μου, ὡς ἐλαχίστην ἀνταπόδοσιν «ἀνθ' ὧν εὖ ἔπαθον» παρ' αὐτῶν.

Ἴσως τὸ θέμα φανῇ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὡς ἔχον περιωρισμένην σημασίαν, ἐὰν ὅμως ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἕκαστος τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν ἐκείνων ἐδίδασκεν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἢ καὶ πεντήκοντα ἀκόμη ἔτη, εἰδικώτερον δὲ ὅτι οἱ καθηγηταὶ ἐδίδασκον συγχρόνως εἰς πλείονα τοῦ ἑνὸς γυμνάσια, θὰ κατανοηθῇ ὅτι τὸ θέμα ἔχει γενικωτέραν σημασίαν, ὡς ἀφορῶν δεκάδα καὶ πλέον γενεῶν Ἑλληνοπαίδων, διδαχθεισῶν παρὰ τῶν ἰδίων, ἤτοι ἀρκετὰς χιλιάδας Κωνσταντινουπολιτῶν.

Διὰ τοὺς διδασκάλους μου τῆς Ἠπείρου, καὶ συγκεκριμένως τῆς Πυρσόγιαννης καὶ τοῦ Λεσκοβικίου, οἵτινες μὲ ἐδίδαξαν κατὰ τὰς πρώτας τάξεις, τὰς μικρὰς ἄλλως λεγομένας, τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, ἐξεπλήρωσα τὸ καθῆκον, γράψας περὶ αὐτῶν εἰς ἄλλο σημείωμα, ὡς ἐκ τούτου, εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην, θὰ γράψω μόνον περὶ τῶν μοχθησάντων δι' ἐμὲ διδασκάλων καὶ καθηγητῶν τῆς Πόλης. Ἂς ἀποτελέσῃ δὲ συγχρόνως αὕτη συμπλήρωμα, τοῦ πέρυσιν ἐκδοθέντος ἐπίσης ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν μικροῦ πονήματός μου (ὑπ' ἀριθ. 152) «Ἡ Πόλη μας, ὅπως ἦτο.....» διότι καὶ ἐκεῖνοι ἔζησαν ἐκεῖ κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεφέρετο ἐκεῖνο.

Ἡ πρώτη τάξις, τῆς ὁποίας τὰ μαθήματα παρηκολούθησα εἰς τὴν Πόλην, ἦτο ἡ Ε΄ εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον τοῦ Κοντοσκαλιοῦ, τὸ ὁποῖον, ὅπως ὅλα σχεδὸν τὰ Δημοτικά της, εὑρίσκετο καὶ αὐτὸ εἰς περίβολον ἐκκλησίας τῆς

καλλιμαρμάρου καὶ ὡραιοτάτης «Παναγίας Ἐλπίδος», ἡ ὁποία εὑρίσκεται εἰς τὸ ἐπίπεδον τμῆμα τοῦ Κοντοσκαλιοῦ, πλησίον τοῦ Σιδηροδρομικοῦ Σταθμοῦ καὶ πλησιέστατα τοῦ Ἀρμενικοῦ Πατριαρχείου, πέριξ τοῦ ὁποίου διέμενον ἀναμίξ, Ἑλληνικαὶ καὶ Ἀρμενικαὶ οἰκογένειαι, ὅπως καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸ Κοντοσκάλι, μὲ σαφεστάτην ὅμως ὑπεροχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου.

Τόσον ἡ Ἐκκλησία, ὅσον καὶ τὸ Σχολεῖον, ἦσαν κυριολεκτικῶς ἐνσφηνωμένα ἀνάμεσα εἰς τὰ σπίτια, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν κατώρθωνον νὰ ἀποκρύψωσι τὴν ἐπιβάλλουσαν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ, ὅστις ἐφαίνετο πολὺ μακρόθεν, ὡσεὶ τὰ ἄλλα κτίρια, ἀπὸ σεβασμὸν καὶ ταπεινοφροσύνην πρὸς αὐτόν, ὑπεκλίνοντο ἐνώπιόν του. Ἡ ἐσωτερικὴ κομψότης τῆς Παναγίας Ἐλπίδος, κτισθείσης τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1672 (ἴδε Κων)πολιν Σκαρλ. Βυζαντίου σελ. 276) καὶ ἀνιδρυθείσης κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, κατέπλησσεν, ὄχι μόνον τὸν διὰ πρώτην φορὰν εἰσερχόμενον εἰς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τὸν τακτικῶς ἐκκλησιαζόμενον, δι' ἡμᾶς δὲ τοὺς παλαιοὺς προσκυνητάς της, ἀποτελεῖ συγκινητικὴν ἀνάμνησιν!

ΜΕΡΟΣ Α'

ΤΟ ΑΡΡΕΝΑΓΩΓΕΙΟΝ ΚΟΝΤΟΣΚΑΛΙΟΥ

Τὸ διδακτήριον τοῦ Ἀρρεναγωγείου — διότι εἰς τὸν περίβολον τῆς ἄλλης Ἐκκλησίας, τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, εὑρίσκετο τὸ Παρθεναγωγεῖον τῆς Κοινότητος, — δὲν ἦτο ἱκανοποιητικὸν ὡς κτίριον καὶ οὔτε ἀντάξιον ἑνὸς πολυπληθεστάτου καὶ σφύζοντος εἰς εὐημεροῦσαν ὁμογένειαν Κοντοσκαλίου. Ἦτο παλαιὸν καὶ μὴ εὐπρεπισμένον ἐσωτερικῶς. Τοῦτο δὲ τὸ ἀποδίδω, ὄχι διὰ νὰ δικαιολογήσω τὴν πράγματι δευτέραν αὐτὴν στενωτέραν μου πατρίδα, ἀλλὰ διότι αὐτὸ εἶναι ἡ πραγματικότης, εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι, κατὰ τὰ τελευταῖα ἐκεῖνα ἔτη, οἱ διοικοῦντες τὰ τῆς Κοινότητος, καί, γενικώτερον, οἱ κάτοικοι αὐτῆς, ἔρριψαν ὅλον τὸ βάρος τῶν οἰκονομικῶν των δυνατοτήτων, εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν δύο Ἱερῶν Ναῶν, τοῦ ἑτέρου τῶν ὁποίων, τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, δὲν εἶχεν εἰσέτι συμπληρωθῆ ἡ εἰκονογράφησις.

Τοῦτο ὅμως, οὐδόλως ἠμπόδιζε «τὴν Ἐφορείαν τῶν Ἡνωμένων Ἐκπαιδευτηρίων τοῦ Κοντοσκαλίου», διότι, ἐνῷ ἑκάστη Ἐκκλησία ἀπετέλει ἰδιαιτέραν Κοινότητα, ἡ διοίκησις ὅμως τῶν Σχολείων ἦτο ἑνιαία, ὅπως ἐπιλέγῃ δι' αὐτά, ἐξαιρετικὸν διδακτικὸν προσωπικόν, πρᾶγμα εὐκόλως ἐπιτυγχανόμενον, διότι οὐδόλως ἐδεσμεύετο ἀπὸ τὴν σύγχρονον μονιμότητα. Ἐπομένως ἐὰν ὁ ἐκπαιδευτικὸς δὲν ἐπεδείκνυεν ἱκανότητα καὶ διάθεσιν πρὸς ἐργασίαν, ἡ ἀντικατάστασίς του ἦτο εὔκολος. Δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι τὸ

σύστημα, διὰ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἀντίθετον πλευράν, ἦτο δίκαιον διὰ τοὺς διδασκάλους, οἵτινες οὕτω, δὲν ἦσαν ἀσφαλεῖς διὰ τὸν ἐπιούσιόν των τοῦ ἑπομένου ἔτους. Ἴσως νὰ κατέφευγον κατὰ τὸ θέρος «εἰς τὰ Γραφεῖα ἐξευρέσεως ἐργασίας», δηλαδὴ τὰ Βιβλιοπωλεῖα Ἀδελφ. Σεϊτανίδου καὶ Δεπάστα — Σφύρα — Γεράρδου, πρὸς ἐξασφάλισιν θέσεώς τινος, τὸ σύστημα ὅμως ἦτο μία βεβαιότης διὰ τὴν ἀρτιωτέραν μόρφωσιν τῶν τέκνων τοῦ ὑποδούλου Γένους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΥΖΟΣ

Ὅταν ἤρχισα φοιτῶν εἰς τὸ «Ἑλληνικὸν» τοῦ Κοντοσκαλιοῦ, ὅπως ὠνομάζοντο τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα τὰ ὁποῖα εἶχον ἑπτὰ τάξεις, ἢ Σχολαρχεῖον, διευθυντὴν εἴχομεν τὸν Γεώργιον Κοῦζον, ἕνα πραγματικὸν λεβεντόγερον, μὲ ἀρχοντικὴν ἐμφάνισιν, κἄπως προγάστορα, ὡσὰν ἰατρὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡ δὲ μικρὰ βαρηκοΐα του, οὐδόλως ἐμείωνε τὴν ἱκανότητά του εἰς τὴν ἀρτίαν διδασκαλίαν καὶ τὸ καλὸν διοικητικόν του. Ἦτο παντοῦ καὶ πάντοτε παρών, ἡ δὲ παρουσία του αἰσθητὴ εἰς διδάσκοντας καὶ διδασκομένους. Καίτοι «ὁ διδάσκαλος τῆς ὑπηρεσίας τῆς ἡμέρας» ἐξετέλει πιστῶς καὶ ἀνελλιπῶς τὸ καθῆκόν του, τόσον εἰς τὸ Σχολεῖον, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου ἐκάμνομεν «οὐράν», ἐν τούτοις ὁ Κοῦζος, ἀκούραστος πάντοτε, ἀνεβοκατέβαινε τὲς σκάλες τοῦ Σχολείου, χωρὶς νὰ ἀπουσιάζῃ ποτὲ καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν «διὰ τὴν εὐταξίαν τῶν μαθητῶν». Εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν δὲν μετεβαίνομεν συντεταγμένοι ὡς «λόχος στρατοῦ», ἀλλ' ἕκαστος ἰδιαιτέρως. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐσήμαινεν ὅτι ἡ ἐκεῖ μετάβασίς μας καθυστέρει, διότι ἔπρεπε νὰ προσέλθωμεν πρὸ τοῦ «Σοφία ὀρθή» οἱ δὲ τελικῶς ἀπουσιάζοντες, ἐσημειοῦντο ὑπὸ τοῦ πρὸς τοῦτο ἐντεταλμένου μαθητοῦ — κοσμήτορος, ὅστις, διὰ τοὺς «ἀναγραφομένους εἰς τὴν τιμητικὴν στήλην» τὸ σημειωματάριον δηλ. τοῦ κοσμήτορος, ἦτο «μαντατούρης», ὅπως ἀπεκαλεῖτο γενικῶς ὁ καταδότης — χαφιές».

Ὁ Κοῦζος κατήγετο ἀπὸ τὴν Μηχανιῶνα τῆς Κυζικηνῆς Χερσοννήσου, ἡ ὁποία τουρκιστὶ ὠνομάζετο «Καποῦ - Νταὴ» διότι ἔκειτο εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου αὐτῆς. Ἐδίδασκεν Ἑλληνικὰ καὶ Ἱστορίαν, μὲ τελείαν μεθοδικότητα, ἀποδοτικότητα καὶ ἐθνικὸν παλμόν, μὴ ἀρκούμενος εἰς ξηρὰν διδασκαλίαν τοῦ κειμένου καὶ τῶν κανόνων τῆς Γραμματικῆς, ἀλλά, χάρις εἰς τὴν ἀρτίαν ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσίν του, ἐπεκτεινόμενος πολὺ πέραν αὐτῶν, οὕτως ὥστε, νὰ μᾶς μεταδίδῃ ποικιλίαν πολυτίμων γνώσεων, χρησίμων διὰ τὴν πληρεστέραν μόρφωσίν μας, τὴν σήμερον ἐπιμόρφωσιν καλουμένην, αἵτινες μᾶς ἐχρησίμευσαν κατὰ τὸν μετέπειτα καθημερινόν μας βίον. Ἦτο συγγραφεὺς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ὡς καὶ διαφόρων Ἀναγνωστικῶν, πρὸς χρῆσιν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων, τὰ ὁποῖα ἐπλούτιζε μὲ ὡραῖα

διηγήματα, ἱστορίας καὶ ἄλλα ἐγκυκλοπαιδικῆς ὑφῆς ἀναγνώσματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλω τὰς πρώτας γνώσεις μου, περὶ τοῦ Καταρράκτου τοῦ Νιαγάρα, τῆς ἐφαρμογῆς, ὡς μέσου κινήσεως, τοῦ ἀτμοῦ, ὑπὸ τοῦ Φούλτωνος, ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων ὠφελίμων τοιούτων. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, κυριολεκτικῶς μεταρσιούμενος ὁ ἴδιος, μετέφερε τοὺς μαθητάς του εἰς ἄλλους κόσμους καὶ εἰς ἐθνικὴν ἔξαρσιν. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν περὶ τῶν Μεγάλων Ἐθνικῶν Εὐεργετῶν, ἐκ τοῦ οἰκείου Βιβλίου «τοῦ Συλλόγου Ἐκδόσεως Ὠφελίμων Βιβλίων», μᾶς ἔλεγεν ὅτι δὲν ἦτο ἀρκετὸν νὰ καυχώμεθα, ὡς Ἕλληνες καὶ εἰδικώτερον ὡς Ἠπειρῶται, δι' αὐτούς, ἀλλ' ὅτι, ἐν καιρῷ, ἔπρεπε καὶ νὰ τοὺς μιμηθῶμεν.

Ὁ Κοῦζος, εἰς τὴν οὐσίαν, ἀνῆκεν εἰς τὴν μεγάλην χορείαν τῶν Διδασκάλων τοῦ Γένους, εἰς τοὺς ὁποίους τόσα ὀφείλει τὸ Ἔθνος, πάντοτε δὲ εὐγνωμόνως τὸν φέρω εἰς τὸν νοῦν μου, διότι δὲν λησμονῶ πόσα ὀφείλω εἰς τὰ σοφὰ διδάγματά του.

ΗΡΑΚΛΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ

Εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦ Κοντοσκαλιοῦ ἐφηρμόζετο τότε τὸ ἑξῆς σύστημα: Κάθε διδάσκαλος, διδάσκων Ἑλληνικά, παρελάμβανε τοὺς μαθητάς του, ἀπὸ τὴν Δευτέραν μέχρι καὶ τῆς Ἕκτης τάξεως, διότι εἰς τὴν ἑβδόμην, τὴν τελευταίαν, ἐδίδασκε πάντοτε ὁ Σχολάρχης τὸ βασικώτατον τοῦτο μάθημα. Τὸ σύστημα αὐτὸ εἶχε τὴν καλήν, ἀλλὰ καὶ τὴν δυσάρεστον συνάμα ὄψιν, διότι, ἦτο μὲν ὠφέλιμον διὰ τοὺς μαθητὰς ἐκείνους, οἵτινες εἶχον τὴν ἐξαιρετικὴν τύχην νὰ διδάσκωνται ἀπὸ καλὸν καὶ εὐμέθοδον διδάσκαλον ἐπὶ πέντε ὁλόκληρα Σχολικὰ ἔτη, λίαν ἐπιζήμιον ὅμως διὰ τοὺς ἄλλους, τοὺς ὁποίους παρελάμβανεν ἐπὶ τόσα ἔτη, οὐχὶ εὐμέθοδος καὶ ἀποδοτικὸς Ἑλληνιστής· μᾶς παρουσιάζονται δηλαδὴ αἱ δύο ὄψεις τοῦ νομίσματος. Καίτοι εἰς τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμόν, ἰδίως εἰς τὴν Πόλην, κατὰ γενικὸν σχεδὸν κανόνα, οἱ διδάσκαλοι ἦσαν καλοί, ἐν τούτοις, ὅπως εἶναι φυσικόν, ὑπῆρχον, μεταξὺ αὐτῶν, καὶ οἱ ἄριστοι. Εἶχον τὴν ἐξαιρετικὴν τύχην εἰς τὴν τάξιν μου νὰ διδάσκῃ ὁ θαυμάσιος εἰς γνώσεις καὶ μεθοδικότητα διδάσκαλος Ἡρακλῆς Ἀναστασιάδης, εἰς τὸν ὁποῖον, δι' αὐτό, ὀφείλω, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ συμμαθηταί μου, αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην. Ὁ διοπτροφορῶν Ἀναστασιάδης, μὲ τὸ κόκκινο καὶ πάντοτε περιποιημένον φεσάκι του, μὲ τὸ μικρὸν συμπαθητικὸν καὶ ὁλοκάθαρον πρόσωπόν του, ἦτο πάντοτε σοβαρός, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ παύῃ νὰ εἶναι, δι' ὅλους, εὐχάριστος καὶ ἐπιθυμητός. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολιν τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, τοῦ Διδασκαλείου τῆς ὁποίας ἀπεφοίτησε. Μὲ τὴν ἀμέλειάν μας, διότι ἀταξίας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κάμῃ ὁ οἱοσδήποτε «ἔξυπνος» εἰς τὸν Ἀναστασιάδην, τὸν ἐξενευρίζομεν συχνά, διέθετεν ὅμως τόσην αὐτοκυριαρχίαν, ὥστε, μόλις ἀντελαμβάνετο τοῦτο, ἐσιώπα ἀμέσως ἐπὶ 2-3

λεπτά, περιοριζόμενος, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, νὰ διορθώνῃ τὸ φέσι μὲ τὴν ρίγα, τὴν ὁποίαν ἐκράτει πάντοτε εἰς χεῖράς του. Μετὰ ταῦτα ἐπανελάμβανε κανονικῶς καὶ ψυχραίμως τὸ μάθημα, ὡσὰν τίποτε νὰ μὴ εἶχε μεσολαβήσει. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι κατὰ τὰς συζητήσεις μας εἰς τὴν Πόλην, ὅταν ἤμεθα παιδιά, καὶ οἱ μὴ γνωρίζοντες ἀκόμη τὴν τοιαύτην τακτικὴν τοῦ Ἀναστασιάδη, ἐλέγομεν: Ὅταν εἶσαι θυμωμένος, μέτρα πρῶτον ἕως τὸ δέκα καὶ ἔπειτα νὰ ὁμιλήσῃς, θεωρουμένου τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ διαστήματος ἐπαρκοῦς ὅπως, παρερχομένου τοῦ θυμοῦ, ἐπανέλθῃ ἡ νηφαλιότης.

Ὁ Ἀναστασιάδης εἰς συμπεριφορὰν καὶ συζήτησιν γενικῶς ἦτο τύπος πραγματικοῦ διδασκάλου, χωρὶς σχολαστικότητας καὶ ὑπερβολάς, εὐχάριστος ὅμως νὰ τὸν ἀκούῃς λέγοντα μὲ πολλὴν σαφήνειαν καὶ λογικὴν τὴν γνώμην του καὶ ὑποστηρίζοντα τὰς πεποιθήσεις του. Τὸ μεταδοτικόν του ἦτο θαυμάσιον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ διδασκαλία του ἐκτάκτως ἀποτελεσματική.

Ὅπως ἀσφαλῶς ὅλοι οἱ συμμαθηταί μου, οὕτω καὶ ἐγώ, τῷ ὀφείλομεν, ὄχι μόνον τὰ θεμέλια τῶν Γραμματικῶν καὶ Συντακτικῶν μας γνώσεων, ἀλλὰ καὶ ἀρκετὸν ὕψος τοῦ κτιρίου των, τὸ ὁποῖον αὗται ἀνήγειρον εἰς τὴν ψυχήν μας. Ὡς ἐκ τούτου ἡ διδασκαλία εἰς τὸ Γυμνάσιον ὀλίγα ἐναπομείναντα κενὰ μοῦ συνεπλήρωσεν. Ὁ ἀλησμόνητος αὐτὸς διδάσκαλός μου, πολὺ ταχέως συνεπλήρωσε τὰς πολλὰς ἐλλείψεις, τὰς ὁποίας μοῦ εἶχεν ἀφήσει ἡ διδασκαλία εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦ χωριοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον μάλιστα οὐδόλως εἴχομεν διδαχθῇ περὶ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου καὶ δι' αὐτὸ θὰ τὸν εὐγνωμονῶ καθ' ὅλην τὴν ζωήν μου. Εἰς τὸν «πνευματικόν μας αὐτὸν πατέρα» ὀφείλομεν ἐπίσης καὶ ἓν ζωντανὸν παράδειγμα ἀδελφικῆς ἀγάπης. Ἡ οἰκογένειά του ἀπετελεῖτο, ἀπὸ τὸν ἴδιον, τὸν ἰατρὸν ἀδελφόν του καὶ μίαν ἀδελφήν. Ἦτο τοιοῦτος ὁ μεταξύ των δεσμὸς καὶ τοσαύτη ἡ ἀγάπη ἥτις τοὺς συνέδεεν, ὥστε, ἐπειδὴ ἡ ἀδελφή των παρέμεινεν ἄγαμος, ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ δὲν ἐνυμφεύθησαν.

Ο ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ

Μᾶς ἐδίδαξε Μαθηματικὰ εἰς τὴν Ε΄ μόνον τάξιν, διότι κατὰ τὸ ἑπόμενον σχολικὸν ἔτος, ἐὰν ἐνθυμοῦμαι καλῶς, εἶχεν ἐγκαταλείψει τὸν μάταιον αὐτὸν κόσμον, ὁ γέρων Θεοδωρίδης, τὸν ὁποῖον ἐπρόδιδεν ἡ προφορά, ὅτι εἷλκε τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τὰ περὶ τὴν Καισάρειαν μέρη. Καίτοι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, ὄχι μόνον, διέμενεν εἰς τὴν Βασιλίδα, ἀλλὰ καὶ ἐδίδασκεν εἰς τὰ σχολεῖά της ἔχοντα μαθητὰς ὁμιλοῦντας μὲ ὀρθὴν προφορὰν τὴν γλῶσσαν, ἐν τούτοις τοῦτο δὲν ἐξήσκησε τὴν ἐλαχίστην εἰς τὴν ὁμιλίαν του ἐπίδρασιν.

Ἦτο, ὡς διδάσκαλος, πολὺ καλὸς καὶ μεθοδικός, χωρὶς νὰ κάμῃ οὐδέποτε χρῆσιν τοῦ θρυλουμένου ὡς ἐξελθόντος ἐκ τοῦ Παραδείσου ξύλου, ἀντιστοίχως ὅμως μετεχειρίζετο κατὰ τὰς παρατηρήσεις του, τὴν λέξιν «γκουτσου-

πετεινός» μὲ πολλὴν ἔμφασιν καὶ γνησίαν προφορὰν ξενογλώσσου, καραμανλῆ ὅπως ἐλέγομεν εἰς τὴν Πόλην, συνοδευομένην πάντοτε, διὰ τοὺς μὴ ἱκανοποιοῦντας αὐτὸν εἰς τὸ μάθημα, σχεδὸν στερεοτύπως, διὰ τῶν ἑξῆς: «Χαμένο κορμί! δὲν πᾶς στὸ Μπεγιαζίτι νὰ πουλήσῃς πράσα, μόνο σὲ στέλνει ἐδῶ ὁ μπαμπᾶς σου;!» Δηλαδή, οὔτε πολύ, οὔτε ὀλίγον, ἐὰν δὲν ἤξευρες τὰ Μαθηματικὰ ἢ τὰ Θρησκευτικὰ τοῦ Θεοδωρίδη, διότι μᾶς ἐδίδασκε καὶ τὸ δεύτερον μάθημα, ἔπρεπε νὰ γίνῃς λαχανοπώλης, ζαρζαβατσῆς ὅπως λέγαμε στὴν Πόλη, μέσος ὅρος δὲν ὑπῆρχεν, ἔπρεπε νὰ γίνῃς ἢ τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλο. Ἀλλ' ἀείμνηστε διδάσκαλε, χωρὶς τὴν Ἀριθμητικήν σου, οὔτε ζαρζαβατσῆδες θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γίνωμεν, διότι θὰ μᾶς.... ἔκλεβαν εἰς τοὺς λογαριασμούς! Εἰς τὰς ἰδιαιτέρας συνομιλίας τῶν μαθητῶν του, ἀπεκαλεῖτο πάντοτε μὲ τὸ ὄνομα «Γκουτσουπετεινός». Ἀκόμη καὶ σήμερον ποὺ εἴμεθα γκριζομάλληδες ἢ καὶ μὲ ἄσπρα μαλλιά, πρὸς εὐκολωτέραν μεταξύ μας συνεννόησιν, διασκεδάζοντες μάλιστα μὲ τὴν τοιαύτην ἀνάμνησίν του, τὸν ὀνομάζομεν πάντοτε μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα, μὴ ἀποκλειομένου νὰ ἔχωμεν λησμονήσει τὸ πραγματικόν του ὄνομα «...τὸν θυμᾶσαι τὸν «Γκουτσουπετεινόν;».

Ὁ Θεοδωρίδης, ὡς διδάσκαλος τῶν Θρησκευτικῶν, τὴν τελευταίαν ὥραν ἑκάστου Σαββάτου, ἀνέλυεν, εἰς κοινὴν αἴθουσαν, τὴν Εὐαγγελικὴν περικοπὴν τῆς ἑπομένης Κυριακῆς, παρισταμένου τοῦ παιδονόμου δι' εὐνοήτους λόγους, εἰς τὰς τρεῖς τελευταίας τάξεις, ἤτοι τὴν Ε', ΣΤ' καὶ Ζ'. Ἂς παραδειγματισθοῦν ἐκ τούτου οἱ διάφοροι ἁρμόδιοι, ἵνα καὶ σήμερον τὸ καθιερώσωσιν εἰς τὰ Σχολεῖα, διότι ἡ Νεολαία μας ἔχει, δυστυχῶς, μεγαλυτέραν ἀνάγκην φρονηματισμοῦ καὶ ἠθικῆς καθοδηγήσεως.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΑΛΙΜΠΕΡΤΗΣ

Γεωγραφίαν, Καλλιγραφίαν καὶ Ἰχνογραφίαν, μᾶς παρέδιδεν ὁ Θεμιστοκλῆς Ἀλιμπέρτης, ὅστις, εἰς ἄλλην τάξιν, παρέδιδεν Ἑλληνικά, γεννηθεὶς εἰς Κυκλάδας καὶ διαμένων εἰς τὴν ἀρκετὰ ἀπομεμακρυσμένην συνοικίαν τῆς Πόλης, τὰ «Ἓξ Μάρμαρα». Κοντὸς μᾶλλον, ἀρκετὰ εὔσωμος, μὲ σεβαστὴν γαστέρα καὶ διόπτρας, ἀγαθότατος τὴν ψυχήν, εὐχάριστος, καὶ μὴ ἐπιτυγχάνων εὔκολα νὰ θυμώνῃ, ἦτο πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τοὺς μαθητάς του καὶ γενικῶς εἰς τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους συνανεστρέφετο. Εἶχε πράγματι καλλιτεχνικὴν ψυχήν, ἐξωτερικεύων αὐτήν, μὲ τὰ ὡραῖα καλλιγραφικά του γράμματα, ὡς καὶ τὴν ἄμεμπτον ἰχνογραφίαν του. Εἰς μάτην ἀπέβαινεν ἡ προσπάθειά του καὶ χαμένοι οἱ κόποι του, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ πῶς ἀκριβῶς νὰ κρατῶμεν τὸν κονδυλοφόρον διὰ νὰ ἐπιτυγχάνωμεν καλὴν γραφήν. Εἶχε τὴν γενναιότητα καὶ εἰλικρίνειαν νὰ ἀναγνωρίζῃ ὅτι ἡ ἰχνογραφία ἑνὸς συμμαθητοῦ μου, τοῦ Ζεγκινιάδη, ἦτο τόσον τελεία, ὥστε δὲν ἠδύνατο οὔτε νὰ προσθέσῃ, οὔτε νὰ ἀφαιρέσῃ κάτι ἀπ' αὐτήν.

Διὰ τὴν Γεωγραφίαν τὴν ὁποίαν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, μᾶς ἐδίδασκεν ἐπίσης, δὲν ἀπῃτεῖτο ἐκ μέρους του ἰδιαιτέρα τις ἐπίδοσις, ἥτις, καὶ ἐὰν ἀκόμη ὑπῆρχε, δὲν θὰ κατώρθωνε νὰ καταστήσῃ πολλοὺς Ἑλληνόπαιδας φίλους της!

Κατὰ τὰς ἰδιαιτέρας συνομιλίας τῶν μαθητῶν, ὡς καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν των, ὠνομάζετο «μαμμὴ» διότι ἔφερε πάντοτε μαζί του ἕνα πέτσινο βαλιτσάκι, ἀπαραίτητον, ἂν μὴ δι' ἄλλον σκοπόν, ἀλλ' ὅπως μεταφέρῃ δι' αὐτοῦ, ἀξιοπρεπῶς, ἀλλὰ καὶ ἀφανῶς ....τὸ λιτὸν μεσημβρινόν του φαγητόν, δεδομένης τῆς ἀποστάσεως τῆς κατοικίας του. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ὁ Ἀλιμπέρτης ἦτο «ἕνας πραγματικὸς τύπος», πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τοὺς μαθητάς του, οἵτινες καὶ ὅταν ἐτελείωναν ἀπὸ τὸ Σχολεῖον, εἶχον πάντοτε δι' αὐτὸν ἀγαθὰς ἀναμνήσεις, τὰς ὁποίας ἐξωτερίκευον μὲ τὸν χαιρετισμὸν τὸν ὁποῖον πάντοτε μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης τῷ ἀπηύθυνον, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐκεῖνος ἀνταπεκρίνετο μὲ καλωσύνην καὶ χαμόγελον, πάντοτε δὲ μὲ ἐνδιαφέρον ἐρωτοῦσε διὰ τὰ κατ' αὐτούς.

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΣ ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΙΔΗΣ

Ὁ Θεοφυλακτίδης μᾶς ἐδίδασκε Γαλλικὰ καὶ Τουρκικά, ἐξ Ἀνατολῆς καὶ αὐτὸς ὁρμώμενος, ἀπεκαλεῖτο δὲ «ὁ Γάλλος». Ξανθός, μᾶλλον πυρρόχρους, μὲ μεγάλα καὶ καλοστριμμένα μουστάκια. Μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τοῦ Μούδρου κατὰ τὸ 1918, ἴσως καὶ ὀλίγον πρὸ αὐτῆς, ὁπότε «οἱ δουλειὲς τοῦ ποδαριοῦ» εἶχον μεγάλην πέρασιν εἰς τὴν Πόλην, ἐγκατέλειψε τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, ἐπιδοθεὶς εἰς αὐτάς, τὸν ἔβλεπες δὲ συχνὰ διασχίζοντα τὴν πολυάνθρωπον καὶ σφύζουσαν ἀπὸ ἐμπορικὴν κίνησιν ὁδὸν τοῦ Μπαλοὺκ - Παζὰρ τῆς Πόλης.

Ἦτο αὐστηρότατος, ὁ δὲ ἐκ μέρους του ξυλοδαρμός, πράγματι ἀλύπητος. Κάποτε, ἕνας μαθητής, ἐλιποθύμησε κατὰ τὸ μάθημά του ἀπὸ τὸ ξύλο. Ἡ ἀναταραχὴ τῶν ὑπολοίπων συνταξιωτῶν του, καθὼς καὶ τὸ «φέρ' τε νερό, φέρ' τε νερὸ» ἔγινεν αἰτία νὰ εἰσέλθῃ ἀπὸ τὴν συνεχομένην παράδοσιν ὁ Σχολάρχης Κοῦζος, ὅστις τῷ εἶπεν αὐστηρῶς «μὰ κι' ἐσὺ τὸ παρακάμνεις....» διότι ἦτο ἤδη γνωστὸν εἰς ὅλους τὸ ἀλύπητον ξυλοφόρτωμά του. Θελήσας δέ, κατακίτρινος ἤδη ἀπὸ τὸν φόβον του, νὰ δικαιολογηθῇ, ἤκουσεν αὐστηροτέραν καὶ ἀνεπίδεκτον ἀντιρρήσεως, παρατήρησιν «Μὰ σοῦ εἶπα... ὅτι τὸ παρακάμνεις!», ὁπότε «Θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου». Καίτοι τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο περιώρισεν ἀρκετὰ τὸ μένος του διὰ ξυλοδαρμόν, ἐν τούτοις δὲν τὸν διέκοψε τελείως, θεωρῶν αὐτὸν ὡς ἀναπόσπαστον μέρος τῆς διδακτικῆς του μεθόδου. Εἰς τὰ Τουρκικά, τὰ ὁποῖα διὰ πρώτην φορὰν ἐδιδάσκοντο εἰς τὴν Ε΄ τὰ πράγματα ἦσαν εὐκολώτερα, ἄλλωστε οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν ἐγνώριζον καλῶς τὴν γλῶσσαν, ἥτις ἦτο μητρική των, εἰς τοὺς ὑπο-

λοίπους δέ, ὡς ζῶντας εἰς τὴν Πόλην, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, δὲν ἦτο ἄγνωστος. Δὲν συνέβαινεν ὅμως τὸ ἴδιον καὶ διὰ τὰ Γαλλικά, διὰ τὰ ὁποῖα εἶχε πολλὰς ἀξιώσεις, ἐπειδὴ εἴχον διδαχθῆ καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην τάξιν. Ὡς ἐκ τούτου δι' αὐτὰ ἤθελε τὴν προφορὰν ἄμεμπτον, τὰς δὲ τυχὸν εὑρισκομένας εἰς τὸ μάθημα ἐρωταποκρίσεις, ὡσὰν νὰ ὡμίλουν μεταξύ των πραγματικοὶ γαλλόπαιδες. Τὸ μάθημα τῶν Γαλλικῶν ἦτο δι' ὅλους μας πραγματικὸς ἐφιάλτης, διότι τῷ ἔδιδεν ἀφορμὴν πρὸς «ἐφαρμογὴν τῆς ἀνθρωπιστικῆς μεθόδου του» ἰδίως ὅταν ἤρχετο «μπουρινιασμένος» ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Σχολὴν τῶν φρέρηδων, τοῦ Κοντοσκαλιοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίσης ἐδίδασκε, μᾶς ἦτο ὅμως ἄγνωστον ἐὰν ἐχρησιμοποίει καὶ ἐκεῖ τὴν ἰδίαν τακτικήν. Ἡ ἀνάμνησίς του εἰς οὐδένα τῶν μαθητῶν του ὑπῆρξεν ἀγαθή, ὅπως τοῦτο εἶναι φυσικόν, διότι τίποτε τὸ εὐχάριστον δὲν μᾶς ὑπενθύμιζεν!

ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ὠδικὴν καὶ Γυμναστικὴν εἰς τὴν Ε' μᾶς ἐδίδασκεν ὁ διδάσκαλος Ραυτόπουλος, νεαρός, μόλις ἐγκαταλείψας τὰ μαθητικὰ θρανία τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους. Ὄχι μόνον τὰ μαθήματά του οὐδὲν τὸ ἐνδιαφέρον μᾶς παρουσίαζον, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος, ὡς ἄτομον, δὲν ἐφανέρωνεν οἱανδήποτε ἀξίαν, δι' αὐτὸ ἀσφαλῶς κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐπεζήτησεν «ἀλλαγὴν στέγης».

ΣΑΡΡΗΣ

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Θεοδωρίδου, τὰ Θρησκευτικὰ εἰς τὴν Στ' μᾶς ἐδίδασκεν ὁ νεοπροσληφθεὶς διδάσκαλος Σαρρῆς, διὰ τὸν ὁποῖον ἐφηρμόζετο ἀπολύτως τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Σωκράτους «οἷα ἡ μορφὴ τοιάδε καὶ ἡ ψυχή», διότι εἰς τὸ ὡραῖον σῶμά του ὑπῆρχε μία ἀγαθοτάτη παιδικὴ ψυχή· ἦτο δι' ὅλους μας ὁ μεγαλύτερος προσφιλὴς ἀδελφός, ὁ εἰλικρινὴς φίλος, οὐδέποτε ὀργιζόμενος δι' οἱονδήποτε καὶ ἐναντίον οἱουδήποτε μαθητοῦ. Αἱ παρατηρήσεις του, ἦσαν συμβουλαὶ καὶ συστάσεις, λεγόμεναι μὲ πραότητα καὶ γλυκύτητα. Μὲ τὸ ὑψηλόν του ἀνάστημα, τὸ γλυκὸ καὶ συμπαθὲς πρόσωπόν του, πλαισιούμενον ἀπὸ τὰ ἐβένινα σγουρὰ μαλλιά του, προσείλκυε τὴν συμπάθειαν καθενὸς ποὺ τὸν ἔβλεπεν. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἰς τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν, ἀπέδιδεν, ἄγνωστον διατί, μεγάλην σημασίαν καὶ προτίμησιν εἰς τὸ περὶ Σχίσματος Κεφάλαιον, διὰ τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκτήσει εἰδικότητα εἷς συμμαθητής μας. Μᾶς ἐδίδασκε συγχρόνως γυμναστικὴν καὶ ᾠδικήν. Ἦτο ἐξαιρετικὸς βαρύτονος, ἐπιτυγχάνων μὲ τὴν γλυκειὰ βαρειὰ φωνή του, ὅπως καλύπτῃ τὰς παραφώνους καὶ τσιριστικὰς φωνὰς ὅλων συγχρόνως τῶν μαθητῶν τῆς πρώτης καὶ δευτέρας φωνῆς.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΤΟ ΖΩΓΡΑΦΕΙΟΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ

Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἤρχισα φοιτῶν εἰς τὸ Ζωγράφειον Γυμνάσιον, διὰ τὸ ὡραιότατον κτίριον τοῦ ὁποίου, ἂς μοῦ ἐπιτραπῇ, ὅπως ἀπασχολήσω ἐπ' ὀλίγον τὸν ἀναγνώστην.

Τὸ κτίριόν του τίποτε δὲν ἔχανεν εἰς μεγαλοπρέπειαν καὶ ἐπιβλητικότητα, καίτοι κείμενον εἰς τὴν στενὴν ὁδὸν τοῦ Σοῦ - Τεραζῆ, πάροδον τῆς Μεγάλης ὁδοῦ τοῦ Πέραν. Ἐγειτόνευε μὲ τὸ κτιριακὸν συγκρότημα τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ, ὅπως ἐλέγετο τότε, Λυκείου τοῦ Γαλατᾶ Σεράϊ, καὶ τὸν ἀπέραντον κῆπόν του, εἶχε δὲ πολὺ πλησίον τὸ οἴκημα τῆς Πρεσβείας μας.

Ἂς ἐξετάσωμεν ἤδη αὐτὸ ἐκ τῶν κάτω, δηλαδὴ τοῦ ὑπογείου, πρὸς τὰ ἄνω.

Εἰς τὰ ὑπόγεια διαμερίσματα, ὑπῆρχον δύο μεγάλαι αἴθουσαι ἑστιατορίου, εἰς τὰς ὁποίας ἔτρωγον τὸ λιτὸν γεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔφερον ἀπὸ τὸ σπίτι των, πολλοὶ τῶν μαθητῶν, οἵτινες, διαμένοντες εἰς τὸν Βόσπορον, τὰ νησιά, ὡς καὶ εἰς ἄλλας ἀπομεμακρυσμένας ἐκ τοῦ Πέραν Κοινότητας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μεταβαίνωσι πρὸς τοῦτο εἰς τὴν οἰκίαν των κατὰ τὴν μεσημβρινὴν δίωρον διακοπὴν τῶν μαθημάτων. Πλησίον αὐτῶν ἦτο ἡ ἐγκατάστασις τῆς Κεντρικῆς θερμάνσεως, διότι, σημειωτέον ὅτι τὸ Ζωγράφειον συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν πρώτων μεγάρων τῆς Πόλης καὶ τὸ μόνον ἐκ τῶν Ἐκπαιδευτηρίων της, τὸ ὁποῖον διέθετε Κεντρικὴν θέρμανσιν, διὰ θερμοῦ ἀέρος. Διὰ νὰ μὴ ἀποβάλλῃ δὲ ἐκ τούτου ὁ ἀὴρ τοῦ κτιρίου ὅλην τὴν ὑγρασίαν του, ἐτίθετο ἐπὶ τοῦ λέβητος δοχεῖον πλῆρες ὕδατος, αἱ ἐξατμίσεις τοῦ ὁποίου ἐπέφερον τὴν ἀπαιτουμένην ἰσορροπίαν αὐτῆς. Παραπλεύρως τῆς ἐν λόγῳ ἐγκαταστάσεως ἦτο ἐγκατεστημένος ὁ «παράδεισος τῶν μαθητῶν» δηλαδὴ τὸ μαγαζὶ τοῦ Γιάννη, μὲ τὰ διάφορα γλυκίσματα, τοὺς ἀσουρέδὲς, τὰ μαλεμπί, τὰ τριγωνάκια, τοὺς μπακλαβάδες, τὰ παστέλια, τὰ ξηρὰ δαμάσκηνα, τὰ ξηρολούκουμα, τὰ τσεπελόσυκα καὶ ἄλλα παρεμφερῆ, μὲ τὰ ὁποῖα, καίτοι οὐχὶ ἀμέμπτου ποιότητος, κατώρθωνεν.... ὁ ἀφιλοκερδὴς καταστηματάρχης, νὰ μεταθέτῃ τὰ ἀσημένια γροσάκια, ἀπὸ τὰ θυλάκια τῶν μαθητῶν, εἰς τὰ συρτάρια τοῦ μπάγκου του, μὲ πολλὴν μάλιστα προθυμίαν. Τὰ ὑπόλοιπα δύο - τρία διαμερίσματα τοῦ ὑπογείου ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἀποθῆκαι τοῦ κὼκ διὰ τὴν κεντρικὴν θέρμανσιν. Ἀπὸ τὸ ὑπόγειον ἐξήρχεσο εἰς μικρὰν αὐλήν, τελείως ἀνεπαρκῆ διὰ τὰ διαλείμματα, ὅπου ἦτο ἐγκατεστημένον καὶ τὸ ὑποτυπῶδες Γυμναστήριόν μας. Ἐκ τοῦ ὑπογείου, δύο ἑκατέρωθεν μαρμάριναι κλίμακες, ὡδήγουν εἰς τὸ ἐπίσης μαρμαρόστρωτον ἰσόγειον, μὲ δύο μαρμαρίνους στύλους. Ἔναντι ἀκριβῶς τῆς ὡραίας ἐξωτερικῆς εἰσόδου, ἦτο τὸ Γυμνασιαρχεῖον, ἑκατέρωθεν τούτου, ἀνὰ μία Ἱματιοθήκη, παραπλεύρως τῆς

μιᾶς τούτων ἡ αἴθουσα παραδόσεως τῆς τάξεως τῶν τελειοφοίτων, τῆς δὲ ἑτέρας, ἡ Βιβλιοθήκη, ἥτις ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ὡς Αἴθουσα συνεδριάσεων τῆς Ἐφορείας. Ἔναντι ὑπῆρχον τὰ ἐργαστήρια Φυσικῆς καὶ Χημείας, ἀρκετὰ πλούσια, διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἰς ὄργανα καὶ λοιπὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀρτίαν μόρφωσίν μας εἰς τὰ ἐν λόγῳ μαθήματα. Ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς μαρμαρίνης εἰσόδου, εὑρίσκετο τὸ θυρωρεῖον, ἀντιστοίχως τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε μικρὰ αἴθουσα ἀναμονῆς. Εἰς τὸ Ἰσόγειον ἦτο ἐπίσης ἐγκατεστημένον τὸ λογιστήριον, εἰς τὸν αὐτὸν δὲ χῶρον ἐγένετο ἡ πώλησις εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς γραφικῆς ὕλης, ὅπου ἠγοράζομεν τὰ φέροντα τὸν τίτλον «Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξος Κοινότης Σταυροδρομίου, Ζωγράφειον Γυμνάσιον» τετράδια, ἐνῷ τὰ ὑπόλοιπα εἴδη ἀνέγραφον μόνον τὰς λέξεις Ζωγράφειον Γυμνάσιον. Ἄλλαι δύο ἑκατέρωθεν μαρμάριναι κλίμακες, μᾶς ἔφερον εἰς τὸν α΄ ὄροφον, τὸν ὁποῖον, πλὴν μιᾶς Αἰθούσης, χρησιμοποιουμένης διὰ τὸ β΄ τμῆμα, τῆς Α΄ τάξεως τοῦ Γυμνασίου, ἀπησχόλει τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον. Ὁ ὄροφος οὗτος εἶχεν ἓξ Αἰθούσας παραδόσεως, ἐν ὅλῳ. Αἱ δύο, ἑκατέρωθεν, μεσαῖαι, ἀνοιγόμεναι καθ' ὅλον τὸ πλάτος των, μετὰ τοῦ μεταξύ των τμήματος τοῦ διαδρόμου, ἀπετέλουν τὴν Αἴθουσαν τῶν τελετῶν, ἰδίως τῆς τελετῆς λήξεως τοῦ Σχολικοῦ Ἔτους, τὴν ὁποίαν ἀνελλιπῶς ἐλάμπρυναν αἱ παρουσίαι τῆς Α. Θειοτάτης Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ΄, τοῦ τότε Πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννου Γρυπάρη καὶ τῆς θελκτικῆς συζύγου του, τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Τουρκικοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ὅστις κατὰ καθιερωθὲν ἔθιμον, ἀπένειμε κατ' ἔτος χρυσοῦν ὡρολόγιον εἰς τὸν ἐκφωνοῦντα τουρκιστὶ τὸν ἀποχαιρετιστήριον λόγον τελειόφοιτον, ὡς καὶ ἄλλων ἐπισήμων τῆς Κοινότητος. Ὁ πάντοτε φιλοσοφημένος λόγος τοῦ Γυμνασιάρχου μας Ἀλεξίου Ζαμαρία, τοῦ μεγάλου Ἠπειρώτου λογίου, περιεῖχεν, ἐκτὸς ἄλλων ὑπερόχων ἰδεῶν, καὶ τὰς πολυτίμους πατρικὰς συμβουλὰς πρὸς τοὺς ἀποφοιτῶντας μαθητάς του, διὰ τὰς κατευθύνσεις των εἰς τὴν Κοινωνίαν, στηριζομένας πάντοτε εἰς τὰς ἠθικὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας, κατὰ τὸν Ὕμνον τοῦ Γυμνασίου μας, ἐδιδάχθησαν εἰς τὰ θρανία του. Κατ' ἔτος τὸ Ζωγράφειον ἐσημείωνε διαρκῆ πρόοδον καὶ ἐπέκτασιν τῶν πνευματικῶν του πτερύγων, διὰ νὰ θερμάνῃ ὑπ' αὐτὰς καὶ μορφώσῃ μεγαλύτερον ἀριθμὸν Ἑλληνοπαίδων. Εἰς τὸν ὑπερκείμενον ὄροφον ἦσαν αἱ ὑπόλοιποι τάξεις τοῦ Γυμνασίου, ὡς καὶ τὸ Ἀναπαυτήριον τῶν Καθηγητῶν, διὰ νὰ ἀναλαμβάνωσιν ὀλίγον ἀπὸ τὸν κόπον τῆς μεταδόσεως εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς πολυτίμου διδασκαλίας των, ἐπεκτεινομένης πολὺ πέραν τοῦ Προγράμματος, καθόσον αὕτη συμπεριελάμβανε διαφόρους ἐγκυκλοπαιδικὰς γνώσεις, ὡς καὶ ὠφελίμους ὑποθήκας διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν δυσχερῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας θὰ ἀντιμετώπιζον αὔριον εἰς τὴν Κοινωνίαν.

Ὅλαι αἱ Αἴθουσαι παραδόσεως τοῦ Ζωγραφείου ἦσαν εὐρύχωροι, μὲ ὕψος δροφῆς ὑπερβαῖνον ἴσως καὶ τὰ πέντε μέτρα. Τὰ ξύλινα τετραθέσια ἢ

διθέσια θρανία ἦσαν προελεύσεως ἐξωτερικοῦ, μὲ εὐρύτατον Γραφεῖον, τὰ δὲ καθίσματα ἀνορθούμενα, διὰ τὴν ἐλευθέραν κίνησιν τῶν μαθητῶν. Ἦτο τὸ μόνον Γυμνάσιον τῆς Πόλης τὸ ὁποῖον διέθετε τοιαῦτα.

Εἰς τὸν τελευταῖον ὄροφον ἦτο ἡ μεγάλη αἴθουσα τῆς Μουσικῆς τὸ μάθημα τῆς ὁποίας δὲν ἠμπόδιζε τὴν ἀνενόχλητον διδασκαλίαν εἰς τὰς λοιπὰς παραδόσεις, οὐδόλως ἀκουόμενον. Παραπλεύρως ὑπῆρχε τὸ Ἐργαστήριον τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Ἰχνογραφίας, εἰς δὲ μικρὸς διάδρομος ἔφερεν εἰς μικρὰν ταράτσαν, δῶμα ἄλλως λεγομένην, ὁπόθεν ἀπελάμβανες τήν:

«Πόλιν, τὴν μεγαλόπολιν, πόλιν τὴν «Νέαν Ρώμην»
Ρώμην τὴν ἀρρυτίδωτον, τὴν μήποτε γηρῶσαν,
Ρώμην ἀεὶ νεάζουσαν, ἀεὶ καινιζομένην».

κατὰ τὸ ποίημα «Ἔκφρασις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας» (= Ἁγ. Σοφίας) τοῦ συγχρόνου τοῦ Ἰουστινιανοῦ Παύλ. Μανασσῆ (ἴδε: Ἱστορίαν τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου, Μητρ. Ἡλιουπόλεως Γενναδίου σελ. 33) ἢ κατὰ τὸν χρησμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, (ἴδε σελ. 43, Σκαρλάτου Δ. τοῦ Βυζαντίου «ἡ Κωνσταντινούπολις» Ἀθῆναι 1851).

«Ὄλβιοι οἵ κείνην ἱερὴν πόλιν οἰκήσουσιν,
ἀκτὴν θρηϊκίην, πολιὴν λάπτουσι θάλασσαν,
ἔνθ' ἰσχὺς ἔλαφός τε νομὸν βόσκονται ἐς αὐτόν».

ἢ κατὰ τὸν Παναγ. Σοῦτσον, εἰς τὴν αὐτὴν Ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου, σελ. 1, κάτωθι εἰκόνος,

«Ἰδοὺ ἡ γῆ τοῦ Βύζαντος, ἰδοὺ ἡ Νέα Ρώμη
τοῦ Κωνσταντίνου ἡ σκιὰ τὴν κατοικεῖ ἀκόμη,
Καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ Θέμις ἐν πορφύρᾳ
πλανᾶται εἰς τὰ τείχη της μὲ στάθμην εἰς τὴν χεῖρα».

Προφανῶς οἱ δύο σκύλακες τοῦ ἀνωτέρω χρησμοῦ εἶναι αἱ ἑκατέρωθεν ὄχθαι τοῦ Βοσπόρου, αἱ μυθολογικαὶ «Σκύλλα καὶ Χάρυβδις».

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς Ἑπταλόφου, ἀντικρύζεις ἐπίσης ἐκεῖθεν τὸν θελκτικὸν Βόσπορον, τὴν γαλανὴν Προποντίδα καὶ τὸ χαριτωμένον Χρυσοῦν Κέρας, τὸν ἄλλως Κεράτιον Κόλπον.

ΑΛΕΞΙΟΣ ΖΑΜΑΡΙΑΣ

Ἐκεῖνος ὅμως ὅστις θὰ μείνῃ ἀλησμόνητος εἰς ὅλην τὴν ζωὴν ἑκάστου μαθητεύσαντος εἰς τὰ θρανία τοῦ Ζωγραφείου, εἴτε εἰς τὸ Δημοτικόν, εἴτε εἰς τὸ Γυμνάσιόν του, πολὺ δὲ περισσότερον εἰς ἀμφότερα, καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν ηὐτύχησε νὰ διδαχθῇ ὑπὸ τοῦ ἰδίου, εἶναι ὁ Γυμνασιάρχης Ἀλέξιος Ζαμαρίας. Μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπιβλητικὸς τὴν ἐμφάνισιν, χωρὶς ἴχνος ἐγωϊσμοῦ καὶ αὐταρεσκείας, ἀγαθότατος τὴν ψυχήν, κάπως προγάστωρ, μὲ τὰ ψαρὰ μαλλιά, καὶ τὴν ἐπίσης ψαρὰν γενειάδα του, μὲ τὸ ἡμίψηλόν του, πατρικὸς

δὲ εἰς ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς μαθητάς, τοὺς ὁποίους ἀσφαλῶς δὲν θὰ διεχώριζεν ἀπὸ τὰ φυσικά του τέκνα. Ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ Ζωγραφείου, διότι κατώρθωσε παραλαβὼν αὐτὸ ἐν ἡμιδιαλύσει, νὰ τὸ ἀνυψώσῃ εἰς τοιαύτην περιωπήν, ὥστε, ὄχι μόνον νὰ μὴ ὑστερῇ τῆς παλαιᾶς αἴγλης τοῦ Βαρβακείου, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπερτερῇ ἴσως ἐκείνου. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν δρώντων μελῶν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καὶ τοῦ ἐκεῖ Ἠπειρωτικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου. Ὡς Ἠπειρῶται, ἐκαυχώμεθα διὰ τὸν Ζαμαρίαν, διότι, ὄχι μόνον εἶχε γεννηθῆ εἰς τὰ Γιάννινα, ἤτοι τὴν πόλιν:

τὴν πρώτην εἰς τὰ γρόσια καὶ πρώτην εἰς τὰ γράμματα»,

ἀλλὰ παρέμεινε μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ πνοῆς Ἠπειρώτης εἰς αἰσθήματα, εἰς ἦθος καὶ εἰς αὐτὸ τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα, τὸ ὁποῖον πολλάκις ἐχρησιμοποίει. Ἡμίσεος καὶ πλέον αἰῶνος ξενητειά, σπουδαί, μόρφωσις, καθηγεσία καὶ ἀνάλογος συναναστροφή, δὲν ἴσχυσαν νὰ τῷ ἀποβάλωσι τὸ Ἠπειρωτικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα καὶ μάλιστα τὸ τοῦ χωριοῦ, τὸ ὁποῖον, γλωσσικὸν ἰδίωμα, ἐχρησιμοποίει, ἴσως ὡς πλέον καταληπτόν, ἀπευθύνων, μὲ πολλὴν ἀδεξιότητα παρατηρήσεις, πρὸς Ἠπειρωτόπαιδας. «Ἐγὼ τί τ' λιέω, κι' αὐτὸς τί μ' τσιαμπουνάει!... Κατά τινα 23ην Δεκεμβρίου, ὅτε περὶ τὴν 10ην πρωινὴν ἀναχωρούσαμεν διὰ τὰς παύσεις τοῦ Δωδεκαημέρου, ἱστάμενος παρὰ τὴν ἔξοδον μᾶς ηὔχετο, ὡσὰν καλὸς πατέρας, τὸ «Χρόνια Πολλά». Ἐπειδὴ ὅμως ἔξω ἔπεφτε τὸ χιόνι πυκνό, δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀναχώρησιν εἰς μαθητάς, κατοικοῦντας εἰς μεμακρυσμένας συνοικίας. «Ποῦ πᾶς ἐσύ, δὲν βλέπ'ς τί γίνετ' ἔξω;» Πράγματι, ἔξω γινόταν μεγάλο κακό. Ὁ ἀνεμοστρόβιλος δὲν ἄφηνε τὸ χιόνι νὰ πέσῃ εἰς τὴν γῆν, ἀλλ' ἔδερνε μ' αὐτὸ ἀλύπητα τὰ πρόσωπα τῶν διαβατῶν, τοὺς ὁποίους κυριολεκτικῶς ἐτύφλωνε καὶ δὲν τοὺς ἄφηνε νὰ προχωρήσουν ἢ τὸ κολλοῦσεν εἰς τοὺς τοίχους.

Αὐτὸς μὲ ὀλίγα λόγια ἦτο ὁ σεβαστός, ὁ πατρικὸς καὶ ἀξέχαστος Γυμνασιάρχης μας Ἀλέξιος Ζαμαρίας, ὅστις, ἀφοῦ ἀνήγαγε τὸ Ζωγράφειον εἰς περιωπήν, ἠναγκάσθη τέλος, μὲ πολλὴν πικρίαν, νὰ ἀποχωρισθῇ τοῦ πνευματικοῦ του αὐτοῦ δημιουργήματος, μὲ τὸ ὁποῖον ἦτο στενὰ συνδεδεμένον τὸ ὄνομά του, εἰς τρόπον ὥστε νὰ λέγηται, ὁ Ζαμαρίας τοῦ Ζωγραφείου, ἢ τὸ Ζωγράφειον τοῦ Ζαμαρία.

Ὁ ἀείμνηστος ἐγεννήθη εἰς Ἰωάννινα, ἀποφοιτήσας τῆς περιωνύμου Ζωσιμαίας Σχολῆς των, ἐν συνεχείᾳ ἐνεγράφη εἰς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, ὁπόθεν, μεταβὰς εἰς Λειψίαν ἐσπούδασε τὰ Παιδαγωγικά, τὰ ὁποῖα τὸν κατέστησαν ἱκανὸν ὅπως ἀφήσῃ λαμπρὰ ἴχνη διαβάσεως, εἰς ὅλας τὰς Σχολὰς τὰς ὁποίας κατὰ καιροὺς διηύθυνε.

Κατὰ πρῶτον διηύθυνεν εἰς τὸ Κεστοράτι τῆς Βορείου Ἠπείρου, τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα τοῦ Μεγάλου Ἐθνικοῦ Εὐεργέτου Χρηστάκη Ἐφένδη Ζωγράφου, τοῦ ὁποίου ἐνυμφεύθη μίαν ἀνεψιάν, «τὰ Ζωγράφεια Διδασκαλεῖα», ἐν συνεχείᾳ, διετέλεσε Γυμνασιάρχης τῆς πνευματικῆς τροφοῦ του, τῆς

Ζωσιμαίας Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων, τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων Φιλιππουπόλεως, πάλιν τῆς Ζωσιμαίας τῶν Ἰωαννίνων, τοῦ Ζωγραφείου καὶ τέλος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἑλληνογαλλικοῦ Λυκείου Κωνσταντινουπόλεως. Ὑπῆρξεν Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος τῶν Πατριαρχείων, ὡς καὶ προσωπικὸς τοιοῦτος τοῦ ἀειμνήστου ἀρχιεπισκόπου Σπυρίδωνος, μετὰ τοῦ ὁποίου, ὡς Μητροπολίτου Βελλᾶς καὶ Κονίτσης, συνειργάσθη στενῶς διὰ τὴν ἵδρυσιν καὶ διοργάνωσιν τῆς Ἀναγνωστοπουλείου Γεωργικῆς Σχολῆς Κονίτσης, ὡς καὶ διὰ κάθε ζήτημα σχετικὸν μὲ τὰ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα τῆς Ἐπαρχίας του. Διετέλεσε Πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, ὑπῆρξε δὲ ἐπίσης ἡ ψυχὴ τῆς Ἠπειρωτικῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, ἥτις ἵδρυε συνεχῶς Δημοτικὰ Σχολεῖα καὶ εἰς τὰ πλέον ἀπομεμακρυσμένα Ἠπειρωτικὰ χωριά.

Συνέγραψε πολλὰ περισπούδαστα συγγράμματα, ἀναγόμενα εἰς τὸν οἰκεῖόν του Παιδαγωγικὸν τομέα, ὡς καὶ ψυχολογίαν, ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Ἀθανασίου Ἰωάννου, περὶ οὗ κατωτέρω, τὴν Πρακτικὴν Ἀριθμητικήν, τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθημεν εἰς τὴν Α´ Γυμνασίου. Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν ἠναγκάσθη καὶ αὐτός, ἐγκαταλείπων τὸν πνευματικόν του ἀγρόν, τὴν Βασιλεύουσαν, ὅστις, ἀγρός, τόσον πλουσίους καρποὺς ἀπέδωσε, χάρις καὶ εἰς τοὺς ἰδικούς του μόχθους, ὅπως ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας, τῆς ὁποίας τὸ χῶμα τὸν ἐκάλυψε φιλοστόργως, μετά τινα ἔτη.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

Ἀναμφιβόλως, μετὰ τὸν Ζαμαρίαν, ἡ πλέον ἐπιβλητικὴ μορφὴ ἐκ τῶν καθηγητῶν τοῦ Ζωγραφείου, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε καὶ Γυμνασιάρχης κατὰ τοὺς τέσσαρας τελευταίους μῆνας τοῦ 1913, συνεχῶς δὲ ἀπὸ τοῦ Σχολικοῦ ἔτους 1915—1916 μέχρι τοῦ 1922, ἦτο ὁ Ἀθανάσιος Ἰωάννου, ὅστις ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς Καισάρειαν, ὅπου διήκουσε τὰ πρῶτα μαθήματα (1876—82), ἐν συνεχείᾳ δέ, μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνεγράφη εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν (1882), ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεφοίτησε κατὰ τὸ 1886, μὲ τὸν βαθμὸν Ἄριστα.

Τὴν τοιαύτην ἐπίδοσίν του εἰς τὰ γράμματα δὲν ἐστάθησαν ἱκαναί, αἱ οἰκονομικαί του δυσχέρειαι ὅπως ἀναχαιτίσωσιν, ἠναγκάσθη ὅμως, καίτοι διακαῶς ἐπιθυμῶν ἄμεσον συνέχισιν ἀνωτέρων σπουδῶν, κατὰ τὰ ἔτη 1886—1890, σεπτῇ ἐντολῇ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ´, ὅστις ἐκτιμῶν τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἐπίδοσίν του εἰς τὰ γράμματα παντοιοτρόπως τὸν ὑπεστήριξε, ὅπως διδάξῃ εἰς τὴν Ροδοκανάκειον Σχολὴν τῆς γενετείρας του. Μνήμων ὅθεν, τῶν τοιούτων ὑποχρεώσεών του πρὸς τὸν Μέγαν Ἐκεῖνον Πατριάρχην, εἰς τὸν Πανηγυρικὸν τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε τὸ 1908, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, κατὰ τὴν τελετὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, μετὰ βαθείας συγ-

κινήσεως καὶ δυσκόλως συγκρατῶν τὰ δάκρυά του, ἀπέτισεν αὐτῷ τὸν ὀφειλόμενον φόρον εὐγνωμοσύνης.

Ὁ Ἀθανάσιος Ἰωάννου, τὸν ὁποῖον ηὐτύχησα ὅπως ἔχω καθηγητὴν ἀπὸ τῆς Α΄ μέχρι καὶ τῆς Στ΄ τάξεως τοῦ Ζωγραφείου, ἦτο αὐστηρός, ὄχι ὅμως καὶ βλοσυρός, ὅπως πολλοὶ νομίζουν ὅτι αἱ δύο αὗται ἰδιότητες, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ συνυπάρχωσιν, ἐπίσης δὲ καὶ ἀγαπητὸς εἰς ὅλους τοὺς μαθητάς του. Κάποιαν Δευτέραν, ὁπότε συνήθως οἱ μαθηταὶ συναγωνίζονται μεταξύ των εἰς .....ἀμέλειαν, μὲ πολὺ συγκρατημένην ἀγανάκτησιν μᾶς εἶπε: «τί ἀξιώσεις νὰ ἔχω ἀπὸ σᾶς τοὺς ἄλλους, ἀφοῦ καὶ ὁ υἱός μου, ἐπρόκειτο περὶ τοῦ συμμαθητοῦ μου Τιμολέοντος, δὲν ἀνοίγει βιβλίον καθ' ὅλον τὸ Σαββατοκύριακον;». Καίτοι διδάσκων εἰς πολὺ καθαρεύουσαν, ἐν τούτοις ἦτο ἀπολύτως καταληπτὸς εἰς ὅλους. Ἡ διδασκαλία του ἦτο μία πραγματικὴ μουσική, ἕνα ἀληθινὸν ποίημα, δι' αὐτὸ ἡ προσοχὴ ὅλων μας ἦτο πάντοτε τεταμένη, καὶ κυριολεκτικῶς ἐκρεμώμεθα ἀπὸ τὰ χείλη του. Μᾶς ἔκαμνε μεγάλην ἐντύπωσιν τὸ ἑξῆς. Ὅταν συνέβαινε νὰ μὴ ὁλοκληρώσῃ τὴν διδασκαλίαν ἑνὸς Κεφαλαίου, κατὰ τὴν συνέχειαν αὐτοῦ εἰς τὸ ἑπόμενον μάθημα, ἤρχιζεν ὡς ἀκολούθως: ὅπως προελέχθη.... καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπανελάμβανε τὴν τελευταίαν φράσιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε διακόψει τὴν προηγουμένην παράδοσίν του. Καίτοι διδάσκων ἐπὶ τόσα ἔτη, ἐν τούτοις ἐφαίνετο σαφῶς ἐκ τῆς προφορᾶς του, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ δὲν ἦτο μητρική του γλῶσσα. Κατὰ τὴν Α΄ τάξιν μᾶς ἐδίδασκε Πρακτικὴν Ἀριθμητικήν, συγγραφῆς: Ἀλεξ. Ζαμαρίου — Ἀθαν. Ἰωάννου, ἐνῷ τὰ ἑπόμενα ἔτη Φυσικὴν καὶ Χημείαν. Ἐκτὸς τῆς ἐν λόγῳ Ἀριθμητικῆς, συνέγραψε Φυσικὴν Πειραματικήν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐδίδαξεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Δ΄ τάξιν. Τὸ σύγγραμμά του ὅμως τὸ ὁποῖον κατέστη πράγματι Κλασικὸν ἦτο «ἡ Ἀνόργανος καὶ Ὀργανικὴ Χημεία» ἡ καλυτέρα καὶ διὰ πολλὰ μετὰ ταῦτα ἔτη εἰς τὸ εἶδός της, τὴν ὁποίαν ἐθεώρουν ὡς πολύτιμον βοήθημα οἱ φοιτηταὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, Ἰατρικῆς καὶ Φυσικομαθηματικῶν Ἐπιστημῶν.

Ἦτο τόσον ἀγαπητός, ὥστε οἱ μαθηταὶ τῆς Δ΄ Γυμνασίου ἑνὸς Σχολικοῦ Ἔτους, ἔφθασαν μέχρις ἀπεργίας, οἱ 50 ἐκ τῶν 56, διὰ νὰ ἐπιτύχωσιν ὅπως ἀναλάβῃ ἐκ νέου τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὑγιεινῆς, ἀφαιρεθείσης παρ' αὐτοῦ ἵνα δοθῇ εἰς τὸν ἰατρὸν Βασ. Ρίτσον, ὅστις, ἐθεωρεῖτο, ὡς ἐκ τῆς Ἐπιστήμης του, πλέον κατάλληλος. Πληροφορηθεὶς τὴν τοιαύτην ἀνταρσίαν εἶπε: «Ξεύρω ὅτι οἱ μαθηταί μου, μὲ ἀγαποῦν». Πράγματι δὲ οἱ μαθηταί του τὸν ἀγαποῦσαν, διότι κανεὶς δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι, διὰ τὸν διδάσκαλον, ὁ μαθητὴς εἶναι ὁ μεγαλύτερος ψυχολόγος, ὡς κατανοῶν ἐπακριβῶς τὴν πραγματικήν του ἀξίαν, ὡς καὶ τὴν ὠφέλειαν τὴν ὁποίαν ἔχει ἐκ τῆς διδασκαλίας του. Πολλάκις ἔλεγε: «Διερχόμενος τὴν Μεγάλην ὁδὸν τοῦ Πέραν, πολλοὶ ἄγνωστοί μου κύριοι, ἀποκαλυπτόμενοι, μὲ χαιρετοῦν μετὰ σεβασμοῦ. Πρόκειται περὶ παλαιῶν μου μαθητῶν. Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα μου ἱκανοποίησις».

Ἐκτὸς τοῦ Ζωγραφείου ἐδίδαξεν ἐπίσης, εἰς τὴν πνευματικήν τροφόν του, τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν, εἰς τὸ Ζάππειον Παρθεναγωγεῖον, εἰς τὸ Ἰωακείμιον Παρθεναγωγεῖον τοῦ Φαναρίου, ὡς καὶ εἰς τὸ Κεντρικὸν τοιοῦτον τοῦ Πέραν. Διετέλεσε Πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ 1920 — 1922, ὁπότε, ἐπελθούσης τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, κατῆλθε καὶ αὐτὸς ὡς πρόσφυξ εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐδίδαξεν εἰς τὸ Β΄ Πρακτικὸν Λύκειον, τὸ Θ΄ Γυμνάσιον, ὡς καὶ εἰς τὴν Σχολὴν Ὑπαξιωματικῶν Ἀθηνῶν, τεθεὶς δὲ ὑπὸ σύνταξιν κατὰ τὸ ἔτος 1932, ἀπεβίωσε τὸ 1956. Οἱ εὐγνωμονοῦντες αὐτῷ μαθηταὶ τῆς Πόλης, οἵτινες ἐτέλεσαν τὸ Φιλολογικόν του Μνημόσυνον τὴν 17.3.57, δὲν τὸν ἐλησμόνησαν ποτέ, ἀλλὰ μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του, τὸν ἐπεσκέπτοντο εἰς τὴν κατοικίαν του, ἀποδεικνύοντες οὕτω τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην τὴν ὁποίαν ᾐσθάνοντο πρὸς τὸν παλαιὸν καθηγητήν των, τὸν ὁποῖον πάντοτε μὲ συγκίνησιν θὰ ἀναπολῶσι καὶ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς των θὰ λέγωσι τὸ «αἰωνία σου ἡ μνήμη, σεβαστέ μας πνευματικὲ πατέρα».

ΜΙΧΑΗΛ ΣΑΓΚΑΣ

Ὁ Μιχαὴλ Σάγκας, φιλόλογος καθηγητής, ἦτο πράγματι μία ἐπιβλητικὴ μορφή. Ἦτο πολὺ αὐστηρὸς καὶ ἄτεγκτος πρὸς τοὺς μαθητάς. Ἐδίδασκεν Ἑλληνικὰ εἰς τὴν Α΄ καὶ Δ΄, διὰ λόγους σκοπιμότητος. Πρὸς τοῦτο, εἰς μὲν τὴν Α΄ τὸ χρησιμοποιούμενον ὑπ' αὐτοῦ κόσκινον, δὲν ἦτο τόσον ψιλὸν ὅσον τῆς Δ΄ διότι, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος παρεδέχετο, ὁ εἰς αὐτὴν προορισμός του ἦτο νὰ μὴ ἀφήνῃ «σκάρτους» νὰ προχωροῦν εἰς τὸ Γυμνάσιον, ἐνῷ τὸ κόσκινον τῆς Δ΄ ἦτο ὑπερβολικὰ «ψιλό», οὕτως ὥστε ὁ μαθητὴς ὁ ὁποῖος διήρχετο αὐτὸν τὸν Μαλέαν τοῦ Ζωγραφείου, ἐθεωρεῖτο ἱκανὸς ὅπως ἀποκτήσῃ τὸ Ἀπολυτήριόν του. Ἐθεωρεῖτο, ὄχι ἀδίκως, ὁ αὐστηρότερος τῶν καθηγητῶν μας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον γνωρίζων καὶ ὁ ἴδιος ἔλεγε τελευταίως «Μὲ ἐθεωροῦσαν γιὰ ζόρικον, ἀλλὰ ἤμην τοιοῦτος μόνον διὰ τοὺς ἀμελεῖς». Ὁ Σάγκας ἐγεννήθη εἰς Καστανίτσαν Κυνουρίας κατὰ τὸ ἔτος 1868, ἦτο ἑπομένως συνομίληκος μὲ τὸν Ἰωάννου, μόλις δὲ τριετής, μετέβη μὲ τὴν πατρικήν του οἰκογένειαν εἰς Σωζούπολιν τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας. Ἐφοίτησεν εἰς Γυμνάσιον τῶν Ἀθηνῶν, ὡς καὶ εἰς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον. Συμφώνως πρὸς τὸν ἰσχύοντα τότε νόμον, οἱ πτυχιοῦχοι τῆς Φιλολογίας, διὰ νὰ ἔχωσι δικαίωμα καθηγεσίας, ἔπρεπε νὰ ὑπηρετήσωσι, τοὐλάχιστον ἐπὶ διετίαν, ὡς Σχολάρχαι, διὰ τοῦτο εἰργάσθη ὡς τοιοῦτος εἰς τὰ Σχολεῖα Ἀγυιᾶς, Λαρίσης καὶ Αἰτωλικοῦ. Μεταβὰς μετὰ ταῦτα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐδίδαξε, τὸ πρῶτον ὡς καθηγητής, κατὰ τὸ 1900 εἰς τὸ Γυμνάσιον Κυδωνιῶν (= Ἀϊβαλί), τῆς Ἑλληνικωτάτης ταύτης παραλιακῆς πόλεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Μετὰ τριετίαν δέ, ἐγκατασταθεὶς πλέον ὁριστικῶς εἰς τὴν Βασιλίδα, ἐδίδασκεν εἰς τὸ Ζωγρά-

φειον καὶ τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν. Κατὰ τὸ 1911 μεταβὰς εἰς 'Οδησσόν, διηύθυνεν ἐπὶ διετίαν τὴν ἐκεῖ Ἑλληνικὴν Ἐμπορικὴν Σχολήν, ὁπόθεν ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1913, ἀνέλαβε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ζωγραφείου, μέχρι τέλους τοῦ Σχολικοῦ ἔτους 1914—15, ὁπότε, ἐπειδὴ ἦτο Ἕλλην ὑπήκοος, τῷ ἀπηγορεύθη ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως νὰ διδάσκῃ. Εἰργάσθη καὶ πάλιν ὡς καθηγητής, μετὰ τὴν κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1918 γενομένην Ἀνακωχὴν τοῦ Μούδρου, μέχρι τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ὁπότε, κατελθὼν εἰς Ἀθήνας διωρίσθη κατὰ τὸ 1923 καθηγητὴς τοῦ Θ' Γυμνασίου, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἐδίδαξε καὶ ὁ Ἀθ. Ἰωάννου. Ἐκ τοῦ Θ' Ἀθηνῶν ἀποχωρήσας κατὰ τὸ 1930, μετέβη εἰς τὸ Βουκουρέστιον ὅπου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου, ἐργασθεὶς μέχρι τοῦ 1933. Ἀποχωρήσας τούτου, μετέβη εἰς Γαλάτσιον διὰ νὰ διευθύνῃ τὸ Γυμνάσιόν του μέχρι τοῦ 1937, ὁπότε ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας διηύθυνε μέχρι τοῦ 1945 τὸ ἰδιωτικὸν Γυμνάσιον τῶν Ἀδελφῶν Καλπάκα. Γέρων πλέον, 77 ἐτῶν, ἀπεσύρθη ὁριστικῶς τῆς ὑπηρεσίας, ἀφοῦ ὑπηρέτησε τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα ἐπὶ ὁλόκληρον 50ετίαν. Ἀπέθανεν, ἐνενηκοντούτης, τὴν 6ην Αὐγούστου τοῦ 1957.

Αἱ ἀνωτέρω διαρκεῖς μετακινήσεις ἀποδεικνύουσιν ἀσφαλῶς, πόσον ὁ ἀείμνηστος αὐτὸς καθηγητής μας ἦτο ἄκαμπτος εἰς τὰς ἰδέας του καὶ μὲ πόσην ἐπιμονὴν τὰς ὑπεστήριζε μέχρι τέλους.

Τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πόλην μετὰ τὸν κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1912 θάνατον Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' καίτοι εἶχε προχωρήσῃ ἤδη τὸ Σχολικὸν ἔτος, ἐπιβεβαιοῖ τὰ περὶ διαφωνίας του μετὰ τοῦ Μεγάλου ἐκείνου Πατριάρχου, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας, κατὰ τὸ 1911, εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν Βασιλίδα.

Οἱ παλαιοὶ μαθηταί του, παρὰ τὴν αὐστηρότητά του, ἐγνώριζον καὶ γνωρίζουν ὅτι δὲν τῷ ὀφείλουσιν ὀλίγα. Διὰ τοῦτο θὰ τὸν εὐγνωμονοῦν πάντοτε, ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἀποτελεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι πολλοὶ τούτων τὸν ἐπεσκέπτοντο κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τὸν συνεκίνει βαθύτατα. Κατὰ τὰς ἐπισκέψεις ταύτας εἰς μάτην προσεπάθουν νὰ ἀνεύρωσιν εἰς τὸν παλαιὸν καθηγητὴν κάτι ἀπὸ τὴν γνωστήν των αὐστηρότητά του. Ἀντιθέτως ἀντίκρυζον ἕνα ἀγαθὸν γεροντάκι, τὸ ὁποῖον συνεζήτει μὲ αὐτούς, ὡς φίλος τῶν παιδικῶν των χρόνων.

Δ. ΚΡΟΥΣΤΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ καθηγητὴς Κρουστανόπουλος μᾶς ἐδίδαξε τὰ Γαλλικὰ εἰς τὴν Α' τάξιν τοῦ Γυμνασίου. Ὑψηλοῦ ἀναστήματος, καὶ μὲ γυαλιά, ἦτο πραγματικὸς τύπος διδασκάλου. Συνέγραψε βιβλίον γαλλικῶν ἀσκήσεων, ἀπὸ τὸ ὁποῖον μᾶς ἐδίδασκεν. Ἐνῷ δὲ διὰ τὸ Ζωγράφειον δὲν ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν διακε-

κριμένων καθηγητῶν, εἰς τὴν Ζωσιμαίαν Σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδασκεν ἀπὸ τοῦ ἑπομένου ἔτους, ἀντιθέτως, ἐλογίζετο ὡς καλὸς καθηγητής. Ἴσως τοῦτο νὰ ὠφείλετο εἰς τὴν διαφορὰν τῆς μορφωτικῆς στάθμης τῶν δύο πόλεων, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Ἰωαννίνων, διότι ἀσφαλῶς ἡ Βασιλὶς εἶχε μεγαλυτέρας ἀξιώσεις ἀπὸ τοὺς διδάσκοντας εἰς τὰ Σχολεῖά της.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Ὁ φιλόλογος καθηγητὴς Γεωργιάδης, ὅστις, ὡς καταγόμενος ἀπὸ τὸ Προκόπιον τῆς Μ. Ἀσίας, προσέθεσεν, ὅπως παλαιότερον τοῦτο ἐσυνηθίζετο, εἰς τὸ ἐπώνυμον τὸ «Προκοπιεύς», μᾶς ἐδίδασκεν εἰς τὴν Α΄ Γυμνασίου τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων, ἐλλείψει διαθεσίμων ὡρῶν τοῦ καθηγητοῦ τῶν Ἑλληνικῶν Σάγκα, ὡς καὶ Ἱστορίαν. Ἦτο κλασσικὸς τύπος, εἰς τὸ βάδισμα, τὴν ἐμφάνισιν, τὴν ὁμιλίαν καὶ τὴν ὀμβρέλλαν, διδασκάλου, ὅταν δὲ ἠκροᾶτο τοῦ μαθητοῦ, ἀναγινώσκοντος τὴν Ἔκθεσιν ἢ λέγοντος τὴν Ἱστορίαν, εἶχε πάντοτε τὰ μάτια του κλειστά, ἢ ὅπως ἐλέγομεν τότε καμύει τοὺς ὀφθαλμούς. Ἦτο καλὸς Ἑλληνιστής, ὡς καὶ ἱστορικός, καίτοι δὲ εἶχεν εἰς ἀρκετὸν βαθμὸν τὸ μεταδοτικόν, ἐν τούτοις δὲν κατώρθωνε νὰ προσελκύῃ τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν διδασκαλίαν, οἱ ὁποῖοι «τοῦ εἶχαν πάρῃ τὸν ἀέρα». Συνέγραψε δραματικὸν ἔργον, ὑπὸ τὸν ἀρχαιοπρεπῆ τίτλον «ἡ Καλυψώ», διὰ τὸ ὁποῖον ἡ κριτικὴ ὑπῆρξε δυσμενής, δὲν ἐνθυμοῦμαι δὲ ἐὰν ἐδιδάχθη ἀπὸ σκηνῆς. Πάντως ἀπησχόλησεν ὄχι ὀλίγον τὰ σατιρικὰ φύλλα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, γενόμενος οὕτω γνωστὸς ἔστω καὶ μὲ.... ἀποτυχίαν.

Κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα εὑρίσκετο εἰς ἔξαρσιν ἡ διαμάχη μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τῆς Καθαρευούσης, μὲ ἀρχηγόν των τὸν Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Γ. Μιστριώτην καὶ τῶν μαλλιαρῶν τὸν Ψυχάρην. Ὁ Γεωργιάδης ἠκολούθει, μετὰ φανατισμοῦ μάλιστα, τὴν μερίδα τοῦ Μιστριώτη, κατακεραυνώνων, κατὰ τὰς παραδόσεις του, τοὺς μαλλιαρούς. Ἦτο πράγματι μοναδικὴ δι' ἡμᾶς εὐκαιρία, ὅπως τὸν παρασύρωμεν εἰς σχετικὴν συζήτησιν, γλυτώνοντες οὕτω τὸ μάθημα...!

ΙΩΑΚΕΙΜ ΜΑΡΤΙΝΙΑΝΟΣ (Ἀρχιμανδρίτης)

Θρησκευτικὰ μᾶς ἐδίδασκε μέχρι τῆς Γ΄ τάξεως, ὁ ἱερατικὸς Προϊστάμενος Παναγίας τῆς Καφατιανῆς τοῦ Γαλατᾶ, Ἀρχιμανδρίτης Ἰωακεὶμ Μαρτινιανός, σπουδάσας εἰς τὴν περιώνυμον Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης. Οὗτος, προχειρισθεὶς εἰς Μητροπολίτην Βελεγράδων, μὲ ἕδραν τὸ Βεράτιον, ἀπεχώρησε τοῦ Ζωγραφείου. Κατήγετο ἐξ Ἠπείρου. Τοὺς μαθητὰς ἐξήταζε «χονδρικῶς» δηλαδὴ ἐξήταζε 20—30 τὴν ὥραν ἑκάστου μαθήματος, ἀνὰ τρεῖς, ἐρωτῶν ἕκαστον 3—4 γραμμάς. Ὁ κάθε ὑποψήφιος ὑπελόγιζε

τί περίπου θὰ τοῦ «ἔπεφτε» καὶ τὸ ἐδιάβαζε κατὰ «τὴν ὑστάτην ὥραν». Ὁ ἐπιτυγχάνων εἰς τοὺς ὑπολογισμούς, ἐβαθμολογεῖτο μὲ 9 ἢ 10, ἐὰν ὅμως ἀπετύγχανεν εἰς αὐτούς, τότε ἐξησφάλιζε «τὸν στέφανον τῆς δόξης», τὸ μηδέν, τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος ἐσημείωνεν εἰς τὸν Κατάλογον, μὲ πραγματικὸν πεῖσμα. Πρὸς τοῦτο πατοῦσε καλὰ τὴν πένναν του, λέγων συγχρόνως μὲ θυμὸν «Κάτσε κάτω, μηδέν, ἐγὼ θέλω καλὰ παιδιά, σὰν τὸν Γ... καὶ τὸν Σ... καὶ ὄχι ἀμελέτητους...». Ὁ μεγάλος ὅμως ψυχολόγος τοῦ καθηγητοῦ, ὁ μαθητής, δὲν ἔμεινεν ἀδρανής, κατορθώσας νὰ ἐξουδετερώσῃ τοὺς τοιούτους βαθμοὺς τοῦ διμήνου μὲ τὸν τῶν γραπτῶν ἐξετάσεων, διότι εἶχεν ἀνακαλύψει ὅτι ὁ καθηγητὴς εἰς τοὺς διαγωνισμοὺς ἤθελεν, α) γράμματα στρογγύλα καὶ εὐανάγνωστα καὶ β) τὸ γραπτὸν νὰ ὑπερβαίνῃ τὰς 2½ σελίδας φύλλου διαγωνισμοῦ. Ἐπὶ πλέον, τὸ σπουδαιότερον ἴσως, εἶχε πληροφορίας ὅτι ὁ κ. Καθηγητὴς βαρυνόμενος καὶ θεωρῶν δι' αὐτὸ περιττὸν νὰ διεξέλθῃ ὁλόκληρον τὸ γραπτόν, περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τριῶν - τεσσάρων γραμμῶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ διαγωνίσματος. Γράφων λοιπὸν ὀρθῶς ὅσα ἐχρειάζοντο, συνεπλήρωνε τὸ ὑπόλοιπον μὲ τὸ Πιστεύω, τὸ Πάτερ ἡμῶν καὶ μὲ ἄλλας γνωστὰς προσευχάς, ὅλα ὅμως καλογεγραμμένα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ τέως ἀμελής, καθίστατο «ἐπιμελὴς καὶ καλὸς μαθητὴς ὅπως ὁ Γ..., καὶ ὁ Σ....» ἐπιτυγχάνων τὴν ἐξουδετέρωσιν «τῶν στεφάνων δόξης» τῶν Ἐλέγχων τῆς διμηνίας. Ἀπέθανεν ἐνταῦθα, μετὰ τὴν Κατοχήν, ὡς Μητροπολίτης Ξάνθης.

ΠΑΤΗΡ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

Τὸν Ἰωακεὶμ Μαρτινιανὸν διεδέχθη εἰς τὴν ἕδραν, ἄλλος Ἠπειρώτης ἱερωμένος, ὁ πατὴρ Γεώργιος Οἰκονομίδης, ἀποφοιτήσας ἐπίσης ἐκ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, ἥτις ἐπήνδρωσεν ἐπὶ αἰῶνας, μὲ ἐξαιρετικοὺς ἐπιστήμονας Θεολόγους, τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ὁ λευίτης οὗτος, ζῶν εἰσέτι, ὑπερενενηκοντούτης, εἰς τὴν Ἀγ. Παρασκευὴν τῆς Ἀττικῆς, ἦτο τελείως ἀντιθέτου χαρακτῆρος, τοῦ προειρημένου μέλους τῆς ἐν Χριστῷ Ἀδελφότητος. Δὲν ἤθελε τὸν μαθητήν του ἐπιμελῆ διὰ τὰς τρεῖς - τέσσαρας μόνον γραμμὰς τὰς ὁποίας τροχάδην τὸν ἐξήταζεν. Ἦτο πολὺ εὐγενικὸς καὶ πατρικὸς πρὸς ὅλους τοὺς μαθητάς του, καὶ ἐπιεικὴς εἰς τὴν βαθμολογίαν. Ἦτο πραγματικὸς λευίτης, ἡ δὲ διδασκαλία του, ἄνευ ἐπιδείξεως οἱουδήποτε φανατισμοῦ, ἦτο εὐχάριστος καὶ εἵλκυε τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μαθητοῦ. Ἐγνώριζε καλῶς ὅτι τὸ μάθημά του δὲν ἦτο ἐκ τῶν πρωτευόντων καὶ εἶχεν ὡς ἐκ τούτου ἀναλόγους ἀξιώσεις. Εἶχε δ' ἐπὶ πλέον τὴν ἑξῆς πρωτοτυπίαν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἐκεῖνος πατὴρ Γεώργιος κατὰ τὰς γραπτὰς δοκιμασίας ἀμφοτέρων τῶν ἑξαμήνων: Ἀφοῦ ἔδιδε τὰ θέματα μᾶς ἔλεγε «Γιὰ πέντε λεπτὰ ρίξ'τε μιὰ ματιὰ εἰς τὸ βιβλίον διὰ νὰ ἐνθυμηθῆτε τὸ θέμα, καὶ ἀπεσύρετο εἰς τὴν ἔξοδον τῆς αἰθούσης, διὰ νὰ ρίξωμεν πράγματι μιὰ μα-

τιά, ἄλλοι μὲν διὰ νὰ ἐνθυμηθῶσι τὸ θέμα, ἐνῷ μερικοί.... διὰ νὰ ἀφαιρέσωσι τὰς ἀντιστοίχους σελίδας τοῦ βιβλίου.

Μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐκτὸς τῆς καθηγεσίας, ὑπηρέτει καὶ εἰς μίαν Κοινότητα, μετέβη εἰς Ἀμερικήν, ὅπου, ὡς λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου, ὑπηρέτησε τὴν ἐκεῖ ὁμογένειαν, ὁπόθεν, συνταξιοδοτηθεὶς πλέον, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου τυγχάνει τῆς στοργικῆς μερίμνης τῆς θυγατρός του. Καίτοι ἐπὶ δύο μόνον καὶ ἥμισυ ἔτη ἐδίδαξεν εἰς τὸ Ζωγράφειον, ἐν τούτοις εἰς πρώτην διδομένην αὐτῷ εὐκαιρίαν ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως τὸν ἐπισκεφθῶσι παλαιοὶ μαθηταὶ τοῦ Γυμνασίου μας.

ΠΑΤΗΡ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

Εἰς τὴν Στ΄ τάξιν μᾶς ἐδίδαξε τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν ὁ πατὴρ Γεώργιος Ἀθανασιάδης, λίαν ἐγκυκλοπαιδικὸς καὶ ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς μαθητάς του, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐφέρετο μὲ πολλὴν καλωσύνην καὶ ἀγάπην. Ἦτο μεταδοτικὸς καὶ εὐχάριστος εἰς τὴν διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν ὅλοι παρηκολουθοῦμεν μετὰ προσοχῆς καὶ σεβασμοῦ.

Τοῦ πατρὸς Ἀθανασιάδου δὲν θὰ λησμονήσω τὸ ἑξῆς: Εὑρισκόμεθα εἰς τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1915, ὁπότε ὁ πόλεμος ἐμαίνετο καὶ εἰς τὰ πέριξ τῆς Πόλης. Οἱ Ἀγγλογάλλοι προσεπάθουν, τοὐλάχιστον κατ' ἐπίφασιν, διότι ἤδη πιστεύω τὸ ἄκρως ἀντίθετον, ὅπως ἐκβιάσωσιν τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων, οἱ δὲ Ρῶσοι τὸν Βόσπορον, ὁπόθεν ἠκούοντο κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην οἱ κρότοι τῶν τηλεβόλων τῶν ἀμυνομένων διδύμων φρουρίων. Ἀνατὸλ καὶ Ρούμενοι Καβάκ, ὡς καὶ τῶν ἐπιτιθεμένων Ρωσικῶν πολεμικῶν. Μᾶς λέγει λοιπὸν ὁ βαθυστόχαστος ἐκεῖνος Λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου, καὶ σεβαστὸς καθηγητής: «Δὲν γνωρίζω ἐὰν πρέπει νὰ εὐχώμεθα νίκην τῶν ἐπιτιθεμένων ἢ τῶν ἀμυνομένων», ὁπότε, ἡ ἐπιπολαία νεότης, διεμαρτυρήθη ἐντόνως διὰ τὰ σοφὰ ἐκεῖνα λόγια τοῦ καθηγητοῦ, τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν τῶν εὐκόλων χαρακτηρισμῶν, θὰ ἐθεωροῦμεν, τὸ ὀλιγώτερον, ὡς προδότην. Εὐτυχῶς ὅμως ὁ κώδων ἀπήλλαξεν αὐτὸν τῆς ἀνάγκης ὅπως μᾶς ἐπεξηγήσῃ τοὺς λόγους καὶ μᾶς πείσῃ διὰ τὰς ὀρθὰς ἀπόψεις του. Τότε δὲν εἴχομεν τὴν σημερινὴν πεῖραν τοῦ κόσμου διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν βαθυτέραν ἔννοιαν τῶν λόγων του ἐκείνων. Ἀναχωρῶν ὅμως ἀσφαλῶς θὰ ἐσκέπτετο «Ἔχετε δίκηο, διότι εἶσθε ἀκόμη παιδιά», τὴν σκέψιν του δὲ αὐτὴν ἐξωτερίκευσε τὸ πικρόν του χαμόγελον! Πράγματι οἱ προκάτοχοι τῶν κομμουνιστῶν, ὡς καὶ οἱ τελευταῖοι, προσεπάθουν, ὅπως, κατακτῶντες τὴν Βασιλεύουσαν, εὑρεθῶσι πλέον εἰς τὰς θερμὰς θαλάσσας, τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Μεσόγειον, πραγματοποιοῦντες οὕτω, τὸ προαιώνιον Πανσλαυϊστικὸν ὄνειρον τοῦ Μεγάλου Πέτρου καὶ τῆς Αἰκατερίνης, τῆς ἀνασυστάσεως ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Βασιλίδα!...

ΙΩΑΚΕΙΜ ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ

Ἐξέχουσαν ἐπίσης φυσιογνωμίαν μεταξὺ τῶν καθηγητῶν τοῦ Ζωγραφείου, ἀπετέλει ἀναμφισβητήτως ὁ Ἰωακεὶμ Βαλαβάνης, γεννηθείς, κατὰ τὸ 1858, εἰς τὸ Ἀραβάνιον τῆς Καππαδοκίας. Τὸ Ἀραβάνιον ἀπετέλει «ὄασιν ἐν τῇ ἐρήμῳ» ἀπὸ ἀπόψεως γλώσσης, διότι, ὡς μᾶς ἔλεγεν, ἦτο ἐκ τῶν ἐλαχίστων χωρίων τῆς περιοχῆς, ὅπου «ἡ Ἑλληνικὴ Φωνὴ» κατὰ τὸν ποιητήν, ἦτο ἡ μητρική του διάλεκτος, τοῦτο ἄλλως τε ἐφαίνετο καὶ ἀπὸ τὴν προφορὰν τοῦ ἰδίου, ὡς «μὴ καραμανλίζουσαν». Διὰ τὰ χωριὰ αὐτὰ ὁ Βαλαβάνης ἔγραψεν εἰς τὰ «Μικρασιατικά του».

Ἀπὸ τὸ χωριό του μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐτελείωσε τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν. Μετὰ ταῦτα εἰς Ἀθήνας, ἀναγορευθεὶς ἐκεῖ διδάκτωρ τῆς Φιλολογίας.

Ὅ,τι νὰ εἴπῃ κανεὶς διὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν τοῦ ἀλήστου μνήμης σεβαστοῦ μας ἐκείνου καθηγητοῦ, θὰ εἶναι ἀσφαλῶς κατώτερον τῆς πραγματικότητος.

Δὲν εἶναι ὅμως τοῦτο μόνον τὸ ὁποῖον διέκρινε τὸν μεγάλον ἐκεῖνον πνευματικόν μας εὐεργέτην, ἀλλὰ καὶ ἡ ἄκρα προθυμία του ὅπως, μὲ τὴν διδομένην αὐτῷ ἐλαχίστην εὐκαιρίαν, μᾶς μεταδίδῃ τὰς πλουσίας γνώσεις του. Ἡ σάτιρα τῶν περιοδικῶν καὶ σκιτσογράφων, τὸν ὠνόμαζε «Ναστραδὶν Χότζαν τοῦ Ζωγραφείου» χαρακτηρισμὸν διὰ τὸν ὁποῖον, ὄχι μόνον δὲν ἐθίγετο, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀντιμετώπιζε μὲ τὸ πλατὺ ἀγαθόν του γέλοιο. Ἐὰν ὅμως «οἱ εὐφυεῖς ἐκεῖνοι» ἠδύναντο νὰ κατανοήσωσι τὸ τί ἀπέδιδεν ἡ τοιαύτη διδαχή του, θὰ τὸν ἐχαρακτήριζον «ὡς σοφὸν καθηγητήν». Ὁ Βαλαβάνης ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς πραγματικὸς διδάσκαλος τοῦ Γένους, διότι ὄχι μόνον δὲν περιωρίζετο εἰς τοὺς ξηροὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς καὶ τοῦ Συντακτικοῦ, ἀλλά, παραμερίζων πολλάκις αὐτούς, μᾶς μετέδιδε γνώσεις ὠφελίμους εἰς τὴν μετὰ ταῦτα καθημερινὴν ζωήν μας.

Πρὸ ἐτῶν, ἄλλος σεβαστὸς καθηγητής, ἔλεγεν, «Ἄ! ξεύρω, τὸν θέλατε τὸ Βαλαβάνη διότι σᾶς ἔλεγε παραμύθια!» Ἐπειδὴ δὲ ὁ συνομιλητής του, δὲν ἦτο πλέον μαθητὴς «ἐν ἐνεργείᾳ», καθ' ὃ ἑξηκοντούτης, καὶ ἑπομένως ἠδύνατο τελείως ἀδέσμευτα νὰ ἀπαντήσῃ, τῷ λέγει. «Νὰ σᾶς 'πῶ, μὲ ὅλον πάντοτε τὸν σεβασμὸν τὸν ὁποῖον, ὡς παλαιὸς μαθητής, σᾶς ὀφείλω. Ἐὰν ὁ Βαλαβάνης παρέλειπε νὰ μᾶς μάθῃ κάποιον κανόνα τῆς Γραμματικῆς ἢ τοῦ Συντακτικοῦ, θὰ μᾶς τὸν ἐδίδασκεν, ὁ Σάγκας, ὁ Πανταζίδης ἢ κανεὶς ἄλλος καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν. Ἐνῷ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μᾶς μετέδιδεν ὁ Βαλαβάνης, ἐκτὸς μαθήματος, τὰ χαρακτηριζόμενα δηλαδὴ ὡς παραμύθια, μᾶς ἐχρησίμευσαν τόσον πολὺ εἰς τὴν βιοπάλην· ἐὰν δὲν μᾶς τὰ ἐδίδασκεν ἐκεῖνος, κανεὶς ἄλλος τῶν καθηγητῶν δὲν θὰ μᾶς τὰ ἔλεγε». Ὁπότε, ὁ παλαιὸς συνάδελφος τοῦ Βαλαβάνη, ἐκοίταξεν ἐπ' ὀλίγον τὸν συνομιλητήν του, καὶ

εἰλικρινέστατα τῷ ἀπήντησεν: Ἔχεις δίκηο, ἔτσι εἶναι!». Αὐτὴ ἄλλως τε ἦτο ἡ ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια. Θὰ ἦτο μάλιστα πολὺ προτιμότερον καὶ ὠφέλιμον συνάμα διὰ τὴν ἑκάστοτε μαθητιῶσαν νεολαίαν, ἐὰν εὑρίσκοντο ὀλίγοι, διότι πολλοὶ εἶναι ἀδύνατον, Βαλαβάνηδες.

Ὅπως ὅλοι σχεδὸν οἱ διδάσκαλοι τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ, οὕτω καὶ ὁ Βαλαβάνης, δὲν ἦτο οὔτε πλούσιος, οὔτε πτωχός. Διῆγον ὅμως ἅπαντες ἀξιοπρεπῶς, εἰς τρόπον ὥστε, θὰ ἤρκει μόνον αὐτό, ἵνα ἡ ὁμογενὴς Κοινωνία τοὺς ἐκτιμᾷ καὶ τοὺς ὑπολήπτηται· τὸ δὲ Ἐθνικὸν Κέντρον τοῦ ἀλυτρώτου Γένους, τὸ Πανσεβάσμιον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον ἦτο, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, εἰς θέσιν ὅπως ἐκτιμήσῃ ἀντικειμενικῶς τὰς προσφερομένας ὑπ' αὐτῶν ἀνεκτιμήτους Ἐθνικὰς ὑπηρεσίας, ὡς ἐλαχίστην τούτου ἔνδειξιν, ἐκάλει αὐτοὺς εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Τράπεζαν, ἰδίως ἐπὶ Ἰωακεὶμ τοῦ Γ΄. Ὁ ἐν λόγῳ μάλιστα Ἐθνάρχης ἐμερίζετο μετ' αὐτῶν, τόσον τὸ μαῦρο χαβιάρι τὸ ὁποῖον ὡς δῶρον τῷ ἀπεστέλλετο κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ Τσάρου, ὅσον καὶ τὰ ἐκλεκτὰ Σμυρναίϊκα ξηρὰ σῦκα, τὰ ἀποστελλόμενα εἰς τὸν Πατριάρχην ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ἐθνομάρτυρος Χρυσοστόμου Σμύρνης.

Ἐπισκεπτόμενος κανεὶς τότε τὴν κατοικίαν του, θὰ ἔμενεν ἀσφαλῶς κατάπληκτος ἀπὸ τὴν πλουσιωτάτην Βιβλιοθήκην του, ἥτις κατελάμβανε, μέχρις ὀροφῆς, ὑπερβαινούσης εἰς ὕψος τὰ 4½ μ., τὰς τρεῖς πλευρὰς εὐρυχώρου δωματίου, ἴσως 4Χ5, μὲ παντὸς εἴδους βιβλία, τὰ ὁποῖα, ἀσφαλῶς, δὲν θὰ εἶχε μόνον πρὸς τὸ θεαθῆναι. Ἐλέγετο μάλιστα ὅτι ταῦτα ἔφθανον τοὺς 5.000 τόμους.

Καίτοι ἐσπούδαζε μὲ ὑποτροφίαν, ἐν τούτοις εἰργάζετο καὶ εἰς τὸ τυπογραφεῖον τοῦ Κορομηλᾶ. Εἰς τὸ Κλεινὸν Ἄστυ συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τῶν μετέπειτα ἀριστέων τοῦ πνεύματος Δροσίνη, Σουρῆ, Καμπούρογλου κ.ἄ. Ἂν καὶ δὲν ἦτο «χονδροκέφαλος», ἐν τούτοις γράφων εἰς τὰ περιοδικὰ ΕΣΤΙΑ καὶ ΡΑΜΠΑΓΑΣ, ἐχρησιμοποίει ὡς ψευδώνυμον «Καραμανλῆς ὁ χονδροκέφαλος».

Ἐκτὸς τοῦ Ζωγραφείου, ἐδίδασκεν ἐπίσης εἰς τὸ Ἑλληνογαλλικὸν Λύκειον τοῦ Χατζηχρήστου, ὡς καὶ εἰς τὴν πνευματικήν τροφόν του, τὴν γεραρὰν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν.

Ὁ Βαλαβάνης ἦτο ἀγαθώτατος, λίαν ἀνεκτικὸς πρὸς πάντας, ἀγαποῦσεν ὅλους τοὺς μαθητάς του, δικαίους καὶ ἀδίκους, ἐπιμελεῖς καὶ ἀμελεῖς, φρονίμους καὶ μή. Μᾶς ἔδιδε τὸ δικαίωμα ὅπως ἀπευθυνώμεθα πρὸς αὐτὸν διὰ κάθε ἀπορίαν. Κατόπιν τούτου, κάποτε, εἷς μαθητὴς πλησιάσας αὐτὸν εἰς τὴν ἕδραν τῷ ἐψιθύρισε κάτι. Τότε ὁ Βαλαβάνης, μὴ τηρήσας ἀπόρρητον τὴν ἐκμυστήρευσιν τοῦ μαθητοῦ, τῷ λέγει μεγαλοφώνως: «Μὰ ἀγαπητέ μου! ἀναλόγως τῆς Καλλιόπης! Ἐὰν εἶναι ὄμορφη, καὶ μὲ τρία λάμδα νὰ τὴν γράψῃς, τῆς ἀξίζει! Ἐὰν ὅμως εἶναι ἄσχημη, τότε καὶ τὸ ἕνα τῆς εἶναι πολύ!». Ἀσφαλῶς τοῦ ἤξιζε παρόμοιον ρεζίλευμα, ἀφοῦ ἤθελεν ἀπὸ τὸν καθηγητὴν

του, νὰ μάθῃ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ὀνόματος τῆς ἐκλεκτῆς του.

Πολλάκις μᾶς ἔλεγε: Καὶ εἰς τὸ ἀποχωρητήριον ἀκόμη ὅταν εἶσθε, πρὸ τοῦ χρημοποιήσητε κάποιο τυπωμένο χαρτί, τότε δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη χάρτης ὑγείας, διαβᾶστέ το προηγουμένως, ἴσως ὠφεληθῆτε ἀπ' αὐτό.

Εἰς τὴν Γ' τάξιν διδάσκων Λυσίαν, ἐλάμβανεν ἀφορμὴν ἀπὸ ὡρισμένην παράγραφον, διὰ νὰ μᾶς ὁμιλήσῃ, ἐπὶ δύο συνεχῆ μαθήματα, περὶ ἀφροδισίων νοσημάτων, ἐπιδεικνύων συγχρόνως ἐγχρώμους εἰκόνας ἀτόμων μὲ συφιλιδικὰ ἕλκη καὶ ἄλλας παρεμφερεῖς ἐκδηλώσεις των. «Ἐγώ, ἐτόνιζε πάντοτε, δὲν συμφωνῶ πρὸς τοὺς συναδέλφους μου ἐκείνους, ἢ καὶ τοὺς γονεῖς ἀκόμη, οἵτινες προσπαθοῦν ὅπως τὰ ἀποκρύπτωσιν, ἀντιθέτως μάλιστα ἐπιθυμῶ, οἱ μαθηταὶ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους καὶ τὰ τέκνα ἀπὸ τοὺς γονεῖς των, νὰ τὰ διδάσκωνται. Ἐὰν δὲ εἰς τὰ παιδιὰ αὐτά, κατόπιν τούτου, ἀρέσῃ ὁ δρόμος τῆς προσκαίρου ἡδονῆς μὲ τὰ ὀλέθρια ἐπακόλουθά της, ἃς τὸν ἀκολουθήσουν, ἐὰν ὅμως ὄχι, ἃς τὸν ἀποφύγωσι δι' ἓν εὐτυχὲς μέλλον των». Ἤτοι ὁ ἀείμνηστος καθηγητής μας ἐφήρμοζεν ἐν προκειμένῳ, τὴν μέθοδον τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, οἵτινες διὰ νὰ ἀποτρέψωσι τοὺς νέους ἀπὸ τὸ πάθος τῆς μέθης, ἔφερον ἐνώπιόν των μεθυσμένους εἵλωτας, οἵτινες, ἀναίσθητοι τελείως, ἐκυλίοντο ὡς χοῖροι εἰς τὴν λάσπην καὶ ἔκαμνον παντὸς εἴδους ἀσχημίας. Ποῖος δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι αἱ τοιαῦται ἀρχαὶ τοῦ Διδασκάλου ἐκείνου τοῦ Γένους, δὲν ἦσαν ὀρθαί; Διὰ τὸν τίτλον του αὐτὸν ἐσεμνύνετο καὶ ὁ ἴδιος, λέγων: «Ἐγὼ δὲν εἶμαι καθηγητής, εἶμαι Διδάσκαλος τοῦ Γένους», καὶ εἶχεν ἀπόλυτον δίκαιον! Ἄλλως τε καὶ ἡμεῖς οἱ μαθηταί του, μὲ τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἐκ τοῦ μέχρι τοῦδε βίου μας πεῖραν, τῷ ἀποδίδομεν τὸν τίτλον αὐτόν, διότι πράγματι τὸν δικαιοῦται.

Ὑπῆρξε τόσον ἐγκρατὴς τῆς ἐπιστήμης του, ὥστε ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Στρατιωτικῆς Ἀποστολῆς Κωνσταντινουπόλεως, Στρατηγὸς Κατεχάκης, τῷ ἀνέθεσε τὴν ἀναβάπτισιν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας. Χάρις δὲ εἰς αὐτὸν αὗται ἐπανεῦρον τὰς παλαιάς των ὀνομασίας. Οὕτως, ἡ Κιουτάχεια ἐγένετο καὶ αὖθις Κοτύαιον, τὸ Ἐσκῆ - Σεχίρ, Δορύλαιον, τὸ Ἰσκεντεροῦν, Ἀλεξανδρέττα, ὁ Μεντερὲς ποταμός, Μαίανδρος κ.ἄ.

Εἶχεν ὡρισμένας πρωτοτυπίας ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος καθηγητής, ἰδοὺ δύο ἐξ αὐτῶν:

α) Ἐκάλεσε κάποια μέρα τὸν μαθητὴν Τσατάλαν νὰ διαβάσῃ τὴν ἔκθεσίν του. Ἐκεῖνος, καίτοι δὲν εἶχε γράψει τίποτε, ἐν τούτοις, μὲ τὸ τετράδιον εἰς τὸ χέρι, ἐπλησίασε τὴν ἕδραν καὶ ἤρχισε, δῆθεν, νὰ διαβάζῃ τὴν ἔκθεσιν. Ἐν τῷ μεταξύ, ἕνας «κακοήθης μαντατούρης», ὅπως ἀποκαλούσαμε τοὺς καταδότας, πλησιάσας τὸν καθηγητήν, ἐσφύριξεν εἰς τὸ αὐτί του, «τὴν ἀθῴαν ἀπάτην». Ὁ Ὀλύμπιος Βαλαβάνης, χωρὶς διόλου νὰ ἐκδηλωθῇ, ἐξηκολούθει ἀκροώμενος. Μετὰ τὸ τέλος τῆς «δῆθεν» ἀναγνώσεως, ζητήσας τὸ τετράδιον τοῦ Τσατάλα, εἰς τὸ ὁποῖον φυσικὰ δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἀναγνωσθεῖσα ἔκθεσις, ἐση-

μείωσεν, εἰς μὲν τὴν στήλην «Ἐκθέσεις» δύο Ἄριστα «10» ἐνῷ εἰς τὴν διαγωγήν του Μηδέν. Ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς παράλειψις τοῦ σεβαστοῦ μου ἐκείνου καθηγητοῦ, τοῦ νὰ μὴ ἀνταμείψῃ μὲ μεγαλύτερον μηδὲν τὴν κακοήθειαν τοῦ καταδότου.

β) Ἦτο μανιώδης συλλέκτης θνησιγενῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, τῶν ὁποίων ἐξεδίδοντο 2—10 φύλλα, τὸ πολύ.

Ἐκτὸς τῶν «Μικρασιατικῶν», συνέγραψε καὶ ἕτερον βιβλίον περὶ τῆς γενετείρας του, τὸ Ἀραβάνιον.

Ἀπέθανεν, αἰφνιδίως, κατὰ τὸ 1921, καθ' ἣν στιγμὴν ἀνεγίνωσκε τὴν μετάφρασιν τοῦ Κ. Ράδου «Περὶ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ», ἔργου ξένου τινὸς Ναυάρχου, ταφεὶς εἰς τὸ Νεκροταφεῖον τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σισλῆ τῆς Πόλης.

Ο ΟΡΦΑΝΟΥΔΑΚΗΣ

«Ἴδε ἀγαθὸς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι!...». Τοιοῦτος ἦτο πράγματι ὁ ὑπέργηρως καθηγητής μας τῆς Ἰχνογραφίας καὶ Καλλιγραφίας, ὁ καλλιτέχνης εἰς τὰ χέρια καὶ τὴν ψυχήν, Ὀρφανουδάκης. Ἦτο ἀγαθώτατος, εὐγενέστατος, μειλίχιος, πραγματικὸς φιλόστοργος πατὴρ διὰ τοὺς μαθητάς του, ἡ δὲ γεροντικὴ βαρηκοΐα του, τὸν καθίστα... ὑπερβολικὰ ἐπιεικῆ εἰς τὰς ἀταξίας μας, τῶν ὁποίων ὅμως καίτοι παρών, δὲν ἐλάμβανε γνῶσιν!... Συνέβαινε πολλάκις εἰς τὰ τελευταῖα θρανία, ὅπου συνήθως κατοικοεδρεύει ἡ ἀφρόκρεμα τῆς τάξεως, τὸ «ἐλεμὲ κιομουροῦ», ὅπως ἐλέγετο εἰς τὴν Πόλην, νὰ χαλᾶ κυριολεκτικῶς ὁ κόσμος ἀπὸ τὶς φωνές. Τότε ὁ καλὸς Ὀρφανουδάκης, ἔλεγε: «κάποιος ψιθυρίζει ἐκεῖ, ἀλλὰ θὰ τὸν συλλάβω» ἤτοι ὁ χαλασμὸς Κυρίου ἦτο ἕνας ἁπλοῦς ψίθυρος διὰ τὸν καθηγητήν μας! Σπανίως συνελάμβανεν ἀτακτοῦντα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐγίνετο μόνον ὅταν διὰ νὰ διασκεδάσῃ κανεὶς «ἔξυπνος» περισσότερον, ἀπεφάσιζε «νὰ πιαστῇ», διὰ νὰ τοῦ δοθῇ εὐκαιρία, διατασσόμενος νὰ ἐξέλθῃ τῆς παραδόσεως, νὰ φάγῃ κανένα τρίγωνο ἢ ἀσουρὲ στοῦ Γιάννη.

Ὅταν δὲν εἶχε κανεὶς ἑτοίμην τὴν ἐργασίαν του καὶ ὡς δικαιολογίαν ἐπρόβαλλεν ἀσθένειαν, οὐδόλως ἐδυσπιστοῦσεν εἰς τὰς διαβεβαιώσεις του, ἀλλὰ μὲ τὸ πλέον καλοκάγαθον καὶ πατρικὸν ὕφος, τῷ ἔλεγεν, «Ἀσθενὴς καὶ ὁδοιπόρος, ἁμαρτίαν οὐκ ἔχει», κάθησε, παιδί μου, περαστικά σου καὶ πρόσεχε ἄλλοτε νὰ προφυλάγησαι, διὰ νὰ μὴ ἀρρωστᾷς, διότι ἔτσι στενοχωρεῖς καὶ τοὺς γονεῖς σου». Ἐὰν μαθητὴς δὲν εἶχε διαβήτην, μολύβια κλπ. ἀπαραίτητα, μὲ τὴν ἰδίαν καὶ πάλιν καλωσύνην τῷ ἔλεγε: «Πηγαίνει ποτὲ ὁ στρατιώτης εἰς τὸν πόλεμον χωρὶς ὅπλα; Ἔτσι καὶ διὰ τὸν μαθητὴν ὅπλα εἶναι τὰ ὄργανα. Σὲ συγχωρῶ τώρα, δὲν σὲ βαθμολογῶ πρὸς τιμωρίαν σου, ἀλλὰ ἄλλοτε νὰ εἶσαι μὲ αὐτὰ ἐφωδιασμένος».

Ὁ καλός μας Ὀρφανουδάκης, ἕνεκα τῆς σεβαστῆς φαλάκρας του εἶχεν ἀποκτήσει τὸ παρατσούκλι Καφᾶς, τὸ ὁποῖον, φαίνεται, ὅτι τὸ εἶχε πληροφορηθῆ. Τὸ παρατσούκλι του αὐτό, τὸν ἐξώργιζε τρομερά. Μιὰ μέρα συνέλαβε μαθητὴν τῆς Α' Γυμνασίου ἀτακτοῦντα καὶ τὸν διέταξε νὰ ἐξέλθη τῆς παραδόσεως. Ὁ μαθητής, νεοεγγραφεὶς κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἰς τὸ Ζωγράφειον, ἐνόμιζεν ὅτι «Καφᾶς» ἦτο τὸ πραγματικὸν ἐπώνυμον τοῦ Καθηγητοῦ. Ἤρχισε διαμαρτυρόμενος, ὅτι δὲν ἦτο αὐτὸς ὁ ἀτακτήσας, εἰς τὴν ἐπιμονὴν δὲ τοῦ καθηγητοῦ ὅπως ἐξέλθῃ τῆς παραδόσεως, τῷ λέγει: «Μά, κύριε Καφᾶ, σᾶς εἶπα ὅτι δὲν ἤμουν ἐγώ», τότε μὲ τὸ ἄκουσμα τῆς λέξεως αὐτῆς, ἥτις ὑπῆρξε διὰ τὸν μειλίχιον ἐκεῖνον καθηγητήν μας, κάτι χειρότερον ἀπὸ τὸ κόκκινο πανὶ εἰς τὸν ταῦρον, ἐξεμάνη τόσον πολύ, ὥστε, κατακόκκινος ἀπὸ θυμόν, ἤρχισε σπρώχνων τὸν Κοσμίδην, — αὐτὸ ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ μαθητοῦ, — καὶ τὸν κατεβίβασεν εἰς τὸν Γυμνασιάρχην, ὅστις ἀκούσας προηγουμένως φωνάς, εἶχεν ἐξέλθει τοῦ Γραφείου, ἀναμένων εἰς τὸν διάδρομον. Ὅταν τὸν ἐπλησίασεν ὁ Ὀρφανουδάκης, τῷ λέγει: «Κύριε Γυμνασιάρχα, δὲν ἀρκεῖ ὅτι εἶναι ἄτακτος, ἀλλ' εἶναι καὶ ἀναιδής!» Τότε ὁ μαθητής, θέλων νὰ δικαιολογηθῆ λέγει παρεμβαίνων «Κύριε Γυμνασιάρχα, εἶπα εἰς τὸν κύριον Καφᾶν...». Ὁ καλός μας Γυμνασιάρχης, μόλις ἤκουσε τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ μαθητοῦ, ἐξήγησε τὸν τόσον θυμὸν τοῦ πράου καθηγητοῦ, τὸν ὁποῖον παρεκάλεσε νὰ ἡσυχάσῃ, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν παράδοσιν πρὸς συνέχισιν τοῦ μαθήματός του, ὑποσχεθεὶς νὰ τιμωρήσῃ, ὅπως ἥρμοζε, τὸν ἀναιδῆ μαθητήν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ καθηγητοῦ, ὁ ἀείμνηστος Ζαμαρίας λέγει εἰς τὸν ἀθῶον ἐν τῇ πραγματικότητι, μαθητὴν αὐστηρά: «Ὁ κ. καθηγητὴς λέγεται κ. Ὀρφανουδάκης, καὶ ὄχι ὅπως ἀνόητα εἶπες.... κλπ.».

ΒΑΣΜΑΤΖΙΔΗΣ

Τὸν Ὀρφανουδάκην διεδέχθη εἰς τὰ τεχνικὰ μαθήματα ὁ Βασματζίδης, ὅστις ἦτο ἐπίσης πραγματικὸς καλλιτέχνης, ὡς πολὺ νεώτερος δὲ τοῦ προκατόχου του, ἐπεδίδετο μὲ πολλὴν διάθεσιν εἰς τὴν ἐργασίαν του. Διὰ τὸν Βασματζίδην δύναται ἀσφαλῶς νὰ λεχθῆ τὸ «οἵα ἡ μορφή, τοιάδε καὶ ἡ ψυχή». Τὸ ροδόχρουν χρῶμα τοῦ προσώπου, ἀντικατώπτριζε τὴν ὡραίαν καὶ εὐγενικὴν ψυχήν του. Ἦτο εἰς ὅλους μας πολὺ ἀγαπητός, ἐὰν δὲ ἠναγκάζετο ἐνίοτε νὰ παραβλέπῃ τὰς ἀταξίας μερικῶν «εὐφυῶν», ὅπως ἐφαντάζοντο τὸν ἑαυτόν των, δὲν ἔκαμνε βέβαια τοῦτο διότι αὗται τῷ διέφευγον, ἀλλὰ διότι δὲν ἐπεθύμει ὅπως δώσῃ σημασίαν τινὰ εἰς αὐτάς. Ὅταν ἐπεδίδετο εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς ἐργασίας ἑκάστου ἐξ ἡμῶν, καθήμενος πλησίον του, ἀφωσιώνετο τόσον πολὺ εἰς τὸ ἔργον του, ὥστε κάθε τὶ τὸ μὴ σχετιζόμενον μὲ αὐτό, τῷ ἦτο, κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, τελείως ξένον καὶ ἀδιάφορον.

Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφήν, κατέφυγε καὶ αὐτός, ὅπως τόσοι ἄλλοι, εἰς Ἀθήνας, τῆς ὁποίας τὸ χῶμα, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, τὸν ἐκάλυψεν.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΤΡΟΓΓΥΛΗΣ

Μαθηματικά, ἤτοι: Ἄλγεβραν, Τριγωνομετρίαν, Γεωμετρίαν, Ἐπίπεδον, Στερεάν, Παραστατικὴν καὶ Ἀναλυτικήν, ἀπὸ τοῦ Β΄ μέχρι καὶ τοῦ ΣΤ΄ ἔτους, μᾶς ἐδίδαξεν ὁ καθηγητὴς Νικ. Στρογγύλης, καταγόμενος ἐκ Σιατίστης τῆς Δυτ. Μακεδονίας. Πατρικὸς καθηγητής, μὴ δυνάμενος νὰ ὀργισθῇ πραγματικὰ ἐναντίον μαθητοῦ, διότι δὲν ἦτο τοῦτο τῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Ἦτο ὁ Στρογγύλης ἐπιεικὴς πάντοτε εἰς τὴν βαθμολογίαν, ὑπέφερεν ὁ ἴδιος ψυχικῶς πολὺ περισσότερον τοῦ μαθητοῦ, ὅταν ἠναγκάζετο, κατόπιν πολλῆς σκέψεως καὶ πολλῶν ἐνδοιασμῶν, νὰ βαθμολογήσῃ μὲ 4, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τὸν κατώτατον βαθμόν του δι' ἐπίδοσιν βαθμολογουμένην ὑπὸ ἄλλου καθηγητοῦ μὲ μονάδα! Ἐλέγετο ὅτι εἶχεν ὑπηρετήσει ὡς ἐθελοντὴς κατὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 97, μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ λοχίου. Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν κατέφυγε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἐλευθέραν Ἑλλάδα, ὅπου, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, τὸν εὑρίσκομεν ὑπηρετοῦντα εἰς τὸ περίφημον Γυμνάσιον Τσοτυλίου, τὸ ὁποῖον, ἀκμάζον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, προσέφερε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτῆς ἀνεκτιμήτους Ἐθνικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμόν. Ἤδη ὅμως ἔχασε τὴν παλαιάν αἴγλην του, ἐξισωθὲν πρὸς τὰ ὑπόλοιπα Γυμνάσια. Ἐὰν ὁ σεβαστός μας ἐκεῖνος καθηγητὴς ἐποτίσθη, ὅπως ὅλοι μας, μὲ τὴν πικρίαν τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ τὴν θρυλικὴν Ἑπτάλοφον, ἀπεζημιώθη ὅμως ἀντιθέτως, οὐκ ὀλίγον, διότι τὸ σῶμά του ἐσκέπασε τὸ ἅγιον χῶμα τῆς γενετείρας του.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ

Εἰς τὴν Δ΄ Γυμνασίου ἐδίδασκεν Ἐκθέσεις καὶ Ἱστορίαν ὁ καθηγητὴς Χρῆστος Πανταζίδης, θεωρούμενος ἐκ τῶν καλῶν Ἑλληνιστῶν. Καίτοι στερούμενος Πανεπιστημιακοῦ Πτυχίου, ὢν ἁπλοῦς ἀπόφοιτος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐν τούτοις ὁ ἀείμνηστος Ζαμαρίας, κατὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν καὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς Διευθύνσεως τοῦ Ζωγραφείου, μόνον αὐτὸν ἐκράτησεν ἐκ τῶν στερουμένων τοιούτου πτυχίου καθηγητῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Κεφάλα, δικαιώσας πλήρως τὰς ἐπ' αὐτοῦ στηριχθείσας ἐλπίδας τοῦ νέου Γυμνασιάρχου του. Ἀλλὰ μήπως, ὁ διάσημος καθηγητὴς τῆς Μεγαλωνύμου Σχολῆς τῆς Πόλης τοῦ παρελθόντος καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ τρέχ. αἰῶνος, ἀείμνηστος Ἀνδρέας Σπαθάρης, κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ πτυχίον τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου; Ἐν τούτοις συνέγραψε μνημειώδη Φυσικὴν Πειραματικήν, ἀποτελέσασαν κλασσικὸν ἔργον τῆς ἐποχῆς του καὶ πολὺ κατόπιν, χρησιμεῦον ὡς βοήθημα εἰς φοιτητὰς Ἀνωτάτων Σχολῶν. Εἰς τὸ Ζωγράφειον μᾶς ἦτο ἀρκετὰ δύσκολον νὰ τὴν χρησιμοποιήσωμεν, διότι προϋπέθετεν ὡς γνωστά, πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν εἴχομεν εἰσέτι διδαχθῆ.

Ὁ Πανταζίδης συνέγραψε δοκίμια Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τὰ

ὁποῖα ἐδιδάσκοντο εἰς πλείστας σχολὰς τοῦ δούλου Ἔθνους καὶ ἐκτὸς τῆς Πόλης. Διὰ τὰς διδομένας αὐτῷ ὑπὸ τῶν μαθητῶν Ἐκθέσεις, καίτοι πρεσβεύων τὸ «οὐκ ἐν τῷ πολλῷ εὖ», ἐν τούτοις δὲν ἤθελε καὶ νά.... τὸ παρακάμνωμεν τόσον πολὺ εἰς τοῦτο, ὥστε νὰ ἀποτελοῦνται ἀπὸ μίαν μόνον σελίδα. Ἦτο πολὺ καλὸς Ἱστορικός, εἶχεν ἄριστον μεταδοτικόν, ἦτο πολὺ εὐχάριστος κατὰ τὴν διδασκαλίαν του καὶ ἀγαθὸς τὴν ψυχήν. Εἰς παλαιοτέρους τῆς ἐποχῆς μου χρόνους, εἶχε διδάξει καὶ εἰς τὸ Κοντοσκάλι.

ΔΑΜΙΑΝΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Ὁ ἐν λόγῳ καθηγητής μας, ἐδίδασκεν Ἑλληνικὰ καὶ Ἱστορίαν εἰς τὰς τελευταίας τάξεις. Ἀπετέλει ὅλως ἰδιαίτερον τύπον, τὸ παρατσούκλι δὲ τὸ ὁποῖον εἶχον τὴν καλωσύνην νὰ τοῦ κολλήσουν οἱ μαθηταὶ ἦτο τὸ «ζοὺτ» διότι αὐτὴν τὴν λέξιν ἐχρησιμοποίει συχνά, ὅταν ἤθελε νὰ ἐπιβάλη σιωπήν. Εἰς τὰς Ἐκθέσεις ἴσχυε δι' αὐτὸν τὸ ἀντίθετον ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἐπρέσβευεν ὁ Πανταζίδης, θεωρῶν «ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ» ὡς ἰσχύον. Οἱ ἐκτὸς τῶν Γυμνασίων, — διότι ἐδίδασκε καὶ εἰς τὸ Ζάππειον, — περισπασμοί του, τὸν εἶχον καταστήσει ἀφηρημένον κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματος, ὡς ἐκ τούτου πολὺ προγενεστέρα ἡμῶν τάξις τελειοφοίτων, ἐξεδήλωνεν εἰς βάρος τοῦ πράου καὶ ἀγαθοῦ καθηγητοῦ της ὑπερβολικὸν σαδισμόν, οὐδόλως σεβομένη τὸν ψυχικόν του πόνον. Ἀναφέρω ἐνταῦθα δύο μόνον τοιαύτας ἀτυχεῖς ἐκδηλώσεις: α) Κάποιο χιονισμένο πρωινόν, ἔρριξαν εἰς σημεῖον τῆς ὀροφῆς εὑρισκόμενον ἀκριβῶς ὑπεράνω τῆς ἕδρας, σφαῖραν ἀπὸ χιόνι, ἥτις, μετὰ τὸ κλείσιμον τῆς θύρας διὰ τὸ μάθημα, ἤρχισε νὰ στάζη ἐπ' αὐτῆς. Τὰ ἐπακόλουθα εἶναι εὐκόλως ἀντιληπτά. Ὁ δυστυχὴς καθηγητὴς ἐξῆλθεν ἀμέσως τῆς αἰθούσης διαμαρτυρόμενος. Ὁ παιδονόμος Μπεράτης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Παράδοσιν, ὁ Γυμνασιάρχης εἰδοποιήθη ἀμέσως καὶ εὐκόλως δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ τὰς συνεπείας, χωρὶς ὅμως ἐν τέλει νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ δράστου. Πάντως δὲν ἀπέφυγον ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ εὐέλπιδες, τὴν σχετικὴν τιμωρίαν. β) Κατὰ τὸ διάλειμμα συμμαθητής των ἐξελθὼν εἰς τὸ παράθυρον, ἐκλείσθη ἔξω ὑπὸ ἑτέρου, καὶ οὕτως ὁ πρῶτος ἔμεινε φυλακισμένος μεταξὺ κιγκλιδώματος καὶ παραθυροφύλλων. Ὁ δυστυχὴς Ἰωαννίδης εἰσελθὼν εἰς τὴν παράδοσιν διέταξε νὰ ἀπελευθερωθῇ, ὁ ἴδιος δὲ ἀγανακτισμένος ἐξῆλθε τῆς αἰθούσης, εἰδοποιήσας τὸν Γυμνασιάρχην τοῦ ὁποίου τὸ Γραφεῖον εὑρίσκετο παραπλεύρως.

Διὰ τὰ δύο αὐτὰ γεγονότα, ὡς καὶ δι' ἄλλα... ἀνδραγαθήματα «τῶν εὐγενῶν ἐκείνων νέων», μὴ ἀποδεικνύοντα εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν δυστυχῆ καθηγητήν των, ἠναγκάσθησαν οἱ καθηγηταὶ τοῦ Γυμνασίου, κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ἐκτὸς ἄλλων, νὰ εἶναι αὐστηρότατοι εἰς τὴν βαθμολογίαν τοῦ Ἀπολυτηρίου, ὡς ἐπίσης καὶ νὰ μεταβάλωσιν αὐτήν, ὡς ἑξῆς: Ἐ-

νῷ τὸ Καλῶς ἤρχιζεν ἀπὸ τὸ 4.51 φθάνον μέχρι τοῦ 6.50, ἔγινεν ἀπὸ 5—6.99, τὸ Λίαν Καλῶς, ἀπὸ 6.51—8.50, ἔγινε 7—8.99, τὸ δὲ ἄριστα ἀπὸ 8.51, ἤδη ἤρχιζεν ἀπὸ τὸ 9, οὕτως ὥστε δι' αὐτὸ ἀπέμεινε μόνον 9—10. Ἐννοεῖται ὅτι διὰ τὰς ἑπομένας τάξεις, ὡς καὶ διὰ τοὺς τελειοφοίτους τῶν ἑπομένων ἐτῶν ἴσχυε τὸ πρώην καθεστώς. Οἱ Ζαππίδες ἔκαμνον κάτι ὠφελιμώτερον δι' ἑαυτάς. Ὅταν μία μαθήτρια ἦτο ἀδιάβαστη, διὰ νὰ μὴ τῆς δοθῇ ὁ.... στέφανος τῆς Δόξης, ἐπλησίαζεν εἰς τὴν ἕδραν καὶ τὸν ἐξώρκιζεν, «εἰς τὴν ζωὴν τοῦ μονογενοῦς του υἱοῦ» τὸν ὁποῖον κυριολεκτικῶς ἐλάτρευε καὶ οὕτω τὸ κακὸν ἀπετρέπετο.

Ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν Ἐθνικὴν συμφορὰν κατέφυγε καὶ αὐτὸς ἐνταῦθα, εἷς δὲ τῶν ἀποφοίτων τῆς περιβοήτου ἐκείνης τάξεως, τὸν συνέδραμε παντοιοτρόπως κατὰ τὴν Κατοχήν, κυρίως χορηγῶν αὐτῷ ἐπαρκῆ δελτία τροφίμων ἐκ τοῦ Ὑπουργείου Ἐμπορίου, τοῦ ὁποίου διηύθυνε τὸ ἁρμόδιον Τμῆμα. Οὕτως ἐξιλεώθη ἐν μέρει δι' ὅ,τι καὶ αὐτὸς εἶχε κάμει εἰς τὸν Διδάσκαλόν του!

Δ. ΔΕΛΙΣΤΟΒΙΤΣ

Ὅλως ἰδιαίτερον τύπον ἀπετέλει, ὁ ἀπὸ Ἑλληνίδα μητέρα καὶ Σέρβον πατέρα, καθηγητής μας τῶν Γαλλικῶν Δ. Δελίστοβιτς. Ἐνθυμοῦμαι πάντοτε ζωηρὰ τὸ τετράγωνον ξανθὸν γένειόν του, τὸ ὡραῖον παράστημά του, τὸ κλασικὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡμίψηλον, ἀλλὰ καὶ τὴν συχνάκις ἐπαναλαμβανομένην φράσιν πρὸς κάθε μαθητήν, ὅστις ὄχι ἀπὸ ἔλλειψιν θάρρους, ἀλλὰ ἀπό.... ἡρωικὴν ἀμέλειαν ἐκόμπιαζεν εἰς τὸ μάθημα καὶ δὲν ἔβγαινεν ἀπὸ τὸ στόμα ἡ φράσις τὴν ὁποίαν... ἀγνοοῦσε, «Λέγε, νέε μου, λέγε! γιὰ νὰ μάθῃς μιὰ ξένη γλῶσσα χρειάζεται θάρρος καὶ μάλιστα... θράσος!» Ὅταν δὲ ὁ μαθητής, παρ' ἐλπίδα, ἀπήντα ὀρθῶς, τότε κατενθουσιασμένος ὁ καλὸς ἐκεῖνος καθηγητής, τῷ ἔλεγε: «Βλέπεις, ἀφοῦ τὸ ἤξευρες γιατί δὲν τὸ ἔλεγες;» Καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς ὅλους μας: «Σᾶς λέγω, χρειάζεται θράσος διὰ νὰ μάθητε μιὰ ξένη γλῶσσα». Ἦτο καλὸς καὶ εὐμέθοδος καθηγητής. Παρίστανεν, ἀρκετὰ ἀνεπιτυχῶς, τὸν σοβαρὸν καὶ αὐστηρόν, εἶχεν ὅμως ἐν τῇ πραγματικότητι, καρδιὰν μικροῦ παιδιοῦ, ἦτο πολὺ ἀγαθός. Ἡ καλωσύνη του ἐπροδίδετο ἀπὸ τὸ γλυκὸ χαμόγελον, τὸ ὁποῖον διαρκῶς ὑπῆρχεν εἰς τὰ χείλη του. Πάντοτε, κατὰ τὰς προμεσημβρινὰς ὥρας ἐδίδασκεν εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους , ὅταν δὲ «ἅρπαζεν ἐκεῖ κάμμιὰ ἑλληνικούρα» ἐθεώρει ἀπαραίτητον, ὅπως κατὰ τὸ ἴδιο ἀπόγευμα, νὰ μᾶς τὴν «ξεφουρνίσῃ» προσπαθῶν νὰ δημιουργήσῃ κατάλληλον πρὸς τοῦτο κλῖμα, ἀλλὰ καὶ ἐὰν δὲν παρουσιάζετο εὐκαιρία, ὁ καλὸς Δελίστοβιτς, θὰ μᾶς τὴν ἔλεγεν, ἔστω καὶ κάπως «ξεκάρφωτη», ὁπότε, πονηρὰ πονηρά, μᾶς ἔβλεπε, διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὴν προξενηθεῖσαν εἰς ἡμᾶς, καταπληκτικήν, ὅπως ἐπίστευεν, ἐντύπωσιν. Ἕνα ἀπόγευμα,

ὅταν ἐπλησίαζε νὰ τελειώσῃ ἡ τελευταία ὥρα, εἶδε, μακρόθεν, μαθητήν, μὲ τὸ καθρεπτάκι εἰς τὸ χέρι, ἐπιμελούμενον τῆς κόμης του. Ἐπλησίασε πρὸς αὐτόν, δῆθεν ἀδιάφορος καὶ ὅταν ἦτο ἀκριβῶς πλάϊ του καὶ χωρὶς νὰ σταματήσῃ, εἶπεν: «εἶσαι πολὺ ὡραῖος νέε μου!» καὶ ἐξηκολούθησε προχωρῶν. Ὅλοι οἱ μαθηταὶ ἐγέλασαν, ὁ δὲ Δελίστοβιτς, μ' ἕνα ἐλαφρὸ χαμόγελο ἔδειξε πόσον κατὰ βάθος, ηὐχαριστήθη μὲ τὸ ἀστεῖόν του, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἔδρεψε τόσα παιδικὰ γέλοια, ἅτινα ἐθεώρει ὡς ἀμάραντον στέφανον δόξης, διὰ τὴν εὐφυολογίαν του ἐκείνην.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΧΑΡΑΚΤΙΔΗΣ

Εἷς τῶν καθηγητῶν μας τῆς τουρκικῆς ἦτο καὶ ὁ Ἀλέξ. Χαρακτίδης, τὸν ὁποῖον ἐπὶ τὸ συντομώτερον, ἀλλὰ καὶ ὡς παρατσούκλι ἀπεκαλοῦμεν: «Χαρεκέν». Μᾶς ἐδίδαξεν ἐπὶ 2—3 ἔτη τὴν ἐπίσημον γλῶσσαν τοῦ Κράτους, ὁπότε ἀπεσύρθη τῆς ὑπηρεσίας, πεσὼν ἐν κυριολεξίᾳ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ καθήκοντος, διότι ἠσθένησεν ἐπὶ τῆς ἕδρας τῆς τάξεώς μας.

Οἱ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, οὐδεμιᾶς συντάξεως τυγχάνοντες ἢ ἄλλης τινὸς βοηθείας κατὰ τὰ γηρατειά των, ἠναγκάζοντο ὅπως ἐργάζωνται μέχρι τῆς τελευταίας των πνοῆς. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὸν Χαρακτίδην, ὅστις, παρὰ τὰ γηρατειά του καὶ τὴν ἐκ τούτων ἐξάντλησιν, παρὰ τὴν ἀσθένειαν, ἥτις προϋπῆρχεν αὐτῷ, εἰργάζετο μέχρι τῆς τελευταίας σχεδὸν πνοῆς, διότι τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ κατὰ τὸ μάθημα εἰς τὴν τάξιν, ἠκολούθησε λίαν συντόμως, ὁ θάνατος. Ἦτο εὐμέθοδος, ἐπειδὴ ὅμως τὸ διδασκόμενον ὑπ' αὐτοῦ μάθημα δὲν ἦτο συμπαθὲς πρὸς τοὺς μαθητάς, ἐπηρέαζε τόσον τὴν πρὸς τὸν καθηγητὴν συμπεριφοράν των, ὅσον καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διδασκαλίας. Κατὰ τὸ 1950 ἀπέθανεν ἐνταῦθα, εἰς βαθύτατον γῆρας, ἡ σύζυγός του.

ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ ΑΙΓΙΔΗΣ

Τὸν ἀείμνηστον Χαρακτίδην, διεδέχθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς τουρκικῆς γλώσσης, ὁ Ἀριστοκλῆς Αἰγίδης, ἀγαθὸς καὶ λίαν εὐγενής, καταστὰς ὡς ἐκ τούτου ἀγαπητότατος εἰς ὅλους τοὺς μαθητάς του. Διὰ τὸν λόγον δὲ αὐτὸν ἡ ἐπίδοσίς των εἰς τὴν Τουρκοαραβικὴν ηὐξήθη σημαντικῶς. Ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1889 ἐν Μαλακοπῇ τοῦ Ἰκονίου, διακούσας τὰ μαθήματα ἐν τῇ Ἀστικῇ αὐτῆς Σχολῇ. Ἐλθὼν μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Πόλην, ἐνεγράφη εἰς τὸ Ἑλληνογαλλικὸν Λύκειον τοῦ Χατζηχρήστου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπεφοίτησε κατὰ τὸ 1906. Ἐκφωνήσας τουρκιστί, κατὰ τὴν Σχολικὴν ἑορτὴν ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ ἔτους, τὴν ἀποχαιρετιστήριον προσφώνησιν ὡς ἀπόφοιτος, ἔλαβε ὡς βραβεῖον παρὰ τοῦ Τουρκικοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας χρυσόδετον Τουρκικὸν λεξικόν. Ὑπηρετήσας ἐπὶ διετίαν εἰς δύο Κοινότητας τῆς Μ. Ἀσίας, ἐπανῆλθε κατὰ τὸ 1908, ὁπότε ἀνεκηρύχθη τὸ Σύνταγμα ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων, εἰς τὴν Πόλην. Ἐνεγράφη εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν Κωνσταντινουπό-

λεως, «Χουκούκ» καλουμένην τουρκιστί, προσληφθεὶς συγχρόνως ὡς συντάκτης ἐπὶ τῶν εἰδήσεων, ἤτοι πευθὴν ὡς ἐλέγομεν τότε, ἢ σημερινὸς ρεπόρτερ, εἰς τὸν «Νεολόγον» τοῦ Σταύρου Βουτυρᾶ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διασήμου αὐτοῦ δημοσιογράφου καὶ γνώστου τῶν ζητημάτων τῶν Προνομίων «τοῦ γένους τῶν Ρωμαίων» καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ λεγομένου τοιούτου, ἀνέλαβεν ὡς συνδιευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος μετὰ τῶν δύο υἱῶν του, εἰς τὴν ὁποίαν προηγουμένως, ὡς ἀρχισυντάκτης ἀρθρογραφοῦσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Αἴας. Ἦτο καλὸς τουρκιστής, συντελούσης εἰς τοῦτο τῆς μητρικῆς του γλώσσης. Ἐν τούτοις ἡ προφορά του οὐδόλως ἐπρόδιδε τοῦτο. Εἰς τὸν Νεολόγον προσέφερε καὶ τὴν ἑξῆς κάπως πρωτότυπον ὑπηρεσίαν. Ὅταν ἡ Νεοτουρκικὴ λογοκρισία ἐθεώρει ὡς ἐπιλήψιμον ἄρθρον ἢ εἴδησίν τινα τῆς ἐφημερίδος, καὶ διέτασσε τὴν ἐπί τινας ἡμέρας ἀναστολὴν τῆς ἐκδόσεώς της, τότε κατὰ τὸ «τὸ καλὸ τὸ παλληκάρι, 'ξέρει κι' ἄλλο μονοπάτι», «οἱ Καιροί», μὲ διευθυντὴν καὶ ὑπεύθυνον τὸν ἐν λόγῳ καθηγητήν μας, ἀντικαθίστων τὸν «Νεολόγον». Οἱ ἐφημεριδοπῶλαι ὅμως, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ μὴ χάσωσι τὴν πελατείαν, ἀφ' ἑτέρου ὅμως, καὶ κυρίως, ὡς Ἕλληνες, ἐπιθυμοῦντες ὅπως ἐξευτελίζωσι τοὺς Τούρκους ὡς οὐδὲν ἐπιτυγχάνοντας ἐκ τῆς παύσεως, διελάλουν τὴν ὑπὸ προσωπεῖον ἐφημερίδα, συνοδεύοντες τὸν τίτλον της μὲ τὸ ὄνομα τοῦ παλαιμάχου δημοσιολόγου «οἱ Καιροὶ» τοῦ Βουτυρᾶ, ἄλλως τε ἐκτὸς τοῦ τίτλου καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ εἰκονικοῦ διευθυντοῦ, ἡ ἐφημερὶς αὐτὴ εἰς τίποτε δὲν διέφερε τοῦ Νεολόγου.

Ἐπειδή, καθ' ἣν ἐποχὴν εἴχομεν, ὡς καὶ αἱ νικήτριαι Μ. Δυνάμεις τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου, Ἁρμοστείαν εἰς τὴν Πόλην, συνειργάζετο μετὰ τοῦ Ὑπάτου ἡμῶν Ἁρμοστοῦ, εἰς βάρος τῶν τουρκικῶν συμφερόντων καὶ ἐπειδὴ ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῇ ὑπ' αὐτῶν, ἐφυγαδεύθη διὰ πολεμικοῦ τοῦ Β. Ν. Ἀφοῦ ὑπηρέτησεν ἐπί τινα ἔτη ὡς Ἔπαρχος Καστορίας καὶ συγχρόνως ὡς μέλος τῆς Ἑλληνοβουλγαρικῆς Ἐπιτροπῆς Ἀνταλλαγῆς τοῦ Νομοῦ Φλωρίνης, παρῃτήθη τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας. Κατελθὼν μετὰ ταῦτα εἰς Ἀθήνας προσέφερε τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας του, εἴτε δημοσιογραφῶν, εἴτε ὡς ἔκτακτος ὑπάλληλος τῆς παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Ὑπηρεσίας Προσφυγικῆς Περιουσίας. Ἐνταῦθα εὑρισκόμενος ἐξέδωσε τὸ ἔργον του «ἡ Ἑλλὰς χωρὶς τοὺς πρόσφυγας» κριθὲν εὐμενέστατα καὶ ὑπὸ τοῦ τότε Ὑποδιοικητοῦ τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος Κ. Βαρβαρέσσου. Δυστυχῶς ὅμως, ἕνεκα τοῦ προώρου θανάτου του, ἐπισυμβάντος ἐνταῦθα κατὰ τὸ 1936, εἰς ἡλικίαν μόλις 47 ἐτῶν, ἔμεινεν ἀνέκδοτον πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ διπτύχου, ἕτερον ἔργον του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἑλλὰς μὲ τοὺς πρόσφυγας».

ΠΑΥΛΑΚΗΣ ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ καθηγητὴς ὅμως ἐκεῖνος ὅστις ἦτο, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, βαθὺς γνώστης τῆς Τουρκικῆς, Ἀραβικῆς καὶ Περσικῆς γλώσσης, καὶ τὰς ὁποίας μὲ

πολλὴν ἀποτελεσματικότητα ἐδίδασκε καὶ πολλὰ δι' αὐτὸ τῷ ὀφείλομεν, ἦτο ὁ Παυλάκης Μελετόπουλος. Ἔδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς των, ἡ ὁποία, ὅπως γνωρίζομεν πάντες οἱ διελθόντες τῶν θρανίων, ἀποτελεῖ τὴν βάσιν ἑκάστης γλώσσης. Δυστυχῶς ὅμως μὲ τὴν γραμματικὴν μόνον δὲν μανθάνει κανεὶς καὶ νὰ ὁμιλῇ μίαν γλῶσσαν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ἡ σχετικὴ τριβή, πρὸς τοῦτο. Εἰς τὸν καθηγητὴν αὐτὸν καθὼς καὶ εἰς τὰ 'Αναγνωστικὰ τοῦ Σχολάρχου τοῦ Κοντοσκαλιοῦ Γ. Κούζου, ὀφείλω τὴν πρώτην γνωριμίαν καὶ τὴν μετέπειτα ἀγάπην πρὸς τὸν περίφημον Πέρσην ποιητὴν τοῦ 13ου μ.Χ. αἰῶνος Σααδῆ, μὲ συνέπειαν τούτου ὅπως γράψω πρό τινος σχόλια τοῦ πολυτίμου ἔργου του «Γκιουλιστάν».

Ὁ Μελετόπουλος, καίτοι ἕνα σαρίκι μόνον τῷ ἔλειπεν εἰς τὸ φέσι διὰ νὰ φαίνηται τέλειος Χότζας, ἐν τούτοις ἔκρυβεν εἰς τὰ στήθη του μιὰ μεγάλη Ἑλληνικὴ καρδιά. Κατά τινα ἡμέραν τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1914, ὁπότε ὁ φανατισμὸς τῶν Τούρκων ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, κατόπιν τῆς ἐκβάσεως τῶν ἀτυχῶν δι' αὐτοὺς πολέμων τοῦ 12—13, εὑρίσκετο ἐν ἐξάρσει, οἱ μαθηταὶ τοῦ ἔναντι Αὐτοκρατορικοῦ Λυκείου τοῦ Γαλατᾶ Σεράϊ, ἐλιθοβόλησαν τὰ παράθυρά μας, χωρὶς εὐτυχῶς ἄλλα θύματα ἐκτὸς ὀλίγων ὑαλοπινάκων. Τότε, ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος καθηγητὴς εἶχε τὸ ψυχικὸν σθένος, ὅπως, μεταβαίνων, κατέρυθρος ἐξ ὀργῆς, εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Λυκείου, διαμαρτυρηθῇ ἐντονώτατα, λαβὼν παρ' αὐτῆς, ἐκτὸς τῆς ἐκφράσεως τῆς λύπης καὶ τῆς αἰτήσεως συγγνώμης, τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι, ὄχι μόνον δὲν πρόκειται νὰ ἐπαναληφθῇ παρόμοιος βανδαλισμός, ἀλλ' ἐπὶ πλέον, ὅτι θὰ τιμωρηθῶσι παραδειγματικῶς οἱ δρᾶσται. Ἐὰν τὸ δεύτερον ἐπραγματοποιήθη, δὲν ἐγνώσθη, πάντως ὅμως ὁ λιθοβολισμὸς δὲν ἐπανελήφθη.

Ὁ Μελετόπουλος δὲν ἦτο ἐκ τῶν καθηγητῶν ἐκείνων, οἵτινες συνεχώρουν ἀμέλειαν καὶ ἀταξίας, διὰ τοῦτο ἕκαστος ἐξ ἡμῶν, ἀφιέρωνεν ἀρκετὸν χρόνον τῆς μελέτης του διὰ τὰ «Τουρκικὰ» καίτοι μὴ ἐπιθυμητά! Ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος καθηγητής μας, πολλὰ ἔτη μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφήν, ἦλθεν εἰς τὰς 'Αθήνας, ὅπου, γέρων πλέον, ἀπέθανεν.

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΚΑΡΟΥΣΟΣ

Ὁ κ. Αἰμίλιος Καροῦσος, μαζὶ μὲ τὸν πατέρα Γ. Οἰκονομίδην, εἶναι οἱ δύο ἐπιζῶντες εἰσέτι καθηγηταί μου. Ὁ κ. Καροῦσος ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἦτο ἐγκατεστημένος ὁ φυτοφάγος πατήρ του, κατὰ τὸ 1914, μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἐκ τῆς Σχολῆς τῶν Φυσικομαθηματικῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὴν ἀπόλυσίν του ἐκ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς Πολέμους 12—13, διωρίσθη τὸ πρῶτον ὡς καθηγητὴς εἰς τὸ Ζωγράφειον, κατὰ τὸ Σχολικὸν ἔτος 1914—15, ὁπότε ἀπετελοῦμεν τὴν τάξιν τῶν τελειοφοίτων. Μᾶς ἐδίδαξε μέρος τῶν Μαθηματι-

κῶν, ὡς καὶ Κοσμογραφίαν. Ὡς καθηγητής, στερούμενος εἰσέτι πείρας, ἔκαμε δύο βασικὰ σφάλματα: α) διὰ νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς μαθητάς, ὅπως τοῦτο ἐνόμιζεν, ὑπερέβαλλεν εἰς αὐστηρότητα κατὰ τὴν βαθμολόγησιν, διαγράψας τελείως τὸ "Αριστα, τὸ ὁποῖον ἀντικατέστησε μὲ τὸ Λίαν Καλῶς. Σημειωτέον δὲ ὅτι οὐδὲν μυστήριον ἐκάλυπτε τότε τὸν βαθμόν, διότι ὁ Γυμνασιάρχης Σάγκας εἶχε καθιερώσει ἀπὸ τὸ ἔτος ἐκεῖνο τὸ ἀτομικὸν βιβλιάριον βαθμολογίας, τὸ ὁποῖον ἔφερε μαζί του ὁ μαθητής, ὅπως ὅλα τὰ βιβλία του. Προσερχόμενος δὲ διὰ νὰ ἐξετασθῇ εἰς τὸ μάθημα, τὸ ἐναπέθετεν ἐπὶ τῆς ἕδρας. Μετὰ τὸ πέρας τῆς προφορικῆς του ἐξετάσεως, ὁ καθηγητὴς ἐσημείωνεν εἰς αὐτὸ τὸν βαθμόν του, ὁ δὲ ἐξετασθεὶς τὸ παρελάμβανεν ἐκ νέου, ἱκανοποιῶν φυσικὰ ἀμέσως τὴν περιέργειάν του. Ἑπομένως ὁ βαθμὸς τῷ ἐγίνετο γνωστὸς καὶ δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ παρακαλέσῃ πρὸς τοῦτο τὸν Παιδονόμον, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιτυγχάνῃ πάντοτε. β) Εἰς τὴν διδασκομένην ὕλην ἀνεμείγνυε τοιαύτην ἀναγομένην εἰς ἀνώτερα μαθηματικὰ καὶ οὐδόλως συμπεριλαμβανομένην εἰς τὴν διδακτέαν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀποδεικνύεται, ὁ κατὰ τὰ ἄλλα καλὸς κ. Καροῦσος, ὅτι ὑπῆρξε κακὸς ψυχολόγος, διότι ἡ τοιαύτη ἀδικία προσεγίνετο εἰς τελειοφοίτους, οἵτινες ἐγνώριζον καλῶς, τόσον τὰς ὑποχρεώσεις των, ὅσον καὶ τὰ δικαιώματά των. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος δὲν ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν τὰ ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτὸν γενόμενα παράπονά μας, ὑποστηρίζων ὅτι οἱ βαθμοί του ἦσαν ἀκριβοδίκαιοι, ἀπηυθύνθημεν, δι' Ἐπιτροπῆς, πρὸς τὸν Γυμνασιάρχην, ὅστις, καίτοι μᾶς ἀπήντησεν, ὅτι «δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σᾶς ἀδικῇ ὁ κ. καθηγητής», ἐν τούτοις εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ τῷ ἔκαμε τὰς δεούσας συστάσεις, διότι «μετὰ κατόπιν», — ἦτο ἡ οἰκεία αὐτῷ φράσις, — τὸ ἄριστα ἀνεδύθη εἰς τὸν ὁρίζοντα, λαβὸν τὴν ἁρμόζουσαν αὐτῷ θέσιν, τοῦ Λίαν Καλῶς περιορισθέντος εἰς τὴν δευτέραν σειράν!

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ πέραν τοῦ Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος ἑκάστοτε διδασκόμενα, ἀντιλαμβανόμενος εὐτυχῶς τοῦτο ἐκ τῶν ὑστέρων, δὲν τὰ ἐξήταζεν.

Ὅταν, κατὰ τὸ 1948, ἐπεσκέφθην τὸ Ζωγράφειον, ὁ Καροῦσος ἦτο ὁ μόνος διδάσκων εἰς αὐτὸ ἐκ τῶν παλαιῶν καθηγητῶν μου, ἐκτιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος πολὺ ὑπὸ τῶν τότε μαθητῶν του. Ἐδίδασκε συγχρόνως καὶ εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΡΑΧΑΜΗΣ

Ὁ καθηγητής μας Σταῦρος Βραχάμης γεννηθεὶς εἰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 1868, ἀπεφοίτησε τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους, ἐν συνεχείᾳ ἐσπούδασε Φυσικὰς Ἐπιστήμας εἰς τὸ ἐνταῦθα Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, συμπληρώσας ἐν τέλει τὰς σπουδάς του εἰς Παρισίους.

Ἡ τοιαύτη πλήρης ἐπιστημονικὴ κατάρτισίς του ἦτο ἐμφανὴς κατὰ τὴν διδαχήν, οὐδέποτε ὅμως ἀπέφευγε νὰ ἀπαντᾷ εἰς ἐρωτήσεις καὶ νὰ μᾶς ἀναπτύσσῃ διάφορα θέματα, Ἐθνικοῦ ἢ ἄλλου περιεχομένου, τὰ ὁποῖα ἡ μαθητικὴ ἐφευρετικότης ἀνεκάλυπτε «διὰ νὰ γλυτώνῃ τὸ μάθημα». Ἓν ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ἡ ἐξήγησις τῶν λόγων τῆς ἀποτυχίας τῆς πτήσεως ἀπὸ τὸν Ταλὶμ-Χανὲν τοῦ Ταξιμίου μέχρι τοῦ ἀπέναντι λόφου τῶν Ταταούλων, τοῦ γάλλου ἀεροπόρου Μπλεριώ, ὅστις ἀπετέλει τὴν δόξαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διὰ τὴν Γαλλίαν, διότι ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὅστις ἐπέταξεν ἄνωθι τῆς Μάγχης μὲ τὸ ἀεροπλάνον του, ἀπὸ τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον μᾶς ἔδιδεν ἄφθονον τροφὴν διὰ πολλὰς ἐρωτήσεις ἦσαν οἱ πόλεμοι τοῦ 12—13, διὰ τοὺς ὁποίους συχνότατα ἐζητούσαμεν τὴν γνώμην του ἐπὶ τῶν διαφόρων ἐξελίξεών των. Ὅταν δὲ «ἐπετυγχάναμεν τοῦ ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ μας» καὶ ἔβλεπεν ὅτι εἶχε περάσει ἡ ὥρα ἔλεγε: «βρὲ παιδιά, πέρασεν ἡ ὥρα, πάρ' τε παρακάτω». Ὁ Βραχάμης ἦτο ἀπέναντί μας ἀγαθότατος καὶ μέχρι τοιούτου σημείου ἀνεκτικός, ὥστε βλέπων τὴν ἀδιαφορίαν μας διὰ τὸ μάθημα τῆς Γεωλογίας, συχνάκις μὲ πολλὴν πικρίαν ἐπανελάμβανεν: «Ἐὰν δὲν ἐνδιαφέρεσθε δι' αὐτὸ τὸ μάθημα, τοὐλάχιστον μὴ διαβάζετε κατὰ τὴν παράδοσιν ἐφημερίδα. Ἐπὶ τέλους θέλουμε δύο ὧρες τὴν ἑβδομάδα νὰ κάθησθε!».

Δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ Καθηγητοῦ, διδάσκων εἰς τὸ Ζωγράφειον, τὸ Κεντρικὸν Παρθεναγωγεῖον τοῦ Πέραν καὶ εἰς τὸ Ἑλληνογαλλικὸν Λύκειον, ἀπησχολεῖτο ἐπὶ πλέον καὶ εἰς τὰ Ἰδιωτικὰ Χημικὰ Ἐργαστήριά του, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἱδρύσει ἀπὸ τοῦ 1891. Ὑπῆρξεν ἐπίσης χημικὸς τοῦ Ἑλλην. Ἐμπορ. Ἐπιμελητηρίου Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ δρᾶσις ὅμως τοῦ Βραχάμη δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν Ἐπιστήμην του, ἀλλ' ἐπεξετείνετο καὶ εἰς ἄλλους τομεῖς. Ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς καὶ ἡ ψυχὴ τῆς Φιλαρμονικῆς τοῦ Ζωγραφείου, κατορθώνων μὲ τὴν καλωσύνην του, ὡς καὶ τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην μὲ τοὺς μαθητάς της, νὰ γεννᾷ εἰς ἐκείνους τὸ ἐνδιαφέρον δι' αὐτὴν καὶ νὰ τοὺς συγκεντρώνῃ κατὰ τὰς προγυμνάσεις. Ἐθεωρεῖτο ὅτι εἶχε «μουσικὸ αὐτί», ἀνακαλύπτων πόθεν προήρχετο ἡ παραφωνία. Ἡ δραστηριότης του ὅμως δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν Φιλαρμονικὴν τοῦ Ζωγραφείου, διότι ἦτο συγχρόνως, Πρόεδρος τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου «Ὀρφεύς», τοῦ «Ἀστέρος» τῶν Ταταούλων, Προεδρεύων ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καὶ μέλος τοῦ Πατριαρχικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, καὶ τῆς Ἑταιρείας Μεσαιων. Ἐρευνῶν.

Αἱ διάφοροι αὗται ἀπασχολήσεις τὸν ἠνάγκαζον νὰ προσέρχηται κατὰ τὴν πρώτην ὥραν (8—9) καθυστερημένος κατὰ 5'—10'.

Ἡ Τουρκικὴ Ἀστυνομία, ἥτις, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἤδη τοῦ ἐνδόξου Παδισὰχ Ἀβδοὺλ Χαμήτ, ἦτο ἐπαρκῶς διωργανωμένη εἰς τὰ τῆς Κατασκοπείας, τὸν ἠνάγκασε, διὰ τῆς στενῆς παρακολουθήσεως τῆς Ἐθνικῆς του δράσεως, ὅπως καταφύγῃ εἰς τὴν Ἐλευθέραν Ἑλλάδα, ὅπου ἐχρησιμοποιήθη ὡς καθη-

γητής τοῦ Πυθαγορείου Γυμνασίου Σάμου, τοῦ Β΄ Γυμνασίου Ἀθηνῶν, τῶν Διδασκαλείων Θεσσαλονίκης καὶ τέλος τοῦ Γυμνασίου Σουφλίου, τῆς Δυτικῆς Θράκης ἀπὸ τοῦ 1924—1931. Τὸν σεβαστόν, ἀλλὰ καὶ ἀγαπητὸν συνάμα αὐτὸν καθηγητὴν συνήντησα εἰς Ἀθήνας κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1919, μετὰ πολλὰ ἔτη εἰς Θεσσαλονίκην καὶ διὰ τελευταίαν φορὰν πάλιν ἐνταῦθα, κατὰ τὸ 1943, ἤτοι πέντε ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος κατὰ τὸ 1948 ἐν Παλαιῷ Φαλήρῳ.

Πλὴν τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐργασίας του ἐπὶ θεμάτων τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῆς Χημείας, κατέλειπεν ἐπίσης πρωτότυπον ἐργασίαν ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν κλιμάκων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Βυζαντινῆς Μουσικῆς, ἥτις Μουσικὴ ἦτο ὁ πραγματικός του ἔρως.

Εἰς πολλοὺς εἰδικούς, τυγχάνει γνωστὴ ἡ ἰδιαιτέρα μελέτη καὶ ἔρευνά του τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς ὡς καὶ ἡ θεωρία του περὶ «τετάρτου τοῦ τόνου» διὰ τὴν ἀπόδοσιν ταύτης.

Ἀναλώμασι τῆς Εὔας Σικελιανοῦ κατεσκευάσθη ἐν Γερμανίᾳ εἰδικὸν ἁρμόνιον πρὸς ἀπόδοσιν τῶν τετάρτων τοῦ τόνου, διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ὁποίου ἠσχολήθη ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρωτοψάλτης Ψάχος.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ

Καίτοι δὲν ηὐτύχησα νὰ γίνω Ἀκαδημαϊκὸς Πολίτης, ἐν τούτοις εἶχον τὴν καλὴν τύχην ὅπως εἰς τὸ Γυμνάσιον διδαχθῶ ὑπὸ ἀρίστων καθηγητῶν, ἐξ ὧν, οἱ Τζανῆς Παπαδόπουλος καὶ Χαράλαμπος Θεοδωρίδης, κατέλαβον Πανεπιστημιακὰς ἕδρας, χωρὶς νὰ παραγνωρίζωμεν ὅτι καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ὑπολοίπων θὰ ἐτύγχανον τῆς τοιαύτης τιμῆς, ἐὰν εὑρίσκοντο ὑπὸ καταλλήλους συνθήκας.

Ὁ Χαράλαμπος Θεοδωρίδης, κατήγετο, ὅπως καὶ ὁ Ἀθαν. Ἰωάννου, ἀπὸ τὴν Καισάρειαν, ἀλλὰ ἦτο νεώτερος ἐκείνου, γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1883. Ἀποφοιτήσας τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου τῆς γενετείρας του καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνεγράφη εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεφοίτησε, παρακολουθήσας ἐπίσης μαθήματα Γαλλικῆς, εἰς τὸ SAINT BENOIT τῆς Πόλης, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ καλύτερον τῶν ἐκεῖ Γαλλικῶν Γυμνασίων. Ἀφοῦ ἐπί τινα ἔτη ὑπηρέτησεν ὡς δημοδιδάσκαλος εἰς Κοινότητας τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας διὰ Πανεπιστημιακὰς σπουδάς, ἐγγραφεὶς πρὸς τοῦτο εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν. Ἐπεράτωσε τὰς σπουδάς του κατὰ τὸ 1913, ὁπότε ἐπανελθὼν εἰς τὴν Πόλην, ἐδίδαξεν ἐπὶ διετίαν εἰς τὸ Ζωγράφειον, τὴν Σχολὴν τῶν Γλωσσῶν, καὶ τὸ Ἐθν. Ἑλληνογαλλικὸν Λύκειον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχεν ἀναλάβει ὁ Ἀλέξιος Ζαμαρίας. Τότε δὲ ἀκριβῶς, κατὰ τὸ Σχολικὸν Ἔτος 1913—14, εἴχομεν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους συμμαθητάς μου, τὴν κα-

λὴν τύχην νὰ ἔχωμεν ὡς καθηγητὴν τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ψυχολογίας εἰς τὴν Ε΄, τῆς Λογικῆς δὲ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, τὸν Μπάμπην Θεοδωρίδην, ὅστις μὲ τὴν καλωσύνην καὶ τὴν ἀγαθότητα τῆς ψυχῆς του προσείλκυσεν ἀμέσως τὴν ἀγάπην μας. Ἦτο, φύσει, τόσον ἀνεκτικὸς ὥστε ὅταν κατὰ τὴν φοιτητικήν του ζωὴν δύο συγκατοικοῦντες εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν, ἀλλ' εἰς ἄλλο δωμάτιον, φοιτηταὶ τῆς Ἰατρικῆς ἀντικαθίστων ἐνίοτε τὸ πετρέλαιον τῆς λάμπας του μὲ τὸ ὑγρόν, τὸ ὁποῖον ἀποβάλλει ὁ ἄνθρωπος τοῦ σώματος ὡς ἄχρηστον, δὲν ἤρχετο πρὸς αὐτοὺς εἰς προστριβάς, ἀλλὰ τὸν ἤκουον ἐκεῖνοι νὰ λέγῃ «..... πάλε αὐτοί;» διότι οἱ δρᾶσται τῷ ἦσαν γνωστοί. Μᾶς ἀγαποῦσε πράγματι ὡς μικρότερα ἀδέλφια του. Εἶχε καλὸν μεταδοτικὸν καὶ ἦτο πολὺ εὐχάριστος εἰς τὴν διδασκαλίαν του, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὰ στενὰ ὅρια τοῦ κειμένου, ἀλλ' ἐπλούτιζεν αὐτὴν καὶ μὲ ἄλλας σοφὰς γνώσεις, ὁμιλῶν συνεχῶς περὶ τῶν θεωριῶν τοῦ Κάντ, ὅστις ἦτο ὁ πραγματικός του ἔρως. Δυστυχῶς ἕνεκα τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Τουρκία εἶχε λάβει οὐσιαστικῶς μέρος ἀπὸ τῆς ἐκρήξεώς του, τόσον τὸ Ζωγράφειον, ὅσον καὶ τὰ ἄλλα Γυμνάσια τῆς Πόλης, ἐστερήθησαν τῶν φώτων του. Ὁ Θεοδωρίδης, φοβούμενος τὴν πρόσκλησιν εἰς τὸν Τουρκικὸν Στρατόν, ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Γερμανίαν. Ἐφοίτησε κατὰ τὰ ἔτη 1915—19 εἰς τὰ περίφημα Πανεπιστήμια τῆς Λειψίας καὶ τοῦ Μονάχου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσπούδασεν Ἱστορίαν, Λογοτεχνίαν, ἐπιδοθεὶς ὅμως κυρίως εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, τῆς ὁποίας ἀνηγορεύθη διδάκτωρ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1919, μὲ τὴν περίφημον διατριβήν του «Περὶ τῶν Κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ γενετησιακοῦ συναισθήματος», δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ ARCHIV FUR DIE GESAMTE PSTCHOLOGIE. Μετὰ ταῦτα κατελθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας συνέγραψε κατὰ τὸ 1921 μελέτην περὶ τοῦ Στέφαν Γκιόργκε, κατὰ τὸ 1922 ἑτέραν ὑπὸ τὸν τίτλον «ἡ θέση τῆς σημερινῆς ψυχολογίας» καὶ κατὰ τὸ 1924 τρίτην τοιαύτην ὑπὸ τὸν τίτλον «τὸ συναισθηματικὸν ἐν τῇ διανοήσει τοῦ Κάντ». Διωρίσθη καθηγητὴς «τῆς Ἱστορίας τοῦ νεωτέρου Πολιτισμοῦ» εἰς τὸ Διδασκαλεῖον τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως Ἀθηνῶν. Ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ συναδέλφου του Α. Λαζάρου, συνέγραψεν «Ἐγχειρίδια Ἱστορίας» πρὸς χρῆσιν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων καὶ Γυμνασίων. Τέλος ἀπὸ τοῦ 1926 κατέλαβε τὴν ἕδραν «τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας» εἰς τὸ νεοϊδρυθὲν τότε Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης, λαβὼν μέρος, ὡς Καθηγητής του, εἰς Παγκόσμια Φιλοσοφικὰ Συνέδρια, μὲ ἐνδιαφερούσας πρωτοτύπους πρὸς αὐτὰ ἀνακοινώσεις του. Τὸ σημαντικώτερον τῶν ἔργων τοῦ ἀειμνήστου Θεοδωρίδου ὑπῆρξεν «Ἡ Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν» ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1933 καὶ ἐπανεκδοθεῖσα κατὰ τὸ 1955 εἰς δευτέραν ἔκδοσιν, συγχρονισμένην. Ταύτης, κατὰ μὲν τὸ 1942 προηγήθη ἡ μετάφρασις ἐκ τῆς 13ης γερμανικῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας» δαπάναις τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, κατὰ δὲ τὸ

1954 ἠκολούθησεν ἕτερον ἔργον του «Ὁ Ἐπίκουρος, ἡ ἀληθινὴ ὄψις τοῦ Ἀρχαίου κόσμου».

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ καθηγητής μας Χαράλ. Θεοδωρίδης, τὸν ὁποῖον κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1957 ἐκάλυψε τὸ Ἀττικὸν χῶμα, εἰς ἡλικίαν 74 ἐτῶν. Μόλις ἐπὶ δύο χρόνια ηὐτυχήσαμεν νὰ τὸν ἔχωμεν καθηγητήν, ἡ τοιαύτη ὅμως ἐξέλιξίς του ἀπεζημίωσεν ἐπαρκῶς τοὺς μαθητάς του τῆς Πόλης, οἱ ὁποῖοι θὰ ὑπερηφανεύωνται πάντοτε δι' αὐτόν.

ΤΖΑΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀφῆκα τελευταῖον εἰς τὴν παροῦσαν μικρὰν μελέτην μου, τὸ μεγάλο παιδὶ ὅπως μέχρι καὶ τῆς τελευταίας του πνοῆς ὑπῆρξεν ὁ ἀείμνηστος καθηγητής μας τῶν γαλλικῶν Τζανῆς Παπαδόπουλος, ὁ μεγάλος ἀνθρωπιστής, ὅστις ὅμως, ἐνίοτε, δὲν κατώρθωνε νὰ συγκρατῇ τὰ νεῦρά του, ἐκδηλούμενα μόνον εἰς μερικὰς φωνάς, ἄνευ ἄλλων συνεπειῶν. Ὁ Παπαδόπουλος ἐγίνετο ἀφορμὴ ἀρκετοῦ γέλοιου τῶν μαθητῶν, ὅταν ἐπρόφερεν ἐντονώτερον κάποιαν λέξιν μὲ γνησίαν γαλλικὴν προφοράν. Ἦτο, ὅπως εἴπομεν ἤδη, μεγάλος ἀνθρωπιστής, ἰδοὺ δὲ τούτου μικρὸν παράδειγμα. Εἰς μαθητήν του ὅστις τῷ εἶπεν ὅτι εἶχεν εἰς τὸ σπίτι μίαν ὡραίαν καρδερίναν, λέγει μὲ πολλὴν ἀπορίαν, ὡς καὶ πόνον ψυχῆς συνάμα: «τί λές; ἀλήθεια στερεῖς εἰς τὸ ἀθῶον ἐκεῖνο πουλάκι τὴν ἐλευθερίαν του; Ἐλευθέρωσέ το, σὲ παρακαλῶ», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος, ὑπεσχέθη καὶ ἔκαμε μόλις ἐπέστρεψεν εἰς τὸ σπίτι του. Μετά τινα ἔτη ὁ Τζανῆς μας, εἰς τὸ Τσεγκὲλ - Κιοϊ τοῦ Βοσπόρου καὶ εἰς τὴν θέσιν Μασλάκι, ὁπόθεν πανοραματικὴ ἦτο ἡ θέα τοῦ Βοσπόρου, εἶχε κτίσει κομψότατον θέρετρον. Σημειωτέον ὅτι τὸ Μασλάκι, προτοῦ οἰκοπεδοποιηθῆ, ἀπετέλει τόπον περιπάτου τῶν πλησίον κατοικούντων. Τὸ ἐν λόγῳ θέρετρον ὁ συνάδελφός του Σάγκας ἀπεκάλεσε «Γεσὶλ - Κιόσκ» ἤτοι «Πράσινον Περίπτερον» διότι ὁ Τζανῆς, μὲ τὴν καλαισθησίαν ἡ ὁποία τὸν διέκρινε, τὸ εἶχε βάψει ἐξωτερικῶς πράσινον διὰ νὰ εἶναι ὅμοιον πρὸς τὴν πέριξ φύσιν. Τὸ ἐν λόγῳ θέρετρον τοῦ Τζανῆ ἦτο πράγματι ὡραιότατον, μικρόν, κομψόν, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, μὲ ἁπλῆν μέν, ἀλλ' ὡραίαν ἐπίπλωσιν καὶ διακόσμησιν, ἕνα τέλειο μικρὸ νοικοκυριό, ὅλα δέ, ἐκεῖ ἦσαν βαλμένα εἰς τὴν θέσιν των μὲ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν ἥτις τὸν διέκρινε πάντοτε. Ὁ κῆπος ὁ ὁποῖος περιέβαλλε τὸ Κιόσκι ἦτο στολισμένος μὲ ὡραῖα ἄνθη καὶ πρασινάδα ἀρκετήν. Κατόπιν προσκλήσεώς του τὸν ἐπεσκέφθη εἰς τὸ «Γεσὶλ Κιόσκ» ὁ παλαιὸς κάτοχος τῆς καρδερίνας. Μὲ ἔκπληξίν του εἶδε κρεμασμένα εἰς τὴν εἴσοδον, ὄχι ἕνα, ἀλλὰ τρία κλουβιά, μὲ ἰσάριθμα φυλακισμένα εἰς αὐτὰ πουλάκια. Λέγει τότε εἰς τὸν Καθηγητήν του «κ. Παπαδόπουλε, μοῦ ὑπενθυμίζετε τὸ δάσκαλε ποὺ δίδεσκες καὶ νόμο δὲν ἐκράτεις!...», διηγηθεὶς ἐν συνεχείᾳ αὐτῷ τὴν ἱστορίαν τῆς καρδερίνας του. Τότε ὁ καλὸς Τζανῆς μας τοῦ ἀπήντησε: «Νὰ σοῦ πῶ,

ἀγαπητέ μου, τὰ πουλάκια αὐτὰ ἔχουν συνηθίσει πλέον αὐτὴν τὴν ζωὴν καὶ δὲν θέλουν νὰ τὴν χάσουν, διότι εὑρίσκουν τὴν ἄφθονη τροφή των, τὸ δροσερὸ νερό, καὶ ἄκραν καθαριότητα εἰς τὸ σπιτάκι των. Μιὰ μέρα μάλιστα ἄνοιξα τὴν θύραν τοῦ ἑνὸς κλωβιοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ ἔνοικος ἔφυγεν ἀμέσως ἐπέταξεν εἰς τὸ ἀπέναντι δένδρον καὶ ἐκάθησεν εἰς ἕνα κλαδάκι. Ὕστερον ὅμως ἀπὸ ὀλίγην ὥραν ἐπέστρεψεν εἰς τὸ κλουβί του καὶ προσπαθοῦσε μὲ τὸ ράμφος του νὰ ἀνοίξῃ τὴν θύραν, ὅταν δὲ τὴν ἀνοίξαμεν μπῆκε μέσα καὶ ἐκάθησεν εὐχαριστημένο. «Βλέπεις λοιπόν, ὅτι τὰ πουλάκια αὐτὰ ἔχουν συνηθίσει.... στὴ σκλαβιά».

Ἐφ' ὅσον ἔζη δὲν ἔχασα μαζί του τὴν ἐπαφήν, οὔτε εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς ὁποίας ἀπὸ τοῦ 1926—1938 ἦτο τακτικὸς Καθηγητὴς «τῆς Μεσαιωνικῆς Φιλολογίας», οὔτε ἐδῶ εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἦλθεν ἐν συνεχείᾳ, δεικνύων πάντοτε τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην, τὴν ὁποίαν δι' αὐτὸν αἰσθάνομαι ὅπως καὶ διὰ κάθε μοχθήσαντα διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν καλήν μου ἀνατροφήν. Ἦσαν τόσον πολλαὶ αἱ γνώσεις τοῦ σοφοῦ ἐκείνου καθηγητοῦ, ὥστε ἐνόμιζε κανεὶς κατὰ τὰς διαλέξεις του, ὅτι αὗται διηγωνίζοντο ἐντὸς τοῦ στόματός του ποία πρώτη νὰ ἐξέλθῃ. Διὰ τοῦτο κατὰ τὰς τελευταίας του ἰδίως τοιαύτας, διέφευγον ἐνίοτε αὐτοῦ, ἄνευ τῆς ἀπαιτουμένης μεταξύ των σειρᾶς καὶ συνοχῆς.

Δὲν ἐδυσκολεύετο διόλου νὰ παραδεχθῇ τὴν μεγάλην ἀφηρημάδα του. Μίαν ἡμέραν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τράπεζαν εἰς τὴν ὁποίαν εἰργάζετο παλαιός του μαθητής. Ὅταν ἐκεῖνος ἔτρεξε πλησίον του πρόθυμος ὅπως τὸν ἐξυπηρετήσῃ, τῷ λέγει χαμηλόφωνα. «Ἐπρόκειτο νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἰονικὴν καὶ κατὰ λάθος ἦλθα ἐδῶ». Καὶ ἐγέλασαν ἀμφότεροι. «Ξεύρεις τί ἔπαθα μιὰ φορά, — εἶπε κάποτε εἰς τὸν μαθητήν του γελῶν; — Χάλασα τὸν κόσμον εἰς τὸ Γραφεῖον μου διὰ νὰ εὕρω τὰ γυαλιά μου, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τέλους εὑρῆκα... εἰς τὴν μύτην μου!» καὶ ἐγέλασε μὲ τὸ ἀθῶον παιδικόν του γέλοιο, τὸ τόσον γνωστὸν εἰς τοὺς μαθητάς του.

Οὐδέποτε συνεχώρησε τοὺς λογάδας ἐκείνους τοῦ Βυζαντίου, οἵτινες μετὰ τὴν Ἅλωσιν διέφυγον εἰς τὴν Δύσιν, ἔστω καὶ ἐὰν συνετέλεσαν εἰς τὴν Ἀναγέννησιν. Διότι, ἐπανελάμβανε πολλάκις, ὡς ἰθύνουσα τάξις τοῦ Ἔθνους, ὤφειλε νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ, προκινδυνεύουσα ἡρωϊκῶς ἐνώπιον τοῦ κατακτητοῦ πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ λαοῦ των.

Δὲν ἐλησμόνησε ποτὲ τὴν ὀφειλομένην ὑπὸ τοῦ ἰδίου εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν κατὰ ἑπτὰ ἔτη πρεσβυτέραν ἀδελφήν του καὶ διηγηματογράφον Ἀλεξάνδραν, ἀποθανοῦσαν τῷ 1906. Ἐργαζομένη ὡς οἰκοδιδασκάλισσα εἰς τὴν Πόλην καὶ τὸ Ἐξωτερικόν, τὸν ἐσπούδασεν εἰς τὸ Παρίσι, ὅπου, μεταξὺ ἄλλων, ἐδιδάχθη καὶ παρὰ τοῦ CHARLES DIEHL. Πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς τοιαύτης εὐγνωμοσύνης του, πρὸς ἐκείνην, ἀνετύπωσε κατὰ τὸ 1954 ὁλόκληρον τὴν σειρὰν τῶν διηγημάτων της.

Ὁ Τζανῆς ἦτο υἱὸς τοῦ ἰατροῦ τοῦ τουρκικοῦ Πολ. Ναυτικοῦ, Βασιλείου Παπαδοπούλου, γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1875, εἰς Πικρίδιον τοῦ Κερατίου Κόλπου. Ἀπόφοιτος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐδίδαξε τὴν Γαλλικὴν εἰς διάφορα δημοτικὰ Σχολεῖα τῆς Πόλης, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ εἰς τὸ τοῦ Κοντοσκαλιοῦ. Ἐπανελθὼν δὲ ἐκ Παρισίων, ὅπου, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, τὸν ἐσπούδασεν ἡ ἀδελφή του, ἐδίδαξεν ὡς καθηγητὴς εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους, τὸ Ζωγράφειον, τὸ Ἐθνικὸν Ἑλληνογαλλικὸν Λύκειον, πρώην Χατζηχρήστου, κατὰ τὴν ἵδρυσιν δὲ τῆς Σχολῆς τῶν Γλωσσῶν καὶ τοῦ Ἐμπορίου, διετέλεσεν ὑποδιευθυντὴς αὐτῆς, μὲ διευθυντὴν τὸν Ἄγγλον CHARLTON.

Ὑπῆρξε, κατὰ τὴν Νεκρολογίαν τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Ν. Τωμαδάκη (ἴδε Ἐπετηρίδα Ἑταιρ. Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ἔτους 1957 σελ. 393—395), ὁ ὕστατος Πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις, ἐν τῇ πραγματικότητι, ὑπῆρξεν ἡ Ἀκαδημία τοῦ δούλου Γένους. Τὸν ἐν λόγῳ Σύλλογον ἔκλεισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, μετακομίσασα τὴν πλουσιωτάτην, εἰς σπάνια ἰδίως βιβλία, Βιβλιοθήκην του εἰς Ἄγκυραν, ὅπου διαρκῶς ὑπεβλέπετο ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν Ἀρχῶν ὡς Πρόεδρός του, ἀναγκασθείς, ὡς ἐκ τούτου, ὅπως κατέλθῃ καὶ αὐτὸς εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1926. Κατὰ τὸ 1924 ὁ σοφὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Βασίλειος Β΄ ὁ ἀπὸ Νικαίας, Μητροπολίτης δὲ Ἀγχιάλου κατὰ τοὺς Βουλγαρικοὺς διωγμοὺς τοῦ 1906, διὰ πιττακίου τῷ ἀπένειμε τὸ ὀφφίκιον τοῦ Ἄρχοντος, Μεγάλου Ὑπομνηματογράφου τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβή του ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον THEODORE II LASCARIS IMPERATOR DE NICEE (1908). Συνέγραψεν ἐπίσης τὴν Ἱστορικο - Φιλολογικὴν πραγματείαν περὶ τῶν Ἀνακτόρων καὶ τοῦ Ναοῦ τῶν Βλαχερνῶν, «LE PALAIS ET L' EGLISE DES BLACHERNES, Ἀθῆναι 1928. Εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης ἠσχολήθη κυρίως, α) Περὶ τοῦ Γεωργίου Χιονιάδου, ἀστρονόμου καὶ Ἐπισκόπου, οὗτινος ἐξέδωσε τὰς ἐπιστολάς, κατὰ τὸν κ. Τωμαδάκην (Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπ. Θεσσαλονίκης, τόμ. Α΄ 1927, σελ. 153—207) καὶ β) Μὲ τὸν Ἱστοριογράφον Γεώργιον Σφραντζῆν, τοῦ ὁποίου ἤρχισεν ἐκδίδων τὸ CHRONICON MAJUS, κατὰ τὸ 1935, τοῦ ὁποίου ὅμως ἕνεκα τοῦ πολέμου διέκοψε τὴν ἔκδοσιν. Μὲ δεκάδα μελετῶν καὶ ἀνακοινώσεών του, ἀπέδειξεν ὡς πλαστογραφημένον τὸ MAJUS καὶ ὅτι ὁ ἀληθινὸς Σφραντζῆς εὑρίσκεται εἰς τὸ MINUS. Τὴν ἄποψιν ὑπεστήριξε κατὰ πρῶτον εἰς τὸ Δ΄ Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον τῆς Σόφιας κατὰ τὸ 1934. Αὕτη ἠκούσθη ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς συνέδρους μὲ δυσάρεστον ἔκπληξιν, δὲν ἐγένετο εὐθὺς ἀμέσως ἀποδεκτή, μεταγενεστέρως ὅμως ἐπεκράτησε.

Κατὰ τὸ 1939 καίτοι ἐκλεγεὶς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν,

ἐν τούτοις δὲν διωρίσθη ὑπὸ τῆς τότε Κυβερνήσεως, ἀντιδράσαντος λυσσωδῶς εἰς τοῦτο τοῦ Χ. Χ. Χαριτωνίδου, διαφωνοῦντος εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς θέσεις τὰς ὁποίας ὁ ἀείμνηστος Παπαδόπουλος ὑπεστήριζε.

Διετέλεσε μέλος τοῦ Διοικ. Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν (1948—1954). Ἐδημοσίευσε πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Κρήτη ὑπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς» (Ἀθῆναι 1948). Εἰς τὴν Πόλην ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον ἐδημοσίευε καθ' ἑβδομάδα εἰς τὸν «Ἀμερόληπτον» περὶ διαφόρων ἐνδιαφερόντων, ἐν εἴδει Χρονογραφήματος, ἐπίσης πολλάκις ἔκαμνε τὸ αὐτὸ εἰς τὸ «Ἔθνος» τῶν Ἀθηνῶν.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Τζανῆς Παπαδόπουλος, τὸν ὁποῖον, οἱ εὐτυχήσαντες νὰ διατελέσωσι μαθηταί του εἰς τὴν Πόλην, οὐδέποτε θὰ λησμονήσωσι, πάντοτε θὰ τὸν εὐγνωμονοῦσιν, ἡ δὲ ἀπώλειά του θὰ θεωρῆται παρ' αὐτῶν ὄχι μόνον ὡς τοιαύτη ἑνὸς σοφοῦ καθηγητοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον μεγαλυτέρου ἀδελφοῦ των.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ὅλοι ὅσοι διήλθομεν ἀπὸ τὰ μαθητικὰ θρανία, κατὰ τὸν χρόνον τῆς μαθητείας μας, ἐπικράναμεν, ὄχι ὀλίγον, τοὺς διδασκάλους μας. Ὅταν ὅμως τὰ ἐγκατελείψαμεν καὶ ἐξήλθομεν εἰς τὴν Κοινωνίαν, τότε μόνον ἠσθάνθημεν πόσον πολύτιμα ἦσαν τὰ πνευματικὰ ἐφόδια μὲ τὰ ὁποῖα ἐκεῖνοι μᾶς ἐπροίκισαν, διὰ νὰ ἀνταπεξέλθωμεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

Διὰ τοῦτο ὅλοι ὀφείλομεν πρὸς τοὺς μεγάλους αὐτοὺς εὐεργέτας, οἱ ὁποῖοι λέγονται «οἱ δάσκαλοί μας», ἀδιάφορον εἰς ποίαν βαθμίδα τοῦ κλάδου των ἀνῆκον, αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην, καὶ ὅταν ἡ Ἐκκλησία εὔχεται «ὑπὲρ τῶν διδασκάλων ἡμῶν» ὀφείλομεν νὰ ἐκπέμπωμεν, εὐγνωμόνως, ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μας τὸ «αἰωνία σας ἡ μνήμη».

ΕΤΑΙΡΙΑ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΡΑ ΤΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 38 - ΑΘΗΝΑΙ Τ.Τ. 126

ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ
ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ 162 ΑΝΑΤΥΠΟΥ
ΕΚ ΤΟΥ 34ου ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΝΟΜΟΥ 40 ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ

1969

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΝΟΜΟΥ 40 ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

1) ΥΠΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

1) Σαράντα Ἐκκλησίαι.

Προτιθέμενος νὰ σκιαγραφήσω εἰκόνα τῆς πόλεως τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν πέριξ κωμοπόλεων καὶ χωρίων διὰ νὰ μείνῃ αὕτη πρὸς μελέτην τῇ ἐπιγιγνομένῃ γενεᾷ, καὶ διὰ νὰ χρησιμεύῃ εἰς τὸ μέλλον ὡς συνδετικὸς κρίκος μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ πεφιλημένου πατρῴου ἐδάφους, ἀφ' οὗ βίᾳ ἀπεσπάσθησαν οἱ ἀπὸ χιλιετηρίδων ἐν αὐτῷ κατοικοῦντες Ἕλληνες καὶ ἐξεδιώχθησαν κατὰ τὸ 1922 μετὰ τὴν ὀλεθριωτάτην ἐθνικὴν τῆς Μ. Ἀσίας συμφοράν, συναινούσης πρὸς τοῦτο, ὡς μὴ ὤφειλε, καὶ τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, ἐφρόντισα νὰ περισυλλέξω ἐπιμελῶς πρὸς τοῦτο πᾶν σχετικὸν στοιχεῖον ἐπιπροστιθεὶς καὶ πᾶν ὅ,τι συναπεκόμισα μέχρι τοῦδε εἴτε ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως καὶ γνώσεως εἴτε καὶ παρ' ἄλλων ἀκούσας καὶ πληροφορηθείς.

Πρὸ τούτου ὅμως καλὸν θεωρῶ νὰ προτάξω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς Ἑλληνικότητος τῆς Θράκης ἐρειδόμενος ἐπὶ μαρτυριῶν καὶ ὁμολογιῶν αὐτῶν τούτων τῶν ἐχθρῶν μας τῶν διεκδικούντων αὐτήν.

I. Ἡ Θράκη ὁλόκληρος, καὶ ἐπειδὴ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, λέγω, ὅτι αὕτη διεκρίνετο διὰ τὸν ἄδολον καὶ ἀκραιφνῆ ἑλληνισμόν της. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς βλέποντες οἱ γείτονες ἡμῶν, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ διαισθανόμενοι, ὅτι εἰς μίαν ἐνδεχομένην εὐρωπαϊκὴν σύρραξιν ἢ καὶ βαλκανικὴν τοιαύτην, εἰς ἣν θὰ ἐλάμβανον μέρος καὶ ἡ Ἑλλάς, ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Τουρκία κατὰ τυχὸν διαρρύθμισιν τῶν κρατικῶν συνόρων ἡ Ἑλληνικότης τῆς Θράκης θὰ ἐβάρυνεν ἀφεύκτως πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἑλλάδος, ἐξαπέστελλον καὶ προηγουμένως μέν, ἰδίᾳ ὅμως ἀπὸ τοῦ 1900, ἀφ' ἑνὸς μὲν πολυαρίθμους συμμορίας Κομιτατζήδων, οἱ ὁποῖοι δι' ἀπειλῶν, ἐκβιασμῶν, φόνων καὶ ποικίλων τρομοκρατικῶν μεθόδων προσεπάθουν νὰ τρομοκρατήσουν τὸν Ἑλληνισμόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῶν σχολείων των, τῶν διδασκάλων καὶ τῶν βιβλίων των, τὰ ὁποῖα ἀνέγραφον διάφορα μυθεύματα καὶ φαντασιοπληξίας περὶ τῆς ὑπεροχῆς δῆθεν τοῦ βουλγαρικοῦ στοιχείου ἐν Θράκῃ, κατέβαλλον πᾶσαν θεμιτὴν καὶ ἀθέμιτον προσπάθειαν πρὸς ἀλλοίωσιν τῶν φρονημάτων τῶν κατοίκων τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἐθνικῆς συνθέσεως αὐτῆς. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἰς οὐδὲν συνετέλεσαν· ἤντλουν εἰς πίθον Δαναΐδων. Τοῦτο κα-

τενόησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Βούλγαροι στρατιωτικοί, πολιτευόμενοι καὶ διανοούμενοι, ὅταν καταλαβόντες τὴν Ἀνατ. Θράκην περιήρχοντο τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία αὐτῆς καὶ ἔβλεπον καὶ ἀντελαμβάνοντο ἰδίοις ὄμμασιν, ὅτι πραγματικοὶ ἄρχοντες τοῦ τόπου δὲν ἦσαν οἱ ἐκδιωχθέντες Τοῦρκοι, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὑπερτέρουν κατ' ἀριθμόν, ὑπερεῖχον τῶν Τούρκων καὶ τῶν Βουλγάρων κατά τε τὸν πλοῦτον καὶ τὸν πολιτισμόν.

Τοῦτο δ' ἀκριβῶς παρετήρησεν καὶ ἀντελήφθη προσωπικῶς καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος, ὅταν μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐπεσκέφθη αὐτάς.

Πρῶτον, δὲν εὑρέθη κατάλληλος βουλγαρικὴ οἰκία νὰ τὸν ὑποδεχθῇ καὶ κατέλυσεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γνωστοῦ Ἕλληνος μεγαλοπλούτου καὶ βιομηχάνου Δημητρίου Δοδοπούλου, ἔπειτα δὲ ἐξελθὼν εἰς περίπατον ἐζήτει ἀπὸ τοὺς συνοδούς του πληροφορίας περὶ ὅσων ὑπέπιπτον εἰς τὰς αἰσθήσεις του. Καὶ ἠρώτησε μόλις ἐξῆλθε τῆς φιλοξενούσης αὐτὸν οἰκίας καὶ ἠτένισε τὸ ἐπιβλητικὸν καὶ καλλιμάρμαρον Ἑλληνικὸν Σχολεῖον, τὸ κείμενον ἐν τῇ κεντρικῇ πλατείᾳ. Τί εἶναι αὐτὸ τὸ κτίριον; «Εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ Σχολὴ» ἀπήντησαν οἱ συνοδεύοντες αὐτόν. Ἀμέσως παρακάτω ἠρώτησε τί εἶναι αὐτό; «Εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ Μητρόπολις καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Παναγίας» ἀπήντησαν καὶ πάλιν. Καὶ ἡ παρὰ τὴν Σχολὴν οἰκία;» Ἡ οἰκία τοῦ Πατρικοπούλου καὶ ἡ παρ' αὐτὴν τοῦ Θ. Δοδοπούλου, ἡ ἀπέναντι ταύτης τοῦ Ἕλληνος ἰατροῦ Δημ. Ταυρίδου, ἡ ἄλλη τοῦ ἰατροῦ Σοφ. Τζελέμπογλου καὶ προχωρῶν πρὸς τὴν ἀγορὰν ἠρώτα διαρκῶς καὶ ἐλάμβανεν ὁμοιομόρφους συνεχῶς ἀπαντήσεις. Αὐτὴ εἶναι ἡ οἰκία τοῦ ἰατροῦ Κ. Κεραμέως, αὐτὴ τοῦ τραπεζίτου Ἰωάννου Κοκκίνου, ἡ ἄλλη τοῦ τραπεζίτου Μιχ. Λυκίδου, τοῦτο τὸ κατάστημα, τὸ φαρμακεῖον τοῦ Ἀρ. Κάζη, ἐκεῖνο τὸ ὑφασματοπωλεῖον τοῦ Ι. Ταστσίδου, τὸ ἄλλο τοῦ Ἰω. Σύρμα, τὸ παρακάτω τοῦ δεῖνος Ἕλληνος κ.ο.κ. Ὁ Φερδινάνδος ἀκούων ἐπὶ ὥραν διαρκῶς ὀνόματα Ἑλληνικά, οὐδὲν δὲ βουλγαρικὸν κατεταράχθη καὶ ἐν ἀγανακτήσει ἀνεφώνησεν. «Καὶ ποῦ εἶναι ὁ Βουλγαρισμὸς τῆς Θράκης, τὸν ὁποῖον ἤλθομεν νὰ ἐλευθερώσωμεν;».

Καὶ ὁ ἀξιότιμος φίλος ἰατρὸς κ. Ἀπόστ. Δοξιάδης σχετικῶς βεβαιοῖ, ὅτι ἤκουσε κατὰ τὴν τότε ἐκστρατείαν εἰς Θράκην Βούλγαρον στρατηγὸν νὰ λέγῃ κατηγανακτημένος. «Ἐταξείδευσα μέχρι Τσατάλτζας καὶ πανταχοῦ ὅπόθεν διῆλθον δὲν ἤκουσα οὔτε λέξιν βουλγαρικήν, διὰ τοῦτο μόλις ἐπιστρέψω εἰς Βουλγαρίαν τὸ πρῶτον μέλημά μου θὰ εἶναι νὰ ξυλοκοπήσω ὅλους τοὺς διδασκάλους τῆς χώρας μου, διότι ἐδίδασκον ψεύδη εἰς τὰ παιδιὰ διακηρύττοντες τὴν βουλγαρικότητα τῆς Θράκης, καὶ θὰ καύσω ὅλους τοὺς χάρτας καὶ ὅλας τὰς γεωγραφίας αἱ ὁποῖαι παρεπλάνων τὸν Βουλγαρικὸν λαόν».

Καὶ ὅμως παρ' ὅλα ταῦτα, παρὰ τὴν πανθομολογουμένην καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν ἑλληνικότητα τῆς Ἀνατ. Θράκης ἐπετράπη εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν αὐτῇ καὶ πᾶν ὅ,τι οἱ Ἕλληνες ἐπὶ μακροὺς αἰῶ-

νας ἐδημιούργησαν καὶ προήγαγον εἰς πλοῦτον καὶ πολιτισμόν, οἱ Βούλγαροι ἐντὸς ὀλιγίστου χρόνου κατέστρεψαν καὶ ἐξεμηδένισαν.

'Ολίγον βραδύτερον διὰ τῆς συνθήκης τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῇ 29ῃ Σεπτεμβρίου 1913 ἡ Βουλγαρία ἐλάμβανε μόνον τὴν Δυτικὴν Θράκην μὲ σύνορον τὸν Ἕβρον, ἡ δὲ Τουρκία ἀνακατελάμβανε καὶ πάλιν τὴν 'Ανατ. Θράκην μέχρι τῆς 6ης 'Ιουλίου 1920, ὁπότε ὁ 'Ελληνικὸς στρατὸς κατελάμβανε τὴν Ραιδεστὸν καὶ τὴν 12ην τοῦ αὐτοῦ εἰσήρχετο εἰς 'Αδριανούπολιν διὰ νὰ προελάσῃ κατόπιν καθ' ὅλην τὴν 'Ανατολικὴν Θράκην.

Δυστυχῶς ὅμως ἐπ' ὀλίγον μόνον χρόνον ἀπήλαυσαν οἱ Θρᾶκες τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐλευθερίας, καθόσον συνεπείᾳ τῆς μετ' ὀλίγον Μικρασιατικῆς καταστροφῆς ἐπηκολούθησε καὶ ἡ ἀπώλεια τῆς 'Ανατολικῆς Θράκης. 'Ο δὲ 'Ελευθέριος Βενιζέλος, εἰς ὃν ἀνετέθη ὑπὸ τῆς μετὰ τὴν καταστροφὴν ἀναλαβούσης τὴν διακυβέρνησιν τῆς Χώρας κυβερνήσεως ἡ διεκδίκησις καὶ ὑπεράσπισις παρὰ τοῖς ἰσχυροῖς τῆς Εὐρώπης τῶν δικαιωμάτων τῆς 'Ελλάδος, παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας του, παρ' ὅλας τὰς ἐπικλήσεις καὶ τὰς ὑπομνήσεις του περὶ ὑποσχέσεων τῆς Γαλλίας πρὸς βοήθειαν καὶ περίσωσιν τῆς Θράκης, βεβαιωθεὶς περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς διασώσεως ἠγωνίσθη νὰ ἐπιτύχῃ τοὐλάχιστον ἄνετον τὴν ἀποχώρησιν τῶν πληθυσμῶν μετὰ τῆς κινητῆς περιουσίας των καὶ ἐν συντριβῇ καρδίας ἐτηλεγράφει πρὸς τοὺς Θρᾶκας πληρεξουσίους:

«'Ανατολικὴ Θράκη ἀπωλέσθη ἀτυχῶς δι' 'Ελλάδα καὶ ἐπανέρχεται εἰς ἄμεσον κυριαρχίαν Τουρκίας, ἀποκλειομένης πάσης διαμέσου λύσεως οἵα ὑπονοουμένη εἰς τηλεγράφημά σας. 'Επὶ πλέον ὑποχρεούμεθα νὰ ἐκκενώσωμεν ἀπὸ τοῦδε Θράκην. 'Ολόκληρος προσπάθειά μου στρέφεται πῶς χάνοντες Θράκην σώσωμεν ἐν μέτρῳ δυνατῷ Θρᾶκας. Γνωρίζων ὅτι πᾶσαι αἱ ἐγγυήσεις, ἃς συνθήκη εἰρήνης ἠδύνατο νὰ προΐδῃ, καὶ ἃς οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐδέχοντο, οὐδεμίαν ἀσφάλειαν πραγματικὴν ἀποτελοῦσι διὰ χριστιανοὺς καὶ χαίρω, διότι ἐπὶ τούτου συμφωνεῖτε ἐντελῶς. Ὅσον τραγικὸν καὶ ἂν εἶναι, ἀνάγκη Θρᾶκες ἐγκαταλείψωσι γῆν, ἣν ἀπὸ τόσων αἰώνων κατοικοῦσιν αὐτοὶ καὶ οἱ πρόγονοί των, δὲν ὑπάρχει ἄλλο μέσον σωτηρίας δι' αὐτοὺς μετὰ τὴν θριαμβευτικὴν ἐπιστροφὴν τῶν Τούρκων εἰς Εὐρώπην. Κάμνω ὅ,τι εἶναι δυνατὸν ἵνα ἐπιτύχω τοὐλάχιστον ἄνετον τὴν ἀποχώρησιν τῶν πληθυσμῶν καὶ ὅπως τὴν ἀποχώρησιν τῆς 'Ελληνικῆς Διοικήσεως μὴ ἐπακολουθήσῃ ἀμέσως ἐπαναφορὰ Τουρκικῆς Διοικήσεως καὶ χωροφυλακῆς, ἀλλὰ συμμαχικὰ στρατεύματα ἀναλάβωσι προσωρινῶς, διοίκησιν, ἵνα δοθῇ καιρὸς εἰς τοὺς θέλοντας ἐκ τῶν κατοίκων νὰ μετοικήσωσιν ἀποκομίζοντες τὰς κινητὰς περιουσίας των. Νομίζω διὰ τοῦτο ὅτι ἀπὸ τοῦδε πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἡ μεταφορά, χωρὶς νὰ χάνεται διόλου καιρός, καὶ δέον νὰ φροντίσητε συνεννοούμενοι μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, ὅπως πλοῖα χρησιμοποιούμενα μέχρι τοῦδε διὰ μεταφορὰν προσφύγων ἐκ τῆς 'Ασίας διατεθῶσιν εἰς μεταφορὰν προσφύγων Θράκης. Μέρος ὑμῶν πρέπει νὰ μεταβῇ ἐπὶ τόπου, ὅπως ἐκ συμφώνου μετὰ κατοίκων καὶ Κυ-

βερνήσεως καθορίσητε τόπον προορισμοῦ των. Ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως δέον ν' ἀπαιτήσητε τὸν διορισμὸν ἀνωτάτου ὑπαλλήλου, ὅστις νὰ ἐξουσιοδοτηθῇ μὲ ὀργάνωσιν ἐκκενώσεως. Ἐὰν ὡς μανθάνω ἐξ ἐφημερίδων στρατηγὸς Νίδερ διωρίσθη ἀρχηγὸς στρατιᾶς Θράκης, δύναται οὗτος λαμβάνων σχετικὰς ὁδηγίας Κυβερνήσεως νὰ παράσχῃ πολύτιμον ἐπικουρίαν εἰς ἐκκένωσιν ὑπὸ πνεῦμα ἀληθῶς ἀνθρώπινον. Ζήτημα στεγάσεως μεταναστευόντων εἶναι σχεδὸν ἄλυτον. Ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως δέον νὰ ζητήσητε, ὅπως κατὰ δεινοτάτην Ἐθνικὴν αὐτὴν κρίσιν, ἀφοῦ ἐκλεγῶσι καταλληλότερα μέρη προορισμοῦ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς κατοίκους νὰ δεχθῶσιν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των ἀναλόγους οἰκογενείας μεταναστῶν. Ὄχι μόνον εἰς χριστιανικὰς ἀλλὰ καὶ εἰς Τουρκικὰς οἰκίας πόλεων καὶ ἀγροτικῶν περιφερειῶν πρέπει νὰ ἐπιβληθῇ ἀποδοχὴ ἀναλόγων μεταναστευόντων, ἀποφευγομένων σταθμῶν.

ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ — ΡΩΜΑΝΟΣ.

ΙΙ. Εὑρισκόμεθα εἰς τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, καὶ δὴ ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ, καὶ αἱ Σαράντα Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι ἀπέχουν ΒΔ μὲν τῆς Κωνσταντινουπόλεως 34 ὥρας (170 χιλιόμ.) ΒΑ δὲ τῆς Ἀδριανουπόλεως 12 ὥρας (60 χιλιόμ.) τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας 8 ὥρας (40 χιλιόμ.) τοῦ Εὐξείνου Πόντου 16 ὥρας (80 χιλιόμ.), τῆς Προποντίδος 18 ὥρας (90 χιλιόμ.) καὶ κεῖνται παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ μικροῦ Αἵμου καὶ ἐν τῷ μέσῳ εὐρείας καὶ ἀναπεπταμένης πεδιάδος καταφύτου ὑπὸ ἀμπελώνων καὶ διαφόρων καρποφόρων δένδρων, κατοικοῦνται ὑπὸ 25 ὡς ἔγγιστα χιλιάδων κατοίκων. Ἐκ τούτων αἱ 14 χιλιάδες Ἕλληνες, 6 χιλιάδες Τοῦρκοι ,3000 Βούλγαροι, 1500 Ἑβραῖοι καὶ περὶ τοὺς 500 Ἀρμένιοι, Εὐρωπαῖοι καὶ διαφόρων ἄλλων ἐθνοτήτων.

Ἡ πόλις τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν κατὰ τὴν πρὸ τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου ἐποχὴν ἦν ἕδρα διοικήσεως (Σαντζὰκ) ὑπαγομένης μετὰ τῶν διοικήσεων Γκιουμουλτζίνης, Δεδὲ - Ἀγάτς, Ραιδεστοῦ καὶ Καλλιπόλεως εἰς τὸν νομὸν Ἀδριανουπόλεως, ὁ ὁποῖος ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Νέστου ποταμοῦ (ὅριον μεταξὺ Θράκης καὶ Μακεδονίας), μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἰς σημεῖον μεταξὺ Βασιλικοῦ καὶ Σωζουπόλεως. Μετὰ δὲ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Τούρκων τῆς 11ης Ὀκτωβρίου 1912 ὑπὸ τῶν Βουλγάρων (συμμάχων τότε τῶν Ἑλλήνων) ἐν μάχῃ δοθείσῃ περὶ τὴν πόλιν τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, ἐπῆλθε μεταβολὴ ἐν τῇ διοικήσει, ὑπαχθείσης τῆς διοικήσεως τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν μετὰ τῶν πέριξ πόλεων καὶ χωρίων κατοικουμένων ἀνέκαθεν ὑπὸ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀνωτέρου ὁμολογουμένως πολιτισμοῦ, εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Καὶ οὕτως ὁ Τουρκικὸς ζυγὸς ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ τυραννικωτέρου καὶ ἐπαχθεστέρου βουλγαρικοῦ τοιούτου. Εὐτυχῶς ὅμως ὅτι δὲν διήρκεσεν οὗτος ἐπὶ πολύ, διότι ἐκραγέντος μετ' ὀλίγον τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡττήθησαν οἱ Βούλγαροι, οἱ

Τοῦρκοι ἀνακατέλαβον ἀμαχητὶ τὴν πόλιν τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, ἣν καὶ διετήρησαν μέχρι τοῦ 1920, ὁπότε οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν συμμάχων γενόμενοι κύριοι τῆς Δυτικῆς Θράκης κατέλαβον καὶ τὴν Ἀνατολικήν, συνεπῶς δὲ καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς νῦν κατοχῆς αἱ Σαράντα Ἐκκλησίαι ἐγένοντο ἕδρα τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ὅστις ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰς ὑποδιοικήσεις 1) Σαράντα Ἐκκλησιῶν, 2) Ἀνακτορίου (Σεράϊ), 3) Ἀρκαδιουπόλεως (Λουλὲ-Μπουργάζ), 4) Ἀρτίσκου (Ἐλευθερῶν), 5) Βιζύης, 6) Βρύσεως (Μπουνὰρ-Χισὰρ) καὶ 7) Σιδηροχωρίου.

Κατὰ τὴν γενομένην δὲ τῷ 1921 ἀπογραφήν, ὁ νομὸς τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Ὑποδιοικήσεις	Πρωτεύουσαι	Κάτοικοι Πρωτευουσῶν	Χωρία	Σύνολον κατοίκων
1) Σαράντα Ἐκκλησιῶν	Σαρ. Ἐκκλησίαι	16.418.—	53.—	41.070.—
2) Ἀνακτορίου (Σεράϊ)	Ἀνακτόριον	3.958.—	32.—	19.647.—
3) Ἀρκαδιουπόλεως (Λουλὲ-Μπουργὰζ)	Ἀρκαδιούπολις	5.715.—	21.—	21.333.—
4) Ἀρτίσκου (Ἐλευθερῶν)	Ἀρτίσκος	3.108.—	47.—	20.861.—
5) Βιζύης	Βιζύη	3.830.—	30.—	11.357.—
6) Βρύσεως (Μπουνὰρ Χισὰρ)	Βρύσις	3.277.—	20.—	14.919.—
7) Σιδηροχωρίου	Σιδηροχώριον	1.764.—	18.—	4.346.—
			221.—	133.533.—

Ἑπομένως ἀπετελεῖτο ἀπὸ 221 χωρία καὶ ἀπὸ πληθυσμὸν 135.533 κατοίκων ἔναντι τῶν 160.000 κατοίκων πρὸ τῶν πολέμων.

Ἱστορικὴ ἄποψις τῆς πόλεως. Ἡ πρώτη κτίσις τῆς πόλεως ταύτης, ἤτοι πότε ἐκτίσθη καὶ ὑπὸ τίνος δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Ἔν τινι χάρτῃ γεωγραφικῷ τοῦ ἀειμνήστου καὶ μεγαλεπηβόλου ἥρωος Ρήγα τοῦ Φεραίου ἀπαντᾶ τὸ ὄνομα Καρποδαίμων, ὅπερ ἐλήφθη ἐκ τοῦ Πτολεμαίου (Ἕλλην ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος ἀκμάσας περὶ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα). Ἕτεροι δὲ ὀνομάζουσιν αὐτὴν διὰ τοῦ θρακικοῦ ὀνόματος Ταρπόδιζον εἰλημμένον ἐκ τοῦ «Ὁδοιπορικοῦ» τοῦ Ἀντωνίου.

Περὶ τοῦ σημερινοῦ ὀνόματος πολλὰ πιθανολογοῦνται.

Παράδοσίς τις ἀναφέρει, ὅτι τοῦτο προῆλθεν ἔκ τινος ἐξοχικῆς ἐκκλησίας κειμένης πρὸς Ν. ἐκτὸς τῆς πόλεως.

Ὅταν ὁ Σουλτὰν Μουρὰτ ὁ Α' (1372) μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀδριανουπόλεως κατέλαβε καὶ τὰ μέρη ταῦτα, ὑπῆρχεν ἐκεῖ κώμη τις Ἑλληνική, ἧς οἱ κάτοικοι ἐκ φόβου διεσκορπίσθησαν τῇ δε κακεῖσε. Καταστραφεισῶν δὲ τῶν πλείστων οἰκιῶν τῆς κώμης ταύτης ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων, ὑπελείφθη

ἓν μικρὸν χωρίον κατοικούμενον ὑπ' ὀλιγίστων πτωχῶν περίπου 30 Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν καταγινομένων εἰς τὴν γεωργίαν. Πρὸς Ν τοῦ χωρίου τούτου πλησίον πηγῆς ὀνομαζομένης τουρκιστὶ Ἀσαὰ - Μπουνὰρ «Ἑλληνιστὶ» Κάτω Πηγή), ὑπῆρχε μικρά τις ἐκκλησία, ἣν οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον Κὶρ - Κλίσε ἤτοι ἐξοχικὴ ἐκκλησία (ἐξωκκλήσιον). Τοῦτο σὺν τῷ χρόνῳ παραφθαρὲν ἐγένετο Κίρκ - Κλίσε, ὅπερ ἐξελληνιζόμενον σημαίνει Σαράντα Ἐκκλησίαι.

Ὁ δὲ HAMMER ἐπιφανὴς Αὐστριακὸς Ἀνατολιστὴς (1774—1856) ἀποδίδει εἰς αὐτὴν τὸ ὄνομα Ἡράκλεια, ἡ ὁποία ἦτο πόλις Ἑλληνικὴ καὶ ἀρκετὰ μεγάλη. Καὶ ὄντως ΒΔ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας ὡς ἔγγιστα (5 χιλιόμ.) κεῖται μέχρι τῆς σήμερον χωρίον μικρὸν ὀνομαζόμενον Ἡρακλείτσα. Καὶ ἡ εἰκασία αὕτη φαίνεται πιθανοφανής, διότι μεταξὺ τοῦ χωρίου τούτου καὶ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀνακαλύπτονται θεμέλια τειχῶν ἀρχαίου φρουρίου, πίθοι εὐμεγέθεις, κέραμοι μεγάλοι καὶ πλίνθοι χονδροὶ μετ' ἀσβέστου καὶ πλεῖστα βυζαντινὰ νομίσματα μαρτυροῦντα συνοικισμὸν πόλεως μεγάλης καὶ ἀκμαζούσης, ἧς οἱ κάτοικοι, ὡς εἴπομεν, κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Τούρκων διεσκορπίσθησαν καὶ ἔμεινεν, ἓν μικρὸν χωρίδιον, ὅπερ ἀπολέσαν τὴν προτέραν του ὀνομασίαν ἀπεκλήθη ἐκ τῆς ἐξοχικῆς ἐκκλησίας Κίρκ - Κλίσε, Σαράντα Ἐκκλησίαι, τὸ δὲ ἀρχαῖον ὄνομα ἀπεδόθη εἰς τὸ νῦν ἔτι σωζόμενον χωρίον Ἡρακλείτσα.

Ὅτι δὲ ἡ ἐν λόγῳ πόλις ἦτο καὶ Ἑλληνικὴ καὶ ἀρχαιοτάτη μαρτυρεῖ καὶ ἓν ἐπίγραμμα, ὅπερ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν πρὸ τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐσώζετο ἐπὶ πλακὸς συντετριμμένης καὶ ἔχον ὡς ἑξῆς: «Ἀπόλλωνι ἀλσινόῳ θεῷ πρόγονοι.....».

Τὸ ἐναπομεῖναν, ὡς ἐλέχθη, μικρὸν χωρίον μετὰ τῶν 30 Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν μετὰ παρέλευσιν τετρακοσίων τριάκοντα ἐτῶν (430) ηὐξήθη περιλαμβάνον 600 Ἑλληνικὰς καὶ 500 Τουρκικὰς οἰκογενείας, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐπὶ Σουλτὰν Μεχμὲτ τοῦ Δ' συνῳκίσθησαν ἐνταῦθα οἱ ἐκ τῆς πέραν τοῦ Δουνάβεως ἐπαρχίας Καμενίτσης 2 χιλιάδες Σπαχίδες καὶ ἱκανοὶ Ἑβραῖοι. Ἐπαισθητὴν δὲ αὔξησιν ἔλαβε κατόπιν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος (1795) καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου, ὁπότε πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Κιρτζαλήδων τῶν κατερχομένων ἐκ Ροδόπης, καὶ τῶν λοιπῶν ληστρικῶν συμμοριῶν, αἱ ὁποῖαι διέτρεχον καὶ ἐλεηλάτουν τὴν ὕπαιθρον χώραν τῆς Θράκης, πολλοὶ ἐκ τῶν πλουσιωτέρων Ἑλλήνων τῶν πέριξ κωμῶν καὶ χωρίων Σκεπαστοῦ, Σκοποῦ, Σαμακοβίου, Γέννης, Πέτρας, Σκοπέλου, Εὐκαρύου, Ἀζερᾶς, Σαρακήνας, Βραχωρίου, κλπ. σωρηδὸν ἤρχισαν νὰ κατέρχωνται καὶ νὰ συνοικίζωνται ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις, οὕτως ὥστε εἰς διάστημα πεντήκοντα ἐτῶν προήχθη ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως εἰς ἕδραν Διοικητοῦ ἐπὶ 30 χωρίων καὶ μετά τινα χρόνον εἰς βαθμὸν Πασαληκίου ἐπὶ ἑπτὰ καζάδων (ὑποδιοικήσεων), ἤτοι: Σαράντα Ἐκκλησιῶν, Ἀγα-

θουπόλεως, Τυρνάβου, Μηδείας, Βιζύης, Λουλὲ - Μπουργὰζ (Ἀρκαδιουπόλεως) Μπαμπᾶ - Ἐσκὶ (Καβύλη), καὶ ἐπὶ δύο Δήμων τοῦ Κοφτσὰζ καὶ τοῦ Μπουνὰρ - Χισὰρ (Βρύσεως). Ἡ ἐπαρχία αὕτη ὡρίζετο ΒΑ ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, πρὸς Ν. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Μετρῶν (Τσατάλτζας) καὶ Ραιδεστοῦ καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Ἀδριανουπόλεως.

Τ ο π ο γ ρ α φ ί α.— Ἡ πόλις τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν διαρρέεται ὑπὸ χειμάρρου χωρίζοντος αὐτὴν εἰς δύο μεγάλας συνοικίας ἐπὶ ὑψωμάτων κειμένας, τὴν τῆς Παναγίας ἢ Μητροπόλεως καὶ τὴν Πέραν πρὸς ἃς συνέχονται καὶ ἄλλαι μικρότεραι ἐπὶ τῶν κατωφερειῶν τῶν ὑψωμάτων καὶ μέχρι τῆς πεδιάδος ἐκτεινόμεναι. Ἡ πόλις αὕτη κατεῖχε μεγάλην ἔκτασιν ὡς ἐκ τῆς εὐρυχωρίας τῶν οἰκοπέδων ἑκάστης οἰκίας· διὰ νὰ διατρέξῃ τις τὴν περίμετρον αὐτῆς ἐχρειάζετο μίαν καὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν, ἤτοι ἰσοδυνάμει πρὸς ἔκτασιν 7½ χιλιομέτρων. Μεσόγειος δὲ οὖσα ἀπέχει, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν, ἀπὸ μὲν τοῦ Εὐξείνου Πόντου περὶ τὰ 80 χιλιόμ. ἀπὸ δὲ τῆς Προποντίδος περὶ τὰ 90 χιλιόμ. καὶ ἀπὸ τῆς πλησιεστάτης ΒΑ καὶ ὑψηλοτέρας κορυφῆς τοῦ Μικροῦ Αἵμου τῆς καλουμένης Μπουγιοὺκ - Μαγιάδα ἢ Καραμπουσταφᾶ Μπαῒρ καὶ ἐχούσης ὕψος 1031 μέτρων, ἑπτὰ περίπου ὥρας, ἤτοι περὶ τὰ 35 χιλιόμετρα.

Περὶ τὸ ¼ τῆς ὥρας ἀνατολικῶς τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν διέρχεται ποταμός τις καλούμενος Μεγάλο Ρεῦμα ἢ Τουρκιστὶ Μπουγιοὺκ-Δερέ, ὁ ὁποῖος ἔχει τὰς πηγάς του εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Μικροῦ Αἵμου παρὰ τὰ χωρία Εὐκάρυον καὶ Σάζαρα καὶ ὁ ὁποῖος ΒΑ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας (5 χιλιομ.) ἑνούμενος μεθ' ἑτέρου ποταμίου πηγάζοντος ἐπίσης ἀπὸ τὰς ὑπωρείας τοῦ Μ. Αἵμου παρὰ τὸ χωρίον Μπουργκατσὶκ καὶ καλουμένου ὡς ἐκ τῆς ἀνωμάλου καὶ κρημνώδους κοίτης του Σεχτὰν-Ντερέ, ἤτοι Διαβολοπόταμος, κατέρχεται πρὸς Ν. καὶ διαρρέων τὰ χωρία Ἀσὰν-Μπεϊλί, Λουφετζί, Γενήκοϊ, τὴν κωμόπολιν Μπαμπᾶ-Ἐσκὶ καὶ τὸ χωρίον Ναδιρλῆ χύνεται εἰς τὸν ποταμὸν Ἐργίνην, ὅστις πάλιν ἑνοῦται παρὰ τὸ Σαρχανλῆ μὲ τὸν Ἕβρον ποταμόν. Ἕτερος ποταμὸς δὲν ὑπάρχει πλὴν τοῦ διαρρέοντος τὴν πόλιν χειμάρρου, ὅστις κατερχόμενος ἀπὸ τὴν βορείως τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν εἰς ἀπόστασιν 4 χιλιομέτρων περίπου κειμένην κορυφὴν Μπαλαμπὰν-Μπαμπᾶ ἑνοῦται πρὸς Ν τῆς πόλεως μετ' ἄλλου ποταμίου ἐρχομένου ἐκ Καρακὸϊς καὶ ἀφοῦ διέλθῃ διὰ τῶν χωρίων Καραχιντίρ, Καβακλῆ, Γενὶ-Μαχαλὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μποκλουτζάδερε χύνεται εἰς ἀπόστασιν 6 χιλιομέτρων νοτίως τοῦ Μπαμπᾶ-Ἐσκὶ εἰς τὸν προμνησθέντα ποταμὸν «Μεγάλο Ρεῦμα».

Μία μεγάλη ἔλλειψις ὑπῆρχεν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις ἡ τοῦ ὑδραγωγείου. Ὑπῆρχον βεβαίως βρύσες περὶ τὰς 13 εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη τῆς πόλεως, ἐξ ὧν ὑδρεύοντο οἱ περὶ αὐτὰς οἰκοῦντες, ἀλλ' αἱ ἐπὶ τῶν λόφων συνοικίαι πάσχουσαι ἐκ λειψυδρίας ἠναγκάζοντο νὰ πίνουν ὕδωρ φρεάτιον. Ἄλ-

λοι δὲ πάλιν κατεσκεύαζον στέρνας ἐντὸς τῶν ὁποίων διωχέτευον κατὰ τὰς βροχερὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους τὰ ὄμβρια ὕδατα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο πρὸς πόσιν καὶ διὰ πᾶσαν ἄλλην οἰκιακὴν χρῆσιν. Πλεῖστοι δὲ πάλιν ἐπρομηθεύοντο πόσιμον ὕδωρ κομιζόμενον διὰ βαρελίων ἐκ πηγῶν ἔξω τῆς πόλεως κειμένων.

Καὶ ἡ ἔλλειψις αὕτη ὑφίστατο λόγῳ τῆς ἀβελτηρίας καὶ ἀδιαφορίας τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως καὶ οὐχὶ λόγῳ ἐλλείψεως ὕδατος. Πεπείσμεθα δέ, ὅτι ἐὰν παρέμενεν ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησις συντόμως θὰ ἀπέκτα ὕδωρ ἄφθονον καὶ ὑγιεινότατον.

Ἐ π α γ γ έ λ μ α τ α. Εἴπομεν ὅτι ἡ πέριξ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἔκτασις εἰς μεγάλην ἀκτῖνα ἦτο κεκαλυμμένη ὑπὸ ἀμπέλων, συνεπῶς καὶ οἱ κάτοικοι ἐπεδίδοντο εἰς τὴν ἀμπελουργίαν. Πλὴν ὅμως ταύτης πολλοὶ ἠσχολοῦντο καὶ εἰς τὴν γεωργίαν, κεραμοποιΐαν, ἁμαξοποιΐαν, βαρελοποιΐαν, τυροκομίαν, ἀγγειοπλαστικὴν κλπ. Πλεῖστοι εἶχον κατ' οἶκον ἄμβυκας, κοινῶς καζάνια, δι' ὧν ἐξῆγον οἰνόπνευμα ἐκ τῶν στεμφύλων (τσίπουρα) καὶ τῶν ἱζημάτων (καταπάτι) τοῦ οἴνου, τὸ ὁποῖον παραδιδόμενον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν μετεποιεῖτο εἰς οὖζον (τσίπουρον ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις), μαστίχαν, κονιὰκ καὶ εἰς διάφορα ἄλλα καὶ πολυποίκιλα ἡδύποτα. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα τῶν τσιπούρων, ἐξ ὧν ἐξήχθη ἤδη τὸ οἰνόπνευμα καὶ ἀπὸ τὰ διάφορα ἱζήματα τῶν οἴνων, (λάσπη κοινῶς) ἐξῆγον οἱ Σαραντεκκλησιῶται τὴν τρυγίαν, τὴν ὁποίαν ἀγοράζοντες οἱ ἔμποροι μὲ καλὰς τιμὰς ἀπέστελλον εἰς Γαλλίαν, ἔνθα παρεσκευάζετο ἐξ αὐτῆς τὸ τρυγικὸν ὀξὺ χρήσιμον διὰ τὴν κατασκευὴν ἀναψυκτικῶν ποτῶν, εἰς τὴν βαφικήν, τὴν τυποβαφικήν, τὴν φωτογραφικὴν κλπ. Μετ' ἐκπλήξεως παρετήρησα εἰς διαφόρους σταφυλοπαραγωγοὺς νήσους τῆς Ἑλλάδος, ὅτι τὰ στέμφυλα μετὰ τὴν ἀποστράγγισίν των τὰ ἀπορρίπτουν ὡς τροφὴν τῶν ζώων μὴ ἐξάγοντες οὔτε τὸ οἰνόπνευμα, οὔτε τὴν τρυγίαν, περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ὁποίας οὔτε κἂν ἰδέαν ἔχουν.

Ὅταν ἤρχισαν νὰ καταστρέφωνται αἱ ἄμπελοι ὑπὸ τῆς φυλλοξήρας οἱ ἀμπελοκτηματίαι ἐσκέφθησαν ν' ἀντικαταστήσωσι μέγα μέρος τῶν καταστραφεισῶν ἀμπέλων των διὰ μορεῶν, αἱ ὁποῖαι ηὐδοκίμουν ἐπίσης εἰς τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο, καὶ νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν σηροτροφίαν· ἀλλ' ὅτε ηὐξήθησαν ὁπωσοῦν τὰ δένδρα καὶ θὰ ἔδρεπον οἱ ἀτυχεῖς κάτοικοι τοὺς καρποὺς τῶν κόπων των, ἐπῆλθον οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι, ἐπέδραμον οἱ Βούλγαροι εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ κατακόψαντες τὰ δένδρα κατέκαυσαν αὐτά.

Πολυπληθὴς ἦτο καὶ ἡ συντεχνία τῶν γεμενετζήδων. Οἱ γεμενετζῆδες ἦσαν τεχνῖται ὑποδηματοποιοὶ κατασκευάζοντες ἐμβάδας (γεμενιά), εἶδος ἐλαφρῶν ἀνδρικῶν καὶ γυναικείων ὑποδημάτων ἐκ δέρματος κατωτέρας ποιότητος φερόντων ὑπὸ τὴν πτέρναν ἀντὶ τακουνίου ἀνάλογον τεμάχιον χονδροῦ δέρματος ὡπλισμένου διὰ πεταλοειδοῦς σιδηροῦ ἐλάσματος διὰ νὰ μὴ φθείρηται, ὅπερ τουρκιστὶ ἐκαλεῖτο «ναλτσᾶς». Τὰ ὑποδήματα ταῦτα ἐφόρουν

οἱ χωρικοί. Πλὴν τούτων κατεσκεύαζον καὶ τὰ κατίρια, εἶδος ὑποδημάτων σκληρῶν διὰ χρώματος τοῦ δέρματος, μαύρου, κοκκίνου ἢ καὶ κιτρίνου τὰ ὁποῖα ἐφόρουν συνήθως τὰ παιδία. Ἡ ἐμβὰς φαίνεται, ὅτι ἦτο εὕρημα τῶν Θρακῶν κατὰ τὸν Ἡρόδοτον μεταδοθεῖσα κατόπιν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς λαούς, ὡμοίαζε δὲ πρὸς τοὺς κοθόρνους, δηλαδὴ ὑποδήματα ἁρμόζοντα καὶ εἰς τοὺς δύο πόδας.

Βιοτεχνία καὶ χειροτεχνία. Πολλαὶ γυναῖκες ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις καὶ ἅπασαι σχεδὸν αἱ ἐν τοῖς χωρίοις εἶχον τοὺς ἀργαλειούς των (λάκκους) διὰ τῶν ὁποίων ὕφαινον κατασκευάζουσαι ἐκ μαλλίου εἴτε ἐκ μαλλίου καὶ βάμβακος τὰ περιώνυμα κιλίμια καὶ σιντζαντέδες πεποικιλμένους διὰ διαφόρων δυσκόλων καὶ ὡραίων σχεδίων καὶ ποικίλων κοσμημάτων. Ἐχρησίμευον δὲ ταῦτα πρὸς ἐπίστρωσιν τῶν δωματίων ἐν καιρῷ χειμῶνος, τῶν καναπέδων καὶ ὡς ἐπένδυσις μαξιλαρίων, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὰ σεντίρια καὶ τοὺς καναπέδες. Πλὴν τῶν χειμερινῶν ἐπιστρώσεων ὕφαινον τοιαῦτα καὶ καλοκαιρινὰ ἐκ βαμβακεροῦ νήματος. Ἐπίσης μητέρες καὶ θυγατέρες ἀπὸ κοινοῦ ὕφαινον ὑφάσματα προικῷα, ὡς λ.χ. τὰ σκουλωτὰ ψηφωτά, μαρμαροδίμιτα, δίμιτα, διμοκατόνια, μασουρωτά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατεσκεύαζον πετσέτες τοῦ τραπεζίου, τοῦ προσώπου, τραπεζομάνδηλα, σινδόνια, σκεπάσματα κρεββατιῶν, ὑποκάμισα καὶ διάφορα ἄλλα ἀντικείμενα οἰκιακῆς χρήσεως. Πολλαὶ ὕφαινον ὑφάσματα ἐπὶ παραγγελίᾳ καὶ πληρωμῇ καὶ ἄλλαι πάλιν δι' ἰδίας δαπάνης, ἐκποιοῦσαι κατόπιν ταῦτα καὶ κερδίζουσαι τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

Βιομηχανία.— Ἡ βιομηχανία ἠσκεῖτο εἰς μικρὸν πλάτος οὕτως εἰπεῖν, ἀλλ' εἰς μέγα βάθος. Δηλαδὴ ὑπῆρχε βιομηχανία ὀλίγων εἰδῶν, ἀλλ' ἐν μεγάλῃ ἀκτῖνι ἐν τοῖς εἴδεσι τούτοις. Καὶ πρῶτον ὑπῆρχον ἐργοστάσια ἀλευροποιΐας, ὧν τὰ κυριώτερα τοῦ Δημ. Δοδοπούλου, Κωνστ. Χατζηγιαννάκη καὶ Σίας, Χ. Θανασάκη, Γ. Σοφιανοπούλου κ.ἄ. Ἐκ τούτων τὸ ἀρχαιότερον, λειτουργοῦν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου (1876) τὸ μεγαλύτερον καὶ τὸ τελειότερον ἐφωδιασμένον διὰ μηχανημάτων τοῦ τελευταίου συστήματος ἦτο ὁ κυλινδρόμυλος τοῦ Δημ. Δοδοπούλου, τὸν ὁποῖον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρεχώρησεν εἰς τὸν υἱόν του Κωνστ. Δοδόπουλον πρὸς ἰδίαν ἐκμετάλλευσιν. Πλὴν τοῦ κυλινδρομύλου ὁ ἀείμνηστος Δ. Δοδόπουλος ἐκέκτητο καὶ μέγα ἐργοστάσιον κονιακοποιΐας καὶ διαφόρων ἡδυπότων, οὗτινος τὰ περιώνυμα καὶ εὐφήμως γνωστὰ προϊόντα κατηναλίσκοντο οὐ μόνον εἰς τὰς ἀγορὰς Θράκης καὶ Μακεδονίας, εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς τότε Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας. Μικρότερα ἐργοστάσια πρὸς κατασκευὴν κονιάκ. οὔζου καὶ ἡδυπότων ὑπῆρχον ἱκανὰ ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις, ὡς λ.χ. τοῦ Κυριάκου Ταυρίδου, Ἀθ. Ναλλίδου, Ἀθ. Χατζηπαρασκευᾶ, Ἀθ. Σαρίδου, Σάββα Σκουλίδου, Ἀδελφῶν Δημητριάδου καὶ πολλῶν ἄλλων.

Ὑπῆρχον πρὸς τούτοις 4—5 σησαμελαιοτριβεῖα, χαλβαδοποιεῖα ἀρκετά, ζαχαροπλαστεῖα, ὄχι ὀλίγα καὶ στραγαλοποιεῖα. Ἐπίσης ἐλειτούργουν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις καὶ ἀρκετὰ βυρσοδεψεῖα, κεραμοποιεῖα καὶ ἀγγειοπλαστεῖα.

Ἐ μ π ό ρ ι ο ν.— Πλὴν τῶν ὡς ἄνω βιομηχάνων ὑπῆρχον καὶ ἀρκετοὶ ἔμποροι ὑφασμάτων ὡς λ.χ. οἱ Ι. Ταστσίδης καὶ υἱοί, Βασίλ. Χρήστου, Γ. Σοφιανόπουλος, Γ. Εὐσταθόπουλος, Ἀδελφοὶ Σταμάντογλου, Κωστάκης Πολυμένος, Σωτ. Ἰωαννίδης, Ἀδελφοὶ Δ. Νίκογλου καὶ πλεῖστοι ἕτεροι. Οἱ σπουδαιότεροι ἐπίσης ἔμποροι ἀποικιακῶν ἦσαν: Οἱ Ἰω. Σύρμας, Νικ. Σύρμας, Ἀδελφοὶ Νίκογλου, Ἀδελφοὶ Κομνηνοί, Ἀδελφοὶ Χατζηαθανασάκης, Κωνστ. Ραδόπουλος, Ἀναστ. Χατζηγιάννης, Θ. Μετζιλτζόγλου καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ὧν τὰ ὀνόματα μὲ διαφεύγουν.

Τραπεζιτικοὶ οἶκοι ἦσαν τῶν Δημ. Δοδοπούλου, Ἰω. Σύρμα, Μαζαράκη Κοκκίνου, Ἰω. Κοκκίνου, Μηχ. Λυκίδου, Ἀδελφῶν Φλωρίδου καί τινων ἄλλων.

Π ο λ ι τ ι σ μ ό ς.— Οἱ Σαραντεκκλησιῶται ἂν καὶ ἦσαν ἀπομεμακρυσμένοι τῶν μεγάλων κέντρων καὶ τῶν μεγάλων ἀρτηριῶν τῆς συγκοινωνίας, ὡς λ.χ. τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἂν καὶ εὑρίσκοντο μακρὰν τῆς θαλάσσης, δι' ἧς εὐκόλως οἱ τὰ παράλια αὐτῆς οἰκοῦντες ἐπικοινωνοῦν καὶ πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλας πόλεις μακρὰν αὐτῶν κειμένας καὶ μᾶλλον προηγμένας, ἂν καὶ ἦσαν ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὰς ἰδίας των δυνάμεις, οὐδόλως ἐπικουρούμενοι ὑπὸ τῆς ἀστόργου καὶ ἀβελτέρου τουρκικῆς διοικήσεως, οὐχ ἧττον ἔχοντες ἔμφυτον τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἔφεσιν πρὸς πᾶν καλὸν καὶ ὡραῖον, λίαν ἐνωρὶς διεκρίθησαν ἔν τε τῇ θεραπείᾳ τῶν γραμμάτων καὶ ἐν παντί, ὅπερ συμβάλλει εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμὸν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις ἠκούσαμεν ἀνθρώπους τὸ πρῶτον ἐπισκεπτομένους τὴν πόλιν τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν νὰ ἐκφράζωνται μετὰ θαυμασμοῦ διὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν, τὰ ὁποῖα συνήντησαν ὄχι μόνον εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πέριξ κωμοπόλεις καὶ χωρία.

Π α ι δ ε ί α.— Ὅσα εἴπομεν ἀνωτέρω ὀφείλονται τὸ πλεῖστον εἰς τὰ καλῶς λειτουργοῦντα σχολεῖά των, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ φύσει φιλόμουσοι καὶ φιλοπρόοδοι Σαράντα Ἐκκλησιῶται ἔδωκαν λίαν ἐνωρὶς τὴν ἀπαιτουμένην προσοχὴν μετακαλούμενοι ἑκάστοτε τοὺς ἐγνωσμένης ἱκανότητος καὶ μαθήσεως διδασκάλους. Κατὰ μὲν τὰ παλαιότερα χρόνια, ξένους, ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ὁπότε πολλοὶ νέοι τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ὀρεγόμενοι μαθήσεως ἐπεδόθησαν εἰς σπουδὰς ἐν ἀνωτέροις ἐκπαιδευτηρίοις τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς Φιλιππουπόλεως, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἤρχισαν νὰ προτιμῶνται οἱ γηγενεῖς, οἱ ὁποῖοι φιλοτίμως ἁμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους κατέβαλλον πᾶσαν προσπάθειαν διὰ τὴν ὅσον τὸ δυνατὸν ἀρτιωτέραν μόρφωσιν τῆς ἐμπιστευομένης εἰς αὐτοὺς νεολαίας.

Ὁ R. WALCH Ἄγγλος διπλωμάτης ταξειδεύων κατὰ τὸ 1828 ἀνὰ τὴν Τουρκίαν βεβαιοῖ, ὅτι εὗρεν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Ἕλληνας ἀποτελοῦντας ἐθνότητα ἐνδιαφέρουσαν καὶ διατηροῦσαν σχολὴν κατὰ τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν σύστημα.

Μέχρι τοῦ 1873 ὑπῆρχον ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις 5 ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα, μία Ἑλληνικὴ σχολὴ καὶ δύο Παρθεναγωγεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων 500 περίπου μαθηταὶ καὶ 130 μαθήτριαι. Ὁ μαθητικὸς κόσμος παραβαλλόμενος πρὸς τὸν τότε πληθυσμὸν ἦτο ἀνάλογος 1 πρὸς 14. Βραδύτερον ὅμως περὶ τὸ 1885—1895, ὁπότε τὰ σχολεῖα περιῆλθον εἰς νέους σπουδάσαντας, ὡς εἶπον, εἰς σχολὰς ἀνωτέρας καὶ παιδαγωγικῶς καταρτισθέντας καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1895 καὶ ἐπέκεινα, διερρυθμίσθησαν ταῦτα ἐπὶ τὸ παιδαγωγικώτερον καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς διδασκαλία τῶν μαθημάτων ἐγίγνετο ἤδη μεθοδικωτέρα προσελκύουσα πλείονας μαθητάς.

Κατὰ τὸ 1900 διετήρουν Ἡμιγυμνάσιον, πλήρη Ἀστικὴν σχολήν, Παρθεναγωγεῖον καὶ Νηπιαγωγεῖον ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Παναγίας καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἄλλας ἐνορίας ἀνὰ μίαν Δημοτικὴν Σχολὴν Ἀρρένων καὶ Θηλέων. Εἰς ἅπαντα ταῦτα τὰ σχολεῖα ἐφοίτων πλείονες τῶν 1000 μαθητῶν καὶ μαθητριῶν.

Τὸ Ἡμιγυμνάσιον λοιπὸν καὶ ἡ Ἀστικὴ Σχολὴ ἐλειτούργουν ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Παναγίας εἰς τὸ λεγόμενον Μπαΐρ, ἐπίσης καὶ τὸ Παρθεναγωγεῖον καὶ τὸ Νηπιαγωγεῖον ἐν τῇ αὐτῇ ἐνορίᾳ, ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς τρισὶν ἐνορίαις, τῶν 40 Μαρτύρων, τῶν Ἁγίων Πάντων καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐλειτούργουν ἀνὰ ἓν Δημοτικὸν σχολεῖον τῶν Ἀρρένων καὶ ἀνὰ ἓν τοιοῦτον τῶν Θηλέων. Πλὴν τῶν κοινοτικῶν σχολείων ὑπῆρχον καὶ ἰδιωτικὰ τοιαῦτα ὡς λ.χ. τὸ τοῦ Ἀναγνώστου τῆς Συρματένιας, τοῦ Ἀθανασιάδου καὶ ἄλλα.

Κατὰ δὲ τὰ ἔτη τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς ἐλειτούργησε καὶ πλῆρες Γυμνάσιον.

Διδάσκαλοι διδάξαντες εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι τοῦ 1900 ξένοι μὲν ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς: Σπυρ. Ἀθανασίου, Ι. Σουρμελῆς, Ἀθ. Μπιλμέζ, Δ. Ἀδριανουπολίτης, Σπ. Κεφαλλήν, Δημ. Σπάνιας, Ἀγγελίδης, Δ. Χριστοφίδης, Κ. Τζόγιας, Κωνστ. Πατρικόπουλος, Βασ. Μελανίων, Θεόδ. Μπίκας, Π. Κιρετσίδης, Παντελέων Μελανδινός, Κωνστ. Ἀποστολίδης, Μ. Μιχαλόπουλος, Ἀβραὰμ Ζαχαριάδης, Στυλιανὸς Εὐστρατιάδης, Εὐστρ. Σεργιάδης, Σέργ. Σεργιάδης, Δημόκριτος Σεργιάδης, ἐντόπιοι δὲ οἱ ἑξῆς: Ἄνθιμος Πελτέκης, Σωφρόνιος, Βασιλ. Ματζαράκογλους, Μελισσινὸς Χριστοδούλου, Γ. Σαββόπουλος, Κ. Κόκκινος, Πέτρος Βαφείδης, Μιχ. Λυκίδης, Δημ. Χατζηπαναγιώτης, Παν. Βάρναλης, Ἰω. Μαγκριώτης, Σταμ. Ψάλτης, Δημ. Ψάλτης, Ἀθ. Χηνόπουλος, Θωμᾶς Ταυρίδης, Στυλ. Γεωργίου καὶ ἄλλοι πρὸ τοῦ 1900· Μεταγενεστέρως δὲ πολλοὶ τῶν ἀνωτέρω ὡς λ.χ. οἱ Σταμ. Ψάλτης, Ι. Μαγκριώτης, Παν. Βάρναλης, Δημήτρ. Χατζηπαναγιώτης, Ἀθ. Χηνόπουλος καὶ οἱ Γεώργ. Παπαδό-

πουλος, Γιαννάκος Χατζηπαναγιώτης, 'Αρμόδιος Χατζηπαναγιώτης, Θεολόγος Βαφείδης, 'Αθ. Θεοδωρίδης, Νικ. Ταυρίδης, Εὔστρ. Πελτέκης 'Αντων. Τσότσας, Δημ. Κοντσές, Σωτ. Σωτηριάδης Σοφ. Παπαμόσχου, Γ. Τσαμπάζης καὶ ἄλλοι· ἐπίσης καὶ αἱ γηγενεῖς διδασκάλισσαι: 'Αναστασία 'Αθανασιάδου, 'Ελένη Παρασκευᾶ, Λουκία 'Αμαξοπούλου, Εἰρήνη Παπαδοπούλου, Μαρία Κωφοπούλου, Καλλιόπη Κωφοπούλου, 'Ελπινίκη 'Αλεξιάδου, 'Ελένη Δαδάκη, "Ολγα Χαντσερῆ καὶ ἄλλαι, ὧν τὰ ὀνόματα μὲ διαφεύγουν. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς συντηρήσεως τῶν σχολείων ἔχω νὰ προσθέσω, ὅτι οἱ προϋπολογισμοὶ αὐτῶν ἔκλειον σχεδὸν πάντοτε μὲ ἔλλειμμα, διότι μὴ ἐπιχορηγούμενα ὡς γνωστὸν ἀπὸ τὸ τουρκικὸν κράτος τὰ σχολεῖα ἐξήρτων τὴν ὕπαρξίν των ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν εὐρωστίαν τῆς Κοινότητος καὶ αὕτη πάλιν ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς γενναιοδωρίας τῶν πολιτῶν καὶ ἰδία τῶν γονέων τῶν μαθητῶν. 'Αλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα πολλάκις ἔφθανον εἰς ἀδιέξοδον οἰκονομικόν, ὁπότε ἐνεφανίζετο ὡς ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ὁ μεγαλοβιομήχανος καὶ φιλόμουσος Δημ. Δοδόπουλος, ὁ ὁποῖος προσέφερε γενναῖα ποσὰ πρὸς ἰσοσκέλισιν τῶν προϋπολογισμῶν των καὶ ἰδία ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀνέλαβε νὰ συμπληρώνη τὸ ἔλλειμμα τῆς Δημοτικῆς Σχολῆς τῶν 40 Μαρτύρων. Διὸ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Σαρ. 'Εκκλησιῶν εὐγνωμονοῦντες διὰ τὰς πατριωτικὰς πράξεις του καὶ διὰ τὴν πρόθυμον οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν σχολείων των ἀνεκήρυξαν αὐτὸν Μέγαν Εὐεργέτην.

'Ε κ κ λ η σ ί α.— Αἱ Σαρ. 'Εκκλησίαι ἀνέκαθεν ἐκκλησιαστικῶς ὑπήγοντο εἰς τὴν Μητρόπολιν 'Αδριανουπόλεως μέχρι τοῦ 1885, ὁπότε τὸ τμῆμα τῶν Σαρ. 'Εκκλησιῶν ἀποσπασθὲν ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως 'Αδριανουπόλεως ἀπετέλεσεν 'Επισκοπὴν ἧς πρῶτος 'Επίσκοπος διωρίσθη ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων ὁ Σκοπέλου Παῦλος καὶ εἶτα ὁ 'Αβύδου Χρύσανθος· τοῦτον διεδέχθη κατὰ τὸ 1890 ὁ 'Ιωαννίκιος, τοῦτον ὁ Κωνσταντῖνος 'Αράμπογλους, γνώστης τῆς Τουρκικῆς γλώσσης καὶ διπλωμάτης ἐπιδέξιος, κατόπιν Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος καὶ εἶτα Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁπόθεν ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγκατεστάθη ἐν Νέᾳ Φιλαδελφείᾳ 'Αθηνῶν, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν. Τοῦτον διεδέχθη ὁ "Ανθιμος Σαρίδης νεαρὸς μὲν τὴν ἡλικίαν ἀλλ' εὐδοκίμως ποιμάνας τὸ ποίμνιόν του· βραδύτερον ἀνεδείχθη Μητροπολίτης Βιζύης καὶ εἶτα Μαρωνείας.

'Η 'Επισκοπὴ Σαράντα 'Εκκλησιῶν ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος Μητρόπολις τῷ 1906. Πρῶτος Μητροπολίτης ἐγένετο ὁ Πρεσπῶν καὶ 'Αχρίδος "Ανθιμος καὶ κατόπιν ὁ 'Ελαίας 'Αγαθάγγελος.

'Εκκλησίαι ὑπῆρχον τέσσαρες ἐν Σαράντα 'Εκκλησίαις. 'Η ἐκκλησία τῆς Παναγίας (Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου) ἐν ὑψηλῇ τοποθεσίᾳ πλησίον τῆς μεγάλης καὶ κεντρικῆς πλατείας τῆς ἐπιλεγομένης «Μεγάλο Μπαΐρ». 'Εντὸς τοῦ περιβόλου τῆς 'Εκκλησίας πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν, ἐπειδὴ προεβλέπετο, ὅτι ἡμέραν τινὰ τὸ τμῆμα τοῦτο θὰ ἀνεκηρύσσετο 'Επισκοπὴ ἢ Μητρόπολις, ἐπὶ

ἐπισκόπου Ἀβύδου ἐκτίσθη κτίριον μέγα καὶ κατάλληλον διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ πράγματι διέμενον οἱ κατὰ καιροὺς Ἐπίσκοποι καὶ Μητροπολῖται. Ἐστεγάζοντο δὲ ἐν αὐτῷ τὰ γραφεῖα τῆς Μητροπόλεως, τῆς Ἐφοροδημογεροντίας καὶ τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου. Ἄλλη Ἐκκλησία ἦτο ἡ τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, τρίτη ἡ τῶν Ἁγίων Πάντων καὶ τετάρτη ἡ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Ἱερεῖς καταγόμενοι ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ ἱερατεύσαντες ἐν τοῖς ὡς ἄνω ναοῖς ἦσαν οἱ Αἰδεσιμώτατοι: Παπᾶ Παναγιώτης, Παπᾶ Χρῆστος, Παπᾶ Δανιήλ, Παπᾶ Χριστόδουλος, Παπᾶ Κωνσταντῖνος, Παπᾶ Μόσχος, Χατζῆ Παπᾶς, Παπᾶ Γιάννης ὁ Σκοπιανός, Παπᾶ Γιάννης ὁ Σαμαρᾶς καὶ ἄλλοι.

Οἱ Σαραντεκκλησιῶται, ὡς εἴπομεν, διακρινόμενοι διὰ τὴν φιλομουσίαν των, τὴν φιλαλληλίαν καὶ τὰ φιλάνθρωπα αἰσθήματά των λίαν ἐνωρὶς ἵδρυσαν διαφόρους Συλλόγους καὶ Σωματεῖα, τὰ ὁποῖα ἔδρων κοινωφελῶς καὶ ἀνταπεκρίνοντο πλήρως πρὸς τὸν σκοπόν, δι' ὃν ἱδρύθησαν.

Τοιαῦτα ἦσαν: «Ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος» ἱδρυθεὶς τῷ 1865 καὶ ὁ ὁποῖος ἐφρόντιζε διὰ τὴν συντήρησιν καὶ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς Κεντρικῆς Σχολῆς, τοῦ Κεντρικοῦ Παρθεναγωγείου καὶ τοῦ Νηπιαγωγείου. Αὐτός, προεδρεύοντος πάντοτε τοῦ κατὰ καιροὺς Ἐπισκόπου ἢ Μητροπολίτου, διώριζε καὶ ἀπέλυε τὸ προσωπικὸν τῶν ὡς ἄνω σχολείων. Αὐτὸς ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἀνελλιποῦς πληρωμῆς τῶν μισθῶν τῶν διδασκάλων ἐξοικονομῶν τοὺς σχετικοὺς πόρους εἴτε ἐκ διδάκτρων τῶν μαθητῶν, τὰ ὁποῖα ἦσαν πολλάκις ποσὰ σεβαστὰ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην 3, 4, 5 καὶ μέχρι 10 καὶ 12 λιρῶν χρυσῶν κατὰ μαθητήν, εἴτε ἐκ τῶν προσόδων τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε ἐξ ἐνοικίων ἀκινήτων τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε καὶ ἐκ δωρεῶν διαφόρων φιλογενῶν καὶ φιλομούσων κατοίκων, ὡς ἀνωτέρω ἀνέφερα.

Ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης «Ἐλπὶς» ἱδρύθη τῷ 1872, ἡ Φιλόπτωχος Ἀδελφότης «Ὁμόνοια» τῷ 1870, ἡ Φιλόκαλος Ἀδελφότης «Ἀγάπη» τῷ 1871, καὶ ἡ Ἀγαθοεργὸς Ἀδελφότης «Εἰρήνη» τῷ 1871. Ὁ σκοπὸς ἁπάντων τῶν ὡς ἄνω Συλλόγων καὶ Σωματείων ἱδρυθέντων εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν ἦτο φιλανθρωπικὸς καὶ φιλεκπαιδευτικός.

Νεώτεροι Σύλλογοι ἔχοντες χαρακτῆρα μορφωτικόν, ἐκπολιτιστικὸν καὶ ἐξευγενιστικὸν ἦσαν: ὁ γυμναστικὸς Σύλλογος «Ἄτλας», ὁ δραματικὸς Σύλλογος «Μένανδρος» καὶ ὁ προγενέστερος τούτων μουσικὸς Σύλλογος «Ἀρίων» ἱδρυθεὶς τῷ 1895 ὑπὸ φιλομούσων νέων, οἵτινες ἐκ τοῦ ὑστερήματός των συνεισφέροντες συνετήρουν αὐτόν. Μετεκαλέσαντο δὲ μετ' ὀλίγον ἐξ Ἰταλίας τὸν μουσικοδιδάσκαλον GIORGIO FRANGESKETTI, ὅστις κατώρθωσε νὰ καταρτίσῃ τελείαν ὀρχήστραν ἐκ πνευστῶν καὶ ἐγχόρδων ὀργάνων, ἡ ὁποία ἐγένετο τὸ κάρφος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς πασῶν τῶν συνοίκων Ἐθνοτήτων, Τούρκων, Βουλγάρων, Ἀρμενίων καὶ Ἑβραίων. Καὶ ὄντως ὁ Σύλλο-

γος οὗτος ἐτίμησε τὴν ὁμογένειαν, εἶδεν ἡμέρας δόξης καὶ ἔζησε μέχρι τῆς ἀποφράδος ἡμέρας τῆς ἐκκενώσεως τῆς Θράκης.

Πρῶτοι ἱδρυταί του ὑπῆρξαν οἱ κατωτέρω φιλόμουσοι νέοι. Πρῶτοι σκεφθέντες νὰ συγκροτήσουν μουσικὸν ὅμιλον ἦσαν οἱ Χατζῆ Πέτρος, Ι. Μαγκριώτης καὶ ὁ ἀοίδιμος φωτογράφος Ζαφειριάδης. Οἱ τρεῖς οὗτοι συνερχόμενοι εἰς τὸ φωτογραφεῖον τοῦ Ζαφειριάδου ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν καὶ διεύθυνσιν ἑνὸς τούρκου ἀξιωματικοῦ, διευθυντοῦ τῆς αὐτόθι στρατιωτικῆς μουσικῆς ἔθεσαν τὰ πρῶτα θεμέλια. Εὐθὺς ὅμως μετ' ὀλίγον ἡ ἰδέα αὐτὴ ἔλαβεν εὐρυτέραν διάδοσιν· ἐνεκολπώθησαν αὐτὴν καὶ πολλοὶ ἄλλοι νέοι, οἵτινες μετὰ τῶν πρώτων συνέπηξαν τὸν Μουσικὸν Ὅμιλον «Ἀρίωνα». Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ ἑξῆς: Φλῶρος Ἀπ. Φλωρίδης, ὁ καὶ πρῶτος Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου, Νικ. Ι. Σύρμας, Ι. Μαγκριώτης, Πέτρος Χατζῆ Πέτρος, Γεώργ. Παπαδόπουλος, Λάμπρος Δοξιάδης, Χαρ. Ἀλβανός, Μελισσηνὸς Παυλακίδης,, Μόσχος Παπαχριστοδούλου, Μιχ. Μοσχόπουλος, Εὐστ. Κάζης, Θεολ. Βαφείδης, Κωνστ. Παπαδόπουλος, Ἀβραὰμ Παπαχριστοδούλου καὶ Ἀσημίδης.

Ἐ π ι σ τ ή μ ο ν ε ς — Ἰ α τ ρ ο ί. Ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη ἐν Σαρ. Ἐκκλησίαις ἦτο ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν Ἑλλήνων. Ἅπαντες οἱ ἰατροὶ ἦσαν Ἕλληνες οὐδεὶς δ' ἀλλόφυλος. Ἦσαν δὲ οἱ: Κωνστ. Χατζηγιαννάκης, Παθολόγος, σπουδάσας ἐν Ἀθήναις, Χρηστίδης σπουδάσας ἐν Ἀθήναις, Κωνστ. Κεραμεύς, χειροῦργος καὶ γυναικολόγος, σπουδάσας ἐν Γερμανίᾳ, Δημ. Ταυρίδης Παθολόγος σπουδάσας ἐν Γαλλίᾳ, Γουλιέλμος Πατρικόπουλος, ὀφθαλμολόγος καὶ Παθολόγος, σπουδάσας ἐν Γαλλίᾳ, Σοφ. Δαδάκης σπουδάσας ἐν Ἀθήναις καὶ Γεώργ. Κόκκινος, σπουδάσας ἐν Γαλλίᾳ.

Φ α ρ μ α κ ο π ο ι ο ί.— Οἱ Ἀριστείδης Κάζης, Ἰω. Δασκαλόπουλος, Ἰω. Ἀναστασιάδης καὶ Θ. Μουριάδης.

Πρόκειται περὶ ἰατρῶν καὶ Φαρμακοποιῶν ἐν Σαρ. Ἐκκλησίαις ἀπὸ τοῦ 1880—1922, ἀλλὰ καὶ προγενεστέρως Ἕλληνες μόνον ἐξήσκουν τὰ ἐπαγγέλματα ταῦτα, πλὴν τῶν στρατιωτικῶν ἰατρῶν, οἵτινες καὶ πάλιν κατὰ πλειοψηφίαν ἦσαν Ἕλληνες.

Δ η μ ό σ ι ο ς Β ί ο ς.— Οἱ Σαραντεκκλησιῶται κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος ὡς καὶ κατὰ τὸ πρῶτον δέκατον τοῦ 20οῦ, καθόσον ἐνθυμοῦμαι, ἔζων βίον κατ' ἐξοχὴν εἰκογενειακόν· τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά των ἦσαν ἁγνὰ καὶ αἱ μεταξύ των σχέσεις ἄδολοι καὶ εἰλικρινεῖς. Οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι ἐπεσκέπτοντο ἀλλήλους κατ' οἶκον κατὰ τὰς μεγάλας χριστιανικὰς ἑορτάς, τὰς ὀνομαστικάς των τοιαύτας καὶ κατὰ τὰς Κυριακὰς ἀκόμη. Κατὰ τὰς ἡμέρας ἀργίας τὸ καλοκαῖρι ἐξήρχοντο εἰς περίπατον εἰς ὡρισμένα ἔξω τῆς πόλεως μέρη, τὰ ὁποῖα ὠνόμαζον «σ α λ ά τ σ ι α». Ὅταν δὲ ὡρίμαζον αἱ σταφυλαὶ κατὰ τὰς Κυριακάς, οἰκογένειαι μεμονωμέναι ἢ πλείονες τῆς μιᾶς ἀπὸ κοινοῦ μετέβαινον εἰς τὰς ἀμπέλους των, ὅπου ἀνάπτοντες πυρὰν ἔψηνον τὰ

κεμπάπια λεγόμενα ἢ ἀρνία εἰς τὴν σούβλαν καὶ ἀφοῦ ἔτρωγον καὶ ἔπινον τὸ ἁγνὸ καὶ μυρωδᾶτο κρασὶ τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν, ἐπεδίδοντο κατόπιν εἰς τραγούδια καὶ χορούς μέχρις ἑσπέρας. Πολλάκις δὲ μετέβαινον εἰς τὸ Μεγάλο Ρεῦμα μὲ τὰς προμηθείας των καὶ ἔμενον διασκεδάζοντες ἐπὶ 2—3 ἡμέρας.

Τὸν χειμῶνα κατὰ τὰς ἑορτάς, ἀλλὰ καὶ ὁποτεδήποτε ἄλλοτε μετὰ συνεννόησιν ἢ μετὰ πρόσκλησιν συνήρχοντο 5—10 ἢ καὶ περισσότεραι οἰκογένειαι ἐκ περιτροπῆς τὸ ἑσπέρας εἰς τὰς οἰκίας των καὶ διεσκέδαζον πίνοντες καὶ τρώγοντες μεζέδες, ὡς λ.χ. μῆλα, ἀπίδια, ἀμύγδαλα, καρύδια, σταφίδες, στραγάλια, (λεμπλεπιά), μουστολαμπάδες, ἔστιν ὅτε λουκουμάδες, ἄλλοτε δὲ καὶ χαλβᾶ ἀπὸ σεμιγδάλι, ὁ ὁποῖος ἐκείνην τὴν ἑσπέραν κατεσκευάζετο ὑπὸ εἰδικοῦ, συγχρόνως δὲ ἄλλοι ἔψαλλον καὶ ἄλλοι ἐχόρευον ὑπὸ τοὺς ἤχους μουσικῆς ἐπὶ τούτῳ καλουμένης. Ἀπετελεῖτο δὲ αὕτη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἐντοπίους Ρωμιοκατσιβέλους, οἱ ὁποῖοι ἐπηγγέλλοντο τὸν μουσικόν. Ὄργανα τῆς μουσικῆς ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἓν κλαρῖνον, ἓν βιολίον, ἓν λαοῦτον καὶ ἕνας νταγερές. Πολλάκις προσεφέρετο γλύκισμα, τὸ ὁποῖον εἰδικῶς παρεσκευάζετο ἐν Σαρ. Ἐκκλησίαις καὶ ἐκαλεῖτο «Ὁ ρ τ ὁ (ὄρθιον) σ α ρ α γ λ ί». Εὐχάριστον εἰς τὴν ὄψιν καὶ τερπνότατον εἰς τὴν γεῦσιν. Ἄλλοτε δὲ προσεφέροντο κουραμπιέδες καὶ ἄλλα γλυκύσματα. Ἐὰν δὲ ὑπῆρχε κυλικεῖον, τότε κατὰ τὸ ποτὸν προσεφέροντο καὶ οἱ ἀνάλογοι μεζέδες καὶ κρύα φαγητά. Αἱ τοιαῦται νυκτεριναὶ διασκεδάσεις ἐλέγοντο β ε γ γ έ ρ ε ς. Ὅταν ὅμως ἑώρταζε πλούσιός τις τὴν ὀνομαστικήν του ἑορτὴν ἢ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ εὐφροσύνου τινὸς γεγονότος τῆς οἰκογενείας του ἐκάλει ὀνομαστὶ φίλους καὶ συγγενεῖς εἰς τὴν οἰκίαν του τὴν ἑσπέραν, προσεκάλει δὲ καὶ καλῶς κατηρτισμένην ὀρχήστραν ἐξ Ἀδριανουπόλεως ὑπὸ τοὺς γλυκεῖς τῆς ὁποίας ἤχους οἱ προσκεκλημένοι ηὐθύμουν χορεύοντες μέχρι πρωΐας, ὄχι μόνον Ἑλληνικούς, Ἐθνικοὺς καὶ ἐπιτοπίους χορούς, ἀλλὰ καὶ Εὐρωπαϊκοὺς τοιούτους, ὡς πόλκαν, μαζούρκαν, βάλς, παντεκάτρ, καδρίλιες καὶ λανσιέδες. Ἡ κατακλεὶς τῆς ὁλονυκτίου διασκεδάσεως ἦτο συνήθως οἱ καδρίλιες, μεθ' ὃ ἐπηκολούθει ὁ πρωϊνὸς καφὲς ἢ τὸ τσάϊ καὶ ἡ διάλυσις.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διήρχοντο τὰς εὐτυχεῖς ἐκείνας ἡμέρας, πρὶν ἐνσκήψῃ ὁ ἐκ Δύσεως ψευδοπολιτισμός, οἱ ἄνθρωποι διασκεδάζοντες λιτῶς καὶ ἀπερίττως καὶ ἐν ἀμοιβαίῳ σεβασμῷ.

Ἡ δ ι α β ί ω σ ι ς.— Ὁ βίος, δηλαδὴ ὁ τρόπος τοῦ ζῆν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἦτο εὐκολώτερος καὶ ἀνετώτερος, διότι πάντα τὰ πρὸς τροφήν, ἐπένδυσιν καὶ ὑπένδυσιν ἀπαιτούμενα ἀντικείμενα ἦσαν πάμφθηνα.

Καὶ πρῶτον, ἂς ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὸν ἄρτον. Οὗτος ἐπωλεῖτο εἰς τὴν ἀγορὰν πρὸς 4 μεταλλίκια τὴν ὀκᾶν, δηλαδὴ πρὸς 20 λεπτά. Ἐὰν ὅμως κανεὶς ἠγόραζε σῖτον, καὶ τοῦτο ἔπραττον οἱ πλεῖστοι, καὶ ἐὰν ἀλέθων αὐτὸν μετεποίει εἰς ἄλευρον καὶ παρεσκεύαζε τὸν ἄρτον κατ' οἶκον θὰ ἐκόστιζε κατὰ πολὺ εὐθυνότερον. Τὸ κοιλὸν τοῦ σίτου (20 ὀκ.) ἐτιμᾶτο 20 γρόσ. τὸ πολὺ

25 γρ. μὲ λίραν τουρκίας 135 γρ. Διὰ τοῦ σίτου τούτου μετατρεπομένου εἰς ἄλευρον θὰ ἐγίνοντο τοὐλάχιστον 23 ὀκ. ἄρτου, ὁ ὁποῖος θὰ ἐτιμᾶτο 15—19 γρόσια μὲ λίραν 100, ἤτοι 25—32 παράδες ἡ ὀκᾶ (13—16 λεπτά). Αὐτὴ ἦτο ἡ τιμὴ καλῆς ποιότητος ἄρτου, τῆς δευτέρας ποιότητος ἐτιμᾶτο εὐθηνότερον.

Κ ρ έ α ς.— Τοῦτο ἐτιμᾶτο κατὰ τὸ 1902—1905 πρὸς 6 μεταλλικά, ἤτοι 30 λεπτὰ χρυσᾶ τὴν ὀκᾶν, τοῦ ἐριφίου, τοῦ δὲ ἀρνίου πρὸς 8—10 μεταλ. ἤτοι 40—50 χρυσᾶ λεπτὰ ἡ ὀκᾶ.

Σημειωτέον ὅτι πολλάκις ἠγόραζέ τις ἀντὶ δύο τετάρτων τοῦ μετζητιέ, ἤτοι δύο δραχμῶν ἓν ἀρνίον, τὸ ὁποῖον ἔσφαζεν, ἐξέδερεν, ἐπώλει τὸ δέρμα του ἀντὶ ἰσοπόσου τιμῆς πρὸς τὴν ἀγορὰν καὶ ἔτρωγε τὸ κρέας δωρεάν.

Τ υ ρ ό ς.— Παχὺς καὶ εὐγευστότατος καὶ ὄχι ἀποβουτυρωμένος ὡς οἱ σημερινοί, ἐπωλεῖτο πρὸς 10—12 μεταλλικὰ τὴν ὀκᾶν, 50—60 λεπτὰ χρυσᾶ.

Β ο ύ τ υ ρ ο ν.— Γνήσιον καὶ εὐωδέστατον πρὸς 10—12 γρόσια τὴν ὀκᾶν μὲ λίραν τουρκίας 135 γρ. ἤτοι πρὸς 1,50—1,80 χρ. δρχ. τὴν ὀκᾶν.

Α ὐ γ ά.— Μὲ ἓν μεταλλίκιον, ἤτοι μὲ 5 χρ. λεπτὰ ἠγόραζέ τις 2, πολλάκις δὲ καὶ 3 αὐγά.

Τ σ ί ρ ο ι.— Μὲ 25 γρ. ἠγόραζέ τις 1000 τσίρους, ἤτοι 40 τσίρους μὲ 1 γρόσιον, 10 μὲ ἓν μεταλλίκι, δηλαδὴ μὲ ἥμισυ χρυσοῦν λεπτὸν ἕνα τσίρον.

Τ α ρ α μ ᾶ ς.— Ἡ ὀκᾶ ἐτιμᾶτο 15 μεταλλικίων, ἤτοι 80 χρ. λεπτῶν.

Μ α ῦ ρ ο χ α β ι ά ρ ι.— Ἡ ὀκᾶ ἐτιμᾶτο ἀντὶ 3 μετζητίων, δηλαδὴ 12 δραχμῶν χρυσῶν.

Φ α σ ό λ ι α ξ η ρ ά.— Ἀρίστης ποιότητος τοῦ Εὐκαρύου, ἐτιμῶντο 10 μεταλλικίων, ἤτοι 50 χρ. λεπτῶν ἡ ὀκᾶ.

Κ α ρ ύ δ ι α.— Ἐκλεκτῆς ποιότητος τοῦ Εὐκαρύου, 20 γρ. τὸ κιλὸν δηλ. 25 παρ. ἢ 12½ χρ. λεπτὰ ἡ ὀκᾶ.

Ξ ύ λ α.— Τὸ βωδάμαξον μὲ 400 ὀκ. περίπου ξύλων δρυὸς ἐπωλεῖτο ἀντὶ 20 γρ. ἢ 2 παράδες τὴν ὀκᾶν, δηλ. 1 χρυσοῦν λεπτὸν τὴν ὀκᾶν.

Κ ά ρ β ο υ ν α.— Μὲ 1 μεταλλίκιον, δηλ. μὲ 5 χρ. λεπτὰ ἠγόραζέ τις μίαν ὀκᾶν.

Ζ ά χ α ρ ι ς.— Μὲ 5 μεταλλίκια ἢ μὲ 30 χρ. λεπτὰ 1 ὀκᾶν.

Π ε τ ρ έ λ α ι ο ν.— Μὲ 4½ μεταλλίκια, ἤτοι μὲ 22½ χρ. λεπτὰ τὴν ὀκᾶν.

Ἀνάλογοι ἦσαν αἱ τιμαὶ καὶ τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων.

Ταῦτα ἀναγινώσκων τις θὰ ἔλεγεν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι τότε ἔζων ἀκόπως καὶ ἀνετώτατα. Βεβαίως οἱ τότε ζῶντες δὲν ὑφίσταντο τὴν σημερινὴν ἀγωνίαν καὶ στενοχωρίαν πρὸς διαβίωσίν των, οὐχ ἧττον δὲν ἦσαν καὶ ἐντελῶς ἀμέριμνοι καὶ ἀφρόντιδες, διότι καὶ τὸ χρῆμα εἶχε τὴν ἀξίαν του καὶ τὰ ἡμερομίσθια ἦσαν πολὺ ταπεινά. Οἱ σκάπτοντες λ.χ. καὶ περιποιούμενοι τὰς ἀμπέλους ἐργάται ἐλάμβανον ἡμερομίσθιον 5 γρόσια, ἤτοι 75 χρ. λεπτὰ καὶ

μίαν ὀκᾶν οἴνου, ὁ ὁποῖος τότε ἐκόστιζεν 6—7 λεπτὰ τὴν ὀκᾶν.

Εἷς πεπειραμένος ὑπάλληλος παντοπωλείου λ.χ. ἐλάμβανεν ἀπὸ 300—500 γρ. τὸ ἔτος, 1—2 ὀκ. σάπωνος καὶ ἓν ζεῦγος ὑποδημάτων, δηλ. ἀπὸ 45 γρ. χρ. μέχρις 75 τὸ ἔτος.

Πολλοὶ τῶν διδασκάλων ἐλάμβανον ἐτήσιον μισθὸν 12 λ. τ. 18 καὶ 20 λ. τ. χρυσᾶς, ἤτοι 265, 396 καὶ 440 χρ. δραχμὰς ἐτησίως καὶ διὰ τοῦ ποσοῦ τούτου ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ζήσουν μὲ τὰς οἰκογενείας των. Καὶ χάρις εἰς τὴν εὐθηνίαν κατώρθωνον νὰ ζήσουν.

Μαθηταὶ ἐρχόμενοι ἔξωθεν διὰ νὰ συνεχίσουν τὰς σπουδάς των εἰς τὸ ἡμιγυμνάσιον τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν, ἐὰν ἐπλήρωνον ἔν τινι οἰκία ὡς οἰκότροφοι διὰ τροφήν, ἐνοίκιον, πλυστικὰ καὶ περιποίησιν μίαν λίραν τουρκίας τὸν μῆνα, ἤτοι χρ. δρ. 22 ἐθεωρεῖτο λίαν ἱκανοποιητικὴ ἡ πληρωμή.

Αὐτὴ ἦτο ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ τῶν ἐν τῇ πόλει τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν διαβιούντων πολιτῶν. Οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ κωμοπόλεων καὶ χωρίων ἔζων πολὺ εὐκολώτερον καὶ εὐθηνότερον. Ἐὰν εἷς χωρικὸς εἶχε νὰ πληρώσῃ τὰς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ὑποχρεώσεις του: λ.χ. τὸ μπεντέλι (φόρος κεφαλικός), τοὺς κτηματικοὺς φόρους, διὰ τὴν προμήθειαν ὀλίγων ἀποικιακῶν εἰδῶν, ὡς λ.χ. ζαχάρεως, καφὲ καὶ ὀρύζης καὶ διὰ τὴν ἀγορὰν εἰδῶν τινων ἀμφιέσεως, διότι τὰ λοιπὰ εἴτε τρόφιμα, εἴτε καὶ τὰ διὰ τὴν ἀμφίεσιν ἀπαιτούμενα παρήγοντο ἐπιτοπίως διὰ τῆς προσωπικῆς των ἐργασίας, εὐτυχέστερος τούτου δὲν ὑπῆρχεν. Ἡ καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν κήπων παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τὸν σῖτον, τὴν σίκαλιν, τὴν κριθήν, τὴν βρώμην, τὸν ἀραβόσιτον, τὰ λαχανικά, τὰ ὄσπρια καὶ πᾶν ἄλλο ἀπαιτεῖται διὰ τὴν τροφὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων: Παρῆγον ἐπίσης λῖνον, κάνναβιν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ βάμβακα, ἐξ ὧν κατεσκεύαζον εἴδη τινὰ ἀμφιέσεως· τὰ γεωργικὰ καὶ κηπουρικὰ ἐργαλεῖα των, πλὴν τῶν σιδηρῶν, τὰ κατεσκεύαζον μόνοι των ἀπὸ τὴν ξυλείαν, τὴν ὁποίαν δωρεὰν ἐπρομηθεύοντο ἀπὸ τὰ πέριξ βουνά. Ἀπὸ τὰ πρόβατά των, τὰς αἶγας, τὰς ἀγελάδας καὶ τὰς βουβάλους ἐλάμβανον τὸ γάλα, ἐξ οὗ κατεσκεύαζον τυρόν, γιαοῦρτι, ξυνόγαλα, βούτυρον κλπ. Ἐλάμβανον ἐπίσης τὰ μαλλία τῶν προβάτων δι' ὧν κατεσκεύαζον ἐνδύματα, ἐκ δὲ τῶν τριχῶν τῶν αἰγῶν, τοῦ βάμβακος καὶ τῶν μαλλίων ὕφαινον αἱ γυναῖκες διάφορα εἴδη ἐπιπλώσεων καὶ ἐπιστρώσεων χειμερινῶν τε καὶ θερινῶν. Συνεπῶς οἱ χωρικοὶ ἦσαν σχεδὸν ἀφ' ἑαυτῶν αὐτάρκεις πλὴν ἐξαιρέσεών τινων.

2) Σκοπὸς

Ἀνατολικῶς τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν, εἰς ἀπόστασιν 16 χιλιομ. (τριῶν ὡρῶν περίπου) καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Μικροῦ Αἵμου κεῖται ἡ Ἑλληνικωτάτη κωμόπολις Σκοπὸς ἀριθμοῦσα περὶ τὰς 6 χιλιάδας κατοίκων, ἁπάντων ἀνεξαιρέτως Ἑλλήνων. Πρὸ ἱκανῶν ἐτῶν ὑπῆρχον καί τινες οἰκογένειαι Τούρκων, αἱ ὁποῖαι ὅμως μετηνάστευσαν εἰς ἄλλα πλησιόχωρα Τουρκικὰ χω-

ρία καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος παρέμενον εἰσέτι ἀσήμαντά τινα ὑπολείμματα περὶ τὰς 20—25 οἰκογενείας.

Ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ἡ κωμόπολις αὕτη καλεῖται Σκόποι, οἱ δὲ κάτοικοι Σκοπηνοί. Πρὸς Β αὐτῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν τῆς ὥρας εἰς τὴν θέσιν Κάστρο, ὅπου σώζονται διάφορα ἀρχαῖα μνημεῖα, ὑπῆρχεν ὁμώνυμος κώμη καταστραφεῖσα πρὸ δύο περίπου αἰώνων. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ καὶ εἰς ὡριαίαν ἀπόστασιν παρὰ τὸ χωρίον Χατζῆ - Φακλῆ σώζεται ἀρχαῖον φρούριον καὶ πύργος αὐτοῦ.

Χείμαρρος διερχόμενος διὰ μέσου τοῦ Σκοποῦ χωρίζει αὐτὸν εἰς δύο μέρη ἐπικοινωνοῦντα πρὸς ἄλληλα διὰ δύο μεγάλων ξυλίνων γεφυρῶν. Ἡ κωμόπολις διῃρεῖτο εἰς 4 συνοικίας, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο. Σακιζλῆ, Ἀλεμόνι, Κυριακὸ καὶ Παλατίν.

Ἕτερος χείμαρρος ἀριστερόθεν τοῦ Σκοποῦ διερχόμενος καὶ ἑνούμενος πρὸς Ν. καὶ εἰς ἀπόστασιν 4 χιλ. ἀπ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ διαρρέοντος τὴν κωμόπολιν χύνεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Οὐσκιοὺπ - Ντερὲ εἰς τὸν Ἐργίνην ποταμόν.

Ἡ κωμόπολις αὕτη κεῖται ἐντὸς κοιλάδος περιλαμβανομένη ἀπὸ Βορρᾶ καὶ Ἀνατολῶν ὑπὸ διακλαδώσεων τοῦ Μικροῦ Αἵμου, ὡς λ.χ. τοῦ Μπούχοβα Μπαΐρ (ὕψους 405 μ.) καὶ τοῦ Καραμουσταφᾶ Μπαΐρ (ὕψους 1031 μ.).

Τὸ ἔδαφός της εἶναι γόνιμον, ἀμμοαργιλῶδες καὶ κατάλληλον διὰ τὴν ἀμπελοφυτείαν διὰ τοῦτο εἰς ἀκτῖνα 4—5 χιλιομ. πέριξ ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἀμπελώνων καὶ καρποφόρων δένδρων, ἰδίως δὲ κερασεῶν, βερυκοκκεῶν, ἀπιδεῶν, μηλεῶν, κυδωνεῶν, ἀμυγδαλεῶν, καρυδεῶν, ροδακινεῶν κλπ. Ἐκ τούτων ὅμως μόνον τοῦ προϊόντος τῆς ἀμπέλου ἐγίγνετο ἐξαγωγή, ἅπαντα δὲ τὰ λοιπὰ προϊόντα των ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν οἰκιακὴν κατανάλωσιν, ἐκτὸς ἂν εἶχέ τις περίσσειάν τινος παρέδιδε τοῦτο εἰς τὸ ἐπιτόπιον ἐμπόριον.

Ὅ,τι εἴπομεν περὶ ἀμπελουργίας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς προϊόντων ἀνωτέρω ἐν τῷ περὶ Σαρ. Ἐκκλησιῶν κεφαλαίῳ ἰσχύει ἀπολύτως καὶ περὶ τοῦ Σκοποῦ.

Σημειωτέον ὅτι οἱ Σκοπηνοὶ παρασκευάζοντες ἐκ τοῦ γλεύκους μουστολαμπάδες, μουσταλευριὰν (πελτὲν) καὶ ἰδίως ξεινὸ καὶ γλυκὸ πετμέζι καὶ ἐξ αὐτῶν ρετσέλια πολυποίκιλα διετήρουν αὐτὰ διὰ τὸν χειμῶνα, ὁπότε τὰ ἐχρησιμοποίουν ὄχι μόνον ὡς γλυκύσματα κατὰ τὰ ἐπιδόρπια, ἀλλὰ καὶ ὡς κύρια προσφάγια ἰδίως οἱ πτωχοί.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Σκοποῦ ἠσχολοῦντο εἰς τὴν ἀμπελουργίαν κυρίως, μία μεγάλη ὅμως μερὶς κατ' ἔτος ἀπεδήμουν κατὰ τὴν ἄνοιξιν εἰς Ρουμανίαν, Βουλγαρίαν καὶ διάφορα μέρη τῆς Τουρκίας ἀσχολούμενοι εἰς τὴν κεραμοποιΐαν καὶ ἐπανήρχοντο πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ κατὰ τὴν πρώτην δεκαετηρίδα τοῦ 20οῦ καθ' ἣν τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ μᾶλλον προσοδοφόρον διότι ἐργασία καὶ κέρδη πέντε ὡς ἔγγιστα μηνῶν

ἐπήρκουν πρὸς συντήρησιν τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἐπαγγελματιῶν τούτων ἐπὶ 12 μῆνας.

Πλὴν τούτων πολλοὶ ἦσαν ἁμαξοποιοὶ ἀποδημοῦντες καὶ αὐτοὶ εἰς ξένας χώρας καὶ ἄλλοι τυροκόμοι. Ἐλάχιστοι ἦσαν σχετικῶς οἱ ὑποδηματοποιοί, οἱ ράπται, οἱ ὑφασματοπῶλαι καὶ ἄλλων ἐπαγγελμάτων· καὶ τοῦτο ἕνεκα τῆς γειτνιάσεως πρὸς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, ἔνθα εὑρίσκοντο τὰ πάντα ἐν ἀφθονίᾳ καὶ ἡ μετὰ τῶν ὁποίων ἐπικοινωνία ἦτο εὔκολος καὶ τακτική. Πολλοὶ κατεγίνοντο εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν σηροτροφίαν καί τινες εἰς τὸ ἐμπόριον.

Καὶ οἱ Σκοπηνοὶ ἔπασχον ἐκ λειψυδρίας, ὑδραγωγεῖον δὲν ὑπῆρχεν. Ἔπινον φρεάτιον ὕδωρ. Φρέατα ὑπῆρχον πολλά, ἀλλὰ δύο ἐξ αὐτῶν κείμενα ἔξω τῆς κωμοπόλεως, τὸ τοῦ Σωφρονίου καὶ τοῦ Γιαννάκη ἦσαν περιζήτητα διὰ τὸ διαυγές, πεπτικὸν καὶ εὔγευστον ὕδωρ των. Ἔβλεπέ τις νέους, νέας γέροντας καὶ παιδία καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν πρὸς τὰ πηγάδια ὁδεύοντας μὲ τὰς στάμνας ἐπ' ὤμων ἢ μὲ τὰ γαϊδούρια καὶ ἀντλοῦντες μὲ τὴν σειράν των ὕδωρ. Παρ' ὅλην δὲ τὴν συνεχῆ ἄντλησιν ἔμενον ταῦτα ἀνεξάντλητα.

Ἐκπαίδευσις καὶ Ἐκκλησία. Οἱ κάτοικοι τοῦ Σκοποῦ διακρινόμενοι διὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν φιλομουσίαν των διετήρουν ἀείποτε ἀνθούσας σχολάς· μίαν Ἀστικὴν σχολὴν μὲ 250 μαθητὰς καὶ 5 διδασκάλους, ἓν Παρθεναγωγεῖον μὲ 200 μαθητρίας καὶ 3 διδασκαλίσσας καὶ ἓν Νηπιαγωγεῖον μὲ 100 νήπια καὶ 2 διδασκαλίσσας. Ἡ Ἑλληνικὴ Σχολὴ Σκοποῦ ἱδρύθη κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς δουλείας τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁπότε ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις γραμματοδιδασκαλεῖα μόνον ὑπῆρχον.

Διδάσκαλοι. Ἀπὸ τοῦ 1819 ἐχρημάτισαν οἱ: Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ Ἰωάννης Παπανδρέας, ὁ Βασίλειος, ὁ Ἀργυράκης Κουντίδης, Κ. Ι. Κόκκινος, ὁ Σωφρόνιος, Γ. Μπαλᾶνος, Μιχ. Κων)τινίδης, Γ. Πετρίδης, Ι. Ἰωαννίδης, Ζαφ. Συμεωνίδης, Ι. Βοτοσιάδης, Ι. Ἰορδανίδης, Ἀθ. Χρηστίδης, Ἀδάμ. Ψαλλιάδης, Ι. Ἀγακίδης, Ἀλ. Ἀλεξιάδης, Βασ. Σταυρόπουλος, Ἀπόστ. Πλακίδας, Ι. Γεωργιάδης. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἦσαν σχεδὸν ἅπαντες Σκοπηνοί. Τοιοῦτοι εὐδοκίμως διδάξαντες καὶ διακριθέντες ἦσαν οἱ: Ἀλέξανδρος Ἀλεξιάδης ὁ ὁποῖος ἐδίδαξε καὶ ἐμόρφωσε δύο γενεὰς νέων Σκοπηνῶν. Καὶ ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας ὀφείλω τὰς βάσεις τῆς μορφώσεώς μου εἰς τὸν ἀείμνηστον τοῦτον διδάσκαλον. Ὁ Ἀριστόδημος Κωνσταντόπουλος, ὁ Σῖμος Σιμόπουλος, ὁ Θωμᾶς Τουλουτιάδης, ὁ Πελοπίδας Βαβατζανίδης καὶ ἄλλοι τινές.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Σκοποῦ διεκρίνοντο καὶ διὰ τὴν εὐσέβειάν των, ἧς τρανότατον τεκμήριον καὶ μεγαλοπρεπέστατον μνημεῖον πρόκειται ὁ ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἀνιστορήτου Ἐθνικῆς συμφορᾶς ὁ ἀποπερατωθεὶς παμμέγιστος καὶ περικαλλέστατος Ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἔργον τῆς θεοσεβοῦς γενναιοδωρίας τῶν κατοίκων τοῦ Σκοποῦ, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ ὀλίγα μόνον ἔτη ἔσχον τὸ εὐτύχημα νὰ δοξολογήσωσι καὶ νὰ ὑμνήσωσιν ἐν αὐτῷ τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψίστου.

Οἱ Σκοπηνοὶ διακρινόμενοι διὰ τὴν εὐφυΐαν, τὴν γενναιότητα καὶ τὴν ἀκραιφνῆ Ἑλληνικὴν αὐτῶν συνείδησιν, ἀποτελοῦντες μετὰ τοῦ ὀλίγον βορειότερον αὐτῶν κειμένου Ἑλληνικωτάτου ἐπίσης χωρίου Εὐκαρύου τὸ προπύργιον οὕτως εἰπεῖν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὰς ἐσχατιὰς ἐκείνας τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης κατὰ τοῦ τουρκισμοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ κατὰ τῆς βουλγαρικῆς ἀφ' ἑτέρου ἐπιδρομῆς, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐπέσυραν τὸ μῖσος καὶ τὴν λύσσαν ἀμφοτέρων καὶ ἰδίᾳ τῶν κατακτητῶν. Καὶ ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου βίᾳ ἀπηλάθησαν ἅπαντες μέχρις ἑνὸς τῶν ἑστιῶν των, ἀφοῦ πρῶτον ἀπεγυμνώθησαν ὅλων τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν. Καὶ ἄλλοι μὲν τούτων ἐγκατεστάθησαν ἀνὰ τὴν Νότιον Θράκην, ἄλλοι δὲ ἐξετοξεύθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι ἐν μέσῳ τουρκικῶν πληθυσμῶν ὑφιστάμενοι ἀνεκδιηγήτους κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας εὗρον πλεῖστοι ἐν ὥρᾳ δριμυτάτου χειμῶνος τὸν ἐξ ἀσιτίας καὶ ψύχους φρικτὸν θάνατον.

Πολλοὶ τῶν προὐχόντων ὡς λ.χ. ὁ Ἀριστόδημος Κωνσταντόπουλος, Δήμαρχος Σκοποῦ καὶ τέως διδάσκαλος, ὁ ἀδελφός του Παπᾶ Κυριάκος, σεμνοπρεπὴς κληρικός, ὁ Σῖμος Σιμόπουλος, διευθυντὴς τῶν σχολῶν τῆς Κοινότητος, ὁ Πελοπίδας Βαβατζανίδης, διδάσκαλος ὁ Θεόδωρος Κοκκάλας ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων, ὁ Σ. Φλῶρος, φαρμακοποιὸς καὶ πολλοὶ ἄλλοι κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ διωγμοῦ των βίᾳ ἀποσπασθέντες τῶν κόλπων τῶν οἰκογενειῶν των ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον, ὡς πρόβατα ἀποσφαγέντες.

Μετὰ τὴν ἀνακωχὴν καὶ κατὰ τὴν προσωρινὴν τῆς Θράκης διασυμμαχικὴν κατοχὴν ὅσοι ἐπέζησαν ἀναθαρρήσαντες καὶ διαφλεγόμενοι ὑπὸ σφοδρᾶς ἐπιθυμίας νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰς ἑστίας των, τὰς ὁποίας ἐν τῷ μεταξὺ κατεῖχον οἱ δήμιοί των Τοῦρκοι ἐπανῆλθον καὶ ἐπεδόθησαν γοργῶς εἰς τὴν ἐπούλωσιν τῶν πληγῶν αὐτῶν.

Διὰ τῆς ἀόκνου αὐτῶν φιλεργίας καὶ τῆς ἐντατικῆς ἐργασίας των ἐντὸς ὀλίγου ὑπὸ τὴν θερμουργὸν πνοὴν τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἐπὶ αἰῶνας ὠνειροπόλουν κατώρθωσαν ὄχι μόνον τὰ ἐπὶ πενταετίαν σχηματισθέντα κενὰ νὰ πληρώσωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκατασταθῶσιν ὡς καὶ πρὸ τοῦ διωγμοῦ των καὶ νὰ συνέλθωσιν οἰκονομικῶς.

Ὅτε δὲ χάρις καὶ εἰς τάς, θείᾳ συνάρσει, εὐνοϊκὰς τῆς ἀτμοσφαίρας ἐπηρείας οἱ μόχθοι τῶν γεωργῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἐργατῶν τῆς γῆς πλουσίως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀμειβόμενοι διέχεον τὴν εὐτυχίαν εἰς ὅλας τὰς τάξεις καὶ ἡ χαρὰ ἦτο ἔκδηλος εἰς ὅλων τὰ πρόσωπα, νέα θύελλα ἐθνικῆς περιπετείας συνήρπασε καὶ τοὺς Σκοπηνοὺς καὶ τοὺς ἐξετόξευσεν εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος.

Οἱ πλεῖστοι τούτων ἐγκατεστάθησαν πλησίον τῶν Σερρῶν πήξαντες τὸν Νέον Σκοπόν, ὅπου ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν ὡς καὶ πρότερον διατηροῦντες τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά των.

3) Εὐκάρυον

Βορειοανατολικῶς τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν 25 χιλιομ. (5 ὡρῶν) ἀπ' αὐτῶν κεῖται τὸ χωρίον Εὐκάρυον εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Μικροῦ Αἵμου καὶ εἰς θέσιν τερπνοτάτην καὶ ὑγιεινοτάτην.

Τὸ ὄνομα Εὐκάρυον τυμολογεῖται ἐκ τοῦ μορίου ευ καὶ τῆς λέξεως κάρυον. Συνεπῶς Εὐκάρυον σημαίνει καλὸ καρύδι καὶ πραγματικῶς ἐντὸς τοῦ χωρίου καὶ πέριξ αὐτοῦ ἀνὰ τοὺς κήπους καὶ ἀγρούς, ὑπῆρχον πανύψηλοι καὶ προαιώνιοι καρυαί, ὧν οἱ καρποὶ εὐμεγέθεις καὶ διὰ τῶν δακτύλων θραυόμενοι ἦσαν περιζήτητοι ἀνὰ τὴν περιοχὴν ἐκείνην καὶ δὴ ἐν Σαρ. Ἐκκλησίαις.

Ἡ Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ Εὐκαρύου ἦτο Χεδιὲ — δῶρον ἢ κατ' ἄλλους ἐκ παραφθορᾶς τοῦ γεντὶ ἔβ — ἑπτὰ σπίτια· δηλαδὴ ὑπῆρχε παράδοσις, καθ' ἣν ὁσοιδήποτε Τοῦρκοι καὶ εἰς ὅσας δήποτε οἰκίας καὶ ἂν συνῳκίζοντο ἐνταῦθα κατὰ διαφόρους ἐποχάς, μετὰ πάροδον χρόνου ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκιῶν των δὲν ὑπερέβαινε τὸν ἀριθμὸν 7. Καὶ ὁ γράφων ἐνθυμεῖται, ὅτι κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν ἔζων ἐν Εὐκαρύῳ 4—5 οἰκογένειαι Τούρκων ἐν ἰσαρίθμοις οἰκίαις, οἱ ὁποῖοι μετ' ὀλίγα ἔτη μετηνάστευσαν εἰς Σαζαρὰ καὶ εἰς ἄλλα παρακείμενα Τουρκικὰ χωρία μὴ δυνάμενοι νὰ ζήσωσι μετὰ τῶν γκιαούρηδων.

Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἱδρύσεως τοῦ χωρίου Μαγκριώτισσα δὲν δυνάμεθα θετικόν τι νὰ εἴπωμεν· παράδοσίς τις ὅμως στηριζομένη ἐπὶ τοῦ ὀνόματος Μαγκριώτης καὶ Μαγκριώτισσα τείνει νὰ φθάσῃ μέχρι τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τῶν διαφόρων σημείων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Μεγάρων ἐκπεμφθεισῶν ἀποικιῶν. Λέγει λοιπόν, ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν ἱδρύετο τὸ Βυζάντιον ὑπὸ Μεγαρέων (657 π.Χ.) ἕτεροι Μεγαρεῖς, φαίνεται, ἵδρυσαν τὸ χωρίον Μεγαριώτισαν, σήμερον Μαγκριώτισαν καὶ ἄλλοι πάλιν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Μικροῦ Αἵμου τὸ χωρίον τοῦτο, ἐν ᾧ διεσώθη τὸ ὄνομα Μεγαριώτης, δηλ. ὁ καταγόμενος ἐκ τῶν Μεγάρων, ὅπερ κατὰ παραφθορὰν σὺν τῷ χρόνῳ ἐγένετο Μαγκριώτης παραμεῖναν ὡς κύριον ὄνομα ἐν τῷ χωρίῳ, ὁπόθεν μετεδόθη εἰς Σκοπὸν καὶ εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ τὸ ὁποῖον βραδύτερον μετετράπη εἰς ἐπίθετον οἰκογενειακόν. Τολμηρὰ μὲν ὁπωσοῦν ἡ ἐτυμολογία αὕτη, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ λίαν πιθανή. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, εἶναι βέβαιον, ὅτι τὸ Εὐκάρυον ἤκμαζε κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα καὶ πολὺ πρότερον, διότι ἐπιγραφή τις ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ ἔλεγεν, ὅτι ἀνεκαινίσθη οὗτος κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου τὸ Εὐκάρυον ἦτο πλουσία καὶ ἀκμάζουσα κωμόπολις· τόσος δὲ ἦτο ὁ πλοῦτος τῶν κατοίκων της ἐμπορευομένων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀσχολουμένων εἰς τὴν βαφικὴν τέχνην (μπογιατζῆδες) καὶ τόση ἡ εὐζωΐα καὶ εὐμάθεια αὐτῶν, ὥστε τὸ χωρίον ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων Ἀλτίνκιοϊ (Χρυσούπολις) καὶ Κιουτσοὺκ Σταμποὺλ (Μικρὰ Κωνσταντινούπολις). Ἡ τοιαύτη ὅμως εὐδαιμονία τῶν

Εὐκαρυωτῶν δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπισύρῃ τὰ ἄπληστα βλέμματα τῶν Τούρκων· καὶ ἰδοὺ πλὴν τῶν κατὰ καιροὺς μικροεπιδρομῶν, κατὰ τὸ 1806—1807 πολυπληθεῖς Τοῦρκοι Κιρτζαλῆδες ὁρμηθέντες ἐκ τῆς Ροδόπης καὶ τῆς περιοχῆς Φιλιππουπόλεως ἐπέδραμον κατὰ τοῦ Εὐκαρύου καὶ τοὺς μὲν θησαυροὺς τῶν κατοίκων διήρπασαν, τὸ δὲ χωρίον παρέδωκαν εἰς τὰς φλόγας. Οἱ κάτοικοι, ὧν πλεῖστοι ἐφονεύθησαν, φεύγοντες τὴν μάχαιραν τῶν ἀγρίων ἐπιδρομέων, διεσκορπίσθησαν ἀνὰ τὰ ὄρη σπεύδοντες νὰ κρυβῶσιν ἐν τοῖς σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς. Πλὴν ἄλλων μᾶς διέσωσεν ἡ παράδοσις καὶ τὸ ἑξῆς. Ἔν τινι κρησφυγέτῳ μετ' ἄλλων πολλῶν κατέφυγε καὶ νεαρά τις γυνὴ φέρουσα εἰς τὰς ἀγκάλας της καὶ τὸ νήπιον τέκνον της. Τὴν στιγμὴν δὲ καθ' ἣν διήρχοντο οἱ Κιρτζαλῆδες πλησίον τοῦ σπηλαίου ἐκείνου ὁδηγούμενοι ὑπό τινος ἐγχωρίου πρὸς τοῦτο ἀγγαρευθέντος, τὸ νήπιον ἔκλαιεν. Ἀντιληφθεὶς τὰς φωνὰς τοῦ παιδίου πρῶτος ὁ ὁδηγὸς διὰ νὰ ἀποσπάσῃ τὴν προσοχὴν τῶν Κιρτζαλήδων ἀφ' ἑνὸς καὶ διὰ νὰ γνωστοποιήσῃ τὴν παρουσίαν τοῦ ἐχθροῦ ἀφ' ἑτέρου εἰς τοὺς κρυπτομένους ἐν τῷ σπηλαίῳ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ Ἑλληνιστὶ ὡς ἑξῆς: «Σκότωσ' κόρη μ' τὸ παιδί σ' — γιὰ νὰ σώσῃς τὴ ζωή σ'».

Πολλοὶ τῶν κατοίκων τοῦ Εὐκαρύου διαφυγόντες τὴν σφαγὴν κατέφυγον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἵδρυσαν παρὰ τὸν Βόσπορον τὸ τερπνὸν προάστειον Βαφεοχώριον (Μπογιατζήκοϊ) ἀπὸ τοῦ ἐπαγγέλματός των κληθὲν οὕτως. Μεταξὺ τῶν Εὐκαρυωτῶν βαφέων ἦτο καὶ ὁ Δημήτριος Κουκίκης ἢ Κουκίκογλους, πατὴρ τῆς Θεοδώρας, μητρὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ'. Ἡ Θεοδώρα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς φυγῆς ἦτο βρέφος τριῶν μηνῶν, ὀρφανὴ μητρὸς καὶ μετεφέρετο ὑπὸ τῆς τροφοῦ της εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμένοντα πατέρα της. Εἰς τὸν δρόμον ὅμως ἔκλαιε καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ ἀνακαλυφθοῦν ὑπὸ τῶν Κιρτζαλήδων· διὰ τοῦτο ἡ συνοδεία ἀπήτησε νὰ ἐγκαταλειφθῇ τὸ βρέφος καὶ ἐγκατελείφθη πραγματικῶς ὑπό τινα θάμνον, ἀλλ' ἐκεῖ ἀποκοιμηθὲν ἐσιώπησε καὶ ἡ τροφὸς αἰσθανθεῖσα τύψεις ἐπέστρεψε μετ' ὀλίγα λεπτὰ καὶ τὸ παρέλαβε διὰ νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς τὸν πατέρα του. Καὶ οὕτω διασωθὲν τὸ βρέφος ἐκεῖνο καὶ ἐνηλικιωθὲν ἐγένετο ἡ μήτηρ τοῦ Μεγαλεπηβόλου καὶ Μεγαλοπρεποῦς Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ', ὁ ὁποῖος δὶς ἐκλέϊσε καὶ ἐλάμπρυνε τὸν θρόνον τῶν Χρυσοστόμων καὶ Φωτίων καὶ κατέλιπε μνήμην ἀγήρω Μεγάλου καὶ λαοφιλοῦς Πατριάρχου. Πλὴν τούτου καὶ ἕτεροι διαπρεπεῖς Ἱεράρχαι ἕλκουσι τὴν καταγωγὴν ἐξ Εὐκαρύου. Ὡς λ.χ. οἱ ἀείμνηστοι: ὁ Νικομηδείας Φιλόθεος, ὁ Ἡρακλείας Φιλάρετος Βαφείδης, ὁ Κων)τῖνος Βαφείδης, ὁ Μαρωνείας Μελισσηνὸς Χριστοδούλου, καὶ ἐκ τῶν ἐπιζώντων ὁ νῦν Σιδηροκάστρου Βασίλειος Μαγκριώτης, ὅστις ἐπανελθὼν τῷ 1919 ἐκ Γενεύης, ἔνθα ἐπὶ ἑξαετίαν διέμεινε σπουδάζων, διωρίσθη ὡς Πατριαρχικὸς Ἐπίτροπος ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην διηύθυνε τὴν Μητρόπολιν Σαρ. Ἐκκλησιῶν μέχρι τῆς ἐκκενώσεως τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Εἰς αὐτὸν ἔλαχεν ὁ κλῆρος νὰ πα-

ραδώση τὴν πόλιν τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν διὰ πρωτοκόλλου μετὰ τοῦ Ἕλληνος νομάρχου Ἰωαννίδου εἰς τοὺς Γάλλους καὶ Ἄγγλους ἀξιωματικοὺς καὶ τὸ θλιβερὸν καθῆκον νὰ συνοδεύσῃ τοὺς τελευταίους Σαραντεκκλησιώτας κατὰ τὴν ἔξοδόν των.

Οἱ ὀλίγοι δὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐναπομείναντες ἐξηκολούθησαν τὸν μαρτυρικὸν ἐν δουλείᾳ βίον ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῶν Τούρκων καὶ Βουλγάρων.

Ἐξ ἰδίας δὲ ἀντιλήψεως βεβαιῶ, ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο κατῳκεῖτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος ὑπὸ 700 περίπου κατοίκων, ὧν οἱ ἡμίσεις Ἕλληνες, οἱ δὲ ἄλλοι Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι μέχρι τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος ἦσαν ἡνωμένοι μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἕν τε τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ ἐκπαιδεύσει μὴ ἔχοντες οὔτε συνείδησιν κἂν τῆς ἐθνικότητός των, ἀπεκαλοῦντο Ρούμ καὶ ἐθεώρουν ὡς προσβολήν των, ἐὰν κανεὶς τοὺς ἀπεκάλει Μπουλγκὰρ (Βούλγαροι). Οἱ ἐπαγγελματίαι ἐτήρουν ἑλληνιστὶ τὰ κατάστιχά των καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν των. Ἀλλ' ὁποία τεραστία μεταβολὴ ἐπῆλθεν ἐντὸς ὀλιγίστων ἐτῶν! ἀφ' ἑνὸς μὲν χάρις εἰς τὰς τρομοκρατικὰς μεθόδους τῶν ἐπιδραμόντων Κομιτατζήδων ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς ἀσυγγνώστου ἀδιαφορίας, τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυον αἱ θρησκευτικαί μας ἀρχαὶ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Προξενεῖα, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ τῆς ἀλόγου περιφρονήσεως, ἣν ἐπιδεικνύομεν ἅπαντες πρὸς τοὺς Βουλγάρους οἱ πρὸ ὀλίγου ἥσυχοι καὶ ἀδιάφοροι Βούλγαροι οἱ συζῶντες τόσον εἰρηνικῶς μετὰ τῶν Ἑλλήνων, εὐθὺς ἅμα τῇ κατηχήσει των ὑπὸ διαφόρων ἐκ Βουλγαρίας προερχομένων Προπαγανδῶν ἔγιναν τόσον φανατικοί, ὥστε δὲν ἠνείχοντο οὐδὲν τὸ Ἑλληνικόν. Τόσον μῖσος ἐνεφώλευεν ἐν ταῖς καρδίαις των κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε δὲν παρέλειπον οὐδεμίαν εὐκαιρίαν νὰ ἀποδείξουν τοῦτο. Ἓν μόνον παράδειγμα θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ τὸν ἄγριον φανατισμὸν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἡμέραν τινὰ ἐκάθηντο εἰς τὸ καφενεῖον συζητοῦντες καὶ εἷς ἐξ αὐτῶν, ἄνθρωπος τελείως ἀγράμματος καὶ ἄξεστος, ἐνῷ ἐκάθητο καὶ συνωμίλει μετὰ τοῦ γείτονός του ἐκτύπα μὲ τοὺς πόδας του τὴν γῆν. Εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ φίλου του, διατί κτυπᾶ ἔτσι τὴν γῆν ἀπήντησε: «Γκάρτσοι τάπκαμ», δηλαδὴ «Ρωμηοὺς πατῶ». Δὲν εἶναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικὴ ἡ εἰκὼν αὐτὴ τῶν αἰσθημάτων, ὑφ' ὧν ἐνεφοροῦντο οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, οἱ ὁποῖοι πρὸ ὀλίγου ἀκόμη ἔζων ἐν ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ μετὰ τῶν συμπολιτῶν των Ἑλλήνων;

Οἱ ὀλίγοι οὗτοι Ἕλληνες τοῦ Εὐκαρύου ἀπετέλουν τοὺς Ἀκρίτας εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, διότι βορειότερον πρὸς τὰ σύνορα τῆς Βουλγαρίας δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο Ἑλληνικὸν χωρίον.

Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι διατηρήσαντες διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ στερρῶς ἐχόμενοι τῶν πατρώων πολλὰ ὑφίσταντο ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἐκ Βουλγαρίας ἐξαπολυομένων ἑκάστοτε κομιτατζήδων, οἱ ὁποῖοι πᾶν μέσον καὶ πᾶσαν τρομοκρατίαν μετεχειρίζοντο πρὸς ἐκβιασμὸν τῶν συνειδήσεών των. Ἀλλ' οὐ μόνον οὐδὲ ἑνὸς ἡ πίστις ἐκλονί-

σθη, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐχαλυβδοῦτο ἐκ τῶν δεινοπαθημάτων ἡ ἐθνικὴ αὐτῶν συνείδησις καὶ ἤλπιζον.

Τῷ 1903 Τουρκικὸς στρατὸς καταδιώκων δῆθεν τοὺς Βουλγάρους Κομιτατζῆδες εἰσέβαλεν εἰς τὸ χωρίον, ἐλεηλάτησε τὰς Ἑλληνικὰς οἰκίας καὶ ἀφοῦ τὰς κατέκαυσεν, ἔσφαξε καὶ ἱκανοὺς Ἕλληνας καὶ ἀπῆλθε θριαμβευτής. Ἐκ τῶν Βουλγάρων δὲ καθ' ὧν κυρίως ἐστρέφετο ἡ καταδίωξις, οὐδὲ εἷς ἔπαθέ τι, διότι ἐγκαίρως εἰδοποιηθέντες ἀπεσύρθησαν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὰ ὄρη ὑπὸ τὴν αἰγῖδα τῶν πανόπλων κομιτατζήδων, ὅπου δὲν ἐτόλμησεν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ.

Οἱ Ἕλληνες καὶ μετὰ τὴν δοκιμασίαν ταύτην δὲν ἀπεθαρρύνθησαν, ἀλλ' ἐνεκαρτέρησαν μέχρι τοῦ 1914, ὁπότε, ἀρχομένου τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, βίᾳ ἀπηλάθησαν πανοικεὶ ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγκατασταθέντες εἰς τὸ χωρίον τῆς Μακεδονίας, Μασλάρ, μέχρι τῆς ἀνακωχῆς, ὁπότε ἐπανῆλθον εἰς τὰς πατρικάς των ἑστίας χαίροντες τὴν φορὰν ταύτην, διότι ἔβλεπον πλέον ἐλεύθερον τὸ πάτριον αὐτῶν ἔδαφος. Ἀλλ' ἡ εὐτυχία των αὐτὴ καὶ ἡ μεγάλη των χαρὰ δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ. Ἡ ὀλεθρία ἐθνικὴ θύελλα τοῦ 1922 πρόρριψα ἐξερρίζωσε καὶ τὸ αἰώνιον τοῦτο Ἐθνικὸν Παλλάδιον, τὸ συνήρπασε καὶ τὸ ἐξετόξευσεν ἀνὰ τὴν Δυτ. Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν.

Τ ο π ο γ ρ α φ ί α. Τὸ Εὐκάρυον κεῖται εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Μικροῦ Αἵμου 25 χιλ. ΒΑ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ 15 χιλ. βορείως τοῦ Σκοποῦ. Νοτίως τοῦ χωρίου ἐκτείνεται μία μεγάλη κοιλὰς κατάλληλος διὰ τὴν καλλιέργειαν ὅλων τῶν δημητριακῶν καὶ μόνον πρὸς βορρᾶν ἐκαλύπτετο ὑπὸ πυκνοτάτου δάσους ἀφιερωμένου εἰς τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἐντὸς αὐτοῦ Ἁγίασμα, ἔνθα ἐτελεῖτο κατὰ τὴν 21ην Μαΐου μεγαλοπρεπὴς ἑορτὴ καὶ πανήγυρις. Τὸ δάσος ὡς ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον ἐθεωρεῖτο ἱερὸν καὶ δὲν ἐπετρέπετο ἡ ἐν αὐτῷ ὑλοτομία, διὰ τοῦτο ἦτο πυκνότατον καὶ μεγαλοπρεπέστατον. Ἦτο δὲ σεβαστὴ ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη καὶ μόνον δι' εἰδικῆς ἀδείας παρὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ κοινοτικῆς ἀρχῆς ἐπετρέπετο ἡ προμήθεια ὡρισμένων ξύλων. Πληροφοροῦμαι ὅμως, ὅτι οἱ Βούλγαροι κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ βραδύτερον κατέκαυσαν τὰ δένδρα καὶ ἀπεψίλωσαν τὴν περιοχὴν ἐκείνην.

Εἰς ἀπόστασιν 2 χιλιομ. πρὸς Β. τοῦ χωρίου διέρχεται ποταμός, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν χωρικῶν «Μεγάλος Ποταμός». Οὗτος δεχόμενος κατὰ τὴν πορείαν του καὶ ἑτέρους ρύακας καὶ ποτάμια χύνεται ὑπὸ τὸ ὄνομα «Βελίκα» εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον. Χαρακτηριστικὸν τοῦ ποταμοῦ τούτου εἶναι, ὅτι πλὴν τῶν λοιπῶν ἰχθύων (μπριάνες, κεφαλόπουλα κ.ἄ.), τρέφει καὶ πέστροφας ὡς ὁ Ἀχελῷος, ψάρια ὡραιότατα καὶ γλυκύτατα εἰς τὴν γεῦσιν, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ περιζήτητα.

Ἡ ὕδρευσις τοῦ χωρίου ἐγένετο διὰ 4 κρηνῶν, αἱ ὁποῖαι διαρκῶς ἔρρεον

τροφοδοτούμεναι δι' ὑδραγωγείου πολὺ ἀρχαίας ἐποχῆς. Τὸ ὕδωρ ἦτο διαυγέστατον, δροσερώτατον καὶ πεπτικόν. Ἕνεκα δὲ τῆς τερπνῆς τοποθεσίας του, τοῦ ὑγιεινοῦ κλίματός του καὶ τοῦ διαυγοῦς καὶ ἐκλεκτοῦ ὕδατός του, τὸ Εὐκάρυον ἐθεωρεῖτο ὡς ἔκτακτος τόπος παραθερισμοῦ καὶ διὰ τοῦτο πολλαὶ οἰκογένειαι τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν μετέβαινον ἐκεῖ νὰ διέλθωσι τὸ θέρος.

Π ρ ο ϊ ό ν τ α. Ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, παρήγοντο ἅπαντα τὰ δημητριακὰ εἴδη εἰς τὸ Εὐκάρυον, ἀλλ' ἰδιαζόντως περιζήτητα ἦσαν τὰ φασόλια, τόσον βραστερὰ καὶ νόστιμα, ὥστε ἔλεγον, ὅτι ἔχουν καὶ τὸ λάδι μέσα των. Ἐπίσης ἐκλεκτὰ ἦσαν καὶ τὰ καρύδια, τὰ ὁποῖα ἐθραύοντο διὰ τῶν δακτύλων.

Οἱ κάτοικοι κατεγίνοντο εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν μελισσοκομίαν καὶ τὴν ἀνθρακοποιΐαν. Πολλοὶ δὲ κόπτοντες ξύλα ἀπὸ τὰ πλούσια πέριξ δάση παρεσκεύαζον οἰκοδομησίμους ὕλας, ἄλλοι πάλιν κατεσκεύαζον σανίδας διὰ τὴν βαρελοποιΐαν καὶ ἄλλοι ἀψῖδας καὶ ἀκτῖνας διὰ τοὺς τροχοὺς τῶν ἁμαξῶν, ἔτι δὲ καὶ ἄξονας. Ἐμπορικὰ καταστήματα σχεδὸν δὲν ὑπῆρχον, εἰμὴ κατὰ μὲν τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ἕν ὑφασματοπωλεῖον τοῦ Μαγκριώτου Παπάζογλου, κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Νικολάου Μαυρίδου.

Παντοπωλεῖα καὶ οἰνοπωλεῖα τὰ ἑξῆς: τοῦ Μεγάλου Ἀναγνώστου, τοῦ Μικροῦ Ἀναγνώστου, τοῦ Χαραλάμπους Μορφίδου, τοῦ Μιχαὴλ Μακρῆ, τοῦ Μαλαμῆ Μαγκριώτου καί τινα ἄλλα.

Ἐ κ κ λ η σ ί α καὶ Ἐ κ π α ί δ ε υ σ ι ς. Τὸ χωρίον μίαν εἶχεν ἐκκλησίαν τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον πότε ἱδρύθη, φαίνεται ὅμως ὅτι ἦτο ἀρχαία, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνακαινίσεως αὐτῆς κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα, ὡς ἐμαρτύρει ἐπιγραφή τις ἐπὶ τοῦ τοίχου ἄνωθεν τῆς εἰσόδου. Ἡ Ἐκκλησία ἦτο ρυθμοῦ Βασιλικῆς καὶ ἦτο μὲν ὡς κτίριον ταπεινὸν καὶ χθαμαλὸν καὶ ὄχι μεγάλης ἀξίας οἱ τοῖχοι ὅμως ἐσωτερικῶς ἔν τε τῷ ἱερῷ, τῷ κυρίως ναῷ καὶ τῷ νάρθηκι ἦσαν κεκαλυμμένοι διὰ τοιχογραφιῶν ἐξόχου τέχνης, τὸ δὲ τέμπλον τὸ χωρίζον τὸν κυρίως ναὸν ἀπὸ τὸ ἱερὸν ἦτο κατεσκευασμένον ἐκ ξύλου ἐκλεκτῆς ποιότητος ἐσκαλισμένου καὶ παριστάνον ἄνθη καὶ διαφόρους ἱερὰς παραστάσεις δίκην κεντήματος. Ἐκέκτητο δὲ καὶ πολυτιμότατον Εὐαγγέλιον, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ μακαρίτης Μιχ. Κωνσταντινίδης, καθηγητὴς ἐν Λονδίνῳ προσέφερε κατὰ τὸ 1888 δύο χιλιάδας λίρας χρυσᾶς Ἀγγλίας νὰ τὸ ἀγοράσῃ, ἀλλ' οἱ Εὐκαρυανοὶ δὲν ἐδέχθησαν νὰ τὸ πωλήσουν. Σήμερον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο διασωθὲν εὑρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον Μπενάκη.

Ἱερεῖς ἀπὸ τοῦ 1850 καὶ μέχρι τῆς ἐκκενώσεως ὑπῆρξαν δύο. Ὁ Παπᾶ Γιαννάκης Κελέσογλους, πάππος τοῦ γράφοντος, ἱερατεύσας περὶ τὰ 55 ἔτη καὶ ὁ Παπᾶ Θωμᾶς Τζίμπογλου.

Σχολεῖον εἶχον ἕν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφοίτων περὶ τὰ 60—70 παιδιὰ ἄρρενα τὰ πλεῖστα καὶ ὀλίγιστα θήλεα. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 1880 διδάσκαλοι διωρίζοντο εἴτε ἐκ τοῦ χωρίου εἴτε καὶ ἐκ τῶν πλησιοχώρων κωμοπόλεων ἀνθρω-

ποι, οἱ ὁποῖοι μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπαγγελμάτων εἶχον καὶ τὸ τοῦ διδασκάλου διὰ νὰ ἐξοικονομοῦν τὰ ἔξοδά των. Ἐντόπιοι ἦσαν οἱ: Χαράλαμπος Μορφίδης καὶ Σάββας Γεωργίου καὶ ἱκανοὶ ξένοι, ὧν τὰ ὀνόματα μὲ διαφεύγουν. Ἐνθυμοῦμαι δέ, ὅτι κατὰ τὰ μικρὰ παιδικά μου χρόνια εἶχον διδάσκαλον ἐκ Σκοποῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως διδάσκαλος, σκυτοτόμος, ψάλτης, κανδηλανάπτης, κωδωνοκρούστης, κυνηγὸς καὶ ἁλιεύς, ἐθεράπευε δὲ ἐπιμελῶς καὶ τὸν Διόνυσον. Ὅταν δὲ ἀπελύθη ὡς διδάσκαλος μετήρχετο ἀλληλοδιαδόχως τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κρεοπώλου καὶ τοῦ ἀμπελοφύλακος. Μετὰ τὸ 1880 ὅμως τῇ ἐνεργείᾳ τῶν χωρικῶν καὶ μερίμνῃ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Κωνσταντινουπόλεως διωρίζοντο διδάσκαλοι εὐπαίδευτοι καὶ ἀρτίως μεμορφωμένοι ἀπόφοιτοι τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς ἢ καὶ τοῦ Γυμνασίου Ἀδριανουπόλεως· ὡς ἦσαν λ.χ. οἱ Πέτρος Δαλαβέρας ἐκ Σαρ. Ἐκκλησιῶν, Μανασῆς Παπᾶ ἐκ Μακεδονίας, Κωνστ. Παπαδόπουλος ἐξ Ἴμβρου καὶ ἄλλοι τινές.

4) Πέτρα

Βορειοδυτικῶς τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν εἰς ἀπόστασιν 12 χιλιομ. (2½ ὥρ.) κεῖται ἡ κωμόπολις Πέτρα, ἑλληνικωτάτη ἀριθμοῦσα περὶ τὰς 2 χιλιάδας κατοίκους ἅπαντας Ἕλληνας. Τὸ ἔδαφός της εἶναι πετρῶδες, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομά της. Πλησίον τῆς κωμοπόλεως σῴζονται ἀρχαῖα φρούρια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ Καστρόπλο εἰς ὡριαίαν ἀπόστασιν πρὸς ἀνατολὰς εἶναι ἐκτισμένον ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Τεκὲ - Ντερέ, τὸ δέ, καλούμενον Παλιὰ Πέτρα, μίαν ὥραν περίπου πρὸς βορρᾶν. Ἡμίσειαν ὥραν πρὸς Ἀν. καὶ εἰς τὴν θέσιν Μπογάδα εὑρέθησαν ἀρχαῖα νομίσματα, πλίνθοι, κέραμοι κλπ.

Πολιτικῶς ὑπήγετο εἰς τὸ νομὸν Σαρ. Ἐκκλησιῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἐπίσης εἰς τὴν Μητρόπολιν Σαρ. Ἐκκλησιῶν. Διετήρουν Δημοτικὴν Σχολὴν καὶ Νηπιαγωγεῖον καὶ Ἐκκλησίαν τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (τῆς Παναγίας). Κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου, ἐπέτειον τοῦ Ἱ. Ναοῦ ἐτελεῖτο μεγάλη πανήγυρις ἐν Πέτρᾳ εἰς ἣν προσήρχοντο πλεῖστοι προσκυνηταὶ ἐκ Σαρ. Ἐκκλησιῶν, Σκοπέλου καὶ τῶν ἄλλων πέριξ χωρίων καὶ κωμοπόλεων. Οἱ κάτοικοι τῆς Πέτρας ὡς καὶ τοῦ 1½ περίπου ὥραν ἀπέχοντος βορείως Σκοπέλου ὡμίλουν διάλεκτον ἀρχαΐζουσαν Ἑλληνικὴν βεβαίως, ἀλλὰ παρεφθαρμένην εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ μὴ εἶναι καταληπτὴ εἰς τοὺς ἀκούοντας αὐτὴν ἐπίσης Ἕλληνας. Λ.χ. ἔλεγον: Τέπκες = τί πεποίηκας· ταπήσω = τί θὰ ποιήσω. Γραμματκὲ = (διδάσκαλε) ὁ πεθαμένος παντέχ' σε νὰ τὸν χορατέψῃς = ὁμιλήσῃς.

Οἱ Πετρηνοὶ εὑρίσκοντο εἰς καθημερινὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὰς Σαρ. Ἐκκλησίας, εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν ὁποίων φέροντες ἐπώλουν ἅπαντα τὰ προϊόντα των, ὡς τυρόν, βούτυρον, σῖτον, ἄλευρον, μέλι καὶ ἄλλα καὶ μὲ τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν ἠγόραζον τὰ ἀναγκαιοῦντα αὐτοῖς.

5) Σκόπελος

Κωμόπολις Ἑλληνικωτάτη κειμένη Β.Δ. τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν εἰς ἀπόστασιν 17 χιλιομ. ἤτοι 3½ ὡρῶν. Εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν ἀνατολικῶς διέρχεται ὁ ποταμὸς Τεκὲ - Ντερέ. Ἐνταῦθα ὑπῆρχε φρούριον ὀχυρὸν κτισθὲν ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου (1330) πλησίον τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν πολλὰ ἀρχαῖα νομίσματα.

Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν κατοχὴν ὑπήγετο εἰς τὸν νομὸν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Οἱ κάτοικοι 1500 τὸν ἀριθμὸν διετήρουν ἓν Δημοτικὸν Σχολεῖον μὲ ἕνα διδάσκαλον. Διεκρίνοντο δὲ καὶ αὐτοὶ διὰ τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῶν διάλεκτον, καθ' ἣν ἤκουέ τις πολλὰς ἀρχαίας Ἑλληνικὰς λέξεις παρεφθαρμένας.

Ἀξιοσημείωτον δὲ εἶναι, πῶς καθ' ὅλην τὴν ὑποδιοίκησιν Σαρ. Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ μόνον αὐταὶ αἱ δύο κωμοπόλεις Πέτρα καὶ Σκόπελος μετεχειρίζοντο τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτὴν διάλεκτον. Κατὰ τὰς πληροφορίας ὅμως, τὰς ὁποίας ἐσχάτως ἔλαβον παρά τινος Σαραντεκκλησιώτου καὶ οὗτος παρὰ τοῦ προππάπου του, δικαιολογεῖται ἡ ἰδιάζουσα διάλεκτος τῶν κατοίκων Σκοπέλου καὶ Πέτρας, διότι ὡς ἡ παράδοσις ἀναφέρει οὗτοι κατάγονται ἐκ τῆς νήσου Σκοπέλου, μιᾶς τῶν Σποράδων, ὁπόθεν οἱ πρόγονοι αὐτῶν εἰς παρῳχημένους χρόνους μετετοπίσθησαν ὑπὸ Τούρκου τινὸς Πασᾶ εἰς τὴν παρὰ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας περιοχήν. Καὶ τὸ ὄνομα Σκόπελος δύναται κάλλιστα νὰ θεωρηθῇ ὡς βεβαίωσις περὶ τῆς ἀληθείας τῆς παραδόσεως.

Οἱ κάτοικοι ἠσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν.

Τὰ προϊόντα δὲ ἔφερον, ὡς καὶ οἱ Πετρηνοί, καὶ ἐπώλουν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν.

Πλὴν τῶν βοῶν εἰς τὰς γεωργικάς των ἐργασίας ἐχρησιμοποίουν καὶ βουβάλους εὐμεγέθεις καὶ ρωμαλέους καὶ ἐν καιρῷ τοῦ τρυγητοῦ κατήρχοντο εἰς Σαρ. Ἐκκλησίαις διὰ νὰ σύρουν τοὺς ληνούς.

Μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Ἀνατ. Θράκης κατέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

2) ΥΠΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΒΡΥΣΕΩΣ

Ἡ Βρύσις (Μπουνὰρ - Χισὰρ) κειμένη Ν.Α. τῆς Γέννης καὶ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀπέχει τῆς μὲν πρώτης περὶ τὰ 4 χιλιόμετρα, τῆς δὲ δευτέρας περὶ τὰ 25 χιλιόμετρα καὶ κεῖται ἐπὶ τῆς μεγάλης Θρακικῆς ἀρτηρίας Ἀδριανουπόλεως — Σαράντα Ἐκκλησιῶν — Βιζύης — Τυρολόης — Σηλυβρίας — Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ Τουρκικὸν ὄνομα «Μπουνὰρ - Χισὰρ» ἐξελληνιζόμενον σημαίνει «Πηγῶν - Φρούριον» ἢ μονολεκτικῶς «Βρυσόκαστρον». Τὸ πάλαι ὠνομάζετο βρύσις ἐκ τῶν ἀφθόνων ὑδάτων, τὰ ὁποῖα ἀναβλύζουσιν εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς. Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐπανέκτησε καὶ ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς (1920—1922).

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦτο ἕδρα ὑποδιοικήσεως (καϊμακαμλίκι) καὶ ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς ἦτο ἐπίσης ὑποδιοίκησις Βρύσεως μὲ 20 χωρία. Μέχρι τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν κατῳκεῖτο ὑπὸ 4.000 κατοίκων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 2.500 Ἕλληνες, οἱ δὲ λοιποὶ Τοῦρκοι καὶ Βούλγαροι.

Ἡ Βρύσις κεῖται ἐν μέσῳ εὐρυτάτης πεδιάδος κατ' ἐξοχὴν εὐφόρου καὶ μάλιστα σιτοφόρου. Διὸ καὶ οἱ κάτοικοι λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς γονιμότητος τῆς περιφερείας ταύτης ἠσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν σιτηρῶν.

Διετήρουν μίαν Ἀστικὴν σχολήν, μετὰ 90 μαθητῶν, ἓν Παρθεναγωγεῖον καὶ δύο ναούς. Ἐκκλησιαστικῶς ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, ἐπὶ δὲ τῶν Βυζαντινῶν ἦτο ἕδρα ἰδίας Μητροπόλεως.

Ἡ κωμόπολις αὕτη ἔγινε γνωστὴ τῷ 1912 κατὰ τὸν α' Βαλκανικὸν πόλεμον ἐκ τῶν μαχῶν, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον χώραν πέριξ αὐτῆς μεταξὺ Τούρκων καὶ Βουλγάρων. Τῇ 29ῃ Ὀκτωβρίου ἡ πόλις κατελήφθη τὸ δεύτερον ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἀλλ' ἐγκατελείφθη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1913, ὅτε ἤρχισαν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς Τουρκικὴ δυνάμει τῆς συνθήκης εἰρήνης Κωνσταντινουπόλεως τῇ 29ῃ Σεπτεμβρίου 1913.

Γέννα.— Ν.Α. τοῦ Σκοποῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 12 χιλιομέτρων ἤτοι 2½ περίπου ὡρῶν κεῖται ἡ κωμόπολις αὕτη τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Εὑρίσκεται ἐν μέσῳ πεδιάδος εὐφορωτάτης, τὴν ὁποίαν οἱ κάτοικοι αὐτῆς μετ' ἐπιμελείας καλλιεργοῦντες παρῆγον σῖτον ἐκλεκτὸν ἐξάγοντες αὐτὸν εἰς Σαρ. Ἐκκλησίας, Ἀδριανούπολιν καὶ Κωνσταντινούπολιν. Ἐπίσης ηὐδοκίμουν τὰ πεπόνια καὶ τὰ καρπούζια. Εὐνόητον λοιπὸν εἶναι, ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῆς κατεγίνοντο εἰς τὴν γεωργίαν, κηπουρικὴν καὶ κτηνοτροφίαν. Λόγῳ τῶν ἀφθόνων καὶ διαυγῶν ὑδάτων, τοῦ ὑγιεινοῦ κλίματος, τῆς γονιμότητος τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς εὐφυΐας καὶ φιλοπονίας τῶν κατοίκων ἐθεωρεῖτο μία τῶν ἀκμαιοτέρων κωμοπόλεων τῆς Ἀνατολ. Θράκης.

Τὰ ἄφθονα ὕδατα πηγάζουν ἐντὸς αὐτῆς καὶ ἐκ πολλῶν πηγῶν (ἐξ οὗ πιθανῶς καὶ τὸ ὄνομα Γέννα). Ἐκ τῶν πηγῶν τούτων πιθανολογεῖται, ὅτι ἐπήγαζε καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευόμενος ποταμὸς «Τέαρος» ἴσως ὁ σημερινὸς Γέννα - Ντερεσὶ τουρκιστί, ὅστις πολὺ νοτιώτερον χύνεται εἰς τὸν Ἐργίνην. Ἐνταῦθα, παρὰ τὸν Τέαρον, στρατοπεδεύσας ὁ Δαρεῖος, ὅτε ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Σκυθῶν καὶ «ἡσθεὶς τῷ ποταμῷ στήλην ἔστησε».

Αἱ πηγαί, περὶ ὧν ἀνωτέρω γίνεται λόγος, εἶναι πέντε: 1) ἡ μεγάλη πηγή, ἡ καλουμένη καμάρα, 2) ὁ τσέσμαρος, 3) τὸ τσεσμόπλο, 4 καὶ 5) δύο πηγαὶ ἐντὸς οἰκοπέδων. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι πολλαὶ μικραί, φαίνεται δὲ ὅτι τὸ μέρος τοῦτο εἶναι κοίτη ἢ δεξαμενὴ ὑπογείων ὑδάτων. Πολλαὶ καὶ διάφοροι παραδόσεις ὑπάρχουσι περὶ τῶν πηγῶν τούτων. Ἄλλοι μὲν λέγουν, ὅτι τὸ ὕδωρ τῶν πηγῶν τούτων ἔρχεται δι' ὑπογείων ὀχε-

τῶν ἐκ μακρᾶς ἀποστάσεως καὶ διηγοῦνται, ὅτι δύτης τις εἰσδύσας ὑπὸ τὴν καμάραν μιᾶς τῶν πηγῶν προὐχώρησεν ἐπὶ 10—12 μέτρα ὑπὸ τὴν γῆν χωρὶς νὰ εὕρῃ τὴν ἄκραν τοῦ ὀχετοῦ. Κατ' ἄλλην παράδοσιν τὸ ὕδωρ δι' ὑπογείων ὀχετῶν ἔρχεται ἐκ τοῦ Δουνάβεως. Συμπεραίνουσι δὲ τοῦτο ἀπὸ τοὺς ἰχθεῖς τοὺς ὁποίους ἁλιεύουν εἰς τὰς πηγὰς καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ μέγεθος μερικῶν, οἱ ὁποῖοι ποτὲ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσωσιν εἰς τοιοῦτον ἀξιοσημείωτον μέγεθος, ἐὰν ἐγεννῶντο καὶ ηὔξανον ἐντὸς τῶν πηγῶν τούτων.

Δὲν εἶναι γνωστὸν πότε ἐκτίσθη, ἀλλὰ πάντως ὑπῆρχεν ἐπὶ Βυζαντινῶν, διότι ἐσώζετο μέχρι τῆς ἐξόδου (1922) ναὸς τῆς Παναγίας φέρων χρονολογίαν 714.

Ὁ πολιτισμὸς τῆς Γέννης ἦτο καθ' ὅλα ὅμοιος πρὸς τὸν τοῦ πλησιοχώρου Σκοποῦ. Ἡ διάλεκτός της οὐσιωδῶς διέφερεν ἀπὸ τὴν τοῦ Σκοποῦ. Ἐνῷ οἱ Σκοπιανοὶ εἶναι ἀπότομοι ἀποκλίνοντες μᾶλλον πρὸς τὴν διάλεκτον Κωνσταντινουπόλεως, οἱ Γεννιῶται σύρουσι τὴν φωνήν των καὶ ὁμοιάζουν κατὰ τοῦτο πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Βρύσεως, Ἀρκαδιουπόλεως καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ἀδριανουπολίτας. Τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα ἦσαν τὰ αὐτὰ πρὸς τὰ τοῦ Σκοποῦ.

Καὶ ἡ κωμόπολις αὕτη ὑπῆρξε πολυπαθής. Κατὰ τὸν Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1877 πολυάριθμοι Τοῦρκοι φεύγοντες πρὸ τῶν Ρώσσων ἀπὸ βορρᾶ πρὸς τὴν διεύθυνσιν Κωνσταντινουπόλεως κατέστρεφον πᾶν τὸ προστυχὸν καθ' ὁδόν. Διῆλθον καὶ διὰ τοῦ Σκοποῦ, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐρρωμένης καὶ πεισματώδους ἀντιστάσεως τῶν Σκοπιανῶν οὐδὲν κατώρθωσαν. Εὑρόντες ὅμως μετ' ὀλίγον ἀσθενῆ τὴν φρούρησιν τῆς Γέννης εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν λαφυραγωγήσαντες τὰς οἰκίας καὶ εἶτα ἐμπρήσαντες αὐτάς, πλείστους ἐκακοποίησαν καὶ μερικοὺς ἐφόνευσαν.

Κατὰ τὸ 1914 δὲν διέφυγε τὴν μετατόπισιν καὶ κατὰ τὸ 1922 ἔσχε καὶ ἡ Γέννα τὴν τύχην τῆς λοιπῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Εἶχε 3.000 κατοίκους, ἐκ τῶν ὁποίων 2.000 ἦσαν Ἕλληνες καὶ οἱ 1.000 Βούλγαροι.

Σ κ ε π α σ τ ό ν.— Εἰς ἀπόστασιν 16 χιλιομ. Β.Α. τοῦ Σκοποῦ ἔκειτο ἡ κωμόπολις Σκεπαστὸν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Μαγχιᾶ ὕψους 1031 μ. Τὸ κλῖμα της ὑγιεινότατον, τὸν δὲ χειμῶνα πίπτει ἄφθονος χιὼν καλύπτουσα τὰς οἰκίας καὶ ἰδίως τὰς μικρὰς καὶ χαμηλὰς σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα.

Οἱ κάτοικοί της διεκρίνοντο διὰ τὰ πατριωτικά των αἰσθήματα καὶ διὰ τὴν γενναιότητά των. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀψηφοῦντες τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν των συνειργάζοντο μετὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων παρέχοντες αὐτοῖς πᾶσαν συνδρομὴν καὶ εὐκολίαν εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐπιδρομέων Κομιτατζήδων δρᾶσίν των ὡς καὶ κατὰ τῶν Τούρκων. Διὸ καὶ ἱκανοὶ συλλαμβανόμενοι κατὰ καιροὺς ἐρρίπτοντο εἰς τὰς φυλακὰς ὑφιστάμενοι τὰ πάνδεινα.

Ἠσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὴν ἀνθρακοποιΐαν, ἐπίσης δὲ

καὶ εἰς τὴν παρασκευὴν παντὸς εἴδους οἰκοδομησίμου ξυλείας.

Ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς ὑπήγετο εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Βρύσεως τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ἠρίθμει περὶ τὰς 2.000 κατοίκων, οἱ ὁποῖοι διετήρουν ἓν ἀρρεναγωγεῖον καὶ ἓν παρθεναγωγεῖον.

Γ ι α ν τ ζ ι κ λ ά ρ.— Χωρίον ἀπέχον νοτίως τῆς Γέννης 6 χιλιόμ. ἤτοι μίαν ὥραν καὶ τέταρτον περίπου καὶ 5 χιλιόμ. Ν.Δ. ἀπὸ τῆς Βρύσεως. Διέρχεται διὰ μέσου αὐτοῦ ὁ ποταμὸς τῆς Γέννης (Γέννα - Ντερεσί).

Κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν εἶχε 1.500 κατοίκους Ἕλληνας διατηροῦντες σχολεῖον καὶ ἐκκλησίαν.

Ἡ περιοχὴ τοῦ χωρίου τούτου οὖσα ἐπέκτασις τοῦ πεδινοῦ μέρους τῆς Γέννης καὶ Βρύσεως εἶναι κατάλληλος διὰ τὴν γεωργίαν, διὸ καὶ οἱ κάτοικοι αὐτοῦ κατεγίνοντο εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν.

Ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς ὑπήγετο εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Βρύσεως τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

3) ΥΠΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΑΡΤΙΣΚΟΥ (ΕΛΕΥΘΕΡΙΩΝ)

Μ π α μ π ᾶ - Ἐ σ κ ί.— Ἡ ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν ταύτην ὀνομασίαν κωμόπολις ἡ ἀπέχουσα νοτίως μὲν τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν 26 χιλιόμ. Ν.Α. δὲ τῆς Ἀδριανουπόλεως 56 χιλιόμ. καὶ βορείως τοῦ Ἐργίνη 7 χιλιόμ. φέρεται ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ὑπὸ ποικίλας παραλλαγάς. Οὕτως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γεωγράφων ὀνομάζεται μὲ τὸ θρακικὸν ὄνομα Βουρτουδιζός, κατὰ τὸν Η' αἰῶνα ἀναφέρεται μὲ τὸ ὄνομα Βουλγαρόφυγον καὶ ὑπὸ ἄλλας ἀκόμη ὀνομασίας.

Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν κατοχὴν μετωνομάσθη εἰς Ἀρτίσκον ἢ Ἐλευθερὰς καὶ ἦτο ἕδρα ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ἡ κωμόπολις αὕτη συνεδέετο μέχρι τοῦ 1910 δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ μετὰ τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν καὶ μετὰ τοῦ ὁμωνύμου σταθμοῦ εὑρισκομένου 7 χιλιόμ. πέραν τῆς κωμοπόλεως καὶ ἐπὶ τῆς γραμμῆς Ἀδριανουπόλεως Κωνσταντινουπόλεως. Πάντες ὅσοι ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν, Σκοποῦ καὶ τῶν περιχώρων ἐπεθύμουν νὰ ταξειδεύσουν εἰς Κωνσταντινούπολιν διήρχοντο διὰ Μπαμπᾶ - Ἐσκὶ καὶ κατέληγον μετὰ 1½ ὥραν εἰς τὸν ὁμώνυμον σταθμόν. Μέσα συγκοινωνίας μέχρι τῆς κατασκευῆς τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἦσαν τετράτροχοι ἅμαξαι (μπρίτσκες), ἅμαξαι μὲ ἐλατήριον κάτωθεν καὶ συρόμεναι δι' ἑνὸς ἢ δύο ἵππων, νταλίκες, δηλαδὴ ἅμαξαι ἄνευ ἐλατηρίου συρόμεναι συνήθως δι' ἑνὸς ἵππου, λαντό, ἅμαξαι πολυτελείας οὕτως εἰπεῖν καὶ συρόμεναι πάντοτε διὰ δύο ἵππων, ἡμιόνων, ὄνων κλπ.

Ἀπὸ τοῦ 1910 ὅμως συνεδέθη ἡ πόλις τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν διὰ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς καταληγούσης εἰς τὸ χωρίον Ἀλπολοῦ, μετονομασθέντος οὕτω τοῦ σταθμοῦ Βαβᾶ - Ἐσκὶ εἰς σταθμὸν Ἀλπολοῦ, μετὰ τῆς γραμμῆς Ἀδριανουπόλεως — Κωνσταντινουπόλεως.

Κατοίκους εἶχεν ἡ κωμόπολις 3.200, οἱ ὁποῖοι συνετήρουν δύο Δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων μὲ 70 μαθητὰς καὶ 2 διδασκάλους, ἓν νηπιοπαρθεναγωγεῖον μὲ 50 μαθητρίας καὶ μίαν διδασκάλισσαν καὶ ἱερὸν ναόν. Τὰ σχολεῖα των ἐστεροῦντο μονίμων πόρων, συνετηροῦντο δὲ διὰ τῶν προσόδων τοῦ ναοῦ καὶ ἐκτάκτων εἰσφορῶν καὶ ἐπιδομάτων. Κατεγίνοντο δὲ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον ἤκμαζεν λόγῳ τῆς συγκεντρώσεως διὰ τῆς κωμοπόλεώς των εἰς τὸν σταθμὸν πάντων τῶν προϊόντων τῶν ἐκ τῶν πέριξ εἰς μεγάλην ἀκτῖνα χωρίων.

Ἀλιπλῆ.— Χωρίον τῆς ὑποδιοικήσεως Ἀρτισκοῦ (Μπαμπᾶ-Ἐσκὶ) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀπέχον Ν.Α. τοῦ Μπαμπᾶ-Ἐσκὶ 6 χιλιόμ. καὶ κείμενον ἐντὸς πεδιάδος διαρρεομένης ἔνθεν μὲν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἐργίνη, ἔνθεν δὲ ὑπὸ δύο παραποτάμων αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο εὐφορωτάτης καὶ καταλλήλου διὰ τὴν σιτοπαραγωγήν. Ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς εἶχε 1.200 κατοίκους ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν. Διετήρουν ἓν δημοτικὸν σχολεῖον ἀρρένων μὲ 50 μαθητὰς καὶ ἕνα διδάσκαλον, ἓν παρθεναγωγεῖον μὲ μίαν διδασκάλισσαν καὶ 30 μαθητρίας. Εἶχον δὲ καὶ ἕνα ναὸν μὲ 3 ἱερεῖς. Διεκρίνοντο διὰ τὴν σωματικὴν ρώμην των καὶ πολλοὶ ἐκ τούτων ἀντιμετώπιζον πολλάκις ἐπιτυχῶς Τούρκους παλαιστὰς ἐπαγγελματίας καὶ ἐγνωσμένης ἱκανότητος.

Γενήκιοϊ.— Χωρίον Ἑλληνικώτατον τῆς ὑποδιοικήσεως Ἀρτισκοῦ (Ἐλευθερῶν) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 12 χιλιομ. βορείως τοῦ Βαβᾶ-Ἐσκὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν καταρρέοντος Μεγάλου ποταμοῦ. Διετήρουν Δημοτικὸν σχολεῖον καὶ Νηπιαγωγεῖον καὶ ἕνα ναὸν μὲ ἕνα ἱερέα. Ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς μετωνομάσθη Ἀέτιον. Οἱ κάτοικοί του ἀνερχόμενοι εἰς 768 κατεγίνοντο εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν κατέφυγον τῷ 1923 εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν ταύτην ἀνῆκον καὶ τὰ χωρία: Ναδιρλῆ, Δογάντζα, Ἰμαμπαζάρ, Κουμπουρλάρ, Κουλελί, Καραχαλὴλ καί τινα ἄλλα.

Σημειωτέον ὅτι εἰς Καραχαλήλ, Ἰμαμπαζάρ, Ναδιρλῆ καὶ ἄλλα τινὰ χωρία τῆς ὑποδιοικήσεως ταύτης οἱ Ἕλληνες ὡμίλουν τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν ὡς μητρικήν των, πρᾶγμα ἀσύνηθες διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην. Καὶ τοῦτο ὀφείλεται, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπον, εἰς τὴν ἀπρονοησίαν καὶ ἀδιαφορίαν τόσον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μας ἀρχῆς, ὅσον καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς Προξενικὰς ἀρχάς. Διότι, ἐὰν ἐλαμβάνετο ἔγκαιρος πρόνοια καὶ ἱδρύοντο ἐνωρὶς σχολεῖα καὶ ἀρρεναγωγεῖα βεβαίως, ἰδίᾳ ὅμως Νηπιαγωγεῖα καὶ Παρθεναγωγεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα νὰ δοθῇ ὑψίστη σημασία, καθόσον εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν τέκνων ἐξαρτᾶται καὶ ὀφείλεται εἰς τὰς μητέρας πρὸ παντός, δὲν θὰ ἐγεννῶντο ζητήματα προπαγανδῶν Βουλγάρων, Σέρβων, Ἀλβανῶν, Ρωμούνων κ.ἄ.

Ὅταν κατὰ τὸ 1904 ἤμουν διευθυντὴς τῶν Σχολῶν Σουφλίου ἔκαμα

εἰσήγησιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἴς τινα τῶν Ἑλλήνων Προξένων Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐπέστησα τὴν προσοχήν του ἐπ' αὐτοῦ· προσεποιήθη ὅτι μὲ ἤκουσε μετὰ προσοχῆς, ἀλλ' οὐδὲν μέτρον ἐλήφθη πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ. Πλὴν τούτου εἴς τινα τῶν ἀνωτέρω χωρίων ἐπετρέπετο ἐλαφρῷ τῷ συνειδότι ἡ ἐπιγαμία μετὰ Βουλγαρίδων, τὸ ὁποῖον συνετέλει εἰς τὴν νόθευσιν τῆς τε γλώσσης καὶ τοῦ φρονήματος.

4) ΥΠΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΑΡΚΑΔΙΟΥΠΟΛΕΩΣ (ΛΟΥΛΕ - ΜΠΟΥΡΓΑΣ)

Λουλὲ - Μπουργάς.— Ἡ πόλις αὕτη κεῖται ἐν μέσῳ ἐκτεταμένης καὶ εὐφορωτάτης πεδιάδος διαρρεομένης ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἐργίνη καὶ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ. Ἀπέχει δὲ τοῦ ποταμοῦ τούτου περὶ τὰ 5 χιλιόμ. (1 ὥραν). Ἀριστερόθεν καὶ πολὺ πλησίον τῆς πόλεως διέρχεται ποταμὸς «Καραγὰτς - Ντερεσὶ» λεγόμενος τουρκιστί, ὁ ὁποῖος ὀλίγον νοτιώτερον χύνεται εἰς τὸν Ἐργίνην.

Ἀπέχει περὶ τὰ 6 χιλιόμ. βορείως τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κωνσταντινουπόλεως — Ἀδριανουπόλεως, 21 χιλιόμ. ἀνατολικῶς τοῦ Βαβᾶ - Ἐσκὶ καὶ περὶ τὰ 72 χιλιόμ. Ν.Δ. τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ἡ ὀνομασία εἶναι τουρκική, πιθανῶς ἀπὸ τῶν πύργων τοῦ φρουρίου της ἢ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀσκουμένης βιομηχανίας τῶν καπνοσυρίγγων (Τουρκ. λουλᾶς). Ἡ πρὸ τοῦ δ' αἰῶνος ὀνομασία της ἦτο Βεργούλη, λέξις Θρακική· ἐπὶ Θεοδοσίου ὅμως τοῦ Μεγάλου ἀνακτισθεῖσα ὠνομάσθη πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ του Ἀρκαδίου, Ἀρκαδιούπολις, ἡ ὁποία ἤκμασε μὲν καὶ ἀνεπτύχθη, ὑπέστη ὅμως καὶ πολλὰς ἐπιδρομὰς καὶ δηώσεις διὰ μέσου τῶν αἰώνων ὑπὸ τῶν Γότθων, τῶν Βησιγότθων τοῦ Ἀλαρίχου, τῶν Σκλαβήνων καὶ Οὔννων ἐπὶ αὐτοκράτορος Μαυρικίου καὶ τοῦ Κρούμου, ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου.

Τῷ 1204 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Φράγκων, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ Θράκη, ὁπότε πλεῖστοι Ἀρκαδιουπολῖται ἐφονεύθησαν, ἡ δὲ πόλις κατεστράφη. Τὴν καταστροφὴν μετ' ὀλίγον συνεπλήρωσαν οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὸν Σκυλογιάννην. Βραδύτερον ὁ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς ἀνήγειρε τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἀλλ' αὕτη παρέμεινεν ἔκτοτε ἐν παρακμῇ, μέχρις οὗ κατέλαβον αὐτὴν οἱ Τοῦρκοι πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τῷ 1912 πλησίον τῆς Ἀρκαδιουπόλεως συνεκροτήθη μάχη μεγάλη μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Τούρκων, καθ' ἣν νικήσαντες οἱ πρῶτοι κατέλαβον τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν κατεῖχον, μέχρις οὗ κατὰ τὸ 1913 Ἕλληνες καὶ Σέρβοι ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους, ὁπότε οἱ Τοῦρκοι ἀμαχητὶ ἀνακατέλαβον αὐτήν.

Τῷ 1920 ἠλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἡ ἐλευθερία της διήρκεσε πολὺ ὀλίγον, διότι μετὰ τὴν μεγάλην ἐθνικὴν συμφορὰν τοῦ 1922 παρεδόθη καὶ πάλιν εἰς τοὺς Τούρκους.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους λόγῳ τοῦ γονίμου ἐδάφου της, τῆς πλουσίας παραγωγῆς τῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων της, τῆς γειτνιάσεως αὐτῆς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τῆς εὐκόλου καὶ τακτικωτάτης συγκοινωνίας διὰ τῆς ὀλίγον νοτίως διερχομένης σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, τὸ ἐμπόριον αὐτῆς ἀνεπτύχθη εἰς οὕτως ἐπίζηλον βαθμόν, ὥστε δικαίως νὰ θεωρῆται ὡς μία τῶν εὐπορωτέρων καὶ εὐτυχεστέρων πόλεων τῆς Ἀνατολ. Θράκης.

Τῷ 1901 συνεστήθη ἀγαθοεργὸς Ἀδελφότης «ἡ Ὁμόνοια» ἀριθμοῦσα 50 μέλη, ἕκαστον τῶν ὁποίων κατέβαλλεν ἐτησίως ἡμίσειαν λίραν τουρκίας. Ἐκ τῶν πόρων τούτων, ἐκ συνεισφορῶν ἐκτάκτων καὶ ἐκ λαχείων καὶ θεατρικῶν παραστάσεων εἰσέπραττον ἡ Ἀδελφότης ἐτησίως περὶ τὰς 60—70 λ. τ. Ἐκ τούτων τὸ 1)3 διετίθετο ὑπὲρ ἀναξιοπαθουσῶν οἰκογενειῶν, τὸ δὲ ὑπόλοιπον αἰξανόμενον κατ' ἔτος προωρίζετο διὰ τὴν ἀνέγερσιν διδακτηρίου ἀνταξίου τοῦ προορισμοῦ του καὶ ὡς βλέπομεν κατωτέρω ὁ πόθος των οὗτος ἔλαβε σάρκα καὶ ὀστᾶ.

Ἡ πόλις κατῳκεῖτο ὑπὸ 5.000 Ἑλλήνων, 2.000 Τούρκων καὶ 300 περίπου Ἰσραηλιτῶν. Οἱ Ἕλληνες διετήρουν ἑξατάξιον μικτὸν Δημοτ. Σχολεῖον μὲ 5 διδασκάλους καὶ 250 μαθητὰς διὰ τὸ ὁποῖον ἔκτισαν ὡραῖον καὶ μεγαλοπρεπὲς διδακτήριον, ὅπερ οἱ Τοῦρκοι ἐπυρπόλησαν καὶ μέγαν ναὸν τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μὲ 3 ἱερεῖς. Μετὰ τὴν ἔξοδον τῶν Ἑλλήνων ἡ πόλις περιέπεσεν εἰς μαρασμώδη κατάστασιν καὶ σήμερον παρακμάζουσα ὁσημέραι κατήντησε νὰ γίνῃ ἕν ἀπὸ τὰ πολλὰ χωρία.

Ἀϊβαλῆ.— Χωρίον ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Ἀρκαδιουπόλεως (Λουλὲ - Μπουργὰς) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ ἀπέχον 7 χιλιόμ. Β.Δ. τοῦ Λουλὲ - Βουργάς. Ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς μετωνομάσθη Κύδωνες, διότι ἀϊβᾶ τουρκιστὶ σημαίνει κυδώνια, καὶ εἶχε 524 κατοίκους, οἱ ὁποῖοι κατεγίνοντο εἰς τὴν γεωργίαν. Εἶχον ναὸν τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, ἱερεῖς δύο, μίαν Δημοτικὴν Σχολὴν μὲ ἕνα διδάσκαλον ἀντὶ 12 λ. χρυσὲς ἐτησίως, 50 μαθητὰς καὶ μαθητρίας.

Ἀχμετβέη.— Χωρίον τῆς ὡς ἄνω ὑποδιοικήσεως καὶ τοῦ αὐτοῦ νομοῦ. Ἀπέχει ἀνατολικῶς τοῦ Λουλὲ - Μπουργὰς 19 χιλιόμ. ἤτοι περὶ τὰς 4 ὥρας. Ἦτο Ἑλληνικώτατον χωρίον, παρὰ τὸ ξενικὸν ὄνομα, ἀριθμοῦν πρὸ τῆς ἐκκενώσεως τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης 1.000 κατοίκους ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν. Εἶχεν ἕνα ναὸν μὲ 2 ἱερεῖς καὶ μίαν Δημοτικὴν Σχολὴν μὲ ἕνα διδάσκαλον καὶ 80 μαθητὰς καὶ μαθητρίας. Ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς μετωνομάσθη Στρατηγεῖον.

Σατήκιοϊ.— Χωρίον τῆς ὑποδιοικήσεως Ἀρκαδιουπόλεως καὶ τοῦ ἰδίου ὡς ἄνω νομοῦ. Ἀπέχει 12 χιλιόμ. Β.Α. τοῦ Λουλὲ - Βουργάζ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 704 κατοίκους. Ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκαλεῖτο Ἅγιος Ἠλίας.

Τ σ ι φ λ ί κ - κ ι ο ϊ.— Χωρίον τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω ὑποδιοικήσεως καὶ τοῦ αὐτοῦ νομοῦ. Ἀπέχει 17 χιλιόμ. (3½ ὥρας) Ν.Α. τῆς Ἀρκαδιουπόλεως. Ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς μετωνομάσθη εἰς Βερωνήν. Ἠρίθμει περὶ τοὺς 1.000 κατοίκους Ἕλληνας καταγινομένους εἰς τὴν γεωργίαν, εἶχεν ἕνα ναὸν μὲ 2 ἱερεῖς, Δημοτικὴν Σχολὴν μὲ ἕνα διδάσκαλον καὶ 50 μαθητάς, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν Βιζύης.

Μ ε σ σ ή ν η.— Πόλις Μεσαιωνικὴ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπέχουσα 20 χιλιόμ. ἤτοι 4 ὥρας Ν.Α. τῆς Ἀρκαδιουπόλεως ἀποικισθεῖσα κατὰ παράδοσίν τινα ὑπὸ ἀποίκων Μεσσηνίων ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀττίλα καταστραφείσης τῷ 443 μ.Χ. ἀρχαίας Δρουμπάρας καὶ ἔχουσα ἀνεξάρτητον Ἐπισκοπήν. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἦτο μικρὸν καὶ ἄσημον χωρίον ἀριθμοῦν περὶ τοὺς 750 κατοίκους ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν, ὑπαγομένους θρησκευτικῶς εἰς τὴν Μητρόπολιν Βιζύης καὶ διατηροῦντας Δημοτικὸν Σχολεῖον μὲ 35 μαθητὰς καὶ ἕνα διδάσκαλον. Ναὸν ἕνα μὲ ἕνα ἱερέα.

Ἡ ὑποδιοίκησις αὕτη εἶχε καὶ ἄλλα χωρία ἀρκετά, περὶ τὰ 15, ἀλλὰ μικρὰ καὶ ἄσημα κατοικούμενα ἅπαντα ὑπὸ 9 χιλιάδων ὡς ἔγγιστα κατοίκων ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

5) ΥΠΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΒΙΖΥΗΣ

Β ι ζ ύ η.— Πόλις τῆς Θράκης ἀπέχουσα σήμερον 49 χιλιόμ. Ν.Α. τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Τὸ πάλαι ἔκειτο ἐπὶ ὑψηλοῦ, λόφου ὑπωρείας τινὸς τοῦ Μικροῦ Αἵμου (Στράντζα) ἦτο πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τῶν Ὀδρυσῶν καὶ ὑπῆρξε τὸ φυσικὸν προπύργιον κατὰ τῶν ἀπὸ Βορρᾶ ἐπιδρομέων, τῶν ὁποίων σκοπὸς ἦτο ἡ διαρπαγὴ καὶ ἡ λεηλασία τῆς πλουσίας συγκομιδῆς τῆς χώρας. Διὰ τοῦτο ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ὠχυρώθη δι' ἰσχυροτάτων τειχῶν καὶ πελωρίων πύργων ὑπὸ τῶν διαφόρων Ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα ἐκυριάρχησαν τῆς χώρας ταύτης. Ἦσαν δὲ ταῦτα: Ἕλληνες, Μακεδόνες, Ῥωμαῖοι, Βυζαντινοί, Φράγκοι, πάλιν Βυζαντινοὶ καὶ τέλος Τοῦρκοι. Ἐξ ὅλων τῶν πόλεων τῆς Θράκης μόνον ἡ Βιζύη καὶ ἡ Σηλύμβρια ἠδυνήθησαν ν' ἀντισταθῶσι κατὰ τῶν ἑκάστοτε ἐπιδρομέων χάρις εἰς τὰ ἰσχυρὰ αὐτῶν φρούρια. Καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι κατέκτησαν ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Θράκην, μόνον τὴν Βιζύην δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐκπορθήσουν, καὶ μόνον κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ ἐκυρίευσεν αὐτήν, κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1453, ὁ Καρατζᾶ - Βέης.

Ἡ σημερινὴ πόλις κεῖται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως διὰ Σαράντα Ἐκκλησιῶν, Βιζύης καὶ Μετρῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ γραφικωτάτης τοποθεσίας ὕψους 280 μ. δεσπόζουσα τῆς μεγάλης καὶ εὐφορωτάτης πεδιάδος, τὴν ὁποίαν διαρρέουσιν οἱ παραπόταμοι τοῦ Ἐργίνου πηγάζοντες ἐκ τοῦ παρὰ τὴν πόλιν καταφύτων χαμηλῶν ὑπω-

ρειῶν τοῦ Μικροῦ Αἵμου, αἱ ὁποῖαι ἀπέχουν περὶ τὰς 5—8 χιλιόμ. καὶ ἔχουν ὕψος 400 μ.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦτο ἕδρα ὑποδιοικήσεως ὑπαγομένης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ ἕδρα Πρωτοδικείου.

Ἐπίσης καὶ ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς (1920—1922) ἔχουσα ὑπ' αὐτὴν 30 χωρία, τῶν ὁποίων ὁ ὁλικὸς πληθυσμὸς ἀνήρχετο κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920 εἰς 11.500 περίπου. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἀνήρχοντο μέχρι τῆς ἐκκενώσεως τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης εἰς 3.400 Ἕλληνας πλὴν ὀλιγίστων Τούρκων. Διετήρουν Ἀρρεναγωγεῖον καὶ Παρθεναγωγεῖον, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων περὶ τοὺς 300 μαθηταί.

Οἱ κάτοικοί της ἐπεδίδοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὴν γεωργίαν, ἀμπελουργίαν, ὑλοτομίαν καὶ κτηνοτροφίαν μόλις ἀποζῶντες ἐκ τῶν προϊόντων τῆς χώρας των. Ἀπὸ ἐμπορικῆς ἀπόψεως ἐμειονέκτουν οἱ Βιζυηνοὶ ἐλλείψει ἐπαρκοῦς συγκοινωνίας, ἰδίως δὲ μετὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν κέντρων.

Ἐκκλησιαστικῶς ἡ Βιζύη ἐνωρίτατα ἀνεδείχθη εἰς ἕδραν ἀρχιεπισκοπῆς ἀναφερομένη ἡ πρώτη τῇ τάξει ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—912). Μέχρι τῆς ἐκκενώσεως τῆς Θράκης ἦτο ἕδρα Μητροπολίτου.

Ἐκ Βιζύης κατήγετο ὁ λόγιος καὶ ποιητὴς Γεώργιος Βιζυηνὸς γεννηθεὶς τῷ 1848 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1894. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα πεζὰ καὶ εἰς ποίησιν. Μεγαλυτέρας σημασίας τοῦ ποιητικοῦ εἶναι τὸ διηγηματογραφικὸν ἔργον του, δικαίως δὲ θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος δημιουργὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ διηγήματος.

Τ ο π τ σ ί κ ο ϊ.— Χωρίον ἐν τῇ ὑποδιοικήσει τῆς Βιζύης ἀπέχον 10 χιλιόμετρα Ν.Δ. αὐτῆς καὶ ἔχον κατοίκους Ἕλληνας 422 ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς. Τὸ ἐξελληνισθὲν ὄνομά του ἦτο Τοπικόν.

Σ ο φ ί δ ε ς.— Χωρίον τῆς ὑποδιοικήσεως Βιζύης τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀπέχον βορείως αὐτῆς 10 χιλιόμ. κεῖται ἐν μέσῳ δασωδῶν ἐκτάσεων. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε περὶ τοὺς 2.000 κατοίκους ἐξαρτωμένους ἐκκλησιαστικῶς ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Βιζύης καὶ συντηροῦντας Δημοτικὴν Σχολὴν καὶ περικαλλῆ ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Κατ' ἀρχὰς ἦτο τσιφλίκι καλούμενον Ἐρχασὶν Τσιφλιγῆ. Πρὸ τριῶν ὅμως καὶ πλέον αἰώνων συνοικισθὲν ἐκ τῆς τότε ἀκμαζούσης κωμοπόλεως Ἁγ. Γεωργίου, τουρκιστὶ καλουμένου Ἐβρενλῆ, ἐκλήθη κατά τινας Ἐβρεντζίκ, κατόπιν δὲ Σοφίδες ἢ Σοφίδαι.

Εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Βιζύης ἀνῆκον καὶ τὰ χωρία Μαγκριώτισσα, Ἀξβούγα, Ἅγιος Γεώργιος, Ἅγιος Ἰωάννης, Μουσελίμ, Κρυόνερον, Πινακᾶς καί τινα ἄλλα χωρία ἥττονος σημασίας, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι συνεποσοῦντο εἰς 8 περίπου χιλιάδας ἀσχολούμενοι εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν καὶ ἀνθρακοποιΐαν.

6) ΥΠΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΑΝΑΚΤΟΡΙΟΥ (ΣΑΡΑ·Ι·)

Σ α ρ ά ϊ.— 'Απέχει 23 χιλιόμ. Ν.Α. τῆς Βιζύης καὶ 25 Ν.Δ. τῆς Μηδείας. 'Επὶ 'Ελληνικῆς κατοχῆς μετωνομάσθη εἰς 'Ανακτόριον κατὰ μετάφρασιν τῆς λέξεως Σαράϊ σημαινούσης ἐν τῇ τουρκικῇ ἀνάκτορον. Ἦτο ἕδρα ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως τοῦ νομοῦ Σαράντα 'Εκκλησιῶν. Καθ' ὃν χρόνον ἐτέλει ὑπὸ τὴν 'Ελληνικὴν διοίκησιν εἶχε 3.358 κατοίκους.

Τ σ α κ λ ῆ.— Χωρίον τῆς ὡς ἄνω ὑποδιοικήσεως τοῦ νομοῦ Σαράντα 'Εκκλησιῶν ἀπέχον 11 χιλιόμ. Ν.Α. τῆς Βιζύης καὶ 8 χιλιόμ. Β.Δ. τοῦ Σαράϊ. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 1.152 κατοίκους. Μετωνομάσθη δὲ ἐπὶ 'Ελληνικῆς κατοχῆς εἰς Χαλίκια.

Γ ι ο υ β α λ ῆ.— Χωρίον τῆς περιφερείας 'Ανακτορίου τοῦ νομοῦ Σαράντα 'Εκκλησιῶν ἀπέχον 10 χιλιόμ. δυτικῶς τοῦ 'Ανακτορίου καὶ 14 νοτίως τῆς Βιζύης. Τῷ 1920 ἐπὶ 'Ελληνικῆς κατοχῆς ἠρίθμει κατοίκους 542 καὶ ὠνομάζετο Καλημέριον.

Εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν 'Ανακτορίου πλὴν τῶν 3 ἀνωτέρων ὑπήγοντο καὶ ἕτερα 29 χωρία μικρὰ μὲ συνολικὸν ἀριθμὸν κατοίκων 14.500.

7) ΥΠΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΣΙΔΗΡΟΧΩΡΙΟΥ

Μ ή δ ε ι α.— Πόλις κειμένη ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου καὶ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Παπᾶς - ντερεσὶ (ποταμὸς τοῦ ἱερέως), ὁ ὁποῖος πηγάζει ἀπὸ τὸ ὄρος Στράντζα. 'Απέχει 75 χιλιόμ. Ν.Α. τῶν Σαράντα 'Εκκλησιῶν καὶ 28 χιλιόμ. Β.Α. τῆς Βιζύης. Τὸ πάλαι ὠνομάζετο Σαλμυδησσὸς καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν ἦτο ἡ ἀκμαιοτέρα καὶ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Οἱ κάτοικοι κατεγίνοντο εἰς τὴν ἁλιείαν καὶ ἀνθρακοποιΐαν καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον. Εἶναι λιμὴν ἐξαγωγῆς ξυλανθράκων τῆς Στράντζης.

Κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, ὅταν διὰ τῆς Συνδιασκέψεως τοῦ Λονδίνου (17 Μαΐου 1913) ἡ Τουρκία παρεχώρει εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς 'Ανατολικῆς Θράκης, ἡ γραμμὴ Αἴνου — Μηδείας θ' ἀπετέλει τὸ ὅριον τῶν δύο τούτων κρατῶν. Δὲν ἐφηρμόσθη ὅμως, διότι ἡ Τουρκία ἐπωφελουμένη τὸν 'Ελληνοτουρκικὸν πόλεμον κατέλαβε τὴν 'Αδριανούπολιν καὶ οὕτω ἡ Μήδεια παρέμεινεν εἰς τὴν Τουρκίαν.

'Επὶ τῆς 'Ελληνικῆς κατοχῆς τῆς 'Ανατολικῆς Θράκης ὑπήγετο εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Σιδηροχωρίου τοῦ νομοῦ Σαράντα 'Εκκλησιῶν. 'Εκκλησιαστικῶς ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν Βιζύης, ἧς ὁ Μητροπολίτης ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Μαύρης Θαλάσσης. Πρὸ ἐτῶν οἱ κάτοικοί της ἦσαν 5.000 τὸ πλεῖστον Ἕλληνες· πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς ὅμως τοῦ πληθυσμοῦ (1923) ἠρίθμει μόνον 1.500.

Προκειμένου περὶ Μηδείας ἔχω νὰ προσθέσω καὶ τὰς αὐθεντικωτάτας πληροφορίας αὐτόπτου μάρτυρος ἐπισκεφθέντος αὐτὴν τὸν Αὔγουστον τοῦ 1920. Οὗτος λοιπὸν λέγει, ὅτι, ὅταν ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν τὴν κατεῖχον ἀκόμη οἱ Τοῦρκοι πρόσφυγες. Ἐκ τῶν 400 Ἑλληνικῶν οἰκιῶν, τὰς ὁποίας εἶχε πρὸ τοῦ πολέμου δὲν ὑπῆρχον παρὰ μόνον δύο (ἀριθ. 2) μὲ τὰ παραθυρόφυλλά των σῶα, 200 ἄλλαι δὲν εἶχον οὔτε θύρας οὔτε παράθυρα μεταβληθεῖσαι εἰς σταύλους καὶ αἱ ὑπόλοιποι 200 κατερρίφθησαν τελείως μεταβληθεῖσαι εἰς ἐλεεινὰ ἐρείπια. Ἡ διασωλήνωσις τοῦ ὕδατος κατεστράφη καὶ οἱ μολύβδινοι σωλῆνες διηρπάγησαν.

Παρευρέθη, λέγει, κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Τούρκων προσφύγων καὶ ἐκφράζει τὴν ἔκπληξιν καὶ τὴν ἀπορίαν του διὰ τὴν πτωχείαν αὐτῶν. Οἱ χωρικοὶ οὗτοι Τοῦρκοι καταλαμβάνοντες μίαν πόλιν θάλλουσαν καὶ ἀκμάζουσαν διὰ τὸ ἀνθρακεμπόριόν της, διὰ τὰς γονίμους πεδιάδας της καὶ εὑρόντες κατὰ τὴν ἄφιξίν των τοὺς ἀγροὺς ἐσπαρμένους καὶ μίαν πόλιν ἐν πλήρει δράσει ἐμπορικῇ, βιομηχανικῇ καὶ γεωργικῇ, ἀντὶ νὰ ἐπωφεληθῶσιν ἀπὸ τὰ πλούτη ταῦτα καὶ νὰ τ' αὐξήσωσι μάλιστα, εἰ δυνατόν, ἐγκατέλειπον ἤδη τὴν πόλιν πτωχοὶ καὶ ρακένδυτοι, ὅπως ἀκριβῶς ἦλθον. Ὅλος ὁ πλοῦτος των συνίστατο εἴς τινας σάκκους ἀραβοσίτου, τοὺς ὁποίους ἐφόρτωσαν ἐπὶ τῶν βωδαμαξῶν των καὶ ἀναχωροῦντες δὲν ἄφηνον ὄπισθέν των, εἰμὴ μίαν πόλιν τελείως ἠρειπωμένην, ἄλλοτε φαιδρὰν καὶ εὐημεροῦσαν.

Ἡ αὐτὴ πτωχεία, ἡ αὐτὴ ἀθλιότης παρετηρεῖτο καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας πόλεις, τὰς ὁποίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατεῖχον οἱ Τοῦρκοι. Καὶ ὁ περίφημος στίχος τοῦ Βίκτωρος Οὐγκὼ «Ὅπου ἐπάτησεν ὁ Τοῦρκος, ἔφερε τὴν καταστροφὴν καὶ τὸ πένθος» εὕρισκεν ἅπαξ ἔτι τὴν ἐπαλήθευσίν του ἐπὶ τῇ ὄψει τόσων ἐρειπίων, τόσων καταστροφῶν, τόσου πένθους.

Ἀγαθούπολις.— Β.Α. τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν εἰς ἀπόστασιν 74 χιλιομ. ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου κεῖται ἡ Ἀγαθούπολις ὑπαγομένη ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Σιδηροχωρίου τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα ἦτο Αὐλικὸν Τεῖχος.

Ἡ κωμόπολις αὕτη κατῳκεῖτο ὑπὸ 3.000 Ἑλλήνων ἀσχολουμένων κατὰ μέγιστον μέρος εἰς τὴν ἁλιείαν. Διετήρουν Ἑλληνικὸν Σχολεῖον καὶ δύο Δημοτικά. Κατὰ τὸ 1912 κατὰ τὸν α΄ βαλκανικὸν πόλεμον κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι παρ' ὅλην τὴν συμμαχίαν των μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐξηνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς κωμοπόλεως νὰ μεταναστεύσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ πλεῖστοι τούτων μετέβησαν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἔμειναν μέχρι τοῦ 1924, ὁπότε ἐπετράπη εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως νὰ ἱδρύσουν νέαν πόλιν εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐπὶ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Ἐλευθεροχωρίου μίαν ὥραν πρὸς Β. τῆς Κατερίνης (σιδηροδρομικῶς). Τῷ 1925 εἶχον ἐγκατασταθῆ περὶ τὰς 50 οἰκογενείας αἱ ὁποῖαι ἔκτισαν καὶ σχολεῖον καὶ ναὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγ. Ἀναστασίας. Ἐκλήθη δὲ ἡ κώμη Νέα Ἀγαθόπολις.

Τ ρ ο υ λ ι ά.— Χωρίον τῆς ὑποδιοικήσεως Σιδηροχωρίου τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀπέχον 32 χιλιόμ. Β.Α. τοῦ Σκοποῦ καὶ 36 χιλιόμ. Β.Δ. τῆς Μηδείας. Ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς εἶχε κατοίκους 531 Ἕλληνας.

Γ ι ά τ ρ ο ς.— Χωρίον ἀπέχον 20 χιλιόμ. Β.Δ. τῆς Μηδείας καὶ 11 χιλιόμ. Β.Α. τῆς Βιζύης. Ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς ἐκαλεῖτο Ἰατρὸς καὶ εἶχε 385 κατοίκους Ἕλληνας ὑπαγομένους ἐκκλησιαστικῶς μὲν εἰς τὴν Μητρόπολιν Βιζύης, πολιτικῶς δὲ εἰς τὸν νομὸν Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Κ ω σ τ ὶ καὶ Π ρ ο δ ί β ο.— Χωρία Ἑλληνικὰ τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν κείμενα τὸ μὲν Προδίβο 7 χιλιόμ. Ν.Δ. τῆς Ἀγαθουπόλεως, τὸ δὲ Κωστὶ 14 χιλιόμ. Ν.Δ. τῆς Ἀγαθουπόλεως καὶ 7 χιλιόμ. ἐπίσης Ν.Δ. τοῦ Μπροδίβο. Ἀμφότεραι αἱ κῶμαι αὗται κεῖνται ἐντὸς μακρᾶς κοιλάδος, ἡ ὁποία ἑκατέρωθεν περιβάλλεται ὑπὸ ὑψηλῶν καὶ δυσβάτων ὀρέων ἕνεκα τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἐπικοινωνία πρὸς τὰ πέριξ χωρία εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολος, διὰ τοῦτο καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπεκάλουν τὴν περιφέρειαν ταύτην Κιορ - Καζᾶ, δηλαδὴ τυφλὴν ἐπαρχίαν.

Τὰ χωρία ταῦτα μετά τινων ἄλλων εἶναι ὀνομαστὰ διὰ τὰ ἀναστενάρια. Ὠνομάζοντο δὲ τοιουτοτρόπως οἱ θιασῶται περιέργου τινὸς ὀργιαστικῆς λατρείας κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου, ἡ ὁποία ὑπενθυμίζει τὰ ὄργια τῆς Διονυσιακῆς τοιαύτης. Ἑωρτάζετο δὲ οὕτως:

Κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου ὅλοι οἱ κάτοικοι ἐφρόντιζον νὰ φέρουν ξύλα, τὰ ὁποῖα συνεσώρευον εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ χωρίου εἰς μέγαν σωρόν. Τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ ἀρχιαναστενάρης μετὰ τοῦ συγκεντρωθέντος πρὸ τῆς οἰκίας του πλήθους, προπορευομένης τῆς μουσικῆς, ἐξεκίνουν καὶ ἤρχοντο ἐν πομπῇ εἰς τὸν ναόν. Εἰσήρχοντο δὲ εἰς αὐτὸν μόνον τὰ ἀναστενάρια, ὁ δὲ Ἀρχιαναστενάρης τρὶς γονατίσας πρὸ τῶν εἰκόνων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας καὶ τῶν εἰκόνων τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ἐλάμβανεν ἀνὰ μίαν ἐκ τούτων καὶ παρέδιδεν εἰς ἕκαστον τῶν ἀναστεναρίων καὶ τὴν τελευταίαν ἐκράτει δι' ἑαυτόν. Κατόπιν ἐξήρχοντο τοῦ ναοῦ καὶ διηυθύνοντο ἐν πομπῇ εἰς τὴν πλατεῖαν, ὅπου ὁ σωρὸς τῶν ξύλων ἀναφθεὶς προηγουμένως εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἀνθρακιάν. Ἐκεῖ λοιπὸν πλησίον τῆς πυρᾶς ἤρχιζεν ὁ χορὸς τῶν ἀναστεναρίων καὶ χωριστὰ τῶν λοιπῶν χωρικῶν. Ὅταν δὲ ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐκορυφοῦτο, τὰ ἀναστενάρια ἐπήδων γυμνόποδα ἐπὶ τῆς ἀνθρακιᾶς καὶ ἐχόρευον ἐπί τινα λεπτὰ ἐπ' αὐτῆς, χωρὶς νὰ δείξουν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον σημεῖον πόνου καὶ ἐγκαύματος. Ἀφοῦ δὲ τοιουτοτρόπως ἐπ' ἀρκετὸν ἐχόρευον διηυθύνοντο κατόπιν εἰς τὰς οἰκίας τῶν χωρικῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὅλαι ἀνοικταί. Οἱ οἰκοδεσπόται ὑπεδέχοντο μετὰ χαρᾶς τὰ ἀναστενάρια καὶ παρέθετον εἰς αὐτὰ τράπεζαν. Κατὰ τὰς εὐωχίας ταύτας ἄφθονος ἔρρεεν ὁ οἶνος ἢ τὸ οἰνόπνευμα οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ εἰς ἄλλα ὄργια ἀκόλαστα ἐξετρέποντο, ἐνῷ καθ' ὅλον τὸ λοιπὸν χρονικὸν διάστημα τοῦ ἔτους καὶ τὰ ἀναστενάρια καὶ οἱ χωρικοὶ ἦσαν ἐγκρατέστατοι καὶ ἠθικώτατοι. Ἀφοῦ δὲ οὕτω

περιήρχοντο τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου, ἐπέστρεφον εἰς τὴν πυράν, ὅπου ἐσυνέχιζον τὸν χορὸν μέχρι κορυφώσεως τοῦ ὀργιασμοῦ. Κατόπιν ἐτρέποντο κατευθυνόμενοι εἰς τὸ πλησιέστερον χωρίον, ὅπου, οἱ χωρικοὶ ἐξήρχοντο νὰ τοὺς ὑποδεχθῶσι καὶ νὰ τοὺς φιλοξενήσουν. Ἀφοῦ δὲ καὶ ἐδῶ συνενούμενοι μετὰ τῶν ἀναστεναρίων τοῦ χωρίου ἐχόρευον ἐπ' ἀρκετόν, ἐπέστρεφον εἰς τὰ ἴδια.

Τὴν ἑπομένην ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἀρχιαναστενάρης διὰ πελέκεως ἐθυσίαζε τὸν ἐκ τῶν προτέρων ὑπ' αὐτοῦ ἀγορασθέντα ταῦρον, τοῦ ὁποίου τὸ κρέας κατὰ τεμάχια διενέμετο εἰς τὰς οἰκίας τῶν χωρικῶν. Τὴν νύκτα καὶ πάλιν ἐπανελαμβάνοντο ὁ χορὸς καὶ τὰ ὄργια περὶ τὴν πυρὰν καθὼς καὶ οἱ νυκτεριναὶ ἐκδρομαὶ καὶ ἐπισκέψεις. Διήρκουν δὲ ταῦτα ἄνευ διακοπῆς ἐπὶ ὁλόκληρον ὀκταήμερον.

Τ' ἀνωτέρω χωρία μετὰ τοῦ πρὸς Ν. τῆς Ἀγαθουπόλεως καὶ εἰς ἀπόστασιν 22 χιλιομ. κειμένου Πυργόπλου, καθὼς καὶ τὰ χωρία: Σοργάζ, Ἅγιος Ἰωάννης, ἍγιοςΣτέφανος, Πινακᾶ, Σαμάκοβον, Ἀκζίμ, Βασιλικός, Γαλάντζος καὶ Ἅγιος Γεώργιος ἦσαν Ἑλληνικὰ διατηροῦντα ἅπαντα Δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ἐκκλησίας. Οἱ κάτοικοί των ἠσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἀνθρακοποιΐαν.

Ἀξιοσημείωτον δὲ εἶναι, ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων καὶ ἰδίως τῶν Κωστὶ καὶ Μπροδίβο ἔκαμνον χρῆσιν διὰ τὰς γεωργικάς των ἐργασίας βουβάλων ἀντὶ βοῶν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ τρυγητοῦ τῶν σταφυλῶν διατρέχοντες περὶ τὰ 65 χιλιόμετρα μετὰ τῶν βουβαλαμαξῶν των κατήρχοντο σχεδὸν ὅλοι οἱ χωρικοὶ εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας διὰ νὰ σύρωσι μὲ τοὺς ρωμαλέους βουβάλους των τοὺς ληνοὺς τῶν σταφυλῶν ἀπὸ τὰς ἀμπέλους εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀμπελοκτημόνων. Ἦσαν δὲ οἱ ληνοὶ ὀρθογώνια ξύλινα δοχεῖα μεγάλα, τὰ ὁποῖα ἐχώρουν 1500—2000 ὀκ. σταφυλῶν.

Μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων κατέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ταῦτα ἐν σκιαγραφίᾳ περὶ τοῦ νομοῦ τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν. Ἀναφορικῶς δὲ πρὸς τὰ ὕδατα, δάση καὶ τὴν παραγωγικότητα τοῦ νομοῦ ἔχω νὰ προσθέσω τὰ ἑξῆς:

Ποταμοί.— Οἱ ποταμοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀκολουθοῦν τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ χύνονται, πλὴν τῶν ποταμῶν καὶ ρυάκων πρὸς Β. τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν τῶν ἀκολουθούντων τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μικροῦ Αἵμου καὶ χυνομένων εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον.

Δάση.— Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην ὑπάρχουν δάση πέντε ἑκατομμυρίων στρεμμάτων, ὧν τὰ τρία ἑκατομμύρια ἀνῆκον εἰς τὴν Διοίκησιν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Συνεπῶς ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις καὶ τοῖς πέριξ διενηργεῖτο μέγα ἐμπόριον ξυλείας τόσον καυσίμου, ὅσον καὶ οἰκοδομησίμου τοιαύ-

της. Ἐπίσης οἱ κάτοικοι πολλῶν χωρίων τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴδομεν, ἠσχολοῦντο εἰς τὴν κατασκευὴν ξυλανθράκων, ἐκ τοῦ ἐμπορίου τῶν ὁποίων ἀπέζων.

Ἂς σημειωθῇ δὲ ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, δηλαδὴ περὶ τὰ 1903 καὶ μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ὡς ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐνθυμοῦμαι, τὰ κάρβουνα χονδρικῶς ἐπωλοῦντο ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις πρὸς 10 παράδες (ἓν μεταλλίκιον) τὴν ὀκᾶν, δηλαδὴ πρὸς 5 λεπτά. Ἐντὸς τῶν δασῶν καὶ τῶν ὀρέων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ζῶσιν ἄγρια ζῶα τὰ ἑξῆς:

Θηλαστικά: Λύκοι, ἀλώπεκες, δορκάδες (ζαρκάδια), λαγοί, ἄγριοι χοῖροι, θῶες (τσακάλια), ἰκτίδες (νυφίτσες), σκίουροι, κουνάβια, ἀκανθόχοιροι, ἀσπάλακες, νυκτερίδες καὶ ἄλλα.

Πτηνά: Ἀετὸς ὁ βασιλικός, ἀετὸς ὁ νάνος, ἀετὸς ὁ τριάρχης καὶ ἀετὸς ὁ κοινός, ἱέρακες, γλαῦκες, βύαι (μποῦφος), ἔποψ (τσαλαπετεινός), κόκκυξ (κοῦκκος), κόρακες, κίσσα ἡ βαλανοφάγος, σπουργῖται, καρδερίναι, κορυδαλλοὶ οἱ λοφοφόροι, ἡ σεισοπυγὶς ἡ ἀηδών, πέρδικες, ὄρτυγες, τρυγών, σκολόπακες (μπεκάτσαι), δρυοκολάπται (τρυποκάρυδοι), ἄγριαι περιστεραὶ καὶ ἄλλα.

Εἰς τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς λίμνας τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ζῶσι διαφόρων εἰδῶν ἰχθύες, ὡς λ.χ. Κυπρῖνοι (σαζάνια), λάβρακες, κέφαλοι, πέστροφες, μπριάνες, ἐγχέλεις (χέλια), γουλιανοὶ καὶ ἄλλα.

Ἐπίσης ἐν τοῖς ποταμοῖς αὐτῆς εὑρίσκεται καὶ ἡ ἐνυδρὶς ἡ κοινὴ (βίδρα).

Π α ρ α γ ω γ ή.— Κατά τινα στατιστικὴν προπολεμικὴν ὁ νομὸς Σαράντα Ἐκκλησιῶν κατελάμβανεν ἔκτασιν 20 ἑκατομμυρίων στρεμμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων 3.000.000 ἦσαν γαῖαι καλλιεργήσιμοι, 7.000.000 βοσκαὶ ἀνήκουσαι εἰς τὰς πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία, 2.000.000 κρατικαὶ βοσκαί, 5.000.000 δασικαὶ ἐκτάσεις 2.000.000 πετρώδεις καὶ χέρσοι γαῖαι καὶ 1.000.000 κατείχοντο ὑπὸ τῶν πόλεων καὶ χωρίων.

Ἡ κτηνοτροφία, γεωργία καὶ ἀμπελουργία ἦσαν τὰ κυριώτερα τῶν ἐπαγγελμάτων τῶν κατοίκων, ἐπεδίδοντο δὲ ἱκανοὶ καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ εἰς διάφορα ἀστικὰ ἐπαγγέλματα.

Κατὰ μέσον ὅρον παρῆγε τὰ ἑξῆς προϊόντα κατὰ προπολεμικὰς στατιστικάς.

Σῖτος	1.000.000	800.000	200.000
Κριθὴ	570.000	490.000	80.000
Βρώμη	400.000	325.000	75.000
Ρόβι	50.000	50.000	—
Ἀραβόσιτος	400.000	340.000	60.000
Σίκαλις	650.000	550.000	100.000
Καναρόσπορος	100.000	6.000	94.000
Λιναρόσπορος	30.000	1.500	28.500
Κέγχρος - σήσαμος	20.000	500	19.500

Παρῆγεν ἐπίσης περὶ τὰ 1.000.000 ὀκ. τυροῦ, ἐκ τῶν ὁποίων 600.000 ἐξήγοντο εἰς Κων)πολιν καὶ μέρος εἰς Ἀλεξάνδρειαν, περὶ τὰς 10.000 ὀκ. βουτύρου, περὶ τὰς 600.000 ὀκ. μαλλίων καὶ 80.000 ὀκ. αἰγότριχας, ἐκ τῶν ὁποίων 200.000 ὀκ. ἐξήγοντο εἰς Γαλλίαν. Ἐπίσης 30.000 ἀρνοδέρματα, 30.000 ἐριφοδέρματα, 20.000 προβατοδέρματα, 20.000 αἰγοδέρματα, 60.000 λαγοδέρματα, 2.200 δέρματα βοῶν καὶ βουβάλων καὶ περὶ τὰς 30.000 γουναρικὰ (ἀλώπεκες, κουνάβια, βίδροι κλπ.).

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως πάντων τῶν προϊόντων τῆς πόλεως τῶν Σαράν-Ἐκκλησιῶν περιβαλλομένης γύρωθεν δι' ἀμπελώνων εἰς ἀκτῖνα μιᾶς πολλαχοῦ δὲ μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας ἦσαν αἱ ἄφθονοι σταφυλαὶ ἐξ ὧν παρήγετο οἶνος, οἰνοπνεύματα, μουστολαμπάδες, πετμέζια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατεσκεύαζον ρετσέλια καὶ μικρὲς μελιτζάνες, μὲ κολοκύθι (ἀπὸ τὰ κίτρινα τὰ μεγάλα) μὲ βερύκοκκα ξηρὰ καὶ μὲ ἄλλας ὀπώρας.

Ὁ μέσος ὅρος ἐτησίας παραγωγῆς τοῦ οἴνου ἀνήρχετο εἰς 7.800.000 ὀκ. ἐν εὐτυχεῖ δὲ ἐσοδείᾳ ὑπερέβαινε τὰ 12.000.000 ὀκάδων. Τὸ πλεῖστον τοῦ οἴνου τούτου ἐξήγετο εἰς Γαλλίαν καὶ μέρος εἰς Βουλγαρίαν, μέχρι τῆς καταστροφῆς τῶν ἀμπέλων ὑπὸ τῆς φυλλοξήρας τῷ 1906.

Ἡ συνήθης τιμὴ τοῦ οἴνου κατὰ μέτρον (8 ὀκ.) ἦτο 5 γρ. μέχρις 8. Ἐὰν δὲ ποτὲ ἐπώλουν πρὸς 10—12 γρ. τὸ μέτρον, ἐθεώρουν τοῦτο ὡς μεγάλην ἐπιτυχίαν καὶ ὡς συμφέρουσαν τιμήν. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ καθ' ἥν, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε ζήτησις, ἐπωλεῖτο ὁ οἶνος πρὸς 8—10 μεταλλικὰ τὸ μέτρον, δηλ. πρὸς 5—6 λεπτὰ τὴν ὀκᾶν. Καὶ ἐπειδὴ καὶ μὲ αὐτὴν τὴν τιμὴν δὲν εὕρισκον ἀγοραστάς, πολλοὶ ἔχυναν τὸ τῆς παρελθούσης ἐσοδείας διὰ νὰ βάλουν τὸ νέον, ἄλλοι δὲ πάλιν τὸ ἐχρησιμοποίουν ἀντὶ ὕδατος πρὸς παρασκευὴν λάσπης διὰ τὸ κτίσιμον τῆς οἰκίας των.

Τόσον ἄφθονος ἦτο ἡ παραγωγὴ οἴνου ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀφθονία ἀπήτει καὶ ἀνάλογα δοχεῖα καὶ τὸν κατάλληλον χῶρον πρὸς τοποθέτησιν αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο ἑκάστη οἰκία εἶχε καὶ τὸ ἀπαραίτητον κρασομάγαζον, εἴτε ὑπὸ τὴν οἰκίαν, εἴτε καὶ παραπλεύρως πρὸς αὐτήν. Ἐκεῖ μέσα ἦσαν κατὰ σειρὰν τοποθετημένα ἐπὶ ξυλίνων ἰκριωμάτων βαρέλια διαφόρου μεγέθους καὶ μεγάλα ἐκ σανίδων δοχεῖα ὄρθια καὶ ἀνοικτὰ ἐκ τῶν ἄνω (τῆνες καλούμενα), ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔρριπτον τὰ ἡμιθλιμμένα σταφύλια, δηλαδή, ὅταν ἤρχετο ὁ ληνὸς ἀπὸ τὴν ἄμπελον. Ἦτο δὲ ὁ ληνὸς μία ξυλίνη οὕτως εἰπεῖν δεξαμενὴ σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου, περιλαμβάνων 1000—2000 ὀκ. σταφυλῶν, ἤνοιγον τὴν εἰς τὸ ὄπισθεν καὶ κάτω μέρος αὐτῶν εὑρισκομένην ὀπήν, ἐξ ἧς ἔτρεχεν ὁ μοῦστος εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ τοποθετούμενον κάτωθεν ξύλινον δοχεῖον, μετάκι καλούμενον καὶ ἐκεῖθεν μὲ διάφορα χάλκινα δοχεῖα μετεφέρετο καὶ ἐρρίπτετο εἰς τὰ βαρέλια. Ἀφοῦ δὲ ἔρρεεν ὁ διὰ τῆς συνθλίψεως τῶν σταφυλῶν ἐντὸς τοῦ ληνοῦ σχηματισθεὶς μοῦστος, αἱ ἐναπομείνασαι σταφυλαὶ μετεφέροντο δι' εἰδικῶν καὶ πάλιν δο-

χείων, τὰ ὁποῖα ἐκαλοῦντο βοῦτες καὶ ἐρρίπτοντο μέσα εἰς τὶς τῆνες ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔμενον 8 ἕως 10 ἡμέρας. Καθ' ἑκάστην δὲ ἑσπέραν ἀνήρχοντο διὰ κλίμακος ἐπάνω εἰς τὴν τήνα ἀνυπόδητοι, ἀφοῦ προηγουμένως ἔπλυνον καλῶς τοὺς πόδας των καὶ κρατοῦντες ἕνα φτυάρι ἐπατοῦσαν τὰ σταφύλια, ὁ χυμὸς δὲ ἢ ὁ μοῦστος, ὁ ὁποῖος ἐξεχύνετο ἀπὸ τὰς ῥόγας τῶν σταφυλῶν, ἀφοῦ ἔμενε μὲ τὰ στέμφυλα ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας μέσα στὶς τῆνες καὶ ἐγίνετο ἡ ζύμωσις ἐλάμβανε χρῶμα μαῦρον καὶ κατόπιν ἀπεσύρετο καὶ ἐτίθετο εἰς τὰ βαρέλια.

Ὁ μαῦρος οὗτος οἶνος ἐλέγετο μπογιαμᾶς καὶ εἶχε γεῦσιν ὑπόστυφον. Δύο εἴδη λοιπὸν οἴνου ὑπῆρχον ὡς πρὸς τὸ χρῶμα. Ὁ λευκὸς καὶ ὁ μαῦρος· ὁ πρῶτος ἐγίνετο ἀπὸ τὸν μοῦστον, τὸν ὁποῖον ἐλάμβανον κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὸν ληνὸν καὶ ὁ δεύτερος ἀπὸ τὶς τῆνες, ἀφοῦ ἔβραζε προηγουμένως μέσα εἰς αὐτὰς μὲ τὰ στέμφυλα. Ὑπῆρχεν ὅμως καὶ ἄλλου εἴδους οἶνος, ὁ πελῖνος. Οὗτος παρεσκευάζετο ἀπὸ τὸν λευκὸν ἀφοῦ ἔρριπτον ἐντὸς αὐτοῦ ποσότητά τινα ἀψινθίου ἢ ἀφέψημα αὐτοῦ καὶ δὲν γνωρίζω καὶ τί ἄλλα. Γνωρίζω ὅμως, ὅτι εἶχε γεῦσιν ὑποπικρὰν καὶ εὐχάριστον. Ἔπινον δὲ αὐτὸν συνήθως τὰς προμεσημβρινὰς ὥρας ὡς ὀρεκτικὸν καὶ δυναμωτικόν. Παρεσκεύαζον δὲ καὶ ἕν ἄλλο εἶδος ἀπὸ τὸν μοῦστον ῥίπτοντες εἰς αὐτὸν ποσότητά τινα σινάπεως καὶ καλοῦντες αὐτὸν χαρνταλιέ. Εἶχε γεῦσιν γλυκεῖαν καὶ ἦτο κατάλληλος διὰ τὰς γυναῖκας.

Ἐπίσης ἐντὸς πίθων ἢ βαρελίων περιεχόντων τοιοῦτον μοῦστον μὲ σίναπι ἔρριπτον σταφυλὰς καὶ στεγανῶς τὰ ἐπωμάτιζον. Τὰ ἤνοιγον δὲ κατὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ὁπότε ἤρχιζε ἡ νηστεία. Αἱ σταφυλαὶ αὐταὶ διετηροῦντο εἰς ἀρίστην κατάστασιν καὶ ἦσαν εὐγεστόταται. Ἔκαιον ἐντὸς βαρελίου θεῖον καὶ εἶτα ἐγέμιζον αὐτὸ μὲ γλεῦκος καθαρόν. Τὸ θεῖον ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ διατηρῇ τὸ γλεῦκος πάντοτε γλυκὺ ὡς ἀποτρέπον τὴν ζύμωσιν. Ὁσάκις λοιπὸν ἤθελον, λαμβάνοντες ἐκ τοῦ γλεύκους τούτου παρεσκεύαζον μουσταλευριὰν (πελτέν). Ὡς ἀλλαχοῦ ἀναφέρω ἀπὸ τὸν μοῦστον κατεσκεύαζον καὶ διάφορα εἴδη γλυκισμάτων, τὰ ὁποῖα διετήρουν διὰ τὸν χειμῶνα.

ΕΤΑΙΡΙΑ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΡΑ ΤΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 38 - ΑΘΗΝΑΙ Τ.Τ. 126

ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ
ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ **163** ΑΝΑΤΥΠΟΥ
ΕΚ ΤΟΥ 34ου ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ

Ο ΔΙΜΕΤΩΠΟΣ ΑΓΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ

1969

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ

Ο ΔΙΜΕΤΩΠΟΣ ΑΓΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

Οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης ὡς καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν Χωρῶν ὑποταγέντες μετὰ τὸ 1453 εἰς τοὺς Τούρκους ἀνεγνώρισαν αὐτοὺς ὡς κυριάρχους καὶ ἐπὶ αἰῶνας ὑφίσταντο τὰ μαρτύρια τῆς δουλείας οὐχὶ βεβαίως πάντοτε ἀγογγύστως, ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενοι καὶ εἰς τὴν βίαν ὑπείκοντες.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ζωή, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία, ὅπως ἀλλαχοῦ οὕτω καὶ ἐν Θράκῃ εὑρίσκοντο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν κατακτητῶν. Πολλάκις ἀναιτίως ὅλως κατεδιώχθη ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης καὶ ἠπειλήθη καὶ αὐτὴ ἡ ζωή του. Πολλάκις διηρπάγησαν αὐθαιρέτως τὰ κτήματά του, πολλάκις προσεβλήθη κυνικώτατα ἡ τιμή του καὶ τὸ οἰκογενειακόν του ἄσυλον. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν φανατικὴν προσήλωσίν του εἰς τὰς θρησκευτικάς του πεποιθήσεις, εἰς τὸν ἐθνισμόν του, εἰς τὴν ἀπροσμάχητον δύναμιν τῆς γλώσσης του καὶ εἰς τὴν ὁμολογουμένην διανοητικὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν ὑπεροχήν του παρ' ὅλας τὰς καταπιέσεις δὲν ἠλλοιώθη ἐθνολογικῶς.

Ὁ εἷς λοιπὸν τῶν φυλετικῶν ἐχθρῶν καθ' οὗ ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας ὅλας ἠγωνίζετο ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἦτο ὁ κατακτητὴς Τοῦρκος καὶ ὁ ἕτερος ὁ ἔπηλυς Βούλγαρος.

Ὡς γνωστὸν οἱ Βούλγαροι τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης μέχρι τοῦ σχίσματος (1870) ὡς ἀνωτάτην πνευματικήν των ἀρχὴν ἀνεγνώριζον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως καὶ μετὰ τῶν συγκατοίκων αὐτῶν Ἑλλήνων ἀπὸ κοινοῦ ὑπήγοντο εἰς τοὺς κατὰ τόπους Μητροπολίτας καὶ Ἐπισκόπους, εἰς κοινὰς Ἐκκλησίας ἐκκλησιαζόμενοι, εἰς κοινὰ Σχολεῖα ἐκπαιδευόμενοι καὶ κοινοὺς ἔχοντες τοὺς πνευματικούς των ἀρχηγούς. Πολλοὶ δὲ τούτων καὶ μετὰ τὸ σχίσμα εἴς τινα μέρη τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης παρέμενον πιστοὶ εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν μὴ θελήσαντες ν' ἀποσπασθῶσιν αὐτῆς καὶ ἐσεμνύνοντο μάλιστα ν' ἀποκαλῶνται «Ρούμ» ἐν τοῖς ἐπισήμοις τοῦ Κράτους ἐγγράφοις.

Τοῦτο εἶναι μία ἐξαίρεσις, ἡ ὁποία ἴσχυσεν ἐπί τινα μόνον ἔτη. Πάντες οἱ Βούλγαροι ἀνέκαθεν, ἀφ' ἧς ἐνεφανίσθησαν ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἐτέθησαν ἀντιμέτωποι πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ δὲν ἔπαυσαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων παρὰ τὰς εὐεργεσίας, ὧν ἠξιώθησαν καὶ ἐκ μέρους τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας καὶ ἐκ μέρους πολλῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων καὶ κατόπιν κα-

τὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς ὑποδουλώσεώς των, ἐκ μέρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀναλαβόντος αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ προστασίαν, δὲν ἔπαυσαν νὰ τρέφωσιν ἄσπονδον μῖσος κατὰ παντὸς Ἑλληνικοῦ καὶ ἐν πάσῃ παρουσιαζομένῃ εὐκαιρίᾳ νὰ ἐκδηλώνωσι τοῦτο.

Ἀφ' ὅτου δὲ διὰ τῆς μεγαλοδωρίας τῆς Ρωσίας ἀνεκηρύχθη ἡ Βουλγαρία Ἡγεμονία συμπεριλαβοῦσα ἐντὸς τῶν ὁρίων της καὶ Ἕλληνας, ἰδίᾳ δὲ ἀφ' ὅτου διὰ τοῦ πραξικοπήματος τοῦ 1885 προσήρτησαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν κατοικουμένην ὑπὸ ὑπὲρ ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας Ἑλλήνων ἤρχισαν οἱ Βούλγαροι ἀκήρυκτον καὶ ἐξοντωτικὸν πόλεμον κατ' ἀρχὰς μὲν κατὰ τῶν ἐν τῇ Ἐπικρατείᾳ αὐτῶν διούντων Ἑλλήνων, βραδύτερον δὲ ἐπεξέτειναν τὴν δρᾶσίν των καὶ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους καὶ τῶν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῇ Θράκῃ. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁ διωγμὸς τῶν Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων τῶν διαμενόντων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ καὶ ἐξαρτωμένων ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐλάμβανε σοβαρώτερον χαρακτῆρα παρὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου, τὴν ὑπογραφεῖσαν ὑπὸ τῶν μεγάλων Δυνάμεων τῶν ἐγγυηθεισῶν διὰ τὴν ἐλευθέραν διαβίωσιν τῶν ἐν τῇ Βουλγαρικῇ Ἐπικρατείᾳ παραμεινάντων Ἑλλήνων.

Ἡ ἀνθελληνικὴ κίνησις ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Βάρναν ἐπεκτεθεῖσα καθ' ὅλην τὴν Βουλγαρίαν δι' ἐγκληματικῶν ἀποπειρῶν κατ' ἀτόμων καὶ διὰ διαίας διαρπαγῆς τῶν εὐαγῶν Ἑλληνικῶν ἱδρυμάτων, ὡς λ.χ. Ἐκκλησιῶν, νοσοκομείων, σχολείων κλπ. διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῆς Ἀγχιάλου, πόλεως κειμένης παρὰ τὸν Εὔξεινον, ἀποκλειστικῶς Ἑλληνικῆς καὶ ἀριθμούσης ὑπὲρ τὰς ἕξ χιλιάδας κατοίκων.

Τὴν νύκτα τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν τῆς 12ης Αὐγούστου 1905, 150 κομιτατζῆδες προερχόμενοι ἐκ Πύργου εἰσήλασαν τὴν 4ην πρωϊνὴν ὥραν εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀγχιάλου. Οἱ Ἕλληνες εἰδοποιηθέντες ἐγκαίρως περὶ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγάρων συνεκεντρώθησαν πρὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Παναγίας. Οἱ Βούλγαροι εὐθὺς ἀμέσως ἀνοίξαντες πῦρ ἐφόνευσαν τρεῖς καὶ ἐπλήγωσαν ἕνα ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ κακῶς ὡπλισμένοι ἀντεπυροβόλησαν φονεύσαντες καὶ αὐτοὶ πέντε ἐκ τῶν ἐπιδρομέων. Πρὸ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης ἀντιστάσεως οἱ Βούλγαροι ὑπεχώρησαν ὀχυρωθέντες ἐν τῷ Τζαμίῳ τῆς πόλεως. Τηλεγραφικῶς ἀνήγγειλαν τὴν ἀποτυχίαν των εἰς τὸ κομιτᾶτον τοῦ Πύργου καὶ ἐζήτησαν ἐπικουρίας. Πάραυτα δύο ὁπλοπωλεῖα διηρπάγησαν τῇ βοηθείᾳ στρατιωτῶν καὶ χωροφυλάκων καὶ ἀπεστάλησαν ἀτμοπλοϊκῶς 700 ὅπλα μετ' ἀναλόγων πολεμοφοδίων πρὸς τὴν Ἀγχίαλον, 1200 δὲ κομιτατζῆδες διηυθύνοντο πρὸς αὐτὴν ἐσπευσμένως. Περὶ τὴν μεσημβρίαν μετὰ τὴν ἄφιξιν τῆς ἐπικουρίας καὶ τῶν ὅπλων οἱ Βούλγαροι κατέκλυσαν τοὺς δρόμους βαλόντες πῦρ εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως. Τὴν 3ην μ.μ. ἡ πυρκαϊὰ ἀναζωογονουμένη ὑπὸ τῶν κομιτατζήδων καὶ τοῦ πληρώματος τοῦ πλοίου μετέβαλε τὴν πόλιν εἰς στάκτην. Ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς

καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων διεσκορπίσθη εἰς τὴν παραλίαν καὶ εἰς τὰς πέριξ ἐξοχάς.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων ἀνῆλθον εἰς 9 ἄνδρας φονευθέντας πρὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς 70 (τὸ πλεῖστον γέροντας, γυναῖκας καὶ παιδιὰ) καέντας ζωντανοὺς ἢ φονευθέντας ἐντὸς τῶν οἰκιῶν ἢ ἀνὰ τὰς ὁδούς. Ἐκ τῶν Βουλγάρων 32 ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν σφαιρῶν τῶν συντρόφων των καὶ 20 ἐπληγώθησαν.

Μόλις ἐπληροφορήθη τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τοὺς βανδαλισμοὺς τούτους τῶν Βουλγάρων ἀπηύθυνε πρὸς τὰς Κυβερνήσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων μακροσκελὲς ὑπόμνημα τῇ 27ῃ Αὐγούστου 1905 δι' οὗ ἐκθέτον τὰ λαβόντα χώραν ἐν Ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ ὑπεμίμνησκεν αὐταῖς τὰ ἑξῆς περίπου μεταξὺ ἄλλων:

«Ὅταν τὸ 1878 συνήρχετο ἡ Εὐρώπη ἐν Βερολίνῳ καὶ ἵδρυε τὸ αὐτόνομον Κράτος τῆς Βουλγαρίας μετὰ τῆς διοικητικῶς αὐτονόμου ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ἐγκατέλειπεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως πλείονας τῶν 100 χιλιάδων Ἑλλήνων.

Ὁ λαὸς οὗτος Ἕλλην τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν γλῶσσαν κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος ἐτάχθη αὐθορμήτως καὶ ἀνεπιφυλάκτως πρὸς τὸ μέρος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας μείνας πιστὸς εἰς τὴν διὰ τῶν αἰώνων ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν προγόνων του, τῶν ὁποίων ἡ παρουσία εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἀνέρχεται εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ ἱστορία οὔτε μνείαν κἂν κάμνει περὶ τοῦ ὀνόματος τῶν Βουλγάρων.

Ἀλλ' ἐγκαταλείπουσα ἡ Εὐρώπη τὰς Ἑλληνικὰς ταύτας κοινότητας εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἔλαβε πρόνοιαν νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν Συνθήκην ρήτραν, δι' ἧς ἐξησφαλίζετο ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία πασῶν τῶν θρησκειῶν χωρὶς νὰ παρεμβάλληται οὐδὲν κώλυμα εἴτε εἰς τὴν ἱεραρχικὴν ὀργάνωσιν τῶν ιδαφόρων θρησκευτικῶν κοινωνιῶν εἴτε εἰς τὰς σχέσεις των πρὸς τοὺς θρησκευτικοὺς των ἀρχηγοὺς καὶ δι' ἧς ἀνεγνωρίζοντο εἰς τοὺς Ἕλληνας πάντα τὰ ἀστικὰ καὶ πολιτικὰ δικαιώματα, ὁ διορισμὸς αὐτῶν εἰς πάσας τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ ἡ ἐξάσκησις διαφόρων τεχνῶν καὶ ἐπαγγελμάτων ἐν ὁποιῳδήποτε κλάδῳ καὶ ἐπιστήμῃ.

Ὁποίαν ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα ἀπέδιδον αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις εἰς τὴν ρήτραν ταύτην καταδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι πεντάκις ἐπανέλαβον αὐτὴν ἐν τῷ κειμένῳ τῆς Συνθήκης. Ἡ ἀσυνήθης αὕτη ἐπανάληψις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ ἐγερθέντος ἐν Βερολίνῳ καὶ δίδει εἰς αὐτὸ τὸν χαρακτῆρα ἑνὸς σοβαροῦ τύπου, ὁ ὁποῖος προσδιορίζει τὸ πνεῦμα τῆς συνθήκης καὶ προκαλεῖ τὸν σεβασμὸν πρὸς ἓν καταστατικὸν προσλαμβάνον τὸν χαρακτῆρα δόγματος Εὐρωπαϊκοῦ. Ἠθέλησε διὰ τούτου, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ χορηγήσῃ εἰς τὰς μειονότητας ἐγγυήσεις σοβαρὰς διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ καθαρῶς ἐθνικοῦ χαρακτῆρος των, τῆς γλώσσης των καὶ τῆς θρησκείας των,

ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀποσοβήσῃ ἀπὸ τὰς συνειδήσεις τῶν μειονοτήτων τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι τὰς εἶχον ἁπλούστατα θυσιάσει εἰς πολιτικοὺς συνδυασμοὺς ἀποκλειστικῶς εὐνοϊκοὺς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους των».

Τὸ ὑπόμνημα ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρει, ὅτι οἱ Ὀρθόδοξοι Ἕλληνες τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς κατενόησαν ἀκριβῶς εἰς ποῖα καθήκοντα ὑπεχρεοῦντο πρὸ τῆς νέας καταστάσεως. Ἀπεδείχθησαν οἱ εἰρηνικώτεροι καὶ πιστότεροι ὑπήκοοι τῆς Βουλγαρίας, ἐπλήρωνον τακτικῶς καὶ ἀνελλιπῶς τοὺς φόρους καὶ παρεῖχον τὰς στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας των εὐόρκως. Καὶ παρὰ τὴν εὐμένειαν, ἣν ἐπανειλημμένως ὁ Πρίγκηψ Φερδινάνδος ἐπέδειξεν πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς πνευματικούς των ἀρχηγούς, ἐπῆλθον τὰ ἀπαίσια ταῦτα γεγονότα, ἡ τελεία καταστροφὴ ἑνὸς ὁλοκλήρου κόσμου, ἡ ὁποία ἀνατρέπει αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς συνθήκης.

Κατόπιν στηλιτεύει τὰς σκοπίμους διαδόσεις τῶν Βουλγάρων ὅτι τάχα ἡ δρᾶσις τῶν Ἑλληνικῶν συμμοριῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἀντεκδικήσεις καὶ καταγγέλλει τὴν βουλγαρικὴν Κυβέρνησιν ὡς συμμετέχουσαν διὰ τῶν στρατιωτικῶν της δυνάμεων εἰς τὰ προσφάτως συμβάντα. Καὶ ἀναφέρει πῶς ἐξωπλίζοντο αἱ συμμορίαι ἐν μέσῃ Σοφίᾳ ὑπὸ τὰ ὄμματα τῆς Κυβερνήσεως καὶ πῶς ὁδηγούμεναι ὑπ' ἀξιωματικῶν τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ στρατοῦ διέβαινον τὰ σύνορα τῆς Βουλγαρίας καὶ εἰσερχόμεναι εἰς Θράκην καὶ Μακεδονίαν ἐπεδίδοντο εἰς τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἑλληνικῶν χωρίων. Ἔργον τῶν συμμοριῶν τούτων ὑπῆρξεν ἡ διὰ δυναμίτιδος ἀνατίναξις τοῦ ὑποκαταστήματος τῆς Αὐτοκρ. Ὀθωμανικῆς Τραπέζης ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἡ πυρπόλησις τοῦ Γαλλικοῦ ταχυδρομικοῦ «Γουαδαλκβὶρ» καὶ ἡ ἐκτροχίασις τοῦ διεθνοῦς σιδηροδρόμου τοῦ διερχομένου διὰ τῆς Τουρκίας.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα οἱ κομιτατζῆδες τῆς Σόφιας ἐπίστευσαν σοβαρῶς, ὅτι ἔφθασαν πλέον εἰς τὸ τέρμα καὶ δὲν ἐδίστασαν νὰ δημοσιεύσουν εἰς ἐφημερίδας ἰδικάς των καὶ εὐρωπαϊκὰς καὶ νὰ παρουσιάσουν ὡς δράστας τῶν ἐγκλημάτων τούτων τοὺς Ἕλληνας! Ἀλλὰ ποῦ ἦσαν τότε οἱ Ἕλληνες ἀντάρται;

Οὗτοι ἐνεφανίσθησαν πολὺ βραδύτερον, ὁπότε ἡ μακροθυμία τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἔκαμε νὰ γεννηθῇ εἰς μὲν τὰς ψυχὰς τῶν Βουλγάρων ἡ πεποίθησις, ὅτι τὸ πᾶν ἦτο εἰς αὐτοὺς ἐπιτετραμμένον, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας τὸ αἴσθημα, ὅτι ἡ Εὐρώπη τοὺς ἐγκατέλιπεν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀντιπάλων των.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀπεφάσισε νὰ ἀμυνθῇ καὶ νὰ ἀντιτάξῃ βίαν εἰς τὴν βίαν θέτων μόνος του χαλινὸν εἰς τὴν θρασύτητα τῶν Βουλγάρων. Ἐξακολουθεῖ περαιτέρω τὸ Πατριαρχικὸν ἔγγραφον νὰ διεκτραγωδῇ τὰ παθήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀναφερόμενον εἰς τὴν εὐθυκρισίαν καὶ τὴν ἀμεροληψίαν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ δικαίου, ὑψοῖ φωνὴν διάτορον

ὑπὲρ τῶν ἀθώων θυμάτων καὶ ἀναμένει ἐν τῷ μέλλοντι μετ' ἐμπιστοσύνης τὴν θείαν δικαιοσύνην καὶ τὴν κρίσιν τῆς ἱστορίας».

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωματικὸς Πράκτωρ τῆς Βουλγαρίας Νάτσεβιτς παραιτηθεὶς καὶ ἐπανακάμψας εἰς Σόφιαν ἐστιγμάτισεν τὴν ἔνοχον συμπεριφορὰν τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως καὶ τὴν ἀποδεδειγμένην συμμετοχὴν αὐτῆς εἰς τὰ γεγονότα τῆς Ἀγχιάλου καὶ εἰς τὰς λοιπὰς βανδαλικὰς κατὰ τῶν Ἑλλήνων πράξεις τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου καὶ ἔλεγε «Δὲν ἠδυνάμην ν' ἀντιμετωπίσω τοὺς ἐν τῷ Διπλωματικῷ Σώματι συναδέλφους μου χωρὶς νὰ ἐρυθριάσω ἐκ τοῦ αἴσχους, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ παροῦσα Κυβέρνησις περιέλουσε τὴν πατρίδα». Καὶ εἰς τὸν Ἑσπερινὸν Ταχυδρόμον τῆς 7ης, 8ης καὶ 9ης Αὐγούστου 1907 ὁ ἴδιος πλὴν ἄλλων γράφει καὶ τὰ ἑξῆς: «Μόνον ἡ παραίτησις τοῦ Ὑπουργείου καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν Ὑπουργῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἠνείχοντο ἐπὶ 20 ἡμέρας τὰς καταστροφάς, ἐὰν αὐτοὶ δὲν εἶχον διοργανώσει αὐτάς, θὰ ἠδύνατο ν' ἀποπλύνῃ ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς Βουλγαρίας τὸν ρύπον, τὸν ὁποῖον ἡ κίνησις αὕτη ἐνεκόλαψεν αὐτῇ. Διότι μόνον μετὰ ἓν τοιοῦτον μέτρον ὁ πεπολιτισμένος κόσμος θὰ ἔβλεπεν, ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἄνθρωποι πεπολιτισμένοι.

Καὶ ἡ Βουλγαρικὴ ἐφημερὶς «Μὶρ» ἐστιγμάτιζεν ἐπίσης διὰ δριμυτάτης γλώσσης τὴν συμπεριφορὰν τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως ἀνομολογοῦσα τὴν συνενοχὴν αὐτῆς καὶ τονίζουσα, ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπαραδειγμάτιστος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν ἀτάσθαλος στάσις καὶ συμπεριφορὰ τῆς Κυβερνήσεως ἀπεξένωσεν αὐτὴν καὶ μετ' αὐτῆς τὸν βουλγαρικὸν λαὸν τῆς εὐνοίας καὶ τῶν συμπαθειῶν τῆς Εὐρώπης.

Παρὰ πάσας ὅμως τὰς ἀποκαλύψεις ταύτας καὶ τοὺς στιγματισμοὺς ἡ ἡμιεπίσημος «Βετσέρνα Πόστα» μετὰ κυνικῆς ἀναιδείας ἔγραφεν». Μία μόνον φυλὴ ὀφείλει νὰ κυριαρχῇ ἐπὶ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, ἡ Βουλγαρική. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, Μακεδονίας καὶ Θράκης, δέον νὰ ἐκμηδενισθῇ καὶ ἐξοντωθῇ. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ δέον ν' ἀποτελέσῃ ἄρθρον πίστεως εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ἡ κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ πάλη ὀφείλει ν' ἀρχίσῃ ἐν αὐτῇ τῇ κοιτίδι του.... Βούλγαροι μὴ λησμονεῖτε τὸ καθῆκον σας».

Ταῦτα ἔγραψεν ἡ φιλάδελφος βουλγαρικὴ ἐφημερὶς καὶ οἱ Βούλγαροι δὲν ἐλησμόνησαν ὄντως τὸ καθῆκον των ἐπιδοθέντες μετ' ἀγρίου φανατισμοῦ εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῇ συμπράξει ἀναφανδὸν τῆς βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως.

Τὴν φρικώδη ταύτην κατάστασιν μαντεύων ὁ περίνους ἐκεῖνος Ἄγγλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Μαρκήσιος Σώλσβαρυ τῷ 1878 προσέβαλε τὴν Συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου λέγων: Οἱ Χριστιανοὶ τῶν χωρῶν τούτων διαιροῦνται εἰς δύο μοίρας, ὧν οὔτε τὰ συμφέροντα εἶναι ταὐτόσημα, οὔτε τὰ

αἰσθήματα ἐν ἁρμονίᾳ. Τὸ συνέδριον δὲν ἀγνοεῖ, ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη οἱ φιλικοὶ δεσμοὶ οἱ συνδέοντες τοὺς Ἕλληνας καὶ Σλαύους ὑπηκόους τῆς Ὑψηλῆς Πύλης διεσπάσθησαν, Οἱ Ἕλληνες φοβοῦνται καὶ δικαίως τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἐκκλησίας των, τὴν κατάργησιν τῆς γλώσσης των καὶ τὴν βαθμιαίαν ἀπορρόφησιν καὶ ἐξαφάνισιν τῆς Ἐθνικότητός των....

Ἡ Κυβέρνησίς μου φρονεῖ, ὅτι ἀποφάσεις λαμβανόμεναι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δὲν θὰ ἱκανοποίουν τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν καὶ συνεπῶς δὲν θὰ ἐπαγίωνον τὴν ἐκεῖ ἡσυχίαν, οὔτε τὴν Εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην. Φόβος ὑπάρχει μὴ νέαι ταραχαὶ προκύψωσι ἐκ τοῦ λαοῦ τούτου, εἰς ἄκρον ἀφωσιωμένου εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐθνικότητα αὐτοῦ, ὅστις θὰ σχηματίσῃ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ Εὐρώπη τὸν ἐγκατέλειψε καὶ τὸν παρέδωσεν εἰς τὴν κυριαρχίαν φυλῆς ἀπεχθοῦς αὐτῷ».

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐξεφράσθη ἀμέσως καὶ ὁ πρίγκηψ Βίσμαρκ ἐξ ὀνόματος τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως. Καὶ συνεπείᾳ τῶν δηλώσεων τούτων περιωρίσθησαν τότε τὰ ὅρια τῆς βουλγαρικῆς Ἡγεμονίας.

Ἡ δρᾶσις τοῦ κακοποιοῦ τούτου λαοῦ δὲν περιωρίσθη ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἡγεμονίας. Ἐπεξετάθη καὶ πέραν τούτων διὰ τοῦ δικτύου τῶν συμμοριῶν τῆς «Ἐσωτερικῆς Ὀργανώσεως» καὶ τῶν λοιπῶν ἀναρχικῶν κομιτάτων ἀνὰ τοὺς Μακεδονικοὺς καὶ Θρακικοὺς νομοὺς τῆς αὐτοκρατορίας. Αἱ ὑπὸ τῶν Βουλγαρικῶν ἐφημερίδων συνεχῶς δημοσιευόμεναι ἐκθέσεις περὶ τῶν δεινοπαθημάτων αὐτῶν τούτων τῶν βουλγαρικῶν πληθυσμῶν, τῶν τρομοκρατουμένων ὑπὸ τῶν συμμοριῶν αἱ ἀπειλητικαὶ ἐπιστολαὶ τῶν κομιτατζήδων πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους κατοίκους πλείστων ὅσων κωμῶν καὶ χωρίων τῆς Θράκης ἀπέδειξαν ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ καταρτισμοῦ καὶ τῆς δράσεως τῶν συμμοριῶν ἦτο ὁ διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου ἐκβιασμὸς τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν ὀρθοδόξων πειθαναγκαζομένων ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐπ' αὐτῶν δικαιοδοσίαν τῆς σχισματικῆς Ἐξαρχίας, δι' οὗ μέσου θὰ προελειαίνετο ἡ ὁδὸς τῆς ὁριστικῆς κατακτήσεως καὶ ἀπορροφήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς ἀδηφαγίας. Ὁ σωβινισμὸς δ' αὐτῶν μέχρι τοιούτου σημείου ἔφθασεν, ὥστε καὶ τὰ ὀνόματα πολλῶν πόλεων τῆς Θράκης μετεμόρφωσαν καὶ ἐβεβήλωσαν ἀντικαταστήσαντες αὐτὰ διὰ βουλγαρικῶν. Οὕτω τὴν πόλιν τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἕνεκα τῶν πολλῶν ἀμπέλων, ὑφ' ὧν περιεβάλλετο ὠνόμασαν LOSENGRATZ, δηλαδὴ Ἀμπελούπολιν καὶ ὑπὸ τὴν προσωνυμίαν ταύτην ἀνέγραψαν αὐτὴν καὶ εἰς τὰς γεωγραφίας των καὶ εἰς τοὺς χάρτας των.

Τὰ βουλγαρικὰ κομιτάτα βλέποντα ὅτι παρ' ὅλας τὰς τρομοκρατικὰς μεθόδους, παρ' ὅλας τὰς διαστρεβλώσεις τῶν ὀνομάτων τῶν πόλεων, δὲν ἐπετύγχανον τοῦ σκοποῦ των ἐν τῷ Σαντζακίῳ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ μὴ δυνάμενα νὰ ἀρνηθῶσι τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐν αὐτῷ μετεχειρίσθησαν νέαν ὅλως μέθοδον πρὸς πίεσιν τῶν Ὀρθοδόξων.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν χωρίων τῆς ἐπαρχίας ταύτης μετήρχοντο τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κεραμοποιοῦ, τοῦ ἁμαξοποιοῦ, τοῦ τυροκόμου κλπ. καὶ ὅτι κατ' ἔτος ἐν ὡρισμένῃ ἐποχῇ ἀποδημοῦντες εἰς Βουλγαρίαν, Ρουμανίαν καὶ ἀλλαχοῦ ἐξήσκουν τοῦτο. Οἱ Βούλγαροι λοιπὸν πρὸς ἐκβιασμὸν τῶν ἐπαγγελματιῶν τούτων διέδωκαν ἴσως ἐντολῇ τῆς βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως, ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ ἐπιτραπῇ τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς κεραμεῖς καὶ λοιποὺς ἐπαγγελματίας ἡ ἐξάσκησις τοῦ ἐπαγγέλματός των ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ Ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ, ἐὰν δὲν βεβαιώσωσιν ὅτι αὐτοὶ καὶ αἱ οἰκογένειαί των εἶναι Βούλγαροι καὶ δὲν ἐφοδιασθῶσιν διὰ πιστοποιητικῶν τῆς βιαίας ταύτης ἐξωμοσίας των παρὰ τοῦ ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις βουλγάρου ἀντιπροσώπου των.

Ταῦτα συνέβαινον κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1907, κατὰ τὸν Ἰούλιον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Μητροπολίτης τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν γράφει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς εἰς τὰ Πατριαρχεῖα «... Καὶ τὸ τμῆμα ἡμῶν ὑπερεπληρώθη βουλγαρικῶν συμμοριῶν, αἱ ὁποῖαι πλὴν τῶν λοιπῶν κακουργιῶν ἐφόνευσαν δύο Ἑλληνορθοδόξους ἐκ Σαμακοβίου καὶ συνέλαβον ἕνα ἐκ Σκεπαστοῦ, πρὸς ὅν, μετὰ φοβεροὺς δαρμοὺς ἀπολυθέντα, ἐδήλωσαν, ὅτι σκοπὸς αὐτῶν εἶναι οὐχὶ ἡ ληστεία, ἀλλὰ νὰ γδάρωσι τοὺς Ἕλληνας».

Ἐπίσης κατ' Αὔγουστον τοῦ 1907 ὁ Μητροπολίτης Ἡρακλείας δι' ἐκθέσεως αὐτοῦ ἀναγγέλλει εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, ὅτι τῇ 20ῇ Ἰουλίου ἓξ ἄγνωστοι μὲ ἐνδύματα ἀπὸ σαγιάκι τῆς Σόφιας εἰσήλασαν εἰς τὸ χωρίον Ἀλμαλῆ καὶ ἐλήστευσαν οἰκίας τινάς. Οἱ χωρικοὶ μόλις ἀντελήφθησαν τὴν παρουσίαν τῶν ἀγνώστων κακοποιῶν συνταχθέντες συνεπλάκησαν μετὰ τῶν ἐπιδρομέων ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι ἦσαν πάνοπλοι διὰ τυφεκίων τελευταίου συστήματος ἐπλήγωσαν ταινὰς καὶ ἀπῆλθον. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ ἴδιοι προσέβαλον τὸ χωρίον Γραμπούνα τοῦ τμήματος Κεσσάνης, ὅπου πλὴν τῆς ληστείας μετεχειρίσθησαν καὶ διάφορα βάρβαρα βασανιστήρια κατὰ τῶν προυχόντων. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν των ἐπυροβόλησαν κατὰ διαφόρων χωρικῶν εἰς τὰ πέριξ. Ἐξηκριβώθη δὲ κατόπιν ἐκ τῶν γραμμάτων τῶν καλύκων τῶν φυσιγγίων, ὅτι τὰ ὅπλα των ἀνῆκον εἰς τὸν τακτικὸν βουλγαρικὸν στρατόν.

Καὶ κατὰ τὸ 1908 πράκτορες τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου ἐκ Βουλγαρίας καθ' ἑκάστην ἐνσκήπτοντες ἐν μέσαις Σαράντα Ἐκκλησίαις καὶ καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν, κομίζοντες ἐκρηκτικὰς ὕλας, χρήματα καὶ ὅπλα ἐξώπλιζον τοὺς χωρικοὺς καὶ ἐξεγύμναζαν αὐτοὺς περὶ τὸν χειρισμὸν αὐτῶν. Οἱ κομιτατζῆδες εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι Κυβέρνησιν καὶ στρατὸν ἐπεσκέπτοντο τὰ διάφορα χωρία καὶ τοὺς μὲν Ὀρθοδόξους ἐξεβίαζον νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν Ἐξαρχίαν, τοὺς δὲ ἰδικούς των ἐξηρέθιζον κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνεθάρρυνον αὐτοὺς λέγοντες, ὅτι ἡ χώρα αὐτὴ εἶναι πλέον βουλγαρική, ὅτι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Μουφτῆς, ὁ καϊμακάμης καὶ οἱ λοιποὶ κυβερνητικοὶ ὑπάλ-

ληλοι θὰ ἀντικατασταθῶσιν ὑπὸ Βουλγάρων κλπ. Εἰς Μπουνὰρ - Χισὰρ (Βρύσιν) κώμην ἀπέχουσαν περὶ τὰς 4 ὥρας ἀπὸ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ὑπεχρέωσαν τοὺς κατοίκους καὶ χρήματα νὰ δώσωσιν εἰς αὐτοὺς καὶ σῖτον πρὸς διατροφὴν τῶν κομιτατζήδων. Καὶ ἐν Σκοπῷ ἡ κατάστασις δὲν ἦτο καλυτέρα, δὲν ἐτόλμων οἱ κάτοικοι νὰ ἐξέλθωσι τῆς πόλεως καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰς ἐργασίας των ἐπυροβολοῦντο ἢ καὶ συνελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν κομιτατζήδων καὶ ἀπελύοντο κατόπιν διὰ τῆς καταβολῆς λύτρων. Ἀλλ' οἱ Σκοπιανοὶ φύσει γενναῖοι καὶ φιλελεύθεροι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνεχθῶσι τὴν τρομοκρατίαν ταύτην καὶ ἐζήτησαν παρὰ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ὅπλα διὰ νὰ ἀμυνθῶσι μόνοι κατὰ τῶν θρασέων ἐκβιαστῶν. Καὶ ὅπλα μὲν δὲν τοὺς ἐδόθησαν, ἐπετράπη ὅμως εἰς αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιήσωσιν ἰδικά των, ἐὰν ἔχωσι τοιαῦτα. Καὶ τοιουτοτρόπως οἱ Σκοπιανοὶ καταρτίσαντες τριακονταμελὲς σῶμα ἀπέστειλαν αὐτὸ μετὰ ἰσαρίθμων χωροφυλάκων πρὸς καταδίωξιν τῶν κομιτατζήδων, οὓς συναντήσαντες παρὰ τὸ χωρίον Εὐκάρυον συνεπλάκησαν μετ' αὐτῶν καὶ ἕνα μὲν ἐφόνευσαν, τοὺς δὲ λοιποὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν συνόρων τῆς Βουλγαρίας.

Καὶ κατὰ τὸ 1908 ἐξακολουθοῦν αἱ βιοπραγίαι τῶν κομιτατζήδων ἐν Θράκῃ κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ παντὸς Ἑλληνικοῦ, διότι κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν πλὴν τῶν λοιπῶν καὶ διαρπαγὰς τῶν περιουσιῶν καὶ κτημάτων τῶν Ἑλληνικῶν Ὀρθοδόξων Κοινοτήτων καὶ ἰδιωτικῶν τοιούτων.

Καὶ πρῶτον ἡρπάγησαν ὁριστικῶς αἱ Ἐκκλησίαι, τὰ σχολεῖα, αἱ μοναί, οἰκόπεδα, κῆποι, καταστήματα κοινοτικά, ἐργαστήρια, φοῦρνοι, βιβλιοθῆκαι κτλ. ἀποτελοῦντα κοινοτικὴν περιουσίαν τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀγχιάλου ἐκτιμηθεῖσαι κατ' ἐλάχιστον ὅρον εἰς 1.297 560 φράγκα χρυσᾶ, αἱ δὲ ἰδιωτικαὶ ἀπώλειαι τῶν κατοίκων τῆς Ἀγχιάλου ἀνέρχονται εἰς 10 ἑκατομμύρια φράγκα χρυσᾶ.

Πλὴν τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας τῶν κατοίκων τῆς Ἀγχιάλου διηρπάγησαν καὶ αἱ κοινοτικαὶ περιουσίαι τῶν ἑξῆς πόλεων καὶ χωρίων: τοῦ Πύργου ἀνερχομένων εἰς φρ. χρυσ. 1.140.000, τοῦ Δαουτλῆ εἰς 30.000 φρ. χρ. τοῦ Ἀλακαρνᾶ εἰς 12.000 φρ. χρ. τοῦ Εὐσταθοχωρίου εἰς 24.000 δρ. χρ. τῆς Ἀκρωνιᾶς εἰς 17.000 φρ. χρ. τοῦ Τὰς - Τεπὲ εἰς 19.000 φρ. χρ. τῆς Μεσημβρίας εἰς 177.000 φρ. χρ. τοῦ Ραβδᾶ εἰς 11.500 φρ. χρ. τοῦ Ἁγίου Βασιλείου εἰς 10.000 φρ. χρ. τῆς Μπάνας εἰς 3.000 φρ. χρ. τοῦ Αἵμου εἰς 22.000 φρ. χρ. τοῦ Ἄσπρου εἰς 28.000 φρ. χρ. Αἱ δὲ ἰδιωτικαὶ ἀπώλειαι τῶν χωρίων τούτων ὑπερβαίνουσι τὰς 400.000 φρ. χρυσᾶ.

Λόγου δὲ γιγνομένου ἐνταῦθα περὶ τῆς πρωτοφανοῦς αὐθαιρεσίας τῶν Βουλγάρων δέον νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν διαρπαγὴν τῶν κτημάτων τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βάρνης, ἅτινα ἐξετιμήθησαν κατὰ τοὺς μετριωτέρους

ὑπολογισμοὺς εἰς 943.729 φράγκα χρυσᾶ, τῆς Καβάρνας εἰς 93.000 φρ. χρ. τοῦ Σουγιουτσοὺκ εἰς 255.000 φρ. χρ. τοῦ Γιαλῆ - Ἴτς - Ὀρμὰν εἰς 24.000 φρ. τοῦ Βαλτσικίου εἰς 20.000 φρ. τοῦ Δόβριτς εἰς 20.000 φρ. χρ.

Πλὴν δὲ τούτων ἀνυπολογίστου ἀξίας εἶναι καὶ ἡ κοινοτικὴ περιουσία ἡ δημευθεῖσα κατὰ τὴν 6ην Αὐγούστου τοῦ 1906 ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φιλιππουπόλεως καὶ συνισταμένη ἐξ ἱερῶν ναῶν, μονῶν, σχολείων, Μητροπολιτικῶν μεγάρων, οἰκοπέδων, ξενώνων, καταστημάτων, ἐργαστηρίων, οἰκιῶν, φούρνων, σταύλων καὶ μεγάλων κινητῶν περιουσιῶν, ὡς λ.χ. χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν σκευῶν, πολυτίμων εὐαγγελίων, λαμπρῶν καὶ ἀρχαίων βιβλιοθηκῶν καὶ ἐπίπλων ὧν ἡ σύνταξις ἀκριβοῦς καταλόγου εἶναι δύσκολος καὶ σχεδὸν ἀδύνατος.

Κατὰ τὸ 1909 καὶ 1910 οἱ Βούλγαροι ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς εὐκόλου λείας, τῆς διαρπαγῆς δηλονότι τῶν περιουσιῶν τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ἐπεζήτησαν βίᾳ νὰ ἁρπάσωσιν Ἑλληνικοὺς ναοὺς ἔν τε τῇ Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη τοῦ σφετερισμοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξηρέθισε τοὺς Ἕλληνας εὑρισκομένους ἐν τῷ δικαίῳ, διηύρυνε τὴν διάστασιν Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων καὶ ἠπειλήθη τρομακτικὴ ῥῆξις μεταξὺ αὐτῶν. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις πρὸς πρόληψιν πάσης συρράξεως καὶ πρὸς καθησύχασιν τῶν ἐξηρεθισμένων τάχα πνευμάτων ἔκλεισε τὰς δῆθεν διαφιλονικουμένας Ἐκκλησίας περὶ τὰς τριακοσίας τὸν ἀριθμὸν καὶ πάμπολλα σχολεῖα Θράκης καὶ Μακεδονίας, τὰ ὁποῖα ἱδρύθησαν δυνάμει αὐτοκρατορικῶν φιρμανίων ἐκδοθέντων ἐπ' ὀνόματι τῶν Ρωμαϊκῶν Κοινοτήτων τῇ αἰτήσει τῶν Πατριαρχείων καὶ ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς εὐκτήριοι οἶκοι τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν.

Τὸ διὰ τοῦ ἐκνόμου κλεισίματος καὶ τῆς γενομένης αὐθαιρέτου διαρπαγῆς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐκκλησιῶν κατενεχθὲν πλῆγμα βαρέως φέροντες οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ καὶ παρὰ πάντα λόγον στερηθέντες τῶν προγονικῶν αὐτῶν ἐκκλησιῶν ἀναλογιζόμενοι δὲ ὅτι ἡ οἰκτρὰ ὅσον καὶ ἔκνομος αὕτη κατάστασις εἶναι δημιούργημα τῆς βουλγαρικῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς παρανόμου ἐνεργείας ἐνίων κατὰ τόπους κυβερνητικῶν ἀρχῶν σύμπαντες οἱ ὀρθόδοξοι κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως συγκροτήσαντες συλλαλητήρια διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως κατὰ τῆς ληστρικῆς διαρπαγῆς τῶν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον νομίμως καὶ δικαίως ἀνηκουσῶν ἐκκλησιῶν καὶ σχολῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ. Ἀπέκρουον διαρρήδην πᾶσαν ἀπόφασιν τείνουσαν εἰς τὴν παραγνώρισιν τῶν ἀναμφισβητήτων τῆς κυριότητος τίτλων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῶν ἤδη, ὡς μὴ ὤφελε, κεκλεισμένων ἢ διαρπαγεισῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπεζήτουν τὴν ἀπόδοσιν πασῶν τῶν ἐν λόγῳ Ἐκκλησιῶν καὶ σχολῶν εἰς τὸν μόνον καὶ νόμιμον δικαιοῦχον, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἠξίουν ὅπως ἀπαγορευθῇ εἰς τὸν Ἔξαρχον τῶν Βουλγάρων, τὸν παρὰ τοὺς πολιτικοὺς νόμους καὶ τοὺς Ἐκκλησιαστι-

κοὺς κανόνας ἑδρεύοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ ἐπὶ πλέον ἐπίσημος διαμονὴ αὐτοῦ ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κράτει καὶ διαταχθῇ ὅπως ἐγκαθιστάμενος μονίμως ἐν Σόφιᾳ, ἀναλάβῃ ἐκεῖθεν τὴν μόνην ἀνήκουσαν αὐτῷ δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ βουλγαρικοῦ βασιλείου εὑρισκομένων βουλγαροσχισματικῶν.

Παρὰ τὰς διαμαρτυρίας ὅμως λαοῦ καὶ Πατριαρχείων ἡ Τουρκικὴ συνταγματικὴ Κυβέρνησις παρεβίασε τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας ἠθέτησε διαταγὰς Σουλτάνων ἐπιφανῶν, ἠμφεσβήτησε εἰς τὴν διοικοῦσαν καὶ τὴν ποιμαίνουσαν ἐκκλησίαν τὸ μέγα καὶ θεόθεν δοθὲν αὐτῇ δικαίωμα νὰ προασπίζῃ τὸ δόγμα τὸ ὀρθόδοξον καὶ ἁρπάσασα ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Μητροπολιτῶν τὸ ἐπὶ ναῶν καὶ μοναστηρίων καὶ ἁγιασμάτων δίκαιον ἐχορήγησε τοῦτο εἰς ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία κηρύττει ἐκτὸς τῆς ὀρθοδοξίας κειμένους.

Τὰ περὶ τὸν Πατριάρχην δύο Σώματα ἐρειδόμενα ἐπὶ τῶν ἐπὶ ἑκατονταετηρίδων ἰσχυόντων προνομίων καὶ ἐπὶ τῶν διατάξεων τοῦ Σερῆ ἀπέκρουσαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς Βουλῆς καὶ Γερουσίας καὶ ἀπευθύναντες μασβατᾶν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον ἐξελιπάρουν, ὅπως μὴ ἐπικυρώσῃ τὸν ἄδικον τοῦτον νόμον μέλλοντα νὰ παρακωλύσῃ μὲν τὴν συνέχειαν τῆς ἱστορικῆς ταύτης δικαιοσύνης καὶ εὐθυδικίας, τῆς ἀπὸ χιλίων τριακοσίων ἐτῶν ἰσχυούσης, ν' ἀφαιρέσῃ δὲ ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Ἑλλήνων, ἐναντίον παντὸς δικαίου, τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν, τὰ σχολεῖα καὶ τὰ νεκροταφεῖα τὰ περιέχοντα τὰ ὀστᾶ τῶν προγόνων ἡμῶν καὶ παραδώσῃ ταῦτα εἰς τοὺς ἅρπαγας.

Ὅλαι ὅμως αἱ ἐπικλήσεις θείων καὶ ἀνθρωπίνων δικαίων καὶ ἅπαντα τὰ διαβήματα τῶν Πατριαρχείων εἰς οὐδὲν σχεδὸν ἴσχυσαν καὶ πλεῖσται ἐκ τῶν δῆθεν διαμφισβητουμένων ἐκκλησιῶν περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν σχισματικῶν Βουλγάρων.

Οὕτως ἁρπαγέντες ναοὶ ἐν Θράκῃ εἰσὶν οἱ ἑξῆς: Τῆς Ἐπαρχίας Ἡρακλείας ΙΙ ναοὶ καὶ ΙΙ σχολεῖα, τῆς ἐπαρχίας Δέρκων 4 ναοὶ καὶ 4 σχολεῖα, τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας 2 ναοὶ καὶ 2 σχολεῖα, τῆς ἐπαρχίας Σηλυβρίας 2 ναοὶ καὶ 2 σχολεῖα, τῆς ἐπαρχίας Σαράντα Ἐκκλησιῶν 1 ναὸς καὶ 2 σχολεῖα τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας 2 ναοὶ καὶ 1 σχολεῖον καὶ τῆς ἐπαρχίας Λιτίτσης 1 ναὸς καὶ 1 σχολεῖον.

Ο ΔΙΩΓΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΠΡΟ ΤΟΥ 1914 ΚΑΙ ΚΑΤ' ΑΥΤΟ

Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ γράφομεν ὁ ἕτερος τῶν φυλετικῶν ἐχθρῶν, καθ' οὗ τὸ Ἑλληνικὸν Γένος, συνεπῶς δὲ καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης ἠγωνίζετο ἀμυνόμενος κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν αὐτοῦ ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας ὅλας, ἦτο ὁ Ὀθωμανός. Ὁ κατακτητής, ὁ ἅρπαξ, ὁ σφετεριστής, ὁ βάρβαρος, ὁ ἄξεστος καὶ ἀμόρφωτος αὐτός, ὁ μὴ ἀνεχόμενος τὸν γείτονά του χριστιανὸν Ἕλληνα, τὸν μορφωμένον, τὸν πεπολιτισμένον καὶ διανοητικῶς πολὺ ὑψηλότερα αὐτοῦ ἱστάμενον. Δὲν παρέλειπεν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλώνῃ τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ ὡς κατακτητοῦ ὑβρίζων καὶ ἀπειλῶν τὸν γκιαούρην καὶ ἐὰν ἠδύνατο, νὰ προσβάλλῃ τὴν τιμήν, ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ Ἕλληνος.

Τὴν κατάστασιν ταύτην μοιρολατρικῶς ὑφίστατο ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπὸ ἑκατονταετηρίδων μὴ δυνάμενος καὶ ἄλλως νὰ πράξῃ, διότι ἔζη ἐν μέσῳ πυκνῶν μαζῶν τουρκισμοῦ καὶ πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁπόθεν τάχιστα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ γενέσει του ἦτο δυνατὸν νὰ καταπνιγῇ πᾶν ἐκρηγνυόμενον ἐπαναστατικὸν κίνημα, ὡς ἦτο λ.χ. τὸ τοῦ Κωστῆ Τσάντελη ἢ Ἰγνάτογλου παρὰ τὴν Μαύρην Θάλασσαν, τὸ ὁποῖον τοσοῦτον φόβον καὶ τρόμον εἰς τοὺς Τούρκους ἐνέσπειρεν, ὥστε δὲν ἐτόλμων νὰ τὸν καταδιώξουν τὰ ἀποστελλόμενα πρὸς τοῦτο ἀποσπάσματα. Δυστυχῶς ὅμως ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης δὲν ἦτο κατάλληλος διὰ τοιαύτας ἐπιχειρήσεις καὶ διὰ προδοσίας συλληφθεὶς ἀπηγχονίσθη ἐν τῇ Πλατείᾳ τῆς γενετείρας του Τσαντῆς.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἔζη ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης μέχρι τῆς μεταπολιτεύσεως τῆς λαβούσης χώραν τῇ 10ῃ Ἰουλίου 1908 ὁπότε πολλοὶ μὲν τῶν ἡμετέρων ἔτρεφον τὴν αἰσιοδοξίαν περὶ βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, ἄλλοι ὅμως ἐφρόνουν τὰ ἐνάντια, μὴ δίδοντες προσοχὴν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τῶν Νεοτούρκων, ὡς καὶ ὁ τότε εὐκλεῶς καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Χρυσοστόμων καὶ Φωτίων μεγαλεπήβολος Πατριάρχης Ἰωακεὶμ ὁ Γ' προβλέπων οἱονεὶ τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσιν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν δεινὰ ἔλεγεν, ὅτι ταλανισμοῦ μᾶλλον χρῄζομεν παρὰ συγχαρητηρίων καθόσον ἀπὸ τῆς μεταπολιτεύσεως ἀκριβῶς ἀρχίζουν τὰ βάσανα ἡμῶν.

Καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη.

Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις μικρὸν μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν ἠθέλησε πρῶτον νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα ἀναφορικῶς πρὸς τὴν σύστα-

σιν, συντήρησιν καὶ τὴν διοίκησιν αὐτῶν. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀπέκρουσε τὴν πρόθεσιν ταύτην δι' ἐπισήμου ἐγγράφου λέγοντος, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον καθὼς ἀπὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων διὰ λόγους θρησκευτικούς, γλωσσολογικούς, ἐθνικοὺς καὶ παιδαγωγικοὺς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προνοῇ περὶ τῆς ἱδρύσεως σχολείων, περὶ διορισμοῦ καταλλήλων προσώπων ὡς διδασκάλων, περὶ συντηρήσεως αὐτῶν καὶ περὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως τοῦ γραικικοῦ Ἔθνους, οὕτω θεωρεῖ δίκαιον νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ νόμος οὗτος καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἰσχύων καὶ δὲν ἀρνεῖται, ὅπως καὶ μέχρι σήμερον, συνῳδᾶ τοῖς νενομισμένοις τὸ ὑψηλὸν Κυβερνητικὸν δικαίωμα τῆς ἐπ' αὐτῶν προσοχῆς καὶ ἐποπτεύσεως.

Ἐπηκολούθησεν ὁ Ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος (1911 — 1912) λόγῳ τοῦ ζητήματος τῆς Τριπολίτιδος, καθ' ὃν ἡττήθη ἡ Τουρκία ἀπολέσασα τὴν Τριπολίτιδα καὶ τὴν Δωδεκάνησον περιελθοῦσαν ἔκτοτε ὑπὸ τὴν Ἰταλικὴν κυριαρχίαν. Εὐθὺς δ' ἀμέσως, τὸ 1912 συνεπείᾳ τοῦ ἐπιχειρηθέντος ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων ἐκτουρκισμοῦ τῶν Χριστιανικῶν μειονοτήτων ἐξερράγη ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος κατὰ τῆς Τουρκίας, ἥτις εἰς ἐπανειλημμένας μάχας ἐνικήθη ὑπὸ τῶν Συμμάχων. Μετὰ τὴν μάχην δὲ γενομένην παρὰ τὴν πόλιν τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ 11ῃ Ὀκτωβρίου 1912 οἱ Τοῦρκοι ἡττήθησαν καὶ ὑπεχώρησαν μέχρι τῆς ὀχυρᾶς γραμμῆς τῆς Τσατάλτζας. Οἱ Βούλγαροι τότε κατέλαβον τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας ὅμως ἐπ' ὀλίγον μόνον διετήρησαν, καθόσον τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐκραγέντος τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου, ἡ Τουρκία εἰς ἔκτακτον ὑπουργικὸν συμβούλιον ἀπεφάσισε τὴν προέλασιν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων πρὸς ἀνακατάληψιν τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς μέχρι Σαράντα Ἐκκλησιῶν περιφερείας τῆς Θράκης, ἣν οἱ Βούλγαροι κατεῖχον. Ἡ ἐκστρατεία ἐπέτυχε καὶ κατελήφθησαν τὰ ἐκ τῶν προτέρων προσδιορισθέντα μέρη καὶ ἡ πόλις τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἀνακατάληψις δ' αὕτη κατωχυρώθη καὶ δι' ὁριστικῆς συνθήκης τῇ 29ῃ Σεπτεμβρίου 1913 ὑπογραφείσης ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων τῆς Τουρκίας Ταλαάτ, Μαχμοὺτ καὶ Χαλίλ. Ἐπὶ πλέον δὲ ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις συγκατετέθη ν' ἀπομακρύνῃ ὑπὸ τύπον ἀνταλλαγῆς πληθυσμῶν τοὺς βουλγάρους κατοίκους τῆς Θράκης.

Διαρκούσης τῆς ὡς ἄνωθι ἀνακαταλήψεως τῶν διαφόρων πόλεων καὶ χωρίων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἠναγκάσθησαν οἱ κάτοικοι τῶν Ἑλληνικῶν χωρίων Κριθιᾶς, Πλαγιαρίου, Βαϊρίου, Γαλατᾶ, Νεοχωρίου καὶ Καλλιπόλεως νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ χωρία των καὶ νὰ καταφύγουν ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων κατεχομένην περιοχὴν τῆς Θράκης καὶ ἄλλοι εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Τὴν ἰδίαν τύχην ὑπέστησαν καὶ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ἐν τῇ περιφερείᾳ Διδυμοτείχου τῶν χωρίων Κορνοφωλιᾶς, Ἐσὰ - κιοΐ, Βουλγκὰρ - κιοΐ, Ἀρ-

ναοὺτ - κιοϊ, Καρασοῦ καὶ Ταταρ - κιοϊ. Τὰ χωρία Ρύζια, Τσουρὲκ - κιοϊ, Μαράσια, Μουσουμπεϊλῆ, Καδὶν - κιοϊ, Δογάντζα, Ἀλεπλῆ κατεσφάγησαν. Τὸ χωρίον Ἀλεπλῆ εἶναι ἐκ τῶν πρώτων δεινῶς παθόντων. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ (εἰς τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον) ἐκάησαν 250 οἰκίαι καὶ ἐφονεύθησαν 109 χωρικοὶ διαφόρου φύλου καὶ ἡλικίας. Ἐπυρπολήθησαν σιτηρά, 40 χιλιάδες κοιλά, ἔπιπλα ἀξίας 2 χιλ. λιρῶν, ὁ δὲ στρατὸς ἀφήρεσε 50 ζεύγη βοῶν μετὰ τῶν ἁμαξῶν καὶ ἥρπασε 2 χιλιάδας πρόβατα. Ἐπὶ βουλγαροκρατίας ἀνῳκοδομήθη τὸ χωρίον ὑπὸ τῶν χωρικῶν καὶ κατὰ τὸν διωγμὸν ἐξεδιώχθη ἅπαν τὸ χωρίον καταφυγὸν εἰς Ἑλλάδα.

Τὸ Ἀλμαλῆ τῶν Μαλγάρων, τὸ Μαχμοὺτ - κιοϊ, ἡ Γραβούνα ὡς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ συνοικία τῆς Κεσσάνης ἐπυρπολήθησαν. Τὰ ἴδια συνέβησαν εἰς τὸ Οἰκονομειό, Ἐξαστέρι καὶ τοὺς Γιαλούς.

Τὰ Μάλγαρα καὶ τὰ χωρία Μαλγάρων καὶ Χαριουπόλεως ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ πειρφερείᾳ Οὐζοὺν - Κιοπροῦ χωρία Δερβενάκι, Δερέκιοϊ, Κὶρ - κιοϊ, Δογὰν - κιοϊ, Μαστανὰρ καὶ Σουμπὰζ - κιοϊ ἐδῃώθησαν, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἔξαλλος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐκινεῖτο εἰς μετανάστευσιν, ἡ δὲ Κυβέρνησις ἀνίσχυρος νὰ συγκρατήσῃ τὴν τάξιν παρηκολούθει μὲ ἀπάθειαν τὰ γεγονότα χωρὶς νὰ λαμβάνῃ προστατευτικόν τι μέτρον διὰ τοὺς πληθυσμοὺς τούτους.

Ἡ κατάστασις αὕτη δὲν διήρκεσε περισσότερον τῶν δύο μηνῶν, κατὰ τοὺς ὁποίους ὑπολογίζεται ὅτι 119.938 περίπου κάτοικοι ἐκ τῶν παραλίων τῆς Θράκης ἐξετοπίσθησαν.

Τὴν 6ην Φεβρουαρίου τοῦ 1913 ἐξελέγη Πατριάρχης ὁ Μητροπολίτης Χαλκηδόνος Γερμανός, γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐξηρέθισε τοὺς Νεοτούρκους διότι ἐθεωρήθη ἡ ἐκλογὴ αὕτη ὡς πρόκλησις, καθόσον ὁ Ἀρχιερεὺς οὗτος εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην φήμην διὰ τὸ προνομιακὸν ζήτημα τοῦ 1890 ἐπὶ Χαμὶτ διότι τῇ εἰσηγήσει του τὸ Πατριαρχεῖον ἔκλεισε τὰς Ἐκκλησίας. Καὶ οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν.

Μὲ τὴν ἄνοδον τοῦ Γερμανοῦ εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τοῦ Φαναρίου ἤρχισεν οὗτος νὰ ἀποκτᾷ τὴν προτέραν ζωηρότητά του. Δὲν παρήρχετο ἡμέρα χωρὶς νὰ ἐπιδοθῇ καὶ ἓν τακρίριον εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, διὰ τοῦ ὁποίου κατηγγέλλοντο διάφοροι ὑπερβασίαι,

Τὸ Πατριαρχεῖον θορυβηθὲν ἀπὸ τὴν συνεχιζομένην μετανάστευσιν ὑπέβαλεν ἔντονα τακρίρια διαμαρτυρίας εἰς τὸν Μέγαν Βεζύρην καὶ τοὺς Ὑπουργοὺς Ἐσωτερικῶν καὶ Δικαιοσύνης.

Ταυτοχρόνως καὶ ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος Πανᾶς ἐκτελῶν ἐντολὴν τῆς Κυβερνήσεώς του προέβη καὶ αὐτὸς εἰς διάβημα διαμαρτυρίας παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ ζητῶν τὴν κατάπαυσιν τῶν διωγμῶν. Ὁ Ἕλλην Πρωθυπουρ-

γὸς 'Ελευθέριος Βενιζέλος προέβαινεν ἐπίσης εἰς σχετικὸν διάβημα παρὰ τοῖς ἐν 'Αθήναις πρεσβευταῖς τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Τὸ διάβημα τῶν Πατριαρχείων καὶ ἡ ἔντονος διαμαρτυρία αὐτοῦ πρὸς κατάπαυσιν τοῦ διωγμοῦ δὲν ἠδύνατο παρὰ νὰ θορυβήσῃ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν. 'Εκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον κατετάραξε κυριολεκτικῶς τοὺς κυβερνῶντας Νεοτούρκους ἦτο ὁ θόρυβος ὁ ἐν 'Ελλάδι ἐγερθεὶς καὶ ἰδίᾳ τὸ πρὸς τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Δυνάμεων διάβημα τοῦ "Ελληνος Πρωθυπουργοῦ 'Ελευθερίου Βενιζέλου.

Μετὰ μακρὰν σύσκεψιν ἐν τῇ 'Υψηλῇ Πύλῃ ἀπεφασίσθη ἡ διὰ παντὸς μέσου παρέλκυσις τῆς καταστάσεως. Καὶ εἰς μὲν τὸ Πατριαρχεῖον ἐδόθη καθησυχαστικὴ ἀπάντησις μὲ τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ ληφθοῦν κατασταλτικὰ μέτρα διὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ ὅτι θὰ σταλῇ εἰδικὴ 'Επιτροπὴ εἰς τὴν Θράκην διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ τοὺς "Ελληνας εἰς τὰς ἑστίας των, εἰς δὲ τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Δυνάμεων 'Αγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας, οἱ ὁποῖοι ἐπενέβησαν μετὰ τὸ διάβημα τοῦ Βενιζέλου, παρέστησαν, ὅτι δὲν ὑφίσταντο διωγμοί, ἀλλ' ὅτι οἱ "Ελληνες τῆς 'Ανατολικῆς Θράκης αὐθορμήτως μεταναστεύουν διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν 'Ελλάδα, ἥτις ηὐξήθη καὶ ἐδοξάσθη κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ ὅτι πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ των τούτου εἶναι πρόθυμος, εἶπεν ὁ πονηρὸς Ταλαάτ, νὰ συνοδεύσῃ τοὺς διερμηνεῖς τῶν Πρεσβειῶν εἰς τὴν 'Ανατολικὴν Θράκην διὰ νὰ ἐνεργήσουν ἔρευναν εἰς τὴν περιοχήν, ὅπου διατείνεται τὸ Πατριαρχεῖον, ὅτι γίνονται διωγμοί. Οἱ πρεσβευταὶ ἐδέχθησαν.

Τὸ Πατριαρχεῖον πληροφορηθὲν τὴν συμφωνίαν Ταλαάτ καὶ πρεσβευτῶν ἀπεφάσισε καὶ αὐτὸ ἐκ παραλλήλου ν' ἀποστείλῃ ἄλλην ἐπιτροπὴν ἀποτελεσθεῖσαν ἀπὸ τὸν τότε Μητροπολίτην Βιζύης "Ανθιμον καὶ εἶτα Μαρωνείας, τὸν 'Αρχιμανδρίτην 'Αλέξανδρον καὶ τὸν Δευτερεύοντα τῶν Πατριαρχείων 'Ιωακεὶμ (μετέπειτα Μητροπολίτην Κοζάνης).

Οἱ διερμηνεῖς τῶν πρεσβευτῶν μετὰ τοῦ Ταλαάτ περιῆλθον τὰ διάφορα παραλιακὰ χωρία τῶν 'Ελλήνων καὶ ἐξήτασαν τὰ παράπονα τῶν κατοίκων. 'Ο Ταλαάτ παρουσίᾳ τῶν διερμηνέων διεβεβαίωσε τούς κατοίκους, ὅτι ἐλήφθησαν μέτρα αὐστηρὰ πρὸς διαφύλαξιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας των, ἔδωκε δὲ αὐστηροτάτας διαταγὰς εἰς τὰς κατὰ τόπους στρατιωτικάς, ἀστυνομικὰς καὶ διοικητικὰς ἀρχὰς ἐν σχέσει μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν φυγάδων.

'Η παρουσία τῶν διερμηνέων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Πατριαρχικῆς 'Επιτροπῆς ἀφ' ἑτέρου συνετέλεσε πολὺ εἰς τὸ ν' ἀναθαρρήσωσι οἱ χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ καὶ πολλοὶ τούτων ἤρχισαν νὰ ἐκδηλώνουν διαθέσεις ἐπανόδου εἰς τὰ χωρία των.

'Η περιοδεία τοῦ Ταλαάτ διήρκεσεν ἐπὶ δέκα ἡμέρας, ἅμα δὲ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔσπευσε νὰ δημοσιεύσῃ ὑπὸ τύπον ἀνακοινωθέντος τὰ

ἑξῆς ἐν σχέσει μὲ τὰ αἴτια καὶ τὰς ἀφορμάς, αἱ ὁποῖαι προὐκάλεσαν τὴν μετανάστευσιν τῶν Ρωμηῶν τῆς Θράκης.

1) Ὅτι εὑρέθησαν ἐπιστολαὶ Ἑλληνοθωμανοῦ ἀνυποτάκτων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, οἱ ὁποῖοι καταφυγόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ μὴ ἐκτίσουν τὴν στρατιωτικήν των θητείαν ἐν Τουρκίᾳ ἐκάλουν τὰς οἰκογενείας των νὰ μεταβῶσι πλησίον των καὶ νὰ ἐγκατασταθῶσι μονίμως ἐν Ἑλλάδι.

2) Ὅτι μετηνάστευον ἐκεῖνοι ἐκ τῶν Ρωμηῶν, οἱ ὁποῖοι διαρκοῦντος τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου διέπραξαν ἐγκλήματα κατὰ τῆς τιμῆς τῶν πολιτῶν ἐξαιρεθέντα τῆς χορηγηθείσης γενικῆς ἀμνηστείας καὶ κατὰ συνέπειαν ἐφοβοῦντο μὴ καταδικασθοῦν.

3) Ὅσοι ἐφοβοῦντο μὴ εὑρεθῶσιν ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς ἐκδικήσεις τῶν γειτόνων καὶ συγχωριανῶν των Μουσουλμάνων διὰ προγενεστέρας εἰς βάρος τούτων διαπραχθείσας ἐγκληματικὰς πράξεις.

Πλὴν τοῦ ἀνακοινωθέντος τούτου ἡ Κυβέρνησις πρὸς δημιουργίαν ἐντυπώσεων παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ ἐν Εὐρώπῃ δὲν παρέλειψε νὰ ἀναφέρῃ, ὅτι ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν πορισμάτων τῶν ἀνακρίσεων, ἃς ἐνήργησεν ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν Ταλαὰτ κατὰ τὴν εἰς Θράκην περιοδείαν του, οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης μετηνάστευον δῆθεν καὶ ἰδίως οἱ ἄποροι καὶ ἀκτήμονες σπεύδοντες νὰ καταλάβουν καὶ ἰδιοποιηθοῦν τὰς περιουσίας καὶ τὰ κτήματα τῶν Μουσουλμάνων τῆς Μακεδονίας, οἱ ὁποῖοι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μετηνάστευον εἰς Τουρκίαν. Καὶ διὰ νὰ γίνουν ὅλα αὐτὰ πιστευτὰ εἰς τὸ ἀνακοινωθὲν ἀνεγράφετο ὡς κατακλεὶς τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐνῷ περισσότεροι τῶν 20.000 Ρωμηῶν ἀνεχώρησαν ἐκ τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως οὐδαμοῦ ἐσημειώθησαν λεηλασίαι καὶ ὅτι μόνον μερικὰ κτήνη καὶ ὑποζύγια ἐπωλήθησαν εἰς εὐτελεῖς τιμάς, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ κατεσχέθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ πλέον ἠμπόδισαν τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἀγοραπωλησιῶν τοῦ εἴδους τούτου.

Ἐπὶ ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα ἐξηκολούθησεν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις δι' ἀνακοινωθέντων τοιούτου περιεχομένου νὰ παραπλανᾷ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ νὰ φέρῃ δῆθεν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὰς ἐντόνους διαμαρτυρίας τῶν Πατριαρχείων, ἀλλ' οὐδένα ἔπειθεν.

Αἱ παραμείνασαι εἰς τὴν Θράκην Πατριαρχικαὶ Ἐπιτροπαὶ συνεχίζουσαι τὰς περιοδείας των περιῆλθον τὴν Ἀδριανούπολιν, τὸ Οὐζοὺν - Κιοπροῦ, τὴν Κεσσάνην, τὰ Μάλγαρα, τὴν Ραιδεστόν, τὴν Ἡράκλειαν, τὴν Βιζύην, τὴν Στράντζαν καὶ τὴ Μήδειαν.

Αἱ τοπικαὶ Ἀρχαὶ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐφαίνοντο εὐπροσήγοροι καὶ εὐγενεῖς πρὸς αὐτάς. Προσεποιοῦντο ὅτι ἤκουον τὰς ἐναντίον αὐτῶν τῶν Ἀρχῶν καταθέσεις τῶν διωκομένων καὶ ἔδιδον ὑποσχέσεις ὅτι θὰ παράσχουν εἰς αὐτοὺς πᾶσαν εὐκολίαν ἐπιστρέφοντας εἰς τὰς ἑστίας των.

Ἡ νόθος αὕτη κατάστασις καὶ ἡ ὑποκριτικὴ συμπεριφορὰ τῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολύ. Αἱ ἐπὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Μουσουλμάνων προσφύγων Ἐπιτροπαὶ ἐπειγόμεναι νὰ συμπληρώσουν τὸ ἔργον των ἐκαραδόκουν τὴν κατάλληλον πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν, ἥτις δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ.

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Θράκης Χατζῆ - Ἀδὶλ - βέης ἐξελθὼν εἰς περιοδείαν ἐπεσκέφθη καὶ τὴν κωμόπολιν Σαμακόβιον, ὅπου εἶχεν ἐγκατασταθῆ ὁ Μητροπολίτης Βιζύης Ἄνθιμος, εἶτα Μαρωνείας, διότι οἱ κάτοικοι τῆς Βιζύης, τῆς ἕδρας του καὶ τῶν πέριξ χωρίων εἶχον ἀπέλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ὁ Γενικὸς Διοικητὴς ἔξωθεν ἀκριβῶς τῆς κωμοπόλεως ὑπέστη δολοφονικὴν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὁποῖοι ἐφόνευσαν τὸν ἑνδεκαετῆ υἱόν του, τοῦ ἰδίου διασωθέντος. Τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἀποπείρας ταύτης ἀπέδωκαν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν ἰδίαν ἡμέραν συνελήφθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν 18 πρόκριτοι τοῦ Σαμακοβίου οἱ ὁποῖοι κατόπιν προχείρου διαδικασίας κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου εἰς θάνατον καὶ ἐτυφεκίσθησαν εἰς τὸν τόπον ὅπου ἐγένετο ἡ ἀπόπειρα. Ἦσαν δὲ οἱ ἑξῆς κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ ἐκ Σαμακοβίου Θεοδ. Κιακίδου οἱ ἐκτελεσθέντες: Περικλῆς Κιακίδης, Δήμαρχος Σαμακοβίου, Κύρκος Ν. Κύρκος, Δημήτριος Παναγιωτάκης, Δημήτριος Πάρτος, Κων)τῖνος Π. Πάρτου, Κων)τῖνος Χρηστάκης, Δούκας Δουκίδης, Βασίλειος Εὐθυμίου, Κωνσταντῖνος Δουκίδης, Γεώργιος Πάρτου, Φιλ. Γιαννάκου, Πολυχρ. Γεωργίου, Κυριάκος Μαρινέλης, Γιάγκος Ἀθανασιάδης, Κων)τῖνος Λαμπρινοῦ καὶ Γ. Παπαδόπουλος. Συγχρόνως δὲ πρὸς τοὺς ἀνωτέρω ἀπεσφάγησαν καὶ οἱ ἐκ Σκοποῦ ἐπίσης καταγόμενοι Ἀριστόδημος Κωνσταντόπουλος, δήμαρχος Σκοποῦ, Σῖμος Σιμόπουλος, διδάσκαλος, Κυριάκος Κωνσταντόπουλος, ἱερομόναχος, Πελοπίδας Βαβατζανίδης, Θεόδωρος Κοκκάλας, Σ. Φλῶρος, φαρμακοποιὸς καὶ κατὰ τὴν Μαύρην Βίβλον τῶν Πατριαρχείων ὁ μὲν Σῖμος Σιμόπουλος συλληφθεὶς ὑπὸ δύο Τούρκων προσφύγων τῇ ἐπινεύσει τῶν Ἀρχῶν σφάζεται ὡς ἀρνίον εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας, ἔξω τῆς κωμοπόλεως, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Γένναν ὁ δὲ ἱερεὺς παπα Κυριάκος Κωνσταντόπουλος ἐγκλεισθεὶς αὐθημερὸν εἰς ὑπόγειον καὶ νοσηρὰν φυλακὴν ἐπὶ πέντε ὁλοκλήρους ἡμέρας ἄνευ τροφῆς καὶ ὕδατος καὶ ὑπὸ τὰ ἀπερίγραπτα βασανιστήρια ἔσχε τὴν αὐτὴν τύχην μὲ τὸν ἐξάδελφόν του Σιμόπουλον. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχον καὶ οἱ λοιποὶ τέσσαρες μὲ μόνην τὴν φρικώδη διαφορὰν ὅτι ἐτάφησαν ζῶντες, ἀφοῦ ἐξηναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς κακούργου σπείρας, ὅπως οἱ ἴδιοι ὀρύξωσι τοὺς τάφους αὐτῶν, καὶ ἄλλοι ὧν αἰωνία ἔστω ἡ μνήμη.

Καὶ αὐτὸς ὁ Μητροπολίτης Βιζύης θεωρηθεὶς ἔνοχος ἐτέθη ὑπὸ κράτησιν ἐντὸς τῆς οἰκίας εἰς τὴν ὁποίαν διέμενεν, θὰ ἐξετελεῖτο δὲ καὶ αὐτός, ἀλλ' ἐσώθη, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἀπεκαλύφθη, ὅτι οἱ δρᾶσται τῆς ἀποπείρας ἦσαν

Βούλγαροι. Καὶ κατόπιν προσωπικῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Ταλαὰτ τῷ ἐπετράπη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κων)πολιν, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ὅλοι οἱ Ἕλληνες τῆς ἐπαρχίας του, διαρκούσης τῆς ἐπιτηρήσεως καὶ τοῦ περιορισμοῦ του, εἶχον φύγει εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Γεν. Διοικητοῦ τῆς Θράκης ἐδημιούργησεν ἀφόρητον διὰ τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον κατάστασιν. Αἱ βεβαιώσεις τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι ἡ ἀπόπειρα ἐγένετο ὑπὸ Βουλγάρων δὲν ἔφερε κανὲν ἀποτέλεσμα. Οἱ διωγμοὶ ἐξηκολούθουν ἀπηνέστεροι. Αἱ Πατριαρχικαὶ Ἐπιτροπαὶ ἤρχισαν νὰ ἐπανέρχωνται εἰς Κων)πολιν. Τὰ στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε δῆθεν ἀνατεθῇ ἡ ἀσφάλεια τῶν χωρίων τῆς Θράκης ἀπεσύρθησαν. Τοῦτο ἤρκεσεν διὰ νὰ γενικευθῇ ἡ ἔξοδος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀνενόχλητοι πλέον οἱ Τοῦρκοι πρόσφυγες ἐγκαθίσταντο εἰς τὰ ἐγκαταλειπόμενα χωρία αὐτῶν. Αἱ διαμαρτυρίαι τῶν Πατριαρχείων ἔμενον ἀτελεσφόρητοι. Καὶ μὴ ἔχοντα ἄλλο μέτρον ἀμύνης ἀπεφάσισαν εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας νὰ ἑορτάσουν τὸ Πάσχα ἄνευ τῆς συνήθους πομπῆς, εἰς ἣν ἐκαλοῦντο οἱ Πρεσβευταὶ τῶν ξένων Δυνάμεων καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Κυβερνήσεως, καὶ νὰ προσφύγουν εἰς τοὺς Πρεσβευτὰς τῶν Δυνάμεων.

Ἡ Κυβέρνησις πληροφορηθεῖσα τὰς διαθέσεις ταύτας τῶν Πατριαρχείων κατεθορυβήθη καὶ διὰ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμοὺς εἰς τὰς διαμαρτυρίας αὐτῶν καὶ εἰς τὰς δυσμενεῖς διαθέσεις τῶν Εὐρωπαίων παρώτρυνε τὸν Τουρκικὸν τύπον νὰ ἀρχίσῃ σφοδρὰν ἀρθρογραφίαν κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως διὰ φανταστικὰ δεινοπαθήματα τῶν Μουσουλμάνων τῆς Μακεδονίας, οἱ ὁποῖοι δῆθεν ἐξηναγκάζοντο νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν ἕνεκα τῶν δυσβαστάκτων καὶ βαρέων φόρων, τοὺς ὁποίους ἐπέβαλλεν εἰς αὐτοὺς ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησις ὑπὸ τύπον ἐράνων καὶ καταναγκαστικῶν εἰσφορῶν. Πλὴν τοῦ Τουρκικοῦ τύπου καὶ οἱ ἐν Εὐρώπῃ διπλωμάται τῆς Τουρκίας διὰ δημοσιογραφικῶν συνεντεύξεων καὶ ἐπισήμων δηλώσεων προσεπάθουν νὰ μειώσουν τὴν ἐκ τῶν διωγμῶν τῆς Θράκης προξενηθεῖσαν ἐν Εὐρώπῃ ἐντύπωσιν.

Ἡμιλλῶντο δὲ οὗτοι τὶς θὰ ἐπινοήσῃ τὰ μᾶλλον ἐντυπωσιακὰ ψεύδη διὰ νὰ φανῇ ἀρεστὸς εἰς τὴν Λέσχην «Νοῦρι Ὀσμανιὲ» ἐξ ἧς τὸ πᾶν ἐξηρτᾶτο. Ἄφθαστος εἰς κυνισμὸν ὑπῆρξεν εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὁ ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴς Χιλμῆ Πασσᾶς, ὅστις ἐδήλου εἰς συντάκτην τοῦ «Νέου Ἐλευθέρου Τύπου» τὰ ἀκόλουθα.

» Ἡ ἔξοδος τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης ὀφείλεται εἰς τὰς ὑποκινήσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις ἐπιδιώκει δι' αὐτοῦ νὰ πληρώσῃ τὰ κενά, τὰ ὁποῖα ἀφήνουν εἰς Μακεδονίαν οἱ ὑπὸ τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν ἀπελαυνόμενοι ἐκεῖθεν Μουσουλμᾶνοι.

» Οἱ Ἕλληνες πρόσφυγες ὄχι μόνον ἐγκαθίστανται εἰς τὰ οἰκήματα τῶν ἐκδιωκομένων Μουσουλμάνων καὶ νέμονται τὰς περιουσίας, τὰς ὁποίας ἐγκα-

ταλείπουν, ἀλλὰ καταλαμβάνουν καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ θρησκευτικὰ καθιδρύματα καὶ τὰ χρησιμοποιοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ σταύλους.

» Οἱ ἐν 'Αθήναις καίτοι οἱ ἴδιοι προυκάλεσαν τὴν μετανάστευσιν θορυβοῦν τώρα, διότι διεμαρτυρήθη τὸ Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον ζημιοῦται ἀπὸ αὐτήν».

Τοιαῦτα ψεύδη χονδροειδῆ ἐπενόουν οἱ ἄγαν σωβινισταὶ κυβερνῆται τῆς Τουρκίας πρὸς συγκάλυψιν τῶν πραγματικῶν προθέσεών των, αἱ ὁποῖαι ἦσαν νὰ ἐκδιώξουν τὸ 'Ελληνικὸν στοιχεῖον ἀπὸ τῶν προαιωνίων ἑστιῶν των καὶ ν' ἀποκαθάρωσι τὴν Θράκην ἀπὸ τοῦ ἀνθοῦντος 'Ελληνισμοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν πρόοδον καὶ ἐξέλιξιν ἐν παντὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνεχθῶσιν. 'Αφ' ἑνὸς μὲν προσεποιοῦντο ὅτι ὀργίζονται καὶ θυμώνουν διὰ τὰς ὑπερβασίας τῶν κατωτέρων δῆθεν ὑπαλλήλων καὶ ὑπισχνοῦντο εἰς τὴν Πατριαρχικὴν 'Επιτροπὴν ἢ καὶ εἰς τοὺς Μητροπολίτας παραπονουμένους διὰ τὰς παρανομίας τῶν ὑπαλλήλων, ὅτι θὰ τοὺς τιμωρήσουν, ὅτι θὰ τοὺς παύσουν καὶ τὰ παρόμοια καὶ ἀφ' ἑτέρου ἔπραττον ὅλως τὰ ἐνάντια. Οὕτω λ.χ. ὁ Ταλαὰτ βέης, αὐτὴ ἡ ἀλώπηξ μὲ ἔνστικτα θηρίου, δὲν ἐδίσταζεν εἰς μὲν τὴν Πατριαρχικὴν 'Επιτροπὴν νὰ φαίνεται, ὅτι ἤκουε τὰ δίκαια παράπονά των καὶ νὰ ὑπόσχεται τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀδικιῶν, αὐτοστιγμεὶ δὲ νὰ τηλεφωνῇ εἰς τὸν 'Αβδουραχμὰν βέην, 'Υπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων καὶ νὰ λέγῃ: «Ἔρχονται οἱ Πατριαρχικοί; Νὰ κόψῃς τὸν βῆχά τους ὁριστικῶς, χωρὶς περιστροφὰς νὰ τοὺς εἴπῃς, νὰ βλέπουν τὰς 'Εκκλησίας των καὶ νὰ τοὺς δείξῃς τὴν θύραν».

Παρ' ὅλας τὰς προσποιήσεις του καὶ τὰ ἐπίπλαστα μειδιάματά του δὲν δύναται νὰ ἀποκρύψῃ τὸ ἐξολοθρευτικὸν πρόγραμμά του, ὅπερ ἐφαρμόζουν πιστῶς οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοί του, λέγομεν δὲ ὑπάλληλοί του, διότι αὐτὸς ἦτο ὁ πραγματικὸς Σουλτᾶνος τοῦ τόπου. Ἦτο δὲ τὸ πρόγραμμά του ἡ ἐξόντωσις παντὸς 'Ελληνικοῦ.

'Ο καϊμακάμης Βιζύης τοὺς ὀλίγους ἐναπομείναντας Ἕλληνας δημοσίᾳ προτρέπει νὰ μὴ μεταναστεύουν, ἰδιαιτέρως δὲ καλῶν ἕνα ἕκαστον τοὺς φοβερίζει καὶ τοὺς διατάσσει νὰ φύγουν λέγων. «Δὲν θὰ μείνῃ κανεὶς ἀπὸ σᾶς ἐδῶ, αὐτὸ εἶναι τὸ πρόγραμμά μας, δὲν τὸ καταλάβατε ἀκόμη; Δὲν σᾶς ἐγγυῶμαι διὰ τὴν ἀσφάλειάν σας, νὰ φύγετε ἀμέσως».

Εἰς τὰς κωμοπόλεις τῶν Σαράντα 'Εκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπροθυμοποιοῦντο διὰ τὸν ἐκπατρισμόν των, ἐγένετο κατ' ἀρχὰς μία παρέλασις ἐγκαθέτων Βοσνίων μεταναστῶν ὡπλισμένων διὰ ροπάλων καὶ ὅπλων μάουζερ. Κατόπιν ἤρχιζον αἱ ὕβρεις, οἱ δαρμοί, αἱ κλοπαὶ καὶ σποραδικοὶ φόνοι. Καὶ ἐὰν οἱ ταλαίπωροι κάτοικοι ἀνέμενον ἀκόμη μὴ ἀποφασίζοντες ν' ἀποχωρισθῶσιν τῆς γενεθλίου των γῆς τότε ἐπενέβαινεν ἡ 'Επίσημος 'Επιτροπή, προσεκάλει τοὺς προκρίτους καὶ ἔλεγεν εἰς αὐτούς: «Τί κάμνετε; Τί ἀπεφασί-

σατε; Θὰ μείνετε ἢ θὰ φύγετε; Ἂν δὲν φύγετε θὰ ἴδῆτε καὶ χειρότερα».

Ὁ βίος τῶν δυστυχῶν Ἑλλήνων κατέστη ἀβίωτος. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δέχωνται εἰς τὰς οἰκίας των οἰκογενείας βοσνίων μεταναστῶν, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ νὰ διανέμωνται μετ' αὐτῶν τὰ χωράφια των, τὰ ἀμπέλια των καὶ αὐτὰ τὰ ἔπιπλά των. Καὶ εἰς ἐπίμετρον ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἐγνώριζον νὰ καλλιεργῶσι τοὺς σφετεριζομένους ἀγροὺς ἢ καὶ δὲν ἤθελον, ὑπεχρεοῦντο οἱ Ἕλληνες νὰ καλλιεργῶσι ἐκ περιτροπῆς καὶ τὰ ἰδικά των χωράφια καὶ τῶν φιλοξενουμένων Τούρκων.

Ἐφεύρισκον παντοίας ἀφορμὰς διὰ νὰ δυσχεράνωσιν τὴν παραμονὴν τῶν Ἑλλήνων. Ὑπεχρέουν τοὺς ἰδιοκτήτας ἐπειδὴ ὑπῆρχε χαρέμι εἰς τὴν οἰκίαν των καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ μολύνῃ ὁ βέβηλος ὀφθαλμός του νὰ ἔρχηται εἰς ὡρισμένην ὥραν καὶ ἐὰν ποτὲ ἤρχετο ἐνωρίτερα ἢ ἀργότερον τότε μία φωνὴ ἠκούετο ἔνδοθεν. «Χαρὲμ βάρ» εἶναι τὸ χαρέμι. Δὲν σοῦ εἴπομεν νὰ ἔρχεσαι εἰς τὴν ὥραν σου; Οἱ δυστυχεῖς χωρικοὶ ὑβριζόμενοι, δερόμενοι, καταδυναστευόμενοι ποικιλοτρόπως ἀπηλπίζοντο καὶ ἐτρέποντο πρὸς τὴν μετανάστευσιν. Καὶ τοιουτοτρόπως ἠρημοῦτο ἡ Θράκη.

Ἐν προκειμένῳ, δὲν δύναμαι νὰ μὴ ἀναφέρω ἐπιστολὴν ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀποσταλεῖσαν εἰς τὴν τότε ἐφημερίδα «Ἐμπρὸς» τῇ 3ῃ Αὐγούστου 1920 ἐπὶ τῇ καταλήψει ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης καὶ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν διὰ νὰ καταφανῇ ὁποία τεραστία διαφορὰ ὑπὸ ἔποψιν νοοτροπίας καὶ ἀνθρωπισμοῦ ὑπῆρξε πάντοτε μεταξὺ Ἕλληνος καὶ Τούρκου. Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολή:

«Ἡ πόλις ἡμῶν πανηγυρίζει τὴν ἀνάστασιν αὐτῆς. Ἀπὸ τῆς 15ης Ἰουλίου ἡ πόλις πλέει εἰς τὸ κυανόλευκον περιβληθεῖσα τὴν λαμπρὰν καὶ ἑορτάσιμον αὐτῆς ὄψιν. Διὰ μέσου τῶν ἐρειπίων καὶ συντριμμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπεσώρευσεν ἡ βάρβαρος διάβασις καὶ ἡ κτηνώδης πέντε ὁλοκλήρων αἰώνων κακοδιοίκησις τῆς τουρκικῆς τῶν Σουλτάνων θηριωδίας ὡς καὶ ἡ βραχυχρόνιος μὲν κατὰ τὸ 1913, πλὴν ἁδρὰ εἰς ἐρημώσεις καὶ καταστροφὰς παραμονὴ τῶν Βουλγάρων, ἀναζωογονηθεῖσα ὑπὸ τῆς θείας τῆς Ἐλευθερίας πνοῆς ἐλησμόνησεν ἐν ἀκαρεῖ τὸν ἐπαχθέστατον τῆς δουλείας ζυγὸν καὶ ἐμφανίζεται ἤδη διὰ τῆς πανηγυρικῆς αὐτῆς ὄψεως ὡς νὰ συνεχίζῃ τὸν εὐδαίμονα βίον τῆς ἐποχῆς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἀλλὰ δι' ὁποίας ἀγωνίας, δι' ὁποίων φόβων καὶ κινδύνων προηγηθέντων τῆς καταλήψεως ἐξηγοράσθη τὸ μέγιστον τοῦτο ἀγαθόν. Ἀπὸ μηνῶν, ἀφ' ἧς ὁ περίφημος Τζαφὲρ Ταγιὰρ ἀνέλαβε τὴν διοργάνωσιν τῶν ἀτάκτων στιφῶν του πρὸς ἀντίστασιν κατὰ τῆς προελάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐπεδεινώθη ἡ θέσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης. Πλὴν τῆς γενναίας οἰκονομικῆς ἀφαιμάξεως, εἰς ἣν ὑπεχρέουν τοὺς Ἕλληνας, δὲν ἔπαυσεν ὁ γεννάδας αὐτὸς καὶ τὰ ὄργανά του νὰ ἀπειλοῦν, ὅτι δὲν θ' ἀφήσουν λίθον ἐπὶ

λίθου καὶ χριστιανικὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὤμων της, ἅμα τῇ προελάσει τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Φαντασθῆτε τὸν τρόμον καὶ τὴν ἀπελπισίαν τῶν Ἑλλήνων.

Δὲν παρῆλθεν ὅμως πολὺς καιρὸς καὶ ἡ κατάστασις ἐκ διαμέτρου ἀντεστράφη. Μόλις ἐγνώσθη ἡ ἀπόβασις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Ραιδεστόν, Ἡράκλειαν καὶ Σουλτὰν-κιοϊ οἱ Ἕλληνες ἀνεθάρρησαν οἱ δὲ πρὸ ὀλίγου ἀκόμη ἄγριοι καὶ ἀπειλητικοὶ Τοῦρκοι κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ. Τόσος δὲ ἦτο ὁ τρόμος ὁ καταλαβὼν τοὺς Τούρκους, ὥστε στρατιῶται, χωροφύλακες, ἀστυνόμοι, οἱ πάντες ἐγκαταλιπόντες τὰς θέσεις των ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Ἡ θέσις νῦν κατέστη λίαν ἐπισφαλής. Ἡ πόλις ἐκινδύνευεν νὰ περιπέσῃ εἰς ἀναρχίαν καὶ νὰ περιέλθῃ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν κακοποιῶν καὶ τῶν ἀτάκτων στοιχείων. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὴν ψυχολογικὴν ταύτην στιγμὴν ὁ ἐπαξίως ἀντιπροσωπεύων τὰ Πατριαρχεῖα Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Βασίλειος Μαγκριώτης ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς δημογεροντίας καί τινων φρονίμων Τούρκων ἀνέλαβε νὰ διαφυλάξῃ καὶ σώσῃ τὴν πόλιν. Ἐσχηματίσθη μικτὴ ἐπιτροπή, ἐκηρύχθη ἐπιστράτευσις τῶν πολιτῶν ἀπὸ τοῦ 20οῦ μέχρι τοῦ 45ου ἔτους τῆς ἡλικίας των. Ἠνοίχθησαν αἱ στρατιωτικαὶ ἀποθῆκαι, ἐξωπλίσθησαν οἱ στρατολογηθέντες ὡς καὶ τὰ πέριξ χωρία καὶ ἐσχηματίσθη πολιτοφυλακὴ ἥτις νυχθημερὸν ἐφρούρει τὴν πόλιν. Τὸ αὐτὸ ἐγίνετο καὶ εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία. Οἱ δὲ Τοῦρκοι οἱ μέχρι πρὸ ὀλίγου θρασεῖς καὶ προκλητικοὶ ἀντιληφθέντες, ὅτι ἡ Ἀρχὴ ἐξέφευγεν ἤδη τῶν χειρῶν των καὶ ὅτι ὁ Γιουνὰν πλησιάζει, ἀλλόφρονες ἔσπευδον μικροὶ καὶ μεγάλοι συντετριμμένοι πρὸς τὴν Μητρόπολιν ἐκλιπαροῦντες προστασίαν. Ἡ δὲ Μητρόπολις διὰ τοῦ προϊσταμένου αὐτῆς καθησύχαζεν αὐτούς, τοὺς ἀνελάμβανεν ὑπὸ τὴν προστασίαν της καὶ τοὺς ὑπισχνεῖτο, ὅτι οὐδὲν ἔχουν νὰ φοβηθοῦν. Ἡ παροιμιώδης δ' Ἑλληνικὴ ἐπιείκεια καὶ ἀνεξικακία ἐξιχθεῖσα καὶ αὖθις εἰς τὸ ὕψος της δὲν ἐσταμάτα ἕως ἐδῶ. Καταρτίσασα ἀποσπάσματα ἐκ τῶν στρατολογηθέντων Ἑλλήνων ἀπέστειλεν εἰς πλεῖστα Τουρκικὰ χωρία διὰ νὰ τὰ φρουρήσωσι διὰ νὰ μὴ πάθωσι κακόν τι. Διὰ τῆς δραστηριότητος λοιπὸν καὶ τῆς ψυχραιμίας τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Βασιλ. Μαγκριώτου καὶ διὰ τῆς πρόφρονος συνεργασίας καὶ τῶν λοιπῶν προυχόντων ἐσώθη ἡ πόλις καὶ τὰ πέριξ χωρία χωρὶς οὐδὲ τὸ παραμικρὸν ἐπεισόδιον νὰ σημειωθῇ. Καὶ ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσεν μέχρι τῆς 15ης Ἰουλίου, ὁπότε προσκληθὲν τὸ 27ον πεζικὸν Σύνταγμα προήλασεν ἐκ Βαβᾶ-Ἐσκῆ καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν».

Διὰ τῶν ὀλίγων τούτων γραμμῶν προτίθεμαι νὰ γνωρίσω καὶ εἰς τοὺς πέραν τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ Αἰγαίου ὁμοεθνεῖς καὶ ὁμαίμονας, οἵτινες μέχρι πρὸ ὀλίγου ἀκόμη ἕνεκα τῆς χαρακτηριζούσης ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἀγνοίας περὶ τὴν γεωγραφίαν, οὔτε ὑπώπτευον κἄν, ὅτι ὑπάρχει ἐνταῦθα Ἑλληνισμός, ἐπεθύμουν, λέγω, νὰ γνωρίσω, ὅτι συνεχὴς καὶ ἀδιάλειπτος ἔζησεν εἰς τὰ Β.Α. ταῦτα μέρη τῆς Θράκης ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπὸ τῶν ἀρχαιο-

τάτων χρόνων καὶ ὅτι οὐ μόνον ἠγωνίσθη καὶ κατίσχυσε τῆς θηριωδίας τῶν βαρβάρων κατακτητῶν, ἀλλὰ καὶ διετήρησεν ἀμείωτον τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ὅστις ὑπάρχει συνυφασμένος οὕτως εἰπεῖν μὲ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τοῦ Ἕλληνος ὅπου δήποτε καὶ ἂν τύχῃ νὰ ἴδῃ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, εἴτε ἐν πόλει, εἴτε καὶ ἐν καλύβῃ καὶ τὸν ὁποῖον ἔκθαμβοι τὰς ἡμέρας ταύτας ἀνακαλύπτουν καὶ θαυμάζουν Εὐρωπαῖοι τε καὶ Ἀμερικανοί.

Οἱ Τοῦρκοι ἐλήστευσαν, κατεδίωξαν, ἐξετόπισαν, ἠτίμασαν, ἐφυλάκισαν, ἐφόνευσαν καὶ τὸ πᾶν ἔπραξαν πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἀντιστρέφονται ἤδη οἱ ὅροι. Καὶ ἀντὶ νὰ ἐκδικηθῇ τώρα ὁ Ἕλλην τὸν πρὸ ὀλίγου δήμιόν του καὶ νῦν πτήσσοντα Τοῦρκον, τὸν παραλαμβάνει εἰς τὴν οἰκίαν του μετὰ τῆς οἰκογενείας του, τὸν παρηγορεῖ καὶ τὸν προφυλάττει, καίτοι οὐδὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ ἀπὸ τὸν Ἕλληνα στρατιώτην. Πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὁ αἰώνιος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀνεξικακία τοῦ Ἕλληνος θριαμβεύουν.

Κατὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 συλλαμβάνονται Ἕλληνές τινες στρατιῶται αἰχμάλωτοι ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τί δὲν ἔπαθον οἱ δυστυχεῖς! Διαπομπεύονται, ἐμπτύονται, μυκτηρίζονται, λιθοβολοῦνται καὶ τὰ πάντα ὑφίστανται ὑπὸ τοῦ χυδαίου καὶ βαρβάρου φανατισμοῦ τοῦ Τουρκικοῦ ὄχλου. Ἔρχεται ὁ πόλεμος τοῦ 1912 καὶ ἀντιστρόφως τώρα συλλαμβάνονται Τοῦρκοι αἰχμάλωτοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀλλ' ὁποία διαφορά! Τοσαύτη ἦτο ἡ πρὸς αὐτοὺς περιποίησις καὶ τόση ἡ ἐπιδειχθεῖσα συμπάθεια καὶ ἀνεξικακία ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, ὥστε κατήντησε σκανδαλώδης.

Κηρύσσεται ὁ Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος κατὰ τὸ 1876

Οἱ Ἕλληνες τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, Σκοποῦ, Γέννης, Εὐκαρύου καὶ τῶν πέριξ πόλεων καὶ χωρίων ὑφίστανται μαρτύρια ἀνεκδιήγητα ὑπὸ τῶν Τούρκων· καὶ τότε λῃστεῖαι, φόνοι, ἐκτοπίσεις, ἀτιμώσεις καὶ ἐμπρησμοὶ ὁλοκλήρων χωρίων ὑπὸ τῶν ἐξηγριωμένων Τούρκων. Νικῶσιν οἱ Ρῶσσοι εἰς τὴν Πλεύναν καὶ ἐκχύνονται ἀκράτητοι ἀνὰ τὴν Θράκην καταδιώκοντες τοὺς Τούρκους μέχρι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Αἱ πρὸ μικροῦ λυσσαλέαι τίγρεις συνέρχονται, ἐξημεροῦνται καὶ ἐπικαλοῦνται τὸ ἔλεος τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν προστασίαν αὐτῶν κατὰ τῶν Κοζακλὰρ (Κοζάκων) καὶ ὁ Ἕλλην λησμονεῖ ἀμέσως τὸ ἀχνίζον αἷμα τῶν συγγενῶν καὶ φίλων του, τὸ ὁποῖον ἔχυσεν ὁ αἱμοβόρος Τοῦρκος, τὸν ἀναλαμβάνει ὑπὸ τὴν προστασίαν του καὶ τὸν σώζει ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Κοζάκου.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, ὁ αὐτὸς πολιτισμός, τὰ αὐτὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη καὶ ὁ αὐτὸς ἀνθρωπισμὸς χαρακτηρίζει πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὸν Ἕλληνα, εἴτε δοῦλον, εἴτε ἐλεύθερον.

Καὶ λοιπὸν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸ ἀναφερόμενον ἀνακοινωθὲν τοῦ Ταλαάτ

φρονοῦντες ὅτι διεπράχθησαν ἀδικίαι ἐκ μέρους τῶν 'Ελλήνων εἰς βάρος τῶν ὁμοεθνῶν των καὶ ἐπιρρίπτοντες κατὰ μέγα μέρος τὴν εὐθύνην τῶν πολεμικῶν ἀτυχιῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας κατὰ ἑκατοντάδας συνελάμβανον πολλοὺς ὁμογενεῖς τῆς Θράκης καὶ ἔρριπτον αὐτοὺς εἰς τὰς φυλακάς, ἐν αἷς ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους ὅλως ἀδίκως καὶ ἀναιτίως ὑφίσταντο τὰς ὀδυνηρὰς συνεπείας πράξεων ἀναποφεύκτων ἐν πολλοῖς ἐν καιρῷ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Τοιοῦτοι ἐγκάθειρκτοι καταδικασθέντες ὑπὸ ἐκτάκτων στρατοδικείων ἦσαν πολλοί, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τοῦ νομοῦ 'Αδριανουπόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας Σαράντα 'Εκκλησιῶν. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἐπεκαλοῦντο τὴν ἄμεσον ἐνέργειαν καὶ μεσολάβησιν τῶν Πατριαρχείων παρὰ τῇ Κεντρικῇ Κυβερνήσει πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ μαρτυρίου αὐτῶν.

Μετὰ πολλὰς ἀναβολὰς λαβοῦσα ἐπὶ τέλους ὑπ' ὄψιν τὰ ἐπανειλημμένα διαβήματα τῶν Πατριαρχείων ἐδέησε νὰ καταρτίσῃ ἡ Κυβέρνησις ἔκτακτον ἀνακριτικὴν ἐπιτροπὴν ἐξ ἀνωτέρων δικαστικῶν ὑπαλλήλων καὶ στρατοδικῶν, ἡ ὁποία μετ' ἐξηκριβωμένην μελέτην τοῦ ζητήματος ἐχώρισεν εἰς δύο κατηγορίας τοὺς ἐγκαθείρκτους τούτους, εἰς τοὺς θεωρουμένους ὅτι ἐνέχονται εἰς τὰ πολεμικὰ γεγονότα καὶ εἰς τοὺς ἐπὶ ἁπλοῖς κοινοῖς ἐγκλήμασι συλληφθέντας. Καὶ διὰ μὲν τοὺς πρώτους ἐπρότεινεν ἀμνηστείαν διὰ τῆς παροχῆς Αὐτοκρατορικῆς χάριτος, διὰ δὲ τοὺς δευτέρους ἀπεφάνθη, ὅτι ἔδει νὰ παραπεμφθῶσιν εἰς τὰ κοινὰ δικαστήρια, ὅπως αἱ ὑποθέσεις, δι' ἃς κατηγοροῦντο ἐκδικασθῶσιν ἐνώπιον αὐτῶν. 'Η λύσις αὕτη ἀνεκούφισέ πως τὴν Μεγάλην 'Εκκλησίαν καὶ τοὺς ὁμογενεῖς τῆς Θράκης, ἀλλ' ὅμως ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου τούτου καθυστέρει καὶ ὡς ἐκ τούτου αἱ Μητροπόλεις 'Αδριανουπόλεως, Σαράντα 'Εκκλησιῶν, Βιζύης, Αἴνου, Καλλιπόλεως καὶ Τυρολόης καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἀπηυθύνοντο εἰς τὰ Πατριαρχεῖα διὰ ζοφερῶν χρωμάτων περιγράφουσαι τὴν θέσιν τῶν ὁμογενῶν τούτων καταδίκων καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐγκαταλελειμμένων εἰς τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν ἀθλιότητα.

Κατόπιν νέων ἐπιμονωτέρων γραπτῶν καὶ προφορικῶν παραστάσεων παρὰ τῇ Συνταγματικῇ Κυβερνήσει ἠναγκάσθη αὕτη νὰ ἐκδώσῃ αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, δι' οὗ ἐχορηγεῖτο γενικὴ ἀμνήστευσις τῶν πολιτικῶν καταδίκων, ὧν διετάσσετο ἡ ἄμεσος ἀποφυλάκισις.

Τί συνέβη ὅμως; Εἴς τινας μὲν ἐπαρχίας ἡ περὶ ἀποφυλακίσεως ἐγκύκλιος ἐφηρμόσθη πλήρως, εἰς ἄλλας ὅμως λίαν ἀτελῶς καὶ κατὰ παράδοξόν πως τρόπον. Δηλαδὴ ἀπεφυλακίζοντο μὲν οἱ ὁμογενεῖς πολιτικοὶ κατάδικοι, ἀλλὰ δὲν ἀπεδίδοντο εἰς τὰς ἑστίας αὐτῶν. 'Εξηναγκάζοντο νὰ μεταναστεύωσιν ἀλλαχοῦ, ὅπου ὑπὸ μίαν οἱανδήποτε πρόφασιν συλλαμβανόμενοι ἐνεκλείοντο καὶ πάλιν εἰς τὰς φυλακάς. Ἔτι δὲ ὁμογενεῖς κάτοικοι ἀμιγῶν 'Ελληνορθοδόξων χωρίων ἐξηναγκάζοντο νὰ καταλίπωσι τὰ χωρία των καὶ νὰ μεταναστεύωσιν ἀλλαχοῦ.

Πρὸ τῶν ἀνηκούστων τοιούτων καὶ παρομοίων καταγγελιῶν εὑρεθὲν τὸ Πατριαρχεῖον ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν τὸ ἑξῆς ταχρίριον.

Ὑψηλότατε.

Καίτοι ἡ Σεβαστὴ Κυβέρνησις ἐπανειλημμένως βεβαίωσεν ὅτι μεταξὺ τῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν ζητημάτων, περὶ ὧν αὕτη ἤρξατο ἀσχολεῖσθαι μετὰ τοὺς δύο πολέμους, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Πατριαρχείου πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ὑποβληθέντα καὶ τὸ πιστὸν Ρωμαϊκὸν Ἔθνος ἀφορῶντα ζητήματα τὰ ἐκ τοῦ πολέμου ἀπορρέοντα θὰ λυθῶσι καὶ κανονισθῶσι συμφώνως τῷ δικαίῳ, ἐν τούτοις μετὰ λύπης παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Κράτους Βουλγάρους παραχωρηθεῖσα γενικὴ ἀμνηστεία εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν Ἔθνος ἐδόθη ἐν περιωρισμένῳ κύκλῳ.

Κατόπιν τοσούτων ἐξετάσεων καὶ ἐξακριβώσεων καὶ τὰ λοιπὰ αἰτήματα ἡμῶν μένουσιν εἰσέτι ἐν ἐκκρεμότητι. Εἰς ἐπίμετρον δὲ τὸ Ἡμέτερον Ἔθνος ἐγένετο ἀπό τινος ὁ στόχος φανερᾶς ἔχθρας τόσον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὅσον καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἡ συμπεριφορὰ αὕτη τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν Μουσουλμάνων κατὰ πρῶτον ἐξεδηλώθη διὰ σφοδρῶν ἄρθρων τῶν ἐνταῦθα ἐκδιδομένων τουρκικῶν ἐφημερίδων κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων, ἀκολούθως δὲ ἐπεξετάθη καὶ κατὰ τῶν Ἑλληνοθωμανῶν.

Μετὰ δὲ τὰ δημοσιεύματα ταῦτα ἡ ἔχθρα αὕτη ἤρξατο καὶ ἐμπράκτως νὰ ἐκδηλοῦται καὶ κατὰ τῶν προσώπων καὶ κατὰ τῶν καταστημάτων αὐτῶν.

Ἡ ἐκ τῶν δημοσιευμάτων τούτων ἐπιτεινομένη ἔχθρα κατὰ τοῦ ἡμετέρου στοιχείου προξενεῖ, ὡς εἰκός, λύπην καὶ κατάπληξιν εἰς τὸ ἡμέτερον Ἔθνος, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ καίτοι δημοσίᾳ γενόμενα οὐδόλως ἐπισύρουσι τὴν προσοχὴν τῆς Κυβερνήσεως. Τὰ δημοσιεύματα ταῦτα ἔτι μᾶλλον αὐξάνουσι τὴν λύπην καὶ κατάπληξιν ἡμῶν ταύτην, καθόσον λαμβάνουσι χώραν ἐν πλήρει Συντάγματι καὶ δημιουργοῦσι κατάστασιν ἀπεργαζομένην τὴν ἐξόντωσιν καὶ ἐκμηδένισιν τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον οὐδὲ ἐπὶ ἀπολυταρχίας ἔλαβε χώραν.

Ἐπειδὴ τὸ ἡμέτερον Ἔθνος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μείνῃ ἀδιάφορον πρὸς τὴν κατάστασιν ταύτην τὴν ἀπάδουσαν καὶ πρὸς τὰ πραγματικὰ συμφέροντα τοῦ Κράτους, καὶ ἐπειδὴ ἡ παρεμπόδισις τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς καταστάσεως ταύτης εἶναι καθῆκον ἐπιβεβλημένον τῇ Κυβερνήσει, ὡς ἐκ τούτου, ἀναγκαζόμεθα ν' ἀναφερθῶμεν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην καὶ παρακαλέσωμεν Αὐτήν, ὅπως λαμβάνουσα ὑπὸ σπουδαίαν ἄποψιν, τὰς ὡς ἄνω δηλώσεις ἡμῶν, προβῇ ἐσπευσμένως εἰς τὴν λῆψιν ἀποτελεσματικῶν μέτρων πρὸς ἄρσιν τῆς καταστάσεως ταύτης. Ἔχομεν δὲ δι' ἐλπίδος ὅτι θέλομεν δρέψει τοὺς καρποὺς τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ὑμετέρας Ὑψηλότητος ἐντὸς ἡμερῶν τινων. Ἀλ-

λως ὑποβάλλομεν ἐπιπροσθέτως, ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ θέλει προκύψει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ Σεβαστὴ Κυβέρνησις ἀνέχεται τὴν κατάστασιν ταύτην.

10η Ἰανουαρίου 1914

Εὐχέτης

Καὶ παρὰ τὰ τακρίρια καὶ τοὺς μασβατάδες τῶν Πατριαρχείων καὶ τῶν Δύο Σωμάτων, τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἤρχισε συστηματικῶς νὰ καταδιώκηται ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Θράκῃ. Ὁ δὲ ἐξοντωτικὸς ἀγὼν διεξήγετο διὰ τῆς ἁπλουστέρας μεθόδου, τῆς ἀμέσου διαρπαγῆς τῆς περιουσίας τῶν ὁμογενῶν, προσδηλουμένου αὐτοῖς ἀπεριφράστως ὅτι ἡ μόνη αὐτῶν σωτηρία ἔγκειται ἐν τῇ ἐγκαταλείψει τοῦ πατρίου ἐδάφους.

Μουσουλμᾶνοι πρόσφυγες ἐγκαθίστανται ἐν τοῖς Ἑλληνορθοδόξοις χωρίοις, ἐκδιώκουσι τοὺς κατοίκους αὐτῶν, οἰκειοποιοῦνται αὐτὰ καὶ διαρπάζουσι τὰς περιουσίας αὐτῶν καὶ ἀπογυμνοῦσι διὰ παντὸς τρόπου τοὺς ὁμογενεῖς. Οἱ καταναγκαστικοὶ ἔρανοι ὑπὲρ τοῦ στόλου, οἱ δαρμοί, αἱ παντοῖαι κακώσεις, αἱ συκοφαντίαι καὶ αἱ φυλακίσεις τῶν προυχόντων πρὸς ἐκφοβισμὸν τῶν ἁπλουστέρων καὶ ἡ καθόλου ἀπηνὴς συμπεριφορὰ τῶν κατωτέρων κυβερνητικῶν ὀργάνων ἀποτελοῦσι τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῆς τραγικῆς ταύτης καταστάσεως.

Τῇ 4η Μαρτίου 1914 γράφει ὁ Μητροπολίτης Σαράντα Ἐκκλησιῶν. «Αἱ πολυειδεῖς καὶ δυσπερίγραπτοι τῶν Τούρκων αὐθαιρεσίαι, αἱ ὕβρεις, αἱ καχυποψίαι, αἱ ἀπελάσεις, αἱ ἁρπαγαί, τὸ μποϋκοτὰζ καὶ οἱ ὑποχρεωτικοὶ ἔρανοι ἐξακολουθοῦν μετ' ἐπιτάσεως εἰς τὴν ἐπαρχίαν μου. Καί, ἐπάγεται: Ἐν Κουρούδερε τῇ 1η Μαρτίου ἀπηλάθησαν 3 Ἕλληνες μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς Βουλγαρίαν διὰ νὰ ἁρπάσουν τὰς περιουσίας των, ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἄνευ λόγου ἐδάρησαν ὑπὸ ἀγρίων χωροφυλάκων οἱ: Ἰωάννης Μαγκριώτης καὶ Δημήτριος Δήμου. Τὰ χωρία Σκόπελος καὶ Πέτρα ἕνεκα τῶν πολυειδῶν πιέσεων ἐρημοῦνται καθ' ἑκάστην. Τὸ ἀτυχὲς Εὐκάρυον ἀπελπισθὲν ἑτοιμάζεται νὰ ἐκπατρισθῇ. Εἰσροὴ ἀέναος ἀγρίων καὶ ἁρπάγων Μουσουλμάνων προσφύγων ἐνσφηνοῦται ἐν τοῖς ἀνωτέροις χωρίοις καὶ ἐκβιάζει τὸν κόσμον εἰς μετανάστευσιν διὰ τὸ ὅλως ἀδύνατον τῆς συμβιώσεως. Ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις δὲν εἶναι καλυτέρα ἡ κατάστασις. Πολῖται χρηστοί, φιλήσυχοι καὶ φιλόνομοι κατηγορούμενοι ὑπὸ Τούρκων ψευδομαρτύρων διὰ φανταστικὰς ὕβρεις δῆθεν κατὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ διὰ διαφόρους ἀνυπάρκτους ἀδικίας ἢ ρίπτονται εἰς τὰς φυλακὰς ἢ ἐξαναγκάζονται νὰ πληρώσωσιν ὑπέρογκα πρόστιμα πρὸς ἀπαλλαγήν των. Πρὸς τοῖς ἀνωτέρω ἡ χώρα μαστίζεται καὶ ὑπὸ ἀδιαλείπτων ἀγγαρειῶν.

Εἰς τὰ τμήματα Χάφσας καὶ Βαβᾶ - Ἐσκὶ εἰς τὰς οἰκίας τῶν χριστιανῶν ἐγκατέστησαν πρόσφυγας Μουσουλμάνους, οἱ ὁποῖοι δὲν εὐχαριστοῦνται

εἰς μόνην τὴν φιλοξενίαν, ἀλλὰ προβαίνουν καὶ εἰς ὕβρεις καὶ κακώσεις τῶν φιλοξενούντων. Καὶ εἰς τὰ χωρία Κουλακλῆ, Βοσνοχώριον, Ἀλεποχώριον, Τσουρὲκ-κιοΐ, Ἀλπουλοῦ οἱ κάτοικοι δέρονται, φονεύονται, αἱ περιουσίαι αὐτῶν κινηταὶ καὶ ἀκίνητοι διαρπάζονται ὑπὸ τῶν πλημμυρησάντων αὐτὰ Μουσουλμάνων προσφύγων εἰς σημεῖον νὰ ἐξαναγκάζωνται εἰς ἐκπατρισμόν.

Ὁ φανατισμὸς τῶν Τούρκων ἐπεκτείνεται οὐ μόνον εἰς τὰ χωρία, ἔνθα εὑρίσκονται κάτοικοι Τοῦρκοι, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ, ὅπου οὐδεὶς Τοῦρκος εὑρίσκεται πλὴν εὐαρίθμων τινῶν κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων. Ἐν Χώρᾳ λ.χ. ὁ Τοῦρκος λιμενάρχης ὑβρίζει τοὺς πάντας καπηλικώτατα, ἐπιβάλλει διαφόρους ἀγγαρείας, ἀπειλεῖ ὅτι θὰ ἐξανδραποδίσῃ τοὺς πάντας, ἐμποδίζει τοὺς χριστιανοὺς νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν Μητρόπολιν δι' ὑποθέσεις των. Εἷς δεκανεὺς μετά τινος ἄλλου Τούρκου εἰσώρμησαν εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον μὲ γυμνὰ ξίφη ἐν καιρῷ μαθημάτων καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν διδασκαλισσῶν μὲ σκοπὸν νὰ τὰς κακοποιήσουν. Μεγάλη ταραχὴ καὶ σύγχυσις ἐπεκράτησεν εἰς τὸ σχολεῖον, αἱ δὲ μαθήτριαι περίτρομοι ἔπιπτον ἐκ τῶν παραθύρων διὰ νὰ σωθῶσιν. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ Παρθεναγωγεῖον εὑρίσκετο ἔναντι τῆς Μητροπόλεως.

Ὁ δὲ Νομάρχης Ἀδριανουπόλεως, εἰς ὃν κατηγγέλλοντο τὰ ἀνωτέρω οὐ μόνον οὐδὲν μέτρον ἔλαβε πρὸς πρόληψιν τοῦ κακοῦ ἢ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐνόχων, ἀλλὰ καὶ προέτρεπεν τοὺς Τούρκους νὰ ἐφαρμόσωσιν ἐμπορικὸν ἀποκλεισμὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῶν Γανοχώρων. Οἱ Τοῦρκοι σωφρονέστεροι τοῦ νομάρχου καὶ συναισθανόμενοι, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ζήσωσιν ἄνευ τῶν Ἑλλήνων, ἐπέδωκαν αὐτῷ ἀναφοράν, δι' ἧς ἐδήλουν, ὅτι ἐφαρμογὴ μποϋκοτὰζ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν καταστροφήν των. Εἰς τὴν πεδιάδα εὑρέθησαν φανευμένοι ἐξ Ἀβδημίου καὶ Σιμιτλῆ. Εἰς τὸ χωρίον Μηλιὸ οἱ Τοῦρκοι ἐξηνάγκαζον τοὺς Χριστιανοὺς νὰ καλλιεργῶσι τοὺς ἀγρούς των ἄνευ οὐδεμιᾶς πληρωμῆς. Διὰ νὰ ἐνταφιάσουν νεκρὸν ἐν Χώρᾳ ὑπεχρεώθησαν νὰ ζητήσουν ἄδειαν ἀπὸ τὸν λιμενάρχην, ὅστις δὲν ἐπέτρεπε τὸν ἐνταφιασμόν!

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις καὶ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἔζη ὁ Ἑλληνισμός, τῶν Γανοχώρων καὶ τῆς περιοχῆς ἐκείνης.

Ὁ ὁμογενὴς πληθυσμὸς τῆς Θράκης δοκιμασθεὶς καὶ τὰς μεγίστας τῶν θυσιῶν ὑποστὰς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πολέμων κινδυνεύει νῦν ὅτε ἠδύνατο νὰ αἰσθανθῇ ποιάν τινα ἀνακούφισιν καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, νὰ ἴδῃ ἑαυτὸν τελείως ἐκμηδενιζόμενον καὶ ἐξοντούμενον ὡς ἐκ τῆς ἀθρόας εἰσροῆς τῶν ἐκ τῆς Μακεδονίας προσφύγων τῶν ἀποπειρωμένων νὰ ἐκτοπίσουν αὐτὸν ἐκ τοῦ πατρίου αὐτοῦ ἐδάφους.

Ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης κατάπληκτος πρὸ τῆς ἀνηκούστου καὶ πρωτοφανοῦς ταύτης ἀγριότητος τῶν Τούρκων

διηρθάνετο προβάλλων στυγνὸν καὶ ἀπαίσιον τὸ φάσμα τῆς ἐρημώσεως τῆς Θράκης.

Τὸ Πατριαρχεῖον προέβη εἰς ἔντονα διαβήματα πρὸς τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν καὶ ὁ Ταλαὰτ βέης ἀπαντῶν ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ηὔχετο, ὅπως ἡ ἐγκατάστασις τῶν Τούρκων προσφύγων γίνῃ ἀλλαχοῦ, ἐν Σεβαστείᾳ λ.χ. τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐλλείψει ὅμως ἐπαρκῶν οἰκονομικῶν μέσων ἀναγκάζεται νὰ ἀναβάλῃ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου τούτου μέχρι τῆς συνάψεως εἰδικοῦ δανείου. Ὑποκρισία καὶ ψεῦδος! Παρὰ τὰς ὑποκριτικὰς εὐμενεῖς αὐτὰς διαθέσεις τῆς Κυβερνήσεως τὸ κακὸν λαμβάνει φοβερωτέρας διαστάσεις, χιλιάδες ὁμογενῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐξωθοῦντο εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν ἑστιῶν των καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν, περιδεεῖς δὲ καὶ λιμώττοντες ἐξαποστέλλονται πρὸς ἁπάσας τὰς διευθύνσεις τῶν παραλίων τῆς Θράκης.

Διὰ νὰ λάβῃ δέ τις ἀμυδράν τινα μόνον ἰδέαν τῆς θλιβερᾶς καὶ ἀξιοθρηνήτου καταστάσεως τῶν ὁμογενῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1914 παραθέτομεν ὧδε ἐν συντομίᾳ τὴν κίνησιν τῆς ἐξώσεως αὐτῶν κατὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον τοῦ 1914.

Οἱ ἐν Ἡρακλείᾳ καὶ Ραιδεστῷ συγκεντρωθέντες πρόσφυγες βίᾳ ἐπεβιβάσθησαν εἰς ἀτμόπλοια ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀποσταλέντα καὶ ἀπήχθησαν.

Τὸ ρεῦμα τῆς μεταναστεύσεως μετεδόθη εἰς Οὐζοὺν - Κιοπροῦ, Μάλγαρα, Χαριούπολιν, Κεσσάνην, τῆς ὁποίας τὴν Χριστιανικὴν συνοικίαν λαζοὶ ἐθελονταὶ καὶ λείψανα τοῦ ὑποχωροῦντος στρατοῦ κατὰ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον προσβαλόντες κατέκαυσαν διὰ πετρελαίου, φονεύσαντες καὶ 50 Ἕλληνας μετὰ τοῦ ἱερέως Ἀναστασίου. Τὰ δὲ ληστευθέντα ἀπεκόμισαν ἐπὶ 170 ἁμαξῶν καὶ 20 καμήλων. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ 1914 ὑποστᾶσα μετετοπίσθη εἰς Στέρνα καὶ ἀλλαχοῦ.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ἀχμετλῆ (Βιζύης) μετηνάστευσαν ἀφιχθέντες πρὸ τῆς Ραιδεστοῦ. Οἱ κάτοικοι τοῦ Τσιφλίκιοϊ ἐξεδιώχθησαν. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Γιάτρος καὶ Τσουρὲκ - Σιτμὶζ (Βιζύης) καὶ τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων Μηδείας ἐπεβιβάσθησαν βίᾳ εἰς τὸ ἀτμόπλοιον πρὸς ἀναχώρησιν.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Κουρούδερε (Σαρ. Ἐκκλησιῶν) καὶ Πέτρας μετηνάστευσαν. Τὸ χωρίον Γιατζιτζίκιοϊ ἐδῃώθη. Ὁ ὑποδιοικητὴς Βουνὰρ - χισὰρ ἔστειλεν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς 120 βωδαμάξας διὰ νὰ φύγουν ζητῶν καὶ ἀγώγιον 5 λίρας δι' ἑκάστην ἅμαξαν. Τὸ χωρίον Καράχαληλ (Σαρ. Ἐκκλησιῶν) μετὰ μυρίας ἀπειλὰς ἐλεηλατήθη, 4 χιλιάδες προβάτων καὶ ἄλλα κτήνη ἐκλάπησαν.

Εἰς τὸ χωρίον Γέννα (Σαρ. Ἐκκλησιῶν) ἔλαβον χώραν διαρπαγαὶ καὶ δημεύσεις τῶν κτημάτων. Ἡ κωμόπολις αὕτη ἐτρομοκρατήθη ὅλως ἰδιαιτέρως. Προκηρύξεις φέρουσαι τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ Πρόεδρος τοῦ Κομιτάτου» ἐρρίπτοντο συχνάκις εἰς πολλὰς οἰκίας: Μιὰ τῶν προκηρύξεων τούτων ἔλε-

γεν. Ἢ σηκώνεσθε καὶ φεύγετε ἀπ' ἐδῶ, ἢ ὅλους σᾶς σφάζομεν. Μέχρι τέλους τῆς ἑβδομάδος νὰ μὴ ἴδωμεν κανένα ἀπὸ σᾶς. Ἂν κατὰ τὴν ἐπιστροφήν μας, σᾶς ἐπανεύρωμεν, θὰ σᾶς κακοποιήσωμεν. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσητε. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Κρυονέρου ἀπήχθησαν. Εἰς τὴν κωμόπολιν Σκοπὸς τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἤρχισεν ἡ κίνησις ἀπὸ τοῦΣαββάτου τοῦ Λαζάρου.

Εἰς τὸ χωρίον Γιαντζικλὰρ (Σαράντα Ἐκκλησιῶν) ἐγκατεστάθησαν 2.000 Τοῦρκοι πρόσφυγες. Τὸ χωρίον Ναδιρλῆ ἐλεηλατήθη.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων: Γιοβαλῆ, οἰκίαι 120, Τσακίλι 140, Ἅγιος Γεώργιος 250, Ἀσβουγὰ 180, Τοπτσοῦ - Κιοϊ 150, Σεράϊ 200, Κρυόνερον 350, Μουσελὶν 140, Τσόγγαρα 120, Κουγιούνδερε 140, Ἀχμὲτ βέη 220 τῶν ἐπαρχιῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ Βιζύης ἐξεδιώχθησαν.

Τὰ χωρία Ἅγιος Ἰωάννης, Σκεπαστός, Εὐκάρυον, Σοφίδες Σαρακίνα τῶν ἐπαρχιῶν ἐπίσης Σαρ. Ἐκκλησιῶν καὶ Βιζύης πολιορκοῦνται.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων Μαγκριώτισσα καὶ Χασβουγὰ μετηνάστευσαν εἰς Ραιδεστόν.

Εἰς τὸ χωρίον Σουλτὰν τσιφλὶκ (Ἡρακλείας) ἐσυλήθη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ τιμὴ τῶν γυναικῶν προσεβλήθη

Ἐν Μεσσήνῃ ἐπὶ 15 ἡμέρας βίᾳ ἐπωλοῦντο εἰς τὰς ὁδοὺς ἀντικείμενα τῶν προσφύγων.

Οἱ κάτοικοι τῆς Στράντζας (Τυρολόης) ἐξηναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν χωροφυλάκων νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ χωρίον των.

Τὸ χωρίον Σιμιτλῆ (Ἡρακλείας) προσεβλήθη ὑπὸ ἐνόπλων, ἐσημειώθησαν ἀρκετοὶ φόνοι ἑκατέρωθεν.

Ἐν Ραιδεστῷ οἱ ἡμίσεις τῶν κατοίκων ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθοῦν κατὰ τὸ 1914 ὄχι μόνον διὰ τὰς τραγικὰς σκηνάς, αἱ ὁποῖαι ἐξετυλίχθησαν κατὰ τῶν ὁμογενῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν συστηματικῶς ὀργανωθέντα ἐμπορικὸν ἀποκλεισμόν, τὸν ἐφαρμοσθέντα ἄλλωστε καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Θράκην. Μετὰ τόσου φανατισμοῦ δὲ ἐφηρμόσθη ὁ ἀποκλεισμὸς οὗτος, ὥστε ἐκ τῶν 250 χριστιανικῶν καταστημάτων ἔμεινον μόνον 20 καὶ ταῦτα φρουρούμενα ὑπὸ μποϋκοτατζίδων.

Ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις συρρέουσιν ὁμογενεῖς πρόσφυγες πληγωμένοι καὶ γυμνοί.

Τὸ χωρίον Καστάμπολις τῆς ἐπαρχίας Γάνου καὶ Χώρας πολιορκεῖται καὶ αἱ περιουσίαι τῶν κατοίκων διαρπάζονται.

Τὸ χωρίον Κερμιὰ (Τυρολόης) πολιορκεῖται. Τὸ χωρίον Κορκαλῆ (Σηλυβρίας) πολιορκεῖται ἐπίσης. Ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀπειλεῖται ἡ περιουσία καὶ ἡ ζωὴ τῶν κατοίκων.

Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σηλυβρίᾳ ὁ φανατισμὸς τῶν Τούρκων ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἔντασιν αὐτοῦ. Οἱ κάτοικοι τρομοκρατηθέντες δὲν ἐτόλμων νὰ ἐξέλθωσι τῶν οἰκιῶν των διότι οἱ Τοῦρκοι ἐζήτουν ἐκδίκησιν παρὰ τῶν Ἑλλήνων δι' ὅσας ζημίας καὶ καταστροφὰς ὑπέστησαν ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων. Αἱ φυλακαὶ ἐπληρώθησαν φιλησύχων πολιτῶν, τοὺς ὁποίους ἔδερον καθ' ἑκάστην ἀνηλεῶς. Ἀποθρασυνθέντες δὲ τελείως περιύβριζον ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ κέντρα τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸ Νεκροταφεῖον κατέστρεψαν τοὺς σταυροὺς τῶν τάφων καὶ ἐβεβήλωσαν αὐτοὺς παντοιοτρόπως.

Εἰς τὸ χωρίον Κιοσελέσι (Ἡρακλείας) διεπράχθησαν ὠμότητες κατὰ τῶν συγκεντρωθέντων ἐκεῖ προσφύγων.

Ἀπερίγραπτος εἶναι ὁ θρῆνος καὶ ὁ ὀδυρμὸς τῶν κατοίκων. Ποία ἀνθρωπίνη καρδία δύναται νὰ μείνῃ ἀπαθὴς καὶ ἀνάλγητος πρὸ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς ἀπελπισίας τόσων ἀναξιοπασχουσῶν ὑπάρξεων! Καὶ αὐτὰ τὰ ἄγρια θηρία ἐν παρομοίαις περιστάσεσιν αἰσθάνονται οἶκτον πρὸ τῶν θυμάτων των, αἱ Τουρκικαὶ ὅμως Ἀρχαὶ παραμένουσιν ἄτεγκτοι πρὸ τῶν ὠμοτήτων καὶ ἐκδηλοῦσιν ἄγνοιαν τῶν συμβαινόντων εἰς τὰς γιγνομένας πρὸς αὐτὰς δικαίας παραστάσεις.

Καὶ ὄχι μόνον ἄγνοιαν προσποιοῦνται αἱ ἐπίσημοι ἀρχαί, ἀλλὰ τοὐναντίον αὐταὶ εἶναι αἱ ἐνθαρρύνουσαι τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους εἰς τὴν διὰ παντὸς τρόπου ἐκρίζωσιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπὸ τῶν ἑστιῶν των. Τρανὴν ἀπόδειξιν τούτου ἔχομεν τὴν συμπεριφορὰν αὐτοῦ τοῦ Ταλαὰτ βέη, τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, ὅστις ταξειδεύσας κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1914 μέχρι Τυρολόης διὰ νὰ πατάξῃ δῆθεν, νὰ τιμωρήσῃ καὶ νὰ παύσῃ δημοσίους ὑπαλλήλους αὐθαιρετοῦντας κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς τὰς ἑξῆς συμβουλάς.

«Ἐφέντηλερ, ἐγὼ σᾶς εἶπα νὰ σβύσητε ὅλους τοὺς ραγιάδες ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς μὲ τὸ οὐσοῦλι, δηλαδὴ μὲ τρόπον τώρα αὐτὴ ἡ ἔφοδός σας φθάνει, μετ' ὀλίγας ἡμέρας πάλιν ἀκόμη μιὰ ἔφοδος καὶ τελειώνομεν».

Καὶ ἡ συμβουλὴ αὕτη ἐφηρμόσθη κατὰ γράμμα.

Πρόσωπα, τὰ ὁποῖα κατώρθωσαν νὰ διαφύγουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀφηγοῦντο ὅτι ὁ διωγμὸς τὴν φορὰν ταύτην δὲν ἦτο διωγμός, ἀλλὰ θεομηνία ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ Ἀττίλα λ.χ. καθ' ἣν οὗτος κατέκαιεν, ἠτίμαζε, ἐβασάνιζεν, ἔσφαζεν, κατέστρεφε πόλεις καὶ χωρία καὶ ἐξήλειφε πᾶσαν ζῶσαν ὕπαρξιν ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς.

Τοιουτοτρόπως καὶ οἱ Τοῦρκοι τώρα μιμούμενοι τοὺς Οὕνους ὡπλισμένοι μέχρις ὀδόντων τῇ συνοδείᾳ χωροφυλάκων περιέτρεχον τὰ χωρία καὶ ὅταν ἔφθανον εἰς τὴν ἄκρην αὐτῶν ἐξέβαλλον ἀγρίας φωνὰς καὶ ἐπυροβόλουν διὰ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς κατοίκους. Οὗτοι φοβισμένοι ἔτρεχον εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον τοῦ χωρίου καὶ ἤρχιζε τότε ἡ καταδίωξις, ἐπέπιπτον λυσσαλέοι, ἐ-

ναντίον ὅσων δὲν ἐπρόφθανον νὰ φύγουν καὶ ἔσφαζον αὐτούς, τὰς δὲ γυναῖκας ἠτίμαζον. Οἱ φεύγοντες καταδιωκόμενοι ἔφθανον εἰς ἄλλο χωρίον, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι ἀλλόφρονες ἐξ ὅσων ἔβλεπον ἠνώνοντο μὲ τοὺς φυγάδας καὶ ἐξηκολούθουν τὴν φυγήν των. Οἱ Τοῦρκοι καταδιώκοντες ἔσφαζον τοὺς βραδυποροῦντας καὶ κατέστρεφον καθ' ὁδὸν πᾶν τὸ προστυχόν.

Ἐπιτροπαὶ ἀποτελούμεναι ἀπὸ μπασιμπουζούκους καὶ ἀκολουθούμεναι ἀπὸ ἐνόπλους χωροφύλακας περιέτρεχον τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην καὶ προσκαλοῦντες τοὺς προκρίτους τῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων ἔλεγον εἰς αὐτούς: «Ἐντὸς 24 ὡρῶν δὲν θὰ μείνῃ κανεὶς ἀπὸ σᾶς ἐδῶ. Ἂν ὄχι, μὲ ποῖον τρόπον προτιμᾶτε νὰ φύγετε, μὲ ξύλον ἢ μὲ σκότωμα;».

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξεδιώχθησαν αἱ ἑξῆς ἀμιγεῖς ἑλληνικώταται κωμοπόλεις καὶ χωρία: Ἀσμπουγᾶς ὁμογενεῖς 2.000, Γιατρὸς 800, Τσακλῆ 800, Ἅγιος Ἰωάννης 1.500, Μαγκριώτισσα 1.500, Κρυόνερον 2.000, Σαρακίνα 1.500, Ἅγιος Γεώργιος 1.500, Ἀχμέτβεη 1.500, Τσιφλίκιοϊ 1.500, Καλύβες 800.

Ὁ πληθυσμὸς τῶν ὡς ἄνω χωρίων καὶ κωμοπόλεων ὡς καὶ ἐξ ἄλλων χωρίων ὡδηγήθησαν εἰς Ραιδεστὸν τὸ ὅλον περὶ τὰς 30 χιλιάδας, ἔνθα παρέμειναν ἐπ' ἀρκετὸν ἀναμένοντες νὰ ἔλθουν πλοῖα διὰ νὰ τοὺς μεταφέρουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὑποφέροντες ἐκεῖ τὰ πάνδεινα καὶ λιμοκτονοῦντες ἀπετάθησαν εἰς τὰς ἐπισήμους ἀρχὰς ζητοῦντες ὀλίγον ἄρτον διὰ νὰ μὴ ἀποθάνωσι τῆς πείνης καὶ ἡ ἀπάντησις, ἣν ἔλαβον παρ' αὐτῶν ἦτο «γκεμπερσινλὰρ» (νὰ ψοφήσουν).

Ἐν μέσῳ τοιαύτης ἀκαταστασίας καὶ ἀναρχίας διεξήχθησαν καὶ αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαί. Εὐνόητον δὲ καθίσταται, ὅτι ἡ προελθοῦσα ἐξ αὐτῶν Βουλὴ ἀπετελεῖτο σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὰς τάξεις τοῦ Νεοτουρκικοῦ Κομιτάτου. Οἱ νέοι βουλευταὶ εἰς ἄκρον σωβινισταὶ εἶχον ὕφος στυγνὸν καὶ ἀμειλίκτως ἐχθρικὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Ἡ νεοεκλεγεῖσα Βουλὴ συνήρχετο εἰς ἔκτακτον σύνοδον τῇ 1ῃ Μαΐου 1914 διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν κατάστασιν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ ἐξωτερικῷ λόγῳ τῶν ἐκτάκτων γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον χώραν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Οἱ Ἕλληνες βουλευταὶ εὑρέθησαν ἐντὸς παγετώδους περιβάλλοντος καὶ τὴν θέσιν των καθίστα ἔτι δυσχερῆ ἡ πολιτικὴ μερικῶν τῶν ἐν τῇ διαλυθείσῃ Βουλῇ συναδέλφων των, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον κατανοήσει, ὅτι πᾶσα ἐκ μέρους των ὑπερπατριωτικὴ ἐκήλωσις ἢ καὶ ἐπίθεσις ἐνίσχυεν ἔτι περισσότερον τὴν κυβέρνησιν καὶ τοὺς νεοτούρκους, οἱ ὁποῖοι τὰς τοιαύτας ἐνεργείας ἐξεμεταλλεύοντο διὰ νὰ φανατίζουν τὸν τουρκικὸν ὄχλον καὶ ν' ἀποκτοῦν τοιουτοτρόπως τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του πρὸς αὐτούς.

Πᾶσα ἐπίθεσις αὐτῶν ἐν τῇ Βουλῇ ἐξέθετε μὲν τὴν νεοτουρκικὴν κακο-

διοίκησιν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν κοινὴν γνώμην, ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὅμως εἶχε συνεπείας δυσαναλόγους πρὸς τὴν ἐλπιζομένην ἐξωτερικὴν ὠφέλειαν. Καὶ ἀπόδειξις τὸ γεγονός, ὅτι μίαν ἄστοχον φράσιν τοῦ βουλευτοῦ Σερβίων Μπουσίου εἰς τὴν Βουλήν, ὅστις εἶχε τὴν ἀφέλειαν ἀγορεύων ἀπὸ τοῦ βήματος νὰ εἴπῃ «ἐγὼ εἶμαι τόσον 'Οθωμανός, ὅσον καὶ ἡ 'Οθωμανικὴ Τράπεζα — ἡ ὁποία Τράπεζα πλὴν τῆς ὀνομασίας της οὐδὲν εἶχε τὸ 'Οθωμανικὸν — τὴν ἐξεμεταλλεύθησαν τόσον καλὰ οἱ Νεότουρκοι, διὰ νὰ ἐξεγείρουν τὸν Τουρκικὸν ὄχλον κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ἐπέτυχον νὰ φθάσῃ αὕτη καὶ νὰ σχολιασθῇ μέσα καὶ εἰς τὴν τελευταίαν Καλύβην.

Ἡ Κυβέρνησις αὕτη λαμβάνουσα ἀφορμὴν ἐκ τῆς γενομένης κατὰ τοῦ γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς Θράκης δολοφονικῆς ἀποπείρας, ἥτις ἐστοίχισε τὴν ζωὴν τῶν 18 προκρίτων τῆς κωμοπόλεως Σαμακοβίου καὶ πολλῶν ἄλλων τῶν πλησιοχώρων κωμοπόλεων καὶ χωρίων ἐξέδωκε τῇ 26ῃ Μαΐου 1914 διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου παρείχετο εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς τὸ δικαίωμα νὰ ἐκτοπίζουν εἰς ἄλλα μέρη τοῦ Κράτους ὅσους ἔκριναν ὑπόπτους ὡς καὶ τοὺς πληθυσμοὺς ὁλοκλήρων πόλεων καὶ χωρίων. Συνεπεία τοῦ διατάγματος τούτου ἐγένετο ὁ ἐκτοπισμὸς τῶν πληθυσμῶν τῶν χωρίων τῆς ὑποδιοικήσεως Σαμακοβίου καὶ τῶν ἐναπομεινάντων χωρίων τῆς ὑποδιοικήσεως Βιζύης, ὡς καὶ τοῦ Σκοποῦ, Εὐκαρύου, Πέτρας καὶ Σκοπέλου, κωμοπόλεων τῆς διοικήσεως Σαράντα 'Εκκλησιῶν.

'Αφ' ἑνὸς τὰ γεγονότα ταῦτα καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀντίστασις, τὴν ὁποίαν προέβαλον οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῶν κωμοπόλεων Φανάρι, τῆς Σηλυβρίας καὶ Ἡρακλείας τῆς Προποντίδος μὴ ἐπιτρέψαντες τὴν ἐγκατάστασιν προσφύγων Μουσουλμάνων εἰς τὰ χωρία των ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ρεύματος τῆς μεταναστεύσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς 'Ανατολικῆς Θράκης, τὸ ὁποῖον ἐπί τι χρονικὸν διάστημα εἶχεν ἀνακοπῆ.

Εἰς τὴν ἔξοδον τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς 'Ανατολικῆς Θράκης πλὴν τοῦ ἀνωτέρω διατάγματος, τὸ ὁποῖον ἐφηρμόσθη ἐν ὅλῃ του τῇ αὐστηρότητι, καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προσφύγων Μουσουλμάνων εἰς τὰ ἑλληνικὰ χωρία συνετέλεσε κατὰ πολὺ καὶ ἄλλο μέτρον ἐξ ἴσου τρομακτικὸν διὰ τοὺς πληθυσμοὺς τούτους.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκλήθησαν ὑπὸ τὰ ὅπλα ὅλοι οἱ χριστιανοὶ οἱ ἄγοντες ἡλικίαν 19 μέχρι 30 ἐτῶν. Οἱ στρατολογούμενοι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐκπληρώσουν τὴν στρατιωτικήν των θητείαν οὐχὶ κατατασσόμενοι εἰς τὴν μάχιμον δύναμιν, ἀλλ' εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα συγκοινωνίας καὶ ὁδοποιΐας.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς πλεῖστοι τῶν στρατευθέντων ἠναγκάζοντο νὰ λιποτακτοῦν καὶ νὰ καταφεύγουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος. Πρὸς καταδίωξιν τῶν λιποτακτῶν ἐλήφθησαν αὐστηρὰ μέτρα, κατηρτίσθησαν δὲ καὶ διωργα-

νώθησαν εἰδικὰ καταδιωκτικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα διέτρεχον τὴν ὕπαιθρον χώραν καὶ κατεπίεζον τὰς οἰκογενείας αὐτῶν.

Οἱ Ἕλληνες κατήντησαν νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐξέρχωνται ἐλευθέρως καὶ νὰ μεταβαίνωσι πρὸς καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν κτημάτων των, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπειδὴ δὲν ἠνείχοντο τὴν συμβίωσιν μετὰ τῶν εἰς τὰ χωρία των ἐγκατεστημένων Μουσουλμάνων προσφύγων εἶχον περιέλθει εἰς ψυχολογικὴν κατάστασιν τοιαύτην, ὥστε μοιραίως ἐξηναγκάζοντο νὰ μεταναστεύουν.

Καὶ ἐνῷ τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις, ἐν τούτοις οἱ κατὰ τόπους νομάρχαι καὶ ἀνώτεροι διοικητικοὶ ὑπάλληλοι δὲν ἔπαυον νὰ ἐπαναλαμβάνωσι πρὸς τοὺς ἑκάστοτε ἀνὰ τὰ διάφορα μέρη, ὅπου τὸ ρεῦμα τῆς μεταναστεύσεως ὠγκοῦτο, παρουσιαζομένους ἀντιπροσώπους τῶν Πατριαρχείων, ὅτι ἐξέδωκαν καὶ ἐκδίδουσιν αὐστηρὰς διαταγὰς πρὸς περιορισμὸν τῆς μεταναστεύσεως.

Πρὸς βεβαίωσιν δὲ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπίσημος Κυβέρνησις ἐνεθάρρυνε καὶ διέτασσε τὴν διάπραξιν πάσης λεηλασίας καὶ διαρπαγῆς ἔχομεν ρητὰς δηλώσεις πολλῶν Τούρκων καὶ μεταξὺ ἄλλων τὴν κατάθεσιν τοῦ Ἀρχιαστυνόμου Αἴνου Γιουσοὺφ Ζιὰ βέη τὴν ὑποβληθεῖσαν δι' ἐκθέσεως εἰς τὸν ἐν Καλλιπόλει Γάλλον πρόξενον καὶ τὴν ὁποίαν παραθέτομεν αὐτολεξεὶ παραλαβόντες αὐτὴν ἐκ τῆς Μαύρης Βίβλου τῶν Πατριαρχείων.

Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα
τὸν ἐν Καλλιπόλει Πρόξενον τῆς Γαλλίας

«Ὁ ὑποφαινόμενος ἀρχιαστυνόμος Αἴνου συλληφθεὶς συνεπείᾳ συκοφαντιῶν τοῦ ὑποδιοικητοῦ Αἴνου καὶ μεταφερθεὶς ὑπὸ συνοδείαν χωροφυλάκων δίκην κακούργου εἰς Καλλίπολιν κατώρθωσα νὰ καταφύγω εἰς τὸ ἐκεῖ Αὐστριακὸν Προξενεῖον, ὅπως σώσω τὴν ἀπειλουμένην ζωήν μου.

Ἔχων ὑπ' ὄψιν μου ὅτι ἀντιπροσωπεύετε Κράτος Μεγ. Δυνάμεως, προστάτιδος τῶν Ἀλβανῶν, ἔχω δι' ἐλπίδος ὅτι θὰ εὐαρεστηθῆτε νὰ ἐνεργήσητε τὰ δέοντα.

Ἡ σύλληψίς μου ὀφείλεται εἰς προσωπικοὺς λόγους τοῦ καϊμακάμη, ὁ ὁποῖος θέλων νὰ μὲ ἐκδικηθῇ διὰ τὴν εὐσυνείδητον στάσιν μου μὲ κατηγόρησεν ὡς δῆθεν ἁρπάσαντα χρήματα παρὰ διαφόρων προσώπων. Μετὰ τὴν εἰς τὸ Αὐστριακὸν Προξενεῖον καταφυγήν μου, ὁ Διοικητὴς Καλλιπόλεως ἀπέστειλε τὸν διευθυντὴν τῆς ἀστυνομίας, ὅπως μὲ μεταπείσῃ νὰ μεταβῶ εἰς τὸ Διοικητήριον, ἀλλ' ἐγὼ μὴ δυνηθεὶς νὰ συγκρατηθῶ, ἐπὶ παρουσίᾳ ὅλων εἶπον, ὅτι ἀπό τινος καιροῦ εἰς βάρος τῶν χριστιανῶν διαπράττονται καταπιέσεις καὶ λεηλασίαι, ὅτι ὁλόκληρα χωρία ἐξαναγκάζονται εἰς ἐκπατρισμὸν τῇ ὑποκινήσει καὶ γνώσει καὶ συμπράξει τῆς παρούσης Κυβερνήσεως, ὅτι τοῦτο εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους. Ἐθεώρησα δὲ ἐπάναγκες, ὅπως ἐκθέσω ἐν περιλήψει τὰ ἐν Αἴνῳ λαβόντα χώραν γεγονότα.

«Εἰς Αἶνον μετέβην τῇ 9ῃ Μαΐου 1914· μόλις μὲ εἶδεν ὁ καϊμακάμης, μοῦ εἶπεν: «Οἱ ἐνταῦθα Ρωμαῖοι εἶναι Ἑλληνόφρονες, χρειάζεται προσοχή!» Ἐν τούτοις ἐγώ, καθὰ ἐξηκρίβωσα κατὰ τὴν Βουλγαρικὴν κατοχὴν οἱ Χριστιανοὶ προεφύλαξαν τοὺς Μουσουλμάνους. Μετά τινας ἡμέρας ὁ καϊμακάμης κατήρτισε συμμορίας, αἱ ὁποῖαι περιερχόμεναι τὰ χωρία διήρπαζον τὰ ζῶα καὶ χρήματα τῶν χωρικῶν καὶ ἐξηνάγκαζον αὐτοὺς εἰς μετανάστευσιν.

Πανταχόθεν ὑποβάλλονται ἀναφοραὶ καὶ παράπονα πρὸς τὸν Καϊμακάμην, ἀλλ' οὗτος μένει ἀπαθὴς καὶ εἰς οὐδὲν μέτρον προβαίνει. Ἐφρόντισε μόνον νὰ στείλῃ, πρό τινων ἡμερῶν τὸν μουλαζίμην τῆς χωροφυλακῆς. Οὗτος δὲ μεταβὰς συνωμίλησεν μετὰ τῶν συμμοριτῶν καὶ συστήσας εἰς αὐτοὺς περισσοτέραν δρᾶσιν ἐπέστρεψεν εἰς Αἶνον. Τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου Κοτζᾶ-Ἀλῆ αὐτοπροσώπως ἐπεβίβασε διὰ τῆς βίας εἰς ἀκάτια καὶ ἀπέστειλεν εἰς Σαμοθράκην, ἐκράτησε δὲ τὰς ἁμάξας καὶ τὰ ζῶα αὐτῶν. Ἐνῷ ἅπασα ἡ ἐπαρχία Αἴνου ἐλεηλατεῖτο καὶ οἱ κάτοικοι ἐξεδιώκοντο, ὁ καϊμακάμης ἀπέστελλε ψευδῆ τηλεγραφήματα εἰς τὴν διοίκησιν, εἰς τὴν νομαρχίαν καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπιθεώρησιν, δι' ὧν διεβεβαίου, ὅτι ἡ τάξις ἀποκατεστάθη, ὅτι απανταχοῦ ἐπικρατεῖ ἡσυχία, ὅτι οὐδὲν ἐπεισόδιον συνέβη, μόνον δὲ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Κοτζᾶ-Ἀλῆ κρυφίως ἔφυγον, καὶ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ τοὺς ἴδωμεν. Καὶ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἶχεν ἔλθει εἰς τὸ χωρίον Κηζ-Καποῦ τῆς Κεσσάνης ὁ μουτασερίφης. Μόλις ὁ καϊμακάμης ἔλαβε εἴδησιν, ἦλθεν ἐσπευσμένως εἰς συνάντησιν τοῦ μουτασερίφου, λαβὼν δὲ ὁδηγίας ἐπέστρεψεν. Εἰς δὲ τοὺς ἀπομείναντας κατοίκους τοῦ Κοτζᾶ-Ἀλῆ εἶπεν: «Φύγετε ἀμέσως νὰ μὴ σᾶς ἴδῃ ὁ μουτασερίφης, ὁ δὲ διοικητὴς ἐθεώρησε περιττὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Αἶνον, ὡσὰν νὰ μὴ συνέβαινε τίποτε». Ἐκ Κεσσάνης 20, ἐξ Ὑψάλων 50 καί τινες ἐξ Αἴνου ἀπηλάθησαν, ἐνῷ εἶχον προηγουμένως ἀμνηστευθῆ, ἐπίσης ἀπηλάθησαν καὶ οἱ κάτοικοι Τσελεμπήκιοϊ. Ὁ καϊμακάμης ἐσφετερίσθη καὶ τὸν ἵππον τοῦ ἐκ Κεσσάνης ἀπελαθέντος Ἀθ. Κερασώτη. Ἐξ ὅσων γνωρίζω, ὁ καϊμακάμης ἔλαβε ἀρκετὰ ποσὰ παρὰ τῶν συμμοριτῶν. Ἐν Αἴνῳ ὑπῆρχεν Ἑλληνοθωμανός τις Ὀδυσσεὺς ὀνόματι, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευσε πολλοὺς τῶν Μουσουλμάνων, διαρκούσης τῆς κατοχῆς τῶν Βουλγάρων, καὶ μεγάλας προσπαθείας κατέβαλλεν ὅπως ἐνθαρρύνει τοὺς χριστιανοὺς συμβουλεύων αὐτοὺς νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ χωρία των. Ὁ καϊμακάμης ἐζήτει ἀφορμὴν νὰ τὸν ἐξώσῃ. Ἡμέραν τινὰ μετέβησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ὀδυσσέως δύο κορίτσια, τῶν ὁποίων οἱ γονεῖς εἶχον προστατευθῆ ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν κατοχὴν τῶν Βουλγάρων. Λαβὼν εἴδησιν ὁ καϊμακάμης ἐξήγειρε τοὺς Μουσουλμάνους, οἵτινες συναθροισθέντες προέβησαν εἰς διαδηλώσεις, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπηλάθη. Τὴν κατάστασιν ταύτην ἀντελήφθη καὶ ὁ ἀπεσταλμένος τῶν Πατριαρχείων κ. Ἰωακεὶμ εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἐπετράπη νὰ μεταβῇ εἰς τὸ χωρίον Κοτζᾶ-Ἀλῆ καὶ ἴδῃ τὴν καταστραφεῖσαν ἐκκλη-

σίαν. Ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου εἶχον δοθῆ περὶ τὰ 10 τηλεγραφήματα περὶ διαφόρων ζητημάτων, ἀλλ' ὁ καϊμακάμης ἠμπόδισε τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν.

Ἐσχάτως ἐστάλη ἀπόσπασμα χωροφυλακῆς, τὸ ὁποῖον κατώρθωσε νὰ διασκορπίσῃ τοὺς συμμορίτας, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἐνθαρρυνθέντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς οἰκίας των. Ὁ καϊμακάμης μαθὼν τοῦτο μετέβη ἀμέσως παρὰ τῷ ἀρχηγῷ τῆς χωροφυλακῆς καὶ συνωμίλησεν ἰδιαιτέρως μετ' αὐτοῦ, ἀποτέλεσμα τῆς συνεντεύξεως ταύτης ὑπῆρξεν, ὅτι αἱ συμμορίαι ἤρχισαν καὶ πάλιν νὰ δρῶσιν. Ὁ λαὸς καὶ ὁ ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος παραπονοῦντο ἀλλ' ὁ καϊμακάμης οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδιδεν. Πρὶν ἢ ἐγὼ ἔλθω εἰς Αἶνον, εἶχον φθάσει ἀπὸ τὰ Ὕψαλα 12 πτωχοί, οἱ ὁποῖοι μετέβησαν πρὸς εὕρεσιν ἐργασίας, διέμενον δὲ εἰς ἓν μοναστήριον ὁ καϊμακάμης διέταξεν νὰ γίνωσιν ἔρευναι εἰς τὴν Μονήν, εὑρέθη δὲ ἓν ὅπλον Γκρᾶ τὸ ὁποῖον μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων του ἦτο ὑποβολιμαῖον, διὰ νὰ τοὺς ἐνοχοποιήσῃ. Οὗτοι συλληφθέντες ἀπεστάλησαν εἰς Ὕψαλα, ἐκεῖθεν πάλιν μετεφέρθησαν εἰς Αἶνον καὶ ἀκόμη εἶναι φυλακισμένοι καὶ ὑφίστανται πλείστας κακώσεις. Προκειμένου περὶ χρημάτων ὁ καϊμακάμης ἔδιδε διαταγὰς νὰ προσκαλῆται ὁ δεῖνα ἢ ὁ τάδε καὶ νὰ ζητῆται παρ' αὐτοῦ ἔρανος πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καταστραφέντος τεμένους, ὁ μὴ δίδων δὲ ἠπειλεῖτο, ὅτι θὰ ἀπελαθῆ. Τὰ διδόμενα χρήματα μένουσι σήμερον παρὰ τῷ καϊμακάμῃ. Ἐσχάτως ἐδόθησαν αὐστηραὶ διαταγαί, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ὁ καϊμακάμης εὑρεθεὶς εἰς δύσκολον θέσιν καὶ προσπαθῶν νὰ σώσῃ ἑαυτὸν προσάπτει εἰς ἐμὲ ψευδεῖς κατηγορίας. Αὕτη εἶναι ἡ κατάστασις τῆς νεοτουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἐξηπάτησε τὴν Γαλλίαν καὶ ἔλαβε χρήματα διὰ νὰ ἐφαρμόσῃ δῆθεν μεταρρυθμίσεις. Ὑπάρχουν καὶ πλεῖστα ἄλλα γεγονότα τρομακτικά, τὰ ὁποῖα ἐλησμόνησα. Ἐὰν σταλῇ μία μικτὴ ἐπιτροπή, εἶμαι ἕτοιμος νὰ τὰ ἀποδείξω ὅλα. Τὸ ζήτημα εἶναι φύσεως πολιτικῆς, ἐπίτηδες δὲ ἀναμιγνύουσι χρήματα καὶ λοιπὰ διὰ νὰ μὲ συλλάβουν καὶ μὲ φονεύσουν εἰς τὰς φυλακάς.

«Παρακαλῶ ὅπως ἐνεργήσητε τὰ δέοντα πρὸς σωτηρίαν μου.

Τῇ 24ῃ Μαΐου 1914 ἐν τῷ Αὐστριακῷ Προξενίῳ.

Γιουσοὺφ Ζιᾶς»

Πλὴν τῶν ὡς ἔμπροσθεν ἀναφερομένων πόλεων, κωμοπόλεων καὶ χωρίων, τὰ ὁποῖα ἐξεδιώχθησαν ἢ ἐξετοπίσθησαν κατὰ τὸ 1914 καὶ 1915 παραθέτομεν κατ' ἐπαρχίας καὶ τὰ ἑπόμενα, τὰ ὁποῖα ἔσχον τὴν αὐτὴν τύχην.

1) Ἐπαρχία Ἀδριανουπόλεως

Καρὰ - Γιουσούφ, Μουσοὺλ - Μπεϊλῆ, Δεμὶρ - Χανλῆ, Χαφσᾶ, Ὀρταξῆ,

Ἀρναοὺτ - Κιοΐ, Χηδὴρ - Ἀγᾶ, Χάσκιοΐ, Ἀμπαρλάρ, Ὄλπασα, Ὀσμαγλῆ, Γκερδελῆ, Χεϊμπελέρ, Μοσούλτζα, Σκούταρι, Πασαμαχαλέ, Μιχαλίτσι, Φίκελι, Δημητρίκιοΐ, Καράμπαγ, Γιαλιά, Μπάρα, Μπὲς - Τεπέ, Κουμαρλῆ, Σαρίγερ, Καραγάτσιον, Μουσταφᾶ - Πασᾶ, Μαράσια.

2) Ἐπαρχία Σαράντα Ἐκκλησιῶν

Κουγιοὺν - Δαρέ. (Τὰ λοιπὰ ἀναφέρονται ἀλλαχοῦ).

3) Ἐπαρχία Αἴνου

Ἀχὶρ - Κιοΐ, Τσελεμπῆ, Κεμερλῆ, Δουκιένι, Ἁγίασμα, Κόζκορη, Ἀμυγδαλιά, Μαΐστρος, Αἶνος, Διασόρενι, Κὶζ - Καπάν.

4) Ἐπαρχία Τυρολόης.

Ἀσκός, Καρατζάκιοΐ, Βελιγράδιον, (τὰ λοιπὰ ἀναφέρονται ἀλλαχοῦ).

5) Ἐπαρχία Βιζύης

Μουσελίμ, Ἅγιος Γεώργιος, Τρούλλια, Ἅγιος Στέφανος.

6) Ἐπαρχία Ἀγαθουπόλεως

Ἀγαθούπολις, Παλαιὸς Βασιλικός, Νέος Βασιλικός, Προδίβον, Κωστῆ, Γαλατσάκι.

7) Ἐπαρχία Δέρκων

Ἐρμενῆ - Κιοΐ, Ἄκαλαν, Τζελὲπ - Κιοΐ, Λαζὰρ - Κιοΐ, Κατσανέαι, Ὀκλαλῆ, Ἀρναοὺτ - Κιοΐ, Ἁγιασματάριον, Ἰμβροχώριον, Νεοχώριον, Δέρκοι, Μπογάζ, Δομοὺζ - δερέ, Φαναράκιον, Καλφᾶς, Ἀβάσσος, Βαξέκιοι, Βαθυρρύαξ, Γενῆ - Μαχαλέ, Κεφέλικιοΐ, Κιρὲτς - Μπουρνοῦ, Νύμφη, Ἅγιοι Πάντες, Πύργος.

8) Ἐπαρχία Σηλυβρίας

Ἐξάστερον, Ἐπιβάται, Αἰγιαλοί, Κιουτσοὺκ - σεϊμέν, Ἄβρεν καὶ Σινεκλῆ.

9) Ἐπαρχία Ἡρακλείας

Ραιδεστός, Πάνιδον, Κούμβαον, Ναῒπ - κιοΐ, Σχολάριον, Τσανακτσῆ, Σελτσίκιοΐ, Ἡράκλεια, Γενῆ - τσιφλίκ, Χάσκιοΐ, Ρέπετσι, Καλύβια, Λαλάκιοΐ, Καραμπουνάρ, Μαλκότσι, Καβατζίκ, Καρυά, Σουλτάνκιοΐ, Καρλίκιοι, Χοδὶρ -

κιοΐ, Παζὰρ - δερέ, Τσελτίκι, Χατζηγύριον, Μαύραις, Κουρουτζούκιοΐ, Ἰ-βρὶκ - τεπέ, Μεγαρίς, Βαρμίτσα, Καρὰ - τσαλί, Καδήκιοι, Βεγενδίκιοΐ, Μουζαλῆ, Σιγλῆ, Φακίρμα, Καρὰ - τεπέ, Κουροῦ - τσεσμὲ καὶ Ἑξαμίλιον.

10) Ἐπαρχία Γάνου καὶ Χώρας

Ἰντζέκιοΐ, Εἰρηνοχώριον, (Ἀρὰπ - Χατζῆ), Σεντούκιον, Αὐδήμιον, Σιμιτλῆ, Χώρα, Γάνος, Σχολάριον, Κερασιά, Μεσελῆ, Μυριόφυτον, Καλαμάτσιον, Στέρνα, Περίστασις, Ἡρακλείτσα, Λούπιδα καὶ Νεωχώριον.

11) Ἐπαρχία Καλλιπόλεως

Μάδυτος, Ταϊφόριον, Περγάζιον, Καβακλῆ καὶ Ἀγγελοχώριον.

Καὶ οὕτω συμπληροῦται ἡ ἔξοδος τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, πλὴν ἐλαχίστων, οἱ ὁποῖοι παρέμειναν εἰς τὰς παραλιακὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις.

Οἱ οὕτω πῶς ἐκδιωχθέντες καὶ ἐκπατρισθέντες Ἕλληνες τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης διεσκορπίσθησαν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις μὴ γνωρίζοντες καὶ αὐτοὶ ποῦ νὰ καταφύγωσιν, ὅπως σωθῶσιν, ἀκριβῶς ὡς συμβαίνει, ὅταν εἰς ποίμνιον προβάτων ἐμπίπτει ἀγέλη ἀγρίων καὶ πειναλέων λύκων.

Καὶ ἄλλοι μὲν τούτων ἐτράπησαν πρὸς τὰ νοτιώτερα μέρη τῆς Θράκης, τὰ περὶ τὴν Τυρολόην, ἄλλοι δὲ ἐξετοξεύθησαν πέραν τῆς Προποντίδος, ὅπου εὑρέθησαν μεταξὺ ἐχθρικοῦ περιβάλλοντος καὶ ἐν μέσῳ τουρκικῶν πληθυσμῶν καὶ ἄλλοι ὡς καὶ οἱ κάτοικοι λ.χ. τοῦ Εὐκαρύου πεζοπορήσαντες ἐπὶ 14 ὁλοκλήρους ἡμέρας, ἀφοῦ καθ' ὁδὸν ὑπέστησαν ἐπιθέσεις ἀτάκτων Τούρκων καὶ ἀνεκδιηγήτους κακουχίας ἐξ ὧν τινες ἀπέθανον, ἔφθασαν ἐπὶ τέλους ἡμιθανεῖς ἐκ τοῦ κόπου, τῆς πείνης καὶ τῶν ταλαιπωριῶν εἰς Ραιδεστόν, ὅπου ἐπιβιβασθέντες εἰς ἀτμόπλοια κατέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ μετὰ μίαν ὁλόκληρον ἑξαετίαν ἐπιζήσαντες ἐξ αὐτῶν πολλὰ ἰδόντες καὶ πολλὰ παθόντες μετὰ τὴν 20ὴν Ἰουλίου 1920, ὁπόταν εἶχε συντελεσθῆ ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατάληψις ὁλοκλήρου τῆς Θράκης ἐπανήρχοντο εἰς τὰς πεφιλημένας των ἑστίας πλήρεις ἐλπίδων ἀγαθῶν, ὅτι ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῆ σκιὰν τῆς θείας ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν νῦν ἀπέκτων, θὰ ἐπεδίδοντο ὁριστικῶς πλέον ἀπερίσπαστοι καὶ ἀμέριμνοι εἰς τὰς ἐργασίας των.

Δὲν ἦτο ὅμως πεπρωμένον ὁ πολυπαθὴς Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης νὰ γευθῆ τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ πολύ. Διότι μετὰ τήν, τὶς οἶδε κρίμασι τίνων. Μικρασιατικὴν καταστροφὴν καὶ μετὰ τὴν κατὰ Σεπτέβριον τοῦ 1922 ἀνακωχὴν τῶν Μουδανιῶν, ἀποσυρθέντος τοῦ Ἑλληνικοῦ

Στρατοῦ κατ' Ὀκτώβριον, ἐπηκολούθησε καὶ ἡ θλιβερὰ ἔξοδος τῶν Ἑλλήνων κατοίκων καταφυγόντων τὴν φορὰν ταύτην ἁπάντων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐγκατασταθέντες καὶ τυχόντες τῆς δυνατῆς καὶ προθύμου μητρικῆς περιθάλψεως ἐπεδόθησαν μετὰ ζήλου καὶ μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτοὺς φιλοπονίας, τιμιότητος καὶ δραστηριότητος εἰς τὰ οἰκεῖα καὶ γνώριμα αὐτῶν ἔργα ἀναδειχθέντες πολύτιμα στοιχεῖα τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ προσπαθοῦσι ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ εὕρωσιν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἀνακούφισιν, παραμυθίαν καὶ λήθην τοῦ παρελθόντος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ν' ἀντλήσωσιν ἐξ αὐτῆς θάρρος καὶ ἐλπίδα δι' ἓν μέλλον αἰσιώτερον.

ΠΙΝΑΞ

ἐμφαίνων τὸν ἐκδιωχθέντα Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης συμφώνως πρὸς στατιστικὴν τῆς Μαύρης Βίβλου τοῦ Πατριαρχείου.

Ἐπαρχίαι	Μετὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον	Κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον	Ἐν συνόλῳ
Ἀδριανουπόλεως	17.334	2.320	19.654
Αἴνου	1.457	3.625	5.082
Βιζύης	23.825	8.106	31.931
Γάνου & Χώρας	10.018	4.060	14.078
Δέρκων	13.542		13.542
Ἡρακλείας	29.081	22.688	51.769
Καλλιπόλεως	—	32.825	32.825
Σαράντα Ἐκκλησιῶν	7.000	14.861	21.861
Σηλυβρίας	6.460	—	6.460
Σωζουπόλεως	7.850	—	7.850
Τυρολόης	13.715	—	13.715
Σύνολον	130.282	88.485	218.767

ΕΤΑΙΡΙΑ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΡΑ ΤΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 38 - ΑΘΗΝΑΙ Τ.Τ. 126

ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ
ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ **164** ΑΝΑΤΥΠΟΥ
ΕΚ ΤΟΥ 34ου ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΦΛ. ΚΑΤΣΟΥΡΟΥ

ΣΧΟΛΙΑ ΣΕ ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Γ. ΒΙΖΥΗΝΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ

1969

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΦΛ. ΚΑΤΣΟΥΡΟΥ

ΣΧΟΛΙΑ ΣΕ ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Γ. ΒΙΖΥΗΝΟΥ

1. ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΟΣ

Α'. Ἡ μάνα

Φουρτούνιασεν ἡ θάλασσα καὶ βουρκωθῆκαν τὰ βουνά!
εἶναι βουβὰ τ' ἀηδόνια μας καὶ τὰ οὐράνια σκοτεινά,
κ' ἡ δόλια μου ματιὰ θολή.
Παιδί μου, ὥρα σου καλή!

Εἶν' ἡ καρδιά μου κρύσταλλο καὶ τὸ κορμί μου παγωνιά!
σαλεύ' ὁ νοῦς μου, σὰν δενδρί, ποὺ στέκ' ἀντίκρυ στὸ χιονιά,
καὶ εἶναι ξέβαθο πολύ,
παιδί μου, ὥρα σου καλή!

Βοΐζει τὸ κεφάλι μου σὰν τοῦ χειμάρρου τὴ βοή!
ξηράθηκαν τὰ χείλη μου, καὶ μοῦ ἐκόπη κ' ἡ πνοή,
σ' αὐτὸ τὸ ὕστερο φιλί,
παιδί μου, ὥρα σου καλή!

Νὰ σὲ παιδέψ' ὁ Πλάστης μου, κατηραμένη ξενητειά!
Μᾶς παίρνεις τὰ παιδάκια μας καὶ μᾶς ἀφίνεις στὴ φωτιά,
καὶ πίνουμε τόση χολή,
ὅταν τὰ λέμ' «ὥρα καλή!».

Β'. Τὸ παιδί

Φυσᾶ βοριᾶς, φυσᾶ θρακιᾶς, γεννιέται μπόρα φοβερή!
μὲ παίρνουν, μάνα, σὰν φτερό, σὰν πεταλούδα τρυφερή,
καὶ δὲν μπορῶ νὰ κρατηθῶ·
μάνα, μὴν κλαῖς, θὰ ξαναρθῶ.

Βογγοῦν τοῦ κόσμου τὰ στοιχειά, σηκώνουν κῦμα βροντερό!
θαρρεῖς ἀνάλυωσεν ἡ γῆ, καὶ τρέχ' ἡ στράτα, σὰν νερό,
καὶ γὼ τὸ κῦμα τ' ἀκλουθῶ.
μάνα μὴν κλαῖς, θὰ ξαναρθῶ.

Ὅσες γλυκάδες καὶ χαρὲς μᾶς περεχύν' ὁ ἐρχομός,
τόσες πικράδες καὶ χολὲς μᾶς δίν' ὁ μαῦρος χωρισμός!
Ὤχ! Ἂς ἠμπόργα νὰ σταθῶ....
μάνα, μὴν κλαῖς, θὰ ξαναρθῶ.

Πλάκωσε γύρω καταχνιά, κ' ἦρθε στὰ χείλη μ' ἡ ψυχή!
Δός με τὴν ἅγια σου δεξιά, δὸς με συντρόφισσαν εὐχή,
νὰ μὲ φυλάγῃ, μὴ χαθῶ,
μάνα, μὴν κλαῖς θὰ ξαναρθῶ.

Σὲ πραγματικὸ περιστατικὸ μᾶς μεταφέρει ὁ Γ. Βιζυηνὸς μ' αὐτὸ τὸν πονεμένο διάλογο. Μᾶς μεταφέρει στὴν ὥρα, πού, γιὰ πρώτη φορά, ὅταν ἦταν μικρὸ ἀκόμη παιδὶ — δέκα ὥς δεκατεσσάρων χρόνων — θ' ἄφηνε τ' ὡραῖο χωριό του, τὴ Βιζύη τῆς Θράκης, καὶ θὰ πήγαινε στὴν Πόλη, ὅπου, κοντὰ σὲ κάποιον συγγενῆ, θὰ μάθαινε νὰ κερδίζῃ τὸ ψωμί του, θὰ μάθαινε τέχνη, θὰ γινόταν ράφτης. Ἐκείνη τὴν ὥρα, ἰδίως τὶς συγκλονιστικὲς ἐκεῖνες στιγμὲς ποὺ ἀποχαιρετοῦσε τὴ μητέρα του — τὴν πολυχτυπημένη ἀπὸ τὴ μοῖρα γυναῖκα, ποὺ ξενοδούλευε γιὰ νὰ τὸν θρέψῃ καὶ νὰ τὸν μεγαλώσῃ — τὶς στιγμὲς ἐκεῖνες δὲν τὶς λησμόνησε ποτέ. Τὶς ἔφερνε συχνὰ στὸ νοῦ του μὲ συγκίνηση καὶ κάποτε — ὅταν βρισκόταν πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα, ὅταν σπούδαζε στὴ Γοτίγγη τῆς Γερμανίας — τὶς ἔκαμε «ποίημα».

Πόσο ζωηρὰ θυμᾶται ὁ ποιητὴς — τώρα ποὺ συνθέτει τὸ ποίημά του — καὶ ὅ,τι ἔγινε καὶ ὅ,τι ἐλέχθη! Καὶ ἡ μητέρα καὶ ἐκεῖνος — καὶ οἱ δυό τους ἦσαν τρυφερὲς ψυχὲς — ἐδοκίμαζαν μιὰ συγκίνηση πολὺ ἰσχυρή, ἔνοιωθαν ἕνα ψυχικὸ συγκλονισμό, ποὺ ἐπέφερε τὴ διατάραξη ὁλόκληρου τοῦ ὀργανισμοῦ των.

Τῆς μητέρας ἡ συγκίνηση ἐκδηλώθηκε μὲ προβολὴ στὸν ἄψυχο κόσμο τῆς ψυχικῆς της καταστάσεως [= «φουρτούνιασεν ἡ θάλασσα καὶ βουρκωθῆκαν τὰ βουνά»], μὲ διαταραχὴ τῆς ἀκοῆς [= «εἶναι βουβὰ τ' ἀηδόνια μας»], τῆς ὁράσεως [= «καὶ τὰ οὐράνια σκοτεινὰ κ' ἡ δόλια μου ματιὰ θολή»], τῆς καρδιᾶς [= «εἶν' ἡ καρδιά μου κρύσταλλο»], τοῦ σώματος [= «καὶ τὸ κορμί μου παγωνιά»], τοῦ πνεύματος [= «σαλεύει ὁ νοῦς μου σὰν δενδρί, ποὺ στέκει ἀντίκρυ στὸ χιονιὰ καὶ εἶναι ξέβαθο πολύ»], μὲ ἐμβοὲς στὸ κεφάλι [= «βοΐζει τὸ κεφάλι μου»], μὲ ξήρανση τοῦ στόματος [= «ξηράθηκαν τὰ χείλη μου»], μὲ διακοπὴ τῆς ἀναπνοῆς [= «καὶ μοῦ ἐκόπη ἡ πνοή»], μὲ τὴν διαρκῶς ἐπαναλαμβανόμενη εὐχή, ποὺ γίνεται ἐπωδὸς στὶς 4 πρῶτες στροφές, [= «παιδί μου, ὥρα σου καλή»], μὲ τὸ ξέσπασμα, μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ παιδιοῦ της [= «μετὰ τὸ ὕστερο φιλί»], στὴν κατάρα τῆς ξενιτιᾶς.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ ποιητῆ ἡ συγκίνηση ἐκδηλώθηκε σχεδὸν μὲ ὅμοιο τρόπο, δηλαδὴ μὲ προβολὴ τῆς ψυχικῆς του ταραχῆς στὸν ἔξω κόσμο [= «φυσᾶ βοριᾶς, φυσᾶ θρακιᾶς, γεννιέται μπόρα φοβερή»], μὲ τὴ συναίσθηση τῆς πλήρους ἀδυναμίας του νὰ ἐναντιωθῆ στὶς βιοτικὲς ἀνάγκες ποὺ — ἄθελά του — τὸν τραβοῦν μακριὰ [= «μὲ πέρνουν σὰν φτερό, σὰν πεταλούδα τρυφερὴ καὶ δὲν μπορῶ νὰ κρατηθῶ»], μὲ διαταραχὴ τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὁρά- [= ἡ 7η στροφή], μὲ πλήρη πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ἀρρυθμία [= «πλάκωσε γῦρο καταχνιά, κ' ἦρθε στὰ χείλη μου ἡ ψυχή»], μὲ τὴν ἀδιάκοπη προσπάθεια, ποὺ παρουσιάζεται σὰν ἐπωδὸς στὶς 4 τελευταῖες στροφές, νὰ παρηγορήση τὴ μητέρα διαβεβαιώνοντάς της πὼς θὰ ἐπιστρέψη. [= «Μάνα, μὴν κλαῖς, θὰ ξαναρθῶ»].

Μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια καὶ ἁπλότητα παρουσιάζει ὁ ποιητὴς τὴν ψυχικὴ κατάσταση καὶ τῶν δύο προσώπων· τὴν παρουσιάζει μὲ τῶν ἁπλῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ τοὺς ἐκφραστικοὺς τρόπους, ποὺ θυμίζουν δημοτικὰ τραγούδια. Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ στὸ δημοτικὸ τραγούδι, ἡ ἀνθρώπινη λύπη ἐκφράζεται μὲ τὸ «βούρκωμα τῶν βουνῶν», καὶ ἐδῶ ἀκούεται ἡ εὐχὴ ποὺ συνήθως συνώδευε τὸν ἀποδημοῦντα: «ἄειντε, πουλί μου, στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα», καὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἡ κατάρα τῆς ξενιτιᾶς: «τὰ ἔρημα τὰ ξένα ν' ἀνάψουν, νὰ καοῦν | ποὺ πᾶν' τὰ παλληκάρια καὶ πίσω δὲν γυρνοῦν». Καὶ ἐδῶ, ὅπως στὸ δημοτικὸ τραγούδι, σηκώνεται ἄγρια θύελλα, γιατὶ «φυσᾶ βοριᾶς, φυσᾶ θρακιᾶς», κι' ἐδῶ ἀκούεται ἡ πίκρα τοῦ ἀποδημοῦντος, ὅπως στὸ λαϊκὸ δίστιχο: «φεύγω, μανούλα μ', φεύγω, πάω στὴν ξενιτιά, | ἄχ! κι' ὁ πόνος δὲν μ' ἀφήνει, μανούλα μου γλυκειά!» καὶ ἐδῶ τὸ παιδί, ὅπως καὶ στὸ λαϊκὸ δίστιχο, παρακαλεῖ τὴ μητέρα νὰ τοῦ δώση τὴν εὐχή της: «φεύγω, μανούλα μ', φεύγω, πάω στὴν ξενιτιὰ | δῶσε μου τὴν εὐχή σου, μανούλα μου γλυκειά». Ἀκόμα καὶ τὶς μεταφορικὲς ἐκφράσεις — «εἶν' ἡ καρδιά μου κρύσταλλο καὶ τὸ κορμί μου παγωνιὰ» — καὶ τὴν προσωποποίηση τῆς εὐχῆς — «δός με συντρόφισσαν εὐχὴ» — ὁ ποιητὴς τὶς βρῆκε ἕτοιμες στὸ στόμα τῶν ἁπλοϊκῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ τὶς παρομοιώσεις του — «σαλεύει ὁ νοῦς μου, σὰν δενδρί, ποὺ στέκει ἀντίκρυ στὸ χιονιὰ καὶ εἶναι ξέβαθο πολὺ» — καὶ τὴν ἄλλη ποὺ παρουσιάζει τὸν ἑαυτό του ἄθυρμα τῶν ἀνέμων καὶ τῶν κυμάτων [= τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν]· «μὲ παίρνουν, μάνα, σὰν φτερό, σὰν πεταλούδα τρυφερὴ | καὶ δὲν μπορῶ νὰ κρατηθῶ». — θὰ μποροῦσε νὰ τὶς πῆ κι' ἕνας κάπως παραστατικὸς στὴ διήγησή του λαϊκὸς ἀφηγητής. Γενικὰ σ' ὅλο τὸ ποίημα, καὶ στὶς 8 στροφὲς μὲ τοὺς 16σύλλαβους καὶ 8σύλλαβους ὀξύτονους ἰαμβικοὺς στίχους ποὺ ὁμοιοκαταληκτοῦν ζευγαρωτά, ἔχομε τὴν ἐντύπωση πὼς αὐτὸς ποὺ ὁμιλεῖ δὲν εἶναι ὁ νέος τῶν 26 χρόνων ποὺ παρακολουθεῖ στὴ

Γοτίγγη τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα τοῦ Λότζε[1], ἀλλ' ἕνας ἁπλοϊκὸς ἄνθρωπος ποὺ ἀπιθώνει στὸ χαρτὶ τὸν πόνο του μὲ ἀπόλυτη ξαστεριὰ καὶ ἁπλότητα.

Γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Ὑπάρχει εἰλικρίνεια σ' αὐτὸ τὸ ποίημα; Εἶναι εἰλικρινὴς ὁ Γ. Βιζυηνὸς ὅταν παρουσιάζῃ τόσον ὑπερβολικές, τόσον ἔντονες, σχεδὸν σὰν πρωτογόνων ἀνθρώπων, τὶς συναισθηματικὲς ἐκδηλώσεις τῆς μητέρας καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του τὴ στιγμὴ τοῦ ἀποχωρισμοῦ των;

Ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα εἶναι καταφατική. Ὑπάρχει ἀπόλυτη εἰλικρίνεια. Καὶ ὁ ποιητὴς καὶ ἡ μητέρα του εἶχαν τρυφερὲς — ὑπερευαίσθητες καρδιές, καὶ οἱ ἐκδηλώσεις τους ἦσαν πέρα γιὰ πέρα αὐθόρμητες. Ἡ μητέρα του ἦταν ἀγράμματη γυναῖκα καὶ μητέρα ἰδανική, πάντοτε — σ' ὅλη τὴ ζωή της — ἀνήσυχη γιὰ τὰ παιδιά της. Φυσικὸ ἦταν νὰ εἶναι βαθύτατα πικραμένη καὶ νὰ ἐκδηλώνῃ ἔντονα τὴν πικρία της τώρα ποὺ φεύγει γιὰ τὴν ξενιτιὰ τὸ παιδί της[2]. Ἀλλὰ τὴν ἴδια πικρία ἔνοιωθε καὶ ὁ ποιητής, γιατὶ ἀποχωριζόταν τὸ βασανισμένο πρόσωπο ποὺ τὸν ἐγέννησε, ποὺ τὸν ἐγαλούχησε, ποὺ τὸν ἐθέρμανε μὲ τὴν ἁγία πνοὴ τῆς ἀγάπης της, ποὺ τὸν ἐμεγάλωσε ξενοδουλεύοντας, ποὺ κάποτε γιὰ νὰ τὸν γλυτώσῃ, δὲν ἐδίστασε νὰ ριχτῇ στὰ ρεύματα ὁρμητικώτατου χειμάρρου, στὰ ὁποῖα αὐτὸς εἶχε παρασυρθῇ «ὡς κέλυφος καρύου»[3]. Ἔνοιωθε τὴν ἴδια πίκρα καὶ δὲν εἶχε τὴ δύναμη — ἂς μὴν ξεχνοῦμε πὼς στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἀπώλεσε ἐντελῶς τὸν ἔλεγχο τῶν πράξεών του — νὰ ἐπιβληθῇ στὸν ἑαυτό του καὶ νὰ ἐπιτύχῃ νὰ μείνουν τὰ συναισθήματά του ἀνεκδήλωτα. Ἀσφαλῶς δὲν εἶχε αὐτὴ τὴ δύναμη. Γιατὶ ἐκεῖνες οἱ στιγμὲς ποὺ ἀποχαιρετοῦσε τὴ μητέρα του στάθηκαν γι' αὐτὸν πολὺ ὀδυνηρές, τόσον ὀδυνηρὲς ποὺ ἀργότερα τὶς τοποθετοῦσε πλάι σ' ἐκεῖνες τὶς ὧρες, ποὺ — σὲ ἀκόμα μικρότερη ἡλικία — δοκίμασε τὴν πίκρα τῆς ὀρφάνιας, τὸν πόνο ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του:

«Μικρὸ μικρὸ μ' ὡρφάνεψεν ἡ ἀλύπητή μου μοῖρα
μικρὸ μικρὸ τῆς ξενιτιᾶς τὸ μονοπάτι πῆρα
με χείλη πικραμένα....».

λέγει σ' ἄλλο ποίημά του, τὴ «Νοσταλγία»[4].

Ἀπόλυτα εἰλικρινὴς εἶναι στὸ ποίημά του ὁ Βιζυηνός, γιατὶ δὲν ἐκφράζει μόνο τῆς μητέρας του καὶ τὰ δικά του συναισθήματα. Ἐκφράζει τὸν πόνο

1. Lotze Ἑρμᾶνος. Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ φυσιολόγος (1817 - 1881). Ὀπαδὸς τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ. Καθηγητὴς τοῦ Γεωργίου Βιζυηνοῦ.

2. Γιὰ νὰ καταλάβῃς πόσο μεγαλόψυχη, πόσο στοργική, πόσο πονετικὴ στάθηκε ἡ μητέρα τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ διάβασε δυὸ διηγήματά του: «Τὸ ἁμάρτημα τῆς μητρός μου» καὶ «Ποῖος ἦτον ὁ φονεὺς τοῦ ἀδελφοῦ μου».

3. Βλπ. Γ. Βιζυηνοῦ, τὰ Ἅπαντα (ἔκδ. «Βίβλου») σ. 48.

4. Αὐτόθι, σ. 440.

κάθε μητέρας ποὺ ξεπροβοδώνει τὸ παιδί της, καὶ κάθε παιδιοῦ, ποὺ ἀναγκάζεται ἀπὸ τὴ φτώχεια ἢ καὶ ἀπὸ ἄλλην αἰτία, μικρὸ μικρὸ ν' ἀφήνη τὴν ξέγνοιαστη ζωὴ τοῦ χωριοῦ καὶ νὰ παίρνη μόνο του τὸ δρόμο τῆς ξενιτιᾶς, ἕνα δρόμο, ποὺ ἦταν πάντοτε καὶ εἶναι καὶ σήμερα σπαρμένος ἀπὸ ἀγκάθια καὶ τριβόλους. Ἐκφράζει ἀκόμη τὴν ψυχικὴ κατάσταση στὴν ὁποίαν εὑρίσκοντο παλαιότερα, καὶ εὑρίσκονται κάπου - κάπου καὶ σήμερα, ὅσοι Ἕλληνες ξενιτεύονται εἴτε ἀπὸ τὴν ἀνέχεια εἴτε ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῆς βελτιώσεως τῆς ζωῆς, εἴτε ἀπὸ τὴν ἕλξη τοῦ ἄγνωστου τόπου εἴτε ἀπὸ τὴν τάση πρὸς τὶς περιπέτειες. Τὶς σπαρακτικὲς στιγμὲς τοῦ χωρισμοῦ τους ἀπὸ τὰ ἀγαπημένα πρόσωπα παρουσιάζει ὁ ποιητής, στιγμὲς γεμᾶτες ἀπὸ συγκινητικοὺς ἀσπασμούς, ἀπὸ λυγμούς, ἀπὸ δάκρυα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν αἰσιόδοξη διαβεβαίωση γιὰ τὴν καλὴ ἐπιστροφή, γιὰ τὸ «νόστιμον ἦμαρ».

2. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ

Μιὰ μάνα εἶχε τέσσαρα παιδάκια καμωμένα,
τέσσαρα παιδιά.
Τ' ἀνάγυιωσε, τ' ἀνάθρεψε, τὰ προίκισ' ἕνα ἕνα,
μ' εὔθυμη καρδιά.

Κ' εὑρῆκε καὶ τὰ πάνδρεψε σ' ἀνθρώπους μὲ κεφάλι.
μὲ νοικοκυριό.
Κ' ἐκεῖνα σπιτωθήκανε κ' ἐγίνανε μεγάλοι
μέσα στὸ χωριό.

Μὰ τῆς γριᾶς τῆς μάνας των τῆς ἔδωκεν ἡ Μοῖρα
ἄσχημη εὐχή.
Κι' ἀπέθανεν ὁ γέρος της! Κι' ἀπέμειν' αὐτὴ χήρα,
χήρα καὶ φτωχή!

Κι' αὐτὸ σὰν νὰ μὴν ἔφθανεν, ἀρρώστησε μιὰ μέρα,
μιὰ κακὴ βραδειά!
Φωνάζει ξένον ἄνθρωπο, μηνᾶ μ' αὐτόνε πέρα
νἄρθουν τὰ παιδιά.

—Πᾶνε καὶ πὲς τοῦ γυιόκα μου νἄρθῇ νὰ μὲ κυττάξῃ,
καὶ δὲν ἠμπορῶ!
Πῆγε καὶ ἦλθε καὶ λαλεῖ.— Τ' ἀμπέλι του θὰ φράξῃ!
Δὲν ἔχει καιρό!

—Οἱ βάτοι νὰ φυτρώσουνε στὸ σῶμα τ', εἶπ' ἐκείνη,
γιὰ παντοτινά!
Καὶ ἀπὸ τότ' ὁ κακογυιὸς σκαντσόχοιρος ἐγίνη,
φεύγει στὰ βουνά!

—Πᾶνε καὶ πὲς τῆς κόρης μου νἄρθῃ νὰ μὲ κυττάξῃ,
καὶ δὲν ἠμπορῶ!
Πῆγε καὶ ἦλθε καὶ λαλεῖ. — Φαίνει λεφτὸ μετάξι!
Δὲν ἔχει καιρό!

—Νὰ φαίνῃ καὶ νὰ διάζεται, καὶ νἆναι, εἶπ' ἐκείνη,
μὲ χωρὶς πανί!
Καὶ ἀπὸ τότ' ἡ ἄπονη, ἀράχνη ἔχει γίνει,
ματαιοπονεῖ!

—Πᾶνε στὴν ἄλλη κόρη μου, νἄρθῃ νὰ μὲ κυττάξῃ,
καὶ δὲν ἠμπορῶ!
Πῆγε καὶ ἦλθε καὶ λαλεῖ. — Θὰ πλύνῃ καὶ θ' ἀλλάξῃ!
Δὲν ἔχει καιρό!

—Ἡ σκάφη πὰ στὴ ράχη της νὰ γείρῃ, εἶπ' ἐκείνη,
ἄπλυτ' ἀλλαγή!
Καὶ ἀπὸ τότ' ἡ ἄπονη χελώνα ἔχει γίνει,
σέρνεται στὴν γῆ!

—Πᾶνε στὴν τρίτη κόρη μου, νἄρθῃ νὰ μὲ κυττάξῃ,
καὶ δὲν ἠμπορῶ!
Πρὶν ἐπιστρέψῃ καὶ τῆς πῆ, ἡ κόρ' εἶχε προφθάξει.
Εἶχ' αὐτὴ καιρό;

—Γιατί στὰ χέρια, κόρη μου, στὰ δάχτυλα ζυμάρι
κι' ἄλευρα ἐδῶ;
—Ἐζύμωνα, μανούλα μου, μὰ εἴδησ' ἔχω πάρει
κ' ἦρθα νὰ σὲ ἰδῶ.

—'Ανθόσκονη τ' ἀλεύρι σου, κ' ἡ σκάφη σου κυψέλη!
Ηὗρες τὸν καιρό!
Στὸν βίο σου, νὰ γίνεται ὅ,τι κι' ἂν πιάνῃς μέλι,
μέλι γλυκερό!

Λαλεῖ, καὶ μὲ χαμόγελο ἀποκοιμιέτ' ἐκείνη
για πάντοτινά.
Καὶ ἀπὸ τότε, μέλισσα ἡ κόρη της ἐγίνη
καὶ καλοπερνᾶ.

Γυρνᾶ σ' ὅλα τὰ λούλουδα, εἰς ὅλα τ' ἄνθη μβαίνει,
μ' εὔθυμη ψυχή.
Κι' ἀπ' ὅλα 'ναι τὰ πλάσματα ἡ πιὸ εὐλογημένη,
διὰ τὴν εὐχή.

Τέσσερα ἀδέλφια μετεμορφώθησαν. Τὸ πρῶτο, ποὺ ἦταν ἀγόρι, ἔγινε σκαντζόχοιρος, τ' ἄλλα δυό, ποὺ ἦσαν κορίτσια, ἔγιναν ἀράχνη καὶ χελώνα, καὶ τὸ τέταρτο, κορίτσι κι' αὐτό, ἔγινε μέλισσα!

Πῶς ἔγινε αὐτὸ τὸ θαῦμα;

Τὴν ἐξήγηση μᾶς τὴν δίνει μιὰ λαϊκὴ παράδοση, ἕνας μῦθος ποὺ τὸν ἐδημιούργησε ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Αὐτὴ τὴν παράδοση τὴν εἶχεν ἀκούσει στὸ χωριό του, στὴ Βιζύη τῆς Θράκης, ὁ Γεώργιος Βιζυηνός, τὴν κατέγραψε καὶ τὴν ἀνεκοίνωσε στὸ Νικόλαο Πολίτη, ὁ ὁποῖος τὴν ἐδημοσίευσε στὸ Α' Μέρος, σ. 193, τοῦ σπουδαίου βιβλίου του, ποὺ ἐπιγράφεται: «Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παραδόσεις».

Ἂς διαβάσωμε τὴν παράδοση:

«Μιὰ μάνα εἶχε τέσσερα παιδιά, τὸν σκαντζόχοιρο, τὴν ἀράχνη, τὴ χελώνα καὶ τὴ μέλισσα. Ἦρθε καιρὸς καὶ ἀρρώστησε καὶ ἔστειλε νὰ φωνάξη τὸν γυιό της τὸν σκαντζόχοιρο καὶ τὶς θυγατέρες της, ποὺ τὶς εἶχε παντρεμένες. Ὁ σκαντζόχοιρος ὅμως εἶπε σ' ἐκεῖνον ποὺ τοῦ ἔστειλε ἡ μάνα του, πὼς ἔχει νὰ βάλη φράχτες στ' ἀμπέλι του καὶ δὲν ἔχει καιρό. Ἡ μάνα του τὸν καταράστη τότε: «Νὰ τοῦ καθίσουν οἱ τσαλιὲς στὴ ράχη». Ἡ ἀράχνη εἶπε πὼς ὑφαίνει πανί, καὶ δὲν ἔχει καιρό. Καὶ αὐτὴ τὴν καταράστη ἡ μάνα της «νὰ φαίνη καὶ νὰ διάζεται καὶ πανὶ νὰ μὴν ποτάση!». Ἡ χελώνα εἶπε πάλι, πὼς ἔχει πλύσιμο καὶ γι' αὐτὸ τῆς ἔδωκε ἡ μάνα της κατάρα «νὰ γυρίση ἡ σκάφη καὶ νὰ κολλήση στὴ ράχη της». Ἡ μέλισσα ὅμως, ἅμα τῆς ἦφεραν τὴν εἴδηση ἐζύμωνε· καὶ ἔτρεξε καθὼς ἦτανε μὲ τὰ ζυμάρια καὶ τὴν ἐπρόφτασε τὴ μάνα της ζωντανή. Γιὰ τοῦτο καὶ αὐτὴ εὐχαριστήθη καὶ τὴν εὐχήθη, ὅ,τι πιάνει στὰ χέρια της νὰ γίνεται μέλι. Ἀπὸ τόσες ἡ μέλισσα εἶναι τὸ πλέον εὐλογημένο ζῶ, καὶ δὲν ἔχεις ἀνάγκη, οὔτε νὰ τὸ βόσκης, οὔτε νὰ τὸ περιποιῆσαι, ἀλλὰ σοῦ δίνει τὸ μέλι χωρὶς κόπο καὶ χωρὶς ἔξοδα».

Ἡ παράδοση αὐτὴ εἶναι αἰτιολογική. Μ' αὐτὴν ὁ λαός, ποὺ τὴν ἐδη-

μιούργησε, θέλησε νὰ ἐξηγήση γιατὶ ὁ σκαντζόχοιρος ἔχει ἀγκάθια στὸ σῶμά του, γιατὶ ἡ ἀράχνη καταγίνεται ἀδιάκοπα μὲ τὴν ὕφανση τοῦ ἱστοῦ της, γιατὶ ἡ χελώνα καλύπτεται ἀπὸ σκαφιδόμορφο ὄστρακο, γιατὶ ἡ μέλισσα παράγει μέλι.

Αὐτὴ τὴν παράδοση ἀναπλάσσει στὸ ποίημά του ὁ Γεώργιος Βιζυηνός. Ἂς σημειωθῆ ὅτι ὁ Βιζυηνὸς ἐξέθεσε μὲ στίχους κι' ἄλλες λαϊκὲς παραδόσεις — τὶς σχετικὲς μὲ τὸ μερμήγκι, τὸ σπαλλάγγι, τὴ δεκοχτούρα — ὅπως ὁ Σωκράτης, ὅταν ἦταν στὴ φυλακή, «ἐνέτεινε» σὲ στίχους τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου. (Πλάτ. Φαίδ. 60 d.).

Ὁ Βιζυηνὸς χρησιμοποιεῖ τὴν παράδοση γιὰ διδακτικοὺς σκοπούς. Τὴν ἐκθέτει ποιητικὰ μὲ τὴν πρόθεση νὰ καταστήση πιὸ φανερὸ τὸ δίδαγμα ποὺ περιέχεται σ' αὐτήν.

Στὴν παράδοση καὶ στὸ ποίημα ποὺ μελετοῦμε τώρα ὑπάρχει τὸ ἑξῆς δίδαγμα: «Ἂν ἐπιθυμοῦμε νὰ ζήσωμε εὐτυχισμένοι, πρέπει ν' ἀποδίδωμε στοὺς γονεῖς μας τὶς εὐεργεσίες ποὺ μᾶς ἔκαμαν· ποτὲ δὲν πρέπει νὰ τοὺς πικραίνωμε. Κι' ὅταν γεράσουν, τότε πρὸ πάντων, πρέπει νὰ στεκώμαστε κοντά τους, γιατὶ τότε ἔχουν πιὸ πολὺ ἀνάγκη ἀπὸ τὴ στοργή μας, ἀπὸ τὴν περίθαλψη καὶ περιποίησή μας, ἀφοῦ πιὰ ἔχουν χάσει τὶς δυνάμεις των καὶ πλησιάζουν στὸν τάφο».

Ὁ Βιζυηνὸς ἐξέθεσε τὸ περιεχόμενο τῆς παραδόσεως μὲ μεγαλύτερη ἄνεση ἀπὸ τὸ λαϊκὸ ἀφηγητή, ἀλλὰ μὲ τὴν ἴδια ἁπλότητα, μὲ γνήσια δημοτικὴ γλῶσσα, μὲ δυὸ μονάχα ἰδιωματισμοὺς [: «ἀ ν ά γ ι ω σ ε», «π ᾶ ν ε»], μὲ τετράστιχες στροφές, ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ 15σύλλαβους ἰαμβικοὺς καὶ 5σύλλαβους τροχαϊκοὺς στίχους, μὲ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν ὁποίων ἡ ἀφήγηση ἀποκτᾶ ἐλαφρότητα καὶ γοργότητα, μὲ πλούσια πλεχτὴ ὁμοιοκαταληξία, δίχως στόμφο ρητορικό, δίχως στολίδια περιττά. Ἀπαραίτητες ἦσαν κάποιες ἐπαναλήψεις: Στὴν α' στροφή, στὸ 2ο στίχο, ἐπαναλαμβάνεται ἡ λέξη «τέσσερα», ποὺ ὑπάρχει καὶ στὸν 1ο στίχο· μὲ τὴν ἐπανάληψη παρουσιάζονται πολλαπλασιασμένες οἱ μεγάλες φροντίδες ποὺ κατέβαλε ἡ Μάνα γιὰ τὴν ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν της. Στὴν γ' στροφή, στὸν 4ο στίχο, ἐπαναλαμβάνεται ἡ λέξη «χήρα», ποὺ ὑπάρχει στὸ τέλος τοῦ 3ου στίχου τῆς ἴδιας στροφῆς· ἔτσι δείχνεται πιὸ μεγάλη ἡ συμφορὰ τῆς Μάνας. Ἀκόμη στὴ ιγ' στροφή, στὸν 4ο στίχο ἐπαναλαμβάνεται ἡ λέξη «μέλι». Ἔτσι τονίζεται ἡ ποιότητα καὶ ἡ ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν τῆς καλῆς κόρης. Ἡ στοργὴ τῆς Μάνας φανερώνεται στοὺς 2 τελευταίους στίχους τῆς α' στροφῆς:

«Τ' ἀνάγιωσε, τ' ἀνάθρεψε, τὰ προίκισ' ἕνα - ἕνα
μ' εὔθυμη καρδιά».

Μὲ τὰ 3 ἐνεργητικὰ ρήματα, τὰ ἀσύνδετα, παρουσίασε τὶς ἀδιάλειπτες προσπάθειες, τὶς συνεχεῖς στοργικὲς φροντίδες τῆς Μάνας γιὰ τὰ παιδιά της. Σὲ ἀντίθεση σ' αὐτὰ καὶ στὴν εὔθυμη διάθεση μὲ τὴν ὁποίαν πάντοτε ἐνεργοῦσε ἡ Μάνα ἔρχονται τὰ λόγια τοῦ κακογιοῦ καὶ τῶν 2 πρώτων θυγατέρων. Οἱ φράσεις τους εἶναι σύντομες, κοφτές, γιὰ νὰ δείχνουν ἀδιαφορία γιὰ τὴ Μάνα: «Τ' ἀμπέλι μου θὰ φράξω, δὲν ἔχω καιρό», «φαίνω λεφτὸ μετάξι, δὲν ἔχω καιρό», «θὰ πλύνω καὶ θ' ἀλλάξω, δὲν ἔχω καιρό». Ἡ τετάρτη κόρη παρουσιάζεται ὅμοια μὲ τὴ μητέρα της. Ὅπως ἡ μητέρα ἐμφανίζεται στὴν α' στροφὴ νὰ ἐνεργῇ «μ' εὔθυμη καρδιά», ἔτσι καὶ ἡ κόρη αὐτὴ στὴ ιε' στροφὴ ἐμφανίζεται νὰ ἐνεργῇ «μ' εὔθυμη ψυχή». Ἔπειτα ἡ κόρη αὐτὴ μόλις ἔμαθε πὼς ἡ μητέρα της βρίσκεται σὲ ἄσχημη κατάσταση ἀφήνει τὶς δουλειές της καὶ σπεύδει νὰ προσφέρῃ τὶς ὑπηρεσίες της σ' Ἐκείνην ποὺ σὲ τόσες θυσίες ὑπεβλήθη γιὰ τὴ δική της πρόοδο, γιὰ τὴ δική της εὐτυχία. Ὁ ποιητὴς ἤθελε νὰ προβάλῃ τὴ συμπεριφορὰ αὐτῆς τῆς κόρης, ποὺ μὲ τὴν ἔμπρακτη ἐκδήλωση τῆς εὐγνωμοσύνης της πῆρε τὶς θερμὲς εὐχὲς καὶ τὶς εὐλογίες τῆς μητέρας της, καὶ γι' αὐτὸ ἐνῷ γιὰ καθ' ἕνα ἀπὸ τὰ ἄλλα παιδιὰ ἀφιερώνει μονάχα δυὸ στροφές, γι'αὐτὴν ἀφιερώνει πέντε.

Πολὺ παλαιὸ εἶναι τὸ δίδαγμα τοῦ ποιήματος. Συχνὰ στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς βρίσκομε γνῶμες, ποὺ δείχνουν πὼς καὶ οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας πίστευαν πὼς ἐκεῖνοι ποὺ περιφρονοῦν τοὺς γονεῖς των καὶ δὲν τοὺς τιμοῦν τιμωροῦνται. Εἶναι περιφρονημένοι καὶ ἀπὸ Θεοὺς καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους. Ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος (Ἔργ. 331) λέγει: «ὅς τε γονῆα γέροντα κακῷ ἐπὶ γήραος οὐδῷ νεικείῃ χαλεποῖσιν καθαπτόμενος ἐπέεσιν· τῷ δ' ἤτοι Ζεὺς αὐτὸς ἀγαίεται, ἐς δὲ τελευτὴν ἔργων ἀντ' ἀδίκων χαλεπὴν ἐπέθηκεν ἀμοιβήν». Ὁ φιλόσοφος Πλάτων (Νομ. ΙΑ 93) γράφει: «Γονέων δὲ ἀμελοῦντι οὔτε θεὸς οὔτε ἄνθρωπος νοῦν ἔχων ξύμβουλός ποτε γένοιτ' ἂν οὐδεὶς οὐδενί». Πίστευαν ἀκόμη οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας ὅτι ὅπως συμπεριφερόμεθα ἐμεῖς, πρὸς τοὺς γονεῖς μας, ἔτσι θὰ μᾶς συμπεριφερθοῦν ἀργότερα τὰ παιδιά μας. Ὁ φιλόσοφος Θαλῆς ἔλεγε: «οὓς ἂν ἐράνους εἰσενέγκῃς τοῖς γονεῦσι, τοὺς αὐτοὺς προσδέχου καὶ παρὰ τῶν τέκνων». Ἀλλὰ καὶ στὴν Ἁγία Γραφὴ συχνὰ βρίσκομε τὶς ἴδιες γνῶμες: «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς» παραγγέλλει ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος. (Ἔξοδ. 20, 12). «Ὀφθαλμὸν καταγελῶντα πατρὸς καὶ ἀτιμάζοντα γῆρας μητρός, ἐκκόψαισαν αὐτὸν κόρακες ἐκ τῶν φαράγγων, καὶ καταφάγοισαν αὐτὸν νεοσσοὶ ἀετῶν», εὔχεται ὁ βασιλεὺς Σολομὼν (Παροιμ. 30, 19). Αὐτὲς τὶς ἀντιλήψεις ἔχουν καὶ οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες, ὅπως φανερώνουν οἱ παροιμίες: «Μὴν κλωτσᾷς τὰ γονικά σου θὰ τὸ βρῇς ἀπ' τὰ παιδιά σου». — «Ἂν τοὺς γονεῖς σου δὲν τιμᾷς, ποιὸς θὰ τιμήσῃ ἐσέ-

να;» — «Ὅ,τι κάμης τῶν γονιῶν σου, ὄφελος εἶναι δικό σου». Ἄπειρα εἶναι τὰ γνωμικὰ τῶν ἀρχαίων, τῶν βυζαντινῶν καὶ τῶν νέων Ἑλλήνων τὰ σχετικὰ μ' αὐτὸ τὸ δίδαγμα. Οἱ Ἕλληνες ὅλων τῶν ἐποχῶν ἀγαποῦν καὶ σέβονται τοὺς γονεῖς των. Τοὺς ὑμνοῦν καὶ σήμερα μὲ τὶς παροιμίες των. Σημειώνω ἀκόμη μιὰ ἀπὸ τὸν Πόντο:

«Ἡ Μάνα ἔν γλυκὺν κρασίν, ἔμνοστον παξιμάτιν·
ποὺ πίν' ατο ξάι 'κι μεθύ', ποὺ τρώει ά 'κι χορτάζει».

177
R 31.3.70
225

ΕΤΑΙΡΙΑ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΡΑ ΤΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 38 - ΑΘΗΝΑΙ Τ.Τ. 126

ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ
ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ 166 ΑΝΑΤΥΠΟΥ
ΕΚ ΤΟΥ 34ου ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΕΪΤΑΝΙΔΗ

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΝ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ

1969

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΝ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ἡ Ἑταιρία Θρακικῶν Μελετῶν μνήμων τῶν πρὸς τὴν Θράκην ὑπηρεσιῶν τοῦ ἀειμνήστου Προέδρου της

ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ἐτέλεσεν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν τὸ πνευματικόν του μνημόσυνον κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἐκ τῶν ἀντιπροέδρων τῆς Ἑταιρίας κ. ΔΗΜ. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗΣ ἐπρολόγισεν ὡς κάτωθι:

Ἡ Ἑταιρία Θρακικῶν Μελετῶν τελεῖ σήμερον τὸ πνευματικὸν μνημόσυνον τοῦ ἀειμνήστου Προέδρου της, Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου.

Λόγῳ ἀπροόπτου κωλύματος τοῦ νῦν Προέδρου τῆς Ἑταιρίας, Καθηγητοῦ, κ. Θ. Δοξιάδη, ἀνετέθη εἰς τὸν ὑποφαινόμενον, Ἀντιπρόεδρον τῆς Ἑταιρίας, νὰ προλογίσῃ τοὺς ἀξιοτίμους κυρίους ὁμιλητάς, οἵτινες εἶχον τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ ἐκδηλώσουν τὴν ἐπιθυμίαν των νὰ προσέλθουν διὰ νὰ ὁμιλήσουν διὰ τὸν τιμώμενον ἀείμνηστον Π. Παπαχριστοδούλου.

Ὑπῆρξεν ὁ ἀείμνηστος, ὁ ἐμπνευστὴς καὶ ἐκ τῶν βασικῶν ἱδρυτῶν τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν, διατελέσας Πρόεδρος ταύτης ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν περίπου. Συνάμα δὲ ὑπῆρξε καὶ ὁ ἱδρυτὴς καὶ Διευθυντὴς τοῦ ἐτησίου Λαογραφικοῦ Δελτίου τῆς Ἑταιρίας.

Ὁλόκληρον τὴν ζωήν του ὁ ἀείμνηστος, ἠνάλωσεν εἰς τὸ ἐθνικὸν ἔργον τῆς Ἑταιρίας, συγκεντρώνων, ἐπεξεργαζόμενος καὶ δημοσιεύων συνεχῶς ἄρθρα, ἠθογραφικὰς μελέτας καὶ διάφορα λαογραφικὰ στοιχεῖα περὶ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐπιμελούμενος προσωπικῶς τῆς ἐκδόσεως τοῦ πολυτίμου λαογραφικοῦ καὶ ἱστορικοῦ Θησαυροῦ τῆς Θράκης, εἰς τοὺς 32 τόμους τούτου.

Ὑπῆρξεν ὁ ἀείμνηστος Πρόεδρός μας, ὁ διαπρύσιος κῆρυξ τῶν δικαίων τῆς Ἀνατολ. Θράκης, ἡ ζωντανή, ἡ ἔγκυρος καὶ ἀκούραστη φωνή της, ὁ ἐμπνευσμένος βάρδος τῆς γλυκειᾶς μας Πατρίδος, τῆς ἀξέχαστης Ἀνατολικῆς Θράκης, μέχρι καὶ τῆς τελευταίας στιγμῆς τοῦ βίου του. Ὁ θάνατος τὸν συνήντησεν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην ἀγῶνός του καὶ ἀπέδωκεν τὴν τελευταίαν του πνοὴν μὲ τὸ ὅραμα τῆς ἐλευθέρας Ἀνατολ. Θράκης.

Αὐτὸ τὸ ὅραμα ἦτο ἐκεῖνο ποὺ διαρκῶς τὸν ἐνέπνεε καὶ ἐγαλβάνιζε τὴν δραστηριότητά του εἰς ὅλην του τὴν ζωήν.

Οἱ ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῆς Ἑταιρίας συνεργάται του συναισθάνονται βαθύτατα τὸ τεράστιον κενὸν τὸ ὁποῖον ἀφῆκεν ὁ ἀδόκητος θάνατος τοῦ ἀειμνήστου Προέδρου των. Θεωροῦν δὲ χρέος των ἐπιβλητικὸν ὅπως συνεχίσουν τὸ

Ἐθνικόν του ἔργον παρ' ὅλας τὰς δυσχερείας τὰς ὁποίας τοῦτο ἐμφανίζει.

Ἐπικαλοῦνται δὲ τὴν ἠθικὴν συνδρομὴν ὅλων τῶν τέκνων τῆς Θράκης ὡς καὶ τῶν δυναμένων νὰ συμβάλωσι εἰς τὴν συνέχισιν τῶν διὰ τὴν Θράκην ἐκδόσεών της.

Ἡ Ἑταιρία Θρακικῶν Μελετῶν εἶναι εὐγνώμων πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς ὁμιλητὰς τῆς σημερινῆς πνευματικῆς, ἀναμνηστικῆς καὶ τιμητικῆς ἐκδηλώσεως διὰ τὸν ἀείμνηστον Π. Παπαχριστοδούλου. Ἐκφράζει δὲ δι' ἐμοῦ τὰς θερμάς της εὐχαριστίας πρὸς ὅλους ὅσοι προθύμως προσῆλθον διὰ νὰ τιμήσουν μεθ' ἡμῶν τὴν μνήμην τοῦ ἀειμνήστου Προέδρου μας. Ὅθεν παρακαλῶ τὸν Α΄ Ἀντιπρόεδρον τῆς Ἑταιρίας ὅπως προσέλθῃ εἰς τὸ βῆμα καὶ λάβῃ τὸν λόγον.

Ἀκολούθως λαβὼν τὸν λόγον ὁ ἀείμνηστος Ι. ΚΑΡΔΑΡΑΣ ὡμίλησεν περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Πολ. Παπαχριστοδούλου εἰπὼν τὰ κάτωθι:

Η ΘΡΑΚΗ ΚΑΙ Ο ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Μετὰ διήμερον συμπληρώνεται χρόνος ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς Θράκης Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου.

Ἡ Ἑταιρία Θρακικῶν Μελετῶν μὲ τὴν σημερινὴ ἐκδήλωσι, ἐπιτελεῖ χρέος εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἱδρυτὴ καὶ ἐπὶ 20ετία καὶ πλέον Πρόεδρο αὐτῆς Πολ. Παπαχριστοδούλου, ἐν ταυτῷ ὅμως μὲ τὴν ἐμφάνισι τοῦ πλουσίου ἐθνικοῦ ἔργου του, προσφέρει, ὑπηρεσία στὰ γράμματα καὶ τὴν ἐπιστήμη.

Εἶναι καθῆκον μας καὶ ἐκείνων ποὺ θὰ μᾶς διαδεχθοῦν, νὰ διατηρήσωμε ἐν λειτουργίᾳ τὸ ἐθνικὸ τέμενος καὶ ἀκοίμητη τὴ λαμπάδα ποὺ φωτίζει τὴν ἔρευνα τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς τῆς Θράκης μας.

Ἡ Διοίκησις τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν, ὀργανώσασα τὸ παρὸν μνημόσυνον, δὲν παρεσύρθη ἀπὸ συναισθηματισμούς. Θεωρεῖ ὅτι ὁ ἐκδημήσας Πρόεδρός της ἔδωσε τόσα στὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰς τὸ Ἔθνος, ὥστε ἡ ἀπασχόλησίς μας εἰς τὴν περιεκτικὴ —κατ' ἀνάγκην συνεπτυγμένη— θεώρησι τοῦ ἔργου του, εἶναι ἐπιβεβλημένη.

Ὁ Παπαχριστοδούλου ὑπῆρξε πραγματικὸς ἐθνικὸς ἀπόστολος. Τὸ τεράστιο πνευματικὸ ἔργο του εἶναι ἐμποτισμένο ἐθνικὸ παλμὸ καὶ ἄφθαστη λατρεία πρὸς τὴ χώρα ποὺ τὸν γέννησε. Ἐγεννήθη στὶς Σαράντα Ἐκκλησιὲς τὸ 1882.

Ὁ πατέρας του ἦταν ἱερεὺς μὲ ἑπτὰ παιδιά. Ὁ Πολύδωρος ἦταν τὸ ἕκτο παιδὶ τῆς οἰκογενείας. Εἶναι εὐκολονόητο ὅτι ἀπὸ τὲς πτωχὲς προσόδους τοῦ ἱερέως πατρός των δὲν ἔμενε περίσσεια γιὰ ἔξοδα εὐρυτέρας μορφώσεως τῶν παιδιῶν, μακρυὰ μάλιστα ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴ ἑστία, ἀφοῦ στὶς Σαράντα Ἐκκλησιὲς μόνο στοιχειώδης μόρφωσις ἦταν δυνατή. Τόση ἡ ἀγάπη των πρὸς τὰ γράμματα, ὥστε τέσσαρες ἐκ τῶν ἀδελφῶν, μὲ σκληρὴ προσπά-

θεια, χωρὶς νὰ βαρύνουν τὸν πατέρα τους, κατώρθωσαν νὰ μορφωθοῦν.

Ὁ Πολύδωρος τελείωσε τὸ Δημοτικὸ στὴν πατρίδα του, τὲς Σαράντα Ἐκκλησιές. Ὁ πατέρας του τὸν προώριζε γιὰ πραματευτή, ἀλλὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐμεγάλωσε καὶ ἡ ἄσκησίς του — ὅπως καὶ τῶν ἀδελφῶν του — στὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσική, τὸν ὤθοῦσαν καὶ ἤθελε νὰ γίνη Δεσπότης.

Εἶναι χαριτωμένη ἡ διήγησίς του πῶς δὲν ἔγινε Δεσπότης.

Προσέφυγε στὴν Ἀδριανούπολι, κοντὰ στὸν μεγάλο ἀδελφό του, τὸ Μόσχο καὶ ἐκεῖ ἐπεράτωσε δύο τάξεις τοῦ Γυμνασίου. Σὲ ἡλικία 14 ἐτῶν ἐπεχείρησε νὰ ἀσκήση τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου συνομηλίκων του, ἀλλά, μὴ δυνάμενος νὰ ἐπιβληθῆ στὰ παιδιά, ἐγκατέλειψε τὴν προσπάθειαν.

Ἔπειτα προσέφυγε στὴν Φιλιππούπολι, ὅπου μὲ στερήσεις καὶ ἐργαζόμενος ὡς ψάλτης, ἐπεράτωσε τὸ γυμνάσιο καὶ τὸ Διδασκαλεῖο.

Φίλεργος καὶ φιλομαθής, ὅπως ἦταν, μποροῦσε πλέον μὲ τὴν μόρφωσι ποὺ ἔλαβε καὶ τὸν σοβαρῶς ὑπολήψιμο τίτλο νὰ ἀσκήση τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου σὲ ὁποιαδήποτε τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων. Ἀλλὰ ὁ Παπαχριστοδούλου ἤθελε νὰ φθάση στὲς ὑψηλὲς κορυφὲς τοῦ πνεύματος. Μετέσχε εἰς διαγωνισμὸ τοῦ Ἐθνικοῦ μας Πανεπιστημίου, καὶ πρωτεύσας ἐπέτυχε νὰ ἐγγραφῆ εἰς τοῦτο καὶ σπουδάση ὡς ὑπότροφος. Πρωτοετὴς ἀκόμα φοιτητὴς μετέβη καὶ ἐδίδαξε ἐπὶ ἕνα ἔτος εἰς σχολεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Σουδάν.

Ἀφοῦ ὑπηρέτησε στὸν Ἑλληνικὸ Στρατὸ ἐπὶ 48 μῆνες, χάρις στὴν πλουσία μόρφωσί του καὶ τὲς ἱκανότητές του, ἐπελέγη ὡς καθηγητὴς τῆς γεραρᾶς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης, στὴν ὁποία ἐδίδαξε ἐπὶ 3ετίαν, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1910, ἀπηλάθη ὅμως ἐκεῖθεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, διότι, καίτοι υἱὸς Ὀθωμανοῦ ὑπηκόου, ὑπηρέτησε εἰς τὸν Ἑλληνικὸ Στρατό. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διπλασιασμένη πλέον μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, ἐδίδαξε ἐπὶ μακρὰ ἔτη ὡς φιλόλογος καθηγητής.

Ἐκτὸς τοῦ ἔργου του ὡς διδασκάλου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἀφ' ὅτου ἐτερμάτισε τὲς Πανεπιστημιακές του σπουδές, τροφοδοτεῖ ἀκατάπαυστα τὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ μὲ γλαφυρότατα διηγήματά του.

Ἀντάξιος μαθητὴς τοῦ Νικ. Πολίτου, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχε στενώτατο δεσμό, ἐπιδίδεται ἀπὸ νεότητός του εἰς λαογραφικὰ θέματα. Ἡ ζωὴ τοῦ τόπου του — τῆς Θράκης — τὰ ἤθη της, αἱ παραδόσεις, πανάρχαιες ἀπὸ τὴν τρισχιλιετῆ ἱστορία της, διασωζόμενες καὶ μεταφερόμενες ἀπὸ γενηᾶς σὲ γενηά, τὰ ἱστορικὰ τεκμήρια, οἱ μῦθοι, αἱ προλήψεις, τὰ τραγούδια, χαρωπὰ καὶ πένθιμα, αἱ μεθοδεύσεις διαφυλάξεως ἀνοθεύτου τοῦ Ἐθνισμοῦ καὶ ὅ,τι ἄλλο ἐνδιαφέρει τὸ γένος καὶ τὴν πίστιν του τὴν ὀρθόδοξο, γίνονται ἀντικείμενο συλλογῆς καὶ παρουσιάσεως στὸ Πανελλήνιο, μὲ τὴν γλαφυρὴ γραφὴ τοῦ Παπαχριστοδούλου καὶ τὴν ἐγγύησι τῆς γνησιότητός των, ποὺ παρέχει

ἡ εὐσυνείδητη, ἔμπειρη καὶ ἐπιστημονικὴ ἐπεξεργασία των. Γιὰ τὸν Παπαχριστοδούλου ἡ Θράκη ἀποτελεῖ τὸ ἐπίμονο μέλημά του. Ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ αἰῶνα μας ζῇ μακρυὰ ἀπὸ τὴν πατρώα γῆ, στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα. Πραγματικὰ ὅμως ὁ νοῦς του, ἡ ψυχή του, ἡ καρδιά του, πετοῦν στὸ πατρικὸ σπίτι, στὰ σοκάκια, τὲς πλατεῖες καὶ τὰ τσαΐρια ποὺ ἔπαιζε μὲ τοὺς ὁμηλίκους του, στὰ σχολικὰ θρανία καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ στασίδια τοῦ ψάλτη, στὶς θάλασσες τῶν σταχυῶν τῶν θρακιώτικων κάμπων, στὰ ποτάμια, στὰ περιγιάλια καὶ στοὺς «Ὀρφικούς τους δρυμῶνες». Γιὰ νὰ μὴ νοθευθῇ τίποτε, ἀπὸ τὸ εἶναι του, ἐκλέγει σύντροφο τῆς ζωῆς του Θρακιώτισσα — Σαρανταεκκλησιώτισσα, τὴν Οὐρανία Ἀμπατζόγλου, παιδαγωγὸ καὶ γυμνάστρια ἡ ὁποία τοῦ παραστάθηκε στὸ ἔργο του, τὸν τίμησε ὅπως τοῦ ἄξιζε καὶ τὸν φρόντιζε μὲ ὑπερβάλλουσα ἐπιμέλεια.

Ὁ Παπαχριστοδούλου δὲν ἀφῆκε τίποτε ἐνδιαφέρον, τὴν ἱστορία τῆς Θράκης, τὰ παληά, τὰ ἀρχαῖα, καὶ τὰ νεώτερα μνημεῖα της, τὴ γλῶσσα τῶν κατοίκων της, τὶς συνήθειες, τὸν τρόπο τῆς ζωῆς, τὴν πνευματική, ἐπαγγελματική, ἐκκλησιαστική, οἰκογενειακὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ ποὺ νὰ μὴ τὸ διηρεύνησε, νὰ μὴ τὸ κατέγραψε, νὰ μὴ τὸ ἀπεθησαύρισε.

Χάρις στὸν Παπαχριστοδούλου ἡ Θράκη εἶναι ἡ περισσότερο ἱστορημένη, ἡ πληρέστερα κάθε ἄλλης πνευματικῶς, ἐθνολογικῶς καὶ κοινωνικῶς Ἑλληνικὴ περιοχή.

Ὁ πρὸ 5ετίας φιλοπονηθεὶς ὑπὸ τῆς φιλολόγου Δίδος Μαμώνη κατάλογος τῶν ἐργασιῶν τοῦ Παπαχριστοδούλου, μεγάλων καὶ μικρῶν, ἀνερχομένων εἰς τὸν καταπληκτικὸ ἀριθμὸ τῶν 385 μέχρι τότε, παρέχει ἁδρὴ εἰκόνα τοῦ τεραστίου συγγραφικοῦ ἔργου του, στὴ Θράκη. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχει ὁ συγγραφικὸς καὶ ἐκδοτικὸς ὄγκος τῶν πέντε τόμων τοῦ περιοδικοῦ «Θρακικά», τὸ ὁποῖον ἐπὶ 5ετίαν διηύθυνε, μέχρι τοῦ ἔτους 1933, καὶ ἔκτοτε τῶν 32 ἐτησίων τόμων τοῦ ἰδικοῦ του «Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ», τὸ ὁποῖον ἀνελλιπῶς, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1934 μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐξέδιδε. Καὶ πλέον αὐτῶν αἱ μέχρι τοῦ θανάτου του 150 πραγματεῖες γιὰ τὴ Θράκη ποὺ ἐξεδόθησαν, τῇ ἐπιμελείᾳ του, ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν καὶ μοιράζονται δωρεάν.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1910 δημοσιεύει εἰς περιοδικὰ τῆς Σμύρνης θρακικὲς ἠθογραφίες.

Οἱ ἑκάστοτε διωγμοὶ καὶ ἐκτοπίσεις ὁλοκλήρων πληθυσμῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ αἱ εἰσβολὲς τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, ὅπως καὶ τὸ ξερρίζωμα καὶ ὁ ἐκβουλγαρισμὸς τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀν. Ρωμυλίας, ἱστοροῦνται μὲ ἀντικειμενικότητα.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὴ Θράκη τὸ 1922 προσθέτει νέα χρέη στὸν Παπαχριστοδούλου. Διαβλέπει ὅτι μὲ τὴν ἀπομάκρυνσι τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τὸν τόπο του καὶ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου ζωῆς του, θὰ ἀφανισθοῦν καὶ

τὰ θρακικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ ἐπωμίζεται τὸ βάρος τῆς διασώσεώς των. Ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Ἀν. Μακεδονία, ἡ Δυτικὴ Θράκη, εἶναι περιοχὲς ποὺ ἐγκατεστάθησαν οἱ πρόσφυγες πατριῶτες του. Τὶς περιέρχεται κατὰ περιόδους, ἐμψυχώνει τοὺς πατριῶτες του, δίδει ἐθνικὲς κατευθύνσεις, γίνεται συμπαραστάτης των καὶ μὲ τὰ δημοσιεύματά του καὶ τὲς δημόσιες ὁμιλίες του γίνεται ὁ πνευματικὸς ὁδηγός των. Ἔρχεται εἰς ἀπ' εὐθείας ἐπικοινωνία μὲ τοὺς συμπατριῶτες του καὶ ἀντλεῖ ἀπὸ πρῶτο χέρι τὲς πληροφορίες ποὺ τοῦ χρειάζονται στὸ δύσκολο ἔργο του. Καὶ τὴν ἐπικοινωνία συνεχῶς τὴν ἀνανεώνει εἰς τὰ βαθειὰ γηρατιά του.

Μάχεται γιὰ τὴν Ἑλληνικότητα τῆς Θράκης καὶ τὴν ἀνόθευτη γνησιότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ μὲ ἐξαντλητικὴ διερεύνησι τῶν παλαιῶν καὶ νέων πηγῶν τὴν ἀποδεικνύει. Κηρύσσει σταυροφορία γιὰ τὰ Ἑλληνικὰ δίκαια ἐπὶ τῆς θρακικῆς γῆς.

Δέχεται μὲ ἀφάνταστη ταπεινότητα καὶ μετριοφροσύνη τὴ συνεργασία παντὸς προθύμου νὰ βοηθήση.

Τὸ σπίτι του γίνεται κέντρο σπουδῆς τῶν θρακικῶν ζητημάτων.

Ὁ μισθὸς τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου μερίζεται εἰς δύο. Ἕνα μέρος του γιὰ τὴ λιτὴ ζωὴ καὶ τὸ ὑπόλοιπο γιὰ τὴν ἔκδοσι τοῦ ἀρχείου, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθῆ ὑπερβολή, ἂν εἴπω ὅτι ἐπὶ τοῦ μισθοῦ του τὴν προτεραιότητα εἶχε ἡ ἔκδοσις τοῦ ἀρχείου.

Τὸ πάθος του γιὰ τὴ Θράκη, αἱ γνώσεις του, ἡ ἁπλότης του, ἡ εὐγένειά του ἐσαγήνευαν τὸν συνομιλητή του καὶ τὸν μετέβαλαν εἰς φίλον τῆς πατρίδος του. Ὅσοι τὸν ἐγνώριζαν τοῦ ἔδιδαν τὸ προβάδισμα καὶ ἡ παρουσία του ἦταν διάβα, ἦταν παρουσία τῆς Θράκης, τὴν ὁποία ἐνεσάρκωνε.

Γιὰ νὰ καταστήση διάδοχο τοῦ ἔργου του καὶ κινήση τὸ ἐνδιαφέρον τῶν πολλῶν καὶ γιὰ νὰ συμπυκνώση τοὺς συμπατριῶτες του ὑπῆρξε ὁ πρωτεργάτης τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, τῆς ὁποίας, μὲ ἀλτρουϊσμὸ καὶ ἀφιλοκέρδεια κατέστησε ὄργανο καὶ δημόσιο βῆμα, τὸ ἀποτελοῦν ἰδιοκτησία του περιοδικό του, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ». Δική του ἦταν ἡ πρωτοβουλία τῆς ἐκδόσεως ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν τῶν ἐκλαϊκευτικῶν περὶ Θράκης πραγματειῶν, δωρεὰν ἀποστολῆς καὶ διανομῆς των εἰς πάντα αἰτοῦντα, καθὼς καὶ εἰς 1600 σχολεῖα καὶ βιβλιοθῆκες τῆς Βορείου Ἑλλάδος.

Γιὰ τὸν Παπαχριστοδούλου ἦταν ἄγνωστος ἡ ἔννοια τοῦ κόπου, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ εὕρη ὑλικὸ γιὰ τὴ Θράκη. Στὸν Παπαχριστοδούλου ὀφείλει τὸ Ἔθνος τὴν κατάρρευσι τῶν ψευδολογιῶν τῶν Βουλγάρων περὶ τῆς Ἐθνολογικῆς συνθέσεως τῶν πληθυσμῶν τῆς Θράκης καὶ τὴν ἀπόδειξι τῶν πλαστογραφιῶν καὶ παραποιήσεων τῶν Βουλγάρων εἰς τὰ γραπτὰ κείμενα καὶ τὰ μνημεῖα, τὰ κραυγάζοντα τὴν Ἑλληνικότητα τῆς Πατρίδας τοῦ Ὀρφέως.

Ὁ τελευταῖος πόλεμος καὶ ἡ κατοχὴ τῆς χώρας μας ὑπὸ τῶν Ναζί, εἶχαν σταματήσει τὴν πορεία τοῦ Ἔθνους καὶ ἡ ἔκδοσις ἐργασιῶν, ὅπως ἡ τοῦ Ἀρχείου, καὶ οἰκονομικῶς ἦταν ἀδύνατος, ἀλλὰ καὶ δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένη προσωπικῶν κινδύνων.

Καὶ ἐν τούτοις ὁ Παπαχριστοδούλου συνέχισε τὸ ἐθνικὸ ἔργο.

Πλούσιοι καὶ περικαλλεῖς, ὅπως καὶ πρῶτα, οἱ τέσσαρες τόμοι τοῦ Ἀρχείου του, στὰ χρόνια τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς καὶ μὲ ὕλη ἐθνική, καυτή, κατὰ τοῦ σλαυϊσμοῦ καὶ τῶν πλαστογραφιῶν τῶν Βουλγάρων, ποὺ ἔγιναν καὶ αὐτοὶ κατακτηταὶ τῶν βορείων ἐπαρχιῶν μας.

Θυμᾶμαι τὲς συζητήσεις μας στὴν Ἑταιρία μας, ἡ ὁποία, ἐλλείψει οἰκονομικῶν μέσων πληρωμῆς ἐνοικίων, ἐστεγάζετο ἐπὶ 15ετίαν εἰς τὸ ἐπαγγελματικό μου γραφεῖον. Τὴν ἀποκρυστάλλωσι τῆς συζητήσεως καὶ τὴν πρότασί του, τὴν ὁποία ὅλοι οἱ μετέχοντες στὴ διοίκησι τῆς ἑταιρείας υἱοθετήσαμε, τὴν δίδει ὁ ἴδιος ὁ Παπαχριστοδούλου στὸν πρόλογο τοῦ ὀγδόου τόμου τοῦ Ἀρχείου, ποὺ ἐξεδόθη τὸν Αὔγουστο 1942, ὡς ἑξῆς:

«Παρὰ τὰς ἐθνικὰς συμφορὰς ποὺ ὑπέστημεν, πρέπει νὰ συνεχίσωμεν τὸ ἔργον μας. Πρέπει νὰ συμπληρώσωμεν τὴν ἐθνικὴν αὐτὴν ἐργασία ποὺ ἀνελάβομεν, παλαίοντες πρὸς ἀκόμη δυσχερεστέρας τῶν παρελθουσῶν ἀντιξόους περιστάσεις, οἰκονομικὰ ἀνυπερβλήτους ἀληθῶς δυσχερείας.

Καμμία λιποψυχία δὲν θὰ μᾶς ἐμποδίση, ἐφ' ὅσον ἀναπνέομεν, νὰ συνεχίσωμεν τὸ ἔργον μας, ποὺ ἀποτελεῖ λαμπρὸν καὶ ἀναμφισβήτητον πνευματικὸν μνημεῖον τῆς δοκιμαζομένης Θράκης. Τὸ ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ ἀποτελεῖ τὸ περιφανέστερον τεκμήριον τῆς ζωτικότητος τῆς Θράκης καὶ τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐξακολουθήση τὴν ζωήν του, παρ' ὅλας τὰς ἀντιξοότητας».

Ὅλοι οἱ ζῶντες στὰ χρόνια του πνευματικοὶ ἄνδρες τῆς Θράκης τιμήθηκαν ἀπ' τὸν Παπαχριστοδούλου, ὅπως ὁ Χρ. Τσούντας, ὁ Κωνστ. Κουρτίδης, ὁ Ἀριστοτέλης Κουρτίδης, ὁ Κώστας Δημητριάδης, ὁ Στίλπων Κυριακίδης, ὁ Ἀπ. Δοξιάδης, ὁ Μυρτ. Ἀποστολίδης, ὁ Ἀχιλλεὺς Σαμοθράκης, ὁ Ἀδὰμ Διαμαντόπουλος, ὁ Νικ. Κωνσταντόπουλος, παλαιότερα ὁ Γεώργιος Λαμπουσιάδης καὶ τόσοι ἄλλοι.

Στὸ ἀρχεῖο τοῦ Παπαχριστοδούλου φιλοξενήθηκαν ἐργασίες των, ποὺ χωρὶς αὐτὸ εἶναι ἀμφίβολο ἂν θὰ ἔβλεπαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Κοντὰ στὴν οἰκογενειακὴ θαλπωρὴ τοῦ Παπαχριστοδούλου πέρασε τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἔρημος ὁ ἐρευνητὴς καὶ σοφὸς ἱστοριοδίφης Μυρτίλος Ἀποστολίδης.

Θὰ εἴχαμε ξεχάσει τὸν Γεώργ. Βιζυηνὸ καὶ ὁ τάφος του στὸ Α' Νεκροταφεῖο θὰ ἀνεσκάπτετο, ἂν ὁ Παπαχριστοδούλου καὶ ἡ Ἑταιρία Θρακικῶν Μελετῶν δὲν ὠρθώνοντο καὶ δὲν καθιέρωναν τὰ ἐτήσια κατ' Ἀπρίλιον Θρη-

σκευτικὰ καὶ πνευματικὰ μνημόσυνά του καὶ δὲν παρώτρυναν εἰς μελέτην τοῦ πλουσίου ἔργου τοῦ Θρακὸς ποιητοῦ καὶ διηγηματογράφου.

Τὴ συμμετοχὴ τῆς Θράκης στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τοῦ 1821 καὶ τοὺς Θράκας πολεμιστὰς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης ποὺ ἀγνόησαν σχεδὸν ὅλοι οἱ ἱστορικοί, τὶς διώξεις, τὶς σφαγὲς καὶ τοὺς ἀπαγχονισμοὺς τῶν προκρίτων καὶ τῶν κληρικῶν της, τὰ ἔφερε στὴν ἐπιφάνεια ἡ φιλόπονος εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Κράτους καὶ ἄλλες ἄγνωστες πηγὲς ἔρευνα τοῦ Παπαχριστοδούλου.

Σὲ ἐθνολογικὲς ἔρευνες τοῦ Παπαχριστοδούλου ὀφείλουμε τὲς ὑπέροχες ἐργασίες του γιὰ τοὺς Πομάκους καὶ τοὺς Παυλικιάνους.

Ὁ Παπαχριστοδούλου ἦταν ἕνας ἐνθουσιώδης ἐθνεγέρτης.

Πίστευε — ὅπως καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες — πὼς μὲ τὸν νικηφόρο τέλος τοῦ τελευταίου πολέμου, οἱ Θρᾶκες θὰ ξαναγύριζαν στὰ πατρικά των ἐδάφη καὶ ἡ Θράκη ἀδούλωτη θὰ ἐγίνετο Ἑλληνικὴ Ἐπαρχία.

Καὶ οἰστρηλατημένος ἀπὸ τὸν ἀκοίμητο ἐθνισμό του, συνέταξε τὸ ὑπέροχο σὲ ἐθνικὸ παλμὸ σάλπισμά του.

«Θράκη σὲ κράζουμε σήκω ἐπάνω»! (1944, δημοσίευμα τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν ὑπ' ἀριθμ. 2). Σὲ ἐθνικὴ ἔξαρσι γράφει:

«Ἡ αἱματοβαμμένη Θράκη ἐπὶ τέλους ἐλεύθερη.

Τὰ περιγιάλια της, τὰ βουνά της, οἱ σπηλιές της, οἱ κάμποι της οἱ χρυσοὶ ἐλεύθεροι.

Οἱ λύκοι καὶ τὰ τσακάλια ποὺ σκόρπισαν ἕνα λαὸ καὶ τὸν ἀφάνισαν, ἀποτραβιοῦνται μαῦροι καὶ μουσκεμένοι στὸ αἷμα στὶς μαῦρες σπηλιές τους καὶ στὶς σκοτεινές».

Καὶ συνεχίζει σὲ ἀνάλογο τόνο τὴν ἐγερτήρια φωνή του, καταλήγοντας μὲ τὸ ἐπιφώνημα:

«Ἡ Θράκη εἶναι πιὰ ἐλεύθερη, Θράκη σὲ κράζουμε:

Σήκω ἐπάνω!».

Ὁ Παπαχριστοδούλου μὲ τὴ μελέτη καὶ τὶς ἔρευνές του, ἔγινε ὁ ἐγκυρώτερος, ὁ ἐμπειρότερος, ὁ σοφώτερος ἐθνολόγος τῆς Θράκης. Στοῦ Παπαχριστοδούλου τὰ φῶτα προσέφευγαν ἑκάστοτε αἱ δημόσιες ὑπηρεσίες, τὰ Ὑπ. Ἐξωτερικῶν, Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, Παιδείας τὰ ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ ἀρχεῖα καὶ αἱ διοικήσεις Θράκης καὶ Μακεδονίας.

Τὸν Παπαχριστοδούλου ἐστράτευσε ἡ Πολιτεία στὸ τέλος τοῦ τελευταίου πολέμου ὡς σύμβουλο τῶν διπλωματικῶν διαβουλεύσεων εἰς Παρισίους γιὰ τὲς ἐθνικές μας ἀξιώσεις.

Ὁ Παπαχριστοδούλου καὶ ὡς ἀνθρώπινος χαρακτὴρ ἦταν ἀνυπέρβλητος. Ἄδολος, εἰλικρινής, μὲ παιδικὴ ἀθωότητα καὶ ἀκατάβλητη εὐψυχία καὶ αἰσιοδοξία.

Ἀγαποῦσε τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ὑπηρετοῦσε παντοῦ καὶ στὲς ἐπιστημο-

νικές του ἐργασίες καὶ στὲς κοινωνικές του σχέσεις.

Ἦταν λιτὸς καὶ ἀσκητικός, ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶς συγχρονισμένος· εὐχάριστος συνομιλητής, ποικίλλων τὴ συναναστροφὴ μὲ τὴν ἀνεξάντλητη παρακαταθήκη εὔθυμων ἀνεκδότων, ἰδίᾳ ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς Θράκης. Ὁ Παπαχριστοδούλου προσέφερε τὴ φιλία του καὶ ἦταν αὐτὴ ἄδολη καὶ πιστή. Κατέβαινε στὸ συνομιλητή του, καὶ τοῦ προσέφερε οἰκειότητα. Προσηρμόζετο εὔκολα στὲς κοινωνικὲς καὶ πολιτιστικὲς ἐξελίξεις, χωρὶς νὰ προδίδη τὲς ἀντιλήψεις καὶ τὲς ἀρχές του. Ὑπέρμαχος τῆς ἰδέας ἀνανεώσεως καὶ συγχρονισμοῦ τῆς δημοσίας ζωῆς καὶ τῆς παιδείας, μετεῖχε πρόθυμα σὲ δημόσιες συζητήσεις καὶ παρεῖχε τὲς σοφὲς συμβουλές του. Αἱ πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀντιλήψεις του ἦσαν φιλελεύθερες, προοδευτικὲς εἰς τὸ ἐμπρέπον ὅμως μέτρο καὶ μὲ ὁδηγὸ τὸ Ἐθνικὸ συμφέρον, τὴν Πατρίδα. Ταπεινόφρων καὶ ἀγαπῶν τὴ λαϊκὴ μᾶζα, δὲν ἐπεδίωκε πρωτεῖα οὐδὲ τιμές. Δεῖγμα τούτου καὶ ἡ τελευταία ἐντολή του:

«Ἐπιθυμῶ, ὅταν θὰ παραδώσω τὸ πνεῦμα μου, νὰ ταφῶ εἰς τὸ νεκροταφεῖον Κηφισιᾶς εἰς τὸν ἐκεῖ τάφον μου, χωρὶς νὰ ἐκτεθῶ εἰς τὸ σπίτι μου, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐκκλησία τοῦ νεκροταφείου.

Νὰ δημοσιευθῆ ὁ θάνατός μου μετὰ τὴν ταφή μου. Δὲν ἐπιθυμῶ κηδεία μὲ κόσμο, οὔτε ὁμιλίες, οὔτε ἄνθη, οὔτε θρηνωδίες, οὔτε λόγους.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐπιθυμία μου καὶ νὰ μὴ παραβιασθῆ ἡ γραπτή μου αὐτὴ ἐντολή».

Πράγματι ἡ ἐντολή του ἐκρατήθη πιστά· τὸν συνωδεύσαμε οἱ συγγενεῖς καὶ λίγοι φίλοι, ὅσοι γνωρίζαμε τὸν θάνατό του καὶ ὡς μόνο ἐπικήδειο λόγο ἀνέγνωσε ὁ ὁμιλῶν τὴν ἔγγραφη ἐντολή του.

Ἀγαποῦσε τὸ ὕπαιθρον καὶ ἀπέφευγε τὸ θόρυβο καὶ μόνος, ἐν ζωῇ, διάλεξε τὸν πλέον ἀθόρυβο χῶρο τῆς τελευταίας του κατοικίας στὴ βίγλα τῆς ἀγαπημένης του Κηφισιᾶς.

Λίγες μέρες πρὸ τοῦ θανάτου του, στὲς 16 Ἀπριλίου 1967, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς διοικήσεως τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, παρέστη στὸ ἐτήσιο μνημόσυνο τοῦ ἄλλου μεγάλου τέκνου τῆς Θράκης, τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ, εὐσταλής, ὀλόρθος καὶ εὐδιάθετος, χωρὶς τίποτε νὰ προδίδη ὅτι ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες θὰ θρηνήσωμε τὴν ἀπώλειάν του.

Τὸ ἔργο τοῦ Παπαχριστοδούλου ἀνεγνωρίσθη πολὺ ἐνωρὶς ὡς ἀνεπανάληπτη ἐθνικὴ ὑπηρεσία μὲ βραβεῖα καὶ τῆς Ἀκαδημίας μας καὶ μεγάλου κύρους ξένων πνευματικῶν ἱδρυμάτων.

Στοὺς ἐπιγενομένους τὸ χρέος τῆς συνεχίσεως.

Μαχητὴς στὲς ἐθνικὲς ἐπάλξεις μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν, μετέστη στὴν ἀθανασία μὲ τὴν ἀνάμνησι τῆς Θράκης του, ποὺ τόσο δούλεψε.

Οἱ πατριῶται του καὶ τὸ Ἔθνος ὁλόκληρον τοῦ ὀφείλουμε βαθειὰ εὐγνωμοσύνη.

Ἐν συνεχείᾳ ὡμίλησεν ὁ ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. ΔΗΜ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ μὲ θέμα:

Ο ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ εἰπὼν τὰ κάτωθι:

Συνήλθομεν εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτήν, διὰ νὰ τιμήσωμεν τὴν μνήμην, τὴν ἱερὰν μνήμην ἑνὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐνεσάρκωσε καὶ ἐξέφρασε μὲ συγκινοῦσαν αὐταπάρνησιν, πλημμυρίδα συναισθηματισμοῦ, βαθὺν ἔρωτα καὶ ἀξιοθαύμαστον πληρότητα τὸ ἰδανικόν, τὸ ὅραμα τῆς ἀλησμόνητης πατρίδος. Καὶ ἡ μνήμη του θὰ ζῇ, ὅσον θὰ ζῇ καὶ ἡ Θράκη.

Ὀλίγοι ἄνθρωποι ὡς ἐκεῖνος συνέδεσαν τὴν ζωήν των μὲ τὴν γενέτειραν διὰ τόσων πολλῶν καὶ ποικίλων δεσμῶν. Ἡ Θράκη ὑπῆρξε διὰ τὸν Πολύδωρον Παπαχριστοδούλου ἡ ψυχὴ τῆς ψυχῆς του. Διὰ τοῦτο καὶ ἀφιερώθη καὶ ἀνηλώθη ὅλος εἰς τὴν διακονίαν της.

Τολμῶ νὰ διατυπώσω τὰς ἀληθείας αὐτὰς τώρα, ποὺ δὲν ἔχει ὁ Πολύδωρος σωματικὴν ὕπαρξιν. Καὶ τὸ πράττω χωρὶς τὸν φόβον μήπως μὲ διακόψῃ, διότι αὐτὰ ἂν τὰ ἔλεγε κανεὶς ὅταν ἔζῃ, θὰ συνήντα τὴν ἀποδοκιμασίαν του, ὀφειλομένην εἰς τὴν πηγαίαν καὶ εἰλικρινῆ μετριοφροσύνην του.

Τὸν ἐγνώρισα πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1948 συνειργάσθην εἰς τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν του «Ἀρχεῖον τοῦ θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ» ἀνελλιπῶς ἀπὸ τοῦ ΙΔ΄ καὶ μέχρι τοῦ ΛΓ΄ τόμου. Ὅταν διώρθωσα τὰ δοκίμια τῆς πρώτης εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦτο δημοσιευθείσης μελέτης μου καὶ μετέβην πρὸς συνάντησίν του εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Λευκάδος οἰκίαν του εἰς τὴν Κυψέλην, διὰ νὰ τοῦ ἐπιδώσω τὰ διορθωθέντα πρὸς ἐκτύπωσιν, ὁ Πολύδωρος μὲ εἰλικρίνειαν καὶ ἀθωότητα μικροῦ παιδιοῦ, μὲ βλέμμα ὀνειροπόλον καὶ γλυκὺ χαμόγελον μοῦ διηγήθη τὰ τοῦ βίου του, ὅπως ἀκριβῶς τὸν εἶχε σκιαγραφήσει καὶ δημοσιεύσει εἰς μίαν ἀπὸ τὰς «Θρακικὰς Ἠθογραφίας» του.

Ὅταν κατόπιν τοῦ ἔθιξα μερικὰ ἀπὸ τὰ θέματα καὶ ζητήματα, ἀφορῶντα εἰς τὴν λαογραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης, ποὺ ἐχρειάζοντο συστηματικωτέραν ἐξέτασιν καὶ ἔρευναν, μοῦ εἶπεν ὁ ἀείμνηστος ἐπὶ λέξει τὰ ἑξῆς: «Θὰ ἀναλάβῃς νὰ συνθέσῃς ἰδίαν μονογραφίαν διὰ τὴν δημώδη ἰατρικὴν ἐν Θράκῃ» καὶ ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν μου ἀρκετὰ βοηθήματα. Τὴν μελέτην ἐπραγματοποίησα καὶ ἐδημοσίευσα εἰς τὸ περιοδικόν του. Ἐπίσης μοῦ εἶπεν: «Ἐγὼ ἐργάζομαι εἰς τοὺς τομεῖς τῆς θρακικῆς λαογραφίας καὶ ἱστορίας καὶ προσφέρω ὅ,τι ἠμπορῶ: Ὅ,τι κάμνω διὰ τὴν πατρίδα μου, τὴν Θράκην, τὸ κάμνω διότι τὴν ἀγαπῶ. Καὶ τὴν ἀγαπῶ περισσότερον τώρα, διότι τὴν ἔχασα». Τὰ μάτια του ἤρχισαν τότε νὰ βουρκώνουν, ἐσηκώθη ἀπὸ τὴν θέσιν του καὶ λαβὼν ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην του ἕνα τόμον τοῦ Λουκιανοῦ

κατὰ μετάφρασιν τοῦ Ἰωάννου Κονδυλάκη, ἤρχισε νὰ μοῦ ἀναγινώσκῃ τὸ «Πατρίδος ἐγκώμιον». Ἰδοὺ μερικὰ ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἔργου τούτου, τὰ ὁποῖα ἠχοῦν ἀκόμη εἰς τὰ ὦτα μου ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης:

«Ὅτι οὐδὲν εἶναι γλυκύτερον τῆς πατρίδος ἔχει λεχθῆ πρὸ πολλοῦ. Ἀλλ' ὄχι μόνον γλυκύτερον, ἀλλὰ καὶ σεπτότερον καὶ ἱερώτερον δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο. Διότι ὅλων, ὅσα οἱ ἄνθρωποι νομίζουν σεβαστὰ καὶ ἱερά, ἡ πατρὶς εἶναι ἡ αἰτία, ἡ ὁποία καὶ μᾶς τὰ ἐδίδαξε καὶ μᾶς ἀνέθρεψεν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὸν σεβασμὸν αὐτῶν.... Τῆς πατρίδος τὸ ὄνομα εἶναι τὸ πρῶτον καὶ οἰκειότατον εἰς ὅλους.... Καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ ἀγαποῦν τὰς πατρίδας των· ναὶ μὲν ἐποπτεύουν ὅλα τὰ ἀνθρώπινα καὶ θεωροῦν ὡς κτήσεις αὐτῶν ὅλην τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, ἀλλ' ἕκαστος ἐξ ὅλων τῶν πόλεων προτιμᾷ τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη.... Ἀφοῦ δὲ εἰς τοὺς θεοὺς εἶναι τόσον ἀγαπητὸν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος, πῶς νὰ μὴν εἶναι ἀκόμη περισσότερον εἰς τοὺς ἀνθρώπους;... Δὲν ὑπάρχει παράδειγμα ἀνθρώπου ὅστις μεταβὰς εἰς ἄλλην πόλιν νὰ ἐλησμόνησε τὸν τόπον εἰς τὸν ὁποῖον ἐγεννήθη. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι οἵτινες δυστυχοῦν εἰς τὰ ξένα συχνὰ ἐνθυμοῦνται τὴν πατρίδα ὡς τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν· καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εὐτυχοῦν, μολονότι κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι εὐχαριστημένοι, θεωροῦν ὡς μεγίστην στέρησιν ὅτι δὲν κατοικοῦν εἰς τὴν πατρίδα, ἀλλ' εἰς ξένην γῆν. Τὸ ξενήτευμα φαίνεται ὡς ὄνειδος· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὅσοι εἰς τὰ ξένα κατώρθωσαν ν' ἀναδειχθοῦν, εἴτε διὰ τοῦ πλούτου εἴτε διὰ τῆς δόξης εἴτε διὰ τῆς παιδείας εἴτε δι' ἀνδραγαθημάτων, βλέπομεν νὰ σπεύδουν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα καὶ νὰ νομίζουν ὅτι μόνον ἐκεῖ δύνανται ν' ἀπολαύσουν καλύτερα τὴν εὐτυχίαν των. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ἐπιθυμεῖ τις νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, ὅσῳ περισσότερον τιμᾶται μακρὰν αὐτῆς. Καὶ οἱ νέοι ἀγαποῦν τὴν πατρίδα· ἀλλὰ καὶ οἱ γέροντες, ὅσον αὐξάνει ἡ φρόνησίς των, τόσον διακαέστερος γίνεται ὁ πρὸς τὴν πατρίδα πόθος των. Πάντες οἱ γηράσαντες εὔχονται καὶ σπεύδουν ν' ἀποθάνουν εἰς τὴν πατρίδα των.... Ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ πατρὶς εἶναι ἀληθὴς μήτηρ, ἀγαποῦν τὴν γῆν ὅπου ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν, ἀδιάφορον ἂν εἶναι μικρὰ καὶ τραχεῖα καὶ ἄγονος.... Τόσον δὲ πολύτιμον εἶναι γενικῶς τῆς πατρίδος τὸ ὄνομα, ὥστε καὶ οἱ νομοθέται εἰς ὅλας τὰς χώρας ὡς μεγαλυτέραν τιμωρίαν ἐπέβαλαν τὴν ἐξορίαν. Δὲν φρονοῦν δὲ μόνον οἱ νομοθέται οὕτω, ἀλλὰ καὶ οἱ διοικοῦντες στρατούς· καὶ εἰς τὰς μάχας ὡς μεγίστην παρακίνησιν θεωροῦν νὰ λέγουν εἰς τοὺς στρατιώτας ὅτι ὁ πόλεμος γίνεται χάριν τῆς πατρίδος. Καὶ οὐδεὶς ὁ μὴ φιλοτιμούμενος ἐκ τούτου νὰ πολεμήσῃ καλῶς. Τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος καὶ τὸν δειλὸν μεταβάλλει εἰς ἀνδρεῖον».

Καλὸς πολεμιστής, ἄξιος τῆς πατρίδος, ἀντάξιος τῆς Θράκης, ὑπῆρξεν ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου. Ἡ νοσταλγία καὶ τὸ ὅραμα ἑνὸς χαμένου παραδείσου ἔκαιε διαρκῶς εἰς τὰ σπλάγχνα του καὶ τὸν ἔκαμνε νὰ σκέπτεται συνεχῶς πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς πατρίδος καὶ νὰ ζῇ μόνον φαινομενικῶς

μακρὰν αὐτῆς. Ὁλόκληρον τὸ εἶναι του ἐδονεῖτο ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς Θράκης. Τὴν ἔβλεπε κάθε στιγμὴν τῆς ζωῆς του ὡς γεωγραφικὸν χῶρον, ὡς ἱστορικὴν καὶ πρὸ παντὸς λαογραφικὴν ὀντότητα καὶ ὕπαρξιν. Εἰς 350 καὶ πλέον ἀνέρχονται αἱ φιλολογικαὶ ἐργασίαι μετὰ τῶν ἄρθρων καὶ βιβλιοκρισιῶν του, ποὺ ἐκτείνονται εἰς τὰ πεδία τῆς θρακικῆς ἀρχαιολογίας, ἱστορίας, γλώσσης καὶ λαογραφίας.

Αἱ ἱστοριοδιφικαὶ ἐργασίαι του στρέφονται κυρίως εἰς τὴν μελέτην τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως, τῆς παιδείας, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν πολεμικῶν περιπετειῶν τῆς Θράκης, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας καὶ μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων. Πλουσιώτατον ὑλικὸν διὰ τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν τοῦ θρακικοῦ ἑλληνισμοῦ περιέχουν αἱ περὶ ἐσναφίων, δηλαδὴ τῶν ἐπαγγελματιῶν κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν σωματείων, μελέται του μὲ ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν διαφέρον, αἱ ὁποῖαι μᾶς γνωρίζουν τὴν οἰκονομικὴν ἄνθησιν, τὴν κοινοτικὴν αὐτοδιοίκησιν καὶ τὴν ἐν γένει πολιτιστικὴν κατάστασιν ἐν Θράκῃ κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους. Ἐκ τῶν καλυτέρων τοῦ εἴδους τούτου ἐργασιῶν εἶναι αἱ ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Παλαιότατοι συνεταιρισμοὶ στὴ Θράκη» καὶ «Τὰ ἐσνάφια καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ ἄνθηση τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας». Ἀμφότεραι αἱ μελέται αὗται, στηριζόμεναι εἰς πλουσίας καὶ ἀπηκριβωμένας ἐνδείξεις καὶ πληροφορίας, δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἀπαραίτητα βοηθήματα εἰς τὴν γενικωτέραν συνθετικὴν ἔρευναν τῆς ἑλληνικῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ἰδιαιτέρας σημασίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Θράκῃ εἶναι αἱ ἐργασίαι του: «Ὁ κώδικας τῆς ἑλληνικῆς Σχολῆς Στενιμάχου (1848—1869)», «Ὁ δεύτερος κώδικας τῶν σχολείων Στενιμάχου Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας», «Τὰ σχολεῖα τῶν 40 Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας», «Ἔγγραφα διάφορα ἀφορῶντα τὴν παιδείαν τῆς ἑλληνικῆς Θράκης ἀπὸ τοῦ 1877—1882», «Ἡ παιδεία στὴν Θράκη στὰ χρόνια τῆς δουλείας. Ἀπὸ περιηγητικὰ κείμενα» καὶ ἄλλαι. Ὅλα αὐτὰ τὰ μελετήματα ἔχουν ὡς σκοπὸν τὴν ἔρευναν τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τῶν λογίων ἐκείνων ἀνδρῶν, ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν, ποὺ ἐκράτησαν ἀναμμένην τὴν λαμπάδα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐπὶ αἰῶνας εἰς τοὺς ἁγίους χώρους τοῦ βορειοθρακικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὡς καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς διδασκαλίας των. Πᾶσα πνευματικὴ ἐκδήλωσις εἰς τὸν χῶρον τῆς ἐκπαιδεύσεως μέχρι τῶν ἀπωτάτων αὐτῆς λεπτομερειῶν παρουσιάζεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀνάγλυφος. Οὐδενὸς φείδεται μόχθου διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν γεγονότων καὶ τῶν περιστατικῶν. Ὁ ἐνθουσιασμός του ἦτο ἀφάνταστος, ὅταν ἀνεκάλυπτεν ἓν νέον στοιχεῖον — καὶ τὸ πλέον ἀσήμαντον ἔστω — ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς ἀλησμόνητης πατρίδος.

Παραλλήλως μὲ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῆς παιδείας βαίνουν αἱ ἐργασίαι του περὶ τῆς συμβολῆς τῆς Θράκης εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὸν ἀγῶ-

να τοῦ 1821. Ἰδοὺ οἱ τίτλοι σχετικῶν τινων ἄρθρων καὶ μελετῶν του: «Οἱ ἥρωες τοῦ 21. Ἡ Βιζβίζαινα ἀπὸ τὴν Αἶνο τῆς Θράκης», «Οἱ Θρᾶκες εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα», «Ἡ προσφορὰ τοῦ θρακικοῦ ἑλληνισμοῦ στὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα», «Γύρω ἀπὸ τὸ 1821. Ἄγνωστοι ἀγῶνες. Θρᾶκες καὶ Μακεδόνες», «Μάρτυρες καὶ ἥρωες τοῦ Γένους. Ἡ γενναία συμμετοχὴ τῶν Θρακῶν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἀληθὴς ἑκατόμβη Μητροπολιτῶν, διδασκάλων καὶ προυχόντων», «Ἀπὸ τοὺς ἀφανεῖς ἥρωας τῆς Θράκης. Ἡ εἰκοστὴ πέμπτη Μαρτίου καὶ ὁ Θεόκλητος Πολυειδής», «Συμμετοχὴ Θρακῶν κατὰ θάλασσαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821» καὶ ἄλλαι.

Καὶ μόνον οἱ τίτλοι αὐτοὶ μᾶς λέγουν πολλὰ καὶ εἶναι, κατά τινα τρόπον, ἀρκετοὶ διὰ ν' ἀναπληρώσουν πολλὰς σελίδας, αἵτινες θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀναφερθοῦν διὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν κρίσιν τῶν ἱστορικῶν πραγματειῶν καὶ ἄρθρων τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρός, τῶν σχετικῶν μὲ τὸν ὑπὸ τῶν Θρακῶν ἀγῶνα διὰ τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν.

Συναφὴς πρὸς τὰς ἐργασίας του αὐτὰς εἶναι καὶ ἡ μελέτη του διὰ τοὺς συγχρόνους ἱστοριογράφους τῆς Θράκης, τὸν Μυρτίλον Ἀποστολίδην, τὸν Ἀχιλλέα Σαμοθράκην, τὸν Κ. Κουρτίδην καὶ τὸν Γ. Λαμπουσιάδην.

Ἐκεῖ ὅμως ὅπου ἐκχύνεται ὁ πληθωρισμὸς τῆς πρὸς τὴν Θράκην λατρείας του εἶναι τὰ ἄρθρα καὶ αἱ μελέται ἐθνικοῦ καὶ πατριωτικοῦ δι' αὐτὴν περιεχομένου. Ἂς μὴ νομισθῇ ὅμως ὅτι εἰς τὰ ἔργα του αὐτὰ ἀπουσιάζει ἡ ἀντικειμενικότης καὶ ἡ ἀλήθεια. Ὁ πατριωτισμός του δὲν ἦτο ἀνεδαφικός. Πάντοτε τὸν ἐστήριζεν ἐπὶ ἰσχυρῶν θεμελίων. Ὁ ἔλεγχος τῶν πραγμάτων καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικότητος τῆς Θράκης ἐπιχειρήματά του, αἱ προσγινόμεναι πρὸς αὐτὴν ἀδικίαι, ἡ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἀγρία καὶ αἱμοχαρὴς πρὸς αὐτὴν ἐπὶ αἰῶνας συμπεριφορὰ καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν παραχάραξις τῆς ἀληθοῦς ἐθνικῆς ἱστορίας, τὸν εὕρισκον ἀντιμέτωπον εἰς τὰς ἐπάλξεις μαχητήν, ὑπέρμαχον προστάτην τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀδικουμένης πατρίδος θερμὸν συνήγορον.

Μνημονεύω ἀπὸ τὴν ἐν λόγῳ καρποφόρον δραστηριότητα τὰ χρησιμώτατα διὰ τοὺς σημερινοὺς καὶ τοὺς αὐριανοὺς ἀναγνώστας καὶ ἐρευνητὰς μελετήματα: «Οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν Θράκην», «Ἀδριανούπολις — Κωνσταντινούπολις — Φιλιππούπολις. Ἡ Ἑλλὰς ἐν τῇ ροῇ τῶν αἰώνων», «Ἡ καταστροφὴ τοῦ Βορειοθρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ 1878—1944», «Ἡ ἑλληνικότης τῆς Θράκης», «Οἱ Πομάκοι καὶ ὁ δίκαιος ἀγώνας των ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ δυσβάσταχτο βουλγαρικὸ ζυγό», «Οἱ Πομάκοι δὲν εἶναι Τοῦρκοι», «Ὁ πανσλαβισμὸς μᾶς ἀπειλεῖ καὶ μᾶς ξεθεμελιώνει ἢ τὰ διὰ τῶν Γιουγκοσλάβων, Βουλγάρων καὶ Ἀλβανῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τεκταινόμενα», «Ἡ Θράκη ἑλληνικὴ ἀνὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνες», «Ἱστορικὰ δικαιώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῆς Θράκης», «Ὁ ἐκσλαβισμὸς τῶν Ἑλληνοπαίδων» κ.ἄ.

Ἐρχόμεθα εἰς τὰς γλωσσικὰς καὶ λαογραφικάς του μελέτας. Σημαντικὴ

ὑπῆρξεν ἡ ὑπηρεσία του εἰς τὴν ἑλληνικὴν διαλεκτολογίαν, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ καθηγητοῦ τῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης — Νικολάου Ἀνδριώτη «μὲ τὸ γλωσσικὸ ὑλικὸ τῶν θρακικῶν ἰδιωμάτων καὶ ἰδίως τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, ποὺ σὰν ἀκάματη μέλισσα ἀπάνθισε ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ στόμα τῶν προσφύγων καὶ δημοσίεψε κατὰ καιροὺς στὸ περιοδικὸ «Θρακικὰ» καὶ στὸ «Ἀρχεῖο» του.

Ἐκεῖ ὅμως ὅπου προσέφερε περισσότερα καὶ σημαντικώτερα εἶναι ἡ λαογραφία τῆς Θράκης. Τὸ ὑλικόν, ποὺ κατὰ καιροὺς ἐδημοσίευσεν, εἶναι αὐθεντικόν, ἀπηκριβωμένον καὶ ἐξ αὐτοψίας, κατὰ τὸ πλεῖστον, συνειλεγμένον. Ὁ ἐρευνητὴς τῆς θρακικῆς λαογραφίας ἔχει ἔμπροσθέν του πλουσιώτατον καὶ ποιοτικῶς ἀνεκτίμητον θησαυρόν. Ὅλα τὰ εἴδη τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου, αἱ δοξασίαι καὶ τὰ ἔθιμα, αἱ κατὰ παράδοσιν πράξεις καὶ ἐνέργειαι τοῦ λαοῦ ἐνδιαφέρουν τὸν Παπαχριστοδούλου. Καὶ συλλέγει καὶ δημοσιεύει καθ' ὅλον τὸν βίον του ἐξ αὐτοψίας ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας. Εἰς τὸν Β΄ τόμον τοῦ περιοδικοῦ «Λαογραφία», τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, ποὺ ἵδρυσεν ὁ Νικόλαος Πολίτης τὸ 1910, ἐδημοσίευσεν αἰνίγματα ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν, εἰς τὸν «Ἐρανιστὴν» τῆς Σμύρνης τὸ 1911 τὴν σπουδαιοτάτην διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν πληροφορίαν περὶ τοῦ τρόπου τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν ἐν Κωστῇ, χωρίῳ τῆς βορειοανατολικῆς Θράκης.

Εἰς τὸν Ε΄ τόμον τῆς «Λαογραφίας» ἐδημοσίευσε δύο καλὰς παραλλαγὰς δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐκ τῆς γενετείρας του, τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, εἰς δὲ τὰ περιοδικὰ «Θρακικὰ» καὶ «Ἀρχεῖον τοῦ θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ» πλῆθος λαογραφικοῦ ὑλικοῦ μετὰ σχετικῶν μελετῶν.

Ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν εἶναι αἱ δημοσιευθεῖσαι λαογραφικαί του ἐργασίαι. Τὰς διαιρῶ εἰς δύο κατηγορίας. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν τὰ δημοσιεύματά του, εἰς τὰ ὁποῖα προσφέρεται ὑλικόν. Εἰς τὴν δευτέραν περιλαμβάνονται αἱ μελέται. Θὰ ἀναφέρω καὶ ἀπὸ τὰς δύο κατηγορίας ὀλίγα: Α΄ 1) Δυὸ τραγούδια τῶν Ἀναστενάρηδων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπὸ τὶς Διονυσιακές τους τελετές», 2) «Τραγούδια Σαμακοβίου, Στενιμάχου καὶ τοῦ χοροῦ τῆς Σαρακίνας», 3) «Τραγούδια Ἀναστεναρίων», 4) «Θρακικὰ νανουρίσματα», 5) «Λιανοτράγουδα τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης», 6) «Δεισιδαιμονίες Σαράντα Ἐκκλησιῶν», 7) «Παροιμίες Ἀδριανουπόλεως», 8) «Παραδόσεις», 9) «Εὐχές, ὅρκοι, κατάρες κ.ἄ.», 10) «Παροιμιώδεις φράσεις διαφόρων μερῶν Θράκης», 11) «Τὰ Χριστουγεννιάτικα καὶ Πρωτοχρονιάτικα ἔθιμα», 12) «Πανηγύρια καὶ ἁγιάσματα», 13) «Τὰ κάλαντα στὴ Θράκη», 14) «Τὰ κεμπάπια», 15) «Τ' Ἀναστενάρια», 16) «Ὁ κλήδονας», 17) «Θρακικὰ αἰνίγματα», 18) «Παλαιὸν ἔθιμον γάμου», 19) «Πῶς ντύνονταν στὴ Θράκη» κ.ἄ.

Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν, τῶν μελετῶν, ἀξιομνημόνευτα εἶναι: 1) «Τὸ θρακικὸ παραμύθι», 2) «Ρητὰ ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή, ποὺ ὁ λαὸς τὰ

κατάντησε σὲ παροιμιώδεις φράσεις», 3) «Μετασχηματισμὸς κυρίων ὀνομάτων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν», 4) «Ἡ ἀξία τῶν λαογραφικῶν μελετῶν τῆς Θράκης», 5) «Οἱ πιτεράδες στὴν Θράκη» 6), «Θρᾶκες λαογράφοι τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνα καὶ τῶν τελευταίων χρόνων», 7) «Τ' Ἀναστενάρια. Οἱ Καλόγεροι, Σεϊμένηδες κ' οἱ Πιτεράδες», 8) «Ἡ γιατρικὴ στὴ Θράκη τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα», 9) «Τὸ Σουφλὶ ἑστία λαϊκῶν τεχνῶν καὶ παραδόσεων», 10) «Τὸ θρακικὸ τραγούδι βυζαντινὸ τροπάρι» κ.ἄ.

Δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τὸν περιωρισμένον χρόνον τῆς ἐπιμνημοσύνου ταύτης ὁμιλίας ν' ἀναφερθοῦν ὅλα ὅσα ἄξια ἐπετέλεσεν ὁ ἐπὶ σειρὰν δεκαετιῶν ἀδιακόπως ἐργαζόμενος καὶ παράγων Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου. Καὶ μόνα ὅμως αὐτά, τὰ ὁποῖα ἐμνημόνευσα, εἶναι, νομίζω, ἀρκετὰ διὰ νὰ δείξουν τὴν γονιμότητα καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ λαογραφικοῦ του μόχθου. Ἡ συμβολή του εἰς τὴν γνῶσιν τῆς λαογραφίας τῆς Θράκης εἶναι σημαντική. Τόσον ὁ ὑλικός, ὅσον καὶ ὁ πνευματικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος τοῦ θρακικοῦ λαοῦ παρουσιάζεται καὶ μελετᾶται ὑπ' αὐτοῦ. Καμμία ἐκδήλωσις τῆς λαϊκῆς ζωῆς δὲν τοῦ διαφεύγει. Ὅλα τὰ προσέχει, τὰ παρακολουθεῖ, τὰ σπουδάζει. Τὰ τραγούδια, τὰς παροιμίας, τὰς παραδόσεις, τὰ ἔθιμα, καὶ μάλιστα τὰ λατρευτικὰ ὡς π.χ. τ' Ἀναστενάρια, εὑρίσκουν καλὸν συλλέκτην καὶ ἀκαταπόνητον μελετητήν. Πολλὰ τοῦ ὀφείλει ἐπίσης ὁ κλάδος τῆς δημώδους θρακικῆς μουσικῆς μὲ τὴν ὑπ' αὐτοῦ πραγματοποιηθεῖσαν πλουσιωτάτην συλλογὴν μαγνητοφωνημένων λαϊκῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης.

Πλὴν τῶν ἔργων τούτων, ὁ ἀείμνηστος Παπαχριστοδούλου κατώρθωσε, μὲ τὴν ἀδάμαστον θέλησιν καὶ τὴν φιλοπονίαν του, νὰ ἐκδώσῃ τοὺς πέντε πρώτους τόμους τοῦ περιοδικοῦ «Θρακικά» καὶ τοὺς 33 τόμους τοῦ περιοδικοῦ «Ἀρχεῖον τοῦ θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ», ὅπου ἔχει συγκεντρωθῆ πλῆθος ὑλικοῦ καὶ μελετῶν διὰ τὴν ἔρευναν τῶν ποικίλων θρακικῶν προβλημάτων. «Ἂν ἀναλογισθῇ κανείς, ἔγραφε τὸ 1964 ὁ φίλος συνάδελφος Κων. Διαμάντης, πόσος μόχθος, πόσαι προσπάθειαι, τρεχάματα, ἀνεβοκατεβάσματα, ξενύχτια, ποδαρόδρομοι, ἐχρειάσθησαν διὰ νὰ συγκεντρωθῇ τὸ ὑλικόν, νὰ ἐξευρεθοῦν οἱ πόροι ἐκδόσεως, νὰ γίνουν αἱ διορθώσεις καὶ τὰ εὑρετήρια, νὰ γίνῃ καλὰ ἡ ἐκτύπωσις καὶ νὰ κυκλοφορήσῃ ὄχι μόνον ὁ ἑκάστοτε τόμος καλαισθήτως καὶ ἀλανθάστως, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνάτυπα καὶ τὰ αὐτοτελῆ δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρίας (Θρακικῶν Μελετῶν), τὰ ὁποῖα διενέμοντο δωρεὰν εἰς τὸ πανελλήνιον, ἂν λέγω σταθμίσῃ κανεὶς πάντα ταῦτα, θὰ θαυμάσῃ πράγματι τὴν ἀκατάβλητον ζωτικότητα τοῦ ἀνδρός».

Ἐκεῖνο ἀκόμη ποὺ πρέπει νὰ ἐξάρωμεν εἶναι καὶ τοῦτο: Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου εἶχε βαθεῖαν ἐπίγνωσιν τῶν ποικίλων προβλημάτων τῆς Θράκης ὡς γεωγραφικοῦ καὶ ἱστορικοῦ χώρου εἰς τὴν Βαλκανικήν. Διὰ τοῦτο παντὸς εἴδους μελετήματα, ἀφορῶντα ζητήματα βαλκανικά, ἦσαν ὑπ' αὐτοῦ εὐπρόσδεκτα. Ἔχω ἰδίαν περὶ τούτου προσωπικὴν γνῶσιν, διότι οὐ

μόνον ἐδέχετο νὰ καταχωρίσῃ εἰς τὸ περιοδικόν του μελέτας τοῦ ὁμιλοῦντος πρὸς ὑμᾶς σχετικὰς μὲ βαλκανικὰ λαογραφικὰ κυρίως ζητήματα, ἀλλὰ καὶ μὲ παρεκίνει συχνὰ εἰς τὴν διαπραγμάτευσιν τοιούτων θεμάτων καὶ εἰς τὴν δημοσίευσιν ἐκτεταμένων ἢ συντόμων βιβλιοκρισιῶν βαλκανικῶν περιοδικῶν, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανεν ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὸ περιοδικόν του.

Ἡ ἀξία τοῦ «Ἀρχείου τοῦ θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ» καὶ τοῦ πλήθους τῶν εἰς εἰδικὰ τεύχη δημοσιευμάτων — παραρτημάτων τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Τὸ 1939 ἐδόθη εἰς τὸ περιοδικόν του βραβεῖον ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τὸ δὲ 1949 τὸ βραβεῖον Ζάππα τῆς ἐν Παρισίοις ἑταιρίας διὰ τὴν ἐνθάρρυνσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν. Ὁ ἀείμνηστος Παπαχριστοδούλου ἐτιμήθη ὡσαύτως τὸ 1948 μὲ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς ἐν Παρισίοις ἑδρευούσης Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς τῶν λαϊκῶν τεχνῶν καὶ παραδόσεων, τὸ 1949 ὡς μέλους τοῦ Διεθνοῦς Συμβουλίου τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἐπιστήμης τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ τῆς ἐν Οὐάσιγκτων Ἐθνικῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρίας.

Κλείων τὴν σύντομον ταύτην ὁμιλίαν μου, ἂς μοῦ ἐπιτρέψῃ ὅπως ἀναφέρω ὅσα ἐν ἐπιλόγῳ διετύπωσε τὴν 18ην Νοεμβρίου τοῦ 1962 ὁ καθηγητὴς Νικόλαος Ἀνδριώτης εἰς σχετικὴν ὁμιλίαν του κατὰ τὴν τιμητικὴν διὰ τὸν Παπαχριστοδούλου συγκέντρωσιν τῆς «Θρακικῆς Ἑστίας» Θεσσαλονίκης: «Ἀναρωτιέμαι, λέγει, τί περισσότερο μπορεῖ νὰ ἐπιτελέσῃ ἕνας ἄνθρωπος στὴ ζωή του, γιὰ νὰ τοῦ ἀναγνωρίσουμε ὅτι πλήρωσε ἀκέραιο τὸ χρέος του πρὸς τὴ μικρὴ καὶ μεγάλη πατρίδα του, καὶ ὡς ἐπιστήμονας καὶ ὡς ἄνθρωπος».

Περαιτέρω ὡμίλησεν ὁ λογοτέχνης καὶ κριτικὸς κ. ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ περὶ τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου τοῦ Π. Παπαχριστοδούλου.

Ἀκολούθως ὡμίλησεν ἡ Διδάκτωρ τῆς Φιλολογίας δνὶς ΚΥΡΙΑΚΗ ΜΑΜΩΝΗ μὲ θέμα:

Ο ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΩΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου δὲν ὑπῆρξε μονάχα ὁ ἀναστηλωτὴς τῆς μνήμης τῆς Θράκης, ὁ ἄνθρωπος ποὺ δούλεψε χρόνια ὁλόκληρα μὲ μιὰ ὑποδειγματικὴ ἐμμονὴ γιὰ τὴν προβολὴ τῆς ἱστορίας, τῆς λαογραφίας καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς χαμένης Θράκης, ὑπῆρξε καὶ δάσκαλος· δάσκαλος μ' ὅλη τὴ βαρύτητα ποὺ μπορεῖ νὰ πάρῃ ἡ λέξη γι' αὐτὸν ποὺ διάλεξε τὴν ἐκπαίδευση καὶ τὸ Σχολεῖο, ὄχι σὰν μιὰ ὁποιαδήποτε λύση βιοπορισμοῦ, μὰ σὰν ὕψιστο λειτούργημα, σπρωχμένος ἀπὸ μιὰ ἀσυγκράτητη ἔφεση τῆς ψυχῆς. Γιὰ νὰ γίνῃ κανεὶς δάσκαλος πρέπει νὰ ἔχῃ ταλέντο· πρέπει νὰ εἶναι ἐφοδια-

σμένος μὲ ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἐσωτερικὲς παρορμήσεις, ποὺ δὲν τὸν κάνουν ν' ἀποσκοπῆ ἁπλὰ καὶ μόνον στὴν μεταβίβαση γνώσεων καὶ στὴν ἐπιβολὴ τῆς ἀπαιτούμενης γιὰ τὴ μάθηση πειθαρχίας, μὰ κατὰ κύριο λόγο στὸ πλάσιμο ἀνθρώπων ὁλοκληρωμένων, μὲ ἦθος καὶ μὲ ὑψηλὴ συνείδηση τοῦ χρέους ἀπέναντι στὸν ἑαυτό τους καὶ στοὺς ἄλλους. Μέσα ἀπ' τὸ σχολεῖο μὲ σπορέα τὸν καλὸ δάσκαλο, θὰ βλαστήση μιὰ νέα κοινωνία, μιὰ νέα ζωή, τίμια, ἀκέραια ἀπὸ κάθε ἄποψη, γεμάτη ἀξιοπρέπεια. Μιὰ κοινωνία ποὺ δὲν θὰ ξέρη νὰ συμβιβάζεται καὶ νὰ βουλεύεται μὲ τὴν κάθε εἴδους εὐκολία ἢ χαμηλὴ συναλλαγή, μὰ ποὺ θ' ἀκολουθῆ πάντα τὸ δρόμο τῆς Ἀρετῆς, ἔστω κι' ἂν ὁ δρόμος αὐτὸς εἶναι σπαρμένος μὲ δάκρυα καὶ ὀδύνη.

Ἕνας τέτοιος ἀγαθὸς σπορέας, ἕνας τέτοιος καλὸς δάσκαλος ὑπῆρξε καὶ ὁ Π. Παπαχριστοδούλου. Μὰ πῶς θὰ μποροῦσε νὰ μὴν εἶναι καλὸς παιδαγωγὸς ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔνοιωθε μέσα του νὰ πάλλουν ἀλληλένδετες δύο παρωθήσεις· ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος μιὰ ἠθικὴ ἀκεραιότητα, μιὰ ἀγωνιστικὴ ἀδιαλλαξία γιὰ κάθε εἴδους ἠθικὴ ταπεινότητα, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μιὰ τρυφερότητα, μιὰ καλωσύνη καὶ μιὰ ἁγνότητα μικροῦ παιδιοῦ.

Τὸ παιδὶ γι' αὐτὸν ἦταν ὁ «ὄμορφος κόσμος ἠθικός, ἀγγελικὰ πλασμένος» τοῦ Σολωμικοῦ ἐπιγράμματος καὶ ὁ δάσκαλος τὸν κόσμο αὐτὸ εἶχε χρέος νὰ πλησιάση μὲ προσοχή, μὲ σεβασμό, γιὰ ν' ἀνοίξη στὸ παιδὶ νέους ὁρίζοντες πνεύματος καὶ συναισθήματος, μὰ συνάμα καὶ νὰ μὴ στεγνώση τὴν ψυχή του ἀπὸ τὴν ἔμφυτη δροσιά της.

Τὴ δασκαλικὴ του θητεία ἄρχισε νωρίς, παράλογα νωρίς. Σὲ ἡλικία 13 ἐτῶν, ὅταν ὅλοι οἱ συνομήλικοί του δὲν εἶχαν ἐγκαταλείψει ἀκόμη τὸν ὑπέροχο κόσμο τῆς ἀμεριμνησίας καὶ τοῦ παιχνιδιοῦ, αὐτὸς ἔγινε ὑποδιδάσκαλος σ' ἕνα γειτονικὸ χωριὸ τῆς πατρίδας του. Ἔπρεπε νὰ συνεισφέρη κι' αὐτὸς στὸν ὄχι καὶ τόσο ἀνθηρὸ οἰκονομικὸ προϋπολογισμὸ τοῦ σπιτιοῦ. «Πήγαινα νὰ μάθω γράμματα — ἐγὼ ποὺ δὲν ἤξερα — σὲ παιδιὰ ἴσα μὲ μένα! Κι' ἀληθινὰ δίδαξα τὰ γράμματα τὸ πιὸ πολὺ δέρνοντας τὰ παιδιά, γιατὶ δὲν τἄλεγαν ὅπως τἄχαν τὰ βιβλία τυπωμένα ποὺ πάντα βαστοῦσα μπροστά μου καὶ δὲ σήκωνα τὸ κεφάλι ἀπ' αὐτὰ μὴ λαθώσω» ἀφηγεῖται ὁ ἴδιος στὸ χαριτωμένο διήγημά του «Πῶς πρωτόγινα δάσκαλος». Ὕστερα ἀπὸ λίγο διάστημα προβιβάστηκε. Ἔγινε δάσκαλος σ' ἕνα μεγαλύτερο χωριό, τὸ Σκοπό, ποὖχε κι' ἄλλους δασκάλους μὲ διπλώματα καὶ στὸν παλιὸ καιρὸ εἶχε σχολειὰ μεγάλα καὶ ἱστορικά. Αὐτὴ τὴ φορὰ τὰ παιδιὰ τὸν τρόμαξαν. Κι' ἡ ἰδέα πὼς δὲν θὰ μποροῦσε νὰ συνεχίση τὴ σπουδὴ ποὺ λαχταροῦσε τόσο πολὺ τοῦ ἔφερε πίκρα ἀβάσταχτη στὴν ψυχή. Ἔτσι πῆρε τὴ μεγάλη ἀπόφαση. Ἄφησε τὰ ἀτίθασσα παιδιὰ καὶ τὸ σχολεῖο, καὶ ξαναγύρισε στὸ πατρικὸ σπίτι ἀποφασισμένος νὰ μάθη «παραπάνω γράμματα» καὶ νὰ γίνη δάσκαλος ἀληθινὸς «μὲ δίπλωμα». Ἕνα γράμμα ἀπὸ τὸ δεσπότη τῆς μεγάλης πολιτείας, τοῦ ἄνοιξε τὸ δρόμο γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ ὀνείρου του. Θ' ἀνέβαινε «κάπου σὲ μιὰν

ἐκκλησιά», «στὸ στασίδι τοῦ ψάλτη» ἐκεῖ στὴ μεγάλη πολιτεία καὶ θὰ ἔβγαζε τὰ χρήματα ποὺ θὰ τοῦ χρειάζονταν γιὰ νὰ τελειώση τὸ Γυμνάσιο. «Ἕνα γρήγορο πρωῒ — ἀφηγεῖται πάλι ὁ ἴδιος — μὲ ξεπροβοδοῦσαν γιὰ τὸ μακρυνὸ ταξίδι. Ἐκεῖ στὰ ξένα παλεύοντας μὲ τὴν πεῖνα πότε καὶ μὲ τὶς στερήσεις μπόρεσα νὰ κερδίσω τὸ περίφημο δασκαλίκι. Ἔγινα τέλος πάντων δάσκαλος μὲ δίπλωμα». Μὲ τὴν ψαλτικὴ καὶ μὲ στερήσεις ἀφάνταστες τέλειωσε πρῶτα τὸ Γυμνάσιο καὶ ὕστερα τὸ Ζαρίφειο διδασκαλεῖο στὴ Φιλιππούπολη. Καὶ πάλι ἡ φλόγα ποὖχε μέσα του γιὰ μάθηση δὲν μπόρεσε νὰ κατασιγάση. Μὲ μιὰ πενιχρὴ ὑποτροφία ποὺ τοῦ δόθηκε κατάφερε νὰ ἔλθη στὴν Ἀθήνα καὶ νὰ ἐγγραφῆ στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή. Πρωτοετὴς ἀκόμα φοιτητής, πῆγε στὸ Σουδὰν καὶ ἐδίδαξε ἐπὶ ἕνα χρόνο στὸ δημοτικὸ σχολεῖο τῆς ἐκεῖ ἑλληνικῆς παροικίας. Τὴν καθηγητική του σταδιοδρομία ἄρχισε στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης, ὅπου δίδαξε τέσσερα χρόνια. Ἀκολούθησε ἡ ὑπηρεσία του στὸ Ἀρσάκειο στὴ Λάρισα καὶ στὴ Θεσσαλονίκη, σὲ ἐμπορικὲς σχολὲς στὴν Ἀθήνα καὶ στὸν Πειραιᾶ, στὸ Λεόντειο Λύκειο, στὴ Σχολὴ Οἰκονομικῶν Ἀξιωματικῶν καὶ στὴ Σχολὴ Ναυτικῶν Δοκίμων ὅπου δίδαξε τ' Ἀρχαῖα καὶ τὰ Νέα Ἑλληνικὰ ἐπὶ εἰκοσιτέσσερα χρόνια. Σαράντα δύο συνολικὰ χρόνια ὑπηρέτησε τὴν παιδεία καὶ στὸ λειτούργημα αὐτό, μ' ὅλο ποὺ δὲν ἦταν ἀπερίσπαστος, ριχμένος μὲ πάθος καὶ στὸ ἄλλο ἔργο τῆς ζωῆς του τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἔρευνα τῆς Θράκης, ἔδωσε ἕνα ἀκέραιο μέρος τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἀπὸ τὶς διηγήσεις παλαιῶν μαθητῶν του, μερικῶν φθασμένων πιὰ ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὶς προσωπικές του διηγήσεις καὶ σκέψεις ἀπὸ τὴ δασκαλική του θητεία, ποὺ συγκρατῶ πάντα ἀδρὰ καὶ ξεκάθαρα στὴ μνήμη μου, θὰ προσπαθήσω νὰ δώσω μιὰ γενικὴ εἰκόνα — ἀπολογισμὸ τοῦ δασκαλικοῦ ἔργου καὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ πιστεύω τοῦ Π. Παπαχριστοδούλου. Καὶ τὸ πιστεύω αὐτὸ ἀναδίνεται σταθερὸ καὶ σίγουρο μέσα ἀπ' ὅλα τὰ μερικὰ στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν τὶς ἀφηγήσεις αὐτές, ἀναμνήσεις μαθητῶν καὶ δασκάλου, μέσα ἀπὸ ποικίλες λεπτομέρειες, μέσα ἀπὸ μιὰ ἀνεξάντλητη χαρακτηριστικὴ καὶ ἀληθινὴ ἀνεκδοτολογία.

Στὸ δασκαλικό του ἔργο πρῶτα πρῶτα ὁ Π. Παπαχριστοδούλου δὲν ἀκολούθησε μιὰ ὁρισμένη διδακτικὴ μέθοδο, ἕνα εἰδικὸ σύστημα ἐκπαιδευτικό. Τὸν ρώτησα κάποτε ἂν ἔθεσε ποτὲ σὲ ἐφαρμογὴ στὴ διδασκαλία του κανένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ συστήματα. Θυμᾶμαι τὴν ἀπάντησή του. «Ναὶ τὰ ἐφάρμοσα καὶ ὅλα μαζὶ καὶ κανένα». Ἦταν ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς ποὺ θεωροῦν τὴ διδασκαλία σὰν κάτι ζωντανό, σὰν κάτι ποὺ δὲν ἐπιδέχεται τὸ στατικὸ κλείσιμο σ' ἕνα δεδομένο σχῆμα, σὲ μιὰ προκαθορισμένη μορφή. Διαρκῶς ἀνήσυχος, μὲ προβληματισμούς, ἀνικανοποίητος, ἀνανεωτικός, προσπαθοῦσε στὴ διδασκαλία του νὰ ἐπιβάλη τὴν ἀρετὴ τῆς ἀμεσότητας, τῆς γνησιότητας, τῆς ζωντάνιας. Δὲν ἐπεδίωξε ποτὲ νὰ ἐντυπωσιάση μὲ ρητορισμοὺς καὶ στόμφους ἢ νὰ ἐπιβληθῆ μὲ δυναμικοὺς τρόπους ἐπιβολῆς, τόσο συνη-

θισμένους στὴν παιδαγωγικὴ τῶν χρόνων του. Ἤξερε νὰ ἐπιβάλλεται μὲ τὶς γνώσεις του, τὴ σοφία του, τὴν ἀνοχὴ καὶ τὴν ἀπέραντη καλωσύνη καὶ ἀγάπη γιὰ τὰ νειάτα. Ἔβλεπε τὸν μαθητή, ὄχι σὰν ἕνα μέρος τοῦ ἀπρόσωπου συνόλου ποὺ ὀφείλει ὑποταγὴ στὴ θέληση τοῦ δασκάλου μονάχα, ἀλλὰ σὰν ξεχωριστὴ ἀτομικότητα μὲ ἰδιορρυθμίες ἄξιες σεβασμοῦ καὶ μὲ δυνατότητες ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐξελιχθοῦν σὲ πραγματώσεις καὶ ἐνέργειες. Ξεχώριζε τοὺς ἄξιους καὶ τοὺς ἐνθάρρυνε ν' ἀκολουθήσουν τὸ δρόμο ποὺ θὰ πρόκοβαν. Ἀνέφερε πάντα μὲ ὑπερηφάνεια ὀνόματα μαθητῶν του ποὺ τὴν ἰδιαίτερη ἐπίδοσή τους σὲ κάτι, ἄσχετα ἀπὸ τὴν προκοπή τους στὰ σχολικὰ μαθήματα, εἶχε ὁ ἴδιος διαπιστώσει καὶ εἶχε κατευθύνει ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε. Κι' ἤξερε τόσο πολὺ νὰ μεταδίδη τὸν δικό του ἀνεξάντλητο πηγαῖο νεανικὸ ἐνθουσιασμό. Ἤξερε τόσο νὰ ξυπνᾶ ὅλες τὶς λανθάνουσες δυνάμεις ἢ νὰ δημιουργῆ στὴν ψυχὴ τῶν μαθητῶν του κίνητρα ἀρετῆς. Σὲ διαρκῆ πνευματικὴ ἐγρήγορση ἡ δική του ψυχή, δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ γίνη πλαστουργὸς ἀνθρώπων μὲ συναίσθηση πνευματικῆς ὑπευθυνότητας. Ἡ προσωπική του ἐξ ἄλλου ἠθικὴ ὑπεροχὴ δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ συντελέση στὸ πλάσιμο χαρακτήρων μὲ ἦθος ἀνώτερο. Ἡ δική του ἁπλὴ καὶ ἀπέριττη ζωὴ γινόταν ὑψηλὸ πρότυπο καὶ μέτρο ὀρθὸ γιὰ ὁποιαδήποτε ἄλλη ἐκτίμηση. Φλογερὸς πατριώτης ὁ ἴδιος προσπαθοῦσε νὰ ἐμπνεύση ὄχι ἀνώφελους φανατισμούς, ἀλλὰ μιὰ ἀγάπη σταθερὴ γιὰ ὅ,τι ἀποτελεῖ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια τοῦ Γένους μας. Ξερριζωμένος ἀπὸ τὴ γῆ ποὺ λάτρεψε, ἔχοντας ζήσει τὶς συμφορὲς ποὺ σκόρπισε ὁ διχασμός, προσπάθησε νὰ δώση στὴ νέα γενεὰ μιὰ στερεὴ ἐθνικὴ συνείδηση, ποὺ πίστευε πὼς θὰ συνέβαλε τόσο στὴν ἀνόρθωσή μας. Ἤθελε ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ γενεὰ νὰ ἀποβάλη τὰ προαιώνια μίση καὶ νὰ παραδειγματισθῆ μονάχα ἀπ' αὐτά. Ἡ συνείδηση ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῶν ἀδικιῶν ποὺ ἔγιναν στὴ φυλή μας, οἱ φοβεροὶ διωγμοί, τὰ καταπατημένα μας δίκαια ποὺ ἀγωνίστηκε νὰ καταδείξη στὸ συγγραφικὸ ἔργο του, πίστευε πὼς ἔπρεπε νὰ ἐνδυναμώσουν στοὺς νέους τὴ συναίσθηση τοῦ χρέους ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν ταλαιπωρημένη πατρίδα. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ βλέπει κανεὶς σὲ ἱστορήσεις ποὺ ἔγραψε εἰδικὰ γιὰ παιδιά, γιὰ νὰ γνωρίσουν τί ὑπέφερε ἡ πατρίδα τους καὶ νὰ σκεφθοῦν πῶς θὰ βοηθήσουν στὸν ξαναγεννημό της.

Εἶναι ἀλήθεια, κι' αὐτὸ τὸ εἶπαν πολλοί, ὅτι ὁ μαθητὴς κατέχει πάντα τὸ πιὸ ἀλάνθαστο κριτήριο γιὰ τὸ δάσκαλο, τὴν ποιότητα τῆς ἐργασίας του καὶ τὴν συνέπεια ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ λόγο καὶ στὶς πράξεις του· καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα· μακρυὰ ἀπὸ τὰ θρανία καὶ τὴν ἕδρα, μὲ τὴν ἀπόσταση ποὺ φέρνει ὁ χρόνος, μὲ τὴν ὡριμότητα καὶ τὴν πεῖρα ποὺ φέρνουν τὴ φυσικὴ ἀπομάκρυνση ἀπ' ὅ,τι λέγεται σχολικὴ ζωή, ἡ ἀποτίμηση παίρνει ξεχωριστὴ σημασία. Ὁ ὥριμος ξέρει πολὺ καλὰ πῶς τὸν ἔμαθε ν' ἀντικρύζη τὴ ζωὴ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὁ παλιός του δάσκαλος. Ξέρει μὲ τί τὸν ὅπλισε ἢ ἀπὸ τί τὸν στέρησε κι' ἔτσι ἀνάλογα διατηρεῖ μέσα του τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ἀνά-

μνησή του. Ἡ εἰκόνα τοῦ καλοῦ δασκάλου δὲν σβήνει ποτὲ ὅσα χρόνια κι' ἂν περάσουν. Τὸν Παπαχριστοδούλου ἕως τὰ τελευταῖα του — τὄλεγε μὲ περηφάνεια καὶ συγκίνηση — τὸν σταματοῦσαν κάθε τόσο ἄνθρωποι κάθε ἡλικίας καὶ περασμένης ἀκόμα, καὶ τοῦ φιλοῦσαν τὸ χέρι λέγοντάς του: «Ἤμουν κάποτε μαθητής σας, ὁ τάδε». Κι' ἐκεῖνος μέσα ἀπ' τὴν ἀκούραστη μνήμη του, ἀνέσυρε τὸ κάθε τί ποὺ δενόταν μὲ τ' ὄνομα ποὺ ἄκουγε. «Εἶμαι ὁ τάδε». Αὐτὸ ἔφθανε. Αὐτόματα μεταφερόταν στὴ δασκαλικὴ ἕδρα καὶ ξανάβλεπε μὲ ὅραση καθαρὴ τὸν παλιὸ μαθητή του, τὴν ἀμέλεια ἢ τὴν ἐπιμέλεια, τὴν σκανδαλιὰ ἢ τὴν φροντίδα, τὴν πειθαρχία ἢ τὴν ἀπείθεια, ὅλα ἐξαγνισμένα καὶ ἐξωραϊσμένα ἀπὸ τὸ χρόνο. Κι' ἦταν αὐτὸς ὁ χρόνος ποὺ τὸ μόνο ποὺ εἶχε καταφέρει ἦταν νὰ τοῦ αὐλακώσῃ τὸ πρόσωπο μὲ βαθειὲς ρυτίδες. Δὲν τοῦ εἶχε ἀφαιρέσει τίποτα ἀπὸ τὴν πνευματική του δραστηριότητα, ἀπὸ τὴν διάθεσή του γιὰ δημιουργία, ἀπὸ τὸ χαριτολόγο του πνεῦμα, ἀπὸ τὴν νεανικὴ ἀγωνιστικότητά του γιὰ τὸ δίκαιο. Σαράντα δύο χρόνια μὲ τὰ νειάτα, σὲ στενὴ πάντα ψυχικὴ ἐπαφὴ μαζί τους, φίλος μαζί τους, μιλώντας τους σὰν ἴσος πρὸς ἴσον, μ' αὐτὴ τὴν ἁπλότητα ποὺ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῶν μεγάλων ἀνθρώπων, προσφέροντάς τους ὅ,τι καλύτερο εἶχε, κράτησε σὰν ἀνταμοιβὴ τὸ νεανικὸ σφρῖγος, τὸν νεανικὸ ἐνθουσιασμό. Μ' αὐτὸ τὸν ἐνθουσιασμὸ γιὰ ὅλα καὶ γιὰ ὅλους ἔζησε, δούλεψε καὶ δημιούργησε, κι' αὐτὸν προσπάθησε νὰ ἐμπνεύσῃ ἰδιαίτερα στοὺς νέους ἀνθρώπους. Ἔδωσε θάρρος ὅσο λίγοι ἀπὸ τοὺς φθασμένους σὲ νέους ποὺ τὸν πλησίαζαν καὶ τοῦ ζητοῦσαν νὰ τοὺς εἰσαγάγῃ ἢ νὰ τοὺς προωθήσῃ στὸ δρόμο τῆς μελέτης καὶ τῆς ἔρευνας. Ποτὲ δὲν λογάριαζε τὴ δική του ὑπέρμετρη κούραση, ὧρες ὁλόκληρες ἔσκυβε πάνω σὲ πρωτόπειρα γραπτά, διορθώνοντάς τα, συμπληρώνοντάς τα, μὲ τὴν λαχτάρα τῆς προβολῆς τους. «Ἐμεῖς κάποτε θὰ σβήσωμε — ἔλεγε. — Πρέπει καὶ οἱ νέοι νὰ μάθουν νὰ δουλεύουν καὶ γι' αὐτὸ χρειάζονται τὴ δική μας ἀγάπη». Μακάρι νὰ τὄλεγαν αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πνευματικούς μας ἀνθρώπους, μὲ τὰ καθιερωμένα στὴν κοινὴ συνείδηση ὀνόματα.

Ὁ Π. Παπαχριστοδούλου ὑπῆρξε δάσκαλος μὲ τὴν πλατειὰ ἔννοια, ἄξιος πνευματικὸς ὁδηγός, ἀπηλλαγμένος ἀπὸ μικροψυχίες, ματαιοδοξίες, στενοὺς ὑπολογισμούς, προσωπικὲς σκοπιμότητες. Κάποια φράση ἀπὸ τὸ θαυμάσιο παιδαγωγικὸ ἔργο τοῦ Πλουτάρχου «Περὶ παίδων ἀγωγῆς» ποὺ ὁ ἴδιος ἔδωσε σὲ ἀριστοτεχνικὴ μετάφραση, μπορεῖ πολὺ χαρακτηριστικὰ νὰ λεχθῇ καὶ γι' αὐτόν. Ἦταν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δασκάλους «ποὺ στὴ ζωή τους δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς κατηγορήσῃ ὅτι δῶκαν ἀφορμὴ γιὰ κατηγόριο κι' εἶναι ἄριστοι στὶς διδακτικές τους ἀρχές».

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἐκπαιδευτικό του ἔργο ὁ Π. Παπαχριστοδούλου ἀσχολήθηκε μὲ ἐπιτυχία καὶ μὲ τὴν συγγραφὴ διαφόρων ἔργων παιδαγωγικῶν, παιδικῶν λογοτεχνημάτων, σχολικῶν βιβλίων, εἰδικῶν μελετῶν γιὰ τὴ γλῶσσα, τὴν ὀρθογραφία, τὸ ὕφος καὶ τὶς ἰδιότητές του. Σὰν παιδικὸς διη-

γηματογράφος μπόρεσε νὰ μιλήση στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ. Ἦταν ἱκανὸς παιδαγωγός, μὰ καὶ ἄξιος τεχνίτης τοῦ λόγου. Αὐτὸ ἔφθανε. Ἤξερε πὼς τὸ παιδὶ εἶναι ἕνας δύσκολος καὶ ἰδιόρρυθμος ἀναγνώστης, ποὺ δὲν ἀρκεῖ μόνο νὰ τοῦ προσφέρης πράγματα ὡραῖα, χρήσιμα καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ἀντιληπτική του δεκτικότητα, μὰ νὰ τοῦ τὰ δώσης μὲ ἕνα τρόπο ζωντανό, γεμάτο κίνηση, σὰν νὰ συμμετέχης στὸ παιχνίδι του. Γιατὶ τὸ παιδὶ ἀπεχθάνεται τὸ στατικὸ στοιχεῖο στὶς ἀναγνώσεις, ὅπως εἶναι οἱ περιγραφὲς καὶ οἱ ψυχογραφικὲς ἀναλύσεις, ποὺ μποροῦν νὰ ἐνθουσιάσουν τοὺς μεγάλους. Κι' ἀκόμα πῶς νὰ γράψης βιβλία γιὰ παιδιά, ὅταν δὲν αἰσθάνεσαι καὶ σὺ λίγο παιδί, ὅταν δὲν χαμηλώνης ἀπὸ τὴ σοφία σου καὶ τὴν πολυπειρία σου γιὰ νὰ φθάσης — καθὼς ἔγραψε ὁ Στ. Σπεράντσας μιλώντας γιὰ τὸν Παπαντωνίου — «τὰ χαρούμενα χρόνια τῶν παιδιῶν μὲ τὸ αἴθριο τριανταφυλλένιο χαμόγελο». Ὁ Π. Παπαχριστοδούλου εἶχε αὐτὸ τὸ χάρισμα. Ὅταν ἔγραφε γιὰ τοὺς μικρούς του φίλους, γινόταν συνομήλικός τους. Θὰ σταθῶ πρῶτα πρῶτα στὰ θαυμάσια φυσιογνωστικά του διηγήματα ποὺ ἔχουν τὸν τίτλο «Σὰν ἱστορίες, σὰν παραμύθια». Ἕνα μέρος ἀπ' αὐτὰ ἔχει δημοσιευθῆ καὶ σκόρπια καὶ σὲ βιβλίο, καὶ ἕνα ἄλλο εἶναι ἀνέκδοτο καὶ ἕτοιμο σὲ ὅλα καὶ μὲ τὰ σχέδια ποὺ θὰ συνοδεύσουν τὴν ἔκδοση. Τὰ θέματα ἐδῶ εἶναι ἀληθινὰ δεδομένα ἀπὸ τὴ ζωὴ διαφόρων ζώων, ἐντόμων, πουλιῶν, ἑρπετῶν ποὺ μεταπλάθονται ὄχι σὲ παραμύθια, μὰ σὲ χαριτωμένες ἀφηγηματικὲς εἰκόνες πολὺ εὐχάριστες καὶ πολὺ διδακτικὲς γιὰ τὸ παιδί. Τὸ παιδὶ μαθαίνει ξεκούραστα τὰ μυστικὰ καὶ τὰ παράξενα ποὺ συμβαίνουν στὴ φύση κι' αὐτὸ τὸ βοηθεῖ νὰ εὐρύνη τὸν κύκλο τῶν γνώσεών του γενικά. Τὶς γνώσεις ἀπὸ τὴ γνωριμία του μὲ τὴ φύση καὶ τὶς ἐκδηλώσεις της, τὸ παιδὶ μπορεῖ νὰ τὶς ἀξιοποιήση γιὰ νὰ κατανοήση τὶς ἀνθρώπινες ἐκδηλώσεις. Ξεκίνημα ἀπὸ τὴ φύση. Δὲν ὑπάρχει πιὸ σωστὸς δρόμος γιὰ νὰ γνωρισθῆ τὸ παιδὶ μὲ τὸν ἄνθρωπο. Ὅλες αὐτὲς οἱ φυσιογνωστικὲς ἱστοριοῦλες κινοῦν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μικροῦ ἀναγνώστη, εὐρύνουν τὴν φαντασία του, πλουτίζουν τὴ συναισθηματική του ἐμπειρία. Θὰ ἦταν εὐχῆς ἔργον νὰ τυπωθοῦν ὅλες καὶ οἱ ἀνέκδοτες μαζί. Ἡ παιδική μας λογοτεχνία δὲν ἔχει νὰ παρουσιάση πολλὰ τέτοια κατάλληλα καὶ τόσο χρήσιμα γιὰ τὸ παιδὶ ἀναγνώσματα. Κι' ὕστερα τὰ σχολικὰ ἀναγνωστικά του «Σπίτι καὶ σχολεῖο» γιὰ τὴ Β' Δημοτικοῦ, δύο μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Δημ. Ἀνδρεάδη, «Ἡ Ἑλλάδα» καὶ «ὁ Φάρος τοῦ χωριοῦ»[1] γιὰ τὴν Ε' τάξη, ποὺ ἐγκρίθηκαν ὅλα καὶ τυπώθηκαν, σὲ πολλὲς ἐκδόσεις, καὶ τὸ ἀνέκδοτο «Ἡ Ψυχὴ» γιὰ τὴ Δ' Δημοτικοῦ. Τὰ θέματά τους εἶναι παρμένα ἀπὸ τοὺς πιὸ γόνιμους γιὰ τὴ διάπλαση τοῦ παιδιοῦ κύκλους, ἀπὸ τοὺς κύκλους θρησκεία, πατρίδα, φύση, ἄνθρωπος, μῦθοι. Ὅλα εἶναι γραμμένα σὲ δημοτικὴ στρωτὴ χωρὶς ἀκρότητες. Κατατάσσονται στὰ ἐλάχιστα σχολικὰ ἀναγνωστικὰ

1. Ἡ α' ἔκδοση τοῦ «Φάρου τοῦ χωριοῦ» (1925), γιὰ τὴν Δ' Δημοτικοῦ.

ποὺ ἄνοιξαν δρόμο φωτεινὸ μέσα ἀπὸ τὸν κενὸ σχολαστικισμὸ καὶ τὸν ψυχρὸ διδακτισμὸ τῶν παλιότερων ἀναγνωστικῶν.

Καὶ μὲ τὸ παιδικὸ παραμύθι ἀσχολήθηκε ὁ Π. Παπαχριστοδούλου. Πίστευε πὼς ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ οἱ καλύτεροι «παραμυθάδες» — γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω τὴ δική του λέξη — εἶναι οἱ Θρᾶκες. Συγκέντρωσε καὶ ἐξέδωσε θρακικὰ παιδικὰ παραμύθια ποὺ μετὰ τὴν καταγραφὴ ἀπὸ τὸν προφορικὸ ἀφηγητή, ἐπεξεργάσθηκε λογοτεχνικά. Πίστευε πὼς «γιὰ τοὺς δασκάλους τὸ παραμύθι εἶναι τὸ μεγάλο μέσο νὰ ἀσκοῦν τὰ παιδιὰ στὴν ἀφήγηση μιᾶς συνεχοῦς διηγήσεως, νὰ καλλιεργοῦν τὸ γλωσσικὸ αἴσθημα τῶν μικρῶν ποὺ χωλαίνουν στὴν ὁμιλία, ἀλλὰ μέσο ποὺ νὰ τρέφουν τὴ φαντασία τους, ποὺ πρέπει νὰ ἀσκῆται στὴν δημιουργική της ἰδιότητα».

Ἡ φροντίδα του νὰ δώση στὸ παιδί, κάτι καλὸ τὸν ὤθησε νὰ φέρη στὸ φῶς ἕνα ἀπάνθισμα ἀπὸ τὰ καλύτερα παιδικὰ ποιήματα τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ. Ἡ ἴδια φροντίδα τὸν ὤθησε νὰ γράψη τρία ἀκόμα ἔργα ποὺ δὲν εἶχε ὅμως τὴν εὐτυχία νὰ τὰ δῆ τυπωμένα καὶ ποὺ βρέθηκαν στὰ χαρτιά του μετὰ τὸν θάνατό του. Εἶναι δύο διασκευὲς σὲ πεζὸ ἀπὸ τὸ ἔμμετρο ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, καὶ μιὰ ἀπὸ τὸ πασίγνωστο ἀριστούργημα τοῦ CARLO LORENZINI PINOCCIO. Τὸ τρίτο οἱ «Μεγάλες καρδιές», «ἱστορικὸ βοήθημα κι' ἀνάγνωσμα» καθὼς τὸ ἀποκαλεῖ ὁ ἴδιος, εἶναι ἡ ἱστόρηση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τῆς Ἠπείρου. Εἶναι μιὰ ἐργασία σπάνια στὸ εἶδος της, ποὺ ἀποτελεῖ προσφορὰ ἀνεκτίμητη γιὰ τὸ παιδὶ καὶ γι' αὐτὸ πρέπει μὲ κάθε θυσία νὰ δημοσιευθῆ κάποτε.

Δάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς ὁ Π. Παπαχριστοδούλου, μιὰ πολύτιμη συμβολή, μιὰ ἐπίμοχθη δράση στὸ δύσκολο ἔργο τῆς ἀναγεννητικῆς παιδείας. Ἕνας ἀγώνας ὑπεύθυνος, συνειδητός, μιὰ προσήλωση καὶ μιὰ ἀφοσίωση σ' ἕνα ἰδανικό, ποὺ γιὰ νὰ τὸ ὑπηρετήσης πρέπει νὰ εἶσαι πρῶτα ἀπ' ὅλα ἄνθρωπος καὶ πολὺ ὑστερώτερα σοφός.

Ὁ Π. Παπαχριστοδούλου μίλησε μὲ τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς νέους ὄχι μόνον μὲ τὴ γλῶσσα τῆς σοφίας, μὰ πρὸ πάντων μὲ τὴ γλῶσσα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀνθρωπιᾶς, γι' αὐτὸ ἐπέτυχε. Γι' αὐτὸ στάθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς λίγους, ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐμπνευσμένους παιδαγωγούς, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὸ πέρασμά τους ἀφήνει ἴχνη ἄσβηστα.

Τέλος ὡμίλησεν ὁ λαογράφος κ. ΚΩΝΣΤ. ΡΩΜΑΙΟΣ μὲ θέμα:

Ο ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, ΤΑ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Σὲ μιὰ σειρὰ πέντε ὁμιλιῶν ποὺ γίνονται τὴν ἴδιαν ὥρα, μπροστὰ στὸ ἴδιο ἀκροατήριο καὶ ἔχουν θέμα τὸ ἴδιο πρόσωπο, πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι ὁ πέμπτος κατὰ σειρὰ ὁμιλητὴς βρίσκεται σὲ φοβερὰ μειονεκτικὴ θέση.

Έχουν προηγηθῆ οἱ περιγραφὲς τῶν γεγονότων καὶ οἱ ἔπαινοι γιὰ τὰ πρόσωπα. Καὶ ἀπομένει γιὰ τὸν τελευταῖο ὁμιλητὴ ἡ ἀμφίβολη διασκευὴ τῶν αὐτῶν πραγμάτων καὶ ἡ συγκατάβαση τοῦ καταπονημένου ἀκροατηρίου του. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση, ἀλλοίμονο στὸν ὁμιλητὴ ποὺ θὰ ἐπεκταθῆ σὲ γενικότητες, ἢ σὲ ἀοριστολογίες. Μόνο τὸ συγκεκριμένο θέμα, τὸ εἰδικὸ καὶ τὸ νέο, μπορεῖ νὰ τὸν σώση.

Ξεκινώντας μ' αὐτὴ τὴν ἐλπίδα, διάλεξα τὸ τρίπτυχο τῆς ὁμιλίας μου: Π. Παπαχριστοδούλου, Ἀναστενάρια, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Τὰ δύο τελευταῖα θέματα ἀντιπροσωπεύουν ἕνα σημαντικὸ μέρος ἀπὸ τὸν λαϊκὸ πολιτισμὸ τῆς Θράκης. Τὰ ἴδια θέματα ἀπασχόλησαν ζωηρὰ τὸν Παπαχριστοδούλου, ἰδίως στὰ ὥριμα χρόνια του, στὰ τελευταῖα 25 χρόνια τῆς ζωῆς του. Ἀλλὰ τὰ διάλεξα, καὶ γιατὶ ἔχω προσωπικὴ ἀνάμειξη στὴν ἔρευνα τῶν θεμάτων αὐτῶν, μαζὶ μὲ τὸν Παπαχριστοδούλου. Ὅσα λοιπὸν θὰ ἱστορήσω, εἶναι γεγονότα ποὺ τὰ ἔχω ζήσει. Ὁ ἑωρακὼς μαρτυρήσει, καὶ ἀληθὴς ἔσται ἡ μαρτυρία αὐτοῦ.

Τὰ Ἀναστενάρια ἕως τὸ 1938 ἦσαν περίπου ἄγνωστα. Μόνη σπουδαία πηγὴ ἦταν ἀρχικὰ μιὰ περιγραφή τους τοῦ 1873. Πρόκειται γιὰ μιὰ διάλεξη τοῦ Ἀ. Χουρμουζιάδη, καθηγητοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ διάλεξη ἔγινε τὸ 1872, καὶ δημοσιεύθηκε τὸ 1873 σὲ μικρὸ φυλλάδιο 28 σελίδων μὲ τὸν τίτλο «Περὶ τῶν Ἀναστεναρίων καὶ ἄλλων τινῶν παραδόξων ἐθίμων καὶ παραδόσεων».

Τὸ 1909 στὸ περιοδικὸ «Βυζαντὶς» ὁ Νίκος Βέης παρουσιάζει νέες πληροφορίες, ποὺ τὶς βρῆκε σὲ βυζαντινοὺς ἱστοριογράφους, στὴν «Σύνοψιν Χρονικὴν» καὶ στὸ Νικήτα Χωνιάτη. Πρόκειται γιὰ τ' Ἀναστενάρια ποὺ γίνονταν τὸ ἔτος 1183, ἐπὶ τοῦ Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου. Τὸν ἴδιο χρόνο 1909 ὁ Νικόλαος Πολίτης στὸ περιοδικὸ «Λαογραφία» συζητεῖ μὲ συντομία τὶς πληροφορίες τοῦ Νίκου Βέη.

Αὐτὴ σχεδὸν εἶναι ἡ κατάσταση ἕως τὸ ἔτος 1938.

Ἐὰν δὲν εἶχε μεσολαβήσει ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ Πολύδωρου Παπαχριστοδούλου, εἶναι πιθανὸ ὅτι σήμερα θὰ γνωρίζαμε γιὰ τὰ Ἀναστενάρια μόνο ὅσα ἦσαν γνωστὰ τὸ 1873 καὶ ὅσα λίγα ἀκόμη ἐγράφησαν τὸ 1909. Ἀπὸ τὸ 1938 ὅμως ἕως σήμερα δημοσιεύθηκε πλούσιο ὑλικὸ γιὰ τὸ θέμα καὶ ἀκολούθησαν πολλὲς καὶ σπουδαῖες ἐπιστημονικὲς ἐργασίες.

Δὲν φέρουν οἱ ἐργασίες αὐτὲς τὸ ὄνομα τοῦ Παπαχριστοδούλου. Ἔχουν συνταχθῆ ἀπὸ ἄλλους ἐπιστήμονες. Ἀλλ' ὅμως ὅλες ἔχουν συντεθῆ μὲ τὴν ὑποκίνηση καὶ τὴν ἀδιάκοπη παρόρμηση τοῦ Παπαχριστοδούλου. Χωρὶς τὸν Παπαχριστοδούλου, οἱ ἐργασίες αὐτὲς δὲν θὰ εἶχαν γίνει ποτέ. Αὐτὸ τὸ στοιχεῖο ὀφείλω νὰ τὸ διακηρύξω, γιὰ νὰ γίνη γνωστὸς ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Παπαχριστοδούλου ἐργαζόταν. Ἔνιωθε τὸν ἑαυτό του σὰν ὑπεύθυνο ἀπέναντι τῆς Θράκης. Καὶ φρόντιζε νὰ παρασύρη καθέναν ποὺ θὰ συναντοῦσε στὸ

δρόμο του, νὰ τὸν παρασύρῃ γιὰ τὴ Θράκη του. Νομίζεις ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα βακχικὸ θρακικὸ θίασο, σὰν ἕναν ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἀρχαίους θρακικοὺς ποὺ ἐλάτρευαν τὸν Διόνυσο, ὅπου ὁ Παπαχριστοδούλου παρέμενε ὁ μόνιμος κορυφαῖος τοῦ χοροῦ. Ὁ χορὸς πορεύεται καὶ διαρκῶς ἀνανεώνεται σὲ πρόσωπα, συνεπαίρνοντας μαζί του ὅσους βρῆ στὸ δρόμο του, καὶ σπουδαίους καὶ μετριότητες, δηλ. καὶ βάκχους καὶ ναρθηκοφόρους. Βάκχους, γιατὶ ὁ ἱερὸς ἐπιστημονικὸς ἐνθουσιασμός τους μᾶς εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ νὰ λυθοῦν τὰ προβλήματα. Καὶ ναρθηκοφόρους, γιατὶ — χωρὶς αὐτὸν τὸν ὑπηρετικὸ ρόλο τῶν εὐσυνείδητων συλλογέων τοῦ ὑλικοῦ — ἡ ἐπιστήμη δὲν θὰ κατορθώσῃ νὰ προχωρήσῃ.

Διαισθάνεται πολὺ ἐνωρίς, πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, τὴν ἄγνωστη ἀξία τῶν Ἀναστεναρίων ὁ Παπαχριστοδούλου. Διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Θησαυροῦ» θέλει νὰ κατορθώσῃ, ὥστε νὰ διασωθῆ καὶ νὰ μελετηθῆ καὶ ὁ θρακικὸς «θησαυρὸς» ποὺ ὀνομάζεται Ἀναστενάρια. Τὴν ἐργασία του ἀρχίζει πρῶτα μὲ τὴν περισυλλογὴ τῶν πληροφοριῶν καὶ ἔπειτα μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. Στὴν περισυλλογὴ χρησιμοποιήθηκαν δύο κυρίως, ὁ δημοδιδάσκαλος Β. Δεληγιάννης καὶ ὁ καθηγητὴς Γυμνασίου Δ. Α. Πετρόπουλος. Αὐτοὶ παρακινοῦνται ἐπίμονα ἀπὸ τὸν Παπαχριστοδούλου, μαζεύουν πληροφορίες, καὶ ὁ Παπαχριστοδούλου τὶς δημοσιεύει στὸ «Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Θησαυροῦ», τὸ 1938 στὸν πέμπτο τόμο.

Γιὰ τὴ συλλογὴ τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ ἔχομε τὴν ἑξῆς δημοσιευμένη μαρτυρία τοῦ 1945: (Κ. Α. Ρωμαῖος, Ἀρχ. Θρακ. Θησ. τόμ. 11, 1945, σελ. 6): «Ὁ διδάσκαλος Β. Ν. Δεληγιάννης καὶ ὁ καθηγητὴς Δ. Α. Πετρόπουλος, παρακινημένοι ἀπὸ τὸ φλογερὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ὁδηγία τοῦ Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου, κατόρθωσαν νὰ καταγράψουν μὲ ἀκρίβεια καὶ στὸ θρακικὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα πολυτιμότατες πληροφορίες γιὰ τὰ Ἀναστενάρια, ὁ πρῶτος στὴν Ἁγία Ἑλένη τῶν Σερρῶν.... καὶ ὁ δεύτερος στὴ Μελίκη». Αὐτοὶ λοιπόν, μαζὶ μὲ ὅσα συγκέντρωσε τὸ 1872 ὁ Χουρμουζιάδης, ἀποτελοῦν τὴν πρώτη καὶ παλαιότερη ὁμάδα τῶν ναρθηκοφόρων, τὴν πρώτη ὁμάδα τῶν εὐσυνείδητων συλλογέων τοῦ ὑλικοῦ.

Ἀκολουθεῖ ἀμέσως ἔπειτα ἡ ὁμάδα τῶν ἐρευνητῶν. Ἡ προσπάθεια ἀρχίζει μὲ ψυχιάτρους καὶ στεφανώνεται μὲ τὸ ἔργο τῶν θρησκειολόγων. Ἀπὸ τοὺς ψυχιάτρους ξεχωρίζει πρῶτος ὁ Ἄγγελος Τανάγρας. Ὁ Παπαχριστοδούλου συμπαρίσταται καὶ παρακινεῖ. Τὸ 1940 ὁ Τανάγρας δημοσιεύει τὶς παρατηρήσεις του γιὰ τὸ καταπληκτικὸ φαινόμενο τῆς «ἀκαΐας».

Στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς ὁ Παπαχριστοδούλου στενάζει γιὰ τὴ σκλαβωμένη στοὺς Βουλγάρους Θράκη. Παράλληλα ὅμως ἀναζητεῖ τὸν θρησκειολόγο ποὺ θὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῶν Ἀναστεναρίων. Τὸν ἀνακάλυψε τὸ 1944, σὲ κάποια συζήτηση μέσα στὸ Γραφεῖο τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου, ποὺ τότε στεγαζόταν στὸ Μέγαρο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τὸ διεύθυνε ἡ σεβα-

στὴ φίλη κυρία Εἰρήνη Βαρούχα - Χριστοδουλοπούλου. Ἤμουν παρὼν στὴ συζήτηση ἐκείνη. Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου μιλοῦσε φλογερὰ γιὰ τὴ Θράκη του. Καὶ ἀπευθυνόμενος στὸν ὁμώνυμό του Κωνσταντῖνο Α. Ρωμαῖο, τότε ἡλικίας 70 ἐτῶν, συνταξιοῦχο καθηγητὴ τῆς Ἀρχαιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τὸν παρακίνησε νὰ ἀναλάβη νὰ γράψη γιὰ τὰ Ἀναστενάρια. Ὁ συνομιλητής του δίσταζε, γιατὶ δὲν γνώριζε τὸ ὑλικὸ τῶν πληροφοριῶν. Ἀλλὰ ὁ Παπαχριστοδούλου ἐπίμενε: «Κύριε καθηγητά, ἐγὼ θὰ τὰ βρῶ καὶ θὰ σᾶς τὰ φέρω ὅλα, ὅσα ἔχουν γραφῆ. Ἀρκεῖ σεῖς νὰ θελῆστε νὰ τὰ ἑρμηνεύσετε μὲ τὴ δική σας σοφία».

Νίκησε ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Παπαχριστοδούλου. Ἕνας ἀκόμη ἐρευνητής, ἕνας μετριόφρων ἀλλὰ βαθυστόχαστος ἐρευνητής, προστέθηκε στὸν ἱερὸ θίασο. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε σπουδαιότατο. Ὑπῆρξε ἕνα μεγάλο ὁρόσημο στὶς θρησκειολογικὲς νεοελληνικὲς σπουδές. Τὸν ἑπόμενο χρόνο 1945 ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου ἐτύπωνε στὸ περιοδικό του καὶ ἐγώ, ὁ νεαρὸς λαογράφος, διόρθωνα σὲ τρεῖς ἀλλεπάλληλες διορθώσεις τὰ τυπογραφικὰ τότε δοκίμια τῆς μεγάλης ἐκείνης μελέτης ποὺ ἔλυσε τὸ πρόβλημα τῶν Ἀναστεναρίων, καθὼς τὰ συνέδεσε σφιχτὰ μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ θρησκεία τοῦ Διονύσου, τοῦ σφριγηλοῦ θεοῦ μὲ τὸν ἰδιαίτερο καὶ τὸν ἔντονα θρακικὸ λατρευτικὸ δεσμό.

Ἡ μεγάλη ἐκείνη μελέτη τοῦ Κ. Α. Ρωμαίου, τιτλοφορεῖται «Λαϊκὲς λατρεῖες τῆς Θράκης: Ἀναστενάρια, τελετὴ τῆς Τυρινῆς Δευτέρας» καὶ εἶναι δημοσιευμένη στὸ «Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Θησαυροῦ» (τόμ. 11, ἔτος 1945, σελίδες 1 ἕως 130). Στὸ πρῶτο μέρος της, σελ. 1—80, γίνεται ἔρευνα τῶν Ἀναστεναρίων. Στὸ δεύτερο μέρος της, σελ. 80—130, γίνεται ἔρευνα τοῦ θρακικοῦ ἐθίμου γιὰ τοὺς «Καλόγερους» τῆς Βιζύης καὶ ἐπαληθεύεται ἡ βέβαιη καταγωγὴ τοῦ ἐθίμου ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ λατρεία, ἀπὸ τὶς ἑορτὲς τοῦ Διονύσου. Ὅσα σχετικὰ εἶχεν ὑποπτευθῆ ὁ Γεώργιος Βιζυηνὸς γράφοντας τὸ 1888, καὶ ὅσα εἶχαν ὑποστηρίξει οἱ Ἄγγλοι DAWKINS στὸ JOURNAL OF HELLENIC STUDIES τὸ 1906 καὶ ἀργότερα ὁ A. J. WACE στὸ BRITISH SCHOOL ANNUAL, τὰ θεμελιώνει τώρα στέρεα ἡ ἔρευνα τοῦ Κ. Α. Ρωμαίου. Στὸν ἐπίλογό του ὁ ἐρευνητὴς αὐτὸς γράφει τὸ 1945: «Τὰ Ἀναστενάρια καὶ ἡ τελετὴ τῆς Τυρινῆς Δευτέρας (σ. 130) εἶναι ἀρχαῖες λαϊκὲς λατρεῖες εὐετηρικές, ποὺ ἔχουν τὶς ρίζες τους στὴν προθεϊκὴ ἐποχή. Κατόπι στὰ ἱστορικὰ χρόνια πῆραν τὸ χαρακτήρα τῆς διονυσιακῆς τελετῆς, ἀλλ' ἔμειναν πάντοτε μέσα στὰ πλαίσια τὰ λαϊκά. Δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγμα νὰ ἔχωμε στὰ πολύτιμα αὐτὰ θρακικὰ ἔθιμα ὁλοζώντανη τὴν εἰκόνα τῆς σημαντικώτατης ἀρχαίας λατρείας.... Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔρευνα στὰ ἐπὶ μέρους ζητήματα, στὴ θυσία τοῦ ἱεροῦ ταύρου, τὸν ἐκστατικὸ χορό, τὸν θρησκευτικὸ ἐνθουσιασμὸ καὶ τὴν ἀπάθεια στὴν πυροβασία, τὴν τελεστικὴ πυρὰ καὶ τὴν ἀριστοτελικὴ κάθαρση, δὲν μᾶς ἔδωκαν μικρότερη ἱκανοποίηση. Καὶ τὸ σπουδαιότερο, βεβαιωθήκαμε πὼς οἱ λατρευτικὲς ἑορτὲς δὲν εἶναι ποτὲ ἄξιες ἀπο-

στροφῆς, χρήσιμες μόνο στὸν ἐρευνητὴ ποὺ θὰ σκύψη σ' αὐτὲς καὶ θὰ μετρήση, πόσο ψηλὰ δῆθεν στεκόμαστε σήμερα. Καθένας μας, ὅταν ἔχει τὴν ἀναγκαία ψυχικὴ μέθεξη καὶ συμπάθεια, θὰ ἐκτιμήση ἀπροσποίητα καὶ θὰ σεβασθῆ βαθειὰ τὴν ἀκοίμητη προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, νὰ νικήση τὰ ἐμπόδια τῆς ζωῆς του καὶ νὰ σωθῆ, μὲ ὅπλο τὴν ἀκατάβλητη πίστη του» (σ. 130).

Δὲν ξέχασε ὅμως ποτὲ ὁ ἀκαδημαϊκὸς Κ. Α. Ρωμαῖος ὅτι γιὰ νὰ κατορθώση νὰ γράψη τὰ Ἀναστενάρια, τὸ ὄφειλε ἀποκλειστικὰ στὸν Παπαχριστοδούλου. Στὴν ἀρχὴ τῆς μεγάλης μελέτης του, τοῦ ἔτους 1945, γράφει ἐπὶ λέξει τὰ ἑξῆς (σελ. 4): «Θὰ μοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀναλάβω τὸ ἔργο, ἂν ἤθελε λείψει ἡ ἀκατάπαυστη παρακίνηση καὶ ἡ βοήθεια ἀπὸ τὸν γνωστότατο Θρακιώτη λόγιο καὶ λογοτέχνη, τὸν Πολύδωρο Παπαχριστοδούλου. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ τὴ θερμὴ καρδιὰ καὶ τὸν εὐκίνητο νοῦ, ὁ ρέκτης ἐκδότης τόσων τόμων τοῦ Θρακικοῦ Ἀρχείου καὶ τῶν Θρακικῶν, δὲν ἔπαψε μῆνες πολλοὺς νὰ μὲ ἐφοδιάζη μὲ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία, μὲ τὶς ἰδιαίτερές του σημειώσεις καὶ μὲ ὅ,τι ἤξερε καὶ δὲν ἤξερε ἀπ' τὴν ἀγαπητή του Θράκη, τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του».

Μὲ αὐτὴ τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὴ σαφήνεια ὁμολογεῖ ὁ ἐρευνητὴς τοῦ 1945, πόσα ὀφείλει στὸν Παπαχριστοδούλου. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος ποὺ μὲ ἔκαμε, λίγο πρίν, νὰ τονίσω ὅτι «χωρὶς τὸν Παπαχριστοδούλου, οἱ ἐπιστημονικὲς ἐργασίες γιὰ τὰ Ἀναστενάρια δὲν θὰ εἶχαν γίνει ποτέ».

Τὸ 1950, στὸ τέλος τοῦ 15ου τόμου τοῦ Ἀρχείου Θρακικοῦ Θησαυροῦ ὁ Παπαχριστοδούλου ἐπιχειρεῖ μιὰ δική του ἀνασύνθεση τοῦ ὑλικοῦ τῶν Ἀναστεναρίων, ὅπου δημοσιεύει νέες πληροφορίες καὶ ἀρκετὲς φωτογραφίες. Πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι ἕως τότε ἔλειπαν οἱ φωτογραφίες Ἀναστεναρίων. Τὸ 1909 (Λαογρ. Α', σ. 345) ὁ Νικόλαος Πολίτης γράφει στὸν Α' τόμο τῆς Λαογραφίας ὅτι κατεῖχε μιὰ φωτογραφία, ποὺ ἔμεινε ἄγνωστη. Ἔχει γράψει γι' αὐτήν: «ὁ ἐν Σωζοπόλει φίλος του κ. Κ. Δ. Παπαϊωαννίδης καὶ φωτογραφίαν μιᾶς σκηνῆς τῶν Ἀναστεναρίων μετὰ πολλοῦ κόπου κατόρθωσε νὰ μοὶ πορίσῃ». Σήμερα, χάρη στὸν Παπαχριστοδούλου, στὶς φροντίδες του, στὴν προπαγάνδα του, στὴν προστασία του στὸ ἔθιμο πρὸς πολλὲς κατευθύνσεις, ἐκκλησιαστικὲς καὶ πολιτικές, τὰ Ἀναστενάρια τελοῦνται ἐλεύθερα καὶ ὄχι μόνο ἑκατοντάδες φωτογραφιῶν ὑπάρχουν ἀλλὰ καὶ πολλὲς κινηματογραφικὲς ταινίες ἔχουν ληφθῆ, ἐνῶ τὸ θρακικὸ λατρευτικὸ ἔθιμο ἔχει γίνει εὐρύτατα γνωστὸ σὲ πολλὲς χῶρες τοῦ ἐξωτερικοῦ, τόσο μὲ τὸν κινηματογράφο ὅσο καὶ μὲ τὴν τηλεόραση. Πρέπει ὅμως καὶ ἐδῶ νὰ ἀποδώσουμε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι. Οἱ πρῶτες κινηματογραφικὲς ταινίες, μικρὲς ἀλλὰ γιὰ τὸν καιρό τους ἀξιόλογες, πάρθηκαν τὸ 1952 ἕως τὸ 1956, μὲ τὴν ἀκούραστη προσωπικὴ συμπαράσταση τοῦ Παπαχριστοδούλου.

Στὰ χρόνια ἐκεῖνα ὁ Παπαχριστοδούλου συνήθιζε νὰ πηγαίνη στὴν ἑορτὴ τῶν Ἀναστεναρίων. Ἀλλὰ ποτὲ δὲν πῆγε μόνος του. Πάντοτε κατάφερνε

νὰ πείση 4—5 ἄλλους, εἰδικοὺς καὶ μή, νὰ μεταβοῦν μαζί του. Καὶ ἐδῶ ξαναβρίσκομε τὸν γνώριμο βακχικὸ θίασο, μὲ τὸν Παπαχριστοδούλου στὸ κέντρο, καὶ γύρω του βάκχους καὶ ναρθηκοφόρους, σπουδαίους καὶ ἀσήμαντους, ἄλλους θρησκειολόγους, ἄλλους ψυχιάτρους, καὶ ἄλλους εἰδικοὺς γιὰ τὴ μουσικὴ τῶν Ἀναστεναρίων, ἢ τὶς εἰκόνες τῶν Ἀναστεναρίων, ἢ γιὰ τὴν κινηματογράφηση, ἢ γιὰ ὅ,τιδήποτε. Ἦσαν τὶς μέρες ἐκεῖνες τῆς ἐκδρομῆς ἀτέλειωτα τὰ ἀνέκδοτα καὶ τὸ κέφι τοῦ φίλου μου Πολύδωρου. Κέφι στὴ διαδρομή, κέφι στὴ Θεσσαλονίκη ὅπου μόνο σὲ θρακικὰ ἑστιατόρια πήγαινε, κέφι καθολικὸ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἕως τὴν ἐπιστροφὴ στὴν Ἀθήνα.

Κάθε χρόνο, μετὰ τὸ γυρισμὸ τοῦ συνεργείου ἀπὸ τὰ Ἀναστενάρια, ὁ Παπαχριστοδούλου δημοσίευε στὸ τέλος τοῦ τόμου τοῦ περιοδικοῦ του τὰ ἄρθρα τῶν ἐρευνητῶν ποὺ ἔλαβαν μέρος. Ἄρθρα ἄλλα σημαντικά, ἄλλα κάπως ἀξιόλογα, καὶ ἄλλα ἀσήμαντα. Θυμοῦμαι μὲ εὐγνωμοσύνη ὅτι χάρη στὴν ἐπιμονὴ τοῦ Παπαχριστοδούλου, ὄχι μόνο ἔλαβα κατ' ἐπανάληψη μέρος σ' αὐτὴ τὴν κίνηση, ὄχι μόνο γνώρισα λεπτομερειακὰ καὶ μὲ αὐτοψία τὰ προβλήματα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐξαναγκάσθηκα νὰ δημοσιεύσω στὸ Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Θησαυροῦ, τὰ χρόνια 1954 καὶ 1955, δύο μελέτες γιὰ τὰ Ἀναστενάρια, μὲ παρατηρήσεις ποὺ τὶς θεωρῶ ἰδιαίτερα πολύτιμες.

Πάντως, ἄσχετα ἀπὸ τὶς λεπτομέρειες, ἕνα μένει καὶ τώρα συμπέρασμα: Ὅτι χωρὶς τὸν Παπαχριστοδούλου τὰ Ἀναστενάρια δὲν θὰ εἶχαν μελετηθῆ. Καὶ δεύτερο, ὅτι ὡς πρὸς τὴ λαογραφία, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπῆρξαν τόσοι λαογράφοι στὰ Πανεπιστήμια, ὡστόσο ἐπιστημονικὸ συνεργεῖο, γιὰ τὴν ὁμαδικὴ μετάβαση καὶ τὴ μελέτη ἐπὶ τόπου ἑνὸς σημαντικοῦ λαογραφικοῦ φαινομένου, μόνος καὶ πρῶτος στὴν Ἑλλάδα τὸ ὀργάνωσε καὶ τὸ ἐξετέλεσε μὲ ἐπιτυχία ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου.

Στὶς τελευταῖες δεκαετηρίδες τῆς ζωῆς τοῦ Παπαχριστοδούλου δὲν ὑπῆρξαν μόνο τὰ Ἀναστενάρια, ποὺ κίνησαν ζωηρὸ τὸ ἐνδιαφέρον του. Ὑπῆρξαν ἐπίσης τ ὰ δ η μ ο τ ι κ ὰ τ ρ α γ ο ύ δ ι α τ ῆ ς Θ ρ ά κ η ς. Ἂν τὰ Ἀναστενάρια συνεχίζουν τὸν ἐκστασιασμὸ τῆς ἀρχαίας θρακικῆς λατρείας τοῦ Διονύσου, τὰ τραγούδια τῆς Θράκης εἶναι οἱ μακρυνοὶ συνεχιστὲς μουσικῶν φθόγγων, ποὺ κάποτε — πάνω στὴν ἴδια γῆ τῆς Θράκης — παρόμοιοι θὰ ἀκούγονταν ἀπὸ τὴ μαγικὴ λύρα τοῦ θρακικοῦ Ὀρφέως. Γοήτευαν τὸν Παπαχριστοδούλου οἱ δύο αὐτοὶ θρακικοὶ κύκλοι, Διόνυσος — Ὀρφεύς. Μὲ τὴ γειτνίαση τῆς Θράκης μὲ τὴ Βασιλεύουσα, μὲ τὴ δική του ἐπίσης ἐμπειρία στὴ βυζαντινὴ μουσική, ὁ Παπαχριστοδούλου μέσα στοὺς ἀργοὺς μελαγχολικοὺς σκοποὺς τῶν θρακικῶν τραγουδιῶν ἐπίμενε ἰδιαίτερα νὰ ξεχωρίζη τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐπίδραση. Ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι νωρὶς δημοσίευσε διάλεξη, μὲ θέμα τὰ θρακικὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὰ βυζαντινὰ τροπάρια.

Ἀλλὰ καὶ τὸ θέμα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ὁ Παπαχριστοδούλου τὸ ἀντιμετώπισε μὲ τὸν ἴδιο γνώριμο τρόπο του, ὄχι δηλ. μόνος του ἀλλὰ μὲ

ἐργασία συλλογικὴ ἀπὸ εἰδικούς. Τὸ ἔργο του χωρίζεται στὶς ἑξῆς φάσεις. Ἕως τὸ 1952 ὁ Παπαχριστοδούλου δημοσιεύει διαρκῶς, στοὺς τόμους τοῦ περιοδικοῦ του, ὑλικό, κυρίως κείμενα τραγουδιῶν. Τὸ 1952 ἕνα μαγνητόφωνο βαρὺ καὶ δύσχρηστο, ποὺ τὸ ἔφερα ἀπὸ τὴν Ἀμερική, μᾶς ἔκαμε νὰ ἐπιχειρήσουμε μιὰ μικρὴ συλλογή. Δὲν ἄξιζαν ἰδιαίτερα τὰ πρῶτα δείγματα. Ἀλλὰ ὁ Παπαχριστοδούλου, ἐνθουσιασμένος μὲ τὶς νέες προοπτικές, προχωρεῖ μαζὶ μὲ τὸν μουσικὸ Παντελὴ Καβακόπουλο καὶ ἀρχίζουν τὸ ἔργο τῆς περισυλλογῆς. Ἄρχισαν τὸ 1954 ἀπὸ τὴ μουσικὴ τῶν Ἀναστεναρίων, καὶ τὸ 1956 δημοσιεύεται τὸ πρῶτο συλλογικὸ ἔργο. Εἶναι τὸ βιβλίο «Μουσικὰ κείμενα δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης». Τὸ βιβλίο ἀποτελεῖται ἀπὸ 244 σελίδες καὶ φέρει ἀλφαβητικῶς τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν συνεργατῶν, τοῦ Καβακόπουλου, τοῦ Παπαχριστοδούλου καὶ ἐμοῦ. Στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου εἶναι τὸ κεφάλαιο «Τὸ ἱστορικὸ τῆς συλλογῆς τῶν Θρακικῶν μελωδιῶν» γραμμένο ἀπὸ τὸν Παπαχριστοδούλου. Ἀκολουθεῖ δεύτερο τὸ κεφάλαιο «Προβλήματα καταγραφῆς μουσικῶν κειμένων» γραμμένο ἀπὸ τὸν Παντελὴ Καβακόπουλο. Συνεχίζουν τὰ μουσικὰ κείμενα 86 δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης, ποὺ ἔχουν μεταγραφῆ σὲ μουσικοὺς φθόγγους ἀπὸ τὸν Καβακόπουλο. Μὲ τὴν ἀντίστοιχη ἀκριβῶς ἀρίθμηση ἐκδίδονται τὰ κείμενα, οἱ στίχοι τῶν τραγουδιῶν ποὺ τὰ κατέγραψε ὁ Παπαχριστοδούλου. Καὶ τέλος ἀκολουθεῖ ἕνα ἐπίσης πολυσέλιδο τμῆμα (σελ. 178—236) μὲ τίτλο «Παρατηρήσεις στὰ κείμενα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης», γραμμένο ἀπὸ ἐμένα. Στὸ τμῆμα αὐτό, μὲ ἀντίστοιχη παραπομπὴ στὰ κείμενα, γίνεται προσπάθεια νὰ λυθοῦν τὰ φιλολογικὰ καὶ τὰ τεχνοτροπικὰ προβλήματα τῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης.

Τὸ βιβλίο ἔλαβε τὸ πρῶτο βραβεῖο τῆς «Ἑταιρείας Ἑλληνικῶν Σπουδῶν» ποὺ ἑδρεύει στὸ Παρίσι. Δὲν ἀποδίδω καμιὰ σημασία στὴ βράβευση. Τὰ βραβεῖα εἶναι ἐξωτερικὰ στοιχεῖα καὶ ποτὲ σχεδὸν δὲν ἀποδεικνύουν τὴν πραγματικὴ ἀξία ἑνὸς βραβευομένου. Γιὰ μένα, ἐκεῖνο ποὺ παραμένει πρωτότυπο — καὶ φοβοῦμαι ὅτι θὰ παραμείνη, γιὰ καιρό, σπάνιο παράδειγμα — εἶναι ὅτι στὸν ἴδιο τόμο ἑνὸς βιβλίου ἀντιμετωπίζεται ὑπεύθυνα, ἀπὸ εἰδικοὺς γιὰ τὸ θέμα, τόσο ἡ πλευρὰ τῆς μουσικῆς ὅσο ἡ σπουδαιότατη πλευρὰ τῆς φιλολογικῆς καὶ τεχνοτροπικῆς δομῆς τοῦ ποιητικοῦ κειμένου.

Ἡ δυάδα τῶν Παπαχριστοδούλου καὶ Καβακόπουλου συνέχισε τὸ ἔργο τῆς συλλογῆς γιὰ καιρό. Μάλιστα ὄχι μόνο τῆς συλλογῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς προβολῆς. Μάζεψαν περίπου 500 δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης, μερικὰ ἀπ' αὐτὰ μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῆς Θρακικῆς Ἑστίας Θεσσαλονίκης. Τὰ τραγούδια ἐκεῖνα τὰ μετέδιδαν ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο, σὲ μιὰν ἑβδομαδιαία ἐκπομπὴ μισῆς ὥρας ἀπὸ τὸν σταθμὸ Ἀθηνῶν, καὶ σὲ μιὰν ἄλλη ἑβδομαδιαία ἐκπομπὴ μισῆς ὥρας ἀπὸ τὸν Ραδιοφωνικὸ σταθμὸ τῆς Κομοτηνῆς, πρωτεύουσας τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης. Οἱ δύο ἐκπομπὲς κράτησαν ἕξη χρόνια, ἀπὸ τὸ 1954 ἕως τὸ 1960 περίπου, καὶ τὴν εἰσαγωγὴ στὰ κείμενα ἔγραφε καὶ

απάγγελνε ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου, ἐνῶ τὰ τραγούδια ἐκτελοῦσε χορωδία ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ δραστήριου Παντελῆ Καβακόπουλου. Οἱ ἐκπομπές, ποὺ τὶς παρουσίαζε ἡ Ἑταιρία Θρακικῶν Μελετῶν, εἶχαν τὸν τίτλο «Θρακικὲς μελωδίες».

Ἐφτάσαμε στὸ τέλος τῆς ὁμιλίας. Δὲν ἀπομένει παρὰ μιὰ σύντομη ματιὰ στὴν πορεία ποὺ διανύσαμε, γιὰ νὰ ἰδοῦμε, τί διδακτικὸ συμπέρασμα παραμένει γιὰ ὅλους μας. Ποιό εἶναι τὸ δίδαγμα ποὺ παραμένει, πάνω ἀπὸ τὴ συσσώρευση τῶν γνώσεων καὶ τῶν λεπτομερειῶν; Τὸ δίδαγμα τοῦτο, κατὰ τὴν προσωπική μου γνώμη, εἶναι τὸ ἑξῆς: Ὁ Παπαχριστοδούλου ἀγάπησε πολὺ τὴ Θράκη του. Ὑπηρετώντας αὐτὴ τὴν ἰδέα, τὴν ὑπηρέτησε πολύπλευρα. Ἔγραψε πολλὰ δικά του, δημοσίευσε πολλὰ τῶν ἄλλων, καὶ ἀναπόφευκτα ἦταν μοιραῖο νὰ συνθλιβῆ κάτω ἀπὸ τὸν ὄγκο τῶν σελίδων. Ἐξέδωκε πολλὰ δικά του βιβλία καὶ 37 ὀγκώδεις τόμους περιοδικῶν, 5 τῶν Θρακικῶν καὶ 32 τοῦ Ἀρχείου Θρακικοῦ Θησαυροῦ. Δὲν εἶναι ὅμως μόνο ὁ ὄγκος τοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ πολυμέρεια τῶν ἄσχετων θεμάτων. Ἔγραψε κείμενα λογοτεχνικά, ἔγραψε διδακτικά, ἔγραψε ἱστορικά, γλωσσικά, ἀρχαιολογικά. Ἄλλος, μὲ τέτοιες καταθλιπτικὲς προϋποθέσεις πολυμέρειας καὶ διάσπασης πνευματικῆς, θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ κάμη συστηματικὴ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. Εὐκίνητος νοῦς ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου ἀντελήφθη ἐνωρὶς τὸ θανάσιμο τοῦτο μειονέκτημα. Καὶ ἐνῶ ἄλλοι στὴ θέση του θὰ εἶχαν ἐγωϊστικὰ περιορισθῆ στὸν ἑαυτό τους καὶ θὰ εἶχαν ἀποτύχει παταγωδῶς, ὁ Παπαχριστοδούλου προχώρησε σὲ ἕνα νέο στάδιο ποὺ τὸν τιμᾶ ἰδιαίτερα. Ὀργάνωνε κάθε φορὰ μιὰ συλλογικὴ προσπάθεια, διαλέγοντας ὡς ὑπεύθυνο τὸν πιὸ εἰδικὸ στὸ ἑκάστοτε θέμα. Καὶ ἀφοῦ ἔθετε στὴ διάθεσή του κάθε πληροφορία, τὸν ἄφηνε νὰ κινηθῆ ἐλεύθερα καὶ ὑπεύθυνα στὸν ἐπιστημονικὸ χῶρο τοῦ κλάδου του. Μάλιστα ἔπραττε κάθε φορὰ τὸ πρᾶγμα τοῦτο, χωρὶς νὰ ζηλεύη γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ὑπεροχὴ καὶ προβολὴ τῶν ἐρευνητῶν συνεργατῶν του, χωρὶς νὰ τοὺς φέρη τὸ παραμικρὸ πρόσκομμα, ἀλλὰ πάντοτε ἀποφασισμένος νὰ τοὺς βοηθῆ μὲ ἀφοσίωση καὶ ἀγάπη.

Θὰ διερωτηθῆ κανείς: Ἀπὸ ποῦ ἀντλοῦσε ὁ Παπαχριστοδούλου αὐτὴ τὴν ἀγάπη; Ἡ ἀπάντησή μου εἶναι εὔκολη: Τὴν ἀντλοῦσε ἀπὸ τὴν ἀνεξάντλητη καλωσύνη τῆς ψυχῆς του καὶ ἀπὸ τὴν ἀνεξάντλητη ἀγάπη του γιὰ τὴ Θράκη του. Εὐτυχισμένες οἱ πατρίδες ποὺ γεννοῦν τέτοια τέκνα. Καὶ τυχερὲς οἱ κοινωνίες, ὅπου σὲ συλλογικὲς προσπάθειες θὰ τυχαίνη νὰ πρωταγωνιστοῦν ἄνθρωποι μὲ παρόμοια ψυχικὰ κίνητρα. Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου: Ἕνα σημαντικὸ παράδειγμα ἀνθρώπου, ἄξιο γιὰ προβολὴ καὶ γιὰ μίμηση.

ΠΕΝΘΗ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΟΝΤΙΔΗΣ

Δημοδιδάσκαλος Διδυμοτείχου,
Πολιτευτὴς
(1883 — 1969)

Ὁ ἀποθανὼν τὴν 17ην παρελθόντος Ἀπριλίου Κωνστ. Ποντίδης ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ κατὰ τὸν μακροχρόνιον βίον του πλουσιωτάτην ἐκπαιδευτικήν, πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν δρᾶσιν. Ὑπῆρξεν ἐπὶ ἔτη δημοδιδάσκαλος. Πολιτευθεὶς ἔπειτα εἰς τὸ Διδυμότειχον, τὴν πατρίδα του ἐτιμήθη μὲ τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα. Κατὰ τὰς κινδυνώδεις ἡμέρας, τὰς ὁποίας διέτρεξεν ἡ ἀκραία Θρακικὴ πατρὶς ἀντιμετώπισε μετὰ παραδειγματικοῦ θάρρους τὸ ἐκδικητικὸν τότε μένος τῶν γειτόνων μας Βουλγάρων. Ἤνοιξε σχολεῖα, ἐνεψύχωσε τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν καὶ ἐξεδήλωσε λαμπροτάτην κοινωνικὴν δρᾶσιν. Ἐπετέλεσεν οὕτως ἡρωϊκὸν ἆθλον, ἄξιον τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ Ἔθνους. Ἐκηδεύθη μετὰ ζωηρῶν συγκινητικῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἐτάφη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Τρίτον Νεκροταφεῖον.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΗΣ

Εἰς τὰς 8 Ὀκτωβρίου 1969 ἀπῆλθεν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ὁ Νικόλαος Στυλιανίδης ἀνήκων εἰς τ' ἀνώτερα στελέχη τοῦ Τραπεζιτικοῦ κόσμου. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Φανάρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔτυχεν ἀνωτέρας μορφώσεως διὰ τῶν σπουδῶν του εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν καὶ συνεπλήρωσε μετέπειτα ταύτας εἰς τὴν Γαλλικὴν Σχολὴν Φὼρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μολονότι πολὺ νέος κατέλαβε διευθυντικὴν θέσιν τραπεζίτου χαράξας βαθέα ἴχνη εἰς τὴν πολύπλευρον ταύτην σταδιοδρομίαν του. Μετέσχεν ἐνεργῶς εἰς διεθνῆ οἰκονομολογικὰ συνέδρια βοηθούμενος ἀπὸ τὴν βαθεῖαν γνῶσιν, τῶν ξένων γλωσσῶν τὴν ὁποίαν εἶχεν. Ἦτο προικισμένος μ' ἔμφυτον καλωσύνην, ἡ ὁποία τὸν ἐβοήθησε σπουδαίως εἰς τὴν ἀγαθοεργὸν ὑπὲρ τῆς κοινωνίας δρᾶσίν του. Δὲν ἐφείδετο τῶν κόπων του διὰ τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν. Ἡ Ἑταιρία ἀναγνωρίζουσα τὸ μέγεθος τοῦ κενοῦ, τὸ ὁποῖον ἀφῆκε διὰ τῆς ἐκλείψεώς του εἰς τὴν προσφιλῆ σύζυγόν του κ. Φιφήν, μέλος τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν, συμμετέχει τοῦ μεγάλου πένθους της καὶ τῆς ἀπευθύνει τὰ πλέον εἰλικρινῆ συλλυπητήρια.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟΥ 34ου ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

σελ.

ΔΗΜ. ΔΙΟΝ. ΖΑΓΚΛΗ:
Α'. Όρια καὶ πόλεις τῆς Ἀρχαίας Θράκης .... 9— 59

ΔΗΜ. ΔΙΟΝ. ΖΑΓΚΛΗ:
Β'. Όρια καὶ πόλεις τῆς Ἀρχαίας Θράκης .... 60—116

ΔΗΜ. ΔΙΟΝ. ΖΑΓΚΛΗ: Χάρτης τῶν πόλεων τῆς Ἀρχαίας Θράκης 117

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ: Περὶ Φαναριωτῶν .... 117—140

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ: Ἡ Θράκη ἀπὸ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρις ἁλώσεως Κων)πόλεως .... 141—165

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ: Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης ὑπὸ τὴν Σουλτανικὴν δουλείαν .... 166—187

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΒΕΤΣΟΠΟΥΛΟΥ: Οἱ δάσκαλοί μου τῆς Πόλης .... 188—225

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ: Πολιτιστικαὶ σημειώσεις Νομοῦ 40 Ἐκκλησιῶν .... 226—268

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ: Ὁ διμέτωπος ἀγὼν τοῦ Ἑλληνισμοῦ Θράκης .... 269—304

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΦΛ. ΚΑΤΣΟΥΡΟΥ: Σχόλια σὲ δύο ποιήματα τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ .... 305—314

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΕΙΤΑΝΙΔΗ: Λαογραφικὰ Σουφλίου ...... 315—336

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΝ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ: Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου .... 337—364

ΠΕΝΘΗ: Κ. Ποντίδης — Ν. Στυλιανίδης 365

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ τοῦ 34ου τόμου τοῦ Ἀρχείου Θράκης 367